

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

WIDENER

HX JUVF G

2v11.120 Corridor

HARVARD UNIVERSITY

LIBRARY OF THE

Classical Department

HARVARD HALL

Transferred from Harvard College Library

FROM THE ESTATE OF
JAMES BRADSTREET GREENOUGH

PROFESSOR OF LATIN IN HARVARD COLLEGE
1883-1901

RECEIVED JULY 12, 1910

F. D. Allen

0
M. TER. VARRONIS

DE

LINGUA LATINA LIBRI
QUI SUPERSUNT

CUM

FRAGMENTIS EJUSDEM

ACCEDUNT NOTÆ

ANTONII AUGUSTINI, ADRIANI TURNEBI,
JOSEPHI SCALIGERI, ET AUSONII POPE

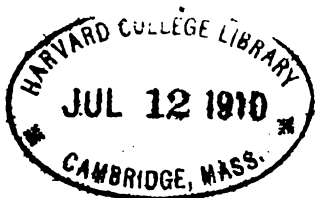

EDITIO ACCURATA

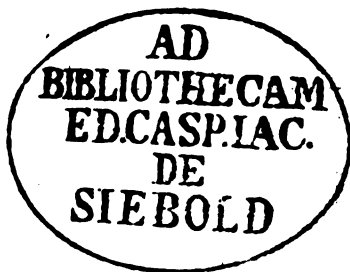
BIPONTI.

EX TYPOGRAPHIA SOCIETATIS
CICIOCCCLXXXVIII

2v11.120

*From the estate of
Prof. B. Guenod
transferred to
HARVARD UNIVERSITY,
Classical Department.
1 Feb. 1911*

M. TERENTII VARRONIS
DE
LINGUA LATINA
LIBRI
QUI SUPERSUNT

M. TERENTII VARRONIS V I T A

PER AUSONIUM POPMAM.

M. *TERENTIUS VARRO* natus est *L. Cæcilio Metello*, *Q. Mucio Scævola Coss.* anno ab Urbe condita *DCXXXVI*. De parentibus autem ejus nihil usquam exstat; etsi in Romanis monumentis percelebris sit ac vetusta Terentia gens plebeja: in qua is, qui primus Varro est appellatus, quod in Illyrico hostem Varro-nem nomine rapuerat, & ad suos pertulerat, id cognomen ex insigni facto meruit. Præceptorem habuit in literis *L. Ælium Stilonem*, equitem Rom. cum primis honestum, multique ac varii & in doctrina & in rep. usus: in philosophia Athenis operam dedit *Antiocho Ascalonitæ*, veteris Academiæ nobilissimo & doctissimo philosopho; quem *M. Cicero* etiam audivit. Uterque, opinor, eo tempore, quo *L. Sulla* urbem armis oppressam tenebat, neque sub tam impotenti victore liberè vivendi facultas dabatur. Romam deinde reversus, cum aliquamdiu in foro se reip. probasset, mox & ad honores provectus est, & multorum præstantium civium amicitia floruit. In his fuerunt *Cn. Pompejus*, *C. Cæ-*
M. T. Varro.

a 2

sar, M. Cicero, T. Pomponius Atticus, M. Marcellus, Ser. Sulpicius, C. Fundanius, cujus filiam Fundaniam uxorem habuit, Appius Claudius, Turannius Niger, aliique complures, quibus familiariter usus est. Sed quos omnino magistratus gesserit, aut quo tempore, nihil constat, prater quod ipse de se testatum reliquit: Ego Triumvir vocatus a Porcio Trib. pleb. non i vi auctoribus principibus, & vetus jus tenui. Item Tribunus cum essem, vocari neminem iussi, neque vocatum a collega, parere invitum. Quaestorem etiam fuisse, & quidem M. Bruti in Gallia provinciae, nonnulli existimant: propterea quod Cicero lib. XIII Epist. M. Terentium Varronem, Bruti Quaestorem, ipsi commendat: in quo, meo certe iudicio, magnopere falluntur. Nam Varro tunc septuaginta annos natus, relictis publicis muneribus, se totum otio & literis tradiderat, multisque rebus domi & militiae gestis clarissimus erat: at Cicero commendat virum florentis aetatis, qui versatus in utrisque subselliis optima & fama & fide, ante commutationem reip. petitioni sese dederat. Quin illud, versabatur in hoc studio nostro, quo etiam nunc maxime delectamur, & cum ingenio, ut nosti, nec sine industria, non convenit huic homini πολυγραφεύτῳ, & qui Stoicorum disciplinam acceptam ab Aelio, auctamque per sese, pluribus & illustrioribus literis jam diu ante explicaverat. Omnino alius ab hoc nostro fuit Varro iste, quem Cicero Bruto commendat, & fortassis ille ipse, qui adoptatus a M. Varrone, a quibusdam appellatus est M. Terentius Varro Lucullus, ab aliis M. Licinius Lucullus M. F. Eum Cicero in libro de claris oratori-

bus videtur juris publici & privati peritum appellare : constatque Bruti partibus adhæsisse, & post illius interitum ab M. Antonio Triumviro occisum, cum amico suo C. Volumnio : de quo Valer. Maximus lib. IV, & Vellejus lib. II, his verbis : Eadem Lucillum Hortensiumque, eminentissimorum civium filios, fortuna abstulit. nam Varro ad ludibrium moriturus Antonii, digna illo ac vera de exitu ejus magna cum libertate ominatus est. Quin & Consulem Varronem fuisse iidem illi arbitrantur, & Ciliciam, quam ipse provinciam suam appellat, obtinuisse Proconsule. Sed neque in Fastis, neque in historiis nominatur alius M. Varro Cos. quam is, quem dixi, M. Terentius Varro Lucullus Cos. cum C. Cassio Varo, anno Urbis DCLXXX, qui idem biennio post suum consulatum de Thracibus & Dardanis triumphavit. Ciliciam autem Varro obtinuit extraordinario imperio, cum Graciæ classibus piratico bello præesset, a Cn. Pompejo ad id electus. Tunc ei fuit Quæstor P. Septimius, ad quem misit tres priores libros de Lingua Lat. Inter comites habuit L. Marcium præfectum fabrûm, inter apparitores quendam libertum M. Seji, quo etiam pro librario & scriba utebatur. In eam expeditionem proficiscens, cum ad fauces Adriatici maris Apsam oppidum & Hydruntem pervenisset, qua in Graciam e regione Appolloniæ brevissimus est trajectus, intervallum freti intercurrentis centum millia non amplius passuum, pedestri transitu pontibus jactis continuare voluit, secundus post Pyrrhum Epiri regem, qui illud primus omnium tentaverat. Sed illum aliæ impedire curæ : hunc expectatio navalis prælii, quod non multo

post in angustiis Ciliciæ cum piratis fuit commissum : in quo strenuum se militem , & bonum ducem præbuit , primusque in hostium navem , vi armatus transilivit. Quo nomine a Pompejo coronam rostratam accepit , quam ante eum nemo , post eum solus M. Agrippa e Siculis , tribuente Augusto Cæsare , ad Vespasiani tempora meruit. Incidit Cæsarianum civile bellum , cum haberet annos sexaginta octo. Non est usus ætatis vacatione , sed Pompeji partes secutus , ejus Proconsulis Legatus in Hispaniam profectus est. Ibi Afranius , & Petrejus , & Varro , Legati Pompeji , officia inter se diviserunt , ut Petrejus ex Lusitania per Vēdones cum omnibus copiis ad Afranium proficisceretur , Varro cum his , quas habebat , legionibus omnem ulteriorem Hispaniam tueretur. Paulo post Varro , comperto Pompejum Italiam reliquisse , cognitisque ceteris rebus , quæ fuerant in Italia gestæ , (utar verbis Cæsaris) diffidens Pompejanis partibus , amicissime de Cæsare loquebatur : Præoccupatum sese legatione ab Cn. Pompejo , teneri obstrictum fide ; necessitudinem quidem sibi nihilo minorem cum Cæsare intercedere ; neque se ignorare , quod esset officium Legati , qui fiduciarum operam obtineret , quæ vires suæ , quæ voluntas erga Cæsarem totius provinciæ. Hæc omnibus referebat sermonibus , neque se in ullam partem movebat. Postea vero , cum Cæsarem ad Massiliam detineri cognovit , copias Petrei cum exercitu Afranii esse conjunctas , magna auxilia convenisse , magnam esse spem atque expectationem , & consentire omnem ceteriorem provinciam , quæque postea acciderant , de angustiis ad Ilerdam rei frumentariæ accepit , atque hæc ad eum elatius atque infla-

tius Afranius perscribat, se quoque ad motum fortunæ movere cepit: dilectum habuit tota provincia, legionibus completis duabus, cohortes circiter triginta alarias addidit: frumenti magnum numerum coegit, quod Massiliensibus, item quod Afranio Petrejoque mitteret, & naves longas X Gaditanis, ut facerent, imperavit. Complures præterea in Hispali faciendas curavit; pecuniam omnem, omniaque ornamenta ex fano Herculis in oppidum Gades contulit. Eo sex cohortes præsidii causa ex provincia misit: Cajumque Gallonium equitem Rom. familiarem Domitii, qui eo procurandæ hereditatis causa venerat, missus a Domitio, oppido præfecit: arma omnia privata & publica, in domum Gallonii contulit. Ipse habuit graves in Cæsarem conciones; sæpe ex tribunali prædicavit, adversa Cæsarem prælia fecisse, magnum numerum ab eo militum ad Afranium perfugisse. hæc se certis nuntiis, certis auctoribus comperisse. Quibus rebus perterritos cives Romanos ejus provinciæ, sibi ad rem publicam administrandam HS. centies nonagies, & argenti pondo XX millia, tritici modios CXX millia polliceri coegit. Quas Cæsari esse amicas civitates arbitrabatur, his graviora onera injungebat; qui verba atque orationem adversus rempub. habuissent, eorum bona in publicum addicebat, præsidiaque eo deducebat, & judicia in privatos edebat, provinciam omnem in sua & Pompeji verba jusjurandum adigebat. Cognitis his rebus, quæ sunt gestæ in citeriore Hispania, parabat bellum. Ratio autem hac erat belli, ut se cum duabus legionibus Gades conferret, naves frumentumque omne ibi contineret: provinciam enim omnem Cæsari favere cognove-

rat. In insula frumento navibusque comparatis, bellum duci non difficile existimabat Cæsar. Etsi multis necessariisque rebus in Italiam revocabatur, tamen constituerat nullam partem belli in Hispaniis relinquere; quod magna esse Pompeji beneficia, & magnas clientelas in citeriore provincia sciebat. Itaque duabus legionibus missis in ulteriorem Hispaniam cum Q. Cassio Trib. pleb. ipse cum equitibus sexcentis magnis itineribus progreditur, edictumque præmittit, ad quam diem magistratus principesque omnium civitatum sibi esse præsto Cordubæ velles. Quo edicto tota provincia pervulgato, nulla fuit civitas, quin ad id tempus partem Senatus Cordubam mitteret; non civis Romanus paulo notior, quin ad diem conveniret: simul ipse Cordubæ conventus per se portas Varroni clausit, custodias vigiliasque in muro turribusque disposuit: cohortes duas, quæ Colonicæ appellabantur, cum eo casu venissent, tuendi oppidi causa apud se retinuit. Iisdem diebus Carmonensis civitas, deductis tribus in arcem oppidi cohortibus a Varrone præsidio, per se cohortes ejecit, portasque præclusit. Hoc vero magis properare Varro, ut cum legionibus quam primum Gades conenderet, ne itinere aut trajectu intercluderetur, tanta ac tam secunda in Cæsarem voluntate provinciæ. Progresso ei paulo longius, literæ a Gadibus redduntur, simul atque cognitum sit de edicto Cæsaris, consensisse Gaditanos principes cum tribunis cohortium, quæ essent ibi in præsidio, ut Gallonium ex oppido expellerent, urbem insulamque Cæsari reservarent. Hoc inito consilio denuntiavisse Gallonio, ut sua sponte, dum sine periculo liceret, excederet Gadibus: si id non fecisset,

sibi consilium capturos. hoc timore adductum Gallonium Gadibus excessisse. His cognitis rebus, altera ex duabus legionibus, quæ vernacula appellabatur, ex castris Varronis, adstante & inspectante ipso, signa sustulit, seseque Hispalim recepit, atque in foro & porticibus sine maleficio consedit. Quibus rebus perterritus Varro, cum itinere converso sese Italicam venturum promississet, certior a suis factus est, præclusas esse portas. tum vero omni interclusus itinere ad Cæsarem mittit, paratum se esse, legionem cui iusserit tradere. ille ad eum Sex. Cæsarem mittit, atque huic tradi jubet. tradita legione, Varro Cordubam ad Cæsarem venit: relatis ad eum publicis rationibus cum fide, quod penes eum erat pecuniæ, tradidit; & quod ubique haberet frumenti ac navium, ostendit. Inde properavit Romam, ibique consedit, expectans finem belli Africani, donec nuntiatum est, Cæsarem in Italiam adventare. quo cognito, ex urbe excessit, & in villis suis delituit tantisper, dum deservesceret civilis victoriæ gratulatio, & simul de victoris animo, & exitu rerum constaret. Ita illis tempestatibus prope solus in portu fuit, fructusque doctrinæ percepit uberrimos, ut ea tractaret, quorum & usus & delectatio esset omnibus & actis, & voluptatibus anteponenda. Tandem in urbem rediit, & non modo Oppio, Balbo, Hirtio, Cæsaris amicis, sed etiam ipsi Cæsari familiarissimus fuit. Qui cum destinasset bibliothecas Græcas & Latinas, quas maximas posset, publicare, dedit illi curam comparandarum, ac digerendarum. Secutus postea, occiso Casare, Triumvirorum dominatus, & renovatum Sullani mali exemplum, proscriptio: quæ, ut optimos quos-

que cives, ita Varronem graviter afflixit. Nam inter proscriptos eum retulit Antonius; sive propter intimam familiaritatem Ciceronis, sive ob divitias, & pretiosas possessiones, quas ille scelerum suorum mercedem quærebat. Habuit enim Varro pecuarias grandes; in Appulia oviarias, in Reatino equarias, & utrobique latissima pascua, ita ut ejus greges, qui in Reatinis montibus æstivabant, in Appulia hibernarent. Præterea villas ornatissimas & fructuosissimas, unam in Cumano, cui proxima fuit Ciceronis villa, celebri Academicarum quæstionum libris; alteram in Tusculano, emtam a M. Pupio Pisone, in qua mira cum voluptate ad buccinam inflatam certo tempore apri & capræ convenire ad pabulum spectabantur; tertiam in Pomptino. Quas omnes elegantia artificioque vincebat alia sub oppido Casino flumini finitima; in qua erat ornithon animi causa constitutus, qui longe superabat non modo archetypon inventoris M. Lanii Strabonis, sed etiam in Tusculano magnum ædificium Luculli. Hanc, quamvis sub hasta venisse nemo vidisset, per vim & injuriam involavit Antonius, diripuitque illud Musarum sacrarium, in quo jura populi Rom. monumenta majorum, omnis sapientiæ ratio, omnisque doctrina literis mandabatur. Quo factum, ut complures libri a Varrone scripti, & nondum editi, tunc perirent: quod ipse lib. primo Hebdomad. testatur. Sic Varro unius fundi pretio quasi redemptus, exemptusque numero proscriptorum, gravi & periculosa reip. procella superfuit, annum agens septuagesimum quartum. Mortuo paulo post in Ægypto Antonio, cum ad imperii fastigium evectus esset Cæsar Octa-

vianus, reliquam aetatem a republica procul habuit, & vi nulla interpellante in literis & libris omne otium tempusque consumpsit. Ei rei sunt indicio tres libri Rerum rusticarum, quos octoginta annos natus confecit, & Hebdomadon libri VII, quos quadriennium post scripsit, cum ad eum diem quadringentos & nonaginta libros composuisset. Quamobrem Asinius Pollio, orator & civis clarissimus, ex tanta temporis ejus ingeniorum multitudine, hujus unius viventis posuit imaginem in bibliotheca illa, quam primus Romæ ex manubiis dedicavit: T. Pomponius Atticus, vir doctrina, fide, judicio præstans, ejusdem adhuc vivi laudationem scripsit, quam se legisse Cicero testatur. Valerius autem Maximus non minus luculento, quam vero testimonio illum ornavit: Terentius Varro, humanæ vitæ exemplo & spatio nominandus, non annis, quibus seculi tempus æquavit, quam stilo vivacior fuit. in eodem enim lectulo & spiritus ejus, & egregiorum operum cursus extinctus est. Decessit igitur anno ætatis octogesimo octavo, urbis autem DCCXXIV, C. Casare Octaviano V, Sex. Apulejo Coss. & fictili dolio condi voluit, Pythagorico modo, in myrti & oleæ, atque nigræ populi foliis. Reliquit plurima & doctissima ingenii sui monumenta, quæ prope omnia temporum injuria interciderunt. in quibus recensendis non est necesse longiorem orationem insumere, quoniam satis multa diximus in eo libro, quem de scriptis M. Varronis fecimus. Fuit & alius M. Terentius Varro, qui, cum in illa triumvirali proscriptione esset Trib. pleb. ipsis Triumviris minime invisus, tum veritus, ne per errorem nominis occideretur, ut paulo an-

XII M. TERENTII VARRONIS VITA.

ae Helvio Cinnae tribuno contigerat, edito scripto declaravit, non se tribunum, sed Varronem Lucillum proscriptum esse; quod factum ut deridiculum notavit Dio Cassius lib. XLVII, qui ait, Varronis tribuni cum proscripto eandem fuisse appellationem, uno excepto cognomine scilicet Luculli. Alius etiam fuit eadem aetate, sed minor natu, P. Terentius Varro Atacinus, nobilis poeta, qui Argonautica, bellum Sequanicum & Chorographiam scripsit, cujus praeter Grammaticos meminerunt Ovidius, Propertius, alii.

NOTITIA LITERARIA

DE

M. TERENTIO VARRONE

E X

Jo. Alb. Fabricii Bibliotheca Latina a Jo. Aug.
Ernesti auctius edita T. I, lib. I, cap. VII.

Libri de lingua Latina & fragmenta.

E LIBRIS XXIV de lingua Latina perierunt tres primi, quos ad *P. Septimium Quæstorem* Varro miserat, in quibus disseruit *περί τῆς ἑτυμολογικῆς*, 1. quæ contra eam dicerentur, 2. quæ pro ea, & 3. quæ de ea denique. *Exstant liber IV, V, & VI*, in quibus origines ipsas verborum Latinorum persequitur, ad *M. Tullium Ciceronem*. Tum *liber VII, VIII, & IX*, qui sunt de analogia, sed perinde, ut priores, hinc inde quibusdam hiantes lacunis. Reliqui libri universi, exceptis perpauca fragmentis, interciderunt, in quibus analogiam ipsam Latinorum vocabulorum & anomaliam explicaverat, deinde tractaverat de syntaxi, sive quomodo vocabula inter se ratione conjuncta sententiam efficerant, denique disseruerat de copia verborum. Re-

XIV NOTITIA LITERARIA

spiciens hoc Varronis opus Vitruvius in præfat. libri IX, (five ut vulgo distinguunt IX, 3. at tractatio ipsa libri IX demum a capite quarto incipit) *Plures, inquit, post nostram memoriam nascentes cum Lucretio videbuntur velut coram de rerum natura disputare: de arte vero Rhetorica cum Cicerone: multi posterorum cum Varrone conferent sermonem de lingua Latina.* Fragmenta ex his libris collegit *Antonius Augustinus.*, unde leguntur etiam in editione *Vertranii Mauri*. Postea additis nonnullis in *Varrone Ausonii Popmæ*, *Frisii*, & in *Dionysii Gothofredi*. Auctoribus Latinæ linguæ. Repertum est etiam fragmentum Libri quarti ad calcem *Frontini* de Aquæductibus in Codice scripto Cassinensi, de quo *Jo. Bapt. Morgagnus* epistolam scripsit ad *Polenum*, quæ edita est in opusculis scientificis & philol. *Veneris T. IV.*

Libri de re rustica.

Exstant præterea Varronis *de re rustica libri III*, quos natus octoginta annos scripsit ad Fundaniam uxorem: de quibus vid. Notitiam literariam Vol. I rei rusticæ Scriptorum præmissam p. CXIV.

Catalogus scriptorum Varronis, quæ interciderunt.

Jam veluti in tabella, libros hujus scriptoris perditos referam, quorum non ipsos etiam titulos tempus nobis eripuit. Sequar autem præter *Nonium Josiæ Merceri*, & optimas *Gellii* ac *Grammaticorum* veterum editiones, *Robertum* & *Henricum Stephanos*, qui fragmenta *Satyrarum Varro-*

nis congefferunt in fragmentis Poëtarum anno 1564, 8 editis pag. 305 — 364; tum *Antonium Riccobonum*, qui in fragmentis historicorum dedit quoque fragmenta scriptorum Varronis, ad calcem libri de Historia p. 219 — 401; *Aufonium* deinde *Popmam*, quem fragmenta Varronis collegisse jam dixi; denique curatorem editionis Dordracenæ, prioribus collectionibus melioris. Fuerunt itaque :

De cultu Deorum liber. S. Augustinus VII. 9 & 33 de Civ. Dei.

Rerum humanarum Antiquitates, libri XXV, & divinarum XVI, ad C. Cæsarem, de cujus utriusque operis argumento consulendus idem Augustinus VI, 3 de civitate Dei. Libros rerum divinarum Varro dicavit Cæsari Pontifici Max. Lactantius lib. I, cap. 6: *Varro, quo nemo unquam doctior ne apud Græcos quidem, nedum apud Latinos, in libris rerum Divinarum, quos ad C. Cæsarem Pontificem maximum scripsit, cum de Quindecimviris loqueretur, Sibyllinos libros ait non fuisse unius Sibyllæ.*

De vita Populi Rom. ad Atticum libri, quorum undecimum laudat Nonius in *paupertates*. Hos libros Janus Gebhardus II, 19 antiquar. Lect. testatur in Codice Palatino Nonii Marcelli semper citari *de vita Patrum*: iis namque libris vitam majorum exsecutus erat Varro, ut ostenderet, quantum sua tempora a frugalitate veterum descivissent.

De gente Populi Rom. libri IV. Arnob. & alii.

De iniitiis urbis Romæ liber. Quintil.

De Republica libri, quorum *viceſimum* Nonius allegat.

Αἰτία, sive Causæ (quales apud Græcos scripserunt Callimachus, Butas, Plutarchus) Serv.

De Philosophia liber. Augustin. XII, 4, & XIX, 1 de civitate Dei, *Liber secundus de forma Philosophiæ.* Charis.

Libri disciplinarum ad M. Coelium Rufum, in quibus unum de architectura fuisse, testis est Vitruvius præf. libri VII. Ex his librum de Arithmetica adhuc superstitem se vidisse Romæ apud Laurentium Strozium Cardinalem testatus est Vertranus Maurus in Varronis vita. Varronem de numeris allegat Censorinus cap. 21

Hebdomadam sive de imaginibus libri, quorum ex undecimo profert nonnihil Charisius. In hujus operis libris singulis, ni fallor, septem virorum illustrium imagines stilo persecutus erat Varro. Imagines 700 fuisse testis Plinius XXXV, 2. Confer Vossium lib. I, cap. 12 de Historicis Latin. Libros hos unde hebdomadam titulo inscripserit Varro, docet Samuel Peritus lib. IV eclog. chronolog. pag. 204 sic: Decem apud Athenienses sorte legebantur viri, e singulis unus tribubus, penes quos esset imperium ἐφημερίας tribuum suarum intra unam Prytaniam. Distribuebatur autem Prytania in hebdomadas quinque (Hebdomadas has observatas fuisse ab Atheniensibus testis est A. Gellius XV, 2 his verbis: In conviviis juvenum, quæ agitare Athenis hebdomadibus Lunæ solemne nobis fuit. Lunæ, id est, κατὰ Σελήνην, ut loquitur Thucydides, sive τῆς πρυτανείας hebdomadas intelligitur.) Singulos autem dies imperabat sorte captus Ἐπιστάτης, & ita deinceps

reliqui, donec *hebdomadis* orbis absolveretur; atque ita fiebat, ut e decem tres superessent, qui non imperarent. Ulpianus in *Androtianam*: ἀλλ' ἐπειδὴ πάλιν οἱ πεντήκοντα πολλοὶ ἦσαν εἰς τὸ ἄρχεῖν ἅμα, οἱ δέκα κατὰ κλῆρον μιᾶς ἡμέρας τῶν ἑπτὰ, ὁμοίως δὲ ἕκαστος τῶν ἄλλων ἀπὸ κλήρου ἤρχε τὴν ἑαυτοῦ ἡμέραν, ἄχρις οὗ πληρωθῶσιν αἱ ἑπτὰ ἡμέραι. καὶ συνέβαινε τοῖς ἄρχουσι, τρεῖς μὴ ἄρχεῖν. ἕκαστος δὲ ἄρχων ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ καλεῖται Ἐπιστάτης. Hinc explicandus est titulus libri Varroniani. Nam ita inscriptus est, qui continebat imagines clarorum virorum ¹, simulque eorum elogia, ut colligitur e Lib. I Epistolarum Symmachi Epist. IV ²: quia quemadmodum singulis Πρυ-

1. Opus genealogicum appellat Jac. Frid. Reimannus in *Historia literaria libror.* p. 44, nescio quo auctore. Nam singulos claros viros virtute, rebus gestis, vel ingenio, sive Græcos sive Romanos, illo opere celebrasse potius Varro, quam familiarum aut genealogiæ rationem habuisse videtur. Sic libro primo de imaginibus Homerum posuerat, teste Gellio lib. 3, cap. 11. In alio Demetrium, teste Nonio in *lucis*, in aliis alios. Ejusdem tamen Varronis fuit de familiis Trojanis liber, & de gradibus necessitudinum.

2. Primus hanc Symmachi Epist. produxit & illustravit Lud. Carrio lib. 2 emendatt. cap. 14, quem vide. Symmachi ad Patrem

scribentis verba sunt: *Studium quidem Menippeï Varro nis imitatis, sed vincis ingenium. Nam quæ in nostrates viros nunc nuper condidit epigrammata, puto hebdomadon elogiis prænitere, quod hæc æque sobria, nec tamen casta sunt. Illa bono metallo causa toro exigi nescierunt: & duriorē materiam, nisi fallor, anniteris. Ille Pythagoram, qui animas in æternitatem primus asseruit; ille Platonem, qui Deos esse persuasit; ille Aristotelem, qui naturam bene loquendi in artem redegit; ille pauperem Curium, sed divitibus imperantem; ille severos Catones, gentem Fabiam, decora Scipionum, totumque illum triumphalem Senatū parca laude perscrinxit. Tu ruinam proximæ ætatis illuminas.*

M. T. Varro.

b

ταυείας hebdomadibus regnabant ol' Ἐπιστάται vicem & ἐφημερίαν suam; ita & in his Varronis hebdomadibus assignatus erat cuique clarorum virorum quasi regni dies in sua ipsius imagine & elogio. Hastenus Sam. Petitus.

De proprietate scriptorum. Nonius, in liquidum.

Theatrales sive de actionibus scenicis libri, quorum tertium memorat Priscianus, quintum Charisius.

De scenicis originibus libri, quorum tertium Nonius & Charisius laudant. Librum primum laudat Censorinus cap. 17,

De Poëtis libri, quorum primus a Gellio citatur & Prisciano. Confer Jonsum p. 214 de scriptoribus Hist. Philosophicæ.

Libri de poëmatis, quorum secundus allegatur a Charisio. Poëticum Varronis librum laudat Diomedes.

De Plautinis Comædiis liber. Gell. III, 3.

Libri de Plautinis quæstionibus, quorum secundum allegat Nonius.

Epistolicarum quæstionum libri, quorum octavus a Charisio citatur. Epistolicarum quæstionum libros laudat etiam Servius in 1 Georgic.

Epistolæ, ad C. Cæsarem, Fabium, M. Sulpicium Fusum, Neronem, Marullium, Ser. Sulpicium, Varronem, Oppianum &c.

De Bibliothecis librum secundum citat Charisius.

Liber de Vita sua, id.

Complexionum librum sextum citat Diomedes.

Ad Libonem librum I memorat Macrobius II, 14 Saturn.

Libros Navales laudant Jo. Sarisberiensis II, & Policratici, & Vegetius, qui pleraque ex illis transtulit in librum ultimum suum de re militari, & nominatim eos laudat lib. V, cap. 11. His videntur respondere *litoralia* Varronis, citata a Solino cap. 11; Servio *de ora maritima*. Vide Salmas. p. 172 edit. Paris. *Tubero Varronis, de origine humana* laudatur a Censorino cap. 9; & falluntur, qui *de origine Romana* legunt.

Annales libri, quorum *tertium* Charisius commemorat.

Belli Punici secundi librum *secundum* citat Priscianus.

Liber de familiis Trojanis. Servius etiam *de gradibus* necessitudinum scripsisse Varronem testatur.

Rhetoricorum libri, quorum *viceſimum* Nonius laudat.

Περὶ χαρακτήρων librum *tertium*, Charisius.

Libri de lingua latina ad Marcellum, quorum *ſeptimus* laudatur a Rufino de metris Terentianis: & *libri de ſimilitudine verborum*, quorum *ſecundum* citat Priscianus, fortassis partes fuere *librorum XXIV de Latina lingua*, de quibus supra.

De utilitate sermonis librum *quartum* allegat Charisius.

De compositione Satyrarum. Nonius in *Paredati*.

TITULI LIBRORUM LOGISTORICORUM
ET SATYRARUM · VARRONIS

quarum pleræque *Menippeæ*, h. e. prosa Menippi
Cynici exemplo, carminis vario genere distincta
atque expolita, scriptæ erant, unde Varro *Menippeus*.
Athenæo dictus & Tertulliano, Arnobio ac Sym-
macho *Cynicus Romanus*. Vide Probum in Eclo-
gam VI Virgilii, & Josiam Mercerum pag.
207 ad Nonium.

ABORIGINES *περί ἀνδρώπων φύσεως.*

De admirandis. infra, Gallus Fundanius.
Agatho.

Age modo.

Ἄει Διβύη vel περί αἰρέσεων.

Ajax stramentitius.

Περί αἰρέσεων, supra, αἰ Διβύη.

Ἄλλος οὗτος ἡρακλῆς.

Ἄμμον μετρεῖς, περί φιλαργυρίας.

Andabata.

Περί ἀνδρώπων φύσεως. supra, Aborigines.

Anthropopolis, περί γενεθλιακῆς.

Περί ἀρχῆς. infra, Marcopolis.

Περί ἀρχαιρεσιῶν infra, Serranus.

Περί ἀρετῆς κτήσεως. infra, Trihodites.

Περί ἀφροδισίων. infra, Vinalia.

Armorum judicium.

Περί ἀβρενότητος. infra, Triphallus.

1. De Satyris Varronis adeundus IC. Casaub. lib. 2.
de Satyr. poeti c. 2.

Atticus (leg. *Articulus*) de numeris, *Logistoricus* liber.

Autumedus. infra, *Mæonius*.

Bajæ.

Bimarcus, περί τρέπου.

Βοῦς περί τάφων. infra, in ἐπιτάφιον.

Pro Cæi lib. II apud Nonium in Carra lege,
Ἄει Διβύη. Scal.

Caprinum prælium, περί ἡδονῆς.

Catamitus.

Cato, s. ut vult *Mercerus*, *Catus*. vel de liberis
educandis. *Logistoricus*.

Cave canem.

Κενοδοξία, περί φθόνου.

Ceria. infra, *Dolium*.

Περί κεραυνουῦ.

Chorographia.

Columna Herculis, περί δόξης.

Cosmotoryne, περί ὁδοῦ κόσμου.

Cras credo, hodie nihil.

Cygnus, περί ταφῆς.

Cynicus.

Cynodidasalus.

Cynorhetor.

Desultorius, περί τρυφῆς.

Περί διαθηκῶν. infra, *Testamentum*.

Δις παῖδες οἱ γέροντες.

Dolium, aut *Ceria*.

Περί δόξης. supra, *Columna Herculis*.

Περί ἐδεσμάτων.

Περί ἐμμενῆς. infra, *Synephebus*.

xxii NOTITIA LITERARIA

Περὶ ἐγκωμίων. *infra*, *Papirapara*.

Endymiones.

Περὶ ἐξαγωγῆς.

Erhebus, vel *Synephebus*, περὶ ἔμμονῆς.

Περὶ ἐπαρχιῶν. *infra*, *Flaxtabula*.

Ephemeris navalis.

Ἐπιτάφιον ἢ βοῦς περὶ τάφων.

Τὸ ἐπὶ τῇ φακῇ μύρον, περὶ εὐτελείας.

Erratio.

Est modus matula, περὶ μέθης.

Eumenides. interdum male scribitur *Eudamones*.

Ἐὔρεν ἢ λοπὰς τὸ πῶμα, περὶ γεγαμηκότων καὶ κύνων.

Περὶ εὐτελείας. *supra*, τὸ ἐπὶ φακῇ μύρον.

Ἐχω σὲ, περὶ τύχης.

Ἐως ποτὲ, περὶ ὥρων.

Exdemeiricus.

Flexitabula, (al. *Flexibula*) περὶ ἐπαρχιῶν.

De Fortuna. *infra*, *Marius*.

Gallus Fundanius, *de admirandis*.

Περὶ γεγαμηκότων. *supra*, εὐρεν ἢ λοπὰς τὸ πῶμα.

Gemini.

Geroniodidascalus.

Gloria, vel *Inglorius*, περὶ φθόνου. *supra*, κενοδοξία.

Γινῶδι σεαυτόν.

Περὶ τρυφῆς. *supra*, *Defultorius*.

Hecatombe, περὶ θυσιῶν.

Περὶ ἡδονῆς. *supra*, *Caprinum proelium*.

Hercules tuam fidem.

Hercules Socraticus.

De Historia. *infra*, *Sisenna*.

DE M. TERENTIO VARRONE. XXIII

Item Attii quod Titii.

De indigentibus. infra, Præsus paratus.

Inglorius. vide Gloria.

De insania. infra, Orestes.

Ἴπποσύνη. (al. Hippocyon.)

Judex. infra, Pappus.

Laterensis. Logistoricus.

Lex Mania.

De liberis educandis. supra, Cato.

Logomachia.

Longe fugit, qui suos fugit.

Mæonius Autumodus.

Magnum talentum.

Manius.

Marcipor.

Marcopolis, ¹ vel μαργηπολις περὶ ἀρχῆς.

De officio mariti.

Marius, de fortuna. Logistoricus.

Meleagri sive Meleager.

Mensurales.

Messala, de valetudine, Logistoricus.

Περὶ μέθης. supra, Est modus matula.

Modius.

De Moribus, Logistoricus.

Mutuum muli scabunt, περὶ ψωρισμοῦ.

Mythagogi.

Mysteria.

De natura rerum, Logistoricus.

1. Pro Marcopoli Hadrianus Junius VI, 9 animad-
vers. legit μαργηπολις; quasi luxuriosam civitatem dicas,
Romam.

XXIV NOTITIA LITERARIA

Nepos, Logistoricus.

Nescis, quid vesper serus vehat.

De numeris, supra Articulus.

De numismatis. vide mox Odoegesis.

Odoegesis, περι νομισμάτων.

Oedipothyeftes.

"Ονος λύρας.

Orestes, de insania. Logistoricus.

De origine humana. infra, Tubero.

Περὶ ὥρων. supra, ἕως ποτέ.

Pariapara, περι ἐγκωμίων.

Pappus vel Judex.

Pappus, de indigitamentis. Logistoricus.

Parmeno.

Τοῦ πατρὸς τὸ παιδίον, περι παιδοποιίας.

Περὶ Φθόνου. supra, Κενοδοξία & Gloria.

Περὶ Φιλαγυρίας. supra, "Αμμον μετρεῖς.

Περὶ Φιλονεικίας. infra, Væ victis.

Περὶ φιλοφρονίας. infra, Testamentum.

Περὶ Φθορᾶς κόσμου. supra, Cosmotoryne.

Pius, de pace. Logistoricus.

Plutorine.

Περὶ πλούτου. nisi leg. Περὶ πλου 1 & 2. περι φιλοσοφίας ap. Nonium.

Polyandrion.

Prætoriana.

Pransus paratus, de indigitamentis.

Prometheus lib. 1, 2, & lib. 15, allegatur a Nonio in evirescat.

Prometheus liberatus.

Pseudonea.

Pseudolus Apollo, περί θεῶν ἀπαντήσεως.

Περὶ Φωρισμοῦ. *supra*, *Mutuum muli scabunt*.

Quinquatrus.

Salaria.

Sardi venales.

Scaurus, *Logistoricus liber*.

Sciamachia, περί τύφου.

De Sectis; ex Nonio, & Prisciano.

Sera parecte.

Serranus, περί ἀρχαιρεσιῶν.

Sesquiulysses.

Sexagesis.

Sisenna de Historia. *Logistoricus*.

Synistor.

Synephebus, περί ἐμμενῆς.

Tanaquil.

Ταφή Μενίππου.

Περὶ ταφῆς. *supra*, *Cygnus*.

Testamentum, περί διαθήκων, περί φιλοφρονίας.

Περὶ θεῶν ἀπαντήσεως. *supra*, *Pseudolus Apollo*.

Tithonus, περί γήρως.

Tricipitina.

Trihodites, *Tripylius*, περί ἀρετῆς κτήσεως (al. καὶ φύσεως.)

Tripallus five *Triphallus*, περί ἀβρενότητος.

Tubero, five *de origine humana*, (al. *Romana*, male.) *Logistoricus*.

Περὶ τύφου. *supra*, *σκιαμαχία*.

Περὶ θυσιῶν. *supra*, *Hecatomba*.

Περὶ τύχης. *supra*, "Ἐχω σέ.

Va viāis, περί φιλονεικίας.

De Valetudine. supra, Messala.

Vinalia, περι ἀφροδισίων.

Virgula divina.

Ἵδρoκρύων. sive ut clarissimus Falsterus ad Gellii XIX, 30 legit, ὑδρoκρύων.

Casp. Barthius XV, 19 Adversar. in MSto Codice, nescio quo, ait se has reperisse Varronis sententias:

M. Varro dixit: Fide referas gratias invite dante. Vix datum, ne beneficium putes, sed prædam. Semel dedit, qui rogatus; bis, qui non.

Extorquere est plus, quam semel rogare.

Turpissimum est in mendaciis confidere. Pulcherrimum est fœnore datam gratiam reddere.

Vis experiri amicum? calamitosus fias.

Non refert quis, sed quid dicam.

Nemo suum putet, quod extra ipsum est.

Excellentissimum est docendi genus exemplorum subditio.

Studia tantum intermittantur, ne obmittantur. Gaudent varietate Musæ, non otio.

Nil magnificum docebit, qui a se nihil dedit.

Non essemus pauperes, si ignorare nos pateremur quid esset paupertas. Optimus est ad summas divitias progressus, ignoscere se paupertati. Non est miser, nisi qui sic se esse putat.

Nusquam perveniet, qui quot videt, sequitur calles.

Imperitiæ signum est, quod difficillimum est, exigere cito fieri.

Nulla jactura gravior est scienti, quam temporum.

Viatores non vadunt, ut eant: sic vita non sui causa fit, sed ut in ea præclarum aliquid fiat.

Contemnendi sunt ineruditorum contemtus.

Si vis ad summum progredi, ab infimo ordire.

Multi laudem amittunt, quam ipsi de se dicunt.

Suetonius de illustribus Grammaticis c. 23 de Rhemmio Palæmone: *Arrogantia fuit tanta, ut Marcum Varronem porcum appellaret.* Caspar Barlæus epistola ad Joachimum Vicofortium: *Palemon Grammairien fort satirique appelloit le docte Varron le pourceau de lettres, parce qu'il ramassoit de toutes parts beaucoup des choses sans choix & sans jugement.* Dubito, an hæc fuerit Rhemmii sententia. Nec enim porcorum est colligere, sed rimari ac tentare rostro.

Alii Varrones.

Argonauticorum libri IV fuere alterius eodem tempore celebris *P. Terentii Varronis*, a patria, Galliæ Narbonensis vico Atace, dicti *Atacini*,¹ ut observatum præter alios Gyrardo, dialogo IV de poetis pag. 202, & Vossio lib. I de Hist. Latinis c. 16. Idem *Atacinus bellum Sequanicum* carmine Heroico descripserat aliquot libris, quorum *secundus* allegatur a Prisciano lib. X, p. 877. Alii Varrones complures videantur apud Glandorpium in gentibus *Ælia*, *Cingonia*, *Rubria*, *Terentia*, *Vibidia* & *Visellia*.

1. Varronem Atacinum bit Hieronymus, & ex eo agentem annum 35 ætatis Prosper in Chronico. Græcas literas didicisse, scri-

INDEX

EDITIONUM

M. TER. VARRONIS

AUCTIONE FABRICIANO ET HARLESIANO

ET IN II ÆTATES DIGESTUS.

ÆTAS I NATALIS 1471 — 1536.

Reviviscere coepit Varro opera *Pomponii Latii* († Romæ 21 Maji 1497.) sive Romæ primum, sive Venetiis; repetitus dein Venetiis 1474, & tum Romæ 1475; post altus est studio Franc. *Rhollandelli*, qui in ed. Parmensi laudatur. Parmensis filia habentur Brixienfis 1483, & Veneta duplex, altera 1483, altera 1498. In his fere junctus fuit duobus Grammaticis veteribus, Nonio Marcello & Pompejo Festo. — An. autem 1492 cum Venetiis posthumum *N. Perotti* († 1480) opus, quod inscribitur *Cornu copiae*, primum prodiiisset cura Pyrrhi Perotti ex fratre nepotis, huic illi conjungi fere coepere, ita ut quisque suo titulo gaudens etiam ab illo disjungi posset. Varro autem cum Festo, & maxime Nonio cum castigationibus *Mich. Bentini* vett. Codd. usi & hoc uno labore cogniti, ab an. 1492 repetitus est 1498 Venetiis, & ad calcem Perottiani operis ex offic. Aldi 1499, 1513 & 1514, 1527, Mediolani 1500 & 1510, cui posteriori etiam corrector adfuit *Jo. Bapt. Pius*, Basileæ 1518, 1521, 1526, 1536, Parisiis 1519, 1528 & 1530, Tusculani 1522, & Lugduni 1535; in quibus omnibus regnavit post Pomponium & Rhollandellum *Mich. Bentinus*, ab Aldo 1527 denuo commendatus.

f. a. & l. 4. (circa annum 1472. *Venetiis*, ap. Nic. Jenfonum) *Editio vulgo princeps*, curante *Pomponio Latino*. P. M. Terentii Varronis libri de lingua Latina. —

Ita Cat. de la Bibl. du R. bell. Lettr. T. I, pag. 35. Harleſius vero excitans Hambergeri Z. N. T. I, pag. 414, & Laire Specimen &c. pag. 290, haud dicit Venetiis apud N. Jenſon circa 1472 prodiiſſe. Sed Mediolani 1471 fol. prodierat *Feflus*, cujus exemplum fuit in bibl. Cl. du Boze, unde ſuam Feſti edit. Nic. Jenſon Gallicus fecit Venet. 1472 fol. *Nonium Marcellum* dein an. 1471 fol. ſine indice loci & typographi primum prodiiſſe refert Fabricius bibl. Lat. L. IV, c. IV Sect. II ed. Erneſt. vol. III, p. 335; unde neſcio an colligere licet, Nonium Feſto conjunctum fuiſſe, atque ſic memoria loci excidiſſe, qui in ed. principe Feſti dicitur *Mediolanum*. Quidni & tum tertius comes fuerit Feſti & Nonii Varro, quem quidem cum Eutropio & Paulo Diacono Romæ an. 1471 jam excuſum fuiſſe docet nos vir quidam literatiſſimus, ut adeo Romana hæc prior jure *princeps* ſit dicenda.

- 1474 *Venetiis*, fol. M. Terentii Varronis de lingua Latina ac verborum origine libri qui ſuperſunt, Venetiis, per Johannem de Colonia & Joh. Manthem de Gerretzen a. MDCCCLXXIV. — Vid. Maittarius Ann. typ. T. I, pag. 109, 174. & Bure bibliogr. inſtr. T. I, pag. 36, qui hanc editionem uberius deſcribit, & principem eſſe cenſet. Habet in capite epiſtolam Pomponii ad Platinam, (quare ex ſuperiore ducta videtur) & ad calcem hæc leguntur: *Finis ejus, quod invenitur M. Varronis. Parce, qui legeris, ſi aliqua minus polita inveneris. Nam ita ex omni parte, ſive ſeculum fecerit, ſive librarius, volumen quodvis corruptum erat, ut neceſſe fuerit aucupari hinc inde ſententias. Ideo ſine robore (rubore) veniam dabis, & errori manum inponas. Pomponius tuus orat. vale.* Ex hac ed. aut priore deſcriptus fuerit Cod. MS. ſeculi XVI chartaceus, qui eſt in Bibl. Lipſienſis ſenatus, & eandem habet ſubſcriptionem. Vid. Jo. Alb. Fabricii Bibl. Lat. a Jo. Aug. Erneſti auctius editam T. I, pag. 122. In præfatione Pomponius de ſua ed. ait: *Eos (Varronis libros) — legi ſumma cura ac diligentia. Ubi librarii literas mutaverant, correxi: in his, quæ inſcitia penitus corruptæ, non auſus ſum manum imponere: ne forte magis depravarem.*

- 1475 *Roma*, fol. M. T. Varro de lingua Latina, edente Pomponio Læto: Nonius Marcellus de proprietate fermonis, & Pompejus Festus de collectaneis priscorum verborum. — Vid. Laire Specim. &c. pag. 227. & cl. Harlesii Introduct. &c. P. II, pag. 170.
- 1480 *Parmæ*, fol. cum Nonio & Festo, curante Pomponio Læto. In fine Varronis legitur: *Si quispiam tertio loco fragmentis Varronis tantum addiderit, quantum Pomponius primo: deinde Franciscus Rhollandellus secundo suo uterque studio ac diligentia contulit, nimirum M. Varro reviviscet. Impressum Parmæ MDCCCCLXXX, tertio Idus Decembris.* — Insunt Varronis tres libri ad Ciceronem de L. L. tunc sequitur M. Ter. Varronis Analogiæ liber primus, quæ dicantur, cur non sit Analogia, dein Analogiæ liber quintus, ab aliis inscriptus, primus & secundus lib. qui in aliis exemplis interdum conticiunt tres libros de Analogia, & ab aliis habentur libri VII, VIII & IX de lingua Latina. Vid. Gœtzii Mem. Bibl. Dresd. Vol. I, pag. 459, & Harlesium l. l. T. I, pag. 51.
- Eodem anno ibidem fol. Nonius Marcellus & Festus Pompejus emendati prodire.
- 1483 *Brixia*, fol. Grammatici veteres latini, Nonius, Festus. Varro de L. L. Incipit epistola Pomponii ad Platinam, quam excipit Index per ordinem literarum. Hunc sequitur M. Ter. Varronis de lingua Latina. In calce adhæret eadem subscriptio, quam offert ed. Parmensis a. 1480, additis his: *Impressum Brixia per Boninum de boniniis de Ragusia & Miniaturum Delfera florentinum socios anno christi M. CCCC. LXXXIII. die XVI Jun.* — Videtur repetitio ed. Parmensis. Vid. Gœtzii Mem. Bibl. Dresd. Vol. I, pag. 459. Exemplum ejus servat etiam Bibl. academica Erlangenensis, teste Harlesio; fuitque in bibl. J. Aug. Ernesti, Lipsi. 1782 publice divendita p. 170 n. 2537.
- *Venetis*, fol. cum Nonio & Festo. In fine: *Impressum Venetis per octavianum scotum Modatiensem. MCCCCLXXXIII quarto nonas septembris.* Repetita, ut videtur, ex Brixienfi. vid. Catalogue raisonné de la Collection de livres de Pierre Antoine Crevenna. T. III, pag. 24 sq.
- 1492 *Venetis*, fol. cum Nonio & Festo & Benini ad Var-

- ronem & Nonium castigationibus ad calcem Cornu copiae *Nic. Perotti* († 1480); quod hoc anno primum edi cœpit a *Pyrrho Perotto*, nepote illius ex fratre; cf. infra ad Venetam Aldi 1527, quæ ex Harlesio mutuumur; & Fabricii *Bibl. med. & inf. latin. Vol. V* sub voce *Nicolaus Perottus* p. 376. Cornu copiae istud repetitum est Venetiis an. 1494 & 1496; cf. Fabricius l. c. nescimus an cum iisdem auctt.
- 1498 *Venetis*, fol. Nonius Marcellus, Festus Pompejus, Varro. — In fine: *Impressum Venetiis per magistrum Antonium de Gusago Brixensem. Anno domini CIOCCCLXXXVIII, die XII Februarii.* — Rarissima hæc ed. exstat in *Bibl. civica Ratisbonensi*; vid. *Car. Theod. Gemeiners Nachrichten &c.* pag. 258, n. 254. Memoratur etiam in *Bibl. Bodlej. T. II*, pag. 622. Nullam habet præfationem: unde incertum est, quis eam curaverit.
- 1499 *Venetis*, fol. in *Nic. Perotti* Cornu copiae s. linguæ Latinæ Commentariis &c. Venetiis, in *adibus Aldi*, mense Julio 1499. vid. *Catalogue raisonné de la Collection de livres de P. A. Crevenna T. III*, pag. 27.
- 1500 *Mediolani*, fol. Nonius Marcellus, Festus Pompejus, Varro. Exstabat in *Biblioth. J. P. de Ludewig*, teste *Catalogo P. IV*, n. 12011. cum Erasmi autographo in margine. Sed eodem anno ibid. Perotti Cornu copiae prodit. cf. Fabricius *Bibl. med. & inf. lat. l. c.*
- 1504 *Veneta*, fol. Perotti.
- 1510 *Mediolani*, fol. Nonius Marcellus. Festus Pompejus, Varro. In fine: *Impressum Mediolani per Magistrum Leonardum Pachel a. dom. 1510 d. XXI April* — Curavit hanc editionem, Maittario ignotam, *Jo. Bapt. Pius*, & scriptores hosce accurate a se correctos esse dixit. Varronis libri de Analogia hic nominantur primus & secundus. cf. Gœtze *Mem. bibl. Dresd.* Vol. I, pag. 459. vid. *Harles. l. l.* pag. 52.
- 1513 *Venetis*, fol. *Nic. Perotti* Cornu copiae, sive linguæ Latinæ commentarii. Index copiosissimus dictionum omnium. Syrontini (*Nic. Perotti*) libellus, quo Plinii epistola ad Titum Vespasianum corrigitur. Cornelii Vitellii in eum ipsum libellum Syrontini Annotationes. *M. Terentii Varronis de Lingua Latina libri VI. Ejusdem de Analogia libri tres. Sexti Pompeji*

XXXII NOTITIA LITERARIA

- Festi undeviginti librorum-fragmenta. Nonii Marcelli Compendia. *Venetis*, in *adibus Aldi & Andrea Soceri*, 1513 mense Novembri. vid. Catalogue raisonné &c. de P. A. Crevenna T. III, pag. 27. cf. Cat. bibl. J. Aug. Ernesti divenditæ 1782. p. 170, n. 2535.
- 1514 *Venetis* ap. Aldum. fol. min. Opera Varronis cum Festo & Nonio, Funccius de virili ætate L. L. Marburgi 1727, cap. V, § VIII, p. 311, itidem ad calcem Perotti cornu copiarum edita dicit.
- 1518 *Basilæ*, fol. ad calcem Cornu copiarum Perotti.
- 1519 *Parisiis*, fol.
- 1521 *Basilæ*, fol. ap. Cratandrum. M. Ter. Varro de L. L. citatur a cl. Harlesio ex Bibl. Bodlej. II, pag. 622. Sed & hoc anno Nic. Perotti Cornu copiarum ibid. prodiiit, ad quod accesserunt 1) ejusdem libellus in Plinii ep. ad T. Vespas. 2) Corn. Vitellii in hunc lib. annott. 3) M. Ter. Varronis de L. L. Comm. 4) S. Pomp. Festi undeviginti libr. fragm. 5) Nonii Marcelli Comm. cf. J. N. Funccii Bibl. Acad. Rintel. cl. Philol. fol. N. p. 44 sq.
- 1522 *Tusculani*, 4. M. Ter. Varro de L. L. de Analogia. in Catal. Bibl. Thuanae P. II, p. 223. recus. Hamburg. f. Lauenb. ubi & Pomp. Festus, & Nonius Marcellus, Perotti-Cornu copiarum ibid. eod. 4 excusi memorantur.
- 1526 *Basilæ*, fol. Nic. Perotti Cornu copiarum f. L. L. Commentarii; M. Terent. Varronis de L. L. libri III, & totidem de Analogia: Sext. Pomp. Festi librorum XIX fragmenta: Non. Marcelli compendiosæ doctrinæ ad fil. aliaque. Sic est in Catal. Bibl. Ludewig. P. IV, n. 12012.
- 1527 *Venetis*, fol. In hoc volumine habentur hæc: Cornu copiarum sive L. L. Commentarii diligentissime recogniti, atque ex archetypo emendati. Index copiosissimus dictionum omnium, quæ in hisce Sympontini commentariis, libris de L. L. & de Analogia M. Ter. Varronis: undeviginti librorum fragmentis Sex. Pompeji Festi: in compendiis Nonii Marcelli de proprietate sermonum continentur: sic enim hoc indice omnia comprehensa sunt, ut, quæcunque quærantur dictiones, historiæ, fabulae, instituta, inventores rerum, mores, proverbia, remedia

morborum inveniri facillime possint. Quin etiam ad studiosorum usum singulæ columnæ arithmeticis numeris distinctæ, ut, ubicunque C inveneris, columnam signare intelligas: ubi reliquos numeros, versus. Græcas etiam dictiones longe plurimas hoc elencho collegimus. — Ejusdem Syrontini libellus, quo Plynii epistola ad Titum Vespasianum corrigitur. — Corneli Vitellii in eum ipsum Syrontini libellum annotationes. — M. Terentii Varronis de L. L. libri tres. Quartus, quintus, sextus. — Ejusdem de Analogia libri tres. — Sexti Pompeji Festi undeviginti librorum fragmenta. — Nonii Marcelli Compendia, in quibus tertia fere pars addita est; non ante impressa, idque labore & diligentia Jucundi nostri Veronensis: qui in Gallia Nonium cum antiquis contulit exemplaribus. Addita præter ea est longa dissertatio de generibus. Huc accedunt castigationes in hunc ipsum Nonium non contemnendæ, obiterque in Varronem & Festum ex veterum codicum fide Michaelis Bentini opera. In fine: *Venetiis in adibus Aldi & Andreae Asulani soceri, mense Martio MDXXVII.* — Aldus Manutius huic editioni præfatus, inter alia, *Habes, inquit, nunc lector amice diligenter, ac miro ordine typis nostris excusum Perotti Syrontini Pontificis cornu copiae, in quo si quid vel a nobis, vel ab ipso auctore erratum fuerit, ignoscendum est nobis; ob eas ipsas, quas supradiximus, rationes: auctori, quia non ipse, sed Pyrrhus ex fratre nepos hunc librum ediderit. Morte enim præventus recognoscere non potuit has suas perdoctas & laboriosas lucubrationes. — quare & ipse de suis hisce Latinae linguae commentariis jure dicere moriens potuisset: Emendaturus, si licuisset, &c.* Hanc Aldi præfationem excipit Pyrrhi Perotti in Cornu copiae five commentarios L. L. ad illustrem Principem Federicum ducem & ecclesiastici exercitus imperatorem invictissimum, Proëmium. vid. Harles. l. l. pag. 49 sq.

1528 *Parisiis*, 8. cum *Bentini* castigatt.

1529 *Parisiis*, 8. apud Sim. Colinaeum, ex castigatione *Mich. Bentini*.

1530 *Parisiis*, 8. M. Ter. Varronis de lingua Latina libri tres, & totidem de Analogia; adjectis castigationi-

M. T. Varro.

c

xxxiv NOTITIA LITERARIA

- bus *Mich. Bentini*: accessit M. Porcii Catonis originum liber unus. Parisiis, in coll. Sorbonæ. — Memoratur Hambergero in zuverlässigen Nachrichten &c. T. I, pag. 415 ex Cat. Bibl. Reg. Paris. T. I, pag. 35.
- 1535 *Lugduni*, 8. Varronis libri cum *Bentini* castig. adjunctis Pseudo-Catonis Originibus.
- 1536 *Basilea*, 8. M. Ter. Varronis de L. L. libri III, totidemque de Analogia c. *Mich. Bentini* castigat.
- *ibid.* per Jo. Walderum, fol. Nic. Perotti cornu copie L. L. seu Commentarius in Martialem. accedunt Terentius Varro de L. L. Pompejus Festus & Nonius Marcellus. Per Jo. Walderum.

ÆTAS II CRITICA 1557 — 1601 — 1619 — 1772.

Cujus princeps est Antonius *Augustinus* Ictus, idemque fospes Varronis, in editione Romana 1557. Excepere eum *Vertranius Maurus*, Gryphianæ 1563 curator, & Josephus *Scaliger*, Augustini lectionem secutus, & annotationum, quibus Parisina Rob. Stephani 1565 præstat, scriptor. Anno post *Adriani Turnebi* emendd. & comm. prodire posthumi; hinc Henr. *Stephanus* curas Augustini, Turnebi, Scaligeri, Appendice auctas in edd. Operum Varronis I & II an. 1569 & 1573, & III, 1581, iterum 1585 Parisiis recusa; ipse quoque Henr. Stephanus 1591 Appendicem ad assertiones analogiæ sermonis Lat. M. T. Varronis edidit. Fragmenta ejusdem collegerunt 1564 R. & H. *Stephani*, inprimis Satyrarum *Ausonius Popma* 1589; Fragm. historica, quæ secutus est *Livius*, 1568 Ant. *Riccobonus*, repetita 1579 *Basileæ*. Novam post illos Varronis curatores operam ei adhibuere *Dion. Gothofredus* in collectione Auctorum Lat. Linguae edita Genevæ 1595, repetita 1602 & 1622, *Ausonius Popma*, qui Plantino-Raphelengianam 1601 recensuit, notisque suis & conjectaneis ditavit, & Casp. *Scioppius*, ed. Varronis Ingolstadtinæ 1605 curator. Præstantior est Dordracena operum 1619 quæ reddit Steph. III cum fragmentis, & Amstelodami 1623 repetita. Ab eo tempore nemo curam impendit Varroni, usque ad an. 1772, quo in

Ant. Augustini Opp. Luccæ editis repetita est ejus editio Varronis de L. L. Quid ex hac studii Varroniani intermissione colligi possit, nostrum non est dicere; sed certe hoc gratior sit opera nostra, quam in Varrone nostro quam curatissime edendo posuimus.

- 1557 *Romæ*, 8. M. Ter. Varronis pars librorum quatuor & viginti de lingua Latina. Ex bibliotheca *Antonii Augustini*. Romæ, apud Vincentium Luchinum. cum Indicibus. — Augustinus, Archiepiscopus *Tarracoenensis*, ab Adr. Turnebo lib. XXIII *Adversariorum* cap. 17 dicitur Varronis vindex, assertor, patronusque unicus, immo vero ejus potius *Æsculapius*. Ex antiquis codicibus, præcipue ex *Achillis Maffei* libro, atque ex conjecturis virorum doctorum, quorum nomina pag. 1 ponit, & in contextu & in notis lucem accendit permultis locis dubiis obscurisque. Rarum hoc exemplar copiosius describit *Freytag* in *Apparatu* lit. T. III, pag. 48 sq. paucis indicat *Bure* in *Bibl. instr.* I, pag. 38. vid. *Harlesium* l. l. P. II, pag. 172.

- 1563 *Lugduni*, Gryphiana 8. M. Ter. Varronis pars librorum quatuor & viginti de lingua Latina. *M. Vertranus Maurus* recensuit. Additis Indicibus fidissimis & amplissimis. *Lugduni*, apud heredes *Seb. Gryphii*. — *Maurus* *Ictus* Galliarum doctus, in epistola ad *Penam* dedicatoria, se profitetur Varronem ad codices *MStos Florentinos* & *Romanos* contulisse, cum *Italiam* peragraret. Notæ ejus laudantur. vid. *Freytag* l. m. pag. 49 sq. Exemplum hujus ed. cum multis emend. & rarioribus notis *MSS. Lucæ Fruterii Brugensis* suum habuisse testatur *Th. Crenius* in *anim. adv. philol. & hist.* P. III, c. I, § III, p. 11 sq. — ibid. *Marci Vertranii Mauri* libellus de *Vita Varronis*. Deque notis ad ejus libros de L. L.

- 1564 8. *Fragmenta Varronis* collecta a *Roberto & Henrico Stephanis*, exstant in *Fragmentis poetarum*, p. 305 - 364.

- 1565 *Parisii* ap. *Rob. Stephanum*, 8. M. Ter. *Varro* de L. L. cum *Jos. Scaligeri* conjectaneis. — Præclara sunt *Scaligeri* in Varronem conjectanea: in quibus cum in originibus verborum frequenter falli observat vir doctissimus. Parum autem credibile vide-

- tur & iniquum, quod Latinus Tom. II Epist. pag. 121: *Vidi Josephi Scaligeri in M. Varronem de lingua Latina annotationum libellum, quas, ut prudenter Pater Octavius existimat, Julius Cæsar pater adornarat, & fortasse non dignas suo nomine iudicaret.* Hæc editio ter repetita est cum libris Varronis de R. R. Discernuntur etiam hac nota, quod in prima versus, Trabæ nomine Scaligero missi a Mureto, struente insidias viri ingenio, pro genuinis, i. e. ipsius Trabæ, afferuntur & laudantur: dein omissi sunt, fraude cognita. Fraudem quidem illam quomodo ultus sit, satis constat, suntque noti versiculi, qui etiam ap. Erythræum in Pinacoth. reperiuntur.
- 1566 *Paris.* ap. Buon. 8. *Adriani Turnebi* Emendd. & Commentarii in libros M. Ter. Varronis de L. L. posthumi editi sunt a filio Odone Turnebo. cf. Catal. bibl. Thuanæ.
- *Francos.* ap. Christi. Wechelum. 8. cum *Adr. Turnebi* emendd. & comm. postumis; cf. Funccius de virili ætate L. L. cap. V, § VIII, p. 312.
- 1568 *Venetis.* 8. Varronis fragmenta historica, quæ secutus est Livius, collegit Antonius Riccobonus ad calcem libri de historia.
- 1569 f. n. I. H. Stephani I, 8. M. Ter. Varronis opera, quæ supersunt. In lib. de L. L. conjectanea *Josephi Scaligeri* recognita & appendice aucta. In libros de R. R. notæ ejusdem Jos. Scal. non antea editæ. His adjuncti fuerunt *Adr. Turnebi* comment. in lib. de L. L. cum emendationibus *Ant. Augustini*. item P. Victorii castigationes in lib. de R. R. Excud. Henr. Stephanus.
- 1573 f. I. H. Stephani II, 8. inter Varronis opera ab Henr. *Stephano* excusa, cum notis Scaligeri, Turnebi, & Ant. Augustini.
- 1579 *Basileæ.* 8. Varronis fragmenta historica.
- 1581 *Paris.* ap. H. Stephan. III, 8. M. Ter. Varronis opera quæ supersunt. In lib. de ling. Lat. conjectanea *Josephi Scaligeri*. In lib. de R. R. notæ ejusdem. Alia in eundem scriptorem, trium aliorum, Turnebi, Victorii, Augustini. Editio tertia, recognita & aucta. — Textus ex Romana (Augustini) expressus est, ut typographus profitetur.

- 1585 *Paris*. 8. Eadem recusa. v. Cat. bibl. Schwarzianæ Altorfii. P. I, p. 114.
- *Genevæ*, 4. D. Gothofredi I. Auctores Linguæ Latinæ in unum redacti corpus. Cum primum in anno subesse vereamur, vide potius ad an. 1595.
- 1589 f. 1590 *Franeckeræ*, 8. M. Ter. Varronis Satyrarum Menippearum, logistoricorum, περιπλου φιλοσοφίας, lib. II. Promethei lib. II. de philosophia liber unus, recensente *Aufonio Popma*, Frisio. Ejusdem Aufonii in eadem conjectanea. *Franeckeræ*, apud Ægidium Radæum.
- 1591 *Paris*. 8. *H. Stephani* Appendix ad assertiones analogiæ sermonis Latini M. Ter. Varronis. item Jul. Cæs. Scaligeri de eadem disp. doctissima. ap. H. Steph.
- 1595 *Genevæ*, 4. Auctores Latinæ linguæ in unum redacti corpus. M. Ter. Varro de L. L. M. Verrii Flacci fragmenta. Festi fragmenta a Fulvio Ursino edita. Schedæ Festi a Pomp. Læto relictæ. Sextus Pomp. Festus, Paulo Diacono conjunctus. Nonius Marcellus. Fulgentius Placiades. Isidori Originum libri XX. Ex veteribus grammaticis, qui de proprietate & differentiis scripserunt, excerpta. Vetus Kalendarium Romanum. De nominibus & prænominibus Romanorum. Notæ *Dionysii Gothofredi* J. C. ad Varronem, Festum & Nonium. Variæ lectiones in Fulgentium & Isidorum. Index generalis in omnes superiores auctores. *Genevæ*, apud Guil. Læmarium. vid. Harles. l. c. P. I, pag. 54 sq.
- 1601 f. n. l. Lugd. Bat. 8. M. Ter. Varronis operum quæ exstant nova editio. Edente & recensente *Aufonio Popma* Frisio. Ejusdem Aufoni in eadem notæ & conjectanea. Ex officina Plantiniana, apud Christoph. Raphelengium, Academiæ Lugduno - Bat. typogr.
- 1602 *S. Gervasii* (suburbium olim, nunc pars *Genevæ*) 4. Auctores Latinæ linguæ in unum redacti corpus: quorum auctorum veterum & neotericorum Elenchum sequens pagina docebit. Adjectis notis *Dionysii Gothofredi* J. C. una cum Indice generali in omnes auctores. S. Gervasii, apud Jac. Chouet. — Præter auctores in titulo ed. 1595 nominatos insunt varii auctores, qui de Notis scripserunt. Tum nova accessere huic editioni 1) Liber Glossarum ex variis glossariis, quæ

XXXVIII NOT. LIT. DE M. TER. VARRONE.

- sub Isidori nomine circumferuntur, collectus. 2) Excerpta Pithœana ex veteribus glossis. 3) Excerpta Differentiarum Bongarsii, regii legati.
- 1605 *Ingolstadii*, 8. De L. L. nova editio ex recensione Gasp. Scioppii.
- 1619 *Durdrechi*, 8. M. Ter. Varronis opera omnia quæ exstant, cum notis Jos. Scaligeri, Adr. Turnebi, Petr. Victorii & Ant. Augustini. His accedunt Tabulæ naufragii, seu fragmenta ejusdem auctiora & meliora, additis ad singula loca auctorum nominibus, unde hæc petita sunt. Durdrechi, ex officina Joannis Berewout. — Textus expressus est ex ed. Stephaniana 1581.
- 1622 *Colonia Allobrog.* seu *Genevæ*, 4. inter auctores latinæ linguæ in unum corpus redactos.
- 1623 *Amstelodami*, 8. ap. Jo. Jansson repetita est ed. Operum Varr. Dordracena 1619.
- 1628 *Francofurti ad M.* fol. Varronis fragmenta historica Livio subjecta.
- 1772 *Luccæ*, fol. Augustini editio repetita in Operibus omnibus Ant. Augustini Vol. VII. Primum volumen prodiiit an. 1765; VIII & ultimum an. 1774.
-

M. TERENTII VARRONIS
• D E
LINGUA LATINA
LIBRI
QUI SUPERSUNT.

M. TERENTII VARRONIS DE LINGUA LATINA

AD

M. TULLIUM CICERONEM

LIBER QUARTUS.

QUEMADMODUM vocabula essent imposita rebus in lingua Latina, sex libris exponere institui. De his treis ante hunc feci, quos Septimio misi: in quibus est de disciplina, quam vocant *ἐτυμολογικήν*. Quæ contra eam dicerentur, volumine primo: quæ pro ea, secundo: quæ de ea, tertio. In his ad te scribam, a quibus rebus vocabula imposita sint in lingua Latina: & ea, quæ sunt in consuetudine apud poetas. Quom uniuscujusque verbi naturæ sint duæ, a qua re & in qua re vocabulum sit impositum: itaque a qua re sit Pertinacia, cum quæritur, ostenditur esse a pertendendo; in qua re sit impositum, dicitur, cum demonstratur, in quod non debet pertendi, & pertendit, Pertinaciam esse: quod in quo oporteat manere, si in eo perstet, Perseverantia sit. Priorem illam partem, ubi, cur, & unde sint verba, scrutantur Græci: vocant *ἐτυμολογίαν*; illam alteram, *περὶ σημαινομένων*, de quibus duabus rebus in

Varro de L. L.

A 2

heis libreis promiscue dicam, sed exilius de posteriore. Quæ ideo sunt obscura, quod neque omnis impositio verborum exstat, quod vetustas quasdam delevit: nec quæ exstat, sine mendo omnis imposita: nec quæ recte est imposita, cuncta manet. multa enim verba litereis commutateis sunt interpolata: neque omnis origo est nostræ linguæ e vernaculeis verbeis: & multa verba aliud nunc ostendunt, aliud ante significabant, ut Hostis. nam tum eo verbo dicebant peregrinum, qui suis legibus uteretur: nunc dicunt eum, quem tum dicebant perduellem. In quo genere verborum, ut casu erit illustrius, unde videri possit origo, inde repetam. Ita fieri oportere apparet; quod recto casu quom dicimus Impos, obscurius est esse a potentia, quam quom dicimus impotem: & eo obscurius sit, si dicas pos, quam impos. videtur enim pos significare potius pontem, quam potentem. Vetustas non pauca depravat, multa tollit. Quem puerum vidisti formosum, nunc vides deformem in senecta. Tertium seculum non videt eum hominem, quem vidit primum. Quare illa, quæ jam maioribus nostris ademit oblivio fugitiva, secuta sedulitas Mucii & Bruti retrahere nequit. Non si non potuero indagare, eo ero tardior; sed velocior ideo, si quivero. Non mediocreis enim tenebræ in silva, ubi hæc captanda: neque eo, quo pervenire volumus, semitæ tritæ: neque non in tramitibus quædam objecta, quæ euntem retinere possent. Quoniam verborum novorum & veterum discordia omnis in consuetudine communi: quot modeis literarum commutatio sit facta, qui animadverterit,

scrutari facilius origines patietur verborum. Reperiet enim esse commutata, ut in superioribus libris ostendi, maxime propter bis quaternas causas. Literarum enim fit demissione, aut additione; & propter earum arctationem, aut commutationem; item syllabarum productionem. Quæ quoniam in superioribus libris, cuiusmodi essent, exemplis satis demonstravi; heic commorandum esse modo non putavi. Nunc singulorum verborum origines expedi-
 diam. quorum quatuor explicandi gradus. Primus, in quo populus etiam venit. Quis enim non videt, unde ærifodinæ, & viocarrus? Secundus, quo grammatica descendit antiqua, quæ ostendit, quemadmodum quodque poeta verbum confinxerit, quod declinarit. Hinc Pacuvius, rudentisibilus, hinc incurvicervicum pecus, hinc chlamyde clupeat brachium. Tertius gradus, quo philosophia ascendens pervenit: atque ea, quæ in consuetudine communi essent, aperire cœpit, ut a quo dictum esset oppidum, vicus, via. Quartus, ubi est aditus, & initia regis: quo si non perveniam, scientiam ad opinionem aucupabor. quod etiam nonnunquam in salute nostra facit, cum ægrotamus, medicus. Quod si summum gradum non attigero; tamen secundum non præteribo. Quod non solum ad Aristophanis lucernam, sed etiam ad Cleanthis lucubravi. Noli præterire eos, qui poetarum modo verba, ut sint ficta, expediunt. Non enim videbatur consentaneum quærere me eo in verbo, quod finxisset Ennius, causam: negligere, quod ante rex Latinus finxisset: cum poeticeis multis verbeis magis dele-

cter, quam utar, antiquis magis utar, quam dele-
 ctar. An non potius mea verba illa, quæ hereditate
 a Romulo rege venerunt, quam quæ a poeta Livio
 relicta? Igitur quoniam hæc sunt tripartita verba,
 quæ sunt aut nostra, aut aliena, aut obliuia: de no-
 streis dicam, cur sint: de alienis, unde sint: de obli-
 vieis relinquam, quorum partem cum ita inveni-
 rim, ut opinor, scribam. In hoc libro dicam de vo-
 cabuleis locorum, & quæ in his sunt. In secundo,
 de temporum, & quæ in his fiunt. In tertio, de
 utraque re a poetis comprehensa.

Pythagoras Samius ait, omnium rerum initia esse
 bina: ut finitum & infinitum, bonum & malum,
 vitam & mortem, diem & noctem. Quare item duo:
 status & motus. quod stat, aut agitur, corpus:
 ubi agitur, locus: dum agitur, tempus: quod est
 in agitu, actio. Quadripartitio magis sic appare-
 bit: corpus est, ut cursor: locus, stadium, qua cur-
 rit: tempus, hora, qua currit: actio, cursio. Quare
 fit, ut omnia fere sint quadripartita, & ea æterna:
 quod neque unquam tempus, quin fuerit motus;
 (ejus enim intervallum tempus) neque motus, ubi
 non locus & corpus; (quod alterum est, quod mo-
 vetur; alterum, ubi) neque ubi sit agitur, non actio
 ibi. Igitur initiorum quadrigæ, locus, & corpus,
 tempus, & actio. Quare quatuor genera prima re-
 rum, totidem verborum: [horum enim.] De his lo-
 ceis, & his rebus, quæ in his videntur, in hoc li-
 bro summatim ponam. Sed quæ cognatio ejus erit
 verbi, quæ radices egerit extra fines suas persequemur.
 Sæpe enim ad limitem arboris radices sub vi-

cini prodierunt segetes. Quare non cum de loceis dicam, si ab agro ad agros hominem & agricolam pervenero, aberraro. Multa societas verborum: nec vinalia sine vino expediri, nec curia calabra sine calatione potest aperiri.

Incipiam de loceis sub ipsius loci origine. Locus est, ubi quid locatum esse potest; ut nunc dicunt, conlocatum. veteres id dicere solitos, apparet apud Plautum, Filiam habeo grandem, cassam dote, atque inlocabilem, neque eam queo locare cuiquam. Apud Ennium, O terra trita, ubi Liberi fanum, in cuius muro locavi. Ubi quidquam consistit, locus. Ab eo præco dicitur Locare, quoad usque id emittur, quoad in aliquo consistit pretium. Inde Locarium, quod datur in stabulo, & taberna, ubi consistant. Sic Loci muliebres, ubi nascendi initia consistunt. Loca natura, secundum antiquam divisionem, prima duo, cælum & terra; deinde particulatim utriusque multa. Cæli dicuntur loca supera, & ea Deorum: terræ, loca infera, & ea hominum. Ut Asia, sic cælum dicitur modeis duobus. Nam & Asia, quæ non Europa, in qua est Syria; & Asia dicitur prioris pars Asiæ, in qua est Jonia; & provincia nostra Cilicia. Sic cælum dicitur duobus modeis: & pars ejus summum, ubi stellæ; & id, quod Pacuvius demonstrat, cum dicit, Hoc vide circum supraque, quod complexu continet terram. Cui subjungit, Id quod nostri cælum memorant. A qua bipartita divisione Lucretius suorum unius & viginti librorum initium fecit hoc, Ætheris & terræ genitabile quærere tempus. Cælum dictum scribit Ælius

Gallus, quod est cælatum; aut a contrario nomine; quod apertum est: non male, quod posterior Ælius, multo potius cælare a cælo, quam cælum a cælando. Sed non minus illud alterum de cælando, ab eo potuit dici, quod interdiu cælatur, quam quod noctu non cælatur omnino. Ego magis puto a chao cavum: & hinc cælum: quoniam, ut dixi, Hoc circum supraque, quod complexu continet terram, cavum cælum. Itaque dicit Andromacha, Noctique cava cæli signitenentibus conficis bigeis. Et Agamemnon, In altifono cæli clypeo. Cavum enim clypeum. Et Ennius item ad cavationem, Cæli ingentes fornices. Quare ut a cavo cavea, & cavile, & convallis, cavata vallis, & cavere cautione; ut cavum sit ortum, unde omnia apud Hesiodum, a chao cavum cælum. Terra dicta ab eo, ut Ælius scribit, quod teritur. Itaque tera in augurum libris scripta cum R uno. Ab eo coloneis locus communis, qui prope oppidum relinquitur, Territorium; quod maxime teritur. Hinc linteum, quod teritur corpore; Termentarium: hinc in messe Tritura, quod tum frumentum teritur: & Trivolum, quo teritur. Hinc fines agrorum, Termini, quod hæ partes propter limitare iter maxime teruntur. Itaque terminus cum in Latio aliquot locis dicitur, ut apud Aëlium, non terminus, sed Termen. hoc Græci τέρμα. Evander enim, qui venit in Palatium e Græcia, Arcas fuit. Via quidem iter, quod ea vehendo teritur: Aëlius iter in agreis, quod agendo teritur: etiam Ambitus iter, quod circumeundo teritur. nam ambitus circumitus: ab eoque duodecim tabularum interpretes, am-

bitum parietis, circumitum esse describunt. Igitur tera terra, & ab eo poetæ appellarant summa terræ, quæ sola teri possunt, Sola terræ. Terra, ut putant, eadem & Humus. ideo Ennius, In terram cadenteis, dicit, cubiteis pinsibant humum. Et quod terra sit humus, ideo Humatus, mortuus, qui terra sit obrutus: ab eo, qui Romanus combustus est, aut in sepulcrum ejus abjecta gleba non est: aut si os exceptum est mortui ad familiam expurgandam; donec in purgando, humo non est opertus, ut pontifices dicunt, quoad inhumatus sit, familia funesta manet, & dicitur humilior. Quæ ad humum sunt, aut a re, ut Sabini, & Lucani; aut declinata ab hominibus, ut Appulia, & Latium: utrumque, ut Etruria, & Tuscia. Qua regnum fuit Latini, universus ager dictus Latium. particulatim oppideis cognominatus: ut a Præneste Prænестinus, ab Aricia Aricinus. Ut nostri augures publice dixerunt, agrorum sunt genera quinque: Romanus, Gabinus, Peregrinus, Hosticus, Incertus. Romanus dictus, unde Roma, ab Romulo. Gabinus, ab oppido Gabiis. Peregrinus, ager pacatus, qui extra Romanum & Gabinum; quod uno modo in heis feruntur auspicia. dictus peregrinus a pergendo, id est, progrediendo. eo enim ex agro Romano primum progrediebatur. quocirca Gabinus, sive peregrinus, secundum hos auspicia habent singularia. Ab reliquo discretus. Hosticus, dictus ab hostibus. Incertus is ager, qui de heis quatuor qui sit, ignoratur.

Ager dictus est, in quam terram quid agebant, & unde quid agebant fructus causa. id Græci di-

cunt ἀγρόν. Ut ager, quod agi poterat; sic qua agi, actus. Ejus finis minimus constitutus in latitudinem pedes quatuor; fortasse ab eo quatuor, quod ea quadrupes agitur: in longitudinem pedes centum & viginti. in quadratum actus, & in latum, & in longum, ut esset centum & viginti. Multa antiqui duodenario numero finiebant: ut duodecim decuriis actum. Jugerum dictum junctis duobus actibus quadrateis. Centuria primo a centum jugeribus dicta: post duplicata retinuit nomen: ut tribus multiplicatae idem tenent nomen. Ut quo agebant, Actus; sic qua vehebant, Viæ dictæ. quo fructus convehebant, Villæ. qua ibant, ab ita Iter appellarunt: qua anguste, Semita ut Semiiter dictum. Ager cultus ab eo, quod ibi cum terra semina coalescebant: ab eo inconfitus, incultus. Quod primum ex agro plano fructus capiebant, Campus dictus. posteaquam proxima superiora loca colere coeperunt, a colendo colles appellarunt. Quos agros non colebant propter silvas, aut id genus; ubi pecus possit pasci, & possidebant; ab usu suo Saltus nominarunt. Hæc etiam Græci τὰ ἄλσέα καὶ νομὰς, nostri Nemora. Ager, quod videbatur pecudum ac pecuniæ esse fundamentum, Fundus dictus: aut quod fundat quotquot anneis multa. Vineta, ac vineæ, a vite multa. Vitis a vino, idque a vi. hinc Vindemia, quod est vini demia, aut vitis demia. Seges ab fatu, id est femine. Semen, quod non plane id, quod inde. hinc seminaria, sementes, item alia, quæ segetes ferunt, Fruges a fruendo; fructusque ab spe spicæ, ubi & Culmi, quod in

summo campo nascuntur, & summum culmen. Ubi frumenta secta terantur, & arescant, Area. Propter horum similitudinem loca in urbe pura, aræ. a quo potest etiam Ara Deum esse, quod pura. Nisi potius ab ardore, ad quem ut fit, fit ara. a quo ipsa area non abest: quod, qui arefacit, ardor est solis. Ager Restibilis, qui restituitur ac reseritur quotquot annis: contra qui intermittitur, a novando Novalis ager. Arvum & arationes ab arando: & ab eo, quod aratri vomer sustollit, Sulcus: quo ea terra jacta, id est projecta, Porca. Prata dicta ab eo, quod sine opere parata. Quod in agreis quotquot annis rursus facienda eadem, ut rursus capias fructus, appellata Rura, (Dividit in eos agros, cum scribit Sulpicius, Plebei rura largitur ad aream.) Prædia dicta, item ut prædes, a præstando: quod ea pignori data publice mancupes fidem præsent. Ubi nunc est Roma, septem montium demissior infimus locus. Infimus, humillimus, quod in mundo infima humus. Humor hinc itaque. Ideo Lucilius, Terra abiit in nimbos, himbresque. Pacuvius, Terra exhalat auram, atque auroram humidam humectam. Hinc ager Uliginosus, humidissimus: hinc Udus, uvidus. Hinc sudor quivis deorsum in terra himber. Unde sumi potest, Puteus. nisi potius quod Æoles dicebant τὸν πύθιον καὶ ποταμὸν. Sic potura a potu, non ut nunc a πύθω. A puteis oppidum Puteoli, quod sint circa eum locum aquæ frigida & calida multæ. Nisi a putore potius; quod putidus sit odoribus sæpe ex sulphure & alumine. Extra oppida a puteis Puticulæ: quod

ibi in puteis obruebantur homines. Nisi potius ; ut *Ælius* scribit, puticulæ, quod putrescebant ibi cadavera projecta : qui locus publicus ultra *Esquilias*. itaque eum *Afranius* Puticulos in togata appellat, quod inde suspiciunt perpetuo lumen. Lacus, lacuna magna, ubi aqua contineri potest. Palus, paululum aquæ in altitudinem, & palam latius diffusæ. Stagnum, quod Græce *σταμνὴν*; quod nomen habet primum. Hinc ad villas rotunda stagna: quod rotundum facillime continet; anguli maxime laborant. Fluvius, quod fluit, item flumen: a quo lege prædiorum urbanorum scribitur: Stillicidia, fluminaque, ut ita fluant, cadantque. Inter hæc hoc interest, quod stillicidium, eo quod stillatim cadat: flumen, quod fluit continue. Amnis, id flumen est, quod circuit aliquid: nam ab ambitu amnis. Ab hoc, qui circum Aternum habitant amnem, *Ami-ternini* appellati. Ab eo, qui populum candidatus circumit, ambit: qui aliter facit, ex ambitu causam dicit. Itaque *Tiberis* amnis, qui ambit Martium campum, & urbem. Oppidum *Interamna* dictum, quod inter amneis est constitutum. item *Antemnæ*, quod ante amnem, qui influit in *Tiberim*; quod in bello male acceptum consenuit. *Tiberis*, quod caput extra Latium, si inde nomen quoque effluit in linguam nostram, nihil Latinum: ut quod oritur e *Samnio* *Volturnus*, nihil ad Latinam linguam. at quod proximum oppidum ab eo secundum mare *Volturnum*, ad nos jam Latinum vocabulum, ut *Tiberinus*: nam & colonia nostra *Volturnum*, & Deus *Tiberinus*. Sed de *Tiberis* nomine anceps

est historia. nam & suum Etruria & Latium suum esse credit. Fuerunt, qui a vicino regulo Vejentum Deheberi dixerint appellatum primo Dehebrim. sunt, qui Tiberis priscum nomen Latinum Albulam vocitatum literis tradunt; posterius propter Tiberinum regem Latinorum mutatum, quod ibi interierit; nam hoc ejus, ut tradunt, sepulcrum.

Ut omnis natura in cælum & terram divisa est, sic cælum in regiones, terra in Asiam & Europam. Asia enim jacet ad meridiem, & austrum: Europa ad Septemtriones, & Aquilonem. Asia dicta ab nympha, ex qua & Iapeto trahitur Prometheus. Europa ab Europa, Agenoris filia, quam ex Phoenicia Manlius scribit taurum exportasse; quorum egregiam imaginem ex ære Pythagoras Tarenti fecit. Europæ loca multæ incolunt nationes. ea fere nominata aut translatitio nomine, aut ab hominibus. Sunt & nomina ab tot montibus, quos postea urbs mureis comprehendit: e quibus Capitolium dictum, quod heic, cum fundamenta foderentur ædis Jovis, caput humanum inventum dicitur. Hic mons ante Tarpejus dictus, a virgine Vestali Tarpeja, quæ ibi ab Sabineis necata armis, & sepulta: ejus nominis monumentum relictum, quod etiam nunc ejus rupes Tarpejum appellatur saxum. Hunc antea montem Saturnium appellatum prodiderunt, & ab eo late Saturniam terram, ut etiam Ennius appellat. Antiquum oppidum in hoc fuisse Saturniam scribitur. Ejus vestigia etiam nunc manent tria: quod Saturni fanum in faucibus: quod Saturnia porta, quam Junius scribit, quam nunc vocant Pandanam: quod

post ædem Saturni, in ædificiorum legibus parietes postici muri sunt scripti. Aventinum aliquot de causeis dicunt. Nævius ab avibus, quod eo se ab Tiberi ferrent aves: alii ab rege Aventino Albano, quod ibi sit sepultus: alii ab adventu hominum, quod commune Latinorum ibi Dianæ templum sit constitutum. Ego maxime puto ab adventu: nam olim paludibus mons erat ab reliqueis discretus. Itaque eo ex urbe qui advehebantur ratibus, quadrantem solvebant. cujus vestigia, quod ea, qua tum itur, velabrum, & unde ascendebant ad rumam nova via lucus est, & sacellum larum, Velabrum dicitur a vehendo. Velaturam facere etiam nunc dicuntur, qui id mercede faciunt. Merces dicitur a merendo & ære. Hinc vesturæ, quas solvebant hi, qui ratibus transibant, Quadrans. ab eo Lucilius scripsit quadrantis ratiti. Reliqua urbis loca olim discreta, ut Argeorum sacraria in septem & viginti parteis urbis sunt disposita. Argeos dictos putant a principibus, qui cum Hercule Argivo venerunt Romam, & in Saturnia subsederunt: e queis prima est scripta regio Suburana; secunda, Esquilina; tertia, Collina; quarta, Palatina. In Suburanæ regionis parte princeps est Cœlius mons, a Cœlio Vibenno Tusco, duce nobili, qui cum sua manu dicitur Romulo venisse auxilio contra Sabinum regem. Hi, post Cœlii obitum, quod nimis munita loca tenerent, neque sine suspitione essent, deducti dicuntur in planum. Ab eis dictus vicus Tuscus; & ideo ibi Vortumnus stare, quod is Deus Etruriæ. Principes de Cœlianeis, qui a su-

spicione liberi erant, traductos volunt in eum locum, qui vocatur Coeliolus. Cum Coelio conjunctæ Carinæ; sed inter eas quem locum Ceroliensem appellatum apparet, quod primæ regionis quartum sacrarium scriptum sic est. Ceroliensis quarticeps circa Minervium: qua in Coelium montem itur, in tabernola est. Ceroliensis a carinarum junctū dictus Carinæ: postea Cerionia, quod hinc oritur caput sacre viæ ab Streniæ sacello, quæ pertinet in arcem, qua sacra quotquot mensibus feruntur in arcem, & per quam augures ex arce profecti solent inaugurare. Hujus sacre viæ pars hæc sola volgo nota, quæ est a foro eunti proximo clivo. Eidem regioni attributa Subura, quod sub muro terreo Carinarum: in ea est Argeorum sacellum sextum. Subura, Junius scribit ab eo, quod fuerit sub antiqua urbe. cui testimonium potest esse, quod subest ei loco, qui terreus murus vocatur. Sed ego a pago potius Sucufano dictam puto Sucufam. Nunc scribitur tertia litera B, non C. Pagus Sucufanus, quod succurrit Carineis. Secundæ regionis Esquilinæ ab Esquileiis: alii has scripserunt ab excubiis regis dictas; alii ab eo, quod excultæ a rege Tullio essent. Huic origini magis concinunt luci vicini; quod ibi lucus fagutalis, & lucus Mephitis, & lucus Junonis Lucinæ: quorum angusti fines: non mirum. jamdiu enim late avaritia una est. Item lucus Larum, Querquetulanum sacellum. Esquilinæ duo montes habiti, quod pars Cispus mons suo antiquo nomine etiam nunc in sacreis appellatur. In sacreis Argeorum scriptum est sic: Oppius mons princeps

lucum Esquilinum, lucum fagutalem sinistra, quæ
 sub moerum est. Oppius mons bicepsos simplex.
 Oppius mons tercicepsos lucum Esquilinum, dex-
 terior via in tabernola est. Oppius mons quadrice-
 psos lucum Esquilinum, via dexterior in figlineis
 est. Septimius mons quinticepsos lucum Poetiliū.
 Esquilinus sexticepsos. Cispius mons septicepsos
 apud ædem Junonis Lucinæ, ubi æditumus habere
 solet. Tertiæ regionis colles ab quinque Deorum
 faneis appellati; e quæis nobiles duo colles. Vimi-
 nalis a Jove Viminio, quod ibi aræ sunt ejus, aut
 quod ibi vimineta fuerunt. Collis Quirinalis, ubi
 Quirini fanum; qui a Curetibus, qui cum T. Tatius
 Curibus venerunt Romam, quod ibi habuerunt ca-
 stra. quod vocabulum conjunctarum regionum no-
 mina oblitteravit. Dictos enim colles plureis appa-
 ret ex Argeorum sacrificiis; in quibus sic scriptum
 est: Collis Salutaris quarticepsos ædem Quirino:
 collis Salutaris quarticepsos adversum est pila Na-
 ris, ædem Salutis: Collis Mutialis quinticepsos apud
 ædem Dei Fidii in delubro, ubi æditumus habere so-
 let: collis Latiaris sexticepsos in vico Mustellario
 summo apud Turaculum ædificium solum est. Ho-
 rum Deorum aræ, a quibus cognomina habent, in
 ejus regionis partibus sunt. Quartæ regionis Pala-
 tium, quod Palantes cum Evandro venerunt; aut
 quod Palatini, qui & Aborigines, ex agro Reatino,
 qui appellatur Palatium, ibi confederunt. Sed hoc
 alii a Palatia uxore Latini putarunt. Eundem hunc
 locum a pecore dictum putant quidam. itaque Næ-
 vius Balantium appellat. Hujus Germalum & Velias

conjunxerunt. & in hac regione sacriportus est, & in ea sic scriptum, Germalensis quinticephos apud ædem Romuli. Velienfis sexticephos in Velia apud ædem Deûm penatium. Germalum a germaneis Romulo & Remo, quod ad ficum ruminalem & hi inventi, quo aqua hiberna Tiberis eos detulerat in alveolo expositos. Velia unde essent, plures accepti causas; in queis, quod ibi pastores Palatini ex ovibus ante tonsuram inventam vellere lanam sint soliti: ex quo Vellera dicuntur. Ager Romanus primum divisus in parteis treis, a quo tribus appellatae Tatiensium, Ramnium, Lucerum: nominatae, ut ait Ennius, Tatienses a Tatio; Ramnenses a Romulo; Luceres, ut ait Junius, a Lucumone. Sed omnia hæc vocabula Tusca, ut Volumnius, qui tragœdias Tuscas scripsit, dicebat. Ab hoc quoque quatuor parteis urbis tribus dictæ: & ab loceis Suburana, Esquilina, Collina, Palatina, Quinta, quod sub Roma Romilia. Sic reliquæ tribus ab iis rebus, de quibus in tribuum libreis scripsi.

Quod ad loca, quæque iis adjuncta fuerunt, diximus: nunc de iis, quæ in loceis esse solent. Immortalia & mortalia expediam, ita ut prius, quod ad Deos pertinet, dicam. Principes Dei, Cælum & Terra: hi Dei iidem, qui in Ægypto Serapis & Isis, & st Harpocrates digito significat. qui sunt Taautes & Astarte apud Phœnicas, ut idem principes in Latio Saturnus & Ops. Terra enim & Cælum, ut Samothracum initia docent, sunt Dei magni, & hi, quos dixi multis nominibus. Nam neque, quas Ambracia ante portas statuit duas virileis species

M. T. Varro.

B

aheneas, Dei magni; neque, ut volgus putat, hi Samothraces Dii, qui Castor & Pollux: sed hi mas & femina; & hi, quos augurum libri scriptos habent sic, Divi potes: & sunt pro illeis, qui in Samothrace θεοὶ δυνάτοί. Hæc duo, Cælum & Terra: quod anima, & corpus; humidum, & frigidum. Ova parere solet genus penneis condecoratum; non animas, ut ait Ennius. & post, Inde venit divinitus pulleis insinuans se ipsa anima. sive, ut Zenon Citieus, animalium semen ignis, qui anima & mens: qui calor e cælo, quod heic innumerabiles & immortales ignes. Itaque Epicharmus Enni de mente humana dicit, Istic est de sole sumtus ignis. Idem solem adferit, Isque actus mentis est, ut humores frigidæ sunt humi, ut supra ostendi, quibus juncti cælum & terra omnia ex se genuerunt: quod per hos natura frigori immiscet calorem, atque humori aritudinem. Recte igitur Pacuvius ait, Animam æther adjungat. Et Ennius, Esse igitur corpus terram, quæ deperit ipsam, Et capit, & neque jam dispendei conficit hilum. Animæ & corporis discessus; quod nateis sit exitus, inde Exitium; ut cum in unum ineunt, Initia. Inde omne corpus, ubi nimius ardor aut humor viget, aut interit, aut manet sterile. cui testis æstas & hiemps: quod in altero aer ardet, spica aret: & in altero natura ad nascendum cum himbre & frigore visitare non volt, & potius ver exspectat. Igitur causa nascendi duplex: ignis & aqua. Ideo ea in nuptiis in limine adhibentur, quod conjungit hic. & mas ignis, quod ibi semen; aqua femina, quod fetus ab ejus humore,

& eorum junctiōe sumit Venus. Hinc comicus, Victrix Venus videtne hæc? non quod vincere velit Venus, sed quod vincere, & vinciri ipsa. Victoria ab eo, quod superati vinciuntur. Utrique testis poësis, & Victoria & Venus dicitur cæligena. Tellus enim, quod prima vincita cælo, Victoria ex eo. & ideo hæc cum corona, & palma; quod corona vinculum capitis, & ipsa a vincitura dicitur. Viere, vincere; a quo est in Asoto Ennii, Ibant malam viere Veneriam corollam. Palmam dicunt, quod ex utraque parte natura vincita habeat paria folia. Poetæ de cælo semen igneum cecidisse dicunt in mare; ac natam e spumeis Venerem conjunctione ignis & humoris: quam haberet vim significantes. a qua vi natæ dicta Vita; ut illud a Lucilio, Vis est vita vides, quæ nos facere omnia cogit. Quare quod cælum principium, ab fatu est dictus Saturnus; & quod ignis Saturnalibus, hoc est cerei superioribus mittuntur. Terra, Ops; quod heic omne opus, & hac opus ad vivendum: & ideo dicitur Ops mater, quod terra nutriat. Hæc enim terreis genteis omneis peperit, & resumit denuo. quæ dat cibaria, ut ait Ennius: quæ quod gerit fruges, Ceres. Antiqueis enim, quod nunc & hi Dei Cælum & Terra, Juppiter & Juno. quod, ut ait Ennius, Istic est is Juppiter, quem dico, quem Græci vocant æra: qui ventus est, & nubes, himber postea, atque ex himbre frigus: ventus post fit, aer denuo. Hæc propter Juppiter sunt ista, quæ dico tibi: qui mortaleis atque urbeis belluasque omneis juvat: quod hic omneis & sub hoc. Eundemque appellans di-

cit Ennius, Divûmque hominûmque pater rex. Pater, quod patefaciat omnia, & ipsum semen. nam tum est conceptum, & inde cum exit, quod oritur. Hoc idem magis ostendit antiquum Jovis nomen. Nam olim Diovis & Diespiter dictus, hoc est aer, & dies pater. a quo Dei dicti, qui inde: & dies, & dius, & divus. Unde Sub dio, & Dius Fidius. Itaque inde ejus perforatum testum, ut videatur divum, id est cælum. Quidam negant sub testeo per hunc dejerare oportere. Ælius Gallus Dius Fidius dicebat Diovis filius, ut Græci Διὸς-κουργος Castorem: & putabant hunc esse Sanctum ab Sabina lingua, & Herculem ab Græca. Idem hic Diespiter dicitur, infimus aer, qui est conjunctus terræ, ubi omnia oriuntur, ubi aboriuntur: quorum quod finis ortus, Orcus dictus. Quod Jovis Juno conjux, & is cælum, hæc terra, quæ eadem tellus: & ea dicta, quod una cum Jove juvat Juno: & regina, quod hæc omnia terrestria regit. Sol, vel quod ita Sabini, vel quod solum ita lucet, ut ex eo dies sit. Luna, quod sola lucet noctu. itaque ea dicta Noctiluca in Palatio: nam ibi noctu lucet templum. hanc, ut Solem Apollinem, quidam Dianam vocant Apollinis: vocabulum Græcum alterum, Latinum alterum. & hinc quod in altitudinem & latitudinem simul, Diviana appellata. Hinc Epicharmus Enni Proserpinam quoque appellat, quod solet esse sub terreis. Proserpina dicta, quod hæc ut serpens modo in dextram, modo in sinistram partem late movetur. Serpere & Proserpere idem dicebant: ut Plautus, qui scribit, Quasi proserpens

bestia. Quæ ideo videtur a Latineis Juno Lucina dicta, vel quod terra (ut Phisiei dicunt) juvat & luccet, vel quod ab luce ejus, qua quis conceptus est, una juvat, donec mensibus æteis produxit in lucem. Facta igitur a juvando & luce Juno Lucina: a quo parientes eam invocant. Luna enim, nascentium dux, quod menses hujus. Hoc vidisse antiquos apparet, quod mulieres potissimum supercilia sua attribuerunt ei Deæ. Heic enim maxime debuit collocari Juno Lucina, ubi ab Dieis lux datur oculeis. Ignis a nascendo, quod hic nascitur; & omne, quod nascitur, ignis scindit. Ideo calet, ut qui denascitur, ignem amittit ac frigescit. Ab ignis jam majore vi ac violentia Volcanus dictus. Ab eo, quod ignis per splendorem fulget, Fulgor, Fulmenque & Fulgur: quod fulmine ictus Phaethon contrariis Diis. Ab aquæ lapsu lubrico Lympha. Nympha Juturna, quæ juvaret. Itaque multi ægroti propter id nomen hinc aquam petere solent. A fontibus, & fluminibus, ac ceteris aqueis, Dei: ut Tiberinus a Tiberi: & ab lacu Velino, Velinia: & nymphæ Commotiæ ad lacum Cutiliensem, a commotu, quod ibi insula in aqua commovetur. Neptunus, quod mare terras obnubit, ut nubes cælum: a nuptu, id est, opertione, ut antiqui. a quo Nuptiæ, Nuptusque dictus. Salacia Neptuni ab salo. Venilia a veniendo, ac vento illo, quem Plautus dicit, Quod ille dixit, qui secundo vento vectus est tranquillo mari, Ventum gaudeo. Bellona a bello nunc, quæ Duellona a duello. Mars ab eo, quod maribus in bello præest: aut quod a Sabineis acce-

ptus, ibi Mamers. Quirinus a Quiritibus. Virtus, ut viri vis, a virilitate. Honos ab honesto honore. Itaque Honestus dicitur, quod honeratus; & dictum Honus est honos, qui sustinet rempublicam. Castoris nomen Græcum, & Pollucis a Græceis in Latineis litereis veteribus nomen, quod est, inscribitur, ut Πολυδεύκης, Polluces, non, ut nunc, Pollux. Concordia a corde congruente. Feronia, Minerva, Novensiles a Sabineis. paulo aliter ab eisdem dicimus Lagam, Vestam, Salutem, Fortem Fortunam, Fidem. Ea re Sabinorum linguam olent, quæ Tatii regis voto sunt Romæ dedicatæ. Nam ut annales dicunt, vovit Opi, Floræque; Diovi, Saturnoque; Soli, Lunæque; Volcano, Summanoque; itemque Larundæ, Termino, Quirino, Vortumno, Laribus, Dianæ, Cloacinæque. E quæis nonnulla nomina in utraque lingua habent radices; ut arbores, quæ in confinio natæ, in utroque agro serpunt. Potest enim esse Saturnus heic alia de causa dictus atque in Sabineis, & sic Diana. de quibus supra. Dictum est, quod ad immortaleis attinet: deinceps quod ad mortaleis attinet, videamus. & de his animalia in tribus locis, quod sunt in aere, in aqua, in terra: a summa parte ad infimam descendam. Primum nomen Alites ab aleis: Volucres alii a volatu. deinde generatim. De his pleræque a suis vocibus, ut hæ, Upupa, Cuculus, Corvus, Hirundo, Ulula, Bubo; item hæ, Pavo, Anser, Gallina, Columba. Sunt quæ aliis de causis appellatæ; ut Noctua, quod noctu canit, ac vigilat: Lusciola, quod luctuose canere existimatur, atque esse ex Attica Pro-

gne in luctu facta avis. Sic Galeritus, & Motacilla: alter, quod in capite habet plumam elatam; altera, quod semper movet caudam. Merula, quod mera, id est sola, volitat: contra ab eo Graculi, quod gregatim: ut quidam Græci τὰ γέγραφα. Ficedulæ, & Miliaræ, a cibo: quod alteræ fico, alteræ milio fiant pingues. Aquatiliū vocabula animalium partim sunt vernacula, partim peregrina. Foris, Muræna, quod *μύραινα*: Cybium, Thynnus, cuius item partes Græcis vocabuleis omnes, ut Melandria, atque Uræon. Vocabula piscium, pleraque translata a terrestribus: ex aliqua parte similibus rebus: ut Anguilla, Lingulaca, Sudis: alia a coloribus, ut hæc, Asellus, Umbra, Turdus: alia a vi quadam, ut hæc, Lupus, Canicula, Torpedo. Item in conchylicis aliqua ex Græcis: ut Peloris, Ostrea, Echinus. vernacula ad similitudinem: ut Surenæ, Pectunculi, Ungues. Sunt etiam animalia in aqua, quæ interdum in terram exeunt: alia Græcis vocabuleis; ut Polypus, Hippopotamus, Crocodilus: alia Latineis, ut Rana, Anas, Mergus. a quo Græci ea, quæ in aqua & terra possunt vivere, vocant ἀμφίβια. E quæis Rana ab sua dicta voce: Anas, a nando: Mergus, quod mergendo in aquam captet escam. Item aliæ in hoc genere a Græcis: ut Querquedula, Cerceris, Halcedo, quod ea Halcyon. Latina, ut Testudo, quod testa tectum hoc animal: Loligo, quod subvolat, litera commutata, primo Voligo. Ut Ægypti in flumine quadrupes, sic in Latio nominati Lytra & Fiber. Lytra, quod succidere dicitur arborum radices in ripa, atque eas dissol-

vere; unde Lytra. Fiber, ab extrema ora fluminis dextra & sinistra maxime quod solet videri: & antiqui Fibrum dicebant extremum; unde in sageis extrema Fimbriæ, & in jecore extremum Fibra. hinc Fiber dictus. Quæ sunt hominum propria primum, deinde de pecore, tertio de fereis scribam: incipiam ab honore publico. Consul nominatus, quod consulere populum & senatum debet. nisi illinc potius, unde Aelius ait in Bruto, Qui recte consulat, consul fiat. Prætor dictus, qui præiret jure & exercitu. A quo Lucilius, Ergo prætorum est ante præire. Censor, ad cujus censionem, id est arbitrium, censeretur populus. Ædilis, qui ædes sacras & privatas procuraret. Quæstores, a quærendo, qui conquirerent publicas pecunias, & maleficia, quæ triumviri capitales nunc conquirunt; ab heis postea qui quæstionum judicia exercent, Quæstores dicti. Tribuni militum, quod terni tribus tribubus Ramnium, Lucerum, Tatiensium olim ad exercitum mittebantur. Tribuni plebei, qui ex tribuneis militum primum tribuni plebei facti, qui plebem defenderent in secessione Crustumerina. Dictator, quod a consule dicebatur, cui dicto audientes omnes essent. Magister equitum, quod summa potestas hujus in equites, & adçensos: ut est summa populi Romani dictator; a quo is quoque magister populi appellatus. Reliqui, quod minores quam hi magistri, dicti Magistratus: ut ab albo Albarus. Sacerdotes universi a sacreis dicti. Pontifices (ut Q. Scævola Pontifex maximus dicebat) a posse & facere. pontifices ego a ponte arbitror. nam ab iis sublicius

est factus primum, & restitutus sæpe, cum ideo sacra & uls & cis Tiberim non mediocri ritu fiant. Curiones dicti a curieis: qui fiunt, ut in heis sacra faciant. Flamines, quod in Latio capite velato erant semper, ac caput cinctum habebant filo, Flamines dicti. Horum singuli cognomina habent ab eo Deo, cui sacra faciunt: sed partim sunt aperta, partim obscura. Aperta, ut Martialis, Volcanalis; obscura, Dialis, & Furinalis. cum Dialis a Jove sit, qui Diovis est: Furinalis a Furina, cujus etiam in fasteis Furinales feriæ sunt. Sic Flamen Falacer a divo patre Falacre. Salii a saltando, quod facere in comitio in sacreis quotanneis & solent & debent. Luperi, quod lupercalibus in lupercali sacra faciunt. Fratres Arvales dicti sunt, qui sacra publica faciunt propterea, ut fruges ferant arva: a ferendo & arveis fratres arvales dicti sunt; quia fratria dixerunt. Fratria est Græcum vocabulum partis hominum; ut Apollini etiam nunc. Sodales Titii dicti ab Titiis avibus, quas in auguriis certeis observare solent. Feciales, quod fidei publicæ inter populos præerant: nam per hos fiebat, ut iustum conciperetur bellum, (& inde desitum,) & ut foedere fides pacis constitueretur. Ex heis mittebant, antequam conciperetur, qui res repeterent: & per hos etiam nunc fit foedus, quod fides scribit Ennius dictum. In re militari Prætor dictus, qui præiret exercitui. Imperator ab imperio populi, qui eos, qui id adtentassent, oppressit hosteis. Legati, qui lecti publice, quorum opera consilioque uteretur peregre magistratus; quive nuntii senatus aut populi essent. Exercitus, quod exerci-

tando fit melior. Legio, quod leguntur milites in delectu. Cohors, quod ut in villa ex pluribus testis conjungitur, ac quiddam fit unum; sic hæc ex manipuleis copulatur cohors: quæ in villa dicta, quod circa eum locum pecus coerceretur. Tamen si cohortem in villa Isocrates dicit esse Græce *χοῦρδον* apud poetas dictam. Manipulos exercitus minimas manus, quæ unum sequuntur signum. Centuriæ, quæ sub uno Centurione sunt: quorum centenarius iustus numerus. Milites, quod trium millium primo legio fiebat, ac singulæ tribus, Tatiensium, Ramnium, Lucerum, millia singula militum mittebant. Hastati dicti, qui primi hastis pugnabant; Pilani, qui pileis; Principes, qui a principio gladiis, & post commutata re militari minus illustres sumuntur. Pilani, Triarii quoque dicti, quod in acie tertio ordine extremeis subsidio deponebantur. Quod hi subsidebant, ab eo Subsidium dictum. a quo Plautus, Agite nunc, subsidite omnes, quasi solent triarii. Auxilium appellatur ab auxilio, cum accesserant, qui adjumento essent, alienigenæ. Præsidium est dictum, quia extra castra præsidebant in loco aliquo, quo tutior regio esset. Obsidium dictum ab obsidendo, quo minus hostis egredi posset inde. item ab abscidendo; cum id ideo facerent, quo facilius diminuerent hostes. Duplicarii dicti, quibus ob virtutem duplicia cibaria ut darentur, institutum. Turma terma est; E in U abiit: quod terdeni equites ex tribus tribubus, Tatiensium, Ramnium, & Lucerum, fiebant. Itaque primi singularum decuriarum, Decuriones dicti, qui ab eo in

singuleis turmeis sunt etiam nunc terni. Quos hi primo administratos ipsi sibi adoptabant, Optiones vocari coepti, quos nunc propter ambitionem tribuni faciunt. Tubicines a tuba & canendo, similiter Liticines, & Classicos a classe: qui item cornu canunt, ut tum cum classes comitiis ad comitatum vocant. Quæ a fortuna vocabula, in his quædam minus aperta: ut pauper, dives, miser, beatus: sic alia. Pauper a paulola re. Miser, a minus, cui cum opus est, minus nullo est. Dives, a divo, qui, ut Deus, nihil indigere videtur. Beatus, qui multa bona possidet: & is Opulentus ab ope, cui eæ optimæ. Ab eadem Inops, qui ejus indiget. Ab eodem fonte Copiæ, & Copiosus. Pecuniosus, a pecunia magna: Pectunia, a pecu. a pastoribus enim horum vocabulorum origo. Artificibus maxima causa ab arte: id est, ab arte medicina ut sit Medicus, a sutrina Sutor: non a medendo, ac suendo, quæ omnino ultima. Huic rei earum rerum radices, ut in proximo libro aperietur. Quare, quod ab arte Artifex dicitur, nec multa in eo obscura, relinquam. Similis causa, quæ ab scientia vocantur aliqua, ut præstigiator, monitor, nomenclator. Sic etiam a spatio quodam dicuntur, cursor, natator, pugil. & in hoc genere, quæ sunt vocabula, pleraque aperta: ut Legulus, & Vindemiator: alter ab oleis, alter ab uveis. Hæc etsi minus aperta, vindemiator, ut vestigator, & venator: tamen id est quod Vindemiator, vel quod vinum legere dicitur, vel quod de vite id demit; Vestigator a vestigiis ferarum, quas indagatur: Venator a venatu.

[Quod sequitur verbum adventum & inventum.]
 Hæc de hominibus. Hinc quod sequitur, de pecore. Pecus ab eo, quod perpascat, a quo pecora universa; quod in pecore pecunia tum consistebat pastoribus: & standi fundamentum Pes. a quo dicitur in ædificiis area pes magnus; & qui fundamentum instituit, pedem ponit. A pede Pecudes appellarunt, ut ab eodem Pedicam, Pedissequum & Peculatoriæ oves, aliudve quid. id enim peculium primum. Hinc Peculatum publicum, primo ut cum pecore diceretur multa, & id esset coactum in publicum, si erat aversum, ex qua fructus major. Hinc est, quod Græceis Bos, βῆς: & Taurus, ταῦρος: item οἶς, ovis. ita enim antiqui dicebant, non ut nunc, πρόβατον. Possunt in Latio quoque, ut in Græcia, a suis vocibus hæc eadem ficta. Armenta, quod boves ideo maxime parabantur, ut inde eligerent ad arandum; inde Aramenta dicta, postea tertia litera extrita. Vitulus quod Græce antiquitus, ιτοῦλος: aut quod plerique vegeteis, vegitulus. Juvenus, juvare qui jam ad agrum colendum posset. Capra, carpa, a quo scriptum omnicarpæ capræ. Hircus quod Sabini fircus: & quod illeic fedus in Latio rure hedus: quod in urbe, ut in multis, A addito hædus. Porcus, quod Sabini dicunt de aprino porco poridus, inde porcus. nisi a Græceis, quod Atheneis in libreis sacrorum scriptum est, κάπρω καὶ πόρκῃ. Aries, quod eum dicebant ares veteres, nostri arviga: hinc Arvignus. Hæ sunt, quarum in sacrificiis exta in olla, non in veru coquuntur, quas & Actius scribit, & in pontificalibus libreis videmus in hostiis eam arvi-

gem, quæ cornua habet. quoniam is, cui ovi mari testiculi demti; & ideo ut natura versa Vervex declinatum. Pecori ovilo quod agnatus, Agnus. Catulus a sagaci sensu, & acuto. Hinc Canis; nisi quod tuba, & cornu, signum cum dant, canerè dicuntur. quod hic item, & nocticulus in custodia, & venando signum voce dat, canis dictus. Ferarum vocabula item partim peregrina, ut Panthera, Leo: utraque Græca. a quo etiam & rete quoddam Panther, & Leæna, & muliercula Pantheris. Tigris, qui est ut leo varius, qui vivus capi adhuc non potuit; vocabulum e lingua Armenia. nam ibi & sagitta, & quod vehementissimum flumen, dicitur Tigris. Ursi, Lucana origo, vel unde illi, nostri ab ipsius voce. Camelus suo nomine Syriaco in Latium venit: ut Alexandria Camelopardalis nuper adducta, quod erat figura ut camelus, maculeis ut panthera. Apri ab eo, quod in locis aspereis. nisi a Græceis, quod hi κάπρος. Caprea a similitudine quadam capræ. Cervi, quod magna cornua gerunt, mutato G in C, ut in multeis; quasi gerui. Lepus, quod e Siculeis quidam Græcei dicunt λέπριν. a Roma quod orti Siculari, ut annales nostri veteres dicunt, fortasse hinc illuc tulerunt, & heic reliquerunt id nomen. Volpes, ut Ælius dicebat, quod volat pedibus. Proxima animalibus sunt ea, quæ vivere dicuntur, neque habere animam, ut virgulta. Virgultum dicitur a viridi, idque a vi quadam humoris: quæ si exaruit, moritur. Vitis, quod ea vini origo. Malum, quod Æoles dicunt μάλον. Pinus juglans; quod hæc nux antequam purgetur, similis glandi. Hæc glans opti-

ma & maxima, ab Jove & glande juglans est appellata. Eadem, Nux, quod ut nox aerem, ita hujus succus facit corpus atrum. Quæ in orteis nascuntur, alia peregrineis vocabuleis, ut Græcis Ocymum; Menta, Ruta, quam nunc πήγανον appellant. Idem Caulis, Lapathium, Radix. Sic enim antiqui Græci, quam nunc Raphanum. Item ex Græcis vocabuleis, ἔρπυλλον, ῥόδον, addita & commutata una litera, Serpyllum, Rosa. Item Græca, κορίανδρον, μαλάχη, κύμινον. Item Latina, Lilium, ἀπὸ λειρίε, & Malva a μαλάχη, & Sufimbrium ἀπὸ σισυμβρίε. Vernacula Lactuca a lacte, quod olus id habet lac. Brassica, ut præseca: quod ex hujus scapo minutatim præsecatur. Asparagi, quod ex asperis virgultis nascuntur, & ipsi scapi asperi sunt, non leves. Nisi Græcum: illic enim quoque dicitur ἀσπαραγός. Cucumeres dicuntur a curvore, ut curvimeres dicti. Fructus a ferendo res: & hæ, quas fundus; & hæ, quæ in fundo feruntur, ut fruamur. Hinc declinatæ Fruges, & Frumentum. Sed hæ e terra, etiam Frumentum, quod exta loco quo solent addi ex mola, id est ex sale, & farre molito. Uvæ ab uvore. Quæ manu facta sunt dicam, de victu, de vestitu, de instrumento: & si quid aliud videbitur heis aptum. De victu antiquissima Puls; appellata, vel quod ita Græci, vel ab eo (ut scribit Apollodorus) quod ita sonet, cum aqua ferventi insipitur. Panis, quod primo figuras faciebant mulieres in panificio Panis: posteaque figuras facere instituerunt alias. A pane & faciendo Panificium coeptum dici. Hinc Panarium, ubi id servabant: sic-

ut Granarium, ubi granum frumenti condebant, unde id dictum. Nisi ab eo, quod Græci κόκκον: a quo Græcis quoque granum dictum. & in quo eadem conduntur, Horreum ab horrendo. Triticum, quod tritum est spiceis. Far, a faciendo, quod in pistrino fit. Milium a Græco. nam id prius μέλιν, post μέδιν. Libum, quod libaretur priusquam esset, ut erat, coctum. Testuatium, quod in testu caldo coquebatur; ut etiam nunc Matralibus id faciunt matronæ. Circuli, quod mixta farina caseo & aqua circuitum æquabiliter fundebant. Hoc quidam, qui magis incondite faciebant, vocabant Lixulas & Semilixulas, vocabulo Sabino: idque frequentius Sabini a globo farinæ dilatato. Item in oleo cocti, dicti a globo Globuli. Crustulum a crusta pultis, quojus ea, quæ ut corium exurit, Crusta dicta. Cetera fere opera a vocabuleis Græcis sumta, ut *ὑψίλλον, καὶ τεύφον*, & placenta, quod edebant cum pulte. Ab eo Pulmentum, ut Plautus: hinc Pulmentarium dictum. Hoc primum debuit pastoribus Caseus: a coacto lacte, ut coaxeus dictus. Dein posteaquam desierunt esse contenti heis, quæ suapte natura ferebat sine igne; in quo erant poma: quæ nimis cruda esse poterant, decoquebant in olla. Ab olla Olera dicta: quorum a genere cruda olera, e queis ad coquendum, quod rueret e rure, Ruapa: unde Rapa. Olea ab elea: olea grandis, Orchitis: quod ea antiquitus Orchemora. Hinc ad pecudis carnem perventum est. Suilla sic ab illeis generibus cognominata. Hanc primo assam, secundo elixam, tertio e jure uti cœpisse natura docet. Di-

Etum Assum, quod ab igne assudescit. Uvidum est, quod humidum, & ideo ubi id non est, succus abest: & ideo sudando assum distillat calore. ut crudum nimium habet humoris; sic excoctum parum habet succi. Elixum, est e liquore aquæ deductum; & ex jure, quod jucundum magis conditione est. Succidia, ab suis concidendis: nam id pecus primum occidere coeperunt domini, &, ut servarent, salere. Tergus suis, ab eo, quod eo tegitur. Perna a pede suis, a nomine ejus. Offula dicta, ut offa minima in sue. Inficia, ab eo, quod insecta caro, ut in carmine Saliorum est: quod in exteis dicitur nunc Profectum. Murtatum a myrto, quod eo large fartum intestinum crassum. Lucanicam dicunt, quod milites a Lucaneis didicerunt, qui & Faleriis Faliscum ventrem. Fundulum, a fundo: quod non ut reliquæ partes, sed ex una parte sola apertum. ab hoc Græcos puto τυφλὸν ἔντερον appellasse. Ab eadem fartura Farcimina in exteis appellata: a quo, quod in eo tenuissimum intestinum fartum, Hila, ab hilo dicta, id est minimo: quod ait Ennius, Neque dispendei facit hilum. Quod in hoc farcimine summo quiddam eminet: ab eo, quod ut in capite apex, Apexabo dicta. Tertium fartum est Longabo, quod longius, quam duo hila. Agumentum, quod ex immolata hostia defectum in jecore imponendo agendei causa. Magmentum, a magis: quod ad religionem magis pertinet. Itaque propter hoc montana fana constituta loceis certeis, quod id imponeretur matæ: ab eo, quod Græci μάταια καὶ μάπια. Item Græci sigillatim, ut ovum, bulbum.

Lana Græcum, ut Polybius & Callimachus scribunt. Purpura, a purpuræ maritimæ colore. Poenicum, quod ad Pœneis primum dicitur adlatum. Stamen, a stando, quod eo stat omne in tela velamentum. Subtemen, quod subit stamini. Trama, quod tranat frigus id genus vestimenti. Densum, a dentibus pectinis, quibus feritur. Filum, quod minimum est hilum. id enim minimum est in vestimento. Pannus, Græcum: Panvelum dictum a panno, & volvendo filo. Tunica, ab tuendo corpore: tunica ut induca. Toga, a tegendo. Cinctus, & Cingulum, a cingendo: alterum vireis, alterum mulieribus attributum. Arma, ab arcendo, quod heis arcemus hostem. Parma, quod a medio in omneis parteis parat. Conum, quod cogitur in cacumen versus. Hasta, quod stans solet ferri. Jaculum, quod ut jaciatur, fit. Tragula a trajiciendo. Scutum a sectura, ut secutum; quod minute confectum sit tabelleis. Umbones, aut a Græco, vel quod ambones. Gladius, C in G commutato, a clade; quod fit ad hostium cladem gladius. similiter ab omine Pilum, quod hostis feriret, ut periculum. Lorica, a loreis: quod de corio crudo pectoralia faciebant: postea succederunt Galli e ferro sub id vocabulum ex anuleis ferream tunicam. Balteum, quod cingulum e corio habebant bullatum, balteum dictum. Ocrea, quod opponebatur ob crus. Galea ab galero, quo multi usi antiqui. Tubæ, a tubeis, quos etiam nunc ita appellant tubicines sacrorum. Cornua, quod ea, quæ nunc sunt ex ære, tunc fiebant ex bubulo cornu. Vallum, vel quod ea varicare nemo possit; vel

M. T. Varro.

C.

quod singula ibi extrema bacilla furcillata habent figuram literæ V. Cervi a similitudine cornuum cervi. Item reliqua fere ab similitudine, ut vineæ, testudo, aries. Mensam escariam cibillam appellabant: ea erat quadrata, ut etiam nunc in castris est. A cibo Cibilla dicta; postea rotunda facta. & quod a nobis media, a Græcis μέσα, Mensa dici potest. nisi etiam quod ponebant pleraque in cibo mensa. Trulla a similitudine truæ, quæ quod magna, & hæc pusilla, ut truula. Hinc Græci τρυβλίον, nos trullam. Truæ, quæ a culina in lavatrinam aquam fundunt. Trua, quod travolat ea aqua; ab eodem est appellatum Trulleum. simile enim figura, nisi quod latius concipit aquam, & quod manubrium cavum non est, nisi vinaria trulla accessit. Matellio a matula dictus; & dictus posteaquam longius a figura matulæ discessit. & ab aqua Aqualis dictus. Vas aquarium vocant Futum, quo in triclinio allatam aquam infundebant: quo postea accessit μάγινος cum Græco nomine; & cum Latino nomine Græca figura barbatus. Pelvis, a pedum lavatione, ut pedelvis. Candelabrum a candela. ex his enim funiculi ardentes figebantur. Lucerna post inventa, quæ dicta a luce, aut quod id vocant Græci λύχνον. Vasa in mensa escaria, ubi pulsem aut jurulenti quid ponebant: a capiendo Catinum nominaverunt nisi quod Siculi dicunt κάτινον, ubi assa ponebant. Magidam aut Langulam, alterum a magnitudine, alterum ab latitudine finxerunt. Patinas a patulo dixerunt; ut pusillas, quod his libarent coenas patellas. Tryblia, & Canistra, quæ putant

esse Latina, sunt Græca. *τρυβλίον καὶ κάλνεον*, Græca sunt. Reliqua, quod aperta sint; unde sint, relinquo. Mensam vinariam rotundam nominabant Cylibathum, ut etiam nunc in castreis. id videtur declinatum a Græco, *ἀπὸ τοῦ κύλικος*. qui illa capit, & minores Capulæ a capiendo; quod ansatæ, ut prehendi possint, id est capi. Harum figuras in vaseis sacreis ligneas & fictiles antiquas etiam nunc videmus. Præterea in poculeis erant Pateræ, eo quod pateant, Latine ita dictæ. Hæc etiam nunc in publico convivio, antiquitatis retinendæ causa, cum magistri fiunt, potio circumfertur; & in sacrificando Deeis, hoc poculo magistratus dat Deo vinum. Pocula a potione: unde Potatio; & etiam Poma, quod hæc poscunt potum. *ἀπὸ τοῦ πότου* Græca origo potionis. Aqua, quod æqua summa. Fons, unde funditur e terra aqua viva, ut fistula aquæ, fusus aquæ. Vas vinarium grandius, Sinum, ab sinu; quod sinum majorem cavationem, quam pocula, habebat. Item dicta Depesta etiam nunc in diebus sacreis, Sabineis vasa vinaria in mensa Deorum sunt posita. Apud antiquos scriptores Græcos inveni appellari poculi genus *δεπέσκαν*. Quare vel inde radices in agrum Sabinum & Romanum sunt profectæ. Quo vinum dabant, ut minutatim funderent, a gutteis Guttum appellarunt: & quo sumebant minutatim; a sumendo, Simpulum nominavere. In hujusce locum in conviviis e Græcia successit Epichysis, & Cyathus; in sacrificiis remansit guttum & simpulum. Altera vinaria mensa erat lapidea quadrata oblonga una columella; vocabatur Cartibulum. Hæc

in ædibus ad compluvium apud multos me puero ponebatur: & in ea, & cum ea ænea vasa: a gerendo Gertibulum, unde cartibulum post dictum. Præterea erat tertium genus mensæ, & quadratæ vasorum: vocaturque Urnarium; quod urnas cum aqua positas ibi potissimum habebant in culina. Ab eo etiam nunc ante balineum locus, ubi poni solebant urnæ, Urnarium vocatur. Urnæ dictæ, quod urinant in aqua haurienda, ut Urinator. Urinare est mergi in aquam. Imburum fictum ab urbo, quod ita flexum, ut redeat fursum versus: ut in aratro, quod est urbum. Calix, a caldo; quod in eo calda puls apponebatur, & calidum eo bibebant. Vas, ubi cibum coquebant, ab eo Cacabum appellarunt. Veru a versando. Ab sedendo appellantur Sedes, Sedile, Sedum, Sellæ, Seliqastrum. Deinde ab heis Subsellium. ut Subsupere, quod non plane sapit: sic quod non plane erat sella, subsellium dictum. ubi in ejusmodi duo, Bissellium dictum. Arca, quod arcentur fures ab ea clausa. Armarium & Armamentarium ab eadem origine, sed declinata aliter. Mundus muliebris dictus a munditia. Ornatus, quasi ab ore natus. hinc enim maxime sumitur, quod eam deceat. Itaque ob id paratur speculum. Calamistri, quod heis calefacteis in cinere capillus ornatur. Qui ea ministrabat, a cinere Cinerarius est appellatus. Discerniculum, quo discernitur capillus. Pesten, quod per eum explicatur capillus. Speculum, a speciendo: quod ibi spectant. Vestis a veleis: vel ab eo, quod vellus lana tonsa universa ovis. id dictum quod vellebant lanam: ex lana facta vestis. Et quod

capillum contineret, dictum a rete Reticulum. Rete ab raritudine. Item Texta, fasciola, qua capillum in capite colligarent. Dictum Capital a capite, quod sacerdotulæ in capite etiam nunc solent habere. Sic Rica a ritu; quod Romano ritu sacrificium feminæ cum faciunt, capita velant. Mitra, & reliqua fere in capite, postea addita cum vocabuleis Græceis. Prius de indutu aut amictu quæ sunt, tangam. Capitium ab eo, quod capit pectus, id est, ut antiqui dicebant, indutu comprehendit: alterum quod subtus, a quo Subucula; alterum quod supra, a quo Supparus. nisi quod id dicunt Osce. Alterius generis item duo: unum quod foris, ac palam, Palla; alterum quod intus, a quo Intrusium. id quod Plautus dicit, Intusiatam, patagiatam caltulam, ac crocotulam. Multa post luxuria adtulit: quorum vocabula apparent esse Græca, ut ἄσβεστον. Amictus est dictum Amjectum, id est circumjectum; a quo etiam, quod vestes se involvunt, Circumjectum appellant: & quod amictui habent purpuram circum, vocant Circumtextum. Antiquissimi amictui Ricinium, id quod eo utebantur duplici, ab eo quod dimidiam partem retrorsum jaciebant, ab reiciendo Ricinium dictum. Hinc quod facta duò simplicia paria, Parilia primo dicta: reclusum propter levitatem παραπλεχεία, χλαμύς: sic multa Græca. Læna, quod de lana multa: duarum enim togarum instar. ut antiquissimum mulierum, ricinium; sic hoc duplex, virorum. Instrumenta rustica, quæ ferendi aut colendi fructus causa facta. Sarculum a ferendo ac sarriendo. Ligo, quod eo, propter latitudinem, quod

sub terra facilius legitur. Pala a pangendo; G in L mutatum quod fuit. Rutrum ut ruitum, a ruendo. Aratrum, quod aravit terram. Ejus ferrum Vomer, quod vomit eo plus terram. Dens, quod eo mordetur terra. Supra id regula quæ stat, Stiva, a stando: & in ea transversa regula, Manicula, quod manu bubulci tenetur: qui quasi est temo inter boves. Bura a bubus. alii hoc a curvo Curvum appellant. Sub jugo medio Covum, quod bura extrema addita appellatur, vocatur covum a cavo. Jugum & Jumentum a junctū. Iripices, regula cum pluribus dentibus, quam item ut plaustrum boves trahunt, ut eruant, quæ in terra sunt: Sirpices postea, S detrita, a quibusdam dicti. Rastelli, ut Iripices, ferræ leves; itaque homo in prateis per fenifecia eo festucas abradit; quo ab rasu Rastelli dicti. Rastri, quibus dentalibus penitus eradunt terram atque eruunt, a quo & Rutabri dicti. Falces a farre, litera commutata. Hæ in Campania Seculæ, a secando. a quadam similitudine harum, aliæ: & quod apertum, unde falces Fenariæ, & Adoreæ: & quod non apertum, unde Lumariæ falces, & sirpiculæ. Lumariæ sunt, quibus secant lumentā, cum in agreis serpunt spinæ. quas quod a terra agricolæ solvunt, id est luunt, Lumentā. Sirpiculæ vocatæ a sirpando, id est ab alligando. sic Sirpata dolia quassa cum alligata dicta. his utuntur in vinea alligando fascēs, incisos fustes, facuias. has phancillas Chersonesice dicunt fascēs. Pilum, quod eo far pinsunt. id ubi sit, Pistrinum. L & S inter se sæpe commutant. Inde post in urbe Lucili pistrina, & pistrinx. Trapetes mola

oleariæ vocantur. Trapetes a terendo, nisi Græcum. Molæ a molendo: harum enim motu eo congesta moliuntur. Vallum a volatu, quod cum id jactant, volant inde levia. Ventilabrum, quo ventilatur in aere frumentum. Quibus comportantur fructus ac necessariæ res, de iis Fiscina a ferendo dicta. Corbes ab eo, quod spicas aliudve quid conruebant. Hinc minores corbulæ dictæ. De heis, quæ jumenta ducunt. Tragula ab eo, quod trahitur per terram. Sirpea, quæ virgeis sirpatur, id est colligando implicatur, in qua sterminus aliudve quid evehitur. Vehiculum, in quo faba aliudve quid vehitur, quo ex viminibus uterentur, & quod eo vehitur; brevis veba Vehiculum dictum est. Ab aliis etiam dictum Arcera, quæ etiam in duodecim tabuleis appellatur. quod ex tabuleis vehiculum erat factum ut arca, Arcera dictum. Plaustrum ab eo, quod non, ut in heis, quæ supra dixi, sed ex omni parte palam est. quæ in eo vehuntur, quod perlucet, lapides, asseres, tignum. Ædificia nominata a parte, ut multa: ab ædibus, & faciendo. Maximum ædificium est Oppidum ab ope dictum; quod munitur opis causa, ubi sint; & quod opus est ad vitam gerendam, ubi habitent tuto; vel oppida, quod opere munibant moenia, quo munitius essent. Quod exaggerabant, Aggeres dicti, & quod aggerem contineret murus, quod muniendi causa manu parabatur, quo sepiebant oppidum; e quo munere Murus. Ejus summa, Pinnæ, ab heis quas insigniti milites habere in galeis solent, & in gladiatoribus Samnites. Turres e torveis, quod hæ prospiciunt ante

alios. Qua viam relinquebant in muro, qua in oppidum portarent, *Portas*. Oppida condebant in *Latio*, *Etrusco* ritu multa, id est, junctis bubus tauro, & vacca interiore aratro circumagebant sulcum. Hoc faciebant religionis causa die auspicato, ut fossa, & muro essent munita. Terram unde exscalperant, *Fossam* vocabant; & introrsum factum murum. Postea quod fiebat orbis, *Urbs*. *Principium*, quod erat post murum, *Pomerium* dictum; ejusque ambitu auspicia urbana finiuntur. Cippi pomerii stant, & circum *Ardolam* *Ardeam*, & circum *Romam*. Quare & oppida, quæ prius erant circumducta aratro, ab orbe & urbo *Urbes*: & ideo coloniarum nostrarum omnes in literis antiquis scribuntur urbes; quod item conditæ, ut *Roma*: & ideo coloniarum; ut urbes conduntur, quod intra pomerium ponuntur. Oppidum, quod primum conditum in *Latio* stirpis *Romanæ* *Lavinium*. nam ibi *Dii penates* nostri. Hoc a *Latini* filia, quæ conjuncta *Æneæ*, *Lavinia* appellata. Hinc post triginta annos oppidum alterum conditur *Alba*; id ab sue alba cognominatum. Hæc e navi *Æneæ* cum fugisset *Lavinium*, triginta parit porcos. Ex hoc prodigio post *Lavinium* conditum annis triginta, hæc urbs facta; propter colorem suis, & loci naturam, *Alba Longa* dicta. Hinc mater *Romuli* *Rhea*; ex hac *Romulus*; hinc *Roma*. In oppido vici a via, quod ex utraque parte viæ sunt ædificia. *Fundulæ* a fundo, quod exitum non habet, ac pervium non est iter. *Angiportum*, & id angustum, ab angendo, & portu. Quo conferrent suas controversias, & quæ vendere vellent,

& quo quæque ferrent, Forum appellarunt. Ubi quid generatim additum, ab eo cognomen; ut boarium forum, forum olitorium. hoc erat antiquum Macellum, ubi olerum copia. ea loca etiam nunc Lacedæmonii vocant *μακελλώτας*: sed Jones ostia hortorum & castelli, *μακέλλους*. Secundum Tiberim ad Junium forum piscarium vocant. Ideo ait Plautus, Apud piscarium, ubi variæ res. Ad corneta forum cupedinis, a Cupedio: quod multi forum cupidinis, a cupiditate. Hæc omnia postquam contracta in unum locum, quæ ad victum pertinebant; & ædificatus locus; appellatum Macellum, ut quidam scribunt, quod ibi fuerit ortus: alii, quod ibi domus fuerit, cui cognomen fuit Macellus, quæ ibi publice diruta: & qua ædificatum hoc, quod vocatur ab eo macellum. In foro lacum Curtium a Curtio dictum constat. de eo triceps historia. nam & Procilius non idem prodidit, quod Piso; nec quod is, C. Ælius Stilo secutus. A Procilio relatum, in eo loco dehisse terram, & ex senatusconsulto ad haruspices relatum, esse responsum Deum Manium Postulionem postulare, id est, civem fortissimum eodem mitti. tum quendam Curtium, virum fortem, armatum ascendisse in equum, & a Concordiæ versum, cum equo in eum præcipitatum. eo facto, locum coisse, atque ejus corpus divinitus humasse, & reliquisse genti suæ monumentum. L. Calpurnius Piso in annalibus scribit, Sabino bello, quod fuit Romulo & Tatius, virum fortissimum Metium Curtium Sabinum, cum Romulus cum suis ex superiore parte impressionem fecisset, Curtium

in locum palustrem, qui tum fuit in foro, ante quam cloacæ sint factæ, secessisse, atque suos in Capitolium recepisse. Ab eo lacum invenisse nomen. C. Ælius & Q. Lutatius scribunt, eum locum esse fulguratum, & ex senatusconsulto septum esse; idque factum esse a Curtio consule, cui Marcus Genucius fuit collega, Curtium appellatum. Arx ab arcendo, quod is locus munitissimus urbis; a quo facillime possit hostis prohiberi. Carcer a coercendo, quod exire prohibentur. In hoc pars, quæ sub terra, Tullianum: ideo quod additum a Tullio rege: quod Syracuseis, ubi simili de causa custodiuntur, vocantur Latomiæ; & de latomia translatum, quod heic quoque lapidicinæ fuerunt. Inde Lauretum, ab eo, quod ibi sepultus est T. Tatius rex, qui a Laurentibus interfectus est. ab silva laurea, quod ea ibi excisa, & ædificatus vicus. ut inter sacram viam & macellum editum, Corneta a corneis, quæ abscissæ loco reliquerunt nomen. ut Esculetum ab esculo dictum, & Fagutal a fago: unde etiam, quod ibi sacellum, Jovis Fagutalis. Armilustrum, ab ambitu lustris locus. item Circus maximus dictus, quod circum spectaculeis ædificatus, ubi ludi fiunt; & quod ibi circum metas fertur pompa, & equi currunt. Itaque dictum in Cornicula millies adventu, quem circumeunt ludentes, Quid cessamus ludos facere? Circus noster ecce adest. In circo primo, unde mittuntur equi, nunc dicuntur carceres: Nævius Oppidum appellat. Carceres dicti, quod coercentur equi, ne inde exeant ante, quam magistratus misit: Oppidum, quod a muri parte pin-

neis turribusque carceres olim fuerunt. Scripsit poeta, Dictator ubi currum infidit, pervehitur usque ad oppidum. Intimus circus ad Murtium vocatus, ut Procilius agebat, ab urceeis; quod is locus esset inter figulos. alii esse dicunt a murteto declinatum, quod ibi id fuerit. cujus vestigium manet, quod ibi sacellum etiam nunc Murtiæ Veneris. Item simili de causa circus Flaminius dicitur, qui ædificatus est circum Flaminium campum; & quod ibi quoque ludeis Tauriceis circum metas currunt. Comitium ab eo, quod coibant eo comitiis curiateis, & litium causa. Curia duorum generum. nam & ubi curarent sacerdotes res divinas, ut curia veteres: & ubi senatus humanas, ut curia Hostilia, quod primus ædificavit Hostilius rex. Ante hanc Rostra, cujus id vocabulum, ex hostibus capta fixa sunt rostra. Sub dextra hujus a comitio locus substructus, ubi nationum subsisterent legati, qui ad senatum essent missi. Is Græcostasis appellatur a parte, ut multa. Senaculum supra Græcostasin, ubi ædes Concordiæ, & basilica Opimia. Senaculum vocatum, ubi senatus, aut ubi seniores confisterent, dictum, ut *γερουσία* apud Græcos. Lautolæ a lavando, quod ibi ad Janum Geminum aquæ calidæ fuerunt. Ab heis palus fuit in minore Valabro, a quo, quod ibi vehebantur lintribus, Velabrum; ut illud majus, de quo supra dictum est. Æquimelium, quod æquata Melii domus publice; quod regnum occupare voluit is. Locus ad busta Gallica, quod Roma recuperata, Gallorum ossa, qui possederunt urbem, ibi coacervata ac confita. Est locus, qui vocatur Do-

liola ad cloacam maximam, ubi non licet despue-
re, a doliolis sub terra. Eorum duæ traditæ histo-
riæ; quod alii esse ajunt ossa cadaverum: alii Nu-
mæ Pompilii religiosa quædam post mortem ejus
in fossa. Argiletum sunt qui scripserunt ab Argo,
seu quod is huc venit, ibique sepultus sit: alii ab
argilla, quod ibi id genus terræ. Clivus Publicius,
ab ædilibus plebei Publicieis, qui eum publice ædi-
ficarunt. Simili de causa Publilius vicus, & Cosco-
nius vicus, quod ab heis vireis dicuntur ædificati.
Clivus proximus ad florales usus versus. Capito-
lium vetus, quod ibi sacellum Jovis, Junonis, Mi-
nervæ: & id antiquius, quam ~~Ædis~~ ^{Ædis}, quæ in Capito-
lio facta. Esquiliis vicus Africus, quod ibi obsides
ex Africa bello Punico dicuntur esse custoditi. Vi-
cus Ciprius a cipro: quod ibi Sabini cives additi
confederunt, qui a bono omine id appellarunt.
Nam cipro Sabine bonum. Prope hunc vicus Sce-
leratus dictus a Tullia Tarquinii Superbi uxore;
quod, ibi cum jaceret pater occisus, supra eum ut
mitteret carpentum mulio, jussit. Et quoniam vicus
constat ex domibus, nunc earum vocabula videa-
mus. Domus Græcum est, & ideo in ædibus sacreis
ante cællam, ubi sedes Dei sunt, Græci dicunt
πρόδομον: quod post, *ἐπισδόδομον*. Ædeis ab aditu,
quod plano pede adibant. Itaque ex ædibus efferri
indictivo funere præco etiam eos dicit, qui e ta-
berneis efferuntur; & omneis in censu villas inde
dicimus Ædes. Cavum ædium dictum, qui locus
tectus intra parietes relinquebatur patulus, qui esset
ad communem omnium usum. In hoc locus si nul-

lus relictus erat, sub divo qui esset; dicebatur Testudo a testudinis similitudine, ut est in prætorio in castris. Si relictum erat in medio, ut lucem caperet: deorsum, quo impluebat, Impluvium dictum; & sursum, qua compluebat, Compluvium: utrumque a pluvia. Tuscanicum dictum a Tusceis, posteaquam illorum cavum ædium simulare cœperunt. Atrium appellatum ab Atriatibus Tusceis. illinc enim exemplum sumptum. Circum cavum ædium erant uniuscujusque rei utilitatis causa parietibus dissepta: ubi quid conditum esse volebant; a cælando Cællam appellarunt. Penariam, ubi penus. Ubi cubabant, Cubiculum: ubi cænabant, Cænaculum vocabant: ut etiam nunc Lanuvii apud ædem Junonis, & in cetero Latio, ac Faleriis, & Cordubæ dicuntur. Posteaquam in superiore parte cænitare cœperunt; superioris domus universa, Cænacula dicta. Posteaquam ibi cænabant, plura facere cœperunt, ut in castris ab hieme Hiberna. hibernum domus vocarunt: contra æstivum.

Desunt paginae tres.

religionem Porcius designat, cum de Ennio scribens dicit eum coluisse Tutilinæ loca. Sequitur porta Nævia, quod in nemoribus Næviis. Nævius enim loca, ubi ea sic dicta, coluit. Deinde porta Rauduscula, quod ærata fuit. æs Raudus dictum; ex eo in veteribus Mancupiis scriptum, Raudusculo libram ferito. Hinc porta Lavernalis ab ara Lavernæ, quod ibi ara ejus Deæ. Præterea intra muros video portas dici: in Palatio Mucionis, a mugitu, quod ea pecus in Bucitatum antiquum oppidum exigebant.

Alteram, Romanulam, quæ est dicta ab Roma; quæ habet gradus in navalia ad Volupiae sacellum. Tertia est Janualis dicta ab Jano; & ideo ibi positum Jani signum, & jus institutum a Numa Pompilio, ut scribit in annalibus L. Piso, ut sit clausa semper, nisi cum bellum sit. Nusquam traditum est memoriae, Pompilio rege fuisse apertam: & post T. Manlio consule, bello Carthaginienfi primo confecto; & eodem anno apertam. Super lectuleis origines, quas adverti, hæ. Lectica, quod legebant, unde eam facerent, stramenta atque herbas, ut etiam nunc fit in castris. lectos, ne essent in terra, sublimes in his ponebant. Nisi ab eo, quod Græci antiqui dicebant λέκτρον, lectum potius. quam lecticam quod involvebant, quod fere stramenta erant e segete, Segestriam appellant, ut etiam nunc in castris. Nisi a Græcis. nam λέγασθαι, ubi lectus mortui fertur, dicebant. feretrum nostri, Græci φέρετρον καὶ φέρετρον. Posteaquam transierunt ad culcitas, quod in ea sagum, aut tomentum, aliudve quid calcabant, ab inculcando Culcita dicta: ac quidquid insternebant, a sternendo Stragulum appellabant. Pulvinar, vel a plumeis, vel a pelluleis declinarunt. Quibus operiebantur, Operimenta, & pallia, Opæcula dixerunt. In his multa peregrina, ut Sagum, Reno Galli quid gamacumma ejus sagum, & Amphimallon, Græca: contra Latinum Torale, quod ante torum, & Torus a torvo, quod is in promptu. ab hac similitudine Torvinus in mulieris capite ornatus. Quia simplici scansione scandeant in lectum non altum, Scabellum; in altiore, Scamnum.

Duplicata scansio, Gradus dicitur, quod geritur ab inferiore in superiorem. Græca sunt, Peristromata & Peripetasmata. sic aliud aliquid item convivii causa ibi. Multa pecuniæ signatæ vocabula sunt: æris & argenti hæc. As ab ære. Dupondius a duobus ponderibus, quod unum pondus Assipondium dicebatur. id ideo, quod As erat libræ pondus. deinde ab numero reliquum dictum usque ad Centussis, ut as singulari numero. Ab tribus assibus Treffis, & sic proportionem usque ad Nonussis. In denario numero hoc mutat: quod primum est, ab decem assibus Decussis: secundum a duobus decussibus Biceffis, quod dixi solum a duobus decussibus Biceffis. Reliqua conveniunt, ut Triceffis a tribus, sic proportionem usque ad Centussis; quo majus æris vocabulum non est. Nam ducenti in proportionem cum dicuntur, non magis asses, quam denarii aliæve res significantur. Æris minima pars, Sextula, quod sexta pars uncia. Semuncia, quod dimidia pars uncia. Se valet dimidium, ut in Selibra & Semodio. Uncia ab uno. Sextans ab eo, quod sexta pars assis: sicut Quadrans, quod quarta; & Triens, tertia pars. Semissis, quod semias, id est, dimidium assis, ut supra dictum est. Septunx a septem & uncia conclusum. Reliqua obscuriora, quod a diminutione: & ea, quæ deminuuntur, ita sunt, ut extremas syllabas habeant. ut a duodecim una demta uncia, Deunx. Dextans, demto sextante: Dodrans, demto quadrante. Bes, ut olim des, demto triente. In argento nummi id a Siculeis. Denarii, quod denos æris valebant. Quinarii, quod quinos. Sester-

tius, quod semis tertius. Dupondius enim & semis antiquus sestertius est: & veteris consuetudinis, ut retro æra dicerentur, ita ut semis tertius, semis quartus pronuntiarent. Sestertius igitur ab semis tertius dictus. Nummi denarii decuma libella, quod libram pondo as valebat, & erat ex argento parva. Sembella, quod sit libellæ dimidium, quod semis assis. Teruncius a tribus unciiis, sembellæ quod vallet dimidium: & est quarta pars, sic ut quadrans, assis. Eadem pecunia vocabulum mutat. nam potest idem dici dos, arrabo, merces, corollarium. Dos erit pecunia, si nuptiarum causa data: hæc Græce *δωτιλη*, ita enim hoc Siculi: ab eodem Donum. Nam Græce ut ipsi *δώρον*, ut alii *δόμα*, & ut Attici *δοσις*. Arrabo sic dicta, ut reliquum reddatur. hoc verbum a Græco *ἀρραβών*. Reliquum, ex eo, quod debitum reliquit. Damnum a demtione, cum minus re factum, quam quanti constat. Lucrum, ab luendo, si amplius, quam exoluerit quanti esset ceptum. Detrimentum, a detritu, quod ea, quæ trita, minoris pretii. Ab eadem Intertrimentum, ab eo, quod duo, quæ inter se trita & deminuta, a quo etiam Intrigo dicta, & Intertrigo. Multa, a pecunia, quæ a magistratu dicta, ut exigì possit ob peccatum. quod singulæ dicuntur appellatæ esse multæ, quod olim unum dicebant multa. Itaque cum in dolium aut culeum unum addunt rustici, prima urna addita, dicunt etiam nunc Multa. Poena, a puniendo: vel a poenitendo, quod post peccatum sequitur. Pretium, quod æstimationis, emtionisve causa constituitur, dictum a periteis, quod hi so-

lum possunt facere recte id. Si quid datum pro opera aut opere, Merces, a merendo. Quod manu factum erat, & datum pro eo, Manupretium, a manibus & pretio. Corollarium, si additum præterquam quod debitum ejus. vocabulum fictum a corolleis: quod hæ, cum placuerant actores, in scena dari solitæ. Præda est ab hostibus capta, quod manu parta, ut parida præda. Præmium a præda, quod ob recte quid factum concessum. Si datur quod reddatur, Mutuum; quod Siculi *μοῖτον*. Ita scribit Sophron, *μοῖτον ἀνατίθημι*. & Munus, quod mutuo animo qui sunt, dant officii causa. Alterum munus, quod muniendi causa imperatum; a quo etiam Municipes, qui una munus fungi debent, dicti. Ea pecunia, quæ in judicium venit in litibus, Sacramentum a sacro. Qui petebat, & qui inficiabatur de aliis rebus, uterque quingentos æris ad pontem deponebant: de aliis rebus item certo alio legitimo numero assium. Qui judicio vicerat, suum sacramentum a sacro auferebat, victi ad ærarium redibat. Tributum dictum a tribubus, quod ea pecunia, quæ a populo imperata erat, tributim a singuleis pro portione census exigebatur. Ab hoc ea, quæ adsignata erat, Adtributum dictum. Ab eo quoque quibus adtributa erat pecunia, ut militi reddant, Tribuni ærarii dicti. Id quod adtributum erat, æs militare. hoc est, quod ait Plautus, Cedit miles, æs petit. Et hinc dicuntur milites ærarii, ab ære, quod stipendia facerent. Hoc ipsum Stipendium ab stipe dictum, quod æs quoque Stipem dicebant. Nam quod asses libræ pondo erant; qui accepe-

M. T. Varro.

D

rant majorem numerum, non in arca ponebant; sed in aliqua cælla stipabant, id est, componebant, quo minus loci occuparet. a stipando Stipem dicere cœperunt. Stipare ab *σειβειν* fortasse, Græco vocabulo. Id apparet, quod ut alias, tum institutum etiam nunc, Diis cum thesaureis asses dant, stipem dicunt: & qui pecuniam alligat, Stipulari & Restipulari. Milites stipendiarii ideo, quod eam stipem pendebant. Ab eo Ennius scribit, Pœni stipendia pendunt. Ab eodem ære impendendo, Dispensator, & in tabuleis scribimus Expensum, & inde prima Pensio, & sic aut secunda, aut quæ alia. Et Dispendium, ideo quod in dispendendo solet minus fieri: Compendium, quod cum compenditur, una sit. A quo usura, quod in sortem accedebat, Impendium appellatum: quæ cum accederet ad sortem, ex usu Usura dicta, ut Sors, quod suum sit sorte. Per trutinam solvi solitum, vestigium etiam nunc manet in æde Saturni, quod ea etiam nunc propter pensuram, Trutinam habet positam. Ab ære Ærarium appellatum.

Ad vocabula, quæ pertinere sumus rati, ea quæ & loca, & ea quæ in locis sunt, satis arbitror dicta: quod neque parum multa sunt aperta; neque, si amplius velimus, volumen patietur. Quare in proximo (ut in primo libro dixi) quod sequitur de temporibus dicam.

M. TERENTII VARRONIS DE LINGUA LATINA

AD

M. TULLIUM CICERONEM

LIBER QUINTUS.

ORIGINES verborum, quæ sunt locorum, & quæ in heis, in priore libro scripsi. in hoc dicam de vocabuleis temporum, & earum rerum, quæ in agendo fiunt aut dicuntur cum tempore aliquo; ut sedetur, ambulatur, loquitur. Atque si qua erunt ex diverso genere adjuncta, potius cognationi verborum, quam auditori calumnianti geremus morem. Hujus rei auctor satis mihi Chrysippus, & Antipater; & illi, in quibus etsi non tantum acuminis, at plus literarum; in quo est Aristophanes, & Apollodorus. qui omnes verba ex verbeis ita declinari scribunt, ut verba literas alia adsumant, alia amittant, alia commutent: ut fit in turdo, in turdario, in turdelice. Sic declinantes Græci nostra nomina, dicunt Lucianum, Λουκιανόν, & Quintium, Κόιντιον: Ἀριστάρχον illi, nos Aristarchum, & Δίωνα, Dionem. sic, inquam, consuetudo nostra multa declinavit, ut a vetere vetustum, ab solo solum, ab li-

D 2

bero liberum, ab lasibus lares. quæ obruta vetustate, ut potero eruere conabor. Dicemus primo de temporibus, & quæ per ea fiunt. Sed ita, ut ante de natura eorum. ea enim dux fuit ad vocabula imponenda homini. Tempus esse dicunt intervallum mundi, & motus. Id divisum in parteis aliquot maxime ab solis & lunæ cursu. Itaque ab eorum tenore temperato Tempus dictum: unde Tempeſtiva, & a motu eorum, qui toto cælo conjunctus mundus Deo, motus casu venit. a quo tempus id ab hoc Deo dies appellatur. Meridies ab eo, quod medius dies. D antiqui non R in hoc loco dicebant, ut Præneste incisum in solario vidi, quod Cornelius in basilica Æmilia & Fulvia iumbravit. Diei principium Mane, quod tum manat dies ab Oriente. Nisi potius quod bonum antiqui dicebant Manum. ad cuiusmodi religionem Græci quoque, cum lumen adfertur, solent dicere, *φῶς ἀγὰδόν*. Suprema, summum diei, id a supremo. hoc tempus duodecim tabulæ dicunt Occāsum esse solis: sed postea lex Prætoria id quoque tempus jubet esse supremum, quo prætor in comitio supremam pronuntiavit populo. Secundum hoc dicitur Crepusculum, a crepero. id vocabulum sumserunt a Sabineis: unde veniunt Crepusci nominati Amiterno, quod eo tempore erant nati, ut Lucii prima luce in creatione. Crepusculum significat dubium; ab eo res dubiæ dictæ Creperæ, quod crepusculum, dies etiamnum sit, an jam nox, multis dubium. Nox (ut Catulus ait) quod omnia, nisi interveniat sol, pruina obriguerint. quod nocet, nox, nisi quod

Græce νύξ, nox. Cum stella prima exorta, Græci vocant ἑσπερον, nostri Vesperuginem. ut Plautus, Neque vesperugo, neque vergiliæ occidunt. Exortæ stellæ tempus, dictum a Græceis ἑσπερα, Latine Vesper: ut ante solem ortum, quod eadem stella vocabatur Jubar, quod jubara. Pacuvius dicit, Pastor exorto jubare, noctis decurso itinere. Ennius, Ajax lumen jubarve in cælo cerno? Inter vesperuginem & jubar dicta nox. Intempesta nox; ut in Bruto Cassius, quod dicebat Lucretia, Nocte intempesta nostram devenit domum. Intempestam Ælius dicebat, cum tempus agendi est nullum: quod alii concubium appellarunt, quod fere omnes tunc cubarent: alii, ab eo quod sileretur, Silentium noctis. Quod idem Plautus tempus Conticinium, scribit enim, Videbimus. factum volo: i, redito conticinio. Alter motus solis est, alter cæli, quod movetur a bruma ad solstitium. Dicta bruma, quod brevissimus dies est: Solstitium, quod sol eo die sistere videatur; aut quod sol ad nos versum, proximum est solstitium. Cum venit in medium spatium inter brumam & solstitium, quod dies æquus sit ac nox, Æquinoctium dictum. Tempus a bruma ad brumam dum sol redit, vocatur annus; quod ut parvuli circuli annuli, sic magni dicebantur circites anni: unde Annus. hujus temporis pars Hiemps, quod tum multi himbres. hinc Hibernacula, Hibernum: vel quod tum anima, quæ flatur, omnium apparet, ab hiatu hiemps. Tempus secundum, Ver; quod tum virere incipiunt virgulta, ac vertere se tempus anni. nisi quod Jones di-

cunt βῆρ. Tertium, ab æstu, *Æstas*. hinc *Æstivum*. Nisi forte a Græco αἰθερῶν. Quartum, *Autumnus*.

Multa defunt.

ab sole : sic mensis a lunæ motu dictus, dum ab sole profecta, rursus redit ad eum luna, quod Græce olim dicta μήνη, unde illorum μῆνες. ab eo nostri. A mensibus Intermentris dictus; quod putabant inter prioris mensis senescentis extremos dies, & novam lunam, esse diem, quem diligentius Attici ἐννῆ καὶ νέαν appellarunt; ab eo, quod ea die potest videri extrema & prima luna. Lustrum nominatum tempus quinquennale, a luendo, hoc est solvendo: quod quinto quoque anno vestigalia & ultro tributa per censores persolvebantur. Seculum, spatium annorum centum vocarunt: dictum a sene, quod longissimum spatium senescendorum hominum id putarunt. *Ævum* ab ætate omnium annorum: hinc *Æviternum*, quod factum est *Æternum*. Id ait Chrysippus esse αἰῶνα. Ab eo Plautus, Non omnis ætas ad perdiscendum est satis. hinc poetæ, *Æterna* templa cæli. A cæli naturali discrimine civilia vocabula dies acceperunt. Dicam prius, qui Deorum causa, tum qui hominum, sint instituti. Dies Agonales, per quos rex in regia arietem immolat, dicti ab agone; eo quod interrogatur a principe civitatis, & princeps gregis immolatur. Carmentalia nominantur, quod sacratum & feriæ Carmentis. Lupercalia dicta, quod in lupercali luperci sacra faciunt. Rex cum ferias menstruas Noneis Februarieis edicit, hunc diem Februatum appellat. Februum Sabini purgamentum, & id in

sacreis nostreis verbum. Nam & Lupercalia Februatio, ut in antiquitatum libreis demonstravi. Quirinalia a Quirino, quod ei Deo feriæ, & eorum hominum, qui fornacalibus sueis non fuerunt feriatî. Feralia ab infereis, & ferendo: quod ferunt tum epulas ad sepulcrum, quibus jus ibi parentare. Terminalia, quod is dies anni extremus constitutus. Duodecimus enim mensis fuit Februarius, & cum intercalatur, inferiores quinque dies duodecimo demuntur mense. Equiria, ab equorum cursu. Eo enim die currunt equi in campo Martio. Liberalia dicta, quod per totum oppidum eo die sedent sacerdotes Liberi, hedera coronatæ anus cum libeis & foculo pro emtore sacrificantes. In libreis Saliorum, quorum cognomen Agonenfium, forsitan hic dies ideo appellatur potius Agonia. Quinquatrus: hic dies unus a nominis errore observatur, proinde ut sint quinque dictus ab Tusculaneis: post diem sextum Eidus similiter vocatus Sexatrus; & post diem septimum, Septimatrus: sic hic, quod erat post diem quintum Eidus, Quinquatrus. Tubilustrum appellatur, quod eo die in atrio futorio sacrorum tubæ lustrantur. Megalesia dicta a Græcis, quod ex libris Sibyllineis arcessita ab Attalo rege Pergami prope murum Megalesion, ubi templum ejus Deæ, unde advecta Romam. Fordicidia a fordeis bubus. bos Forda, quæ fert in ventre; quod ea die publice immolantur boves prægnantes in curiis complureis. A fordeis cædendis Fordicidia dicta. Palilia dicta a Pale, quod & feriæ ei Deæ sunt, ut Cerealia a Cerere, Vinalia a vino. Hic

dies Jovis, non Veneris. Hujus rei cura non levis in Latio. nam aliquot locis vindemiæ primum a sacerdotibus publice fiebant, ut Romæ etiam nunc. nam flamen Dialis auspicatur vindemiam: & ut jussit vinum legere, agna Jovi facit, inter cujus exta cæsa & porrecta flamen prorsus vinum legit. In Tusculaneis sacreis est, Vinum novum ne vehatur in urbem ante quam vinalia kalentur. Robigalia dicta ab Robigo. secundum segetes huic Deo sacrificatur, ne rubigo occupet segetes. Dies Vestalia, ut virgines Vestales Vestæ sacrificent. Quinquatrus Minusculæ dictæ Juniæ Eidus ab similitudine Majorum, quod tibicines tum feriat per urbem vagantur, & conveniunt ad ædem Minervæ. Dies Fortis Fortunæ appellatus ab Servio Tullio rege, quod is fanum Fortis Fortunæ secundum Tiberim extra urbem Romam dedicavit Junio mense. Dies Populi Fugia videtur nominatus, quod eo die repente tumultu fugerit populus. non multo enim post hic dies, quam decessus Gallorum ex urbe: & qui tum sub urbe populi, ut Ficuleates ac Fidenates, & finitimi alii, contra nos conjurarunt. Aliquot hujus diei vestigia fugæ in sacreis apparent. de quibus rebus antiquitatum libri plura referunt. Nonæ Caprotinæ, quod eo die in Latio Junoni Caprotinæ mulieres sacrificant, & sub caprifico faciunt, & e caprifico adhibent virgam. Ob hoc toga prætexta data eis. * Apollinaribus ludeis docui populum. * Neptunalia a Neptuno. ejus enim Dei feriæ. Furinalia a Furina, quod ei Deæ feriæ publicæ dies is, cujus Deæ honos apud antiquos.

Nam ei sacra instituta annua, & flamen adtributus: nunc vix nomen notum, pauceis. Portumnalia dicta a Portumno, cui eo die ædes in portu Tiberino facta, & feriæ institutæ. Vinalia Rustica dicuntur ante diem duodecimum Kalendas Septembris; quod tum Veneri dedicata ædis, & orti ejus tutelæ adsignantur, ac tum sunt feriati olitores. Consualia dicta a Conso, quod tum feriæ publicæ ei Deo, & in circo ad aram ejus ab sacerdotibus fiunt ludi illi, quibus virgines Sabinæ raptæ. Volcanalia a Volcano, quod ei tum feriæ, & quod eo die populus pro se in ignem animalia mittit. Opeconsiva dies ab Dea Opeconsiva, cujus in regiâ sacrarium; quod ideo actum, ut eo præter virgines Vestales, & sacerdotem publicum, introeat nemo. Is cum eat, suffibulum haud habeat: scriptum id dicitur, ut a suffiendo subligaculum. Vortumnalia a Vortumno, cujus feriæ Octobri mense. Meditri-nalia dies dictus a medendo; quod, ut Flaccus flamen Martialis dicebat, hoc die solitum vinum novum & vetus libari & degustari medicamenti causa. Quod facere solent etiam nunc multi, cum dicant, Novum vetus vinum bibo: novo veteri morbo medeor. Fontinalia a fonte, quod is dies feriæ ejus. ab eo autem tum, & in fontes coronas jaciunt, & puteos coronant. Armilustrium, ab eo quod in armilustrio armati sacra faciunt. Nisi locus potius dictus ab heis. sed quod de heis prius. Id ab luendo, aut lustro, id est, quod circumibant ludentes ancilibus armati. Saturnalia dicta ab Saturno, quod eo die feriæ ejus. ut post diem tertium

Opalia, Opis. Angeronalia ab Angerona, cui sacrificium fit in curia. Accalia feriæ publicæ Laurentinæ is dies, quem quidam in scribendo Laurentalia appellant; ab Acca Laurentia nominatus, cui sacerdotes nostri publice parentant sexto die, qui atra dicitur, & dicunt hunc diem Tarentini Accas Tarentinas. Hoc sacrificium fit in Velabro, qua in novam viam exitur, ut ajunt quidam, ad sepulcrum Accæ: ut quod ibi prope faciunt Diis manibus servilibus sacerdotes. qui uterque locus extra urbem antiquam fuit, non longe a porta Romanula, de qua in priori libro dixi. Dies Septimontium nominatus ab heis septem montibus, in quibus sita Urbs est. Feriæ, non populi, sed montanorum modo, ut Paganalibus, qui sunt alicujus pagi. De statutis diebus dixi, nunc de annalibus dicam. Compitalia, dies adtributus laribus, ut alibi: ideo ubi viæ competunt, tum in compiteis sacrificatur; quotannis is dies concipitur. Similiter Latinæ feriæ dies conceptivus dictus a Latineis populeis, quibus ex Albano monte ex sacreis carnem petere fuit jus cum Romaneis: a quibus Latineis Latinæ dictæ. Sementinæ feriæ, dies is, qui a pontificibus dictus; appellatus a semente, quod sationis causa susceptæ. Paganicæ, ejusdem agriculturæ causa susceptæ, ut haberet in agreis omnis pagus: unde paganicæ dictæ sunt. Præterea feriæ Conceptivæ, quæ non sunt annales; ut hæ, quæ dicuntur sine proprio vocabulo, aut cum perspicuo, ut Novendialis. De heis diebus nunc jam, qui hominum causa constituti, videamus. Primi dies mensium nominati Kalendæ,

ab eo, quod heis diebus kalentur ejus mensis Nonæ a pontificibus, quintanæne an septimanæ sint futuræ, in Capitolio in curia Kalabra sic dictæ, Quinquæ kalo Juno Novella. Septem kalo Juno Novella. Nonæ appellatæ, aut quod ante diem nonum Eidus semper, aut quod ut novus annus Kalendæ Januariæ ab novo sole appellatæ, novus mensis, nova luna Noneis. Eodem die enim in urbem ab agreis ad regem conveniebat populus. Harum rerum vestigia apparent in sacreis Nonalibus in arce; quod tunc ferias primas menstruas, quæ futuræ sint eo mense, rex prædicit populo. Eidus ab eo, quod Tuscus Itus, vel potius quod Sabini Eidus dicunt. Dies postridie Kalendas, Nonas, Eidus appellati atrii; quod per eos dies novi inciperent. Dies Fasti, per quos prætoribus omnia verba sine piaculo licet fari. Comitiales dicti, quod tum esset populus constitutus ad suffragium ferendum. nisi si quæ feriæ conceptæ essent, propter quas non liceret: ut Compitalia, & Latinæ. Contrarii horum vocantur dies Nefasti, per quos dies nefas fari prætorem: Do, dico, addico. Itaque non potest agi. Necesse est aliquo eorum uti verbo, cum lege quid peragitur. Quod si tum imprudens id verbum emisit, aut quem manumisit, ille nihilominus est liber, sed vitio: ut magistratus vitio creatus, nihilo secius magistratus. Prætor, qui tum fatus est, si imprudens fecit, piaculari hostia facta piatur: si prudens dixit, Quintus Mucius abnegabat eum expiari, & ut impium non posse dicebat. Intercisi dies sunt, per quos mane & vesperi est nefas, medio tempore

inter hostiam cæsam & exta porrecta fas : a quo quod fas tum intercedit, intercisī dies, aut quod tum intercisum, nefas. Dies qui vocatur sic, Quando rex comitiavit, fas : dictus ab eo, quod eo die rex sacrificulus dicat ad comitium, Ad quod tempus est nefas, ab eo fas. Itaque post id tempus lege actum sæpe. Dies qui vocatur, Quando stercus delatum, fas : ab eo appellatus, quod eo die ex æde Vestæ stercus everritur, & per Capitolinum clivum in locum deferitur certum. Alliensis dies ab Allia fluvio dictus. nam ibi exercitu nostro fugato, Galli obfederunt Romam. Quod ad singulorum dierum vocabula pertineat dixi. Mensium nomina sunt aperta fere, si a Martio, ut antiqui instituerunt, numeres. Nam primus a Martē. Secundus (ut Fulvius Flaccus scribit, & Junius Gracchus) a Venere, quod ea sit Ἀφροδίτη. cujus nomen ego, antiqueis literis, quod nusquam inveni, magis puto dictum, quod ver omnia aperit, Aprilem. Tertius, a majoribus, Majus. Quartus, a junioribus, Junius. Dehinc quintus Quintilis, & sic deinceps usque ad Decembrem a numero. Ad hos qui additi, prior a Principe Jano Januarius appellatus. Posterior, ut iidem dicunt scriptores, ab Diis infereis Februarius appellatus, quod tum heis parentetur. Ego magis arbitrator Februarium a die februato, quod tum Februatur populus, id est, Iuperceis nudeis lustratur antiquum oppidum Palatium, gregibus cinctum.

Quod ad temporum vocabula Latina attinet, hactenus sit satis dictum. Nunc quod ad eas res attinet, quæ in tempore aliquo fieri animadverterim,

dicam. ut hæc sunt: Legisti currens, ludens. De
 queis duo prædicere volo, quanta sit multitudo
 eorum, & quæ sint obscuriora, quam alia. Cum
 verborum declinantium genera sint quatuor: unum,
 quod tempora adsignificat, neque habet casus, ut
 ab lego, legis: alterum, quod casus habet, neque
 tempora adsignificat, ut ab lego, lectio, & lector:
 tertium, quod habet utrumque, & tempora & ca-
 sus, ut ab lego, legens, lecturus: quartum, quod
 neutrum habet, ut ab lego, lecte, lectissime: ho-
 rum verborum si primigenia sunt ad mille (ut Co-
 sconius scribit) ex eorum declinationibus verbo-
 rum discrimina quingenta millia esse possunt: ideo
 quia singuleis verbeis primigeniis circiter quingen-
 tæ species declinationibus fiunt. Primigenia dicun-
 tur verba, ut lego, scribo, sto, sedeo; & cetera,
 quæ non sunt ab aliquo verbo, sed suas habent ra-
 dices. Contra, verba declinata sunt, quæ ab aliquo
 oriuntur, ut ab lego, legis, legit, legam, & sic
 itidem hinc permulta. Quare si quis primigeniorum
 verborum origines ostenderit, si ea mille sunt,
 quingentum millium simplicium verborum causas
 aperuit ura. In nulleis tamen, qui ab eis reliqua or-
 ta ostenderit, fatis dixerit de origine verborum;
 cum unde nata sint principio erant pauca, quæ in-
 de nata sunt, innumerabilia. A quibus iisdem prin-
 cipiis, antepositis præverbiis paucis, immanis
 verborum accedit numerus, quod præverbiis addi-
 teis, atque commutateis aliud atque aliud fit. Ut
 enim cessit atque recessit, sic accessit & abscessit:
 item incessit & excessit, sic successit, & decessit,

& concessit, & præcessit. Quod si hæc decem solum præverbia essent, quoniam ab uno verbo declinatione quingenta discrimina fierent, heis decomplicatis conjuncto præverbio, ex uno quinque millia numero efficerent: ex mille ad quinquagies centum millia discrimina fieri possunt. Democritus, secuti & item alii, qui infinita principia dixerunt. quæ unde sint, non dicunt, sed cujusmodi sint. faciunt tamen magnum, quod quæ ex heis constant in mundo, ostendunt. Quare si etymologia principia verborum postulet mille, de quibus ratio ab se non poscatur; & reliqua ostendat, quod non postulat: tamen immanem verborum expedit numerum. De multitudine quoniam, quod satis esset, admonui, de obscuritate pauca dicam. Verborum, quæ tempora adsignificant; ideo locus difficillimus est *τά τινα*, quod neque heis fere societas cum Græca lingua, neque vernacula ea, quorum repertum memoria adfuerit nostra. de quibus, ut dixi, quæ poterimus. incipiam hinc. Primum, quod dicitur ago: Actio ab agitato facta. Hinc dicimus, Agit gestum tragoædus, & Agitantur quadrigæ. Hinc Agitur pecus pastum, qua vix agi potest. Hinc Angiportum, quia nihil in eo potest agi. Hinc Angulus, quod in eo locus angustissimus, cujus loci is angulus. Actionum trium, primus agitated mentis; quod primum ea, quæ sumus acturi, cogitare debemus; deinde tum dicere, ac postremo facere. De heis tribus minime putat volgus esse actionem cogitationem: tertium, in quo quid facimus, id maximum. Sed & cum hoc agitamus, quid & in eam

rem cogitamus, in mente agimus; & cum pronuntiamus, agimus. Itaque ab eo orator dicitur agere causam: & augures agere augurium dicuntur, cum in eo plura dicant, quam faciant. Cogitare a cogendo dictum. mens plura in unum cogit, unde deligere possit. Sic e lacte coacto Caseus nominatus. sic ex hominibus Concio dicta: sic Coactio, sic Compitum nominatum. A cogitatione Concilium; unde Consilium: quod ut vestimentum apud fullonem cum cogitur, Consiliari dicitur. Sic Reminisci, cum ea, quæ tenuit mens ac memoria, cogitantur, & cogitando repetuntur. Hinc etiam Comminisci dictum, a con & mente; cum finguntur in mente, quæ non sunt: & ab hoc illud, quod dicitur Reminiscor, cum commentum pronuntiatur. Ab eadem mente Meminisse dictum: & Amens, quod a mente sua discedit. Hinc etiam Metuo, mentem quodammodo motam amoveo. sic quod frigidus timor est, Tremuisti, id est, timuisti. Tremo dictum a similitudine vocis, quæ tunc, cum valde timetur, apparet. tum etiam in corpore pili, ut arista in spica hordei Horrent. Curare a cura dictum. Cura, quod cor urat. Curiosus, qui hac præter modum uritur. Recordari, rursus in cor revocare. Curia, ubi senatus rempublicam curat: illa etiam Curia dicitur, ubi cura sacrorum publica; ab heis Curiones. Volo a voluntate dictum, & a volatu, quod animus ita est, ut puncto temporis pervolet, quo volt. Libere a labendo dictum, quod ut lubrica mens prolabitur, ut dicebant olim. A libendo Libido, Libidinosus: sic alia, ut Libentina. Metuere

a quodam motu animi, cum id, quod malum casurum putat, refugit mens. Cum vehementius in movendo, ut ab se abeat, & foras fertur, Formido. Cum pavet, ab eo Pavor. Meminisse, a memoria; cum id, quod remansit in mente, in id rursus movetur: quæ a manando, ut Manimoria potest esse dicta. Itaque Sali, qui cantant Mamurium Veturium, significant veterem memoriam. Monere ab eadem, quod is, qui monet, proinde sit ac memoria. sic Monumenta, quæ in sepulcreis. Et ideo secundum viam; quo prætereunteis admoneant & se fuisse, & illos esse mortales. Ab eo cetera, quæ scripta ac facta memoriæ causa, Monumenta dicta. Mærere a marcere, quod mærore corpus marcescere videatur. hinc etiam Macri dicti. Lætari ab eo, quod latius gaudium propter magni boni opinionem diffusum. Itaque Terentius ait, Gaudia sua si omnes homines conferant unum in locum, tamen mea exsuperet lætitia. Sic cum se habent læta. Narro, cum alterum facio narrum: a quo Narratio, per quam cognoscimus rem gestam, quæ pars agendi est.

Desunt quædam.

Adjicienda & hæc, quæ aut conjuncta cum temporibus, aut ab heis. eorum hoc genus videntur etyma. Fatur is, qui primum homo significabilem ore emittit vocem. Ab eo, ante quam ita faciant pueri, dicuntur Infantes; cum id faciunt, jam fari: cum hoc vocabulum a similitudine vocis pueri, ac Fatuus fari id dictum. Ab hoc tempore, quod tum puereis constituent Paræ fando, dictum Fa-

tum, & res Fatales. Ad hæc eandem vocem qui facile fantur, Facundi dicti: qui futura prædivinando solent fari, Fatidici dicti. iidem Vaticinari; quod vesana mente faciunt. Sed de hoc postea erit usurpandum, cum de poeteis dicemus. Hinc Fasti dies, quibus certa verba legitima sine piaculo prætoribus licet fari. Ab hoc Nefasti, quibus diebus ea fari jus non est: &, si fati sunt, piaculum faciunt. Hinc effata dicuntur, quod augures finem auspiciorum cælestium extra urbem agreis sunt effati. hinc effari templa dicuntur ab auguribus: adfectus, qui in heis fines sunt. Hinc Fana nominata, quod pontifices in sacrando fati sunt finem. hinc Profanum est, quod ante fanum, id est conjunctum fano: hinc Profanatum, quod in sacrario pollutum. Atque inde Herculi decuma data ab eo est, quod sacrificio quodam Fanatur, id est, ut fani lege sit, id dicitur. Pollutum, quod a porriciendo est fictum. Cum enim ex mercibus libamenta porrecta sunt Herculi in ara, tum pollutum est: ut cum Profanum dicitur, id est proinde ut sit fani factum. Itaque ubi olim fano consumebatur omne quod profanum erat, ut etiam sit: quod prætor urbanus quotanneis facit, cum Herculi immolat publice juvencam. Ab eodem verbo fari, Fabulæ, ut tragœdiæ & comœdiæ, dictæ. Hinc Fassi, & Confessi, qui fati id quod ab heis quæsitum. Hinc Professi; hinc Fama, & Famosi. Ab eodem Falli, Falsum, & Fallacia: quæ propterea, quod fando quem decipit, ac contra quam dixit, faciat. Itaque si quis re fallit, in hoc non proprio nomine

M. T. Varro.

E

fallacia, sed translatione. ut a pede nostro pes le-
 ti, ac pes betæ. Hinc etiam Famiger, Affabile, &
 sic composita alia item, ut declinata multa, in quo
 & Fatuus & Fatue. Loqui ab loco dictum: quod
 qui primo dicitur fari, & vocabula & reliqua ver-
 ba dicit, ante quam suo quisque loco ea dicere
 potest. Hunc Chrysippus negat loqui, sed ut lo-
 qui: quare ut imago hominis non sit homo, sic in
 corveis, cornicibus, puereis primitus incipientibus
 fari, verba non esse verba, quod non loquantur.
 Igitur is loquitur, qui suo loco quodque verbum
 sciens ponit: & istum Prolocutum dicimus, cum,
 animo quod habuit, extulit loquendo. Hinc etiam
 amplius dicuntur Eloqui ac Reloqui in faneis Sa-
 bineis e cælla Dei, qui eloquuntur. hinc dictus Lo-
 quax, qui nimium loquitur: hinc Eloquens, qui
 copiose loquitur: hinc Colloquium, cum conve-
 niunt in unum locum loquendi causa. Hinc Ad-
 locutum mulieres ire ajunt, cum eunt ad aliquam
 locutum consulendi causa. hinc quidam Loquelam
 dixerunt, verbum, quod in loquendo efferimus.
 Concinne loqui dictum a concinne, ubi inter se
 conveniunt partes, & inter se respondent aliud alij.
 Pronuntiare dictum & Nuntiare. Pro idem valet,
 quod ante, ut in hoc Proludit. Ideo actores pro-
 nuntiare dicuntur, quod proscenio pronuntiant
 poeta cogitante: quod maxime tum dicitur pro-
 prie, novam fabulam cum agunt. Nuntius est enim
 ab heis rebus nominatus, quod a Græco verbo
 νέος videri potest declinatum: ab ea quidem Græ-
 ca voce Neapolis, νέα πόλις, ab antiquis nostris

vocitata: a quo etiam extremum Novissimum quoque dici coeptum volgo: quod mea memoria, ut Ælius Gallus, sic senes aliquot, nimium novum verbum quod esset, vitabant. Cujus origo, ut a vetere vetustius, ac veterrimum; sic a novo declinatum novius, & novissimum, quod extremum. Sic ab eadem origine Novitas, Novicius, & Novalis; & sub noveis, dicta pars in foro ædificiorum. quod vocabulum ejus pervetustum, ut novæ viæ, quæ via jamdiu vetus. Ab eo quoque potest dictum nominare, quod res novæ in usum quomodo additæ erant: quibus ea novissent, nomina ponebant. Ab eo nuncupare, & nuncupatæ res, quod tum in civitate vota nova suscipiuntur. Nuncupare, nominare valere, apparet in legibus, ubi nuncupatæ pecuniæ sunt scriptæ. Item in choro, in quo est, Ænea, quis est, qui meum nomen nuncupat? Item in Medea, Quis tu es, mulier, quæ me insueto nuncupasti nomine? Dico, originem habet Græcam, quod Græci δικάζω. hinc Ennius, Dico, qui hunc dicare cupit. hinc Judicare, quod tunc jus dicatur: hinc Judex, quod jus dicat accepta potestate, id est, quibusdam verbis dicendo finit. Sic enim ædis sacra a magistratu pontifice præeunte dicendo dedicatur. Hinc ab indicando Indicium: hinc illa, Indicit illum: indixit funus: Prodigit diem: Addixit judicium. Hinc appellatum Dictum in mimo, ac Dictiosus. hinc in manipuleis castrensibus Dicta ducibus. Hinc Dictata in ludo: hinc Dictator magister populi, quod is a consule debet dici: hinc antiqua illa, Dicis immo, & Dicis causa, & Addictus (si dico quid

scienti quod det, quod ignoravit trado.) Hinc Doceo declinatum: vel quod cum docemus, dicimus; vel quod qui docentur, inducantur in id, quod docentur: ab eo, quod sit ducere, qui est Dux, aut Ductor, qui ita inducit, ut doceat. Ab docere Disciplina, & Discere, literis commutatis paucis. Ab eodem principio Documenta, quæ exempla docendi causa dicuntur. Disputatio, & Computatio, cum præpositione, a Putando, quod valet purum facere. Ideo antiqui purum Putum appellarunt. Ideo Putator, quod arbores puras facit. Ideo Ratio putari dicitur, in qua summa sit pura. Sic is sermo, in quo pura disponuntur verba, ne sit confusus, atque ut diluceat, dicitur Disputare. Quod dicimus, Differit partibus, item areas, translatitio æque ex agris verbo utimur. Nam ut olitor differit in areas sui cujusque generis res, sic in oratione qui facit, Difertus. Sermo, opinor, est a serie: unde Serta, & in vestimento Sartum, quod comprehensum. Sermo enim non potest in uno homine esse solo, sed ubi oratio cum altero conjuncta. Sic Conferere manum dicimur cum hoste: sic ex jure manu confertum vocare. Hinc Adferere manu in libertatem, cumprehendimus. Sic augures dicunt, Si mihi auctor es verbi. nam manu adferere dicit.

Desunt quedam.

Hinc etiam ipsi Confortes, ad quos eadem fors. hinc Sortes, quod in his juncta tempora cum hominibus ac rebus. Ab his Sortilegi. Ad hoc pecunia, quæ in fenore, fors est, impendium quod inter se jungat. Legere dictum, quod legantur ab ocu-

leis literæ. Ideo etiam Legati, quod ut publice mittantur, leguntur. Item a legendo Leguli, qui oleam aut uvas legunt. Hinc Legumina in frugibus variis: Leges etiam, quæ lectæ, & ad populum latæ, quas observet. Hinc Legitima; & Collegæ, qui una lecti; & qui in eorum locum suppositi, Sublecti; Additi, Adlecti. & Collecta, quæ ex pluribus locis in unum lecta. Ab legendo Ligna quoque, quod ea caduca legebantur in agro, quibus in focum uterentur. Itidem ab legendo Legio, & Diligens, & Delectus. Murmuratur, dictum a similitudine sonitus. Qui murmurat, ita leviter loquitur, quod magis id sono facere, quam ut intelligatur, videatur. Hinc etiam poetæ murmurantia litora. Similiter Fremere, Gemere, Clamare, Crepare, ab vocis similitudine & sonitus dicta. Hinc illa, arma Sonant, Fremor oritur: nil me Increpitando commoves. Vicinaque horum, Quiritare, Jubilare. Quiritare dicitur is, qui Quiritium fidem clamans implorat. Quirites a Curenſibus, & ab iis, qui cum Tatio rege in societatem venerunt, & donati civitate. Ut Quiritare, urbanorum, sic Jubilare, rusticorum. Itaque hos imitatus Aprissius ait in Bacche, Quis me jubilat? Vicinus tuus antiquus. Sic Triumphare appellatum, quod cum imperatore milites redeuntes clamitant per urbem in Capitolium eunti, Io triumphæ, io. Idque a *ἐπρίμω* Græco Liberi patris cognomento potest dictum esse. Spondere est dicere. Spondeo, a sponte. nam id valet, & a voluntate. Ideo Lucilius scribit de Cretea, Cum ad se cubitum venerit sua voluntate, spon-

te ipsam suapte adductam, ut tunicam & cetera rejiceret. Eandem voluntatem Terentius significat, cum ait, Satius esse sua sponte recte facere, quam alieno metu. Ab eadem sponte, a qua dictum spondere, declinatum spondet, & Respondet, Desponsor, & Sponsa, item sic alia. Spondet enim, qui dicit sua sponte, spondeo. spondet etiam sponsor, qui idem ut faciat, obligatur. hinc Sponsus, Consponsus. hoc Nævius significat, cum ait, Consponsi. Spondebatur pecunia, aut filia nuptiarum causa: appellabatur & pecunia, & quæ desponsa erat, Sponsa. quæ pecunia inter se contra sponsum rogata erat, dicta Sponsio. cui desponsa quod erat, Sponsus. quo die sponsum erat, Sponsalis. qui sponderat filiam, Despondisse dicebatur; quod de sponte ejus, id est voluntate, exierat. Non enim si volebat, dabat, quod sponso erat alligatus. Nam in comædiis vides dici, Sponden' tuam gnatam filio uxorem meo? quod tum & prætorium jus ad legem, & censorium judicium ad æquum æstimabatur. Sic Despondisse animum quoque dicitur, ut despondisse filiam; quod suæ spontis statuerat finem. a qua Sponte dicere, cum spondere quoque dixerunt, cum a sponte responderetur, id est, ad voluntatem rogantis. Itaque qui ad id, quod rogatur, non dicit, non responder: ut non spondet ille statim, qui dixit spondeo, si jocandi causa dixit: neque agi potest cum eo ex sponso. Ita quisquis dicit in tragœdia, Meministine te despondere mihi gnatam tuam? quod sine sponte sua dixit, cum eo agi non potest ex sponso. Etiam Spes

a sponte potest esse declinata, quod tum sperat, cum quod volt, sic fieri putat. nam quod non volt, si putat; metuit, non sperat. Itaque hic quoque qui dicit in Astraba Plauti, Sequere, adsequere Polyba, discite: meam spem cupio consequi. Sequor Hercule quidem. nam libenter mea sperata consequor. Et quod sine sponte dicunt: vere neque ille sperat qui dicit adolescens, neque illa sperata est. Sponfor, & præs, & vas; neque idem, neque res, a quibus ii, sed dissimiles. Itaque Præs, qui a magistratu interrogatus, in publicum ut præstet: a quo & cum respondet, dicitur Præs. Vas appellatus, qui pro altero vadimonium promittebat. Consuetudo erat, cum reus parum esset idoneus, incepteis rebus, ut pro se alterum daret; a quo caveri postea lege cœptum est, ab heis, qui prædia venderent, vades ne darent. ab eo scribi cœptum in lege mancipiorum: vadem ne posceret, nec dabitur. Canere, & canit, & Succinit, & Cantus, & Cantatio, ex camena, permutato N: ab eo, quod semel canit; si sæpius, cantat. hinc Cantitat, item alia. nec sine canendo tibicines dicti. Omnium enim horum quid a canere. etiam Buccinator a vocis similitudine & cantu dictus. Oro ab ore, & Perorat, & Exorat, & Oratio, & Orator, & Osculum dictum. Inde Omen, & Ornamentum. alterum, quod ex ore primum elatum est, Osmen dictum; alterum cum præpositione dicitur nunc ornamentum, olim osnamenta: ut scenici plerique dicunt. Hinc Oscines dicuntur apud augures, quod ore faciunt auspicium. Tertium gradum agen-

di dicunt, ubi quid faciunt: in eo propter similitudinem agendi, & faciendi, & gerendi, quidam error heis, qui putant esse unum. Potest enim aliquid facere, & non agere: ut poeta facit fabulam, & non agit: contra actor agit, & non facit. & sic a poeta fabula fit, & non agitur; ab actore agitur, & non fit. Contra imperator, qui dicitur res Gerere, in eo neque agit, neque facit, sed gerit, id est sustinet. translatum ab heis, qui honora gerunt, quod sustinent. Proprio nomine dicitur Facere a facie; quod rei, quam facit, imponit faciem. ut fictor cum dicit Fingo, figuram imponit: cum dicit Infirmo, formam: sic cum dicit Facio, faciem imponit: a qua facie discernitur, ut dici possit aliud esse vestimentum, aliud vas. Sic item quæ sunt apud fabros, fictores, item apud alios alia. Qui quid administrat, cuius opus non exstat, quod sub sensum veniat, ab agitato, ut dixi, magis agere, quam facere putatur: sed quod heis magis promiscue, quam diligenter consuetudo est usa, translatis utimur verbis. Nam & quidem Facere verba dicimus, & qui aliquid agit, non esse infitientem. Qui adlucet, dicitur Lucere, ab luere: & luce dissolvuntur tenebræ. ab luce Noctiluca. Lucere item a luce, quod propter lucem cultus institutus. Acquirere est ab ad & quærere: ipsum Quærere, ab eo, quod quæres ut recuperaretur, datur opera: a quærendo Quæstio: ab heis Conquæstor. Video, a visu: quinque enim sensuum maximus est in oculis. Nam cum sensus nullus, quod abest mille passus, sentire possit; oculorum sensus visusque ad stellas

pervenit. Hinc Visenda, Vigilant, Pervigilium, & Invident. & Aetiâcum illud, Oblivio lavet, quod incidit invidendum. a quo etiam Violavit virginem, pro vitiavit, dicebant. Æque eadem modestia potius Cum muliere fuisse, quam Concubuisse, dicebant. Cerno, idem valet. Itaque pro video, ut ait Ennius, Lumen jubarve in cælo cerno? C. Annius, Sensumque inesse & motum in membris cerno. Dictum Cerno a creo, id est a creando: ab eo, quod, cum quid creatum est, tunc denique videtur. Hinc fines capillorum descripti, quod finis videtur discrimen. & qui id in testamento, id est, facito videant te esse heredem. Itaque in creatione adhibere jubent testes. Ab eodem est quod ait Medea, Ter sub armeis malim vitam cernere, quam semel modo parere. Quod ut decernunt de vita eo tempore multotum, videatur vitæ finis. Spectare dictum ab Specio antiquo: quo etiam Ennius usus, Vos epulo postquam spexit. Et quod in auspiciis distributum est, qui habeant Specionem, qui non habeant; & quod in auguriis augures dicunt, avem specere. Consuetudo autem communis, quæ cum præverbiis conjuncta sunt, etiam nunc servat: ut Aspicio, Conspicio, Respicio, Suspicio, Despicio: sic alia. In quo etiam Exspecto, quod spectare volo. Hinc Specula: hinc Speculum: quod in eo specimus imaginem. Specula, de qua prospicimus. Speculator, quem mittimus ante, ut respiciat quæ volumus. Hinc, quo oculos inungimus, quibus specimus, Specillum. Ab auribus videntur dicta verba, Audio, & Ausculto. audio, ab

aveo, quod auribus avemus discere semper. quod Ennius videtur etymon ostendere velle in Alexandro, cum ait, Jamdudum ab Iudeis animus atque aures avent, avidè expectantes nuntium. Propter hanc aurium aviditatem theatra replentur. Ab audiendo etiam Auscultare declinamus, quod hi auscultare dicuntur, qui auditeis parent. a quo dictum poetæ, audio, aut ausculto. Literæ commutatione dicitur Odor, olor. hinc Olet, & Odorari, & odoratur, & Odora res. Sic ab ore, edo, forbeo, bibo, poto. Edo a Græco ἔδω. Hinc Esculentum, & Escæ, Edulia: & quod Græce γεύεσθαι, Latine Gusto. Sorbere, item Bibere, a vocis sono: ut Fervere aquam, ab ejus rei simili sonitu. Ab eadem lingua πότης, unde Potio, unde Poculum: Potatio, Repotatio: itidem Puteus, quod sit Græcum antiquum non ut nunc φρέαρ dictum. A manu Manupretium: Mancipium, quod manu capitur. Cum jungit plures manus, Manipulus. unde Manipularis miles, unde Manica. Manubrium, quod manu teneatur. Mantelium quasi manuterium, ubi manus terguntur. Nunc primum ponam de censoriis tabuleis. Ubi noctu in templum censura auspicatur, atque de cælo nuntium erit: præconi sic imperato, ut viros vocet, Quod bonum, fortunatum, felixque salutareque fiet populo Romano Quiritium, rei publicæ populi Romani Quiritium, mihiq̃ue, collegæque meo, fidei, magistratuique nostro. Omnes Quirites, pedites, armatos, privatosque, curatores omnium tribuum, si quis pro se, sive altero dari rationem volet, voca inli-

cium huc ad me. Præco in templo primum vocat, postea de moereis item vocat. Ubi lucet, censor, scribæ, magistratus murrha, unguenteis unguuntur. Ubi prætores, tribunique plebei, quique in consilium vocati sunt, venerunt: censores inter se sortiuntur, uter lustrum faciat, ubi templum factum est. Post autem conventionem habet, qui lustrum conditurus est. In commentariis consularibus scriptum sic inveni, Qui exercitum imperaturus erit, accenso dicit hoc, Calpurni, voca inlicium omneis Quiriteis huc ad me. Accensus dicit sic, Omnes Quirites inlicium visite huc ad iudices. C. Calpurnius dicit, Voca ad conventionem omneis Quiriteis huc ad me. Accensus dicit sic, Omnes Quirites ite ad conventionem huc ad iudices. Deinde consul loquitur ad exercitum, Impero qua convenit ad comitia centuriata. Quare hic accenso, illic præconi dicit, hæc est causa. in aliquot rebus idem ut præco, accensus acciebat. a quo Accensus quoque dictus. Accensum solitum ciere Boeotia ostendit: quam comœdiam alii esse dicunt: hoc versu, Ubi primum accensus clamarit meridiem. Hoc idem Cosconius in actionibus scribit, prætorem accensum solitum tum esse jubere, ubi ei videbatur horam esse tertiam, inclamare horam esse tertiam, itemque meridiem, & horam nonam. Circum aras mitti solitum, quom inliceret populum in eum locum, unde vocare posset ad conventionem vocantis, non solum ad consulis & censoris, sed etiam quæstoris, ut commentarium indicat verbus inquisitionis M. Sergii Mani filii quæstoris,

qui capitis accusavit Trogum : in qua sic est, Auspicio orando fede in templo auspicii, dum aut ad prætorem aut ad consulem mittas auspiciū peti- tum commeatum. prætores vocet ad te, & eum de mœreis vocet: præconi id imperare oportet. cornicinem ad privati januam, & in arcem mit- tas, ubi canat collegas T. Trogi, & comitia edi- cat e rostreis. argentarii tabernas occludant: patres censeant, exquiras & adesse jubeas. magistratus cen- seat ex ara consules, prætores, tribunosque plebei collegasque suos, & in templo jubeas adesse ho- mineis; ac cum mittas, concionem advoces. In eodem commentario anquisitionis ad extremum scriptum caput edicti hoc est. Item quod adtingat, qui de censoribus classicum ad comitia centuriata redemptum habent, uti curent eo die, quo die co- mitia erunt, in arce classicus canat tum circumque mœros, & ante privati hujusce T. Quintii Tro- gi scelerosi hominis hosticum canat; & ut in cam- po cum prima luci adsit. Et inter id cum circum mœros mittitur, & cum concio advocatur, inter- esse tempus, apparet ex heis, quæ interea fieri in- licium scriptum est. Sed ad comitia tum vocatur populus: ideo quod alia de causa hic magistratus non potest exercitum urbanum convocare: censor, consul, dictator, interrex potest. quod censor exer- citu centuriato constituit quinquennalem cum lu- straret, & in urbem ad vexillum ducere debet. di- ctator & consul in singulos annos: quod hic exer- citui imperare potest, quo eat, id quod propter cen- turiata comitia imperare solent. Quare non est du-

bium, cum hoc inlicium sit, cum circum muros itur, ut populus inliciat ad magistratus conspectum, quod consul vocare potest in eum locum, unde vox ad conventionem vocantis exaudiri possit. Quare una origine Inlicio & Inlicius, quod in choro Proserpinæ est: & Pellexit, quod in Hermiona est, cum ait Pacuvius, Regni alieni cupiditas pellexit. Sic Elicii Jovis ara in Aventino, ab eliciendo. Hoc nunc aliter fit atque olim, quod augur consuli adest tum cum exercitus imperatur, ac præit, quid eum oporteat dicere. Consul augur imperare solet, ut inlicium vocet, non accenso, aut præconi. Id inceptum credo, cum abesset accensus, & nihil intererat, cui imperaret; & dicis causa fiebant quædam, neque item facta, neque item dicta semper. Hoc ipsum Inlicium scriptum inveni in M. Junii commentariis: quod tamen ibidem est, quod illicite illexit. Quæ cum E, & C, cum G, magnam habent communitatem. Sed quoniam in hoc de paucis rebus verba feci multa: de pluribus rebus verba faciam pauca, & potissimum, quæ in Græca lingua putant Latina. ut Scalpere, *σκαλεῦειν*: Sternere, *σπρευννύειν*: Lingere, *λείχεσθαι*: Ferre, *φέρειν*: Providere, *προϊδεῖν*: Errare, *ἐρύειν*. quæ omnia Græca sunt. Item ab *γίγνομαι*, Gigno; & ab eo, quod dicunt *σπαραγγαλίζειν*, Strangulare: Tingere, *διγγάνειν*. Præterea ab eo, quod nos Malaxare, illi *μαλακίζειν*: Potare, *ποτίζειν*: Domare, *δομαῖν*: Mulgere ab *ἀμέλγειν*. ut Runcinare a runcina, cujus origo Græca *ῥύγχος*.

Quod ad originem verborum hujus libri per-

tinet, quoniam satis multas arbitror positas hujus generis, desistam. Et quoniam de hisce rebus treis libros ad te mittere institui; de oratione soluta duos, de poetica unum: & ex soluta oratione ad te misi duos, priorem de loceis, & quæ in loceis sunt; hunc de temporibus, & quæ cum his sunt conjuncta: deinceps in proximo de poeticeis verborum originibus scribere institui.

M. TERENTII VARRONIS DE LINGUA LATINA

A D

M. TULLIUM CICERONEM

LIBER SEXTUS.

TEMPORUM vocabula, & eorum, quæ conjuncta sunt, aut in agendō fiunt, aut cum tempore aliquo enuntiantur, priore libro dixi. In hoc dicam de poeticeis vocabuleis, & eorum originibus. In quæis multa difficilia. nam verbum, quod conditum est, & quibus litereis oportet scribi, aperiā. Inde si post aliqua demta sit, obscurior sit voluntas, in posteriores non reprehendenda. Igitur in illis, qui in scrutando verbo literas adjiciunt, aut demunt, facilius, quid sub ea voce subsit, videre possint. Etenim facilius obscuram operam Myrmecidis ex ebore oculi videant, si extrinsecus admoveant nigras setas. cum hæc adminicula addas ad eruendam voluntatem impositoris; tamen latent multa. Quod si poetice in carminibus servaret multa prisca, quæ essent; sic etiam cur essent, posuisset: secundius poemata ferrent fructum. Sed ut in soluta oratione, sic in poemateis verba omnia, quæ

habent ἔτυμα, possunt dici nec multa: ab eo, quod non erunt in lucubratione literæ profecuræ; licet multum legerent C. Ælii, hominis in primo in literis Latineis exercitati, interpretationem carminum Saliorum: videbis & exili litera expeditam, & præterita obscura multa. Nec mirum, cum non modo Epimenides post annos quinquaginta expeditus a multis non cognoscatur; sed etiam Teucer Livii post annos duodecim ab suis, qui sit, ignoratur. At hoc quid ad verborum poeticorum ætatem? quorum si Pompilii regnum fons in carminibus Saliorum, neque ea a superioribus accepta; tamen habent septingentos annos. Quare, cur scriptoris industriam reprehendas, qui herois tritavum atavumque non potuerit reperire, cum ipse tui tritavi matrem non possis dicere? Quod intervallum multo tanto propius nobis, quam hinc ad initium Saliorum, quo Romanorum prima verba poetica dicuntur Latina. Igitur de originibus verborum qui multa dixerit commode, potius boni consulendum, quam, qui aliquid nequiverit, reprehendendum. præsertim cum dicat etymologice, non omnium verborum posse dici causas: ut quia quare ad medendum medicina. neque si non norim radices arboris, non possem dicere pirum esse ex ramo, ramum ex arbore, eam ex radicibus, quas non video. Quare qui ostendit, equitatum esse ab equitibus, equites ab equite, equitem ab equo; neque, equus unde sit, dicit; tamen hic docet plura, & satisfacit grate. Quem imitari possumus, ut ipse liber erit indicio. Dicam isto libro de verbeis, quæ

a poetis sunt posita. Primum de locis; deinde de iis, quæ in locis sunt; tertio de temporibus; tum quæ cum temporibus sunt conjuncta, utque cum his sunt conjuncta, adjungam. & si quid excidit ex hac quadripartitione, tamen in ea ut comprehendam, incipiam hinc. Unus erit, quem tu tolles in cæcula cæli templa. Templum tribus modis dicitur, ab natura, ab auspicio, ab similitudine. Natura in cælo; ab auspiciis, in terra; ab similitudine, sub terra. In cælo templum dicitur: ut in Hecuba, O magna templa cæli tum commixta stellois splendideis. In terra, ut in Peribœa, Scrupea saxa Bacchi templa prope adgreditur. Sub terra, ut in Andromacha, Acherusia templa alta Orci salve infera. quam, quia initium erat oculi, a tuendo primo templum dictum. quocirca cælum qua tuimur, dictum templum. Sic, Contremuit templum magnum Jovis altitonantis. id est (ut ait Nævius in Hemisphærio) ubi terra cæculo septum stat. Ejus templi partes quattuor: sinistra ab oriente, dextra ab occasu: antica ad meridiem, postica ad septemtrionem. In terreis dictum templum locus augurii aut auspicii causa quibusdam conceptis verbis finitus. Concipitur verbis non iisdem usquequaque. In arce item, Testaque meta sunt, quoad ego eas relinquam, nuncupavero. Olla ver arbor, quidquid est, quam me sentio dixisse, templum rectumque: ferto in sinistrum. Olla ver arbor, quidquid est, quod me sentio dixisse, templum rectumque: ferto in dextrum. Interea concrezione, conspiciione, cortumione, utique ea rectis-

M. T. Varro.

F

fime sensu. In hoc templo faciundo arbores constitui fines apparet, & intra eas regiones, quæ oculi conspiciant, id est tuimur: a quo templum dictum, & Contemplare. ut apud Ennium in Medea, Contempla, & templum Cereris ad lævam aspice. Contemplare & conspiciare idem esse, apparet. ideo dicere cum templum faciant augures Conspectione, quæ oculorum conspectum finiunt: quod cum dicant conspicionem, addunt Cortumionem, quæ dicitur a cordis visu. Cor enim, cortumionis origo. Quod addit, templa ut sint dextra; ajunt sancta esse, qui glossas scripserunt. Id est falsum. nam curia Hostilia templum est, & sanctum non est. sed hoc ut putarent ædem sacram esse templum & sanctum esse; quod in urbe Roma pleræque ædes sacræ sunt templa, eadem sancta: & quod loca quædam agrestia, quod alicujus Dei sunt, dicuntur Tesca. Nam apud Actium in Philoctete, Lemnia quis tu es mortalis, qui in deserta & tesca te apportes loca? Loca enim, quæ sunt, designat, cum dicit Lemnia. Præstolare, & celsa Cabirum delubra tenes, mysteriaque pristina casteis concepta sacreis. Deinde Volcania templa sub ipseis collibus: in quos delatus locus dicitur, alto ab limine cæli. Et Nævius, Exspirante vapore vides, unde ignes cluet mortalibus diveis. Quare heic qui tesca dixit, non erravit. neque ideo, quod sancta, sed quod ibi mysteria fiunt, ac tuentur, Tuesca dicta, post tesca. Tueri duo significat, unum ab aspectu, ut dixi: unde est illud, Tueor te senex prohi Juppiter? Et, Quis pater aut cognatus volet nos contra tueri?

Alterum a curando ac tutela: ut cum dicimus, Bellum tueor, & tueri villam. a quo etiam quidam dicunt illum, qui curat ædeis sacras, Ædituum, non Æditumum. Sed tamen hoc ipsum ab eadem profectum est origine, quod quem volumus domum curare, dicimus, Tu domi videbis. ut Plautus, cum ait, Intus para, cura, vide, quod opus fiat. Sic dicta Vestispica, quæ vestem spiceret, id est, videret vestem ac tueretur. Quare a tuendo & templa & tesca dicta, cum discrimine eo, quod dixi. Etiam inde idem, illud enim extemplo acceptum me negato & filium. Extemplo, est continuo: quod omne templum debet circum septum, nec plus quam unum introitum habere. Quod est apud Aetium, Pervade polum, splendida mundi sidera bigeis continueis secepit spoliis. Polus, Græcum: id significat circuitum cæli. Quare quod est Pervade polum, vade per polum. Signa dicuntur eadem & sidera. Signa, quod aliquid significant, ut libra, æquinoctium. Sidera, quæ insidunt: atque ita significant aliquid in terreis perurendo, aliudve. Quare & signum candens in Hectore. Quod est terrarum amfracta revisam. Amfractum est ab origine flexum duplici, dictum ab ambitu, & frangendo. ab eo leges jubent in directo pedum octo esse, in amfracto sexdecim: id est, in flexu. Ennius, Ut tibi Titanis Trivia dederit stirpem liberum. Titanis Trivia Diana est, ab eo dicta Trivia, quod in trivio ponitur fere in oppideis Græcis. vel quod luna dicitur esse, quæ in cælo tribus viis movetur, in altitudinem & latitudinem & longitudinem.

Titanis dicta, quod eam genuit Titani filia Latona, ut scribit Manilius, Creta Titano. ut idem scribit, Latona parit casto complexu Jovis Deli Deos geminos. id est, Apollinem & Dianam. Idem de eodem, O sancte Apollo, qui umbilicum certum terrarum obtines. Umbilicum dictum ajunt ab umbilico nostro; quod is medius locus sit terrarum, ut umbilicus in nobis. Quod utrumque est falsum. neque hic locus est terrarum medius; neque noster umbilicus, est hominis medius. Itaque pingitur, qui vocatur *ἰχθύν* a Pythagora; ut media cæli ac terræ linea ducatur infra umbilicum, per id, quo discernitur homo, mas an femina sit: ubi ortus humanus similis, ut in mundo. Ubi enim omnia nascuntur in medio, quod terra mundi media. Præterea, si quod medium, id est umbilicus, ut pila terræ: non Delphis medium. & terræ medium non hoc; sed quod vocant Delphis in æde foramen. adlatum est quiddam, ut thesauri speciem, quod Græci *ὀμφαλόν*, umbilicum, dixerunt. Pacuvius, Calydonia altrix terra exuberantium virum. Ut ager Tusculanus, sic Calydonius, ager est, non terra; sed lege poetica, quod terra Ætolia, in qua Calydon, a parte totam accipi Ætoliā voluit. Actius, Mystica ad dextram per vada vecti. Mystica a mysteriis, quæ ibi in propinqueis locis nobilia sunt. Ennius, Areopagitæ quid dedere aliud, quam pedam? Areopagitæ ab Areopago; is locus Athenis. Musæ, quæ pedibus magnum pulsatis Olympum. Cælum dicunt Græci Olympum, montem eum in Macedonia omnes: quo potius puto dictas Musas

Olympiadas. Ita enim ab terrestribus locis cognominatæ Libethrides, Pipleides, Pimpliades, Thespiades, Heliconiades. Quasi Hælespontum, & claustra: quod Xerxes quondam eum locum clausit. Nam, ut ait Ennius, Isque Hellesponto pontem contendit in alto. Nisi ab eo, quod Asiam & Europam ibi concludit mare, & inter angustias facit Propontidis fauces. Pacuvius, Liqui in Ægeo fretum. Dictum Fretum a similitudine ferventis aquæ: quod in fretum sæpe concurrat æstus, atque effervescat. Ægeum dictum ab insuleis, quod in eo mari sic scopuli vocantur, a similitudine caprarum; *αἴγαι*. Pacuvius. (Æges) ferme aderant æquore in alto ratibus repentibus. Æquor mare appellatum, quod æquatum, commotum vento non est. Ratis navis longa dicitur: ut Ennius, cum ait, Conferre aut ratem æratam qui perit, & qui dum mare sudantes eunt, atque sedentes. Ratis dicta navis longa propter remos, quod hi, cum per aquam sublati sunt dextra & sinistra, duas parteis efficere videntur. ratis enim, unde hoc translatus, illic ubi plures mali aut asseres.

Deest pagina.

Agrestis ab agro. Insulas dictas apparet in hostieis, quod velamenta e lana, quæ adduntur, Insulæ, intra hostiarum cornua velamenta erant. itaque cum ad sepulcrum ferunt frondes atque flores, addunt nunc lanas, sed velatas frondenteis comas. Cornuatam umbram jaci. Dicere apparet cornuatam a cornibus. Cornua a curvatore dicta, quod pleraque curvamus. At quas memorat nosse vos esse Casme-

nas. Casmenarum priscum vocabulum, ita natum atque scriptum est: alibi Carmenæ. ab eadem origine sunt declinatæ. ut in multis verbeis, in quo antiqui dicebant S, postea dicunt R; ut in carmine Saliorum sunt hæc; Cosauli, Dolosi, Eso. Omina vero adpatula coemisse. Jam Cusiatii, Muses, Ruse, dumque Janus venit: post Melios, Melior: Fœdesum, Fœderum: Plufima, Plurima: Asena, Arena: Janitos, Janitor. Quare Casmena, Carmena: inde carmina. R postea extrito, Camena factum. Ab eadem voce canite, pro quo in Saliari carmine scriptum est Cante, hoc versu, Divum exta cante, divum Deo supplice cante. In carmine Priami apud Aëium, quod est, Veteres casmenas cascas res volo profari. Et primum Cascum significat vetus. ejus origo Sabina, quæ usque radices in Oscam linguam egit. Cascum, vetus esse significat Ennius, cum ait, Quam primum casci populi genuere Latini. Eo magis Manilius quod ait, Cascum duxisse cascam, non mirabile est, quoniam canoras conficiebant nuptias. Item ostendit Papinii epigrammation, quod in adolescentem fecerat Cascam:

Ridiculum est, cum te Cascam tua dicit amica

Casca Philotonis, ipsa senex puerum.

Dic tu illam pusam: sic fiet mutua muli.

Nam vere pusus tu, tua amica senex est.

Item ostendit, quod oppidum vocatur Cassinum. Hoc enim a Sabineis orti Samnites tenuerunt, & nunc nostri; unde & Cassinum forum vetus. Item significant in Atellaneis aliquot pupum senem, quod Osci Casnar appellant. Apud Lucilium, Quid tibi

ego ambages Ambivi scribere coner? Profectum a verbo Ambe, quod est in ambitu & ambitioso. Apud Valerium Soranum, Vetus adagio est, o P. Scipio. Quod verbum usque ea evanuit, ut Græcum *παροιμία*, pro eo positum, magis sit apertum. nam idem, quod vocant Græci *παροιμίας*. ut, Auribus lupum teneo; Canis caninam non est. Adagio, & litera commutata Abagio, dicta ab eo, quod ambit orationem; neque in aliqua una re consistit sola. Ambagio dicta, ut Ambustum, quod circum ustum est. ut Ambiegna bos apud augures, quam circum aliæ hostiæ constituuntur. Cum tria sint conjuncta in origine verborum, quæ sint animadvertenda; a quo sit impositum, & in quo, & quid; sæpe non minus de tertio, quam de primo dubitatur, ut in hoc: utrum primum una Canis, an Canes sit appellata. dicta enim apud veteres, una canes. Itaque Ennius scribit, Tantidem quasi feta canes sine dentibus latrat. Lucilius, Nequam & magnus homo, laniorum immanis canes ut. Impositio unius debuit esse canis, plurium canes. Sed neque Ennius, consuetudinem illam sequens, est reprehendendus: neque is, qui nunc dicit, Canis caninam non est. Canes, quod latratu signa dant, ut signa canant, canes appellatæ: & quod ea voce indicant, quæ noctu latent, Latratus appellatus. Sic dictum a quibusdam, ut una canes, una trabes remeis rostrata per altum. Ennius, Utinam ne in nemore Pelio securibus Cæsa accidisset abiegna ad terram trabes. Cujus verbi singularis casus recte correptus, ac facta trabs. In Medo Ennius, Cælitum Camilla expectata adve-

nis, salve hospita. Camilla: qui glossemata interpretati, dixerunt administram; addi oportet, in heis, quæ occultiora. Igitur dicitur in nuptiis Camillus, qui cummerum fert, in quo quid sit in ministerio plerique extrinsecus nesciunt. hinc Camillus nominatur in Samothracis mysteriis Deus quidam administer Diis magneis. Verbum Græcum arbitror, quod apud Callimachum in poemateis ejus inveni. Apud Ennium, Subulo finitimas propter astatat aquas: Subulo dictus, quod ita dicunt tibicines Tusci. quocirca radices ejus in Etruria non Latio quærendum est. Versus, quos olim Fauni vatesque canebant. Fauni, Dei Latinorum, ita ut Faunus & Fauna sint in versibus, quos vocant Saturnios; in silvestribus locis traditum est solitos fari. a quo fando Faunos dictos. Antiquos poetas Vates appellabant a versibus viendis, ut in poemateis cum scribam, ostendam. Corpore Tartarino prognata paluda virago. Tartarino, a Tartaro dictum. Plato in quarto de fluminibus, apud inferos quæ sint, in heis unum Tartarum appellat: quare Tartari origo Græca. Paluda a paludamentis. Sunt hæc insignia & ornamenta militaria. Ideo ad bellum cum exit imperator, ac lictores mutant vestem, & signa incinuerunt, Paludatus dicitur proficisci: quæ, propterea quod conspiciuntur, qui ea habent, ac fiunt palam, Paludamenta dicta. Plautus, Epeum fumificum cocum: ab Epeo illo, qui dicitur ad Trojam fecisse equum Trojanum Argiveis, & apte cibum curasse. ideo ait Epeum fumificum, qui legioni nostræ habet coctum cibum. Apud

Ennium, Atque prius pariet locusta lucam bovem. Luca bos, elephas. cur ita sit dicta, duobus modis inveni scriptum. Nam & in C. Ælii commentario erat, a Libyceis Lucas: & in Verginii commentario, ab Lucaneis Lucas: ab eo, quod nostri cum maximam quadrupedem, quam ipsi haberent, vocarent bovem: & in Lucaneis Pyrrhi bello primum vidissent apud hosteis elephantos, id est quadrupedes cornutas (nam quos dentes multi dicunt, sunt cornua) lucam bovem appellasse. Si a Libya dictæ essent lucæ; pantheræ & leones, non Africanæ bestię dicerentur, sed lucæ. Si ab Lucaneis dictæ; urſi cur potius Lucani, quam Luci dicti? Quare ego arbitror, potius Lucas ab luce, quod longe relucebant propter inauratos regios clypeos, quibus eorum tum ornatae erant turrets. Ennius, Orator sine pace redit, regique refert rem. Orator ab oratione dictus. qui enim verba haberet orationum publice adversus eum, quo legebatur, ab oratione Orator dictus: cum res majore ratione legantur potissimum, qui causam commodissime orare poterant. Itaque Ennius ait, Oratores doctiloqui. Apud Ennium, Olli respondet suavis sonus Egeriai. Olli valet dictum illi, ab olla, & ollus. quod alterum comitiis cum recitatur, a præcone dicitur olla centuria; non illa: alterum apparet in funeribus indictiveis, quom dicitur, Ollus leto datus est. quod Græcus dicit *λὴθυ*, id est, oblivioni. Apud Ennium, Mensas constituit, idemque ancilia. Ancilia dicta ab ancisu, quod ea arma ab utraque parte, ut peltæ Thracum, incisa. Saturnio

in carmine, Libaque, fiores, Argeos, & tutulatos. Liba, quod libandi causa sunt: Fiores dicti a fingendis libeis: Argei ab Argis. Argei sunt e scirpeeis virgulteis, simulacra sunt hominum triginta: ea quotanneis a ponte sublicio a sacerdotibus publice jaci solent in Tiberim. Tutulati dicti hi, qui in sacreis in capitibus habere solent, ut metam. id Tutulus appellatur, ab eo, quod matres familias crines convolutos ad verticem capitis, quos habent uti velatos, dicunt Tutulos: sive ab eo, quod tuendi causa capilli fiebant: sive ab eo, quod altissimum in urbe quod est, ea res tutissima, Tutulus vocatur. Eundem Pompilium Numam ait fecisse flamines: qui cum omnes sint a singulis Deis cognominati, in quibusdam apparent etyma. ut cur sit Martialis, Quirinalis. Sunt, in quibus flaminum cognominibus latent origines; ut qui sunt in versibus plerique, Voltornalis, Palatualis, Furinalis, Flornalis, Falacer, Pomornalis: obscura est eorum origo. Voltornus, Palatua, Furina, Florn, Falacer, Pomona pomorum patrona. Apud Ennium, Jam cata signa fere sonitum dare voce parabant. Cata, acuta. hoc enim verbo Sabini dicunt: quare Catus Aelius Sextus; non, ut ajunt, sapiens, sed acutus, & quod est, tunc coepit memorari. Simul cata dicta, accipienda acuta dicta. Apud Lucilium, Thynno capto corvum excludunt foras, occiduntque lupos aperdite, & jura siluri. Sumerete atque amiam. Piscium nomina sunt, eorumque in Graecia origo. Apud Ennium, Quaeque caeruleo freto orta nare coepta.

Desunt quædam.

Cava cortina dicta, quod est inter terram & cælum ad similitudinem cortinæ Apollinis: ea a corde, quod inde sortes primum æstimatæ. Apud Ennium, Quin inde invictis sumserunt perduellibus. Perduelles sunt hostes. ut perficit, sic Perduellum, Duellum: id postea bellum. Ab eadem causa facta Duellona, Bellona. Apud Plautum, Neque jugula, neque vesperugo, neque vergiliæ occidunt. Jugula signum est, quod Aëtius appellat Oriona, cum ait, Citius Orion patefit. hujus signi caput dicitur e stelleis quattuor, quas infra duæ claræ, quas appellant humeros. inter quas quod videtur jugulum: unde Jugula dicta. Vesperugo, stella, quæ vespere oritur, a quo etiam Opilius scribit vesperum. itaque dicitur, Alter vesper adest, quem dicunt Græci διασπερον. Nævius patrem suum optimum, appellat supremum. Supremum a superrimo dictum. itaque in duodecim tabuleis, Solis occasu diei suprema tempestas esto. Libri augurum pro tempore Tempestatem dicunt, id est, supremum augurii tempus. In Cornicula, Qui regi latrocinatus decem annos Demetrio. Latrones dicti ab latere, qui circum latera erant regi, atque ad latera habebant ferrum: quos postea a stipitatione Stipatores appellarunt, & qui conducebantur mercede. Ea enim Merces dicitur Græce λάτρον, καὶ σάτρον. Ab eo veteres poetæ nonnunquam milites appellant latrones, quod item uti milites cum ferro, aut quod latent ad infidias faciendas. Apud Nævium, Risi egomet Cassabundum ire ebrium. Cassabundum, a caden-

do. Item, Diabathra in pedibus habebat, & erat amictus epicroco. Utrumque vocabulum Græcum. In Menæchmeis Plauti, Inter ancillas sedere jubeas, lanam carere. Idem est hoc verbum in Cosmotria Nævii. Carere a carendo, quod eam tum purgant ac deducunt, ut careat spurcitia. Ex quo Carminari dicitur tum lana, cum caret eo, quod in ea est nequam. Est lana, quam in Romulo Nævius appellat Oſcam, ab Oſceis. In Persa, Jam pol ille hic aderit credo congerro meus. Congerro a gerra, & Græcum est, & in Latina cratis. In Menæchmeis, Idem istuc alieis adscriptiveis fieri ad legionem solet. Adscriptivi dicti, quod olim adscribebantur inermes, qui succederent armatis militibus; id est, si quis eorum deperisset. In Trinummo, Nam illum tibi ferentarium. a ferendo, id est, inanem, ac sine fructu: aut quod Ferentarii equites hi dicti, qui ea modo habebant arma, quæ ferrentur, ut jaculum. Hujuscemodi equites pictos vidi in Æsculapii æde vetere, & ferentarios adscriptos. In Fivolaria, Ubi rorarii estis? en sunt. ubi sunt accensii? ecce. Rorarii dicti a rore: qui bellum committebant ante; ideo quod ante rorat, quam pluit. Accensos, ministratores Cato esse scribit. potest id ab arbitrio; nam inde ad arbitrium ejus, cujus minister. (Pacuvius Deum triportenta in Mercatore ponit.) Idem in Mercatore, Non tibi istuc magis dividia est, quam mihi hodie fuit. hæc eadem in Corollaria Nævii. Dividia a dividendo dicta, quod Divisio distractio est doloris. Itaque in Curculione ait, Sed quid tibi est? lienes necant, renes dolent,

pulmones distrahuntur. In Phagone, Honos syncerastu perit. Syncerastum est omne edulium antiquo vocabulo Græco. In Parasito pigro, Domum ire coepi tramite dextra via. Trames a transverso dictus. In Fugitiveis, Age, euge, specta, vide vibices quantas. Jam inspexi, quid essent. Vibices, alii excitatum verberibus corpus. In Cistellaria, Non quasi ut hæc sunt heic, limaces lividæ. Limax, a limo, quod ibi vivit. Diobolares, scæniculæ, miraculæ. Diobolares, a bineis oboleis: Scæniculæ, ab scæno nugario unguento: Miraculæ, a mireis, id est monstreis. a quo Actius ait, Personas distortas oribus deformeis, miriones. Ibidem, Scrantiæ, scrupedæ, stritabillæ, Tantalæ. Ab screando Scrantiæ sic adsignificat. Scrupedam Aurelius scribit Auscaripedam. Juventius comicus dicebat a vermiculo piloso, qui solet esse in fronde cum multis pedibus. Valerius, a pede ac scrupæa. Ex eo ab Actio positum, Incuriosa itaque es, Menalippe? Rejjicis abs te religionem? scrupæam imponas. Stritabillas, a stritilando. Stritare ab eo, qui sistit ægre. In Astraba, Actiosa annonam e vili concinna vireis. Ideo in Sitelitergo idem ait, Mulierēs uxorculavit: ego novi, scio actiosas. quas sic Claudius scribit actiosas demonstrari suspicatrices, ab agendo actiosas. Ut ab una faciendo, Factiosæ; sic ab una agendo, Actiosæ dictæ. In Cestione, Ceraftibola, ut de lumbo obcænabis. Ceraftibola Opilius scribit circumcoxendices sunt nobis: id Græcum est ab hujus loci versura. In Nervolaria, Scobinam ego illam actutum adrafi. Scobinam, a scobe. lima enim materia

fabrilis est. In Poenulo, Vinceretis cervum cursu, vel grallatorem gradu. Grallator a gradu magno dictus. In Truculento, Sine virtute argutum civem mihi habeam pro prætica. Prætica, ut Aurelius scribit, mulier ab luctu, quæ conduceretur, quæ ante domum mortui laudes ejus caneret. Hoc factitatum Aristoteles scribit in libro, qui inscribitur, Nomina Barbarica. quibus testimonium est, quod fretum est Nævii, Hæc quidem hercle opinor prætica est. nam mortuos conlaudat. Claudius scribit, dicta, quæ præficeretur ancilleis, quemadmodum lamentarentur, prætica est dicta. Utrumque ostendit, a præfatione Præficam dictam. Apud Ennium, Decem coclites, quos montibus summeis ripeis sedere. Ab oculo Cocles quasi ocles dictus, qui unum haberet oculum. quocirca in Curculione est, De coclitum profapia te esse arbitror. nam hi sunt unoculi.

Nunc de temporibus dicam. Quod est apud Cassium, Nocte intempesta nostram devenit domum. Intempesta nox, dicta ab tempestate. Tempestas ab tempore: intempesta nox, quo tempore nil agitur. Quid noctis videtur? in altissimo cæli clypeo temo superat stellas sublime cogens etiam atque etiam noctis iter. Hic multam noctem ostendere vult a temonis motu. Sed temo unde & cur dicatur, latet. Arbitror antiquos rusticos primum notasse quædam in cælo signa, quæ præter alia erant insignia, atque ad aliquem usum culturæ tempus designandum convenire advertebantur. E quæ signa sunt, quod has septem stellas Græci, ut Homerus vocat ἄμαξαν, & propinquum ejus signum, βοώτην: nostri eas septem

stellas, boves, & triones, & prope eas axem. Triones enim, & boves appellantur a bubulceis etiam nunc, maxime cum arant terram: e queis ut dicti valentes, Glebarii, qui facile proscindunt glebas; sic omnes, qui terram arabant, a terra Teriones; unde Triones, ut dicerentur a detritu. Temo dictus a tenendo: is enim continet jugum. & plaustrum appellatum, a parte totum, ut multa. Possunt triones dici septem, quod ita sitæ stellæ, ut terna trigona faciant. Aliquod lumen jubarve in cœlo cerno? Jubar dicitur stella lucifer, quæ in summo habet diffusum lumen, ut leo in capite jubam. Hujus ortus significat circiter esse extremam noctem. Itaque ait Pacuvius, Exorto jubare, noctis decurso itinere. Apud Plautum in Parasito Pigro, Inde hic bene potus primo crepusculo. Crepusculum dictum a Sabineis, & id dubium tempus, noctis an diei sit. Itaque in Condalio eff, Tam crepusculo, fere ut ament lampadas accendere. Ideo dubiæ res, Creperæ dictæ. In Trinummo, Concubium sit noctis prius, quam ad postremum perveneris. Concubium a concubitu, dormiendi causa dictum. In Asinaria, Videbitur, factum volo. at redito conticinio. Conticinium puto a conticescendo dictum, sive (ut Opilius scribit) ab eo, quod conticuerunt homines.

Nunc de heis rebus, quæ adsignificant aliquod tempus, cum dicuntur aut fiunt, dicam. Apud Aetium, Reciproca tendens nervo equino concita tela. Reciproca est, cum unde quid profectum, redit eo; quod ab recipere Reciprocare fictum; aut quod poscere Procure dictum. Apud Plautum, Ut transf-

versus non proversus cedit, quasi cancer solet. Dicitur ab eo, qui in id quod est versus. & ideo qui exit in vestibulum, quod est ante domum, Prodire & Procedere dicitur. quod cum leno non faceret, sed secundum parietem transversus iret; dixit, Ut transversus cedit, quasi cancer; non proveffus, ut homo. Apud Ennium, Andromachæ nomen qui indidit, recte indidit. Item, Quapropter Parim pastores nunc Alexandrum vocant. Imitari dum voluit Euripidem, & ponere etymon, est lapsus. Nam Euripides quod Græca posuit, etyma sunt aperta. Ille ait, ideo nomen additum Andromachæ, quod ἀνδρὶ μάχεται. hoc Ennii quis potest intelligere in versu significare, Andromachæ nomen qui indidit, recte indidit? Aut Alexandrum ab eo appellatum in Græcia, qui Paris fuisset? A quo Herculem quoque cognominatum ἀλεξίκακον, ab eo, quod defensor esset hominum. Apud Aëtium, Jamque auroram rutilare procul cerno. Aurora dicitur ante solis ortum, ab eo, quod ab igne solis tum aureo aer aurescit. Quod addit Rutilare, est ab eodem colore. Aurei enim Rutili: & inde etiam mulieres valde rufæ Rutilæ dictæ. Apud Terentium, Scortatur, potat, olet unguentum de meo. Scortari, est sæpius meretriculam ducere; quæ dicta a pelle. Id enim non solum antiqui dicebant Scortum, sed etiam nunc dicimus Scorteæ ea, quæ ex corio & pellibus sunt facta. Inde in aliquot sacreis ac sacelleis scriptum habemus, Ne quid scorteum adhibeatur, ideo ne morticinum quid adsit. In Atellaneis licet animadvertere, rusticos dicere se adduxisse pro scorto pelliculam. Apud

Actium, Multeis nomen vestrum numenque ciendo. Numen dicunt esse imperium, dictum ab nutu. omnia sunt ejus, cujus imperium maximum esse videatur. Itaque in Jove hoc, & Homerus, & aliquotiens Livius. Apud Plautum, Si unum epityrum edam apud illum esuriens insane bene. Epityrum vocabulum est cibi, quo frequentius Sicilia, quam Italia, usa. Idem vehementer cum vellet dicere, dicit Insane: quod insani faciunt omnia vehementer. Apud Pacuvium, Flexanima tanquam lymphata. Dicitur a lymphâ Nympha: ut apud Græcos Thetis. Apud Ennium, Ea Thetis illi mater. In Græcia commota mente, quos *λυμφολήπτους* appellant; ab eo Lymphatos dixerunt nostri. Bacchus Liber, cujus comites Bacchæ: & vinum in Hispania Baccha. origo in his omnibus Græca. Apud Pacuvium, Halcyonis ritu litus pervolgans furor. Hæc enim avis nunc Græce dicitur *ἀλκυών*, a nostris Halcedo: hæc hieme quod pullos dicitur tranquillo mari facere, eos dies Halcyonios appellant. Quod est in versu, Halcyonis ritu: id est, ejus instituto. ut cum Haruspex præcipit, ut suo quisque ritu sacrificium faciat: & nos dicimus duodecim viros Græco ritu sacra, non Romano, facere. Quod enim fit rite, id ratum ac rectum: ab eo Actius recte perfectis sacreis vult accipi. Apud Ennium, Si voles advortere animum, comiter monstrabitur. Comiter, hilare ac lubenter; cujus origo Græce *κῶμος*: inde Latina comissatio dicta, & a Græcis (ut quidam dicunt) Comœdia. Apud Atilium: Cape, cæde Lyde, come, conde. Cape, unde Accipe. sed hoc

M. T. Varro.

G

in proximo libro retractandum. Apud Pacuvium, Nulla res neque cicurare, neque mederi potis est, neque reficere. Cicurare, mansuefacere. quod enim a fero discretum, id dicitur Cicur: & ideo dictum, Cicur ingenium obtineo, mansuetum. a quo Veturii quoque nobiles cognominati Cicurini. Id natum a cico. Cicum dicebant membranam tenuem, quæ est in malo Punico discrimen. a quo etiam Plautus dicit, Quod vult densum cicum non interduo. Apud Nævium, Eccum venire video ferme injuria. Ferme dicitur, quod nunc fere. utrumque dictum a ferendo, quod id, quod fertur, est in motu, atque adventat. Apud Plautum, Euax jurgio uxorem tandem abegi ab janua. Euax verbum nihil significat, sed effutitium naturaliter est. ut apud Ennium, Hehe ipse clypeus cecidit. Apud Nævium, Eheu mea puella, spe quidem is succenset tibi. Apud Pompilium, Heu qua me causa fortuna infesta premis? Quod ait Jurgio, id est, litibus. Itaque quibus erat in controversia, ea vocabatur Lis: ideo in actionibus videmus dici, Quam rem sive litem dicere oportet. Ex quo licet videre, Jurgare ab jure dictum: cum quis jure litigaret. a quo Objurgat is, qui id facit injuste. Apud Lucretium, Atque aliquos ibi ab rebus clepsere foro. Qui clepsere dixit, unde etiam alii Clepere: id est, corripere; quorum origo a clam, ut sit dictum clapere, & ex E, A commutato, ut multa, est factum clepere. Potest & a Græco dictum κλέπτειν. Apud Matium, Corpora Grajorum mærebar mandier igni. Dictum Mandier a mandendo, unde manducari. a quo in

Atellaneis obsonium vocant Manducum. Apud Martium, Obscæni interpres, funestique ominis auctor. Obscænum dictum ab scæna. ea ut Græci. ut Actius scribit, scena. In pluribus verbeis A ante E alii ponunt, alii non. ut quod partim dicunt Scæptrum, partim dicunt Sceptrum; alii Fænus, alii Fenus: sic Fænificia, & Fenificia. a quo rusticus pappum Mæsum, non mesum. A quo Lucilius scribit, Cæcilius ne rusticus fiat. Quare turpe, id obscænum; quod nisi in scæna palam dici non debet. Potest vel ab eo, quod puereis turpicula res in collo quædam suspenditur, ne quid obsit, bonæ scævæ causa. inde Scævola appellatus. Ea dicta ab scæva, id est, sinistra: quod quæ sinistra sunt, bona auspicia existimantur. A quo dicuntur comitia, aliudve quid sit, dici ave sinistra, quæ nunc est. id a Græco est, quod hi sinistram vocant *σκαίαν*. quare quod dixi scævum, bonum omen est: obscænum vero, turpe. quod inde dicitur obscæne, quod exotericum. Apud Plautum, Quia ego antehac te amavi, & mihi amicam esse crevi. valet, constitui. Itaque heres, cum constituit se heredem esse, dicitur Cernere, & cum id fecit, crevisse. Apud eundem, Quo de sinu frequentem operam dedistis. valet assiduam. Itaque qui adest, assiduus: ferre quem quæ oportet, is frequens. opponi solet itaque. Illud quod eadem mulierculæ dicunt, Pol istòc quidem nos pretio tanti est frequentare: ita in prandio nos lepide ac nitide accepisti. Apparet dicere facile est, curare ut assimus, cum tam bene nos accipias. Apud Ennium,

Decretum est fossare corpora teleis. hoc verbum Ennii, dictum a fodiendo: a quo Fossa. Apud Ennium, Vocibus concide: fac fiet obrutus.

Defunt quædam.

Muffare dictum, quod muti non amplius quam $\mu\bar{u}$ dicunt. a quo idem dicit, Quod minimum est, neque ut ajunt, $\mu\bar{u}$ facere audet. Apud Pacuvium, Dii monerint meliora, atque amentiam averruncassint. A vertendo Averruncare; ut Deus, qui iis rebus præest, Averruncus. Itaque ab eo precari solent, ut pericula avertat. In Aulularia, Pipulo te differam ante ædeis. id est, convicio, declinatum a pipatu pullorum. Multa ab animalium vocibus translata in homines: partim quæ sunt aperta, partim obscura. Perspicua, ut Ennii, Animus cum pectore latrat. Plauti, Gannit odiosus omni totæ familiæ. Cæcili, Tantam rem dibalare, ut pro nihilo habuerit. Lucilii, Hæc, inquam, rudet ex rostreis, atque hinnilitabat. Eiusdem, Quantum hinnitum atque equitatum. Cum minus aperiant: Porcii ab lupo, volutare ululantis. Ennii a vitulo, Tibicina maximo labore mugit. Eiusdem a bove, Clamore bovantes. Eiusdem a leone, Pausam fecere fremendi. Eiusdem ab hædo, Clamor ad cælum volvendus per æthera vagit. Et a frendice, Frunde frutimi suaviter. M. Actius in Casina a fringuilla, Quid fringutis? quid istuc tam cupide cupis? sues avolverat. Ita trude neque in re, neque in iudicium Ætîopi, nec theatrales. In Colacæ, Nexum. Manilius scribit, omne quod per libram & æs geritur, in quo sint mancipi: Mucius Scævola,

quæ per æs & libram fiant, ut obligentur, præterquam quæ mancipio dentur. Hoc verius esse, ipsum verbum ostendit, de quo quæritur. Nam idem quod obligatur per libram, neque suum fit, inde Nexum dictum. Liber, qui suas operas in servitute pro pecunia, quam debeat, dum solveret, Nexus vocatur, ut ab ære Obærat. Hoc C. Popilio rogante Syl-la dictatore sublatum ne fieret; & omneis, qui bonam copiam jurarent, ne essent nexi, dissoluti. In Casina, Sine amet, sine, quod lubet, id faciat: quando tibi nil domi deliquium est. Deliquium dictum ab eo, quod deliquatur: ut turbida quæ sunt, deliquantur, ut liquida fiant. Aurelius scribit, deliquium esse a liquido: Claudius, ab eliquato. Si quis alterutrum sequi malit, habebit auctorem Cæcili-um, Per lætitiā liquitur animus. Aliquando li-quitur fictum. Multa apud poetā reliqua esse ver-
ba, quorum origines possunt dici, non dubito; ut apud Nævium in Esiona. Enimvero gladii lingula a lingua. In Clastidio, Vitulantes, a vitula. In Du-loreste, Caperata fronte, a capræ fronte. In De-metrio, Persibus aperite. Itaque sub hoc glossēma callide subscribunt. In Lampadione, Protinam a pro-tinus continuitatem significans. In Agidone, Canda-cus suavis tametsi, a magistris accepimus mansue-tum. In Romulo, Sponsus contra sponsum rogatus. In Stigmatia, Præbia a præbendo, ut sit tutum: quod sint remedia in collo puereis. In Therimo, Consi-stant, a consisto convenire dictum. In Tunicularia, Exbolæ quassant, ejiciunt. a Græco verbo ἐκβολή dictum.

In Bello Punico, Nec satis refarrire, ab ferra dictum, id est aperire. Hinc etiam Seræ, quibus remoteis fores panduntur. Sed vereor, ne plures sint futuri, qui de hoc genere me, quod nimium multa scripserim, reprehendant; quam quod reliquerim quædam, accusent. ideo potius jam reprimendum, quam producendum puto esse volumen. Nemo reprehensus, qui e segete ad spicilegium reliquit stipulam. Quare instituteis sex libreis, quemadmodum rebus Latina nomina essent imposita ad usum nostrum, e quibus treis scripsi P. Septimio, qui mihi fuit quæstor; treis tibi, quorum hic est tertius; priores de disciplina originis verborum, posteriores de verborum originibus: in illeis, qui ante sunt, in primo volumine est, quæ dicantur, cur etymologice neque sit, neque ea utilis sit: in secundo, quæ sit, & cur ea sit, & in illeis sit: in tertio, quæ forma etymologiæ. In secundeis tribus, quos ad te misi, item generatim discreteis, primum, in quo sunt origines verborum, locorum, & earum rerum, quæ in locis esse solent: secundum, quibus vocabuleis tempora sint notata, & hæ res, quæ in temporibus fiunt. Tertius hic, in quo a poetis item sumpta utilia, quæ dixi in duobus libreis soluta oratione. Quocirca, quoniam omnis operis de lingua Latina treis feci partes: prima, quemadmodum vocabula imposita essent rebus; secunda, quemadmodum ea in casus declinantur; tertia, quemadmodum conjungerentur: prima parte perpetrata, ut secundam ordiri possimus, huic libro faciam finem.

M. TERENTII VARRONIS DE LINGUA LATINA

LIBER SEPTIMUS.

QUOM oratio natura tripartita esset, ut superioribus libris ostendi, ejus prima pars, quemadmodum vocabula rebus essent imposita; secunda, quo pacto de his declinata in discrimina ierunt; tertia, ut ea inter se ratione conjuncta sententiam efferant; prima parte exposita, de secunda incipiam hinc. Ut propago omnis natura secunda; quod prius illud rectum, unde ea sit declinata: ita declinatur in verbis rectum Homo: obliquum Hominis, quod declinatum a recto. De hujusce multiplici natura discriminum oræ sunt hæ: cur, & in quo, & quemadmodum in loquendo declinata sunt verba. De quibus duo prima duabus causeis percurram breviter: quod & tum, cum de copia verborum scribam, erit retractandum; & quod, de tribus tertium quod est, habet suas permultas ac magnas partes.

Declinatio inducta in sermones non solum Latinos, sed omnium hominum, utili & necessaria de

G 4

causa. Nisi enim ita esset factum, neque dicere tantum numerum verborum possemus: infinitæ enim sunt naturæ, in quas ea declinantur: neque quæ didicissemus ex heis, quæ inter se rerum cognatio esset, appareret. At nunc ideo videmus, quod simile est, quod propagatum. legi, ut declinatum est a lego: duo simul apparent quodammodo; eadem dici, & non eodem tempore factum. Ut si verbi gratia alterum horum diceretur Priamus, alterum Hecuba; nullam unitatem adsignificaret, quæ apparet in Lego & legi, & in Priamus Priami. Ut in hominibus quædam sunt cognationes, & gentilitates; sic in verbeis. Ut enim ab Aimilio homines orti Aimilii, ac gentiles; sic ab Aimilii nomine declinatæ voces in gentilitate nominali. Ab eo enim, quod est impositum recto casu Aimilius, orta, Aimilii, Aimilium, Aimilios, Aimiliorum; & sic reliqua, ejusdem quæ sunt stirpis. Duo igitur omnino verborum principia, impositivorum & declinatorum: alterum, ut fons, alterum ut rivus. Imposititia nomina esse voluerunt quam paucissima, quo citius ediscere possent: declinata quamplurima, quæ istoc opere facilius omnes, quibus opus essent, discerent. Ad illud genus, quod prius, historia opus est. nisi descendendo enim, aliter id non pervenit ad nos: ad reliquum genus, quod posterius, ars; ad quam opus est paucis præceptis, quæ sunt brevissima. Quæ enim recte in uno vocabulo declinare didiceris; in infinito numero nominum uti possis. Itaque noveis nominibus adlateis in consuetudinem, sine dubitatione eorum declinatus statim omnis di-

cit populus. etiam novitii servi emti in magna familia, cito omnium conservorum omnis recto casu accepto in reliquos obliquos declinant. Qui si nonnunquam offendunt, non est mirum: etenim illi, qui primi nomina imposuerunt rebus, forsitan in quibusdam sunt lapsi. Voluisse enim putant singulareis res notare, ut ex iis in multitudine declinarentur; ut est ab Homine Homines, sic mares liberos voluisse notari; ut ex heis feminæ declinarentur: ut est a Terentio Terentia: sic in recto casu, quas imponent voces, ut illinc essent futuræ quæ declinarentur: sed hæc in omnibus tenere nequisse. quod & una dicuntur scopæ, & mas & femina aquila; & recto & obliquo vocabulo vis. Cur hæc non tam sint in culpa, quam putant plerique, solvere non difficile, sed nunc non necesse. non enim quod non potuerunt adsequi, sed quod voluerunt, ad hoc, quod propositum, refert. Quod nihilo minus declinari potest ab eo, quod imposuerunt scopæ, scopa; quam si imposuissent scopa, ab eo scopæ. sic alia. Causam, quare ab impositis nominibus declinarint, ostendi. Sequitur, in queis voluerint declinare aut noluerint; generatim ac summatim; item in formeis. Duo enim genera verborum: unum secundum, quod declinando multas ex se parit disparileis formas, ut est lego, legis, legam, sic alia: alterum genus sterile, quod ex se parit nihil. ut est etiam, vix, magis, cras, cur. Quarum rerum, usus erat simplex; ibi etiam vocabuli declinatus. ut in qua domo unus servus, uni servolo post nomen; in qua multi, pluribus.

Igitur & in heis rebus, quorum sunt nomina, quod discrimina vocis plura, propagines plures. In heis rebus quæ copulæ sunt, ac heis junguntur verba, quod non opus fuit declinari in plura, fere singula sunt. Uno enim loro colligare possis vel hominem, vel equum, vel aliud quod, quidquid est, quod cum altero potest colligari. Sic quod dicimus in loquendo, Consul fuit Tullius & Antonius: eodem illo & omneis binos consules colligare possumus. Vel dicam amplius, omnia nomina, atque ideo etiam omnia verba; (cum fiunt tunc ex una syllaba, illud & maneat unum.) Quare duce natura, si quæ imposita essent vocabula rebus:

Multa defunt.

Ne ab omnibus heis declinatus putarent; quorum generum declinationes oriuntur. Partes orationis sunt duæ, si item ut Dion, in treis dividerimus partes res, quæ verbeis adsignificantur. una, quæ adsignificat casus: altera, quæ tempora: tertia, quæ neutrum. De heis Aristoteles duas partes orationis esse dicit, vocabula & verba; ut homo & equus, & legit & currit. Utriusque generis & vocabuli & verbi, quædam priora, quædam posteriora. priora, ut homo scribit; posteriora, ut doctus & docte. dicitur enim Homo doctus, & Scribit docte: Hæc sequitur & locus & tempus; quod neque homo, neque scribit, potest sine loco & tempore esse: ita ut magis sit locus homini conjunctus, tempus scriptioni, cum de heis nomen sit primum. Prius enim nomen est, quam verbum temporale: & reliqua posterius, quam nomen & ver-

bum. Prima igitur nomina. Quare de eorum declinatione, quam de verborum, ante dicam. Nomina declinantur, aut in earum rerum discrimina, quarum nomina sunt, ut a Terentius, Terentii: aut in eas res extrinsecus, quarum ea nomina non sunt, ut ab equo, Equito. In sua discrimina declinantur, aut propter ipsius rei naturam, de quo dicuntur, aut propter illius, qui dicit. Propter ipsius rei discrimina, aut a toto, aut a parte. A toto, ut ab homine Homunculus, a capite Capitulum: propter multitudinem, ut ab homine Homines; ab eo, quod alii dicunt Cervices, & id Hortensius in poemateis cervix. Quæ a parte declinata, aut a corpore, ut a mamma Mammosa, a manu Manubiæ: alia ab animo, ut a prudentia Prudens, ab ingenio Ingeniosus. hæc sine agitationibus: aut ubi motus majores. Item ab animo, ut ab strenuitate & nobilitate, Strenui & Nobiles. Sic a pugnando & currendo, Pugiles & Cursores. Ut aliæ declinationes ab animo, aliæ a corpore: sic aliæ, quæ extra hominem: ut Pecuniosi, Agrarii; quod foris pecunia & ager propter eorum, quam dicuntur. Sunt declinati casus, ut is, qui de altero diceret, distinguere posset, cum vocaret, cum daret, cum accusaret: sic alia quidem discrimina, quæ nos & Græcos ad declinandum duxerunt. Sine controversia sunt hi quinque. Quis vocetur, ut Hercules; Quemadmodum vocetur, ut Hercules; Quo vocetur, ut ad Herculem; Cui vocetur, ut Herculi; Cujus vocetur, ut Herculis. Propter ea verba, quæ erant proinde ac cognominata, ut prudens, candidus, stre-

nuus; quod in heis præterea sunt discrimina propter incrementum, quod majus vel minus in heis esse potest: adcessit declinationum genus, ut a candido, candidius, candidissimum: sic a longo, divite, id genus aliis, ut fieret. Quæ in eas res quæ extrinsecus declinantur, sunt, ab equo Equile, ab ovibus Ovile: sic alia. hæc contraria illeis, quæ supra dicta, ut a pecunia Pecuniosus, ab urbe Urbanus, ab atro Atratus: ut nonnunquam ab homine locus, ab eo loco homo: ut a Romulo Roma, a Roma Romanus. Aliquot modeis declinata ea, quæ foris. nam aliter quæ a majoribus suis Latonius & Priamides: aliter quæ a facto, ut a prædando Præda, a merendo Merces. Sic alia sunt, quæ circum ire non difficile: sed genus jam videtur, & alia urgent: omitto. In verborum genere, quæ tempora adsignificant, quod ea erant tria, præteritum, præsens, futurum; declinatio facienda fuit triplex, ut saluto, salutabam, salutabo. Cum item personarum natura triplex esset, qui loqueretur, de quo, ad quem; hæc ab eodem verbo declinata, quæ in copia verborum explicabuntur. Quoniam dictum de duabus declinationibus, cur & in qua sit forma; tertium quod relinquitur, quemadmodum, nunc dicetur, Declinationum genera sunt duo, Voluntarium, & Naturale: voluntarium est, quo, ut cuiusque tulit voluntas, declinavit. Sic tres cum emerunt Ephesi singulos servos; nonnunquam alius declinat nomen ab eo, qui vendit: Artemidorus, atque Artemam appellat: alius aut ab regione, quod ibi emit, ab Jonia, Jonam; aut ab urbe Epheso,

Epheſium: ſic alius ab aliqua alia re, ut viſum eſt. Contra naturalem declinationem dico, quod non a ſingulorum oritur voluntate, ſed a communi conſenſu. Itaque omnes impoſiteis nominibus, eorum item declinant caſus; atque eodem modo dicunt huius Artemidori, & huius Jonæ, & huius Epheſii: ſic in aliis caſibus. Cum utrumque nonnunquam accidat, & ut in voluntaria declinatione animadvertatur natura, & in naturali voluntas, quæ cuiuſmodi ſint, aperietur infra. Quod utraque declinatione alia fiunt ſimilia, alia diſſimilia, de eo Græci Latinique libros fecerunt multos; partim cum alii putarent in loquendo ea verba ſequi oportere, quæ a ſimilibus ſimiliter eſſent declinata, quas appellarunt ἀναλογίας: alii cum id neglegendum putarent, ac potius ſequendam συνήθειαν diſſimilitudinemque, quæ in conſuetudine eſt: quam etiam vocant ἀνομαλίαν: cum, ut ego arbitror, utrumque ſit nobis ſequendum; quod in declinatione voluntaria ſit ἀνομαλία, in naturali magis analogia. De quibus utriuſque generis declinationibus libros faciam bis ternos: prioribus treis de earum declinationum diſciplina; poſterioribus, ex ejus diſciplinæ propaginibus. De prioribus primus erit hic: quæ contra ſimilitudinem declinationum dicantur. Secundus, quæ contra diſſimilitudinem. Tertius de ſimilitudinum forma. de quibus quæ experiero, ſinguleis tribus; tum de altereis totidem ſcribere ac dividere incipimus.

Incipiam, quod huiusce libri eſt, dicere contra eos, qui ſimilitudinem ſequuntur: quæ eſt, ut in

ætate puer ad senem, puella ad anum; in verbeis, ut est scribo, scribam, dico, dicam. prius contra universam analogiam; tum de singuleis partibus a natura sermonis incipiam. Omnis oratio cum debeat dirigi ad utilitatem, ad quam tum denique pervenit, si est aperta & brevis; quæ petimus, quod obscurus & longus orator est odio; & cum efficiat aperta, ut intellegatur; brevis, ut cito intellegatur; & apertam consuetudo, brevem temperantia loquentis: & utrumque fieri possit sine analogia: nihil ea opus est. Neque enim utrum Herculi an Herculis clavam dici oporteat, si doceat analogia, cum utrumque sit in consuetudine, non neglegendum; quod æque sunt & brevia & aperta. Præterea, quod is utilitatis causa quæque res sit inventa; si ex ea quis id sit consecutus, amplius eam scrutari non debet, cum sit nimium otiosi. & cum utilitatis causa verba ideo sint imposita rebus, ut ea significant; si id consequimur una consuetudine, nihil prodest analogia. Accedit, quod quæcunque usus causa ad vitam sint adsumpta, in his utilitatem quærere, non similitudinem. itaque in vestitu, cum dissimillima sit virilis toga tunicæ muliebri, stola pallio; tamen inæqualitatem hanc sequimur nihilo minus. In ædificiis, quod non videmus habere atrium *περίστυλον*, similitudinem, & cubiculum ad æquale; cum tamen propter utilitatem in his dissimilitudines potius, quam similitudines, sequamur. itaque & hiberna triclinia & æstiva, non item valvata & fenestrata facimus. Quare cum in vestitu, ædificiis, sic in supellectile,

cibo, ceteris omnibus, quæ usu ad vitam sunt adsumpta, dominetur inæqualitas; in sermone quoque, qui est usus causa constitutus, ea non repudianda. Quod si quis duplicem putat esse summam; ad quas metas naturæ sit perveniendum in usu, utilitatis & elegantiae: quod non solum vestiti esse volumus, ut vitemus frigus, sed etiam ut videamur vestiti esse honeste: non domum habere, ut simus in tecto & tuto solum, quod necessitas contruse-rit; sed etiam ubi voluptas retineri possit: non solum vasa ad victum habilia, sed & figura bella, atque ab artifice: quod aliud homini, aliud humanitati satis est. Quodvis sitienti poculum homini idoneum; humanitati nisi bellum, parum. sed cum discessum est ab utilitate ad voluptatem, tamen in eo ex dissimilitudine plus voluptatis, quam ex similitudine, sæpe capitur. quo nomine & gemina conclavia dissimiliter pollent, & lectos non omnes pareis magnitudine ac figura faciunt. Quod si esset analogia petenda in supellectile; omnes lectos haberemus domi ad unam formam, & aut cum fulcro, aut sine eo, nec tum ad tricliniarem gradum, non item ad cubicularem: neque potius delectaremur supellectile, distincta quæ esset ex ebore, aliisque rebus disparibusque figureis, quam grabatis analogeis; cum ad similem formam plerumque eadem materia fiunt. Quare aut negandum, nobis disparia esse jucunda; aut quoniam esse necesse est confiteri, dicendum, verborum dissimilitudinem, quæ sit in consuetudine, non esse vitandam. Quod si analogia nobis sequenda est: aut ea nobis ob-

servanda est, quæ est in consuetudine; aut quæ non est. si ea, quæ est, sequenda est; præcepteis nihil opus est: quod cum consuetudinem sequemur, ea nos sequetur. si, quæ non est in consuetudine, sequemur; ut quisque duo verba in quattuor formis finxerunt similiter, quamvis hæc nollemus, tamen erunt sequenda: ut, Juppiter, Marspiter: quas si quis servet analogias, pro insano sit reprehendendus. non ergo est ea sequenda. Quod si oportet, ut a similibus similiter omnia declinentur verba, sequitur, ut ab his similibus similia debeant fingi. quod non fit: nam & a similibus alia fiunt similia, alia dissimilia: & a dissimilibus partim similia, partim dissimilia. A similibus similia, ut a bono ac malo, bonum, malum. A similibus dissimilia, ut a lupo, lepus; lupo, lepori. Contra a dissimilibus dissimilia, ut Priamus Paris, Priamo Pari. A dissimilibus similia, ut Juppiter Jovis, & Jovis Jovis. Eo etiam magis ἀναλογικῶς dissimilia finguntur, sed etiam ab iisdem vocabuleis dissimilia: neque a dissimilibus similia, sed etiam eadem. Ab iisdem vocabuleis dissimilia fingi apparet, quod cum duæ sint Albæ, ab una dicuntur Albani, ab altera Albenes: cum trinæ fuerint Athenæ, ab una dicti Athenæi, ab altera Athenienses, a tertia Athenæopolitæ. Si ex diversis verbeis multa facta, in declinando inveniuntur eadem: ut cum dico a luo, luam, & abluo, abluam. Omnia fere nostra liberalia & muliebria multitudinis, cum recto casu fiunt dissimilia, cum dandei casu, similia. ut mares Terentii, feminæ Terentiæ: eadem in dandei,

vireis Terentiis, & mulieribus Terentiis. Diffimilia, Plautus & Plautius: & communia, hujus Plauti, & hujus Plautii. Denique si est analogia, quod in multis verbeis est similitudo verborum: sequitur, quod in pluribus est diffimilitudo: ut non sit in sermone sequenda analogia. Postremo, si est in oratione, aut in omnibus ejus partibus est, aut in aliqua: & in omnibus non est: in aliqua esse parum est: ut album esse *Æthiopem*, non satis est quod habet candidos dentes. non est ergo analogia. Cum a similibus verbeis, quæ declinantur, similia fore pollicentur, qui analogias esse dicunt, & cum simile tum denique dicentes se ostendere ex verbo verbum, quod ex eodem sit genere, eadem figura transitum de casu in casum similiter ostendi possit. Qui hæc dicunt, utrumque ignorant, & in quo loco similitudo debeat esse, & quemadmodum spectari soleat, simile sit necne. quæ cum ignorant, sequitur, ut cum analogiam dicere non possint, sequi debeamus. Quæro enim, verbum utrum dicant vocem, quæ ex syllabeis est ficta, eam, quam audimus; an quod eam significat, quam intellegimus; an utrumque. si vox voci esse debet similis, nihil refert, quod significat, mas an femina sit: & utrum nomen, an vocabulum sit. quod illi interesse dicunt. Sin illud quod significatur, debet esse simile, *Diona* & *Theona*, quos dicunt esse ipsi pæne geminos, inveniuntur esse diffimiles: si alter erit puer, alter senex, aut unus albus, alter *Æthiops*: item aliqua re alia diffimiles. Sin ex utraque parte debeat verbum esse simile: non cito invenie-

M. T. Varro.

H

tur, quin in alterutra re claudicet. nec Perperna & Alphena erit simile: quod alterum nomen virum, alterum mulierem significat. Quare quoniam ubi similitudo esse debeat, nequeunt ostendere: impudentes sunt, qui dicunt esse analogias.

Alterum illud, quod dixi, quemadmodum simile exspectari oporteret, ignorare apparet ex eorum præcepto, quod dicunt, cum transferit e nominandei casibus in eos, quos appellant vocandei, tum denique posse dici rectos esse simileis aut dissimileis. esset enim, ut si quis Menæchmos geminos cum videat, dicat, se non posse judicare dissimilesne sint, nisi qui ex heis sint nati, considerarit: nunc discrepant inter se. nihil, inquam, quo magis minusve sit simile, quod conferas cum altero, ad judicandum extrinsecus oportet sumi. Quare cum ignorent, quemadmodum similitudo debeat sumi, de analogia dicere non possunt. Hæc apertius dixissem, nisi brevius eo nunc mallet; quæ infra sunt, planius usurpanda. Quare quod ad universam verborum naturam attinet, hæc attigisse modo satis est. Quod ad parteis singulas orationis, deinceps dicam. quarum vis, quoniam sunt divisiones plures, nunc ponam potissimum in quæ dividitur. Oratio servanda, ut natura, in quattuor parteis: unam, quæ habet casus; alteram, quæ habet tempora; & tertiam, quæ habet neutrum; & quartam, in qua est utrumque. Has vocant quidam, appellandei, dicendei, adminiculandei, jungendei. Appellandei dicitur, ut homo, & Nestor: dicendei, ut scribo, & lego: jungendei, ut atque: adminiculandei, ut do-

te, & commode. Appellandei partes sunt quattuor: e queis dicta a quibusdam provocabula, quæ sunt, ut quisque: vocabula, ut scutum, gladius: nomina, ut Romulus, Remus: pronomina, ut hic, hæc. Duo media dicuntur nomina; prima & extrema, articuli. Primum genus est infinitum: secundum, ut infinitum; tertium, ut effinitum: quartum, finitum. Hæc sigillatim triplicia esse debent, quoad sexum, multitudinem, casum. Sexum, utrum virile, an muliebre, an neutrum sit: ut doctus, docta, doctum. Multitudinem, unum, an plura significet: ut hic, hi, hæ. Casum, utrum recto sit, ut Marcus; an obliquo, ut Marco; an communi, ut Jovis. Heis dictis partibus, singulas prospice, quo facilius nusquam esse analogias, quas sequi debeamus, videas. Nempe esse oportebat vocis formas ternas, ut in hoc, humanus, humana, humanum. sed habent quædam binas, ut cervus, cervæ: quædam singulas, ut aper, & sic multa. non ergo est in hujuscemodi generibus analogia. Et in multitudine, ut unum significat pater, plures, patres: sic omnia debuerunt esse bina. Sed & singularia solum sunt multa, ut cicer, ciceræ (nemo enim dicit cicera, ciceræ) & multitudinis, ut salinæ. non enim ab heis singulari specie dicitur salina, & balnea. Neque ab eo, quod dicunt balneum, habet multitudinem consuetudo. nam quod est, ut prædium, balneum: debuerunt esse plura, ut prædia, balnea: quod non est. non est ergo in heis quoque analogia. Alia casus habent, & rectos & obliquos: alia rectos solum: alia modo obliquos. Ha-

bent utrosque, ut Juno, Junonis: rectos modo, ut Juppiter, Marspiter: obliquos solum, ut Jovis, Jovem. non ergo in heis est analogia. Nunc videamus in illa quadripartita. Primum si esset analogia, ut in heis tribus articuleis, ut est quis, quem, cujus: sic diceretur, quæ, quam, cujus. Et ut est quis, cui, sic diceretur qua, quæ: nam est proportionē simile. ut Deæ bonæ, quæ sit: Dea bona, quæ est. & ut est quem, quis: sic quos, ques. Quare quod nunc dicitur, qui homines, dici oportuit ques. Præterea, ut est ab is, ei, sic ab ea, eæ diceretur, quod nunc dicitur ei: & pronuntiaretur, ut in ieis vireis, sic eeis mulieribus. & ut est in recteis, is, ea: debuit esse ibus, eeis: sed id est in obliqueis ieis. nunc non modo in virili, sicut in muliebri, dicitur ejus: sed etiam in neutreis articuleis, ut, ejus viri, ejus mulieris, ejus pabuli: cum discriminentur in recteis casibus, is, ea, id. De hoc genere parcius tetigi, quod librarios hæc spinosiora indulgentius laturos putavi. De nominativeis, quæ accidunt proxime ad finitam naturam articulorum, atque appellantur vocabula, ut homo, & equus: eorum declinationum genera sunt quattuor. unum, nominandei, ut ab equo, equile: alterum, casuale, ut ab equo, equum: tertium, augendei, ut ab albo, albius: quartum, minuendei, ut a cista, cistula. Primum genus (ut dixi) id est, cum aliqua parte orationis declinata sunt recto casu vocabula: ut a balneeis, balneator. hoc fere triplices habet radices: quod & a vocabulo oritur, ut a venatore, venabulum: & a nomine, ut a Tibure, Ti-

burs: & a verbo, ut a currendo, cursor. In nullo horum analogiam servare videbis. Primum cum dicatur, ut ab ove & a sue, Ovile & Suile, sic a bove dicitur Bubile, non bovine. Et cum simile sit avis, & ovis: neque dicitur, ut ab ave Aviarium, ab ove ovile, ab ave avile non est, neque ab ove ovarium. Et cum debuerit esse, ut a cubatione Cubiculum, sic a sessione sediculum non est. Quoniam taberna, ubi venit vinum, a vino Vinaria, a creta Cretaria, ab unguento Unguentaria dicitur: ἀναλογικῶς si essent vocabula, ubi caro venit, carnaria: ubi pelles, pellaria: ubi calcei, calcearia dicerentur: non laniena, pellesuina, sutrina. Et sicut est ab uno Uni, a tribus Trini, a quatuor Quatrini, sic a duobus Duini, non Bini dicerentur. nec non ut quadrigæ, trigæ, sic potius duigæ, quam Bigæ. Permulta sunt huiusce generis: quæ, quoniam admonitus perspicere potest, omitto. Vocabula, quæ a nominibus oriuntur, si a similibus nominibus similia esse debent, dicemus, quoniam gemina sunt, Parma, Alba, Roma; Parmenses: aut quoniam similis est Roma, Nola, Parma; dicemus, ut Romani, Nolani, sic Parmani. & a Pergamo, ab Ilio similiter, ut Pergamenus, sic Ilienus: aut ut Ilius mas & Iliæ femina, sic Pergamus & Pergama. Et quoniam similia nomina sunt Asia, Libya; dicemus ut Asiaticos, sic Libyaticos homines. Quæ vocabula ducuntur a verbeis, sunt, ut a scribendo Scriptor, a legendo Lector. hæc quoque non servare similitudinem, licet videre ex his. cum similiter dicatur, ut ab amando Amator, a

salutando Saluator, a cantando Cantator: & cum dicatur, Laffus sum metendo, ferendo: ex heis vocabula non reddunt proportionem: quod non fit, ut Messor, Fertor. Multa sunt item in hac specie, in quibus potius consuetudinem sequimur, quam rationem verborum. Præterea, cum sint ab eadem origine verborum vocabula dissimilia superiorum; quod simul habeant casus & tempora, quæ vocantur participia; & multa sint contraria, ut amor amo, feror sero: ab amo & ejusmodi omnibus verbeis oriuntur præsens & futurum, ut amans & amaturus: & ab eis verbeis tertium, quod debet fingi præteriti, in lingua Latina reperiri non potest. non ergo est analogia. Sic amahor, legor, & ejusmodi verbi, est vocabulum ejus generis præteriti temporis, fit, ut amatus eram, sum, ero: neque præsentis & futuri ab heis fit. non est ergo analogia: præsertim cum tantus numerus vocabulorum in eo genere interierit; quod dicimus in heis verbeis, & in ieis verbeis quæ contraria non habent, loquor, venor: tamen dicimus loquens, venans: locuturus, venaturus. quod secundum analogias non est: quoniam dicimus loquor, & venor. Unde illa, quæ erant superiora, minus servantur. quod cum heis, quæ contraria verba habent, alia efficiunt terna, ut ea, quæ dixi: alia, bina, ut ea, quæ dicam, currens, ambulans: cursurus, ambulaturus. tertia enim præteriti non sunt: ut cursus sum, ambulatus sum. Neque in heis quidem, quæ sæpius quid fieri ostendunt, servant analogiam: ut est a cantando cantitans, ab amando

amitans non est, & sic multa. Ut in heis singularibus, sic in multitudinis: sicut enim cantitantes, seditantes non dicuntur. Quoniam est vocabulorum genus, quod appellant compositum, & negant conferri id oportere cum simplicibus, de quibus adhuc dixi: de compositis separatim dicam. Cum a tibiis & canendo tibicen dicitur: quærunt, si analogias sequi oporteat, cur non a cithara & psalterio, & pandura, dicamus citharicen, & sic alia. Si ab æde & tuendo Ædituus est; cur ab atrio & tuendo non atrituus sit potius, quam Atrienfis? Si ab avibus capiendis Auceps dicatur, debuisse ajunt ex piscibus capiendis pisciceps, ut aucupem, sic piscicupem dici, & ubi lavetur æs, ærarias, non Ærelavinas nominari. & ubi fodiatur argentum, Argentifodinas dici: neque ubi fodiatur ferrum, Ferrifodinas. Qui lapides cædunt, lapicidas: qui ligna, lignicidas non dici. neque ut aurificem, sic argentificem. non doctum dici indoctum, non falsum insulsum. Sic & ab hoc quoque fonte quæ profluant, animadvertere est facile. Relinquitur de casibus, in quo Aristarchei suos intendunt nervos. Primum si in heis esset analogia, dicunt debuisse omneis nominativos & articulos habere totidem casus: nunc alios habere unum solum, ut literas singulas omnes: alios, treis, ut prædium, prædii, prædio: alios, quattuor, ut mel, mellis, melli, melle; alios, quinque, ut quintus, quinti, quinto, quintum, quinte: alios, sex, ut unus, unius, uni, unum, une, uno. Non esse ergo in casibus analogias. Secundo, quod Crates dicebat,

cur quæ singulos habent casus, ut literæ Græcæ, non dicantur alpha, alphatos? Si idem mihi respondebitur, quod Crateti, non esse vocabula nostra, sed penitus barbara: quæram, cur iidem nostra nomina, & Persarum, & ceterorum, quos vocant barbaros, cum casibus dicant. quare, si esset analogia, aut, ut Poenicorum & Ægyptiorum vocabula, singuleis casibus dicerentur: aut pluribus, ut Gallorum & ceterorum. Nam dicunt ab alaco alacus, & sic alias. In quod scribent, dicent, quod Poenicum sit, singuleis casibus: ideo eas literas Græcas nominari: sic Græci nostra seneis casibus non quineis dicere debebant. quod cum non faciunt, non est analogia. Quæ si esset, negant ullum casum duobus modeis debuisse dici: quod fit contra. Nam sine reprehensione vulgo alii dicunt in singulari, hac ovi & avi: alii, hac ove & ave. In multitudinis, hæ puppeis, resteis, & hæ puppes, restes. Item, quod in patrico casu hoc genus dispariliter dicatur civitatum, parentum: civitatum, parentium: in accusandei hos monteis, fonteis, hos montes, fontes. Item cum si sit analogia, debent a similibus verbeis similiter declinateis similia fieri, & id non fieri ostendi possit: despiciendam esse eam rationem. Atqui ostenditur. nam quid potest similis esse, quam mens, dens, gens? cum horum casus patricus, & accusandei, in multitudine sint dispariles. nam a primo fit gentium, & genteis, utrobique ut sit I: a secundo mentium, & mentes, ut in priore solo sit I: a tertio dentum, & dentes, ut in neutro sit I. Sic item, quoniam simi-

le est recto casu furus, lupus, lepus; rogant, cur non dicant proportionem item furo, lupo, lepo. Si respondent, similia non esse, quod ea vocemus dissimiliter, fure, lupe, lepus: sic enim respondere voluit Aristarchus Crateti, nam cum scripsisset similia esse, Philomedes, Heraclides, Melicertes; dixit, non esse similia. in vocando enim cum E brevi dici Philomede, cum E longo Heraclide, & cum E brevi Melicerte. In hoc dicunt Aristarchum non intellexisse, quod quaeretur, cum sic solverit. Sic enim, ut quidquid in obliqueis casibus discrepavit, dicere potuit, propterea rectos casus non esse simileis: cum quaeratur, duo inter se similia sint necne, non debere extrinsecus adsumi, cur similia sunt. Item, si esset analogia, similiter aves, oves, sues dicerent: item ut ovium, avium, sic suum. Si analogia est, inquit, cur populus dicit Dii Penates, Dii Consentes? cum sit, ut hic reus, ferus, Deus; sic hi rei, feri, Dei? Item quaerunt, si sit analogia, cur appellant omnes ædem Deum Consentum, & non Deorum Consentium? Item cur dicatur mille denarium, non mille denariorum? est enim hoc vocabulum ea figura, ut Vatinius, Manlius, denarius. debet igitur dici, ut Vatiniorum, Manliorum, sic denariorum. & non equum publicum mille assarium esse, sed mille assariorum. ab uno enim assario multi assarii, ab eo assariorum. Item secundum illorum rationem debemus secundeis syllabeis longis dicere Hestorem, Nestorem. est enim ut quaestor, praetor, Nestor, Hestor. Et non debuit dici, quibus

das, sed *queis* das. est enim ut *eeis*, *heis*, *queis*. At si est quibuscum, non *ibus* & *hibuscum* dicatur? Da patri familias, dicere non debuerunt, si analogias sequi vellent: quod est ut *Atiniæ*, *Scatinæ*, *familiæ*; sic una *Atinia*, *Scatinia*, *familia*. Item plures patres familias dicere non debuerunt, sed, ut *Sisenna* scribit, *patresfamiliarum*. Neque oportebat consuetudinem notare: alios dicere *boum* *greges*, alios *boverum*: ut *struum*, sic *Jovum*, & *Joverum*: cum esset ut *Jovis*, *bovis*, *struis*, *Jovem*, *bovem*, *struem*, *Jovi*, *bovi*, *strui*. Nec cum hæc convenirent in obliqueis casibus, dubitare debuerunt in recteis propinquiorebus: nunc in consuetudine aliter dicere pro *Jovis*, *Juppiter*: pro *bovis* & *bus*, *bos*: pro *struis*, *strues*.

Deinceps dicam de altero genere vocabulorum, in quo contentiones sunt: ut *album*, *albius*, *albissimum*. in quo eam analogiam non servari apparet. nam cum sit simile, *falsum*, *caldum*: & dicatur ab *heis*, *falsius*, *falsissimum*, *caldius*, *caldissimum* debuit dici. quoniam simile est *bonum*, *malum*: ab *heis* *bonius* & *malius*, *bonissimum* & *malissimum*: nonne dicimus, *bonum*, *melius*, *optimum*? *malum*, *pejus*, *peffimum*? In aliis verbeis nihil deest: ut *dulcis*, *dulcior*, *dulcissimus*. in aliis primum, ut *pejus*, *peffimum*: in aliis medium, ut *cæsius*, *cæfissimus*: in aliis bina sunt, quæ sint ab eadem voce declinata: & ea ita, ut alias desint secundum & tertium, ut in hoc, *mane*, *manius*, *manissime*: alias, ut duo prima absint, ut *optimum*: alias, ut primum & tertium desint, ut *melius*. Præ-

terea si dicerent similiter declinari, cum similia essent macer, facer, tener: & macerrimus, facerrimus, tenerrimus: non discreparent in heis, macrior, & magis facer, & tenerior: neque alia trisyllaba fierent, &, si in heis dominaretur similitudo, diceremus, ut candidissimus, candidissima, pauperrimus, pauperrima: ut candidus, candida, pauper, paupera. & ut dicimus doctus, docta, doctissimus, doctissima: sic diceremus, frugalissimus, frugalissima, frugus & fruga. Ea si proportionem essent verba, ut uno vocabulo dicimus virum & mulierem sapientem, & diligentem, & sapienterem, & diligentorem: sic diceremus item, cum perveniremus ad summum. quod facimus aliter: nam virum dicimus sapientissimum & diligentissimum: feminam, sapientissimam & diligentissimam. Quod ad vocabulorum hujus generis exempla pertinet, multa sunt reliqua. sed eadem, quæ dicta, ad judicandum satis sunt, quod analogias in collatione verborum sequi non debemus. Magnitudinis vocabula cum possint esse terna, ut cista, cistula, cistella: in mediis non sunt: ut in heis, macer, macricolus, macellus: niger, nigricolus, nigellus. Item minima in quibusdam non sunt, ut avis, avicula, avicella: caput, capitulum, capitellum. In hoc genere vocabulorum quod multa desunt, dicendum est non esse in eo, sed potius sequendam consuetudinem, quam rationem. Quod ad vocabulorum genera quattuor pertinet, ut in

hoc potius consuetudinem, quam analogiam dominari facile animadverti possit, dictum est.

Sequitur de nominibus, quæ differunt a vocabuleis, ideo quod sunt infinita, ac res communeis designent: ut vir, mulier: cum nomina sint finita, ac significant res proprias, ut Paris, Helena. e quibus sunt alia nomina a nominibus, ut Ilium, ab Ilo, & Ilia, ab Illo: alia a vocabulo, ut ab albo, albius, & ab atro, atrius: in neutreis servata est analogia. Nam & cum sit a Romulo Roma, proportionem non est, quod debuit esse Perperni filia, non Perperna. Perperna mulieris nomen esse debuit, & nata a Perperno: quod est, ut Arbernus, Perpernus: Arberna, Perperna. Quod si Marcus Perperna virile est nomen, & analogia sequenda: Lucius Ælia, & Quintus Mucia, virilia nomina esse debebunt. Item quæ habent ab Rhodo, Andro, Cyzico, Rhodius, Andrius, Cyzicenus: similiter Cyzicius civis diceretur unusquisque. Nam ut ab Atheneis Athenæus dicitur rhetor nomine, etsi non sit Atheniensis, in hoc ipso analogia non est: quod alii nomina habent ab oppideis; alii aut non habent, aut non, ut debent, habent. habent plerique libertini a municipio manumissi. in quo, ut societatum & fanorum servi, non servarunt proportionem & rationem, & Romanorum liberti debuerunt dici. ut a Faventia Faventinus, a Reate Reatinus: sic a Roma Romanus. ut nominantur a libertineis orti publici servi,

Romani, qui manumissi ante, quam sub magistratus nomina, qui eos liberarunt, succedere cœperunt. hinc quoque illa nomina Lefas, Ufenas, Carinas, Mæcenas: quæ cum essent a loco, ut Urbinas, & tamen Urbinus, ab heis debuerunt dici ad nostrorum nominum similitudinem.

Deest pagina.

M. TERENTII VARRONIS DE LINGUA LATINA

LIBER OCTAVUS.

Desunt quædam.

tam nesciunt docere, quam discere, quæ ignorant. in quo fuit Crates nobilis grammaticus, qui fretus Chrysippo, homine acutissimo, qui reliquit sex libros *περί τῆς ἀνομαλίας*, heis libreis contra analogiam atque Aristarchum est nixus: sed ita, ut scripta indicant ejus, ut neutrius videatur pervidisse voluntatem. quod & Chrysippus, de inæqualitate cum scribit sermones, propositum habet ostendere similes res dissimilibus verbeis, & similibus dissimiles, esse vocabuleis notatas. id quidem est verum: & cum Aristarchus de æqualitate conscribit, & de verborum similitudine; quorundam inclinationes sequi jubet, quoad patiatur consuetudo. Sed hi, qui in loquendo partim sequi jubent nos consuetudinem, partim rationem, non tam discrepant: quod consuetudo & analogia conjunctiores sunt inter se, quam hi credunt. quod est nata ex quadam consuetudine analogia: & ex hac consuetudo ex dissimi-

libus & similibus verbeis eorum, quod declinationibus constat. neque anomalia, neque analogia est repudianda. nisi si non est homo ex anima, quod est homo ex corpore & anima. Sed ea, quæ dicam, quo facilius pervideri possint, prius de trineis copuleis differendum: nam confusim ex utraque parte pleraque dicuntur, quorum alia ad aliam referri debent summam. Primum de copuleis naturæ & sueis. hæc enim duo sunt, quæ exigunt diversa: quod aliud est, dicere verborum analogias, aliud, dicere uti oportere analogiis. Secundum de copuleis multitudinis, ac finis: utrumque omnium verborum dicatur esse analogia, an usus, an majoris partis. Tertium, de copuleis personarum, qui eis debent uti, quæ sunt plures. Alia enim populi universi, alia singulorum: & de heis non eadem oratores & poetæ: quod eorum non idem jus. Itaque populus universus debet in omnibus verbeis uti analogia: & si perperam est consuetus, corrigere se ipse; cum orator non debeat in omnibus uti: quod sine offensione non potest facere, cum poetæ transilire lineas impune possint. Populus enim in sua potestate, singuli in illius. Itaque ut suam quisque consuetudinem, si mala est, corrigere debeat; sic populus suam. Ego populi consuetudinis non sum, ut dominus: at ille meæ est. Ut rationi obtemperare debet gubernator, gubernatori unusquisque in navi; sic populus rationi, nos singuli populo. Quare ad quamcunque summam in dicendo referam, si animadverteres, intelliges, utrum dicatur analogia esse, an, uti oporteret, redigere; dici id in popu-

lum aliter ; ac inde omnibus dici in eum , qui fit in populo.

Nunc jam primum dicam pro universa analogia , cur non modo videatur esse reprehendenda , sed etiam cur in usu quodammodo sequenda. Secundo , de singuleis criminibus , quibus rebus possint , quæ dicta sunt contra , solvi. dicam ita , ut generatim comprehendam & ea , quæ in priori libro sunt dicta , & ea , quæ possunt dici , atque illic præterii. Primum , quod ajunt , qui bene loqui velit , consuetudinem , non rationem similitudinum , sequi oportere : quod alterum si neglegat , sine offensione facere non possit ; alterum si sequatur , quod sine reprehensione non sit futurum ; errant : quod qui in loquendo consuetudinem , qua oportet uti , sequitur , non sine ea ratione. Nam vocabula ac verba , quæ declinamus , similiter ea in consuetudine esse videmus , & ad eam referimus : & si quid est erratum , non sine ea corrigimus. Nam ut qui triclinium constrarunt , si quem lectum de tribus unum imparem posuerunt , aut de paribus nimium , aut parum prodixerunt ; una corrigimus , & ad consuetudinem communem , & ad aliorum tricliniorum analogias. Sic si quis in oratione in pronuntiando ita declinat verba , ut dicat disparia ; quod peccat , redigere debemus ad ceterorum similium verborum rationem. Cum duo peccati genera sint declinationum : unum , quod in consuetudinem perperam receptum est ; alterum , quod nondum est , & perperam dicatur : unum dant , non oportere dici , quod sit in consuetudine ; alterum non con-

ceditur, quin ita dicatur, ut sit simile. cum id faciat, ac si quis puerorum per delicias pedes male ponere, atque imitari vacias cœperit, hos corrigi oportere, si concedant: contra si quis in consuetudine ambulandi jam factus sit vacia, aut compernis, si eum corrigi non concedant. non sequitur, ut stulte faciant, qui puereis in geniculis alligent serperastra, ut eorum depravata corrigant crura. cum culpandus non sit medicus, qui e longinqua mala consuetudine ægrum in meliorem traducit: quare reprehendendus sit, qui orationem minus valentem propter malam consuetudinem traducit in meliorem? Pictores, Apelles, Protogenes, sic alii artifices egregii non reprehendendi, quod consuetudinem Myconis, Dioris, Arimnæ & aliorum superiorum non sunt secuti: Aristophanes improbandus, qui potius in quibusdam veritatem, quam consuetudinem secutus? Quid si viri sapientissimi, & in re militari & in aliis rebus multis contra veterem consuetudinem cum essent usi, laudati; despiciendi sunt, qui potiolem dicunt oportere esse consuetudinem ratione? An cum quis perperam consueverit quid facere in civitate, non modo non patiemur, sed etiam pœna adficiemus? item si quis perperam consueverit dicere verbum, non corrigemus, cum id fiat sine pœna? & hi, qui pueros in ludum mittunt, ut discant, quæ nesciunt, verba, quemadmodum scribant: itidem barbaros, qui ignorabunt verba, quemadmodum oportuit dici, non docebimus, ut sciant, qua ratione conveniat dici? sed ut nutrix pueros a lacte non subito

M. T. Varro,

I

evellit a consuetudine, cum a cibo pristino in meliorem traducit: sic in majoribus loquendo, a minus commodeis verbeis ad ea, quæ sunt cum ratione, modice traducere oportet. cum sint in consuetudine contra rationem alia verba, ita ut ea facile tolli possint: alia, ut videantur esse fixa, quæ leviter hærent, ac sine offensione commutari possint. Si enim ad rationem corrigi oportet, quæ non ad rationem sunt, ita ut in præsentia corrigere nequeas: quin ita dicas, heis oportet, si possis, non uti. sic enim obsolescent, ac postea jam oblitterata facilius corrigi poterunt. Quas novas verbi declinationes ratione introductas respuet forum, iis boni poetæ, maxime scænici, consuetudine subigere aureis populi debent. quod poetæ multum possint in hoc, propter eos quædam verba in declinatione melius, quædam deterius dicuntur. Consuetudo loquendi est in motu. itaque solet fieri ex meliore deterior. meliora verba perperam dicta apud antiquos aliquos, propter poetas non modo nunc dicuntur recte, sed etiam quæ ratione dicta sunt tum, nunc perperam dicuntur. Quare, qui ad consuetudinem nos vocant, si ad rectam, sequamur. in eo enim quoque est analogia. si ad eam invitent, quæ est depravata, nihilo magis sequemur. nisi cum erit necesse, sequar in ceteris rebus mala exempla. nam ea quoque, cum aliqua vis urget, inviti sequimur. Neque enim Lysippus artificum priorum potius est vitiosa secutus, quam artem: sic populus facere debet, etiam singuli, sine offensione quod fiat populi, qui amissa modo quærant, sed etiam quod

indiciū dent: iidem, ex sermone si quid deperiit, non modo nihil impendunt, ut requirant, sed etiam contra indices repugnant, ne restituatur verbum novum & ratione introductum, quo minus ut recipiamus, vitare non debemus. Nam ad usum in vestimentis, ædificiis, suppellectili, novitati non impedit vetus consuetudo. Quem enim amor adfuetudinis potius in panneis possessorem retinet, quam ad nova vestimenta traducit? An non sæpe veteres leges abrogatæ novis cedunt? nonne inusitatæ formæ vasorum recentibus a Græcia adlatis oblitteratæ antiquæ consuetudinis finorum & capidarum species? His formis vocabulorum contaminati uti nollent, quæ docuerit ratio propter consuetudinem veterem? Et tantum inter duos sensus interesse volunt, ut oculis semper aliquas figuras suppellectilis novas conquirant, contra aureis expertes velint esse? Quotus quisque jam servos habet prisceis nominibus? quæ mulier suum instrumentum atque vasa auri, veteribus vocabulis appellat? Inductis non tam irascendum, quam huiusce pravitatis patroneis. Si enim usquequaque non esset analogia, tum sequebatur, ut in verbis quoque non esset; non cum esset usquequaque (ut est) non esse in verbis. Quæ enim est pars mundi, quæ non innumerabiles habeat analogias? Cælum, an mare, an terra, an aer, & cetera, quæ sunt in his? nonne in cælo, ut ab æquinoctiali circulo ad solstitialem, & hinc ad septentrionalem divisum? sic contra paribus partibus item a bruma versum contraria parte? non, quantum polo supe-

rigor, abest inferior ab eo, quem *ἀνταρκτικὸν* vocant astrologi, & is ad brumalem? non, quemadmodum quodque signum exortum hoc anno, quotquotaneis eodem modo exoritur? Num aliter sola brumæ venit ad æquinoctium? an contra cum ad solstitium, venit ad æquinoctialem circulum, & inde ad brumam? Nonne luna, ut a sole discedit ad aquilonem, & inde redit in eandem viam; sic inde fertur ad austrum & regreditur inde? Sed quid plura de astreis, ubi difficilius reperitur quid sit, aut fiat in motibus dissimiliter? At in mari, credo, motus non habent dissimilitudines geminas, qui in viginti quattuor horeis lunaribus cottidie quater se mutant? At cum sex horeis æstus creverunt, totidem decreverunt rursus iidem. Item ab heis, an hanc analogiam ad diem servant, ad mensem non item alios motus? Sic item cum habeant alios inter se convenientes, de quibus in libro, quem de æstuariis feci, scripsi.

Non in terra in sationibus servata analogia? nec cuiusmodi in præterito tempore fructuum genera reddidit, similia in præsentī reddat: & cuiusmodi a tritico iacto reddit segetes, sic ordeo sato proportionē reddit parileis? Nonne ut Europa habet flumina, lacus, monteis, campos; sic habet Asia? Non in volucris generatim servatur analogia? non ex aquileis aquilæ, atque ex turdeis qui procreantur, turdi: sic ex reliqueis sui cuiusque generis? An aliter hoc fit, quam in aere, in aqua? non hic conchæ inter se generatim innumerabili numero similes? non pisces? sane murena fit lu-

pus, aut merula? Non bos ad bovem conlatus, similis? &, qui ex heis prognerantur, inter se vituli? etiam ubi dissimilis setus, ut ex equa & asino mulus: tamen ibi analogia: quod ex quocunque asino & equa nascitur item mulus, aut mula, ut ex equo & asina hinnuli. Non sic ex viro & muliere omnis similis partus? quid pueri & puellæ? non horum ita inter se non omnia similia membra, ut separatim in suo utroque genere similitudines sint pariles? Non homines omnes cum sint ex anima & corpore, partes quoque horum proportionem similes? Quid ergo, cum omnes animæ hominum sint divisæ in octonas partes, inter se non proportionem similes? quinque, quibus sentimus: sexta, qua cogitamus: septima, qua progneramus: octava, qua voces mittimus? Igitur, quoniam qua loquimur voce orationem, hanc quoque necesse est natura habere analogias. itaque habet, an non? Vides, ut Græci habeant eam quadripartitam? unam, in qua sit casus; alteram, in qua tempora; tertiam, in qua neutrum; quartam, in qua utrumque: sic nos habere? Et quid, verba nescis, ut apud illos sint alia finita, alia non: sic utraque esse apud nos equidem non dubito. Qui animadverterunt item in eam innumerabilem similitudinem numerum: ut trium temporum verba, ut trium personarum, quis enim potest non animadvertisse, in omni oratione esse, ut legebam, lego, legam: sic lego, legis, legit: cum hæc eadem dicantur alias ut singula, alias ut plura significant? Quis est enim tam tardus, qui illas quoque non anim-

advertit similitudines, quibus utimur imperando; quibus in optando, quibus in interrogando, quibus in infecteis rebus, quibus in perfectis, sic in aliis discriminibus? Quare qui negat esse rationem analogiæ, non videt naturam non solum orationis, sed etiam mundi: qui autem vident, & sequi negant oportere, pugnant contra naturam, non contra analogiam: & pugnant vosselleis, non gladio: cum pauca excepta verba ex pelago sermonis puri, minus trita efferant; cum dicant propterea analogias non esse. similiter ut si quis viderit mutilum bovem, aut luscum hominem, claudicantem equum, neget in cornibus boum, hominum & equorum, naturam similitudinis proportionem constare. Qui autem, cum duo genera esse dicunt analogiæ: unum naturale, quod, ut ex lentibus nateis nascuntur lentes, sic ex lupineis lupinum: alterum voluntarium, ut in fabrica, cum vident scenam, ut dexteriore parte sint ostia, sic esse in sinistereiore simili ratione facta: de his duobus generibus naturalem esse analogiam: ut sit in motibus cæli: voluntariam vero esse, quod ut cuique fabro libitum sit, possit facere partem scænæ; sic in hominum partibus esse analogias; quod eas natura fecit: in verbis non esse, quod & homines ad suam quisque voluntatem fingunt. itaque de iisdem rebus alia verba habere Græcos, alia Syros, alia Latinos. Ego declinatus verborum & voluntarios & naturales esse puto. voluntarios, quibus homines vocabula imposuerint rebus quædam, ut a Romulo Roma, a Tibure Tiburtes: naturales, ut ab impositis vo-

cabuleis, quæ inclinantur in tempora aut in casus : ut ab Romulus, Romuli, Romulo, Romulum, & a Dico, dicebam, dixeram. Itaque in voluntariis declinationibus inconstantia est ; in naturalibus constantia : quas utrasque , quoniam id non debeant regere esse in oratione , quod in mundi partibus omnibus fit , & declinationes verborum innumera- biles, dicendum est, esse in iis analogiam. Neque ideo statim ea in omnibus verbeis est sequenda. nam si qua perperam declinavit verba consuetudo, ut ea aliter efferri non possint sine offensione multorum ; hinc orationem verborum non prætermittendam ostendit loquendi ratio. Quòd ad universalem pertinet causam, cur similitudo & sit in oratione & debeat observari, & quam ad finem quoque, satis dictum. Quare, quod sequitur, de partibus singuleis deinceps expediemus : ac singula crimina, quæ dicunt in analogias, solvemus. In quo animadverto, natura quadruplicem esse formam, ad quam in declinando accommodari debeant verba : quod debeat subesse res, quæ designetur ; & ut sit ea res in usu : & ut vocis natura ea sit, quæ significavit, ut declinari possit, & similitudo. Figura verbi, ut sit ea, quæ ex se declinata genus proderet certum possunt. quo neque a terra terrus ut diceretur, postulandum est, quod natura non subest. ut in hoc alterum maris, alterum seminæ debeat esse. Sic neque propter usum, ut Terentius significat unum, plures, Terentii, postulandum est, ut sic dicamus faba & fabæ. non enim in similibus utrumque. neque ut dicimus Terentius Terentium, sic postulan-

dum ut inclinemus A & B : quod non omnis vox natura habet declinatus. neque enim forma conlata quærendum solum, quid habeat in figura simile, sed etiam nonnunquam in eo, quem habeat effectum. Sic enim lana Gallicana & Appulâ videtur imperito similis propter speciem; cum peritus Appulam emat pluris, quod in usu firmior sit. Hæc nunc strictim dicta, apertiora fient infra. incipiam hinc. Quod rogant, ex qua parte oporteat simile esse verbum, ab voce an a significatione: respondeamus, a voce. sed tamen nonnunquam quærimus, genere similitudine sint, quæ significantur; ac nomen virile cum virili conferimus, feminæ cum muliebri. non quod id, quod significant voces, commoveat; sed quod nonnunquam in re dissimilis figuræ, formas vocum indissimiles ponunt dispariles. ut calcei, muliebres sint an viriles, dicimus ad similitudinem figuræ; cum tamen sciamus, nonnunquam & mulierem habere calceos viriles, & virum muliebris. Sic dici virum Perpernam, & M. Læcam muliebri forma. & contra, parietem, ut abietem, esse forma similem; cum alterum vocabulum dicatur virile, alterum muliebre; & utrumque natura neutrum. Sic itaque ea virilia dicimus, non quæ virum significant, sed quibus proponimus hic & hi. & sic muliebria, in quibus dicere possumus hæc, & hæ. Quare nihil est, quod dicunt Theona & Diona non esse simileis; si alter est Æthiops, alter Gallus: si analogia rerum dissimilitudines adsumat & ad discernendum vocis verbeis figuras. Quod dicunt, simile sit necne, nomen nomini, impruden-

ter Aristarchum præcipere, oportere spectare non solum ex recto, sed etiam ex eorum vocandei casu: esset enim ridiculum, si similes inter se parentes sint, de filiis judicare. Qui errant, quod non ab obliqueis casibus fit, ut recti simili facie ostendantur: sed propter eos facilius prospici similitudo potest eorum, quam vim habeat. ut lucerna in tenebreis adlata non facit, quæ ibi sunt posita, similia sint; sed ut videantur, quæ sint, quæve desint. Quid similis videtur, quam in his est extrema litera, crux, frux? quas qui audit voces, auribus discernere potest nemo: cum easdem non esse similes ex aliis verbeis intelligamus. quod cum sint cruces, & fruges, & de his extremeis syllabeis exemptum sit C ex altero, sicut ex C & S crux, ex G & S frux. quod item apparet, cum est demtum S. nam fit unum, cruci, alterum, frugi. Quod ajunt, cum in majore parte orationis non sit similitudo, non esse analogiam: dupliciter stulte dicunt, quod & in majore parte est, & in minore parte est: &, si in minore non sit, tamen sit in majore. Nisi etiam nos calceos negabunt habere, quod in majore parte corporis calceos non habeamus. Quod dicunt, nos sequi dissimilitudinem: itaque in vestitu, in supellectile delectari varietate: non paribus subuculeis uxoris: respondeo, si varietas est jucunda; magis varium esse, in quo alia sunt similia, alia non sunt. Itaque sic, ut abacum argento ornari videmus, ut alia paria sint, alia disparia: sic in oratione. Rogant, si similitudo sit sequenda, cur malimus habere lectos alios ex ebore, alios ex te-

studine, sic item genere aliquo alio. ad quæ dico non dissimilitudines quoque sequi. sæpe itaque ex eadem suppellectili licet videre. nam nemo facit triclinii lectos, nisi pareis & materia, & altitudine, & figura. Quis facit mappas triclinarias non similibus inter se? quis pulvinos? quis denique cetera, quæ unius generis sint plura? Cum (inquit) utilitatis causa introducta sit oratio, sequendum, non quæ habebit similitudinem, sed quæ utilitatem. Ego quidem utilitatis causa orationem factam esse concedo, sed ut vestimenta. quare ut hic similitudines sequemur: ut virilis tunica sit virili similis, item toga togæ: sic mulierum stola stolæ, proportionem, & pallium pallio simile: si cum sint nomina utilitatis causa, tamen virilia inter se similia: item muliebria inter se sequi debemus. Quod ajunt, ut perfedit, & perstitit, sic percubuit, & percubivit: quoniam non fit; non esse analogiam. & in hoc errant: quod duo posteriora ex prioribus declinata non sunt: cum analogia polliceatur ex duobus similibus similiter declinateis similia fore. Qui dicunt, quod fit a Romulo Roma, & non Romula; neque ut ab ove Ovia, sic a bove Bovia, esse analogias: errant, quod nemo pollicetur e vocabulo vocabulum declinari recto casu singulari in rectum singularem; sed ex duobus vocabuleis similibus casus similiter declinatos similes fieri. Quod dicunt, quod vocabula literarum Latinarum non declinentur in casus, non esse analogias; hi ea, quæ natura declinari non possunt, eorum declinatus requirunt. proinde ut non ea dicatur esse analogia, quæ a similibus

verbeis similiter declinateis similia declinat. Quare non solum in vocabuleis literarum non hæc requirenda analogia, sed ne in syllaba quidem ulla. quod dicimus hoc ab, hujus ab : sic alia. Quod si quis in hoc quoque velit dicere esse analogias rerum; tenere potest: ut enim dicunt ipsi alia nomina, quod quinque habent figuras, habere quinque casus, alia quattuor, sic minus alia; dicere poterunt esse literas ac syllabas in voce, quæ singulos habent casus. In rebus plurimeis, quemadmodum inter se conferrent ea, quæ quaternos habebunt vocabuleis casus; item ea inter se quaternos; sic, quæ singulos habebunt, ut conferant inter se: dicentes, ut sit hoc A, hujus A, esse hoc E, hujus E, huic E. Quod dicunt, esse quædam verba, quæ habeant declinatus, ut caput; quorum pars reperiri quod non possit, non esse analogias: respondendum sine dubio, si, quod est singulare verbum, id non habere analogias: minimum duo esse verba debent, in quibus sit similitudo. quare in hoc tollunt esse analogias? sed initio vocabulum recto casu apparet in hoc, Quod dedit ira caput, nec dispendi facit hili. Quod valet, neque dispendii facit quidquam. Idem hoc obliquo apud Plautum, Video enim te nihili pendere præ Philolache omnes homines. Quod ex ne & hili: quare dictus est Nihili, qui non hili. habet casus tum, cum commutatur, de quo dicitur. De homine. dicimus enim, hic homo nihili est, & hujus hominis nihili, & hunc hominem nihili. Si in illo commutarem; diceremus, ut hoc linum, & limum, sic nihilum, non hic nihili, & huic lino

& limo: sic nihilo, non huic nihili. Potest dici patricius casus, ut ei præponuntur pronomina plura: ut hic casus Terentii, hunc casum Terentii; hic miles legionis, hujus militis legionis, hunc militem legionis. Negant, cum omnis natura sit aut mas, aut femina, aut neutrum, debuisse ex singuleis vocibus ternas figuras vocabulorum fieri, ut albus, alba, album: nunc fieri in multis rebus binas, ut Metellus, Metella: nonnulla singula, ut tragoedia, comoedia. sic esse Marcum, Numerium: at Marcam, & Numeriam non: dici corvum, turdum, non dici corvam, turdam. contra dici pantheram, merulam, non dici pantherum, merulum. Nullius nostrum filium, & filiam, non apte discerni marem ac feminam; ut Terentium & Terentiam. contra Deorum liberos, & servorum non itidem: ut Jovis filium & filiam, non Jovem & Jovam. item magnum numerum vocabulorum in hoc genere non servare analogias. Ad hæc dicimus, omnis orationis, quamvis res natura subsit, tamen si ea in usum non pervenerit, eo non pervenire verba: ideo equus dicitur & equa. in usu enim horum discrimina: corvus & corva non. quod sine usu id, quod dissimilis natura. Itaque quædam aliter olim, & nunc: tum omnes mares & feminae dicebantur columbae, quod non erant in eo usu domestico, quo nunc. contra propter domesticos usus quod innovimus, appellatur mas, columbus: femina, columba. Nam cum in tria genera transit, & idem est in usu discriminare, totumque denique apparet, ut est in doctus, docta, doctum. doctrina enim per hæc

tria transire potest, & usus docuit discriminare doctas res ab hominibus, & in his marem ac feminam in mare, & femina, & neutro. Neque naturas transit, neque femina, neque neutra: & ideo non dicitur feminus, femina, feminum: sic reliqua. Itaque singularibus & secreteis vocabuleis appellati sunt: quare in quibus rebus non subest similis natura, aut usus, in his vocabuleis huiusmodi ratio quaeri non debet. Ergo dicitur, ut surdus vir, surda mulier, sic surdum theatrum; quod omnes tres ad auditum sunt comparatae. Contra nemo dicit cubiculum surdum, ad silentium, non ad auditum. at si fenestram non habet, dicitur caecum, ut caecus & caeca. quod omnia habent lumen, habere debent mas ac femina. Habent inter se natura quandam societatem neutra cum his, quod sunt diversa non inter se; quodque de his perpauca sunt, quae habeant quandam communitatem. Dei & servi nomina, quod non item ut libera nostra transeunt, eadem ex causa, quod ad usum attinet, institui opus fuit de libereis, de reliqueis nihil attinuit: quod in serveis gentilitia natura non subest in usu: in nostris nominibus, qui sumus in Latio, & liberi, necessaria. Itaque ibi apparet analogia: ac dicitur Terentius vir, Terentia femina, Terentium genus: in praenominibus ideo non fit item, quod haec instituta ad usum singularia, quibus discernerentur nomina gentilitia: ut a numero Prima, Secunda, Tertia, Quarta. In viris, ut Quintus, Sextus, Decimus. sic ab aliis rebus, cum essent duo Terentii, aut plures, dis-

cernendæ causæ, ut aliquid singulare haberent, notabant. forsitan ab eo, qui mane natus diceretur, ut is Manius esset; qui luci, Lucius; qui post patris mortem, Postumus. E quibus, quæ, cum item accidisset femineis, proportionè appellata. declarant prænomena mulierum antiqua, Mania, Lucia, Postuma. Videmus enim Maniam, matrem larum, & Luciam Volumniam, Saliorum carminibus appellari. Postumam a multis post patris mortem etiam nunc appellari. Quare quocunque progressa est natura, cum usu vocabuli similis, proportionè propagata est analogia. Cum in quibus declinationibus voluntariis maris, & feminae, & neutri, quæ voluntaria sunt, non debent similiter declinari: sed in quibus naturales sint declinatus, hi qui esse reperiuntur. Quocirca in tribus generibus nominum inique tollunt analogias. Qui autem eas reprehendunt, quod alia vocabula singularia sunt solum, ut cicer: alia multitudinis solum, ut scalæ; cum debuerint esse omnia duplicia, ut equus equei: analogiæ fundamentum esse obliviscuntur naturam. nam & usu singulare est, quod natura unum significat, ut equus: aut quod conjuncta quodammodo ad unum usum, ut bigæ. itaque dicimus una Musa, sic dicimus unæ bigæ. Multitudinis vocabula sunt, unum, infinitum, ut Musæ: alterum, finitum, ut duo, tres, quattuor. dicimus enim, ut hæ Musæ, sic unæ bigæ, & binæ, & trinæ bigæ: sic deinceps. Quare tam unæ & unæ & una quodammodo singularia sunt, quam unus, & una, & unum. hoc modo mutat, quod

altera in singularibus, altera in conjunctis rebus, & ut duo, tria, sunt multitudinis, sic bina, trina. Est tertium quoque genus singulare, ut in multitudine, uter: in quo multitudinis, ut uter, utrei: uter poeta singularis, utrei poetæ multitudinis est. Qua explicata natura, apparet, non debere omnia vocabula multitudinis habere par singulare. omnes enim numeri a duobus sursum versus multitudinis sunt; neque eorum quisquam habere potest singulare compar. Injuria igitur postulant, si qua sint singularia, oportere habere multitudinis. Item qui reprehendunt, quod non dicatur, ut unguentum unguenta, vinum vina; sic acetum aceta, garum gara: faciunt imperite, qui ibi desiderant multitudinis vocabulum, quæ sub mensuram ac pondera potius, quam sub numerum succedant. nam in plumbo, oleo, argento, cum incrementum accessit, dicimus, multum oleum, multum plumbum, argentum: non multa olea, plumba, argenta: cum quæ ex hisce fiant, dicamus plumbea, & argentea. aliud enim cum ex argento: nam id tum cum jam vas argenteum, aut pocillum, aut quid item: quod pocilla argentea multa, non quod argentum multum. ea natura, in quibus est mensura, non numerus, si genera in se habent plura, & in usum venerunt, & genere multo. sic vina, unguenta dicta. alius enim generis vinum, quod Chio, alius quod Lesbo. Sic ex regionibus, quæ ipsa dicuntur, nunc melius unguenta, cui nunc genera aliquot. Si item discrimina magna essent olei & aceti, & sic ceterarum rerum hujusmodi in usu com-

muni, dicerentur sic olea, ut vina. Quare in utraque denique re, scindere conantur analogiam: & cum in dissimili usu similia vocabula quærun; & cum item ea, quæ metimur, atque æa, quæ numeramus, dici putant oportere. Item reprehendunt analogias, quod dicantur multitudinis nomine publicæ balineæ, non balineæ. contra quod privati dicunt unum balineum, quod plura balineas dicant. Quibus responderi potest, non esse reprehendendum, quod scalæ, & aquæ calidæ, pleræque, quæ cum multitudinis vocabuleis sint appellata, neque eorum singularia in usum venerint. Idemque, item contra primum balineum novum, & Græcum introiit in urbem, publice ibi concedit, ubi bina essent conjuncta ædificia lavandei causa; unum ubi viri, alterum ubi mulieres lavarentur: ab eadem ratione domi suæ quisque ubi lavatur, balineum dixerit. & quod non erant duo balinea, dicere non consueverunt: cum hoc antiqui non balineum, sed Lavatrinam appellare consuevissent. Sic aquæ calidæ a loco, & quæ ubi scaterent, cum ut colerentur, & venissent in usum nostris, cum aliæ ad alium morbum idoneæ essent. Hæ cum plures essent, ut Puteoleis, & in Tusceis, quibus utebantur, multitudinis potius, quam singulari vocabulo appellarunt. Sic scalas, quod a scandendo dicantur, & singulos gradus scanderent: magis erat quærendum, si appellassent singulari vocabulo scalam, cum origo nominatus ostenderet contra. Item reprehendunt de casibus; quod quidam nominatus habent rectos, quidam

obliquos: quod dicunt utrosque in vocibus oportere. Quibus idem responderi potest: in quibus usus & natura non subsit, ibi non esse analogiam. sed ne in his vocabuleis, quæ declinantur, si transferuntur e recto casu in rectum casum. quæ tamen ferre non discedunt a ratione sine iusta causa. ut hi, qui gladiatores dicunt Faustinos: nam quod plerique dicuntur, ut treis extremas syllabas habeant easdem, Casceliani, Aquiliani, Cæciliani: animadvertant, unde oriuntur nomina dissimilia: Cascelius, Cæcilius, Aquilius, Faustus: recte dicerent Faustianos potius, quam Faustinos. sic a Scipione quidam male dicunt Scipionios. nam contra est Scipionarios. Sed, ut dixi, quod ab huiusmodi cognominibus raro declinantur cognomina, neque in usum etiam perducta notant quædam. Item dicunt, cum sit simile stultus, luscus: & dicatur, stultus, stultior, stultissimus: non dici, luscus, luscior, luscissimus. sic in hoc genere multa. Ad quæ dico, ideo fieri, quod natura nemo lusco magis sit luscus: cum stultior fieri videatur. Quod rogant, cur non dicamus, mane, manius, manissime: item de vespertino tempore: vere magis & minus esse non potest; ante & post potest. itaque prius est hora prima, quam secunda, non magis hora. sed magis mane surgere tam dicitur, qui primo mane surgit, quam qui non prior. Ut enim dies non potest esse magis, quam mane; itaque ipsum hoc, quod dicitur magis, sibi non constat: quod magis mane significat primum mane, magis vespere, novissimum vesper. Item ab huiusmodi similitudinibus

M. T. Varro.

K

analogia, quod cum sit anus, cadus simile, & sit ab anu Anicula, Anicella, a cado duo reliqua, quod non sint propagata: sic non dicatur a piscina, piscinula, piscinella. ad hujuscemodi vocabula analogias esse, ut dixi, ubi magnitudo animadvertenda sit in unoquoque gradu, & quæ sit in usu communi, ut est cista, cistula, cistella; & canis, catulus, catellus; quod in pecoris usu non est. Itaque consuetudo frequentius res in binas dividit parteis, ut majus & minus; ut lectus & lectulus, arca & arcula, sic alia. Quod dicunt, casus alia non habere rectos, alia obliquos, & ideo non esse analogias, falsum est. Negant habere rectos, ut in hoc, frugis, frugem, item roris, rorem; obliquos non habere, ut in hoc, Diespiter, Marspiter. Ad hoc respondeo, & priora habere nominandei, & posteriora obliquos. Nam & frugi rectus est natura frux: ac si secundum consuetudinem dicimus, ut hæc avis, hæc ovis, sic hæc frugis. Sic secundum naturam nominandei est casus roris, secundum consuetudinem ros; cum utrumque conveniat ad analogiam; quod & id, quod in consuetudine non est, cujusmodi debeat esse, apparet; & quod est in consuetudine nunc in recto casu, eadem est analogia ad pleraque, quæ ex multitudine cum transeunt in singulare, difficulter effeuntur ore. sic cum transiretur ex eo, quod dicebatur hæc oves, una non est dicta oves, sed additum I, ac factum ambiguum verbum, nominandei an patrici sit casus, ut ovis, & avis. Sic in obliqueis casibus cur negant esse Marspitris,

Diespitr̃is, non video: nisi quod minus est tritum in consuetudine, quam Diespiter: quod in nihil argumentum est. nam tam casus, qui non tritus est, quam qui est. Sed in casuum serie alia vocabula non habent nominandei, alia de obliqueis aliquem. Nihil enim video quo minus si ratio percellere poterat hoc crimen. Nam ut signa, quæ non habent caput, aut aliquam aliam partem, nihilominus in reliqueis membris eorum esse possunt analogiæ, sic in vocabuleis casuum. Possunt item fieri, ac reponi quod aberit, ubi patietur natura & consuetudo; quod nonnunquam apud poetas invenimus factum. ut in hoc apud Nævium in Claſtidio, Vita insepulta lætus in patriam reduxit. Item reprehendunt, quod dicatur hæc strues, hic Hercules, hic homo: debuissent enim dñi (si esset analogia) hic Hercuſ, hæc strus, hic homon. hæc ostendunt non analogiam non esse, sed obliqueos casus non habere caput ex sua analogia. nam ut in Alexandri statua si imposueris caput Philippi, membra conveniunt ad rationem; sic & ad Alexandri membrorum simulacrum caput, quod respondeat, ita fit. Nam si quis tunicam in usu ita confuit, ut altera plagula sit angusteis clavis, altera lateis: utraque pars in suo genere caret analogia. Item negant esse analogias, quod alii dicunt cupressus, alii cupressi. item de ficeis, plataneis, & plerisque arboribus; de quibus alii extremum US, alii EI faciunt. Id est falsum. nam debent dici hei & hæ ficei: quod est ut nummei, ficei, ut nummorum, ficorum. si essent plures ficus, ut ma-

nus, diceremus ut manibus, sic fœibus, & ut manuum, sic ficuum. neque has ficos diceremus, sed ficus, ut non manos, sed manus. Sed neque consuetudo diceret singulareis obliquos casus hujus fici, neque ab hac fico: ut non dicit hujus mani, sed hujus manus, & ab hac mano, sed manu. Et illud putant esse causæ, cur non sit analogia, quod Lucilius scribit; Decuis, sive decussis est. qui errant; quod Lucilius non debuit dubitare, quod utrumque: nam in ære usque ab asse ad centussis numerus æs adsignificat, & ejus numero finiti casus omnes a dupondio sunt. quod dicitur a multis duobus modis, hic dupondius, & hoc dupondium: ut hoc gladium, & hic gladius. a tressibus virilia multitudinis hei tresses & heis tressibus: cum sit singulare hoc tressis ab eo, sic deinceps ad centussis. Deinde numerus æs non significat. numeri, qui æs non significant, usque a quattuor ad centum, tripliceis habent formas; quod dicuntur hei quattuor, hæ quattuor, hęc quattuor; cum perventum est ad mille, quartum adsumit singulare neutrum: quod dicitur hoc mille denarium, a quo multitudinis fit millia denaria. Quare quom ad analogias quod pertineat, non est ut omnia similia dicantur. sed ut in suo quæque genere similiter declinentur; stulte quærunt, cur as & dupondius & tressis non dicantur proportionem: cum as sit simplex, dupondius fictus, quod duo asses pendebat, tressis ex tribus æris, quod sic pro assibus nonnunquam æs dicebant antiqui. a quo dicimus assem tenentes, Hoc ab ære, æneaque libra: & mille æris legasse. quare, quod

a treffis usque ad centuffis numeri ejusmodi sunt compositi: ejusmodi habent similitudinem: dupondius, quod dissimilis est, ut debuit, dissimilem habet rationem. Sic as, quoniam simplex est ac principium, & unum significat, & multitudinis habet suum infinitum. dicimus enim asses: quos cum finimus, dicimus dupondius & treffis, & sic porro. Videtur mihi, quoniam finitum & infinitum habeat, similitudinem non habere, utrumque item dici: eo magis, quod in ipseis vocabuleis ubi additur certus numerus, aliter atque in reliqueis dicitur. Nam sic loquuntur, hoc mille denarium, non hoc mille denarii: & hæc duo millia denarium, non duo millia denarii. Si esset denarii in recto casu, atque infinitam multitudinem significaret, tunc in patrico denariorum dici oportebat. & non solum in denariis, victoriateis, drachmeis, nummeis, sed etiam in vireis idem servari oportere, cum dicimus judicium fuisse triumvirum, decemvirum, non triumvirorum, decemvirorum. Numeri antiqui habent analogias, quod omnibus est una novenaria regula, duo actus, tres gradus, sex decuriæ; quæ omnia similiter inter se respondent. regulæ est numerus novenarius, quod ab uno novem cum pervenimus, rursus redimus ad unum, & hinc unum & nongenta ab una sunt natura novenaria. sic ab octonaria & deorsum versus ad singularia perveniunt. Actus primus est ab uno ad nongenta: secundus, a mille ad nongenta millia; quod idem valebat unum, & mille: utrumque singulari numero appellant. Nam ut dicitur hoc unum,

hæc duo millia, & sic deinceps multitudineis: in duobus actibus reliqui omnes item numeri. Gradus singularis est in utroque actu ab uno ad novem: denarius gradus a decem ad nonaginta: centenarius ad nongenta. ita tribus gradibus sex decuriæ fiunt, tres milliariæ, & tres minores. antiqui heis numeris fuerunt contenti. Ad hos tertium & quartum actum a deciens minora imposuerunt vocabula, neque ratione: sed tamen non contra est eam, de qua scribimus, analogiam. Nam ut deciens cum dicatur, hoc deciens, ut hoc mille, hujus mille, ut sit utrumque sine casibus vocis, dicemus, ut hoc mille, hujus mille, sic hoc deciens, hujus deciens: nec eo minus in altero, quod est mille, præponemus hei mille, horum mille. Quoniam in eo est nomen commune, quam vocant *ὁμωνυμία* obliqui casus; ab eodem capite ubi erit *ὁμωνυμία*, quo minus dissimiles fiant, analogia non prohibet. Itaque dicimus hic Argus, cum hominem dicimus; cum oppidum, Græcanice hoc Argos, Latine hei Argei, item faciemus. eadem vox nomen & verbum significabit, ut in casus & in tempora dispariliter declinetur, ut faciamus a Meto, quod nomen est, Metonis, Metonem: quod verbum est, meto, metis, metam, metebam. Reprehendunt, cum ab eadem voce plura sunt vocabula declinata, & sunt quas *συωνυμίας* appellant, ut Sappho, & Alcæus, & Alcæo, sic Geryon, & Geryones, & Geryonas: in hoc genere, quod casus perperam permutant quidam, non reprehendunt analogiam, sed qui eis utitur imperite. quod quisque caput pertenderit,

sequi debet ejus consequentias casus in declinando; ac non facere, cum dixerit recto casu Alcæus, in obliqueis dicere Alcæoni & Alcæonem: quod si institerit, & non secutus erit analogias. Reprehendendum Aristarchum, quod hæc nomina Melicertes & Philomedes similia neget esse, quod vocandei casus habet alter Melicerta, alter Philomede. Sic qui dicat lepus & lupus, non esse simile, quod alterius vocandei casus sit lupe, alterius, lepus. Sic focer, macer, quod in transitu fiat ab altero trisyllabum foceri, ab altero bisyllabum macri. De hoc etsi supra responsum est, cum dixi de lana, heic quoque amplius adjiciam, similia non solum a facie dici, sed etiam ab aliqua conjuncta vi & potestate, quæ & oculois & auribus latere soleat. itaque sæpe gemina facie mala negamus esse similia, si sapore sunt alio. Sic equos eadem facie nonnullos negamus esse simileis in nationes ex procreante dissimileis. Itaque in hominibus emendeis, si natione alter est melior, emimus pluris. atque in hisce omnibus similitudines non sumimus tantum a figura, sed etiam aliunde, ut in equeis ætas, ut in his cujusmodi faciant pullos: ut in pomeis, quo sint succo. si igitur idem sequitur in similitudine verborum quis, reprehendendus non est. quare dissimilitudinum discernendarum causa nonnunquam ut pronomen adsumitur, sic casum aliquem adsumi, ut in his nemus, lepus, hic lepus, hoc nemus. Itaque differunt, ac dicuntur hei lepores, hæc nemora, sic aliud si quid adsumtum erit extrinsecus, quo similitudo penitus perspici possit. non enim

erit remotum a natura. neque enim magnetes lapides duo inter se similes sint necne, perspicere possis, nisi minutum extrinsecus prope apposueris ferum; quod similes lapides similiter ducunt, dissimiliter dissimiles. Quod ad nominationum analogiam pertinet, ita declinatum arbitror, ut omnia, quæ dicuntur contra, ad respondendum ab heis sumi fontibus possit. Quod ad verborum rationem attinet, cum partes sint quattuor, temporum, personarum, generum, divisionum; ex omni parte quoniam reprehendunt, ad singula respondebo. Primum quod ajunt, analogias non servari in temporibus, cum dicant, lego, legi, legam, & sic simile alia; nam quæ sunt ut legeram, perfectum significare, duo reliqua, legam & lego, inchoatum; injuria reprehendunt. Nam ex eodem genere & divisione idem verbum, quod sumtum est, per tempora traduci potest: ut discebam, disce, discam: & eadem perfecti, sic, didiceram, didici, didicero; ex quo licet scire verborum rationem constare. Sed eos, qui trium temporum verba pronuntiare velint, scienter id facere scire licet. Item illos, qui reprehendunt, quod dicimus, amor, amabor, amatus sum, non enim debuisse in una serie unum verbum esse duplex, cum duo simplicia essent. Neque ex divisione uniusmodi pæne verba discrepant inter se. nam infecta omnia simplicia similia sunt, & perfecta duplicia inter se paria in omnibus verbeis: ut heic, amabar, amor, amabor, amatus ero. quare item male dicunt, ferio, feriam, percussi; quod est ordo, feriam, ferio, feriebam: & item per-

cussi, percutio, percutiam. sic deinceps in reli-
 queis temporibus reprehendenti responderi potest.
 Similiter errant, qui dicunt, ex utraque parte ver-
 ba omnia commutare syllabas oportere, ut in heis,
 pungo, pungam, pupugi: tundo, tundam, tutu-
 di. dissimilia enim conferunt, verba infecta cum
 perfectis. Quod si infecta modo conferrent, omnia
 verbi principia incommutabilia viderentur: ut in
 heis, pungebam, pungo, pungam. Et contra ex
 utraque parte commutabilia, si perfecta ponerent,
 ut pupugeram, pupugi, pupugero. Item male con-
 ferunt, fui, sum, ero: quod fui est perfectum:
 cujus series sibi, ut debet, in omnibus personeis
 & formeis constat: quod est, fueram, fui, fuero,
 de infectis. sum, quod nunc dicitur, dicebatur
 esum: & in omnibus personeis constabat, quod
 dicebatur, esum, es, est: eram, eras, erat: ero,
 eris, erit. sic hujusmodi cetera servare analogiam
 videbis. Etiam hoc reprehendunt, quod quædam
 verba neque personas habent ternas, neque tem-
 pora terna. Id imperite reprehendunt, ut si quis
 reprehendat naturam, quod non uniusmodi finxerit
 animaleis omnes. Si enim natura non omnes for-
 mæ verborum terna habeant tempora, ternas per-
 sonas: non habent totidem verborum divisiones:
 quare cum imperamus naturæ, quod infecta solum
 habet: cum & præsentis & absenti imperamus, fiunt
 terna, ut lege, legito, legat. perfectum enim im-
 perat nemo. contra quæ sunt fatendei, ut, lego,
 legis, legit, novena fiunt verba infecti, novena
 perfecti. Quocirca non si genus cum genere discre-

pat, sed in suo quisque genere si quid deest, requirendum: ad hæc addita si erunt ea, quæ de nominativeis supra sunt dicta, facilius omnia solventur. Nam ut illeic extremum caput rectos casus, sic heic in forma est persona ejus, qui loquitur, & tempus præsens: ut scribo, lego. quare ut illeic fit, sic heic item acciderit in formula, ut aut caput non sit, aut ex alieno genere sint proportionem eadem, quæ illeic dicimus, cur nihilominus servetur analogia: item sicut illeic caput suum habebit, & in obliqueis casibus transitio erit in aliquam formulam, qua adsumpta, reliqua facilius possunt videri verba unde sint declinata. Fit enim, ut rectus nonnunquam sit ambiguus: ut in hoc verbo Volo, quod id duo significat: unum a voluntate, alterum a volando. Itaque a Volo intellegimus & volare & velle. Quidam reprehendunt, quod Pluit & Luit dicamus in præterito & præsentis tempore, cum analogiæ sui cujusque temporis verba debeant discriminare. Falluntur: nam est, ac putant, aliter: quod in præteriteis U dicimus longum luit, pluit: in præsentis breve luit, pluit. Ideoque in venditionis lege fundi ruta cæsa ita dicimus, ut U producamus. Item reprehendunt quidam, quod putant idem esse sacrifico & sacrificor, & lavat, & lavatur. quod sit an non, nihil commovet analogiam; dum sacrificat, qui dicat, servet sacrificabo, & sic per totam formam. nec dicat sacrificandus, aut sacrificatus sum. hæc enim inter se non conveniunt. Apud Plautum cum dicit, Pisceis ego credo, qui usque dum vivunt, adlavant, diu minus

lavari, quam hæc lavat Phronesium. Adlavant lavari non convenit; ut T sit postremum, sed R, ut lavantur. analogia adlavari reddit, quod Plauti aut librarii mendum fuit. si est, non ideo analogia, sed qui scripsit, est reprehendendus. omnino & lavant & lavantur dicitur separatim recte in rebus certeis: quod puerum nutrix lavat, puer a nutrice lavatur: nos in balineis & lavamus & lavamur. Sed consuetudo alterutrum cum satis haberet, in toto corpore potius utimur Lavamur, in partibus, Lavamus. quod dicimus lavo manus, sic pedes, & cetera. Quare & in balineis non recte dicunt Lavi, lavi manus recte. sed quoniam in balineis labor, lavatus sum, sequitur. ut contra, quoniam est soleo, oportet dici Solui, ut Cato & Ennius scribunt, non, ut dicit vulgus, Solitus sum., debere dici. neque propter hæc, quod hæc quoque discrepant in sermone pauca, minus est analogia, ut supra dictum est. Item cur non sit analogia, adferunt, quod a similibus similia non declinantur, ut ab dolo, & colo. ab altero enim dicitur dolavi, ab altero colui. In quibus adsumi solet aliquid, quo facilius reliqua dicantur, ut in Myrmecidis operibus minuteis solet fieri. Igitur in verbeis temporalibus quom similitudo sæpe sit confusa, ut discerni nequeat, nisi transferis in aliam personam, aut in tempus, quæ præposita sunt, nosse, similia intelleguntur, cum transitum est in aliam personam: quod alterum est, dolas, alterum colis. Itaque in reliqua forma verborum suam uterque sequitur formam, utrum in secunda forma verborum tempo-

rale habeat in extrema syllaba AS, ac si ad discernendas dissimilitudines interest: quocirca quare ibi potius index analogiæ, quam in prima? quod ibi abstrusa est dissimilitudo, ut apparet in heis, meo, neo, veho. ab heis enim dissimilia fiunt transitu. quod sic dicuntur, meas, nes, vehis: quorum unumquodque suas conservat similitudinis formas. Analogiam item de heis, quæ appellantur participia, reprehendunt multa injuria. Nam non debent duci terna a singuleis verbeis, amaturus, amans, amatus: quod est ab amo, amans, & amaturus: ab amor, amatus. Illud analogia quod præstare debet, in suo quidque genere habet casus, ut amatus, amato, amati: & sic in mulieribus, amata, amatae: item amaturus ejusmodi habet declinationes. amans paulo aliter, quod hoc genus omnia sunt in suo genere similia proportionem. sic virilia & muliebria sunt eadem. De eo, quod in priore libro extremum est, ideo non est analogia: quod qui de ea scripserint, aut inter se non convenient, aut in quibus convenient, ea cum consuetudinis discrepant verbeis utcunque. Sic enim omneis repudiandum est arteis: quod in medicina & in musica & in aliis multis discrepant scriptores. item in quibus conveniunt, ut scripteis, sic etiam re repudiant. nam quod ita dicitur, non sit ars, sed artifex reprehendendus, qui debet in scribendo non vidisse verum: non ideo non posse scribi verum. qui dicit hoc monti, & hoc fonti, cum alii dicant hoc monte & hoc fonte: sic alia, quæ duobus modis dicuntur, cum alterum sit verum, alterum,

falsum : non uter peccat, tollit analogias ; sed uter recte dicit, confirmat : & quemadmodum is, qui cum peccat in heis verbeis, ubi duobus modeis dicuntur ; non tollit rationem, cum sequitur falsum : sic etiam in heis, quæ non duobus dicuntur, si quis aliter putat dici oportere atque oportet, non scientiam tollit orationis, sed suam inscitiam nudat. Quibus rebus solvi arbitraremur posse quæ dicta sunt priore libro contra analogiam, ut potui, brevi percurri. Ex quibus si id confecissent, quod volunt, ut in lingua Latina esset anomalia, tamen nihil egissent : ideo quod in omnibus partibus mundi utraque natura inest ; quod alia inter se, alia sunt, sicut in animalibus, dissimilia : ut equus, bos, ovis, homo, item alia in unoquoque horum genere inter se similia innumerabilia. Item in piscibus, dissimilis muræna lupo, heis soleæ, hæ murænæ, & mustellæ, sic aliis. ut major ille numerus sit similitudinum earum, quæ sunt separatim in muræneis, separatim in aselleis, sic in generibus aliis. Quare cum in inclinationibus verborum numerus sit magnus a dissimilibus verbeis ortus, quod etiam vel major est, in quibus similitudines reperiuntur, confitendum est, esse analogias. Itemque cum ea non multo minus, quam in omnibus verbeis, patiatur uti consuetudo communis ; fatendum illud, quodammodo analogiam sequi nos debere universos, singulos autem, præterquam in quibus verbeis offensura sit consuetudo communis : quod, ut dixi, aliud debet præstare populus, aliud e populo singuli homines. Neque id mirum est, cum singuli quoque non sint

eodem jure. nam liberius potest poeta, quam orator, sequi analogias. Quare, cum hic liber id, quod pollicitus est demonstraturum, absolverit, faciam finem, proximo deinceps de declinatorum verborum forma scribam.

M. TERENTII VARRONIS DE LINGUA LATINA

LIBER NONUS.

IN verborum declinationibus disciplina loquendi dissimilitudinem an similitudinem sequi deberet, multi quærent. Cum ab his ratio, quæ a similitudine oriretur, vocaretur analogia, reliqua pars appellaretur anomalia: de qua re primo libro, quæ dicerentur, cur dissimilitudinem ducem habere oporteret, dixi. Secundo contra quæ dicerentur, cur potius similitudinem conveniret præponi. quarum rerum quod nec fundamenta, ut debuit, posita ab ullo, neque ordo ac natura, ut res postulat, explicata, ipse ejus rei formam exponam. Dicam de quattuor rebus, quæ continentur declinationibus verborum: quid sit simile ac dissimile, quid ratio, quam appellant λόγον, quid proportio, quod dicunt ἀνάλογον, quid consuetudo. quæ explicatæ declarabunt analogiam & anomaliam, unde sit, quid sit, cujusmodi sit. De similitudine & dissimilitudine ideo primum dicendum, quod ea res est fundamentum omnium declinationum, ac continet ra-

tiones verborum. Simile est, quod res plerasque videtur habere easdem, quas illud cujusque simile. Dissimile est, quod videtur esse contrarium. hujus minimum ex duobus constat omne simile, item dissimile. quod nihil potest esse simile, quin alicujus sit simile: item nihil dicitur dissimile, quin addatur, quoque id sit dissimile. Sic dicitur similis homo homini, equus equo: & dissimilis homo equo: nam similis est homo homini, ideo quod easdem figuras membrorum habent, quæ eos dividunt ab reliquorum animalium specie: in ipseis hominibus simili de causa vir viro similior, quam vir mulieri, quod plures habent easdem partes: & sic senior seni similior, quam puero. Eo porro similiores sunt, qui facie quoque pæne eadem, habitu corporis simili. Itaque qui plura habent eadem, dicuntur similiores: qui proxime accedunt ad id, ut omnia habeant eadem, vocantur gemini, simillimi. Sunt, qui treis naturas rerum putent esse, simile, dissimile, neutrum, quod alias vocetur non simile, alias non dissimile. Sed quamvis tria sint, simile, dissimile, neutrum, tamen potest dividi etiam in duas partibus: sic, quodcunque conferas, aut simile esse, aut non esse. simile esse & dissimile, si videatur esse, ut dixi: neutrum, si in neutram partem præponderet: ut si duæ res, quæ conferuntur, vicienas habent partibus, & in his decenas habeant easdem, decenas alias ad similitudinem & dissimilitudinem æque animadvertendas. hanc naturam plerique subijciunt sub dissimilitudinis nomen. Quare quoniam sit, ut potius de vocabulo, quam de re controversia

esse videatur : illud est potius advertendum , cum simile esse dicitur quid , cui parti simile dicatur esse. in hoc enim solet esse error , quod potest fieri , ut homo homini simile sit , & non sit , ut multas partes habeat simileis : & ideo dici possit simileis habere oculos , manus , pedes , sic alias res separatim , & una plures. Itaque , quod diligenter videndum est in verbeis , quas parteis & quot modeis oporteat ut simileis dicantur , ut infra apparebit : is locus maxime lubricus est. Quid enim similis potest videri indiligenti , quam duo verba hæc , suis , & suis ? quæ non sunt : quod alterum significat suere , alterum suem. Itaque similia esse vocibus ac syllabeis confitemur , dissimilia esse partibus orationis videmus : quod alterum habet tempora , alterum casus. quæ duæ res vel maxime discernunt analogias. Item , propinquiora genere inter se verba similem sæpe pariunt errorem , ut in hoc , quod nemus & lepus videntur esse simile , quod utrumque habuerit eundem casum rectum : sed non est simile , quod eis certæ similitudines opus sunt , in quo est , ut in genere nominum sint eodem. quod in heis non est : nam in virili genere est lepus , & neutro nemus : dicitur enim hic lepus , & hoc nemus. Si ejusdem generis essent , utrique præponeretur idem , ac diceretur aut hic lepus , & hic nemus : aut hoc lepus , & hoc nemus. quare , quæ & cujusmodi sunt genera similitudinum ad hanc rem , perspicendum ei , qui declinationes verborum proportionem sintne , quæret. Locum hunc , quod est difficilis , qui de heis rebus scripserunt , aut vitaverunt , aut incept-

M. T. Varro.

L

runt, neque adsequi potuerunt. itaque in eo dissensio, neque ea uniusmodi, apparet. nam alii de omnibus univèrseis discriminibus posuerunt numerum: ut Dionysius Sidonius, qui scripsit eas esse septuaginta unam: alii, partes ejus, quæ habent casus: cujus eadem hic cum dicat esse discrimina quadraginta septem, Aristoteles retulit in literas quattuordecim, Nestocles Parmenisius in literas octo: sic alii pauciora aut plura. quarum similitudinum si esset origo recte capta, & inde orsa ratio, minus erraret in declinationibus verborum. quarum ego principia prima duorum generum sola arbitror esse, ad quæ similitudines exigi oporteat: e quæis unum positum in verborum materia, alterum ut in materiæ figura, quæ ex declinatione sit. Nam debet esse unum, ut verbum verbo, unde declinetur, sit simile: alterum, ut e verbo in verbum declinatio, ad quam conferatur, ejusdem modi sit. alias enim a similibus verbeis similiter declinantur, ut ab herus, ferus, hero, fero: alias dissimiliter herus, ferus, heri, ferum. Cum utrumque & verbum verbo erit simile, & declinatio declinationi; tum denique dicam esse similem, ac duplicem & perfectam similitudinem habere: id quod postulat analogia. Sed ne astutius videar posuisse duo genera esse similitudinum sola, cum utriusque inferiores species sint plures; si de heis reticuerò, ut mihi relinquam latebras, repetam ab origine similitudineis, quæ conferendis verbeis & inclinandeis sequendæ aut vitandæ sint. Prima divisio in oratione, quod alia verba nusquam declinantur, ut hæc, vix,

mox : alia declinantur , ut a limo , limabo : a fero , ferebam : & cum nisi in heis verbeis , quæ declinantur , non possit esse analogia , qui dicit simile esse mox & nox , errat : quod non est ejusdem generis utrumque verbum , cum nox succedere debeat sub casuum ratione , mox neque debeat , neque possit. Secunda divisio est de heis verbeis , quæ declinari possunt : quod alia sunt a voluntate , alia a natura. Voluntatem appello , cum unusquisque a nomine alio imponit nomen , ut Romulus , Roma. Naturam dico , cum universi acceptum nomen ab eo , qui imponit , non requirimus quemadmodum id velit declinari : sed ipsi declinamus , ut hujus Romæ , hanc Romam. De heis duabus partibus , voluntaria declinatio refertur ad consuetudinem , naturalis ad rationem. Quare proinde ac simile , conferri non oportet , ac dicere , ut sit a Roma Romanus , sic ex Capua dici oportere Capuanus. quod in consuetudine vehementer nutat : quod declinantes imperite rebus nomina imponunt , a quibus cum accepit consuetudo , turbulenta necesse est dicere. itaque neque Aristarchus , neque alii in analogiis defendendam ejus susceperunt causam. Sed , ut dixi , hoc genere declinatio in communi consuetudine verborum ægrotat & languescit : quod oritur e populi multiplici imperio. itaque in hoc genere in loquendo magis anomalia , quam analogia. Tertia divisio est , quæ verba declinat a natura. ea dividitur in parteis quattuor. in unam primam , videlicet , quæ habet casus , neque tempora habet : ut docilis , facilis : in alteram , quæ tempora habet , neque ca-

fus : ut docet , facit : in tertiam , quæ utraque ha-
 bet , ut docens , faciens : in quartam , quæ neutrum ,
 ut doctæ . Ex hac divisione singuleis partibus tres
 reliquere dissimiles . Quare nisi in sua parte inter se
 collata erunt verba , si non conveniunt , non erit
 ita simile , ut debeat facere idem . In articuleis vix
 adumbrata est analogia : & magis vocum , quam re-
 rum : in nominibus magis expressa : ac plus etiam
 in vocibus ac similitudinibus , quam in rebus , suam
 obtinet rationem . Etiam illud accedit , in articu-
 leis , habere analogias , ostendere sit difficile , quod
 singula sint verba : heic contra facile , quod magna
 sit copia similium nominum . Quare non tam hanc
 partem ab illa dividendum , quam illud videndum ,
 ut satis sit verecundi , etiam illam in eandem haren-
 nam vocare pugnatum . Ut in articuleis duæ par-
 tes , finitæ & infinitæ : sic in vocabuleis duæ , vo-
 cabulum & nomen . non enim idem , oppidum , &
 Roma : cum oppidum , sit vocabulum , Roma , no-
 men . quorum discrimen in heis reddendeis rationi-
 bus alii discernunt , alii non . nos , sicubi opus fue-
 rit , quid sit , & cur , adscribimus uniuscujusque par-
 tes . quoniam species plures , de singuleis dicam .
 Prima pars casualis dividitur in parteis duas , in
 nominativum scilicet : quod finitum & infinitum
 est , ut hic & quis . de heis generibus duobus utrum
 sumferis , cum reliquo non conferendum , quod in-
 ter se dissimiles habeant analogias nominatus . Ut
 similis sit nominatus , habere debet , ut sit eodem
 genere , specie eadem , sic casu , exitu . Genere , ut ,
 si nomen est , quod conferas sit nomen . Specie si-

mile, ut non solum, sed utrumque sit virile. Casu simile, ut si alterum sit dandei, item alterum sit dandei, quocum conferas. Exitu, ut quas unum habeat extremas literas, easdem alterum habeat. Ad hunc quadruplicem fontem ordines diriguntur bini: uni, transversi; alteri, directi, ut in tabula solet, in qua latrunculeis ludunt. Transversi sunt, qui a recto casu obliqui declinantur, ut albus, albi, albo: directi sunt, qui a recto casu in rectos declinantur, ut albus, alba, album: utrique sunt partibus feneis. Transversorum ordinum partes appellantur casus: directorum, genera: utreisque inter se implicateis, forma! Dicam prius de transverseis. Casuum vocabula alius alio modo appellavit. nos dicemus, qui nominandei causa dicitur, nominandei, vel nominativum.

Defunt paginae tres.

& scopæ dicitur una scopa. aliter enim natura, quod priora simplicibus, posteriora conjuncteis rebus vocabula ponuntur. sic bigæ, sic quadrigæ, a conjunctu dictæ. itaque non dicitur, ut hæc una, lata, & alba: sic una biga, sed unæ bigæ: neque ut dicitur, ut hæc duæ, latæ, albæ, sic hæc duæ bigæ, & quadrigæ. Item figura verbi qualis sit refert, quod in figura vocis alias commutatio sit in uno verbo in medio, ut curso, cursito: alias in extremo, ut doceo, docui: alias communis, ut lego, legi. Refert igitur, ex quibus litereis quodque verbum constet, maxime extrema, quod ea in plerisque commutantur. quare in his quoque partibus similitudines ab aliis male, ab aliis bene.

quod solent sumi in casibus conferendis, recte an perperam videndum. sed ubicunque commoventur literæ, non solum hæ sunt animadvertendæ, sed etiam quæ proximæ sunt, neque moventur. hæc enim vicinitas aliquantum potest in verborum declinationibus. In quæis figureis non ea similia dicemus, quæ simileis res significant: sed quæ ea forma sint, ut ejusmodi res similia ex instituto significare plerumque soleant. ut tunicam virilem & muliebrem, dicimus non eam, quam habet vir aut mulier, sed quam habere ex instituto debet. potest enim muliebrem vir, virilem mulier habere, (ut in scæna ab actoribus haberi videmus:) sed eam dicimus muliebrem, quæ de eo genere est, quo indutu mulieres ut uterentur, est institutum. ut actor stolam muliebrem, sic Perperha, & Cæcina, & Purpurina figura muliebria dicuntur habere nomina, non mulierum. Flexuræ quoque similitudo videnda, ideo quod alia verba quam vim habeant, ex heis verbeis, unde declinantur, apparet, ut quemadmodum oporteat, ut a prætor, consul; prætori, consuli. Alia ex transitu intelleguntur, ut, focer, macer: quod alterum fit focerum, alterum, macrum: quorum utrumque in reliqueis a transitu suam viam sequitur & in singularibus, & in multitudinis declinationibus. hoc fit ideo, quod naturarum genera sunt duo, quæ inter se conferri possunt. unum, quod per se videri potest, ut homo & equus: alterum sine adsumpta aliqua re extrinsecus perspicui non possit, ut Eques, & Equito. utrumque enim dicitur ab equo: quare hominem

homini similem esse, aut non esse, si contuleris, ex his ipse homini animadverſe ſcieſ. Ac duo inter ſe ſimiliterne ſint longiores, quam ſint eorum fratres, dicere non poſſis, ſi illeis breviores, cum quibus conferuntur, quam longi ſint ignorentur. ſic latiorum atque altiorum, item cetera ejuſdem generis, ſine adſumto extrinſecus aliquo perſpici ſimilitudines non poſſunt. Sic igitur quidam caſus, quod ex hoc genere ſunt, non facile eſt dicere ſimiles eſſe, ſi eorum ſingulorum ſolum animadverſas voces: niſi adſumſeris alterum, quo ſelectitur in tranſeundo vox.

Quod ad nominatum ſimilitudines animadverſendas arbitratus ſum ſatis eſſe augere, hæc ſunt. Relinquitur de articuleis. in quibus quædam eadem, quædam alia. De quinque enim generibus duo prima habent eadem, quod ſunt & virilia, & muliebria, & neutra; & quod alia ſunt, ut ſignificent unum, alia ut plura; & de caſibus, quos habent quinoſ. nam vocandei voce notatus non eſt. Proprium illud habent, quod partim ſint finita, ut hic & hæc; partim infinita, ut quis & quæ: quorum quod adumbrata & tenuis analogia, in hoc libro plura dicere non neceſſe eſt. Secundum genus, quæ verba tempora habent, neque caſus, ſed habent perſonas, eorum declinatum ſpecies ſunt ſex. Una, quæ dicitur temporalis, ut legebam, gemebam; lego, gemo. Altera, perſonarum, ut ſero, meto; ſeris, metis. Tertia, rogandei, ut ſcribone, legone; ſcribiſne, legiſne? Quarta, reſpondendei, ut ſingo, pingo; ſingis, pingis. Quinta,

optandei, ut dicerem, facerem; dicam, faciam: Sexta, imperandei, ut cape, rape; capito, rapito. Item sunt declinatum species quattuor, quæ tempora habent sine personeis, in rogando: ut foditurne? feriturne? &, fodieturne? fereturne? Ab respondendei specie eadem figuræ fiunt extremeis syllabeis demteis. Optandei species, ut vivatur, ametur; viveretur, amaretur. Imperandei declinatus finitne, habet dubitationem: & earum finitne hæc ratio, paratur, pugnetur; parari, & pugnari. Accedunt ad has species a copuleis divisionum quadrineis, ab infecti, & perfecti, emo, edo; emi, edi: a semel & sæpius, ut lego, scribo: lectitavi, scriptitavi: faciendei, & patiendei, ut uro, ungo; uror, ungor. A singulari & multitudinis, ut laudo, culpo; laudamus, culpamus. Hujus generis verborum, cujus species exposui, quam late quidque pateat, & cujusmodi efficiat figuras, in libreis, qui de formuleis verborum erunt, diligentius expeditur. Tertii generis, quæ declinantur cum temporibus & casibus, ac vocantur a multis ideo participalia, hoc est gerundi.

Defunt paginae tres.

quemadmodum declinamus, quærimus casus ejus, etiam si is, qui finxit poeta aliquod vocabulum, & ab eo casu ipse aliquem perperam declinavit, potius eum reprehendimus, quam sequimur. Igitur ratio, quam dico, utrobique est & in heis verbeis, quæ imponuntur, & in heis, quæ declinantur: neque non etiam tertia illa, quæ ex utroque miscetur genere. Quarum unaquæque ratio cōnlata cum

altera, aut similis, aut dissimilis, aut sæpe verba alia, ratio eadem; & nonnunquam ratio alia, verba eadem. Quæ ratio in amor, amori, eadem in dolor, dolori; neque ead. in Dolor, dolorem: & cum eadem ratio, quæ est in amor & amoris, fit in amores & amorum, tamen ea, quod non in ea, quæ oportet, confertur materia, per se solum efficere non potest analogias, propter disparilitatem vocis figurarum. quod verbum copulatum singulare cum multitudine, ita cum est proportionem, ut eandem habeat rationem: tum denique ea ratio conficit id, quod postulat analogia: de qua deinceps dicam. Sequitur tertius locus, quæ sit ratio & proportio, quæ a Græceis vocatur ἀνάλογον: hinc dicta analogia. Ex eodem genere, quæ res inter se aliqua parte dissimiles rationem habent aliquam, si ad eas duas alteræ res duæ conlatæ sunt, quæ rationem habeant eandem: quod ea verba bina habent eundem λόγον, dicitur utrumque separatim analogon: simul conlata quattuor, analogia. Nam ut in gemineis, cum simile dicimus esse Menæchmum Menæchimo, de uno dicimus, cum similitudinem esse in heis, de utroque videatur: sic cum dicimus, eandem rationem habere assem ad semissem, quam habet in argento libella ad sembellam, quid sit analogon, ostendimus: cum utrobique dicimus & in ære & argento esse eandem rationem: cum dicimus de analogia, ut sodalis & sodalitas, civis & civitas, non est idem: sed utrumque ab eodem, ac conjunctum. sic analogon & analogia idem non est, sed item est congeneratum.

Quare, si homines subſtuleris, ſodales ſubſtuleris: ſi ſodales, ſodalitatem. Sic item ſi ſubſtuleris λόγον, ſubſtuleris analogon: ſi id, analogiam. quæ cum inter ſe tanta ſint cognatione, debebit ſubtilius audiri, quam dici exſpectare. id eſt, cum dixerō quid de utroque, & erit commune, exſpectes, dum ego in ſcribendo transferam in reliquum. Sed ut potius tu perſequare animo, hæc fiunt in diſſimilibus rebus. ut in numereis, ſi contuleris cum uno duo, ſic cum decem viginti. Nam quam rationem duo ad unum habent, eandem habent viginti ad decem. In nummeis in ſimilibus, ſic eſt ad unum victoriatum denarius, ſicut ad alterum victoriatum alter denarius. Sic item, in aliis rebus omnibus proportionem dicuntur, in quo eſt: ſic quadruplex natura, ut in progenie, ut eſt filius ad patrem, ſic eſt filia ad matrem: & ut eſt in temporibus meridies ad diem, ſic media nox ad noctem. Hoc poetæ genere in ſimilitudinibus utuntur. multum hoc acutiſſime geometræ. hoc in oratione diligentius, quam alii ab Ariſtarcho grammatici: ut cum dicunt proportionem ſimilia eſſe, amorem amori, dolorem dolori. Cum item diſſimile eſſe videant amorem dolori, quod eſt alio caſu, item dolorem dolori. ſed dicunt, quod a ſimilibus nonnunquam rationes habent implicatas duas, ut ſit una directæ, altera tranſverſæ. Quod dico, apertius ſic fiet. Eſto, ſic expoſitos eſſe numeros, ut in primo verſu ſit unum, duo, quattuor: in ſecundo, decem, viginti, quadraginta: in tertio, centum, ducenta, quadringenta. In hac formula numerorum duo inerunt,

quos dixi λόγους, qui diversas faciunt analogias: unus, duplex, qui est in obliqueis versibus, quod est unus ad duo, sic duo ad quattuor: alter, decemplex, in directeis ordinibus: quod est unus ad decem, sic decem ad centum. Similiter in verborum declinationibus est bivium, quod ab recto casu in recto: ita ut formulam similiter efficiant: quod sit primo versu hic albus, huic albo, huius albi. secundo, hæc alba, huic albæ, huius albæ. tertio, hoc album, huic albo, huius albi. Itaque fiunt per obliquas declinationes ex heis analogiæ hoc genus.

Desunt quædam.

albius, atrius; albio, atrio: per directas declinationes, albius, atrius; albia, atria: quæ scilicet erit particula ex illa ducenaria, tria, quæ scilicet centenaria formula analogiarum, de qua supra dixi. Analogia quæ dicitur, ejus genera sunt duo. Unum diiunctum sic est, ut unum ad duo, sic decem ad viginti: alterum conjunctum, sicut est unum ad duo, sic duo ad quattuor: in hoc quod duo bis dicuntur; & tum conferimus ad unum, & tum cum quattuor. Hoc quoque, natura dicitur quadruplex. sic a septem chordeis citharæ, tamen duo dicuntur habere tetrachorda; quod quemadmodum crepat prima ad quartam chordam, sic quarta ad septimam respondet: media est alterius prima, alterius extrema. Medici, in ægroteis septimos dies qui observant quarto die, ideo diligentius signa morbi advertunt, quod quam rationem habuit primus dies ad quartum, eandem præ-

fagit habiturum, qui est futurus ab eo quartus, & qui est septimus a primo. Quadruplices dejunctæ sunt in casibus vocabulorum, ut rex regi: conjunctæ sunt triplices in verborum tribus temporibus, ut legebam, lego, legam. quod quam rationem habet legebam ad lego, hanc habet lego ad legam. In hoc fere omnes homines peccant, quod perperam tribus temporibus hæc adjiciunt, cum proportionem volunt pronuntiari. Nam cum sint verba alia, infecta, ut lego & legis: alia perfecta, ut legi & legisti: & debeant sui cujusque generis in conjungendo copulari: & cum recte sit ideo lego ad legebam, non recte est lego ad legi: quod legi significat quid perfectum, ut hoc, tutudi, pupugi; tundo, pungo: tundam, pungam. item necatus sum, verberatus sum: necabor, verberabor. Injuria reprehendunt, quod infecti inter se similia sunt, & perfecti inter se, ut tundebam, tundo, tundam: & tutuderam, tutudi, tutudero. Sic amabar, amor, amabor: & amatus eram, amatus sum, amatus ero. Itaque reprehendunt, qui contra analogias dicunt, cur dispariliter in tribus temporibus dicantur quædam verba natura, cum quadruplex sit natura analogia. Id nonnunquam, ut dixi, pauciores videtur habere partes, sic etiam alias plureis: ut cum est, quemadmodum ad tria unum & duo, sic ad sex duo & quattuor. quæ tamen quadripartita comprehenditur forma, quod bina ad singula conferuntur. quod in oratione quoque nonnunquam reperietur. Sicut Diomedes confertur Diomedibus, sic dicitur ab Hercules Hercu-

libus. & ut hæc heic ab uno capite a recto casu in duos obliquos descendunt casus; sic, contra multa a duobus capitibus recti casuum confluunt in obliquum unum. Nam ut ab heis recteis, hei Boëbiei, hæ Boëbiæ, fit heis Boëbieis: sic est ab heis, hei Coëliei, hæ Coëliæ, heis Coëlieis. A duobus similibus similiter declinantur: ut fit in heis, nemos, olus; nemora, olera. Alia a dissimilibus similiter declinantur: ut in articuleis ab hic, iste; hunc, istum. Analogia fundamenta habet aut a voluntate hominum, aut a natura verborum, aut re utraque. Voluntatem dico, impositionem vocabulorum; naturam, declinationem vocabulorum, quo decurritur sine doctrina. Qui impositionem sequetur, dicet: si simile in recto casu dolus & malus; fore in obliquo, dolo & malo: si naturam sequetur, si sit simile in obliqueis Marco, Quinto, fore ut sit Marçum, Quintum. Qui utrumque sequetur, dicet, si sit similis transitus, ut est in servus serve, fore, ut sit item in cervus cerve. Commune omnium est, ut quattuor figuras vocis habeat proportionem declinatus. Primum genus est ortum ab similitudine in recteis casibus: secundum ab similitudine, quæ est in obliqueis: tertium a similitudine, quæ est in transitibus de casu in casum. Primo genere ab imposito ad naturam proficiscuntur: in secundo, contra: in tertio, ab utroque. Quocirca etiam hoc tertium potest bifariam divisum esse: tertium & quartum dici, quod in eo ut profas, & rosas potest dici, qui initia faciet analogiæ, impositiones ab heis obliquas figu-

ras declinare habebit; qui naturam, contra. qui ab utraque, reliquas declinationes ab huiusmodi transitibus. Impositio est in nostro dominatu; nos in natura. quemadmodum enim quisque vult, imponit nomen; at declinat, quemadmodum vult natura. Sed quoniam duobus modeis imponitur vocabulum, aut re singulari, aut multitudine: singulari, ut cicer; multitudinis, ut scalæ. Nec dubium est, quin ordo declinatum, in quo res singulares declinantur, solæ ab singulari aliquo casu profiscantur, ut cicer, ciceri, ciceris: item contra in eo ordine, qui multitudinis erit solum, quin a multitudinis aliquo casu ordiri conveniat, ut scalæ, scaleis, scalas. Aliud videndum est, cum duplex natura copulata, ac declinatum bini fiant ordines, ut est Mars, Martis. Unde autem ratio analogiæ debuit ordiri, utrum ab singulari re in multitudinem, an contra? neque enim si natura ab uno ad duo pervenit, idcirco non potest amplius esse in docendo posterius, ut inde incipias, ut, quod sit prius, ostendas. Itaque illi, qui de omni natura disputant, atque ideo vocantur physici, tamen ex heis ab universa natura profecti, retroque esse principia mundi ostendunt. Oratio cum ex literis constat, tamen eam grammatici literis ostenderunt. quare in demonstrando, quoniam potius proficiscere oportet ab eo, quod apertius est, quam ab eo, quod prius est, & potius ab incorrupto principio, ab natura rerum, quam ab libidine hominum. Et hæc tria, quæ sequenda magis sunt, minus sunt in singularibus, quam in multitudine, commodius

potest ordiri. quod in heis principiis minus orationis verbeis fingendeis, verborum forma, facilius singularia videri posse, quam ex singularibus multitudinis: hæc ostendunt, trabes, trabs; duces, dux. Videmus enim ex heis verbeis, trabes, duces, de extrema syllaba E literam exclusam, & ideo in singulari factum esse trabs, dux. Contra ex singularibus non tam videmus quemadmodum facta sint ex B & S trabs, ex C & S dux. Si similitudinis rectus casus forte figura corrupta erit, (id quod accidit raro) prius id corrigemus, quam inde ordiemur. obliqueis adsumere oportere figuras eas, quæ non erunt ambiguæ, sive singulares, sive multitudinis; ex quibus id cuiusmodi debent esse, perspicui possint. Nam nunquam alterum ex altero videtur: ut Chrysippus scribit, quemadmodum pater ex filio, & filius ex patre. neque minus in fornicibus propter sinistram dextra stat, quam propter dextram sinistra. Quapropter, ut ex recteis casibus obliqui, & ex obliqueis recti, & ex singularibus multitudines, & ex multitudinis singulares nonnunquam recuperari possunt: principium id potissimum sequi debemus, ut in eo fundamentum sit in natura, quod in declinationibus ibi facilior ratio. Facile enim est animadvertere, peccatum magis cadere posse in impositiones eas, quæ sunt plerumque in recteis casibus singularibus: quod homines imperiti & dispersi vocabula rebus imponunt, quocunque eos libido invitavit. natura incorrupta est plerumque suapte sponte, nisi qui eam usu inscio depravavit. Quare si quis principium analogiæ po-

tius posuerit in naturalibus casibus, quam in impositiveis, non multa in consuetudine occurrent. & ut a natura libido humana corrigitur, non ab libidine natura; quod, qui impositionem sequi voverint, facient contra. sin a singulari quis potius proficisci volet, id illum facere oportebit ab sexto casu, qui est proprius. Latineis enim non est casus alius. Heis literarum discriminibus facilius reliquorum varietatem discere poterit; quod ii habent exitus aut in A, ut ab hac terra: aut in E, ut ab hac lance: aut in I, ut ab hoc levi: aut in O, ut ab hoc cælo: aut in U, ut ab hoc versu. Igitur ad demonstrandas declinationes biceps una hæc. Sed quoniam ubi analogia, tria; unum, quod in rebus; alterum, quod in vocibus; tertium, quod in utroque: duo priora simplicia, tertium duplex: animadvertendum hæc quam inter se habeant rationem. Primum ea, quæ sunt discrimina in rebus, partim sunt, quæ ad orationem non attineant, partim quæ pertineant. Non pertinent, ut ea, quæ observant in ædificiis & signeis faciendis ceterisque rebus artifices: e quæ vocantur aliæ, harmonicæ; sic item aliæ nominibus aliis: sed nulla harum fit loquendo pars ad orationem. Quæ pertinent res, eæ sunt, quæ verbeis dicuntur proportionem, neque a similitudine quoque vocum declinatus habent. ut Iuppiter, Marspiter; Jovi, Marti. Hæc enim genera nominum & numero & casibus similia sunt, proportionem. similia inter se, quod utraque nomina sunt, & virilia sunt, & singularia, & casu nominandei & dandei. Alterum

genus vocale est, in quo voces modo sunt proportionem similes, non res: ut biga, bigæ, nuptia, nuptiæ. Neque enim in his res singularis subest una, cum dicitur biga, quadriga. neque ab his vocibus quæ declinata sunt, multitudinis, significant quidquam. Ideo quod omnia multitudinis, quæ declinantur ab uno: ut a merula, merulæ, sunt ejusmodi ut singulari subjungantur: sic merulæ duæ, caculæ tres, faculæ quattuor. Quare cum idem non possit subjungi: cum dicimus unæ bigæ, quadrigæ duæ, nuptiæ tres; sed pro eo unæ bigæ, binæ quadrigæ, trinæ nuptiæ; apparet non esse biga, & quadriga; & bigæ, & quadrigæ: sed ut est hujus ordinis una, duæ, tres, principium una: sic in hoc ordine altero, unæ, binæ, trinæ, principium est unæ. Tertium genus, est illud duplex, quod dixi, in quo & res & voces similiter proportionem dicuntur: ut bonus, malus: boni, mali. de quorum analogia & Aristophanes & alii scripserunt. Etenim hæc denique perfecta, ut in oratione illæ duæ simplices inchoatæ analogiæ, de quibus tamen separatim dicam, quod his quoque utimur in loquendo. Sed prius de perfecta, in qua & res & voces quadam similitudine continentur, cujus genera sunt tria: unum vernaculum ac domi natum: alterum adventitium: tertium nothum, ex peregrino heic natum. Vernaculum est, ut sutor, & pistor; futuri, & pistori. Adventitium est, ut Heciores, Nestores; Hecoras, Nestoras. Tertium illud nothum, ut Achilles, & Peleus. de genere multi utuntur, non modo poetæ, sed etiam

M. T. Varro.

M

plerique. hæc primo omnes, qui soluta oratione loquuntur, dicebant, ut quæstorem, prætorem, sic Hectorem, Nestorem. Itaque Ennius ait, Hæctoris natum de muro Trojano jactari. Actius hoc in tragœdiis largius a prisca consuetudine movere cœpit, & ad formas Græcas verborum magis revocare, & a quo Valerius ait, Actius Hectorem nollet facere, Hæctora mallet. quod adventitia pleraque habemus Græca, secutum, ut de notheis Græcanicos quoque nominatos plurimum haberemus. Itaque ut heic alia Græca, alia Græcanica, sic analogiæ. e quibus quæ sic nothæ fiunt declinationes, de heis aliæ sunt priscae, ut Bacchides, Chrysideis: aliæ minores, ut Chrysideis, Bacchideis: aliæ recentes, ut Chrysidas, Bacchidas: cum heis omnibus tribus utantur nostri, maxime qui sequuntur media in loquendo, offendunt minimum. quod prima parum similia videntur esse Græceis, unde sint translata: tertia parum similia nostris. Omnis analogiæ fundamentum similitudo quædam, ut dixi. quæ solet esse in rebus, in vocibus, & in utroque: in qua harum parte cumque sit in ferendo, & cujusmodi, videndum. Nam, ut dixi, neque rerum, neque vocis similitudo ad has duplices, quæ in loquendo quærimus, separatim satis est, quod utraque parte opus est simili, analogias verborum exprimendas: quas ad loquendum ut perducas, accedere debet usus. Alia enim ratio qua facias vestimentum; alia, quemadmodum utare vestimento. Uti species videntur esse tres: una, consuetudinis veteris; altera, consuetudinis hujus; tertia au-

tem, neutra. Vetera, ut cascus furus, casci furi. Hujus consuetudinis, ut albus, caldus; albo, caldo. Neutra, ut scala, falera; scalam, faleram. Ad quas accedere potest quarta, quæ est mixta, ut amicitia, inipicitia; amicitiam, inimicitiam. Prima est, qua usi antiqui, & nos reliquimus: secunda, qua nunc utimur: tertia, qua utuntur poetæ. Analogia non item ea definienda, quæ dirigitur ad naturam verborum, atque illa, quæ ad usum loquendi. Nam prior definienda sic, Analogia est verborum similiarum declinatio similis. Posterior sic, Analogia est verborum similiarum declinatio similis, non repugnante consuetudine communi. Ad quam harum duarum ad extremum additum erit hoc, ex quadam parte; poetica analogia erit definita. harum primam sequi debet populus, secundam omnes singuli e populo; tertiam poetæ. Hæc diligentius, quam apertius, dicta esse arbitror. sed non obscurius, quam de re simili definitiones grammaticorum sunt, ut Arufini, Aristodemi, Aristoclis, item aliorum. quorum obscuritates eo minus reprehendendæ, quod pleræque definitiones re incognita propter summam brevitatem, non facile perspiciuntur, nisi articulatim sit explicata. Quare magis apparebit, si erit aperte de singuleis partibus: quid dicatur verbum, quid similitudo verbi, quid declinatio, quid similitudo declinationis, non repugnante consuetudine communi, quid ex quadam parte. Verbum dico, orationis vocalis partem, quæ sit indivisa & minima, si declinationem naturalem habeat. Similem, verbum verbo, tum

quom & res, quam significat, & vocem, qua significatur, & in figura transitum declinationis parilem. Declinatio est, cum ex verbo in verbum, aut ex verbi discrimine, ut transeat mens, vocis commutatio fit aliqua. Similitudo declinationis, cum item ex aliqua figura in figuram transfit, ut id transit, cum quo confertur. Adjectum est, non repugnante consuetudine communi: quod quædam verba contra usum veterem declinata patietur, ut passa Hortensium dicere pro has cervices, cervix; quædam non, ut si dicas pro fauces, faux. Ubi additur, ex quadam parte, significat non esse in consuetudine in heis verbeis omneis parteis: ut declinatum amo, juvo; amor, jovor. Quid videretur analogia in oratione, & quas haberet species, & quæ de heis sequenda viderentur, ut brevi potui, informavi. nunc in quibus non debeat esse, ac proinde ac debeat, soleat quæri, dicam. Ea sex sunt quattuor genera: primum in id genus verbeis, quæ non declinantur, analogia non debet quæri, ut in heis, nequam, mox, vix. De heis magis in alio, quam in alio erratur verbo. dicunt enim non habere casus mox & vix, nequam habere: quod dicamus, hic nequam, hujus nequam, huic nequam: cum intellegimus, aut hominis ejus, quem volumus ostendere esse nequam, dicimus casus, & ei præponimus, non, cujus putamus nequitiam. Quod vocabulum factum, ut ex non & volo, Nolo; sic ex ne & quidquam, item media extrita syllaba, coactum est Nequam. Itaque ut eum, quem putamus esse non hili, dicimus Nihili;

fic in quo putamus esse nequidquam, dicimus nequam. Secundo, si unum solum habent casum in voce, quod non declinentur, ut literæ omnes. Tercio, si singularis est vocabuli series, neque habet eum qua comparari possit, ut esse putant caput, capitis, capite. Quartum, si ea vocabula, quæ conferuntur inter se, rationem habent, quam oportet, ut focer, focrus; socerum, socrum. Contra in quibus debeat quæri analogia, fere totidem gradus debent esse conjuncti. Primum, ut sint res: secundum, ut earum sit usus: tertium, uti hæ res vocabula habeant: quartum, ut habeant declinationis naturales. De primo gradu, quod natura subest & multitudinis & singularis, dicimus hei asses, hosce asses, hic as, hunc assem: contra quod in numereis finiteis multitudinis natura singularis non est, dicimus hei duo, & hei tres; heis duobus, heis tribus. Secundo gradu si est natura, neque est usus, id genus ut sit discriminandum, ut sit in faba, & id genus. Non enim opus fuit, quæ ut in ferveis, item ex parte & universa nominamus.

Desunt quedam.

M. TERENTII VARRONIS
F R A G M E N T A.

M 4

M. TERENTII VARRONIS F R A G M E N T A.

DE LINGUA LATINA

LIBER I

AD P. SEPTIMIUM.

AGGULUS, aggens, agguilla, aggerunt. in ejusmodi Græci & Attius noster binam G scribunt, alii N & G. quod in hoc veritatem facile videre non est. Similiter ageps & agcora. *Prisc. libro primo.*

Nec R, nec Q, nec H, in numero literarum.
Ibidem.

In quo L. Ælius noster, literis ornatissimus, memoria nostra erravit aliquoties. nam aliquot verborum antiquorum Græcorum, perinde atque essent propria nostra, reddidit causas falsas. Non enim Leporem dicimus, ut ait, quod est Levipes, sed quod est vocabulum antiquum Græcum. Multa enim vetera illorum ignorantur, quod pro iis, aliis nunc vo-

cabulis utantur : & illum esse, plerique ignorent Græcum. quem nunc nommant ἑλληνα, puteum esse, quod vocant φρέαρ : Leporem, quod λαγῶν dicunt. In quo non modo L. Ælii ingenium non reprehendo, sed industriam laudo. Successum enim fortuna, experientiam laus sequitur. *A. Gellius, lib. 1, cap. 18.*

(Hoc fragmentum huc reposui, fide Ausonii Popmæ. A. Gellius hæc citat ex libro XIV humanarum. Lud. Carrio in notis ad A. Gellium, notavit, in libri hujus nomenclatura, & item numero, vehementer inter se dissentire membranas, & libros vulgatos: antiquissimas editiones habere, in primo de ratione vocabulorum libro; alias, in quarto decimo, de ratione vocabulorum libro. Sequatur quisque sententiam, quæ magis ei arridet, neque enim in hoc vertuntur opes Latii.)

*

Furem ex eo dictum, quod veteres Romani Furvum atrum appellaverint, & Fures per noctem, quæ atra sit, facilius furentur. Ibidem.

DE LINGUA LATINA, LIB. II.

AD P. SEPTIMIUM.

*

*

*

DE LINGUA LATINA LIB. III.

AD P. SEPTIMIUM.

*

Fenerator a fenore est cognominatus. Fenus autem dictum a fetu, & quasi a feura quadam pecuniæ pa-

rientis, atque increscentis. Et idcirco & M. Cato, & ceteri ætatis ejus, Feneratorum sine A litera pronuntiarunt: sicuti Fetus ipse, & Fecunditas appellata. A. Gellius libro XVI, cap. 12.

*

Sicut vocetur panthera & Lea. Junius Philargyr. ad Eclogam II Virgil. Leam Varro ad Ciceronem dicit libro III.

M. TERENTII VARRONIS
DE LINGUA LATINA
LIB. X.

*

LIB. XI.

Rure ordinatum arbutum. Sosp. lib. I.

Horum poematorum, his poematis. Ibidem.

Catinuli. Idem. Catinuli dixit, non catilli, Varro ad Ciceronem XI. GIT per omnes casus ire debere. Vulgo autem hoc Gicli dicunt.

LIB. XII.

*

LIB. XIII.

Olivo & Osso.

Palpetras.

Sosp. Charif. lib. I. Palpetras per T, Varro ad Ciceronem XIII dixit, sed Fabianus de animalibus primo palpebras per B. Alii dicunt, palpetras genas, palpebras autem ipsos pilos.

LIB. XIV.

*

L I B. X V.

*

L I B. X V I.

*

L I B. X V I I.

*

L I B. X V I I I.

*

Quibus nos in hoc libro, proinde ut nihil interfit,
utemur indiscriminatim. *Nonius Indiscriminatim.*

L I B. X I X.

*

L I B. X X.

*

L I B. X X I.

*

L I B. X X I I.

*

Rure veni. *Sosp. Charif. lib. I.*

L I B. X X I I I.

Ingluvies, sunt tori circa gulam, qui propter
pinguitudinem fiunt, & interjectas habent rugas.
Junius Philarg. in III Georg. Virgilii.

L I B. X X I V.

Proloquium est sententia, in qua nihil desideratur. *A. Gellius lib. XVI, cap. 8.*

Cum inde haurierint. *Prisc. lib. X. Haurivi, vel haurii.*

INCERTI LIBRI.

*

Talia ex Græco sumta, ex masculino in femininum transeunt, & A litera finiuntur, ὁ κοχλίας, hæc cochlea, ὁ χάρτης, hæc charta, ὁ γαυσάπης, hæc Gausapa, ὁ ἑρμας, Herma. *Priſc. lib. VII, & Soſip. Charif. lib. I.*

*

Junior & ſenior, comparativi ſunt per diminutionem, Senior, non ſatis ſenex, Junior, non ſatis juvenis, vel intra juvenem. ſicut pauperior intra pauperem. *Servius in librum V & VI Æneid.*

Id præſente Legatis omnibus exercitus pronuntiat. *Donatus in Eunuch. Terentii. Actus IV, Scena 3.*

Caput, quod ab eo capiant initium ſenſus, ac nervi. *Laſtant. in lib. de opificio Dei.*

Fixum. *Diomed. lib. I.*

Ala, culmus fabæ. *Servius.*

M. TERENTII VARRONIS

DE LINGUA LATINA AD M. MARCELLUM

L I B. I.

*

Cretenſes Ennius dixit. *Soſip. lib. I.*

L I B. II.

Semel minusne, an bis minus ſit, non ſat ſcio, An utrumque eorum, ut quondam audivi dicier, Jovi ipſi Regi noluit concedere. *Gell. lib. XII, c. 6.*

M. Varro Æditimum dici oportere cenſet magis quam ædituum: quod alterum ſit recenti novitate

factum, alterum antiqua origine incorruptum. *A. Gell. lib. XII, cap. 10.*

L I B. III.

*

Utrumque mulieres, & epicrocum viri quoque habitarunt. *Nonius. Habitare, pro uti.*

L I B. IV.

*

L I B. V.

*

Later, lutum, agmenta. *Charif. lib. I.*

Domi suæ. *Idem ibidem. Domi est Genitivus.*

Mutuo. *Idem libro II.*

HΘH nulli alii servare convenit, quam Titinio & Terentio: Παθῆν vero Trabea, & Attilius & Cæcilius facile moverint. *Ibidem.*

Præcise generat animi passionem, quod novi generis cum non sit interjectio, sed ademptio tantum, interjecti animi causa vocitamus: *Tu me homo adigis ad insaniam*: irascentis & hæc oratio est, licet nulla interjecta sit particula. *Ibidem.*

L I B. VI.

*

L I B. VII.

Clausulas quoque primum appellatas dicunt, quod clauderent sententiam, ut apud Attium: *An hac jam obliti sunt Phruges?* *Ruffinus de metris Terentii, Plauti, & aliorum.*

Aut in extremum senarium totidem semipedibus.

adjectis fiat comicus quadratus, ut hic: *Heri aliquot adolescentuli coimus in Piræo.* Ibidem.

I N C E R T I L I B R I.

*

Quare in hujusmodi locis poni oportet notam in transversum inter syllabas frequentius ad extremum versum senarium, & similes, si pro longa brevem habebunt, ut in hoc: *Amicus summus meus & popularis Geta.* Ibidem.

In priore verbo graves prosodiæ quæ fuerunt, manent: reliquæ mutant. *A. Gellius lib. XVIII, cap. 12. Mutant, pro mutantur.*

Varro ait, quatuor foraminum fuisse tibiae apud antiquos, & se ipsum in templo Marsyæ vidisse tibiae quatuor foraminum. *Acron in Artem poeticam Horatii.*

Ex gallo gallinaceo castrato, fit capus. *Sofip. lib. I. Capo dicitur nunc, sed Varro Capus.*

M. TERENTII VARRONIS
DE UTILITATE SERMONIS

L I B. I.

*

L I B. II.

*

L I B. III.

*

L I B. IV.

*

Ænigmatis. Sofip. Charif. lib. I.

M. TERENTII VARRONIS
DE SIMILITUDINE VERBORUM

L I B. I.

*

L I B. II.

Pax singulariter dicitur. *Sofp. lib. I.*

M. TERENTII VARRONIS
DE POEMATIS

L I B. I.

*

L I B. II.

*

Nunc vides in conviviis, ita poni sal & mel.
Sofp. Charif. lib. I.

Lentim. *Ibidem.*

L I B. III.

Poematorum, poematis. *Ibidem.*

I N C E R T I L I B R I.

Olympiam non accessit. *Ibidem.*

M. TERENTII VARRONIS
DE COMPOSITIONE SATYRARUM

L I B E R.

Parrectatæ adsunt, mulcetque mulier Venus caput. *Nonius Porrectati.* Alii: *Paraclatæ adsunt, mulcerque mulier, Venus caput.*

M. TERENTII VARRONIS
DE PROPRIETATE SCRIPTORUM
L I B E R.

Quin æs, stannum, aut quid aliud ejus generis fervefactum, colliquisset, & in forma esset infusum. *Nonius, Liquidum, molle & fluxum.*

M. TERENTII VARRONIS
DE COMŒDIIS PLAUTINIS
L I B E R.

Nam nec Gemini, nec Lenones, nec Condalium, nec Anus, nec Bis compressa, nec Bœotia Plauti unquam fuit: neque adeo ἀγροικος, neque Commorientes, sed M. Attilii. *A. Gellius lib. III, cap. 3.*¹

Plautium fuisse quempiam poetam comœdiarum, cujus quoniam fabulæ Plautii inscriptæ forent, acceptas esse quasi Plautinas: cum essent non a Plauto Plautinæ, sed a Plautio Plautianæ. *Ibidem.*

Saturionem & Aditum, & tertiam quandam in pistrino Plautus scripsit, cum pecunia omni, quam in operis artificium senicorum pepererat, in mercationibus perditâ, inops Romam redisset, & ob quærendum victum ad circumagendas molas, quæ trufariles appellantur, operam pistori locasset. *Ibidem.*

M. TERENTII VARRONIS
PLAUTIN. QUÆSTIONUM
L I B. I.

*

M. T. Varro.

N

L I B. II.

*

Amuffis, est & æquamentum lævigatum: & est apud fabros tabula quædam, qua utuntur ad saxa coæquanda. *Nonius, Examuffim dicitur examinate ad regulam.*

Satyra est ex uva passa & polenta, ex nucleis pineis mulso consparsis. *Diomed. lib. III. Satyra, a quodam genere farciminis, quod multis rebus fertum Satyram Varro vocitat.*

M. TERENTII VARRONIS
EPISTOLICARUM QUÆSTIONUM

L I B. I.

*

Corona navali. *Sofip. lib. I.*

Maximam multam dixerunt trium millium, & viginti assium: quia non licebat quondam pluribus triginta bobus, & duabus ovibus, quemquam multari: æstimabaturque bos centussibus, ovis decussibus. *Festus, Multa. Osce pæna est pecuniaria.*

Pignoris capio ob æs militare, quod æs a Tribuno ærario miles accipere debebat, vocabulum seorsum fit, per quod dilucet, hanc capionem posse dici, quasi hanc captionem, & in usu, & in pignore. *A. Gell. lib. VII, cap. 10.*

L I B. II.

*

L I B. III.

*

Capillus pluraliter dici non debet. *Sofip. lib. I.*

More majorum Senatus haberi solebat, per Dictatorem, Consules, Prætores, Tribunos plebis, Interregem, Præfectum urbis: neque alii præter hos jus fuit facere Senatusconsultum, quotiesque usu veniebat, ut omnes isti Magistratus eodem tempore Romæ essent, tum quo supra ordine scripti erant, qui eorum prior aliis erat, ei potissimum Senatus consulendi jus fuit. Extraordinario jure Tribuni quoque militares, qui pro Consulibus erant, item Decemviri, quibus imperium Consulare tum erat, item Tresviri Reipublicæ constituendæ causa creati, jus consulendi Senatum habuerunt.

Intercedendi ne Senatusconsultum fieret, jus fuit iis solis, qui eadem potestate, qua ii, qui Senatusconsultum facere volebant, majoresque erant.

Nisi in loco per Augustum constituto, quod templum appellaretur, Senatusconsultum factum esset, justum id non fuit. propterea & in Curia Hostilia, & in Pompeja, & post in Julia, cum profana ea loca essent, templa sunt per Augustum constituta, ut in iis Senatusconsulta, more majorum justa fieri possent.

Non omnes ædes sacræ templa sunt, ac ne ædes quidem Vestæ templum est.

Senatusconsultum ante exortum, aut post occasum solem factum, ratum non fuit. Opus Censorium fecit existimatos, per quos eo tempore Senatusconsultum factum esset.

Immolare hostiam prius, auspicarique debet, qui

Senatum habiturus est. De rebus divinis prius, quam humanis, ad Senatum referendum est. Referri oportet, aut infinite de Republica, aut de singulis rebus finite. Senatusconsultum fit duobus modis, aut per discessionem, si consentiatur; aut, si res dubia sit, per singulorum sententias exquisitas. Singuli autem debent consuli gradatim, incipique a Consulari gradu, ex quo gradu semper quidem antea primus rogari solitus est, qui Princeps in Senatum lectus esset. Hoc autem tempore novus mos institutus est per ambitionem, gratiamque, ut is primus rogaretur, quem rogare velit, qui habeat Senatum, dum is tamen ex gradu Consulari sit. *A. Gellius lib. XIV, c. 7, citat hæc ex literis, quas Varro ad Oppianum dederat, quæ erant in libro Epistolicarum quaestionum quarto.*

Jus est præfecto Senatus habendi, deque hac re assensus est Capito Tuberoni, contra sententiam Mutii: namque & Tribunis plebis Senatus habendi jus erat, quamquam Senatores non essent ante Asinium plebiscitum. *Idem, libri ejusdem cap. 8.*

L I B. V.

*

A Deorum sede cum in Meridiem spectes, ad sinistram sunt partes mundi exorientes, ad dextram occidentes. eo factum arbitror, ut sinistra meliora auspicia, quam dextra esse existimentur. *Festus, scribens idem fere sentire Sinnium Capitonem, & Cincium, quod sentiat Varro.*

L I B. V I.

*

Eclogas ex Annale descriptas. *Sofip. lib. I.*

Quò loco per O, & quo loci per I, potest dici, sed ita, ut si pluribus locum quæras, aut in Italia quid puta sit, an in Græcia, Quo loco dicas? responderetur, hoc loco. Si per I, sicut quò sis. Sed homo in multitudine dicitur. Cum autem, quid hoc est hominis? quæritur, de alicujus quæro hominis qualitate. *Sofip. lib. I citat ex IV libro epist. quæst.*

Ad mortem perduceres non sii. *Diomed. lib. I.*

INCERTI LIBRI.

*

Demolivit tectum. *Diomed. lib. I. Demolio.*

M. TERENTII VARRONIS E P I S T O L A R U M L I B. I.

*

In votum amicorum domus fumat, hilaresco. *Nonius, Hilarisco.*

L I B. I I.

*

Tuum opus nemo imitare potest. *Nonius. Imitat.*

L I B. I I I.

*

Capillum pluraliter dici non debere. *Sofip. lib. I. Alii referunt ad lib. III epist. quæstionum.*

L I B. I V.

*

L I B. V.

*

L I B. V I.

*

L I B. V I I.

*

Quintum tricensimum annum dici sine & conjunctione, & similia, nec interponendam conjunctionem in re ipsa conhaerentem, ut si dixerō, Ad quintum & tricensimum praedium habeo, jam duo significabunt, alterum ad quintum, alterum ad tricensimum. *Sosp. ibidem.*

L I B. V I I I.

*

Margaritum, margarita plura. *Sosp. ibidem.*

I N C E R T I L I B R I.

*

Si te in libertatem vindicare non potes, feres fortunam. *Nonius, Vindicare.*

Si venisses Capuam; quod & pueros minutos vides libenter, & majores animadvertere non vis. *Nonius in Minutum.*

E P I S T O L A A D J U L I U M C A E S A R E M.

*

Interea prope ad occidentem solem horrescit mare. *Nonius, Horrendum.*

Convocat Ptolomæum cinædon, Laconicon Petauristen, Diona ἀνδροποιόν. *Nonius, Petaurista.*

E P I S T O L A J U L I I C A E S A R I S.

Cum simul ac Romam venissem, mihi attigit au-

res nuntius. *Ex templo eas: in curriculum contuli
propere pedes. Nonius, Curriculum.*

EPISTOLA AD FABIUM.

*

Quod facie Saturnorum similes sunt, iidemque imberbi. *Nonius, Imberbi. Male Riccob. Nonius in verbi, pro in verbis. Error ex vicinitate literarum earumque inepta divisione.*

EPISTOLA AD FUFLUM.

*

Si hodie Nenum venis, cras quidem si veneris meridie, natali Fortis Fortunæ, Quintiporis Clodiani Forias ac poemata gargaridans dices: *O fors fortuna, quantis commoditatibus hunc diem. Nonius, Gargaridiare. Idem. Nenon, pro non. Idem, fors fortuna.*

EPISTOLA AD MARULLIUM.

*

Utrum meridie, an vesperi lubentius ad Obham accedas, locus, actus, adventus declarabit. *Nonius, obba.*

EPISTOLA AD NERONEM.

*

Nam si tuam rhedam non habuisssem, habuisssem varices. *Nonius in Rheda & varices.*

Ad lare familiare. *Sofip. Char. lib. I.*

EPISTOLA AD SERVIUM SULPITIUM.

*

In memoria sibi esse, quod Quintus Catulus,

N 4

curator restituendi Capitoli, dixisset, voluisse se arcam Capitolinam deprimere, ut pluribus gradibus in ædem conscenderetur, suggestusque pro fastigii magnitudine altior fieret, sed facere id non quisse, quoniam favissæ impedissent: id esse cellas quasdam & cisternas, quæ in arca sub terra essent, ubi reponi solerent signa vetera, quæ ex eo templo collapsa essent, & alia quædam religiose donariis consecrata. *Gell. lib. II, cap. 10.*

Negat quidem se in literis invenisse, cur favissæ dictæ sint: sed Q. Valerium Soranum solitum dicere ait, quos Thesauros græco nomine appellaremus, priscos Latinos flavissas dixisse: quod in eo non rude æs argentumque, sed flata signataque pecunia conderetur. Conjectare igitur se, detractam esse ex eo verbo secundam literam, & favissas esse dictas, cellas quasdam & specus, quibus æditui Capitolini uterentur ad custodiendas res veteres religiosas. *A. Gell. ibidem.*

M. TERENTII VARRONIS

DE GRADIBUS
LIBRI.

*

Germanus de eadem genetrice natus est, non ut multi dicunt, de eodem germine, qui tantum fratres vocantur. *Servius in V Æneid.*

M. TERENTII VARRONIS

ΠΕΡΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΩΝ
LIB. I.

*

LIB. II.

*

LIB. III.

*

Propius proxime. *Sofp. Charif. lib. II.*

M. TERENTII VARRONIS
COMPLEXIONUM

LIB. I.

*

LIB. II.

*

LIB. III.

*

LIB. IV.

*

LIB. V.

*

LIB. VI.

*

Ad mortem non fivi me producere. *Diomed.*
lib. I.

M. TERENTII VARRONIS
DISCIPLINARUM

LIB. I.

*

LIB. II.

*

LIB. III.

*

LIB. IV.

*

L I B. V.

*

Aliud est *quarto* Prætozem fieri, & *quartum*; quod quarto locum adsignificat, ac tres ante factos; *quartum*, tempus adsignificat, & ter ante factum. Igitur Ennius recte hoc scripsit, *Quintus pater, quartum fit Consul*: & Pompejus timide, quod in Theatro, ne adscriberet Consul tertium aut tertio, extremas literas non conscripsit. *Gellius lib. X, cap. 1.*

L I B. VI.

*

L I B. VII.

*

L I B. VIII.

*

Manducata portulaca sitim tollit. *Non. Portulaca.*
Vesperī non videre, quos appellant lusciosos.
Nonius, Lusciosi.

INCERTI LIBRI.

Observasse se in versu Hexametro, quod omni modo quintus semipes versum finiret, & quod priores quinque semipedes æque magnam vim haberent in efficiendo versum, atque alii posteriores septem: idque ipsum ratione quadam Geometrica fieri dicit. *Gellius lib. XVIII, cap. 15.*

Dialectica & Rhetorica est, quod in manu hominis pugnus adstrictus, & palma distensa: illa, verba contrahens; ista distendens. *Isidor. lib. II Originum.*

M. TERENTII VARRONIS
DE GRAMMATICA
LIBER.

*

Ars Grammatica, ut Varroni placet, scientia est eorum, quæ a poetis, historicisque, oratoribusque dicuntur, ex parte majore. Ejus præcipua officia sunt quatuor, ut ipsi placet, scribere, legere, intelligere, probare. *Victorinus de Orthogr.*

Eam Varro literationem vocat. *Isidorus lib. 1.*

Literarum partim sunt & dicuntur, ut A & B. partim dicuntur & non sunt, ut H & X. partim sunt, neque dicuntur, ut Φ. Ψ. *Cassiod. in Orthographia.*

M. TERENTII VARRONIS
DE ASTROLOGIA
LIBER.

*

Stellam a stando dici. *Cassiod. in compendio Astronomiæ.*

M. TERENTII VARRONIS
DE ARITHMETICA
LIBER.

*

M. TERENTII VARRONIS
DE GEOMETRIA.
LIBER

AD M. CÆLIUM RUFUM.

*

Ager Arcifinius, sicut ait Varro, ab arcendis hostibus est appellatus: qui postea interventu li-

tium per ea loca, quibus finit, terminos accipere cœpit. *Jul. Frontinus in libro de limitibus agrorum.*

Optice pars Geometriæ hoc efficit, ut in speculo caput in imo compareat, pedes vero surrecti.

Geometriæ pars altera, Canonica Græcis nuncupata, quæ vocum longitudo & altitudines mensu certo distinguit.

M. TERENTII VARRONIS

DE MUSICA

LIBER.

*

M. TERENTII VARRONIS

ANTIQUITATUM RERUM HUMANARUM

LIB. I.

*

Praxiteles, qui propter artificium egregium, nemini est paulum modo humaniori ignotus. *A. Gell. lib. XIII, cap. 15.*

Ut habent parii, qui vocantur Ophiogenes, & in Africa Pfylli: quorum Ophiogenes, cum arbitrantur suppositum esse aliquem in stirpe, ei admovent, ut pungat colubram: cum pupugerit, si de genere sit, vivere; si non sit, mori. *Priscianus lib. X, in Pungo.*

Admota aspis cum pupugerit, si non occidat, sciat ex Pfyllorum stirpe esse. *Idem, ibidem.*

Etiam nunc esse paucos ibi, quorum salivæ contra ictus serpentum medeantur. *Plin. lib. VII, cap. 2.*

Murrata potione usos antiquos indicio est, quod

etiam nunc *Ædiles* per supplicationes Diis addunt ad pulvinaria, & quod XII Tabulis cavetur, ne mortuo indatur. *Festus*.

L I B. II.

Literisque ac laudibus æternare. *Non. Æternare.*
Dardanum Deos Penates ex Samothrace in Phrygiam, & *Æneam* ex Phrygia in Italiam detulisse. *Macrob. lib. III, cap. 4.*

Constat quidem nunc lauro sacrificantes apud aram maximam coronari, sed multo post Romam conditam hanc consuetudinem sumsisse exordium, postquam in Aventino lauretum coepit virere. *Macrob. lib. III, cap. 12.*

L I B. III.

Postquam adoleverit hæc juvenus. *Prisc. lib. IX.*

Gentis Salentinæ nomen tribus e locis fertur coaluisse, e Creta, Illyrico, Italia. Idomeneus e Creta, oppido Lycto, pulsus per seditionem, bello Magnesium, cum grandi manu, ad Regem Cliticum venit in Illyricum: ab eo item accepta manu cum Locrensis plerisque profugis in mari conjunctus amicitiaque per similem causam sociatis, Locros appulit, vacuata eo metu urbe, ibique possedit aliquot oppida & condidit: in quis Uria, & Castrum Minervæ nobilissimum. In tres partes divisa copia in populos XII, Salentini dicti, quod in Salo amicitiam fecerint. *Val. Prob. ad Eclog VI Virgilii.*

Postea cum his unam Rempublicam conjuncti & congerminati tenuere. *Non. Congermanescere.*

L I B. I V.

*

L I B. V.

Jano duodecim aras pro totidem mensibus dedicatas. *Macrob. lib. I Saturn. cap. 9.*

Libros duodecim fuisse Numæ regis, quos invenit Cn. Terentius scriba. *Plinius lib. XIII, cap.*

13.

L I B. V I.

*

Prærogativæ sententiæ dicuntur, quæ rus
Romani, qui ignonarent petitores, facilius eos
animadvertere possent. *Festus, Prærogativæ.*

Pro censu classis juniorum, Servius Tullius cum
dixit in descriptione centuriarum, accipi debet in
censu. *Idem.*

L I B. V I I.

*

Suffragat majores hi
qui vulgo in usu us apparent
juncta suffrag quem quisque
fieri vellet notabat to scriptis
candidatorum hominu
Festus, Suffragatores.

L I B. V I I I.

*

L I B. I X.

*

L I B. X.

*

Juxta Rhegium fluvii sunt continui septem, La-

topodonar, Mygodes, Eugyon, Staſteres, Polme, Meleiſſa, Argeades. In his a matris nece purgatus dicitur Oreſtes, ibique diu fuiſſe enſem, & ab eo ædificatum Apollinis templum; cujus loco Rheginos, cum Delphos proficiſcerentur, re divina facta, lauream decerpere ſolitos, quam ferrent ſecum. *Val. Probus in Bucol. Virgil.*

L I B. XI.

*

Ad viſtum optima fert ager Campanus frumentum, Falernus vinum, Caſinas oleam, Tuſculanus ficum, mel Tarentinus, piſcem Tiberis. *Macrob. lib. III Saturnal. cap. 16.*

L I B. XII.

*

Ab Erythræo mari orti. *Prif. lib. VII. Soſp. lib. I.*

L I B. XIII.

Homines, qui media nocte ad proximam mediam noctem in his XXIV horis nati ſunt, unò die nati dicuntur. *Gell. lib. III, cap. 2. Macrob. lib. I, cap. 3.*

Athenienſes autem aliter obſervare, eoſque a ſole occaſo ad ſolem iterum occidentem, omne id medium tempus unum diem eſſe dicere. Babylonios porro aliter, a ſole enim exorto, ad exortum ejuſdem incipientem, totum id ſpatium, unius diei nomine appellare. Multos vero in terra Umbria unum & eundem diem eſſe dicere, a meridie ad inſequentem meridiem; quod quidem nimis abſurdum eſt. Nam qui Kalendarum hora VI natus eſt apud Umbros, dies ejus natalis videri debebit &

Kalendarum dimidiatum, & qui est post Kalendarum dies, ante horam ejusdem sextam. *Ibidem.*

Tanaidis. *Sofip. lib. I.*

LECTORI S.

Sex libri sequentes, fuerunt de divinis temporibus, teste Riccobono. Quare fortassis unus de ipsis erat liber, qui citatur, de diebus. Adde, quod Macrobius lib. I, cap. 3 quædam ex libro hoc XIII laudans, dicat, hæc esse in libro de diebus.

LIB. XIV.

*

Altera ira, altera vulneribus fatiscuntur. *Nonius, Fatiscuntur.*

Petoriturum verbum Gallicum, & lanceam non Latinum, sed Hispanicum verbum esse. *Gell. lib. XV, cap. 30.*

LIB. XV.

Fros, foenum, messis. *Sofip. lib. I. Fros sine N. Mortuos fallunt. Diomed. lib. I.*

LIB. XVI.

*

Mortuus est anno duodevicesimo, Rex fuit anno vicesimo primo. *Nonius, Duodevicesimo.*

LIB. XVII.

*

LIB. XVIII.

Ad Romuli initium plus mille & centum annorum est. *A. Gell. lib. I, cap. 16.*

Fuisse Vettium Romæ in augurio non ignobilem, ingenio magno, cuivis docto in disceptando parem, eum se audisse dicentem. Si ita esset, ut

traderent Historici de Romuli urbis condendæ auguriis, ac duodecim vulturiis: quoniam centum & viginti annos incolumis præterisset populus Romanus, ad mille & ducentos & perventurum. *Censorin. in libro de Die natali. cap. 17.*

Balteum Tuscum esse vocabulum. *Sofsp. lib. I.*

L I B. XIX.

*

Indutiæ sunt pax castrensis, paucorum dierum. *Gell. lib. I, cap. 25.*

Indutiæ sunt belli feriæ. *Ibidem.*

Multæ vocabulum non Latinum, sed Sabinum esse: idque ad suam memoriam mansisse, in lingua Samnitum, qui sunt a Sabinis orti. *Gell. lib. II, cap. 1.*

L I B. XX.

*

Et ea, quæ ad mortales pertinent, quadrifariam dissertierim, in homines, in loca, in tempora, in res. *Nonius, Quadrifariam.*

Neque idonei cives aliquid habent antiquius salute communi. *Nonius, Antiquius.*

Omnes Tarquinius ejicerent, ne quam reditionis, per gentilitatem, spem haberent. *Nonius, Reditio.*

Decemviri cum fuissent arbitrati, binos nundinum divisum habuisse. *Non. Nundinus, mascul. gen.*

Præterquam duobus in primis est scriptum, spectare velit potius quam voluntatem, debeam non datum dicere magistratum. *Nonius, Balbe, obscure.*

Eo die cis Tiberim redeundum est, quod de cælo auspicari jus nemini sit, præter Magistratum.

M. T. Varro.

O

Non. in Cis. sed ex lib. XX Rhetoricor. forte vitium est in textu.

Cum venerint Censores, inter se sortiant. *Non. in Sortirent.*

Quod verbum Censeo, & Arbitror, idem poterat ac valebat. *Non. in Censere, sed ex lib. XX rei rusticae, manifesto errore.*

Ut Consules ac Prætores qui sequuntur in castra, Accensi dicti: quod ad res necessarias sæpe acciantur, velut accensiti. *Non. in Accensi, laudans sed perperam lib. XX Rhetor.*

Qui in ordine erat, is æs militare merebat. *Non. Meret.*

In conviviis qui sunt instituti, potandi Modimperatores, Magistri. *Nonius, Modiperatores.*

Secundum leges habuisset patritas. *Non. Patritum, sed ex lib. 20 de Rep. an recte, aliorum esto arbitrium.*

Ne quis lectorem spurcum, hominem liberum præhendere, iussisse velit. *Nonius, in Spurcum.*

L I B. X X I.

*

In Magistratu habent alii vocationem, alii præhensionem, alii neutrum. Vocationem, ut Consules & ceteri; qui habent imperium: Præhensionem, ut Tribuni plebis & alii, qui habent Viatorem: neque vocationem, neque præhensionem, ut Quæstores & ceteri, qui neque Licetorem habent, neque viatorem. Qui vocationem habent, iidem præhendere, tenere, abducere possunt, & hæc omnia, sive adfunt quos vocant, sive acciri iusserunt. Tribuni plebis, vocationem habent nullam, neque

minus multi imperiti, perinde atque haberent, ea sunt usi. Nam quidam non modo privatum, sed etiam Consulem in rostra vocari jusserunt. Ego Triumvir vocatus a Porcio Trib. plebis non ivi, auctoribus principibus, & vetus jus tenui. Item Tribunus cum essem, vocari neminem jussi, neque vocatum a collega, parere invitum. *A. Gell. lib. XIII, cap. 12.*

Qui potestatem neque vocationis populi viri-
tim habent, neque præhensionis: eos magistratus
a privato in jus quoque vocari est potestas. M.
Lævinus Ædilis Curulis a privato ad prætorem in
jus est eductus, nunc stipati servis publicis, non
modo præhendi non possunt, sed etiam ultro sub-
movent populum. *Idem libro eodem cap. 13.*

Deligata ad patibulos, deligantur & circumfe-
runtur, cruci defiguntur. *Nonius, Patibulum, sed
ex libro XXI rerum Romanarum.*

L I B. XXII.

*

L I B. XXIII.

*

L I B. XXIV.

*

L I B. XXV.

*

Ego σπάρτα apud Homerum, non plus spartum
significare puto, quam Spartos, qui dicuntur in
agro Thebano nati. In Græcia sparti copia modo
cœpit esse ex Hispania. neque ea ipsa facultate usi
Liburni, sed plerumque naves loris suebant. Græci

magis cannābo & stappa, ceterisque sativis rebus, a quibus sparta appellabant. *A. Gellius, lib. XVII, cap. 3. in versum illum Poetarum principis: Καὶ δὴ δοῦρα σέσηπε νεῶν, καὶ σπάρτα λέλυνται.*

EX LIBRO RERUM HUMANARUM, QUI ERAT DE BELLO ET PACE.

Vide fragmenta duo priora libri XIX supra posita. A. Gell. lib. I, cap. 25 ostendit, Lemma hujus libri fuisse de bello & pace.

EX LIBRO RERUM HUMANARUM DE DIEBUS.

Homines, qui media nocte &c. Athenienses olim aliter. *Hæc fragmenta vide supra, lib. XIII. vides ergo, singulis libris suum fuisse titulum & argumentum.*

EX INCERTO RERUM HUMAN. LIBRO.

Italiam de Græco vocabulo appellatam, quoniam boves Græca veteri lingua Ἰταλοὶ vocitati sunt, quorum in Italia magna copia fuerit, buce-
raque in ea terra gigni, pascique solita sint compluria. *Gell. lib. II, cap. 1.*

M. Terentio, quando citatus neque respondit, neque excusatus est, ego ei unam ovem multam dico. *Idem ibidem, oves genere virili.*

Ut etiam putantibus, qui oves duos, non duas dicunt, Homerum secutos, qui ait: μῆλ' οἱ ἔσσι. *Nonius Oves mascul. genere ex Varrone lib. III. (alii 23, alii 27) rerum human. sed teste August. Varro tantum 25 libros scripsit rerum human.*

Nilum intestinum est tenuissimum, quod alii Hilum appellarunt. *Sosip. Charis. lib. 1. Locus hic cu-*

bat in in mendo. Legendum: Hilum, Varro rerum humanarum, intestinum dicit tenuissimum, quod alii hilum appellaverunt, &c.

Numerius Equitius Cupes, & Manius Macellus singulari latrocinio multa loca habuerunt infesta. His in exsilium actis, publicata sunt bona, & ædes, ubi habitabant, dirutæ. Ex ea pecunia scalæ ædis Deum Penatium ædificatæ sunt. ubi habitabant, factus locus, ubi venirent ea, quæ vescendi causa in urbem erant allata. Itaque ab altero, macellum, ab altero, forum cupedinis appellatum. *Donat. in Terentium, in Eunuch.*

Qua murum fieri voluit, urgemur in unum. *No-nius, Urgere.*

M. TERENTII VARRONIS
ANTIQUITATUM RERUM DIVINARUM

AD C. CÆSAREM, PONTIFICEM MAXIM.

L I B. I.

QUI ERAT DE OMNIBUS COMMUNITER.

Ideo prius de rebus humanis scripti, postea de divinis, quia divinæ istæ ab hominibus institutæ sunt. Sicut prior est pictor, quam tabula picta, prior faber, quam ædificium: ita priores sunt civitates, quam ea, quæ a civitatibus sunt instituta. Si de omni natura Deorum & hominum scriberemus, prius divina absolvissemus, quam humana attigissemus. *August. de Civitate Dei lib. VI, cap. 4.*

Tria sunt genera Theologiæ, eorumque unum Mythicon appellatur, alterum Physicon, tertium Civile. Mythicon appellant, quæ maxime utuntur poetæ. Physicon, quo philosophi. Civile, quo po-

O 3

puli. Primum quod dixi, in eo sunt multa contra dignitatem & naturam immortalium fida: in hoc enim est, ut Deus alius ex capite, alius ex foemore sit, alius ex guttis sanguinis natus. In hoc ut Dii furati sint, ut adulteraverint, ut servierint homini. Denique in hoc omnia Diis attribuuntur, quæ non modo in hominem, sed etiam in contemptissimum hominem cadere possunt. Secundum genus est, quod demonstravi, de quo multos libros philosophi reliquerunt, in quibus est, Dii, qui sint, ubi sint, quod genus, quale, ex quonam tempore, an sempiterno fuerint, an ex igne sint, ut credidit Heraclitus, an ex numeris, ut Pythagoras, an ex atomis, ut Epicurus. Sic alia, quæ facilius intra parietes, in schola, quam extra in foro ferre possunt aures. Tertium genus est, quod in urbibus cives, maxime Sacerdotes nosse atque administrare debent, in quo est, quos Deos publice colere, quæ sacra & sacrificia facere quemquam par sit. Prima Theologia maxime accommodata est ad Theatrum, secunda ad mundum, tertia ad urbem. *August. libro eod. cap. 5. Hæc huc repositui, fide Riccob. malim tamen hæc referre ad classem eorum, quæ sparsim ex Varrone, non tamen verbis ipsis auctoris referuntur.*

Duo sunt principia Deorum animadversa, de Cælo & Terra. *August. lib. VII. cap. 28. sed de hoc fragmento, idem quod de duobus præcedentibus sentio.*

Quæ pueritia est infrequens polluta. *Non. Pueritia.*

Et religiones & castus id possunt, ut ex periculo eripiant nos. *Nonius in Castitas.*

Nostro ritu sunt facienda, quam civilibus, Græco castu. *Non. ibidem.*

Immortales sunt animi. *Servius.*

Vacuna Dea est Victoria, & ea maxime hi gaudent, qui sapientia vincunt. *Acron in Horatium, lib. I, Epist. 10.*

L I B. II.

QUI ERAT DE PONTIFICIBUS.

*

Cum aut humus femina recipere non possit, aut recepta non edat, aut edita grandire nequeat. *Nonius, Grandire.*

Is solus habet album galerum, vel quod maximus est, vel quod Jovi immolata hostia albata fieri oporteat. *Gell. lib. X, cap. 15.*

Trojanos oraculum a Dodonæo Jove, apud Epirum accepisse. *Servius.*

Æneam Troja profectum, Veneris per diem stellam semper vidisse, donec in Laurentum agrum venit, ubi non est amplius visa. quare cognovisse, has terras esse fatales. *Idem.*

L I B. III.

QUI ERAT DE AUGURIBUS.

*

L. Scipio cum aurum factum haberet in vinea; fulmine ita est ictus, ut ista esset integra, aurum colliquisset. *Nonius, in Liquidum.*

Salute ostenta. *Priest. lib. X.*

Viros vocare feriis non oportet: si vocaverit; piaculum esto. *Macrob. lib. I, cap. 16.*

L I B. I V.

QUI ERAT DE QUINDECIM VIRIS SACRORUM, QUI LIBRORUM SIBYLLINORUM CUSTODIAM HABUERUNT, A SYLLA DICTATORE INSTITUTI, CUM ANTEA DUUMVIRI, ET POSTEA DECENVIRI EOS LIBROS CUSTODIVISSENT.

*

Ibi cum amissam capram desiderarent, animadvertissentque quendam specum tenebricosum. *Nævius, Specus gen. masc.*

Antistita. Sosp. lib. I.

Sibyllinos libros non fuisse unius Sibyllæ, sed appellari uno nomine Sibyllinos, quod omnes feminæ vates Sibyllæ sunt a veteribus nuncupatæ: vel ab unius Delphidis nomine, vel a consiliis Deorum denuntiandis. Σιῶς enim Deos, non θεός, & consilium non βουλήν, sed βουλὴν appellabant Æolico genere sermonis. Itaque Sibyllam dictam esse, quasi Σιοβουλήν. Ceterum Sibyllas decem numero fuisse, easque omnes enumeravit sub auctoribus, qui de singulis scriptitarunt. *Primam* fuisse de *Persis*, cujus mentionem fecerit Nicanor, qui res gestas Alexandri Macedonis scripsit. *Secundam Libycam*, cujus meminit Euripides in *Lamiæ* prologo. *Tertiam Delphicam*, de qua Chrysippus loquitur, in eo libro, quem de *Divinatione* composuit. *Quartam Cumæam* in Italia, quam Nævius in libris belli *Punicî*, Piso in annalibus nominat. *Quintam Erythræam*, quam Apollodorus Erythræus affirmat suam fuisse civem, eamque Grajis Ilium petentibus fuisse varicinatam, & perituram esse Trojam, & Homerum mendacia scripturum. *Sextam Samiam*, de

qua scripsit Eratosthenes in antiquis annalibus Samiorum reperisse se scriptum. *Septimam Cumanam*, nomine Amalthæam, quæ ab aliis Demophile, vel Herophile, nominatur, eamque novem libros attulisse ad regem Tarquinium Priscum, ac pro eis trecentos Philippeos postulasse: regemque aspernatum pretii magnitudinem, derisisse mulieris insaniam. Illam in conspectu regis tres combussisse, ac pro reliquis idem pretium postulasse. Tarquinium multo magis mulierem insanire putasse. quæ denuo tribus aliis exustis, cum in eodem pretio perseveraret, motum esse regem, ac residuos trecentis aureis emisse: quorum postea numerus sit actus, Capitolio refecto, quod ex omnibus civitatibus & Italicis & Græcis, præcipue Erythris, coacti collatique sunt Romam, cujuscunque Sibyllæ nomine fuerunt. *Octavam Hellesponticam*, in agro Trojano natam, vico Marpessio, circa oppidum Gargethium: quam scribit Heraclides Ponticus, Solonis & Cyri fuisse temporibus. *Nonam Phrygiam*, quæ vaticinata sit Ancyra. *Decimam Tiburtem* nomine Albumæam, quæ Tiburi colitur ut Dea, juxta ripas Anienis. Cujus in gurgite simulacrum ejus inventum esse dicitur, tenens in manu librum: cujus sacra Senatus in Capitolium transtulerit. *Lact. lib. I, cap. 6. ex Varr. lib. Rer. Div. in quo de XV viris agebatur, quem fuisse quartum ex Augustino liquet. Ex eodem Lactantii capite apparet, Varronem hos libros ad C. Cæs. Pontif. Max. conscripsisse. De novem libris allatis ad Tarquinium scribit etiam Gell. lib. I, cap. 19. qui nominat non Priscum, sed Super-*

bum. Plinius lib. XIII, cap. 13, ait inter omnes convenire, Sibyllam ad Tarquinium Superbum non novem libros, sed tres attulisse, & ex his non primum tres, deinde alios tres deussisse, sed duos, ac non tres reliquos vendidisse Tarquinio, sed unum, eumque cum Capitolio Sullanis temporibus crematum esse.

Vidorem Herculem dictum, quod omne animalium genus vicerit. *Macrob. lib. III, cap. 6.*

L I B. V.

QUI ERAT DE SACELLIS.

*

Aras primum anfas dictas, quod esset necessarium a sacrificantibus eas teneri. *Macrob. lib. III, cap. 2.*

L I B. VI.

QUI ERAT DE SACRIS ÆDIBUS.

*

Canales eas dispescit. *Philarg. in 4 Georg.*

Ædem Saturni ad forum faciundum locasse Lucium Tarq. regem: Titum vero Largium Dictatorem Saturnalibus eam dedicasse. *Macrob. lib I, c. 8.*

L I B. VII.

QUI ERAT DE LOCIS RELIGIOSIS.

*

Postquam vidit misericordia labasci mentem infirmam populi. *Nonius, Labascor pro labor.*

Inter duas filias regum quid mutet, est animo advertere. *A. Gellius, lib. XVIII, cap. 12. sed legendum, inter d. f. reg. q. m. inter Antigonom & Tulliam, est animum advortere.*

Delubrum ait alios existimare, in quo præter ædem sit area adsumpta Deum causa, ut est in Circo Flaminio Jovis Statoris; alios, in quo loco Dei simulacrum dedicatum sit. *Macrob. lib. III, cap. 4.*

Sicut locum, in quo figerent candelam, candelabrum appellarunt: ita in quo Deum ponerent, nominarunt Delubrum. *Ibidem. alii hac citant ex libro VIII Varr.*

L I B. VIII.
D E F E R I I S.

*

L I B. IX.
D E C I R C E N S I B U S L U D I S.

*

L I B. X.
D E S C E N I C I S.

*

Nonnullis Magistratibus in oppido id genus umbraculi concessum est. *Macrob. lib. VI, cap. 4.*

L I B. XI.
D E C O N S E C R A T I O N I B U S.

*

Tragica vincula Baltea sunt. *Non. Balteum neutri generis.*

Proficiem extorum vel in mensam porricere. *Idem. Proscida, exta, quæ aris dantur ex fribis pecudum generis feminini.*

L I B. XII.
D E S A C R I S P R I V A T I S.

*

L I B. XIII.
DE SACRIS PUBLICIS.

L I B. XIV.
QUI ERAT DE DIIS CERTIS.

Biviris nuptis sacrificabantur in cubiculo viduæ:
Nonius, Sacrificari pro sacrificare.

Amuletum. *Sosp. lib. I.*

Mense octavo nonnunquam editum esse partum, aliquando etiam undecimo nasci posse hominem dicit: ejusque sententiæ tam de octavo, quam de undecimo mense, Aristotelem laudat auctorem. Antiquos autem Romanos non recepisse hujuscemodi quasi monstrosas raritates, sed nono mense aut decimo, neque præter hos aliis partionem mulieris secundum naturam fieri existimasse. idcircoque nos nomina Parcis tribus fecisse, a pariendo & a nono atque decimo mense. Nam Parca, immutata litera una, a partu nominata. Item Nona, & Decima, a partus tempestivi tempore. *A. Gell. lib. III, cap. 16.*

Riccobonus multa fragmenta huc reposuit, quæ nos ad alias classes supra retulimus.

L I B. XV.
DE DIIS INCERTIS.

Cum in hoc libello dubias de Diis opiniones posuero, repræhendi non debeo. qui enim putabit

judicari oportere, posse cum audierit, faciet ipse. Ego citius perducere possum, ut in I libro quæ dixi, in dubitationem revocem, quam in hoc quæ præscribam omnia ad aliquam dirigam summam. *Aug. de Civit. Dei lib. VII, cap. 17.*

Volgus rumorem. *Sofip. lib. I.*

In simulacris aliud significare cælum, aliud terram, aliud exempla rerum, quas Plato appellat Ideas. Cælum, Jovem; Terram, Junonem: Ideas Minervam vult intelligi. Cælum, a quo fiat aliud; Terram, de qua fiat; Exemplum, secundum quod fiat. *Idem lib. ejusd. cap. 28.*

Quod Pontifex in sacris quibusdam vitulari soleat, quod Græci *παιανίζειν* vocant. *Macrob. lib. III, cap. 2.*

L I B. XVI.

QUI ERAT DE DIIS SELECTIS.

*

De Diis populi Romani publicis, quibus ædes dedicaverunt, eosque pluribus signis notaverunt, in hoc libro scribam; sed, ut Xenophanes Colophonius scribit, quid putem, non quid contendam, ponam. Hominis enim est, hæc opinari, Dei scire. *Aug. lib. VII, de civit. Dei, cap. 17.*

Hoc nomine antiquos secundis rebus Comas habitasse. *Nonius, Habitare, uti.*

Tres esse affirmat animæ gradus, in omni universaque natura. unum, qui omnes partes corporis, quæ vivunt, transit, & non habet sensum. Hanc vim in nostro corpore permanere dicit in ossa,

ungues, capillos, sicut in mundo arbores sine sensu aluntur, & crescunt, & modo quodam suo vivunt. Secundum gradum animæ dicit, in quo sensus est. Hanc vim pervenire in oculos, aures, nares, os, tactum. Tertium gradum animæ esse summum, qui vocatur Animus, in quo intelligentia præminet. Hoc præter hominem omnes res carere mortales: in quo quoniam homines videntur Deo similes, hanc partem animæ mundi dicit Deum, in nobis autem Genium vocari. Sic ergo & in anima mundi tres gradus instituens, unam partem ejus lapides esse dicit, ac ligna, & hanc terram, quam videmus, quo non permanat sensus: aliam vero, quam sensum vocat ejus, ut æthera: tertiam porro, quam & animam ejus nuncupat, quæ scilicet pervenit in astra. Eam quoque asserit facere Deos, & per eam, quando in terram permanat, Deam Tellurem: quod autem inde permanat in mare atque Océanum, Deum esse Neptunum. *August. lib. VII de Civit. Dei. cap. 23.*

Diis quibusdam patribus, & Deabus matribus, sicut hominibus, ignobilitatem accidisse. *cap. 3.*

Antiquos simulacra Deorum, & insignia ornatusque confinxisse, quæ cum oculis animadvertissent hi, qui adissent doctrinæ mysteria, possent animam mundi ac partes ejus, id est, Deos veros animo videre: quorum qui simulacra specie hominis fecerunt, hoc videri secutos, quod mortalium animus, qui est in corpore humano, simillimus est immortalis animi: tanquam si vasa ponerentur causa notandorum Deorum, & in Liberi æde Ceno-

phorum fisteretur, quod significaret vinum, per id quod continet, id quod continetur; ita per simulacrum, quod formam haberet humanam, significari animam rationalem, eo quod velut vase natura ista soleat contineri: cujus naturæ Deum volunt esse, vel Deos. *lib. VII, cap. 5.*

Deum se arbitrari esse animam mundi, quem Græci vocant *κόσμος*, & hunc ipsum mundum esse Deum. Sed sicut hominem sapientem, cum sit ex corpore & animo, tamen ab animo dici sapientem: ita mundum Deum dici ab animo, cum sit ex animo & corpore. *lib. VII, cap. 6.*

Mundum dividi in duas partes, Cælum & Terram: & Cælum bifariam in æthera & aera; Terram vero in aquam & humum; e quibus summam esse æthera, secundam aera, tertiam aquam, infimam terram. Quas omnes quatuor partes animarum esse plenas: in æthere & aere immortalium; in aqua & terra mortalium. A summo autem circuitu cæli, usque ad circulum Lunæ, æthereas animas esse, astra ac stellas, eosque cælestes Deos non modo intelligi esse, sed etiam videri. Inter Lunæ vero gyrum & nimborum ac ventorum cacumina aereas esse animas, sed eas animo, non oculis videri, & vocari Heroas, & Lares, & Genios. *Ibidem.*

Cælo tribuit masculos Deos: feminas Terræ, inter quas posuit Minervam. *cap. 28.*

Deos selectos esse, Janum, Jovem, Saturnum, Genium, Mercurium, Apollinem, Martem, Vulcanum, Neptunum, Solem, Orcum, Liberum Patrem, Tellurem, Cererem, Junonem, Lunam, Dia-

nam, Minervam, Venerem, Vestam. *August. lib. VII, cap. 2.*

Janus mundus est. *cap. 8.*

Duas facies ante & retro habere dicitur Janus, quod hiatus noster, cum os aperimus, mundo similis videatur. Unde & palatum Græci οὐρανὸν appellant, & nonnulli poetæ Latini, cælum vocaverunt Palatum: a quo hiatus oris, & foris esse aditum ad dentes versus, & introrsus ad fauces. *August. lib. VII, cap. 8.*

Juppiter Deus est habens potestatem causarum, quibus aliquid fit in mundo. Ei præponitur Janus, quoniam penes Janum sunt prima, penes Jovem summa. Merito ergo Rex omnium Juppiter habetur. Prima enim vincuntur a summis, quia, licet prima præcedant tempore, summa superant dignitate. *cap. 9.*

Saturnus unus est de principibus Deus, penes quem sationum omnium dominatus est. *cap. 13.*

Saturnum dixerunt, quæ nata ex eo essent, solitum devorare, quod eo semina, unde nascerentur, redirent: & quod illi pro Jove gleba objecta est devoranda, significat manibus humanis obrui cœptas ferendo fruges, antequam subtilitas arandi esset inventa. *August. de Civit. Dei lib. VII, cap. 19.*

Falcem habet propter agriculturam. *Ibidem.*

Ideo dicit a quibusdam pueros ei solitos immolari, sicut a Pœnis, & a quibusdam etiam majores, sicut Gallis; quia omnium seminum optimum est genus humanum. *Ibidem.*

Quod Cælum patrem Saturnus castrasse in fa-

bulis dicitur, hoc significat, penes Saturnum, non penes Cælum, semen esse divinum. hoc propterea, quantum intelligi datur, quia nihil in Cælo de feminibus nascitur. *Ibidem.*

Κρόνον appellatum dicit, quod Græco vocabulo significat temporis spatium, sine quo semen non potest esse foecundum. *Ibidem.*

Ideo Saturnus pater a Jove filio est superatus, quod ante est causa, quæ pertinet ad Jovem, quam semen, quod pertinet ad Saturnum. *cap. 18.*

Genium esse uniuscujusque animum rationalem: & ideo esse singulos singulorum: talem autem mundi animam Deum esse. *cap. 13.*

Genius Deus est, qui præpositus est, ac vim habet omnium rerum gerendarum. *Ibidem.*

In Italiæ compitis quædam dicit sacra Liberi celebrata cum tanta licentia turpitudinis, ut in ejus honorem pudenda virilia colerentur: non saltem aliquantum verecundiore secreto, sed in propatulo exultante nequitia. nam hoc turpe membrum, per Liberi dies festos, cum honore magno plostellis impositum, prius per rura in compitis, & usque in urbem postea vectabatur. In oppido autem Lavinio unus Libero totus mensis tribuebatur; cujus diebus verbis omnes flagitiosissimis utebantur, donec illud membrum per forum transvectum esset, atque in loco suo quiesceret: cui membro inhonesto matrem familias honestissimam palam coronam necesse erat imponere. *cap. 21.*

Quoniam in primo libro dixit de locis, duo

M. T. Varro.

P

sunt principia Deorum animadversa de Cælo & Terra, a quo Dii partim dicuntur cælestes, partim terrestres: ut in superioribus initium fecimus a Cælo, cum diximus de Jano, quem alii Cælum; alii dixerunt esse Mundum: sic de feminis initium scribendi fecimus a Tellure. *cap. 28.*

Una eadem Terra habet geminam vim, & masculinam, quod semina producat, & femineam, quod recipiat atque nutriat. Inde a vi feminea dictam esse Tellurem, a vi masculina Tellumonem. Cur ergo Pontifices, ut ipse indicat, addidis quoque aliis duobus, quatuor Diis faciunt rem divinam, Telluri, Tellumoni, Altori, Rufori? De Tellure & Tellumone jam dictum est. Altori quare? quod ex terra aluntur omnia, quæ nata sunt. Rufori quare? quod rursus cuncta eodem revolvuntur. *cap. 23.*

Eandem dicunt matrem magnam. quod tympanum habeat, significari esse Orbem Terræ: quod turres in capite, Oppida: quod sedes fingantur circa eam, cum omnia moveantur, ipsam non moveri. Quod Gallos huic Deæ ut servirent fecerunt, significare eos, qui semine indigeant, terram sequi oportere. in ea quippe omnia reperiri. quod se apud eam jactant, præcipitur, qui terram colunt, ne sedeant: semper enim esse quod agant. Cymbalorum sonitus, ferramentorum jactandorum ac manuum, & ejus rei crepitus in colendo agro qui fit, significat quod ferramenta illa ideo erant ex ære, quod antiqui illam colebant ære, antequam ferrum esset inventum. Leonem adjugunt solutum ac mansuetum, ut ostendant, nullum genus terræ tam remo-

tum ac vehementer ferum, quod non subigi colique conveniat. *cap. 24.*

Tellurem putant esse Opem, quod opera fiat melior; Matrem, quod plurima pariat; Magnam, quod cibum pariat; Proserpinam, quod ex ea proserpant fruges; Vestam, quod vestiatur herbis. Sic alias Deas non absurde ad hanc revocant, cum quibus opinio majorum de his Deabus, quod plures eas putarunt esse, non pugnat: sed potest fieri, ut eadem res & una sit, & in ea quædam res sint plures. *Ibidem.*

Sed hæc omnia referuntur ad mundum. *cap. 29.*

Provincia fluorum menstruorum, Junoni assignatur. *August. de Civit. Dei lib. VII, cap. 3.*

Proserpina significat fœcunditatem seminum. quæ cum defuisset quodam tempore, eademque sterilitate terra mœreret, exorta est opinio, quod filiam Cereris, id est, ipsam fœcunditatem, quæ a proserpendo Proserpina dicta esset, Orcus abstulisset, & apud inferos detinuisset: quæ res cum fuisset luctu publico celebrata, quia rursus eadem fœcunditas rediit, Proserpina reddita, exorta est lætitia, & ex hoc ei solemnia sunt. *August. de Civitate Dei lib. VII, cap. 20.*

Venilia, unda est, quæ ad litus venit; Salacia, quæ in salum redit. *cap. 22.*

INCERTI LIBRI.

*

Etenim ut Deos colere debet communis ci-

P 2

vitas, sic singulæ familiæ debemus. *Nonius, Communitus, pro communiter.*

Utile esse civitatibus, ut se viri fortes, etiam si falsum sit, ex Diis genitos esse credant: ut eo modo animus humanus, velut divinæ stirpis fiduciam gerens, res magnas aggrediendas præsumat audacius, agat vehementius, & ob hoc impleat ipsas securitate felicius. *Augustinus de Civitate Dei lib. III, cap. 4.*

Dicit omnes ab his mortuos existimari Manes Deos, & probat per ea sacra, quæ omnibus fere exhibentur mortuis; ubi & ludos commemorat funebres, tanquam hoc sit maximum divinitatis indicium, quod non soleant ludi, nisi numinibus celebrari. *August. de Civit. Dei lib. VIII, cap. 26.*

Quomodo nihil prodest hominēs alicujus medici nomen formamque nosse, & quid sit medicus ignorare: ita dicit, nihil prodesse scire Deum esse Æsculapium, si nescias eum valetudini opitulari, atque ita ignores, cur debeas ei supplicare. *August. de Civit. Dei lib. IV, cap. 22.*

Non modo bene vivere, sed vivere omnino neminem posse, si ignoret, quisnam sit faber, quis pictor, quis testor, a quo quid utensile petere possit: quem adiutorem assumere, quem ducem, quem doctorem. eo modo nulli dubium esse, ita utilem esse cognitionem Deorum, si sciatur, quam quisque Deus vim & facultatem, aut potestatem cujusque rei habeat. *Ibidem.*

Ex eo enim poterimus scire, quem cujusque rei causa Deum advocare & invocare debeamus: ne fa-

ciamus, ut Mimi solent, & optemus a Libero aquam, a Lymphis vinum. *Ibidem.*

Non se illa iudicio suo sequi, quæ civitatem Romanam instituisse commemorat; ut si eam civitatem novam constitueret, ex naturæ potius formula Deos, nominaque Deorum se fuisse dedicaturum, non dubitet confiteri. Sed jam quoniam in vetere populo esset accepta ab antiquis nominum & cognominum historiam tenere, ut tradita est, debere se dicit: & ad eum finem illa scribere ac perscrutari, ut potius eos magis colere, quam despiciere vulgus velit. *August. de Civit. Dei lib. IV, cap. 31.*

Multa esse vera, quæ non modo vulgo scire non sit utile, sed etiam, tametsi falsa sint, aliter existimare populum expediat: & ideo Græcos Teletas sua mytheria taciturnitate parietibusque clausisse: *Idem, ibidem, ut & sequentia.*

Quod hi soli ei videantur animadvertisse, quid esset Deus, qui crediderunt eum esse animam, motu ac ratione mundum gubernantem.

Dicit etiam, antiquos Romanos, plus quam annos centum & septuaginta, Deos sine simulacro coluisse. Quod si adhuc (inquit) mansisset, castius Dii observarentur. Cujus sententiæ suæ testem adhibet, inter cetera etiam gentem Judæam: nec dubitat illum locum sic concludere, ut dicat, Qui primi simulacra Deorum populis posuerunt, eos civitatibus suis & metum demisse, & errorem addidisse.

Juppiter etiam ab iis colitur, qui unum Deum solum sine simulacro colunt, sed alio nomine nuncupatur. *August. de Civit. Dei lib. IV, cap. 9.*

Dicit etiam de generationibus Deorum magis ad Poetas, quam ad Physicos fuisse populos inclinatos; & ideo & sexum & generationem Deorum majores suos, id est, veteres credidisse Romanos, & eorum instituisse conjugia. *August. lib. IV de Civit. Dei, cap. 32.*

Se timere, ne pereant Dii, non incurfu hostili, sed civium negligentia: de qua illos velut ruina, liberari a se dicit, & in memoria bonorum per hujusmodi libros recondi atque servari; utiliore cura, quam Metellus de incendio sacra Vestalia, & Æneas de Trojano excidio Penates liberasse prædicetur. *August. de Civit. Dei lib. VI, cap. 2.*

Confitetur, a Bacchantibus talia fieri non potuisse, nisi mente commota. *August. de Civit. Dei lib. VI, cap. 9.*

Epulones parasitos Jovis ad ejus convivium adhibitos dicit. *Idem lib. VI, cap. 7.*

Apim regem Argivorum post mortem non Apim, sed Serapim, appellatum esse, quia arca, in quam mortuus ponitur, omnes jam *Σαρκοφάγον* vocant, *Σορὸς* dicitur Græce: & ubi eum venerari sepultum cœperunt, priusquam templum ejus esset exstructum, velut Sorasapis, vel Sorapis primo, deinde una litera, ut fieri adsolet, commutata, Serapis dictum. *August. lib. XVIII, cap. 5.*

Constitutum est etiam de illo, ut quisquis illum hominem dixisset fuisse, capitalem penderet poenam. *Ibidem.*

Et quoniam vero in omnibus templis, ubi colebantur Isis & Serapis, erat etiam simulacrum,

quod digito labiis impresso admonere videretur, ut silentium fieret, hoc significare, ut homines illos fuisse taceretur. *Ibidem.*

Vestalem Virginem, cum periclitaretur falsa suspicione de stupro, cribrum impleffe aqua de Tiberi, & ad suos iudices, nulla ejus parte stillante, portasse. *August. de Civit. Dei lib. XXII, cap. 11.*

Cum & ipsi historici inter se, quasi data opera, & quasi ex industria, per multa dissentiant. *Fortè ex lib. XVIII, cap. 40.*

Quendam tibicenem ita populum delectavisse, ut Rex fieret. *August. de quantitate animæ.*

Mulieri foetæ post partum tres Deos custodes adhiberi, ne Silvanus Deus per noctem ingrediatur & vexet: eorumque custodum significandorum causa tres homines noctu circumire limina domus: & primo limen securi ferire, postea pilo, tertio deverrere scopis, ut his datis culturæ signis, Deus Silvanus prohibeatur intrare, quia neque arbores cæduntur ac putantur sine ferro, neque far conficitur sine pilo, neque fruges coacervantur sine scopis. Ab his autem tribus rebus tres nuncupari Deos, Intercidonam a securis intercisione, Pilumnium a pilo, Deverram a scopis: quibus Diis custodibus contra vim Dei Silvani foeta conservantur. *August. de Civit. Dei lib. VI, cap. 9.*

Pater magnus, ut mater magna hic est cælus. *Nonius, Cælus mascul. genere.*

Sicut Ajus Deus appellatus, araque ei statuta est; quæ est in infima Nova via, quod in eo loco divinitus vox edita erat: ita Vaticanus Deus nomina-

tus, penes quem essent vocis humanæ initia, quoniam pueri, simulatque parti sunt, eam primam vocem edunt, quæ primâ in Vaticano syllaba est. idcirco Vagire dicitur, exprimente verbo sonum vocis recentis. *A. Gell. lib. XVI, cap. 17.*

Aliam etiam ibi affert nominis etymologiam, videlicet a vaticiniis, quæ vi atque instinctu ejus Dei, in eo agro fieri solita essent.

Lactantem Deum esse, qui se infundit segetibus, ac facit eos lactescere. *Servius, in 1 Georgic.*

Varro Lares nunc esse Manes, & ideo Maniam matrem esse cognominatam, Larum: nunc aërios rursus Deos & Heroas pronuntiat appellari; nunc antiquorum sententias sequens, Larvas esse dicit Lares, quasi quosdam genios defunctorum. *Arnob. lib. III contra gentes.*

Tutulos sacerdotes dici brevium Deorum. *Fulg. de Prisco sermone.*

Religiosum a superstitioso ita decernit, ut a superstitioso dicat timeri Deos, a religioso autem tantum vereri ut parentes, non ut hostes timeri: atque omnes ita bonos dicit, ut facilius sit eos nocentibus parcere, quam lædere quemquam innocentem. *De hoc argumento vide Lactantium lib. IV, cap. 28.*

Novensiles Deos novem esse, quod novenarius numerus in movendis rebus potissimus habeatur & maximus. *Arnob. contra gentes lib. 3.*

Penates, qui sunt intrinsecus, atque in intimis penetralibus, cæli Deos esse, nec eorum numerum, nec nomina sciri. *Ibidem.*

Lupercæ Dea appellata est, quod abjectis infantibus lupa pepercit. *Idem., lib. IV.*

Philesius Apollo dictus ab osculo Branchi pueri Apollinis dilecti, sive filii. *Laëtant. in lib. VIII Thebaid.*

Enumerare Deos coepit a conceptione hominis, quorum numerum exorsus est a Jano, eamque seriem perduxit usque ad decrepiti hominis mortem, & Deos ad ipsum hominem pertinentes clausit ad Nænam Deam, quæ in funeribus senum cantatur. *August. de Civit. Dei lib. VI, cap. 9.*

M. TERENTII VARRONIS
DE CULTU DEORUM
LIBER.

Quod ergo aquam egresserit, id est, exportaverit, Numa Pompilius, unde Hydromantiam faceret, ideo Nympham Egeriam conjugem dicitur habuisse. *August. de Civit. Dei lib. VII, cap. 35.*

Quod genus divinationis, a Persis dicit allatum, quo & ipsum Numam Pompilium, & postea Pythagoram philosophum usum fuisse commemorat, ubi adhibito sanguine etiam inferos perhibet sciscitari, & Νεκρομαντίαν Græce dicit vocari. *Ibid.*

Terentius quidam cum haberet ad Janiculum fundum, & bubuculus ejus juxta sepulcrum Numæ Pompilii trajiciens aratrum eruiisset ex terra, libros ejus, ubi sacrorum institutorum scriptæ erant causæ, in urbem pertulit ad Prætorem. At ille cum inspexisset principia, rem tantam detulit ad Sena-

tum. ubi cum primores, quasdam causas legissent, cur quidque in Sacris fuerit institutum, Numæ mortuo Senatus assensus est, eosque libros tanquam religiosi Patres conscripti, Prætor ut combureret, censuerunt. *Ibidem cap. 34.*

Valerii Sorani versus hi sunt :

*Juppiter omnipotens regum rex ipse Deusque,
Progenitor genitrixque Deum, Deus unus & omnis.*

Exponuntur autem in illo libro ita, ut eum matrem existimarent, qui semen emitteret, feminam, qui acciperet. Jovemque esse mundum, & eum omnia semina ex se emitte, & in se recipere: qua causa, (inquit) scripsit Soranus *Juppiter progenitor genitrixque*: nec minus cum causa *Unus & omnis*. Mundus enim unus, & in eo omnia sunt. *August. de Civitate Dei lib. VII, cap. 9 & 13.*

Tres aræ sunt in Circo medio ad columnas, in quibus stant signa. *Forte ex capite 23.*

M. TERENTII VARRONIS

AUGURUM

LIBRI.

*

Viros vocare Feriis non oportet. si vocavit, piaculum esto. *Macrob. lib. 1, cap. 16.*

M. TERENTII VARRONIS

DE INITIIS URBIS ROMÆ

LIBER.

Lupus femina. *Quintil. lib. 1, cap. 6.*

M. TERENTII VARRONIS
DE GENTE POPULI ROMANI

L I B. I.

*

In terra continenti. *Sofip. lib. I.*Fagos φήγους vocant. *Ibidem.*A diluvio Deucalionis & Pyrrhae, adusque Hirtii consulatum & Pansaë, annorum esse millia nondum duo. *Arnob. lib. V.*

L I B. II.

*

L I B. III.

*

A mare operta oppida. *Sofip. lib. I.*Ludos Olympiæ fecerat. *Ibidem.*

Genethliaci quidam scripserunt esse in renascentibus hominibus, quam appellant παλιγγενεσίαν Græci. Hanc scripserunt confici in annis numero quadringentis quadraginta, ut idem corpus & eadem anima, quæ fuerat conjuncta in homine, aliquando eandem redeant in conjunctionem. *August. de Civit. Dei lib. XXII, cap. 28.*

In cælo mirabile exstitit portentum: nam in stella Veneris nobilissima, quam Plautus Vesperuginem, Homerus Ἑσπερον appellat, pulcherrimam dicens, Castor scribit tantum portentum exstitisse, ut mutaret colorem, magnitudinem, figuram, cursum: quod factum ita neque antea, neque postea sit. Hoc factum Ogyge rege dicebant Adrastus Cyzicenus, & Dion Neapolites, Mathematici nobiles. *August. de Civit. Dei lib. XXI, cap. 8.*

Apud sepulcrum septimi sui regis Thurimachi, sacrificare Sicyonios solere. *Ibidem, lib. XVIII, cap. 3.*

Sabinos a Romulo susceptos, hunc acceperisse montem, quem ab Avente, fluvio provinciæ suæ, appellavere Aventinum. *Servius in 7 Æneidos.*

Majores nostri sedentes epulabantur, quem morem habuerunt a Laconibus & Cretensisibus. *Ibidem. Isidorus lib. XX. ex libris de vita populi Romani hæc citat.*

Olim XXV missus exhibebantur: sed vicefimus quintus dicebatur ærarius, eo quod de collatione populi exhibebatur: qui defuit esse, postquam conferendæ pecuniæ est consuetudo sublata. unde hodieque permanfit, ut ultimus missus appellaretur ærarius. *Servius ad 3 Georgic.*

M. TERENTII VARRONIS DE VITA POPULI ROMANI

AD T. POMPONII ATTICUM.

*

Neque ille Callicles quaternum digitum tabellis nobilis cum esset factus: tamen in pingendo adscendere potuit ad Euphranoris altitudinem. *Sofip. lib. 1.*

Neque enim obsonium in tota coena exceptum ex variis rebus, conjectum in unam sportam perspicitur. *Nonius, Sportæ, aut a sparto, quasi sparteæ, aut ab asportando.*

Primum de re familiari ab patribus, secundo de victuis consuetudine primigenia, tertio de disci-

plinis priscis necessariis vitæ. *Nonius, Victuis, pro victus.*

Neque ut in singulis rebus diutius moremur, ut dixi, atque enodare subtilius velimus. *Nonius, Enodare, explanare.*

Pecunia quæ erat parva, ab ea paupertas dicta: cujus paupertatis magnum testimonium est. *Idem, Paupertas.*

Quibus erant asses, Assiduos; contrarios, Proletarios. *Nonius, in Proletarii.*

Aut bovem, aut ovem, aut vervecem habet signum. *Idem, Vervex.*

Qui primus uxorem ducebat, duabus culcitis, ac duabus toros plagulis cum strasset. *Idem, Culcita;*

Nubentes veteri lege Romana asses tres ad maritum venientes solebant ferre, atque unum, quem in manu tenerent, tanquam emendi causa marito dare: alium, quem in pede haberent, in foco Larium familiare ponere: tertium in facciperione cum condidissent compito vicinali solere resonare. *Idem, de doctorum indagine.*

Præter ea quoque in lecto togas ante habebant: ea enim olim fuit commune vestimentum, & diurnum & nocturnum, & muliebres & virile. *Idem, Toga.*

Quod fronde lesticas struebant, ex ea herba torta, Torus appellatus, hoc, quod injicitur, etiamnum Toral dicitur: lesticam quis involvebant, Segestria appellabant. *Nonius, Toral stragulum.*

Posteaquam binas tunicas habere cœperunt, in-

stituerunt vocare Subuculam, & indusium. *Idem; Subucula.*

Ex quo mulieres in adversis rebus ac luctibus, cum omnem vestitum delicatiorem ac luxuriosum postea institutum ponunt, ricinia sumunt. *Idem, Ricinium.*

Caltola palliolum breve. *Nonius, Caltula.*

Qua finis sit, Antica & Postica: in postica parte erat culina, dicta ab eo, quod ibi colebant ignem. Locupletiorum domus quam fuerint angustiis paupertinis coactæ, ipsa nomina declarant. *Idem, Culina.*

Ad focum hieme ac frigoribus coenitabant, æstivo tempore in propatulo, rure in corte, in urbe in tabulino, quod Mænianum possumus intelligere, tabulis fabricatum. *Nonius in Cohortes.*

Itaque ea sibi modo ponere ac suspendere, quæ utilitas postularet, trulleum, matellionem, pelvim, nasiternam, non quæ luxuriæ causa essent parata. Ejus urceolum aquæ manalem vocamus, quod eo aqua in trulleum effundatur. unde Manalis lapis appellatur in pontificalibus sacris, qui tunc movetur, cum pluviae exoptantur; ita apud antiquissimos manalem sacrum vocari quis non noverit? unde nomen illius. *Nonius, Trulleum.*

Item erant vasa vinaria Sini, Cymbia, culignæ, pateræ, gutti, sextarii, simpuvium. *Idem, Cymbia.*

Etiam nunc pocula, quæ vocant Capulas ac capides. item armillum, quod est urceoli genus vinarii. *Idem, Armillum.*

Item ex ære, ut urnulæ aquales, matulæ, sic ceteræ. *Idem, Urnula.*

Id fere habent æneum alii, qui venditant oleum. Lepistæ etiam nunc Sabinorum fanis pauperioribus plerisque aut fictiles sunt aut ænea. *Idem, Lepistæ.*

Antiquissimi in conviviiis utres vini primo, postea tinas ponebant. *Idem in Cupæ, & Tina.*

Ubi erat vinum in mensa positum, aut Lepestam, aut Galeolam, aut Sinum: tria enim, pro quibus nunc Acrotophoron. *Sinum Græci δῖνον vocant. Priscianus lib. VI, & Nonius Sinum, & Servius Ecloga 7.*

Dicuntur etiam patellæ, salini, acetabula, catini, pateræ. *Nonius, Catinus.*

Mori longi, cum operculo ad cupas, tertio amphoras. *Idem in Cupæ & Tina.*

Nec pistoris nomen erat, nisi ejus, qui ruri far pinsebat, nominati ab eo, quod pinferet. *Nonius, Pinfere.*

Proinde & elixum panem ex farre & aqua frigida fingeant. *Idem, Elixum.*

Pastillos & panes. hæc vocabula pastus, quod esse, pascere dicebant. *Idem, Panes.*

Cocula, quæ coquebat panem, primum sub cinere, postea in forno, cujus utique vocabulum a formo dictum, id est, a calore. *Idem, Fornum.*

Nefarii a farre, quod adorem est, quo scelera ti uti non debeant, non triticum, sed far. *Idem, Nefariam.*

Antiquæ mulieres majores natu bibebant loram aut sapam, aut defrutum aut passum, quam mur-

rhinam quidam Plautum appellare putant. Sapam appellabant, quod de musto ad mediam partem decoxerant. Defrutum, si ex duabus partibus ad tertiam redegerant deferrefaciendo. Passum nominabant, si in vindemia uvam diutius coctam legerent, eamque passi essent a sole aduri. *Idem, Lora, Sapa, Passum.*

Tum autem murrhinam, vino addito, loram, passum, potare coeperunt. Loriolam nominabant, cum ex uvis expressum erat, & ad folliculos reliquos & vinacea adjiciebant aquam. *Idem, Loriola.*

Quantopere abstemias mulieres voluerint esse, vel ex uno exemplo potest videri. *Idem, Abstemius.*

Quod antequam nomen dolii prolatum esset, cum id genus vasis Calpar diceretur, id vinum Calpar appellatum. *Nonius, Calpar.*

Extra urbem in regiones XXVI agros viritim liberis attribuit. *Nonius, Viritim.*

Metium Suffetium propter perfidiam interemit pæne imperiosius, quam humanius: nam equis ad curriculum ex utraque parte deligatum distraxit. *Idem, Distrahere, dividere.*

Sed quod ea & propter talem misturam immoderatam ex æquis cunctis, quod temperatura moderatur in Romuli vita triplices civitates. *Varro, Mistura pro moderatura aquis crescunt, itaque quot s. m. i. R. v. triplices civ.*

Distractione civium elanguescit bonum proprium civitatis, atque ægrotare incipit, & consenescere. *Nonius, Distrahere, vendere, sed ex libro II.*

Posteaque Quinto Fabio Maximo Dictatore. *Nonius, Senati, vel Senatus, pro Senatus.*

Tullum Hostilium in Veliis, ubi nunc est ædis Deum Penatium; Ancum in Palatio ad portam Mugionis, secundum viam sub sinistra. *Nonius in Secundum.*

Hanc Deam Ælius putat esse Cererem: sed quod in asylum qui confugissent, panis daretur, esse nomen factum a pane dando. *Nonius in Pandere.*

Hæc ædis, quæ nunc est, multis annis post facta sit: in qua omnia regis temporibus delubra parva facta. *Nonius, Ædis nominativo singulari.*

Quid inter hos Joves intersit, & eos, qui ex marmore, ebore, auro nunc fiunt, potes animo advertere, & horum temporum divitias, & illorum paupertates. *Nonius, Paupertates numero plurali.*

Ut in cetero cultu, quæ sunt consentanea, quod sunt paupertina, sine elegantia & cum castimonia. *Nonius, Paupertinum.*

Et a quibusdam esse dicitur Virginis Fortunæ simulacrum, ab eo, quod duabus undulatis togis est opertum, proinde ut olim reges nostri undulatas & prætextas togas soliti sunt habere. *Nonius, Undulatum.*

Quod kalendis Juniis & publice & privatim fabam pultem Diis maculant. *Non. Maculare, immolare.*

Quibus temporibus in sacris fabam jactant noctu, & dicunt se Lemures domo extra januam ejicere. *Nonius, Lemures.*

In eorum enim sacris liba cum sunt facta, in-

Q

M. T. Varro.

cerni solent farris semine, ac dicere, se ea Februare, id est, pura facere. *Nonius, Februare pro purgare.*

Etiam pelles bubulas, oleo perfusas percurrabant, ibique cernuabant. a quo ille versus vetus est in carminibus: *Sibi pastores ludos faciunt cernui. Consualia. Nonius, Cernuus, inclinatus.*

Ludius, quod ludis pueri præsultores essent glabri ac depiles propter ætatem, quos antiqui Romani Lydios appellabant. *Nonius, Ludius.*

Minores natu capite aperto erant, capillo pexo, vittisque innexis criminibus. *Non. in Apertum.*

Cum interea lucubrando faceret juxta ancillas lanam. *Nonius, Juxta, conjundim.*

L I B. II.

*

Itaque propter curam locus quoque, quo suam quisque Senator confert, curia appellatur. *Nonius in Curia.*

Quod iidem dicebantur Consules & Prætores: quod præirent populo, Prætores: quod consulerent Senatum, Consules. *Nonius, Consules.*

Itaque quod hos arbitros instituerunt populi, Censores appellarunt: idem enim valet Censere & arbitrari. *Nonius, Censere.*

Itaque Kalendis calabantur, id est vocabantur, & ab eo Kalendæ. *Nonius, Kalendæ. sed refert ad librum præcedentem.*

Cum in quintum gradum pervenerant, atque habebant sexaginta annos, tum denique erant a publicis negotiis liberi atque otiosi. Ideo in proverbium quidam putant venisse, ut diceretur, Sex-

agenarios de ponte dejici oportere, id est, quod suffragium non ferant, quod per pontem ferebatur. *Idem, Sexagenarios de ponte.*

Propter res secundas sublato metu non in commune spectant, sed suum quisque diversi commodum focillantur. *Idem, Focillatur pro foves.*

Multo præditi pudore & pudicitia adolescentes duxerunt, cum majore parte ejus graduis & ætatis stipendia facerent. *Idem, Graduis, pro gradus.*

Ut noster exercitus ita sit fugatus, ut Galli Romæ, nisi Capitolii sint potiti, neque inde ante sex menses cesserint. *Idem, Genitivus pro ablativo.*

Aut aliqua ex argentaria trutina, aut lingua pensum præ se omnes ferrent. *Idem, Trutina.*

Auri pondo duo millia acceperant ex ædibus sacris & matronarum ornamentis, a quibus postea id aurum, & torques aureæ multæ velatæ Romam atque consecrata. *Idem, Torques.*

Delphos Apollini munera missa, corona aurea pondo decentium. *Nonius, Pondo. sed ex libro tertio.*

Nihilo magis propter argenti facti multitudinem, miserat furandum: quod propter Centoriam severitatem nihil luxuriosum habere licebat. *Id. Multitudo.*

Qua abstinentia viri mulieresque Romanæ fuerint, quod a rege munera eorum noluerit nemo accipere. *Idem, Negativa duæ pro una.*

Quibus cum turpe fecerant foedus sine publico consilio, dederunt hosti, quotquot * Decius Imperator pro exerciti salute se Dis manibus devovit. *Idem, Exerciti pro exercitus.*

Hoc intervallo primum forensis dignitas crevit,

& ex tabernis ligneis, argentariæ factæ. *Idem, Tabernæ.*

Nam lateres argentei atque aurei primum conflati, atque in ærarium conditi. *Idem, Lateres.*

In conviviis pueri modesti ut cantarent carmina antiqua, in quibus laudes erant majorum, & assa voce, & cum tibicine. *Idem, Assa voce pro sola.*

Sic in privatis domibus, pueri liberi & pueræ ministrabant. *Nonius, Pueræ pro puellæ.*

Cum a nova nupta ignis in face afferretur, foco ejus sumtus: fax ex pinu alba esset, ut eam puer ingenuus ferret. Contra a novo marito cum item e foco in titione ex felici arbore, & in aquali aqua allata esset. *Idem, Fax pro face. Idem, Titio & Felix.*

Natus si erat vitalis, ac sublatu ab obstetrice statuebatur in terra, ut auspicaretur rectus esse: Diis conjugalibus Pilumno & Picumno in ædibus lectus sternebatur. *Idem, Pilumnus, Picumnus.*

Mensæ ante ponebantur cum culina ac vino: in quis quæ veniebant ad foetam amicæ gratulatum, Diis mastabant. *Idem, Fætum.*

L. Lucullus puer apud patrem nunquam lautum convivium vidit, in quo plus semel Græcum vinum daretur. Ipse cum rediit ex Asia, millia cadorum congiariorum divisit amplius centum. C. Censius, quem Prætorem vidimus, Chium vinum in domum suam illatum dicebat tum primum, cum sibi cardiaco medicus dedisset, Hortensius supra decem millia cadûm heredi reliquit, medimnum vi-

ni mille cadum. *Plinius lib. XIV, cap. 14. Nonius, Cadi. sed ex libro III.*

Quod ex hereditate Attalica aulæa, chlamydes, plagæ aureæ. *Nonius, Aulæa. sed ex lib. II.*

Ad Sybaritanam prædam, in qua sunt tripodes, crateræ, anancea pocula nobilium Tarentinarum. *Non. Crateræ. sed ex lib. III.*

Eadem postea carbasinea, ut pellibus tegerentur togæ. *Non. Carbasus.*

Nec minus alio in genere sunt ludi, velitis Galli Germani Petauristæ. *Non. Petauristæ.*

Maſtare verbum eſt ſacrorum, κατ' εὐφημιᾶν dictum, quaſi magis augere, ut adolere. Unde & magmentum, quaſi majus augmentum: nam hoſtiæ tanguntur mola ſalſa; & tum immolatæ dicuntur. cum vero iſtæ ſunt, & aliquid ex illis in aram datum eſt; maſtatæ dicuntur, per laudationem, itemque boni ominis ſignificationem. & cum illis mola ſalſa imponitur, dicitur: *Maſte eſto. Porphy. m. 5. Carr. ad Sat. 2 lib. I Horat.*

L I B. I I I.

*

Tum appellatus eſt delectus, & ab electione Legio. ab hoc ſupervacaneorum conſuetudine adſcribuntur, qui adſcriptivi ſunt. qui cum erant attributi decurionibus & centurionibus, qui eorum haberent numerum, Accenſi vocabantur. Eoſdem etiam quidam vocabant Ferentarios, qui depugnabant fundis & lapidibus, hiſ armis, quæ ferrentur, non quæ tenerentur. *Nonius, Legio. Item Decuriones.*

Q 3

Rorarii sunt appellati, quod imbribus fere primum rorare incipiat. *Non. Rorarii.*

Qui gladiis cincti sine scuto, cum binis gesis essent. *Non. Gesa.*

Referentibus centurionibus adoptati in cohortes subibant, ut semper plenæ essent legiones. a quo Optiones in turmis decurionum, & in cohortibus centurionum appellatæ. *Non. Optiones.*

Qui in exercitu donati essent, ut equo publico mererent. *Non. Meret.*

Stipendium appellabatur quod æs militi semestre aut annuum dabatur: cui datum non sit propter ignominiam, ære dirutus esset. *Non. Ære dirutus.*

Nam postea C. Lucretio Consuli ad Ægates insulas, cum ipse catapulta ictus esset. *Non. Catapulta.*

Quod antiqui plures tabulas conjunctas codices dicebant: a quo in Tiberi naves Codicarias appellamus. *Non. Codicaria naves.*

Animadvertendum primum, quibus de causis & quemadmodum constituerint paces: secundum qua fide & justitia eas coluerint. *Nonius, Paces plurali numero.*

Itaque bella & tarde & nulla licentiâ suscipiebant: quod bellum nullum, nisi pium, putabant geri oportere, & priusquam indicerent bellum, his, a quibus injurias factas sciebant, feciales legatos repetitum mittebant quatuor, quos oratores vocabant. *Non. Feciales.*

Si cujus Legati violati essent, qui id fecissent, quamvis nobiles essent, ut dederentur statuerunt,

fecialesque viginti, qui de his rebus cognoscerent, iudicaret & constituerent. *Non. Feciales.*

Verbenarius ferebat verbenam. id erat caduceus, pacis signum: nam Mercurii virgam possumus existimare. *Non. Caduceus. sed ex libro secundo.*

Mutini quod in Sicilia cum equitatu suo transferant ad nos, civitatem Romæ datam, ædesque & pecuniam ex ærario. *Ascon. in Orat. Cic. in Pisonem.*

Ut ejus convivium, qui triumpharet in Capitolio, videtur esse proprium, ut ipse potius domum cœnatus reduceretur a convivio, *Non. Cœnatus.*

Pædius Pætus cum esset Prætor urbanus, & sedens in sella curuli jus diceret populo, picus martius advolavit, atque in capite ejus assedit. *Non. Picumnus.*

Quod humatus non sit, heredi porca præcidanea suscipienda Telluri, & Cereræ, aliter familia pura non est. *Non. Præcidanea.*

Ibi a muliere, quæ optima voce esset, perquam laudari: deinde Nænam cantari solitam ad tibias & fides, eorum qui ludis Troicis cursitassent. Hæc mulier vocitata olim Præfica, usque ad Punicum bellum. *Idem, Nænia.*

Ut dum supra terram esset, ricinis lugerent, funere ipso pullis pallis amictæ. *Non. Pullus.*

Propinquæ adolescentulæ etiam anthracinis, proximæ amiculo nigello, demisso sequerentur. *Non. Anthracinus.*

Supervacuum. *Non. Supervacuum pro supervacaneo.*

Plebisque scito cautum, ne qui legaret causave

mortis donaret supra asses mille. *L. Calpurn. Piso. lib. II De continentia Veterum Poetarum.*

Quo facilius animadvertatur, per omnes articulos populi, hanc mali gangrænam sanguinolentam permeasse. *Non. Gangræna.*

L I B. I V.

*

Cum Poenus in fretum obviam venisset nostris, & quosdam coepisset, crudelissime pro palangis carinis subjecerat, quo metu debilitaret nostros. *Non. Palangæ, fustas.*

In spem adducebat, non plus soluturos, quam vellent: iniquus equestri ordini judicia tradidit, ac bicipitem civitatem fecit, discordiarum civilium fontem. *Non. Biceps.*

Itaque multis civibus ex utraque parte faucibus, multis occisis fugatur. *Non. Saucii.*

Ita hujus belli horribilis finis facta. *Non. Finis feminino genere.*

E Græcia, Asia, Italicas in villas comportasse magnum pondus omnium artificum. *Idem, Pondus pro numero.*

Tanta porro invasit cupiditas honorum plerisque, ut vel cælum ruere, dummodo Magistratus adipiscantur, exoptent. *Idem, Casus pro casu.*

Itaque propter amorem imperii, magistratus gravatim seditionibus sanguinolentis aut dominatus quo appellarunt. *Non. Sanguinolentum.*

Si modo civili concordia exsequi rationem parent: rumores, famam differant licebit; nos quoque carpant. *Non. Differre, diffamare. Divulgare.*

Quod Curio, cum id fecisset, dicebat amicis, ut illis renuntiaretur, se obstringillaturum ne triumphus decerneretur, aut ne iterum fieret Consul. *Idem, Obstringillare, obflare. Loquitur autem Varro de Cæsare.*

Neque id cæci Consules fecissent, quæ mandata arcana T. Ampio dedissent, aut dividi Centum Cn. Magnum. *Idem, Cæcus pro improvido.*

Itaque rettulit auri pondo mille octingentum septuaginta quinque. *Idem, Pondo mille octingentum.*

Cæsar reversionem fecit, ne post occipitium in Hispania exercitus qui erant, relinqueret: quo se conjiceret Pompejus, ut ancipiti urgeretur bello. *Idem, Anceps.*

Ipsa Italiæ oppida sunt vastata, quæ prius erant hominum referta. *Idem, Casus pro casu.*

Eoque pecuniam magnam consumsisset, quod arci, quos summo opere fecerat, fessi pondere, diu facti, celeriter corruissent. *Non. Arci.*

Tunicas neque capitia, neque strophia, neque zonas. *Idem, Capitia, capitum tegmina.*

Neque id ab orbita matrum familias instituti, quod eæ pectore & lacertis erant apertis, nec capitia haberent. *Non. ibidem. sed ex libro secundo.*

INCERTI LIBRI.

Itaque hoc ab ore dicitur osculum: tum a suavitate suavium, quod simile sit suavitati. *Nonius, Osculum & suavium.*

Sedes dictæ, quod apud veteres Romanos non erat usus accumbendi: unde & Confederè dicebant.

tur. postea viri discumbere cœperunt, mulieres sedere; quia turpis visus est in muliere accubitus. *Servius in Virgilium.*

M. TERENTII VARRONIS
DE REBUS URBANIS

LIB. I.

*

LIB. II.

*

LIB. III.

*

Spartaco innocente coniecto. *Sofip. lib. I.*

M. TERENTII VARRONIS
DE SCÆNICIS ORIGINIBUS

LIB. I.

Cum multa portenta fierent, & murus ac turris, quæ sunt intra portam Collinam & Esquilinam, de cælo essent tacta, & ideo libros Sibyllinos XV viri adissent: renuntiarunt, uti Diti Patri & Proserpinæ ludi Terentini in campo Martio fierent, & hostiæ furvæ immolarentur, utique ludi centesimo quoque anno fierent. *Censorinus de die Natali.*

Sub Ruminali ficu. *Sofip. lib. I.*

Matres familiæ. *Sofip. ibidem.*

LIB. II.

*

Appio Claudio Pulchro Ædile. *Sofip.*

LIB. III.

Ubi compitus erat aliquis. *Non. Compitus.*

Vetere vino. *Sofip. lib. I.*

Hunc calamistrum. *Idem.*

I N C E R T I L I B R I.

*

Scæna, quæ fiebat, aut versilis erat aut ductilis. Versilis tunc erat, cum subito tota machinis quibusdam vertebatur, & aliam picturæ faciem ostendebat; Ductilis tunc, cum tractis tabulatis hac atque illac species picturæ videbatur interior. *Servius in lib. III Georgic. ut scena inversis discedat frontibus, utque purpurea intexti tollant aulæa Britannii.*

M. TERENTII VARRONIS DE ACTIONIBUS SCÆNICIS

L I B. I.

*

L I B. II.

*

Galearia. *Sofip. lib. I. Galearia, unde & Galerica dicuntur.*

L I B. III.

*

Multifarium in patellis coquere cæpe. *Ibidem. Priscianus lib. VII.*

Vetere vino. *Ibidem.*

L I B. IV.

*

L I B. V.

*

Imberbi juvenes. *Sofip. lib. I.*

M. TERENTII VARRONIS
T H E A T R A L E S L I B R I.

*

Cernuus equus dicitur, qui cadit in faciem, quasi in eam partem, qua cernimus. unde & pueri, quos in ludis videmus, ea parte, qua cernunt stantes, cernui vocantur. *Serv. in X Æneid.*

M. TERENTII VARRONIS
DE FAMILIIS TROJANIS
L I B R I.

*

Nautes Romam Palladium detulit. unde Nautiorum familia Minervæ sacra retinebat. *Servius in V Æneid.*

M. TERENTII VARRONIS
T R I C I P I T I N A.

*

M. TERENTII VARRONIS
A N N A L E S.

*

Nummum argenteum conflatum primum a Servio Tullio dicunt. is quatuor scripulis major fuit, quam nunc is est. *Sofip. lib. I.*

M. TERENTII VARRONIS
E P H E M E R I S.

*

Postea honoris virtutum causa Julii Cæsaris, qui fastus correxit, mensis Julius appellatus est. *Prisc. lib. VI, Fastus.*

Navali Etesiae diutius & uberius flaverant, & autumnum ventosum fuerat. *Non. Autumnus nuovo genere.*

M. TERENTII VARRONIS
AD LIBONEM
LIB. I.

*

Terentinæ nuces a Terento, quod est Sabinorum lingua molle, unde Terentios quoque dictos putat. *Macrob. lib. III.*

M. TERENTII VARRONIS
MENSURALIA.

*

Infio. Prisc. lib. X.

M. TERENTII VARRONIS
GALLUS FUNDANIUS
DE MIRIS SEU DE ADMIRANDIS.

*

Perdicas Bœotios. *Non. Perdix, masc. genere.*
Infria Seni papaverem. *Idem, Papaver masculino genere.*

Magnum mendum. *Sofip. lib. I.*

In silva mea est glis nullus. *Ibidem.*

Erichonium primum quatuor junxisse equos, ludis, qui Panathenæa appellantur. *Serv. & Philarg. in III Georgicorum.*

Templorum fabricator Æacus. *Arnobius lib. VI.*
Quorum (templorum,) si quæris audire, quis prior fuerit fabricator, aut Phoroneus Ægyptius, aut Merops tibi fuisse monstrabitur, aut ut tradit in admirandis Varro, Jovis progenies Æacus.

Secundo de stativis aquis, ut sunt lacus, & stagna, & putea, & maria. *Non. Puteus masc. & neut. gen.*

In mare aquam oriri. *Sofip. lib. I.*

Inter Italiam & Siciliam, qui est fretus inter Rhegium & Messanam. *Non. Fretum & Fretus.*

Vinum, quod ibi natum sit in quodam loco, si prægnans biberit, fieri ut abortiatur. *Idem, Abortiatur, pro abortiat.*

In Sicilia quoque manu capi murænas flutas, quod hæ in summa aqua præ pinguedine fluitent. *Macrob. lib. III Saturn.*

M. TERENTII VARRONIS

Æ T I A.

Fax ex spina alba præfertur, quod purgationis causa adhibetur. *Sofip. lib. I. Spinus, ab hac spinu.*

Ideo faces præire, quod antea non nisi per noctem nubentes ducebantur a sponsis, quas etiam ideo limen non tangere, ne a sacrilegio inchoarent, si deposituræ virginitatem, calcent rem Vestæ, id est, nomini castissimo consecratam. *Serv. in VIII Eclogam.*

Spargendarum nucum hanc esse rationem, ut Jovis omine matrimonium celebretur, ut nupta matrona sit sicut Juno: nam nuces in tutela sunt Jovis, unde juglandes vocantur, quasi Jovis glandes. *Idem.*

Omnem majorum honorem dexterarum constitisse virtute. Ob quam rem se in salutationibus hac venerabantur corporis parte. *Idem lib. I Æneid.*

Herbam do, id est, cedo victoriam, proverbium

inde natum, quod tum in agonibus herbam in modum palmæ dat aliquis ei, cum quo contendere non conatur, & fatetur esse meliorem. *Serv. VIII Æneid.*

M. TERENTII VARRONIS
POLYANDRIA.

*

M. TERENTII VARRONIS
DE LITORALIBUS
LIBER.

*

Etiā suis temporibus sepulcrum Jovis in Ida monte visitatum. *Solin. in Polyhist.*

M. TERENTII VARRONIS
DE ÆSTUARIIS
LIBER.

*

M. TERENTII VARRONIS
TRIBUUM
LIBRI.

*

M. TERENTII VARRONIS
HEBDOMADUM
VEL DE
IMAGINIBUS
LIB. I.

Septenarii numeri, quem Græci *ἑβδομάδα* appellant, virtutes potestatesque multas variasque dicit. Is namque numerus (inquit) Septemtriones-

maiores minoresque facit in cælo, item Vergilias; quas πλειάδας vocant. Facit etiam stellas, quas alii erraticas, P. Nigidius erroneas appellat. Circulos quoque ait in cælo circum longitudinem axis septem esse; e quibus duos minimos, qui axem extremum tangunt, πόλους appellari dicit: sed eos in sphaera, quæ κρικώτη vocatur, propter brevitatem non inesse. Atque neque Zodiacus septenario numero caret: nam in septimo signo fit solstitium a bruma, in septimo bruma a solstitio, in septimo æquinoctium ab æquinoctio. Dies deinde illos, quibus halcyones hieme anni in aqua nidulantur, eos quoque septem esse dicit. Præterea scribit, lunæ curriculum confici integrum quater septenis diebus: nam duodetricesimo die luna ex quo vestigio profecta est, eodem redit, auctoremque opinionis hujus Aristidem esse Samium. In qua re non id solum animadverti debere dicit, quod quater septenis, id est, octo & viginti diebus conficeret iter luna suum, sed quod is numerus septenarius, si ab uno profectus, dum ad semet ipsum progreditur, omnes, per quos progressus est, numeros comprehendat, ipsumque se addat, facit numerum octo & viginti: quot dies sunt curriculi lunaris.

Ad homines quoque nascendos vim numeri istius porrigi pertinereque ait: nam cum in uterum mulieris genitale (inquit) semen datum est, primis septem diebus conglobatur coagulaturque, fitque ad capiendam figuram idoneum: post deinde quarta hebdomada, quod ejus virile foetus futurum est, caput & spina, quæ est in dorso, informatur: septi-

ma autem fere hebdomade, id est, nono & quadragesimo die, totus, inquit, homo in utero absolvitur.

Illam quoque vim numeri hujus observatam refert, quod ante mensem septimum, neque masculus neque femina salubriter ac secundum naturam nasci potest: quod hi, qui iustissime in utero sunt, post ducentos septuaginta tres dies postquam sunt concepti, quadragesima demum hebdomade ita nascuntur.

Pericula quoque vitæ fortunarumque hominum, quæ climacteras Chaldæi appellant, gravissima quæque fieri affirmat septenariis. Præter hæc, modum esse dicit summum adolescendi humani corporis, septem pedes. Dentes quoque & in septem primis mensibus, & septenos ex utraque parte gigni ait, & cadere annis septenis, & genuinos nasci annis fere bis septenis.

Venas etiam in hominibus, vel potius arterias, Medicos musicos dicere ait numero moveri septenario, quod ipsi appellant τὴν διὰ τεσσάρων συμφωνίαν, quæ fit in collatione quaternarii numeri.

Discrimina etiam periculorum in morbis, majore vi fieri putant in diebus, qui conficiuntur ex numero septenarii: eosque dies omnium maxime, ita ut medici appellant, κριτικούς ἢ κρισίμους cuique videri, primam hebdomadam, & secundam, & tertiam. nec non id etiam esse ad vim facultatesque ejus numeri augendi, quod, quibus inedia mori consilium est, septimo demum die mortem optetunt.

M. T. Varro.

R

Septem opera esse in orbe terrarum miranda, & Sapientes item veteres septem fuisse, & curricula ludorum Circensium solemnia septem esse: ad oppugnandas Thebas dutes septem electos. tum ibi addit, se quoque jam duodecimam annorum hebdomadam ingressum esse, & ad eum diem septuaginta hebdomadas librorum conscripsisse: ex quibus aliquos jam diu, cum proscriptus esset, direptis bibliothecis suis non comparuisse. *Gell. lib. III, cap. 10.*

Homerus an Hesiodus natus prior sit parum constare dicit, sed non esse dubium, quin aliquo tempore eodem vixerint: idque ex Epigrammate ostendit, quod in tripode scriptum est, qui in monte Helicone ab Hesiodo positus traditur:

Ἡσίοδος μούσαις ἑλικωνίσι τὸν δ' ἀνέβηκεν

Ἄμυν νικήσας ἐν χαλκίδι θεῖον Ὀμηρον.

Capella Homeri candida hæc tumulum indicat, Quod illi letæ mortuo faciunt sacra. *Ibid. lib. III, c. 11.*

L I B. I I.

*

L I B. I I I.

*

L I B. I V.

*

L I B. V.

*

L I B. V I.

*

L I B. V I I.

*

L I B. VIII.

*

L I B. IX.

*

A vulgu condemnaretur. *Sosp. lib. I.*

I N C E R T I L I B R I.

*

Hic Demetrius est natus. Quot lucas habet annus absolutus. *Non. Lucas numero plurali.*

M. TERENTII VARRONIS

DE POETIS

L I B. I.

Nævium stipendia fecisse bello Punico primo, idque ipsum Nævium dicere in eo carmine, quod de eodem bello scripsit. *A. Gell. lib. XVII, c. 21.*

M. Cethego & P. Tuditano Coss. ut in veteribus commentariis scriptum est, Nævius est mortuus: quamquam Varro putat in hoc erratum, vitamque Nævii producit longius. *Cicero in Bruto.*

Claudium & Tuditanum Coss. sequuntur Q. Valerius & C. Mamilius, quibus natum esse Q. Ennium poetam, eumque, cum septimum & sexagesimum annum ageret, duodecimum Annalem scripsisse; idque ipsum Ennium in eodem libro dicere. *Gell. lib. XVII, cap. 21.*

Postquam est morte datus Plautus, Comœdia luget, Scena est deserta, hinc ludus, risusque, jocusque, Et numeri innumeri simul omnes collacrimarunt. *Idem lib. I, cap. 24.*

R 2

Deinde ad Siculos se applicavit. *Prisc. lib. IX.*
Applico, applicavi.

L I B. I L

*

I N C E R T I L I B R I.

*

Et tamen non demolio astra. *Diomed. lib. I.*
Demolio.

M. TERENTII VARRONIS

D E B I B L I O T H E C I S

L I B. I.

*

Glutine & cinere refecit. *Sofip. lib. I.*

L I B. I I.

*

Vestigaliorum. *Sofip. lib. I.*

M. TERENTII VARRONIS

D E V I T A S U A

L I B E R.

*

Hujus Serapis. Hujus Isis. *Ibidem.*

M. TERENTII VARRONIS

S A T Y R Æ M E N I P P E Æ.

A B O R I G I N E S

Περὶ ἀνθρώπων φύσεως.

*

Mugit bos, ovis balat, equi hinnunt, gallina
 pipat. *Non. Pipare.*

Grunnit tepido lacte satur,
 Mola mactatus porcus. *Non. Grunnire.*

Sed neque vetulus Cantherius, quam novellus melior, nec canitudini comes virtus. *Non. Canitudo.*

Itaque brevi tempore magna pars in desiderium puparum & sigillorum veniebat. *Non. Pupæ.*

Sublimes speribus natato maria,
Volitantes altos montes trudito. *Non. Speribus pro spebus, sperem pro spem. Alii: Ita sublim. sp. jadato Nominativo volitantis altos nitens trudito.*

A G A T H O.

*

Quid tristiores video te esse? num angit hæc, Lampadion? ecquid familiaris filius Amat? nec spes est auxilii argentarii, Ideoque scapulæ metuunt virgdemiam. *Non. Virgindemia.*

Pueri obscœnis verbis. novæ nuptæ aures obturant. *Non. Redurare, id est aperire. Item in Obscœnus.*

Virgo de convivio abdicatur ideo, quod majores nostri virginis acerbæ aures, Veneris vocabulis imbui noluerunt. *Non. in Acerbum. Imbuere.*

Num nam cælatus in manu dextra scyphus, Cælo dolitus, artem ostentat Mentoris? *Non. in Calare, & in Dolitus pro dolatus.*

Et pueri in ædibus sæpius pedibus offensant, dum recentes musteos in carnario fluitare suspiciunt. *Non. in Suspiciere.*

Neque auro, aut genere, aut multiplici scientia Sufflatus, quærit Socratis vestigia. *Non. in Sufflatus pro tumidus.*

Quid multa? factus sum vespertilio, neque in-

muribus plane, neque in volucris sum. *Non. in Vespertilio.*

Hæc postquam dixit, cedit citus, celsus tolutim. *Non. Tolutim pro volutim.*

Δούλος Ἐρως ἐστὶ. Qui meritat, hominem & servum facit. *Non. in Meret.*

A G E M O D O.

*

Argo citirem. *Sofip. lib. I.*

Ænea. *Ibidem. Ænea sine S.*

Terra culturæ causa attributa olim particulatim hominibus, ut Etruria Tuscis, Samnium Sabellis. *Philarg. in II Georgicorum.*

ΑΛΛΟΣ ΟΤΤΟΣ ΗΡΑΚΛΗΣ.

*

Gravidaque mater peperit Jovi puellum. *Prisc. lib. VI.*

Herculem eundem esse ac Martem. *Macrob. lib. III, cap. 11.*

A N D A B A T Æ.

*

Non mirum, si cæcutis. minus aurum enim non præstringit oculos, quam τὸ σοῦ κράνος. *Non. Perstringere, valde stringere & claudere.*

Ædepol idem cæcus non lusciosus est. *Idem, Lusciosus.*

Mortales multi rursus ac prorsus meant. *Idem, Rursus, retro.*

In reliquo corpore ab hoc fonte diffusa est ani-

ma. Hinc animus ad intelligentiam tributus. *Idem, Animus & Anima.*

Anima ut conclusa in vesica, quando est arte ligata, si perculeris, aera reddit. *Idem, Aer.*

Candidum lacte papilla cum fluit, signum putant partuis, quod hic sequatur mulierem e partu liquor. *Idem, Lactē pro lac, & partuis pro partus.*

Alterum appellamus a calendo calorem; alterum a fervore febrim. *Idem, Febris.* Alii: *Aperiendam putat idque alterum. sed tria priora verba Nonii sunt, non Varronis.*

Et me Juppiter Olympiæ, Minervæ Athenis suis mystagogis vindicassent. *Non. Vindicare.*

Nec manus visco tenaci tinxerat, viri casta. *Non. Castum.*

Sed quod hæc sola aliquid genunt. *Prisc. lib. X.*

Sed quidvis potius, o homo, quam caruncula nostra. *Prisc. lib. VI.*

A M M O N M E T P E I Σ

Περὶ φιλαργυρίας.

*

Etenim quibus sēges præbeat domum, escam potionem quid desideremus. *Non. Seges.*

Quæro ex te, utrum hoc adduxerit cæli temperatura, an terræ bonitas? *Non. Temperatura pro temperie.*

Nos barbari quod innocentes in gabalum suffigimus homines, vos non barbari, quod noxios absolvitis? *Non. Gabalum pro cruce.*

Quem sequuntur cum rotundis velites leves par-

mis, Antesignani quadratis multis insignibus tecti.
Non. Vcles. item Antesignanus.

ΑΝΘΡΩΠΟΤΡΓΙΑ

Περὶ γενεθλιῶν.

Doti dato insulam Chium, agrum Cæcubum, Sep-
 plasia Capuæ, macellum Romuli. *Non. Sepplasium.*

Et Hymenæus, qui primo lavere alvum mar-
 supio solet. *Non. Lavere.*

Vulgoque avarus fenerator, spe lucri, rem scri-
 ptione duplicarat. *Non. Scriptione, pro scriptura.*

Non fit thesauris, non auro pectus solutum:
 Non animis demunt curas ac relligiones,
 Persarum montes, non divitis atria Crassi.
Nonius in Relligio.

Anthropopuli. Non modo vinum dare, sed etiam;
 ut Plautus ait, murrhinam, passum, defrutum. *Non.
 Murrhina.*

Ne dares, ne polliceres, quod datum. *Nonius,
 Pollicere pro polliceris.*

ARMORUM JUDICIUM.

*

Ille viros hortari, ut rixarent præclari Philoso-
 phi. *Non. Rixarent, pro rixarentur.*

Ut in litore cancri digitis primoribus stare. *Non.
 in Primores.*

BAJÆ.

*

Quod non solum innubæ fiunt communes; sed
 etiam veteres puellascunt, & multi pueri puella-
 scunt. *Non. in Puellascere, pro effeminari.*

B I M A R G U S

Περὶ τρόπου vel τρόπων τρόπους.

*

Cum Quintipor Clodius tot Comœdias sine ulla fecerit Musa: ego unum libellum non edolem, ut ait Ennius? *Non. Edolare.*

Fuga hostium Græce vocatur τροπή hinc spolia capta fixa in stipitibus, appellantur tropæa. *Non. Tropæum.*

Socius es hostis, cum fociis bellum ita geris, ut bella omnia domum auferas. *Non. Bellum.*

In invidiam veniant hoc ipso rapinatores. *Non. Rapinatores.*

Non Hercules potes, qui agebas, sed conopron. *Non. Agere, gerere.*

Ut novum cribrum novo paxillo pendeat. *Non. Paxillus.*

Nautæ remivagam movent celocem. *Non. Celox.*

Non te pudet, Mani, cum domi tuæ vides comilitonum cohortes, servis tuis ministrare cæmenta? *Non. Cæmenta.*

Τρόπων τρόπους, quæ non modo ignorasse me clamat, sed omnino omnes Heroas negat nescisse. *Non. Negativæ duæ &c.*

Ebrius es, Marce, Odyssæam enim Homeri ruminari incipis, cum περὶ τρόπων scripturum te serio receperis. *Non. Recipere, promittere, & ruminatur.*

Cohortes coquorum atque hamiotarum, aucupumque. *Non. Hamiota.*

Vulcanum necdum novæ lagenæ ollarum fragantur, ter precatur. *Non. Vel olla.*

Tunc repente cœlitum altum tonitribus templum
tonescit. *Non. Tonefcit.*

Et pater Divûm, trisulcum fulmen, igni fervi-
do, aëutum mittat in tholum macelli. *Non. Sulcus.*

Magna ut tremiscat Roma, & magnæ mandonum
gulæ. *Non. Manducones.*

Cum novissime mitteret, quantum sumti fece-
rit. *Non. Sumti pro sumtus.*

Avi & atavi nostri, cum allium ac cæpe eorum
verba olerent, tamē optime animati erant. *Non.
Cæpe. Gen. Neutr.*

Quod utrum sit magnum an parvum, facul an
difficul. *Non. Facul, pro faciliter.*

Κατάκρισις. Est enim vera causa, in candelabro
pendet strigilîs. *Non. Strigilis.*

Levis tippula linifici frigidus transit lacus. *Non.
Tippula.*

Scena quem senem Latina vidit dirissimum. *Non.
Dirissimum.*

Ipsū propter vix liberti semiatri exsequiantur.
Non. Exsequiantur.

Nos ergo nihil egimûs, quod legem Lucaniam,
luci claro latam, scutulavimus. *Nonius, Lux Masc.
generis.*

Mihique divitum, stilo nostro papyrino levii
scapos, capitiō novo, partu poetico. *Non. Scapum.*

Nec me pedatus versuum tardor.
Refrenet arte cum prytimum certum.
Nonius, Tarditas Masc. genere.

Ipse fistis dicite Labde;
Et vivos contemnite vivi:

Anticipate atque addite calcar,
Stultos contemnite docti. *Non. Anticipare, pro præ-
venire. Alii ad Margapolim referunt.*

C A P R I N U M P R Œ L I U M

Περὶ ἔριδος, vel περὶ μέδης, vel περὶ ἡδονῆς.

*

Ne vobis censeam, si ad me referretis. *Nonius;
Censeam pro succenseam.*

Unam virtutem propriam mortalibus fecit,
Cetera promiscam voluit communia haberi.
Nonius in Proprium.

Non posses eam amplius perferre, tamen sua-
det, ut notat. *Non. in Ferre pro pati. Editio Hen-
rici Stephani in Fragmentis Poetarum, legit: Capti-
vos prædones non &c. male: scribendum fuerat, Ca-
prinum περὶ ἡδονῆς. Imperiti librorum exscriptores ex his
duabus græcis vocibus, fecerunt unam latinam, præ-
dones: ex Capri fecerunt captivos.*

C A V E C A N E M.

*

Ubi rivus præcipitatur in nemore, deorsum ra-
pitur, atque offensus aliquo a scopulo lapidioso,
albicatur. *Non. Albicatur.*

C Æ I.

L I B. I.

*

L I B. II.

*

Gallica porta carros accurat usque politos. *Non. Carri Masc. genere.*

Clarissim. Scaliger in Comment. in Cataleſta, laudans hunc locum, titulum Satyræ fecit, 'Αεὶ λιβύης & scribendum putat, Gallica petorita, carros, ad-cerras, Tusca pilenta.

C O L U M N A H E R C U L I S

Περὶ δόξης.

*

Itaque eas in ceram conscribillavit, Herculis ad litem. *Non. Conscribillavit pro conscripsit.*

C O S M O T O R I N E

Περὶ φθορᾶς κόσμου.

*

Propter cunam capulum positum nutrix tradit pollinctori. *Non. Pollinſt. & Capul.*

Mulieres aliam cerneret cum stola holoserica. *Non. in Stola.*

Singulos lectos stratos ubi habuimus, amissimus propter cariem & tineam. *Non. Caries.*

Phrygio qui polvinar poterat pingere, foliarde vigebat. *Non. Phrygiones.*

Toga tracta est, & abolla data est ad turbam; ubi fera militia munera belli ut præstarem. *Non. Abolla.*

Africa terribilis contra concurrere ibus:
Atque Æneæ misceri sanguine sanguen.
Non. in Sanguis.

Atque Ægeus fluctus, quam lavit ante aquilo:

Sævus ubi posuit Neptuni filius urbem.

Non. Lavit pro lavat.

Detis habenas animæ leni,
Dum ventus vos flamine sudo,
Suavem ad patriam perducit.

Nonius, Anima pro vento.

CRAS CREDO. HODIE NIHIL:

*

Quibus instabilis animus, ardens mutabiliter habet habere, & non habere, fastidiliter, inconstanti pectore. *Non. Fastidiliter.*

Atque ut igni fervido, medullitus aquiloniam intus servat frigidinem. *Non. in Medullitus & frigedo.*

C Y G N U S

Π ε ρ ι τ α φ ῆ σ.

*

Tua templa ad alta, Phani, properans citius itere. *Non. Itere pro itinere. Forsan frustra est Nonius, & legendum bitere.*

Denique si vestimenta ei opus sunt, quæ fers, cur conscindis? si opus non sunt, cur fers? *Non. Nominativus pro ablativo.*

Quare Heraclides Ponticus plus sapit, qui præcipit ut comburerentur, quam Democritus, qui ut melle servarent: quem si vulgus secutus esset, peream, si centum denariis calicem mulsi emere possumus. *Non. in Vulgus.*

C Y N I C U S.

*

Si me Hercule purgant, & Deorum cura non

6 satisfacitur Reipublicæ. *Prisc. Satisfacitur, pro satisfi.*

SYNISTOR.

Eclipsis quando fit, cur luna laboret. Et si hoc ridicule credunt, dicant, quid laborant. *Jun. Phylar. in II Georgic.*

DESULTORIUS

Περὶ τρυφῆς σὺν ἄλλοις.

*

Fervere piratis, vastarique omnia circum. *Non. in Fervere, penultima correpta.*

Domini delicias faselo natum tonsili remo vilem flictam solvit. *Non. in Faselus.*

Henr. Steph. legit: In aliis Domini &c. Sed duo priora verba sunt titulus Satyræ.

DE SALUTE.

*

Mundum haud natum esse neque mori. *Phylar. in II Georgic.*

DE OFFICIO MARITI.

*

Vitium uxoris aut tollendum, aut ferendum est: Qui tollit vitium, uxorem commodiorem præstat, Qui fert, sese meliorem facit. *A. Gell. lib. I, cap. 17.*

ΔΙΣ ΠΑΙΔΕΣ ΟΙ ΓΕΡΟΝΤΕΣ.

*

Purum putum. *A. Gell. lib. VI, cap. 5.*

DOLIUM, AUT SERIA.

*

Mundus domus est maxima homulli.
Quam quinque altitonæ fragmine zonæ

Cingunt, per quam limbus pictus bis sex signis
 Stellimicantibus, altus in obliquo æthere, Lunæ
 Bigas Solisque recepat Posthumi, cui seplasia foetet.
Probus Grammaticus in Eclog. 6.

Vocatur a cælatura Cælum, Græce ab ornatu
 κόσμος. Latine a puritie Mundus. *Plinius lib. II, c. 4.*

E N D Y M I O N.

*

Qui vigilare mature coepisti, in eo te retinue-
 ris. *Non. Maturum.* Alii: *Qui si ut vigilantem matura.*

Ut Mercurium Arcadum colonum. *Non. Colere.*

Animum mitto speculatum toto orbe, uti
 Quid facerent homines, cum experrecti fient,
 Me faceret certiolem; si quis melius
 Operam sumeret, ut ejus consilio potius
 Vigiliam adminicularem nostrum: qui videt
 Alium curvantem extrema noctis tempora.

Non. Vigilia.

Sic vos citius opinionibus ventilabundus miser
 decidi. *Non. Opinio.*

Divitum apothecas Chias ad communem revo-
 cat matellam. *Non. Matella.* Quidam ἀποχὰς Chias,
amphoras Chias.

Quare si in somnum recideris, & οὐδέποτε eris
 iterum exporrectus. *Non. Exporrectum, extantum. Q.*
quæ res. Alii: *Quæ re si in somnium recid.*

Discumbimus mussati, Dominus maturo ovo
 coenam committit. *Non. Committere & Dominus.*

Dum sermone coenulam variamus. Interea te-
 nuit bene tempestate ferena. *Non. Tempestas.*

ΕΠΙΤΑΦΙΩΝ

Ἐν δέ τισι περὶ ἐπιταφίων.

Donec foras nos intus evallaverunt. *Non. Eval-
lare pro excludere.*

Pleni libri, inquam, ubi maneant capeti eorum:
quoniam in sepulcris nec vola nec vestigium ex-
stat. *Non. Vola.*

ΕΠΙ ΤΗ ΦΑΚΗ ΜΥΡΟΝ

Περὶ εὐτελείας.

*

Nec multinummus piscis ex salo captus
Elops: neque ostrea ulla magna captata
Quivit palatum suscitare.

Non. Ostrea genere feminino.

Ac tum quidem ut faciat censeo, quoniam tu
quoque adolescentiaris. *Non. Adolescentiari.*

Legendo & scribendo vitam procudito. *Non.
Procudere.*

EST MODUS MATULÆ

Περὶ μέθης,

*

Vino nihil jucundius quisquam bibit.
Hoc ægritudinem ad medendum invenerunt,
Hoc hilaritatis dulce seminarium,
Hoc continet coagulum convivia.

Non. Coagulum.

Cupas vinarias firpare noli, adde cyathum vi-
ni in uxorculæ opicillum. *Non. Cupæ.*

Non vides ipsos Deos, si quando volunt gusta-
re vinum, derepere ad hominum fana: & tamen

tum ipsi illi Libero simpuvio vinitari? *Non. Simpuvium.*

Dolia atque apothecas tricliniaries, melicas Calenas, obbas, & Cumanos calices. *Non. Obba.*

Quis in omni vita helio *πιοπο* olfacit temetum. *Non. Temulenta.*

Ismenias hic Thebogenes fuit scaturex. *Nonius, Scaturex.*

ΕΤΡΕΝ Η ΔΟΠΑΣ ΤΟ ΠΩΜΑ

Περί τῶν μοκίτων καὶ ἀγρότων.

*

Ita ut soliti eramus Romæ in balneis, plodere cepimus & murmurari. *Non. Murmurari.*

Ego unus scilicet antiquorum hominum subductis superciliis dicam *ταμειῶν συνέχων*. *Nonius, Subducere.*

Cujus ubi annis multis, masculini vestigium inventum est. *Non. de Doctorum Indagine.*

EUMENIDES.

*

Ego autem, qui essem plenus vini & Veneris. *Non. De Numeris & Casibus.*

Stolam calceosque muliebres propter positos capio. *Non. Cupio.*

En demum præter Matris Deum ædem exaudio cymbalorum sonitum. *Non. Præter, pro ante vel per.*

Cum illo vento, video Gallorum frequentiam in templo, qui dum (essena hora, nam ad latera) imponeret ædilis signosæ, & Deam gallantes vario retinebant studio. *Non. Gallare.*

M. T. Varro.

S

Ubi vident, se cantando ex ara excantare non posse, deripere incipiunt. *Non. Excantare.*

Pudicitatem an pudorem Gallûm cœpit mihi videri. *Non. Gallum, pro Gallorum.*

Nam quæ venustas hic adest gallantibus?
Quæ casta ætas? quæ vestis adolescentium?
Quæ teneris species? *Non. Gallare, Castum, Species.*

Contra cum psaltria & cum Flora lurcare adstrepis. *Non. Lurcones.*

Propter crepas vocibus, volitans aures volgi. *Non. Crepare.*

Quin mihi caperatam tuam frontem, Strobile, omittis. *Non. Caperare.*

Apage in diirectum a domo nostra istam insaniam. *Non. Dierecti. Insanitas.*

Vix vulgus confluit non furiarum, sed puerorum atque ancillarum, qui omnes me bilem atram agitare clamitantes, opinionem mihi insanix meæ confirmant. *Non. Pueri, pro servis. Item, Atrum. Item, Opinio. Item Vix.*

Forenses decernunt, ut existimatio nomen meum in insanorum numerum referat. *Nonius, Decernere. Item, Referre.*

Nam ut arquatis & veteriosis lutea quæ non sunt, æque ut lutea videntur: sic insanis sani, & furiosis esse videntur insani. *Non. Arquatus & Luteus.*

Sed nos simulac summam in speculam pervenimus,
Videmus populum furiis incinctum tribus,
Diversum ferri, exterritum formidine.
Non. Specula, Exterritum.

Tertia Pœnarum Infamia,
 Stans nexa in volgi pectore,
 Fluctuanti, intonsa coma,
 Sordido vestitu, ore severo. *Non. Severum.*

Simulac languido corpore Solis calidior visa est
 aura. *Non. Aurâ.*

Ut Najades undicolæ. *Non. Colere.*

Discumbimus mustati &c. *Vide in Endymione.*
Non. Maturum.

Patella esurienti posita provocat Neapolitanas
 piscinas. *Non. Patella.*

Dum sermone cœnulam &c. *Vide in Endymione.*

Quod ea die mea erat præbitio, in januam *Cave*
Canem inscribi jubeo. *Non. Præbitio.*

Cum in eo essem occupatus, atque in schola
 curarem, inscribit Scantius *Horno per Dionysia. Non-*
nius, Hornum, Occupatus.

Quid dubitatis utrum nunc sitis Cercopithecî,
 An colubræ, an beluæ, an de albu cibus labus
 Athenis? *Non. Coluber & colubra.*

Item Tragici prodeunt capite gibbero, cum an-
 tiqua lege ad frontem superficies accedebat. *Non.*
Gibberum.

— — — — — Neque
 Furentem eculeum Damacrinus insanus equiso,
 Exhibebis morbi fluctibus educit unquam.
Nonius, Eculeus, Equiso.

Maximum cædit ferro, sed cædere Ulysses,
 Cum baccas silvam cædit, porcosque trucidat.
Nonius, Cædere.

Tu non infanis, quod tibi vino corpus corrum-
pis mero? *Non. Merum.*

— — — denique avarus

Quis sanus? cui si stet terra, & traditur orbis,
Furando tamen & morbo stimulatus eodem,
Ex sese ipse aliquid quærat, cogatque peculi.

Nonius, Stare & Cogere.

Capite operto esse jubet, ante lucem suscitatur,
frigore torret, venatum ejicit jejuno villicum.

Non. Apertum, Torrere.

Ex his atque hujusmodi institutis ac vita, vel
ad Hérculis, athletæ facti erant. *Non. Vel pro etiam.*

Quod tum quæstus trichinus erat, nunc est uber.

Non. Tricinum, tardum.

Auroræ austrinum hic indutus supparum
Coronam ex auro & gemmis fulgentem gerit,
Luce locum afficiens. *Nonius de Doctōrum Indagi-
ne. & Supparum, & Ostrinum.*

Partum venusta muliebri ornat stola. *Non. Stola.*

Empedocles natos homines ex terra ait, ut bli-
tum. *Non. Blitum, pro olere.*

Postremo nemo ægrotus quidquam somniat
Tam infandum, quod non aliquis dicat philosophus.
Non. Infans.

Ego medicina a Serapi utor: quotidie precantur.
Intellego recte scriptum esse Delphis
ΘΕΩ ΕΡΑ. *Non. Precari.*

Hospes quid miras nummo curare Serapim?
Quid? quasi non curet tantidem Aristoteles.
Non. Miras, pro miraris.

Aut ambos mira aut noli mirare de me, de eodem. *Non. ibidem.*

Primum iste, qui meret sestertios vicanos. *Non. Meret.*

Quia plus, inquit, merere debet, in quo est virtus. *Non. Meret, pro meretur.*

Propter eam porticum situm erat dolium. *Non. Propter.*

Priusquam responderem, foras nescio quis occupat res indicare. *Non. Occupare.*

Et ecce de improvviso ad nos accedit cana Veritas, Atticæ Philosophiæ alumna. *Nonius, Canum, vetus. & Alumnus.*

Ubi dicatur primus Zenon novam hæresin novo paxillo suspendisse. *Non. Paxillus.*

In somnis venit, jubet me cepam esse, & vesci cuminum. *Non. Cepe, neut. genere.*

Nunc de te, inquit, meliusculam spem habeo, qui rem spurcissimam gustare nolueris. *Non. Spurcum.*

Phrygios perosa cornus, liquida canit anima. *Non. Anima, Liquidum.*

Nunc corius ulmum tuus depuvit : pergis hera ? *Non. Corius, masc. gen.*

Tibi tympana non inani sonitu Matris Deum Tonimus : tibinos modos, tibi nunc semiviri Teretem comam volantem jactamus tibi Galli. *Non. Tonimus, Tibinos, Jactare.*

Et ceteris Scholasticis auribus scholica dape, atque ebriis festice ἀπεραντολογία, consurgia consurgimus, jejunis oculis. *Non. Ebrii & Jejuni.*

ΕΧΩ ΣΕ

Περὶ τύχης. vel Νόμοι.

*

Tela dextra vibrant, ruffatis emicant, atque
Insignibus Martis: torques aureæ & scuta
Cælata Ibero argento gravi crebra fulgent.

Non. Torquis.

— — ærea

Terta nitet galea. *Non. Terta, pro tersa.*

Teges, ruina ne jacentem sub Deo

Albet, algu danti frigore. *Non. Algu, pro algore.*

Sapiens & bonum ferre potest modice, & ma-
lum fortiter ac leniter. *Non. Modicum.*

ΕΧΔΕΜΕΔΡΙCΥS.

*

Quadriga. *A. Gell. lib. XIX, cap. 8.*

ΕΩΣ ΠΟΤΕ

Περὶ ὁρῶν.

*

Vitæ cursum ut cognoscere possem, & quæ ser-
vitutis & libertatis ab origine ad exodium ductæ.
Nonius, Exodium. Nomen hoc tractum ex Græco,
quasi ἔξω τῆς ὁδοῦ, extra viam.

Non posse ostrea se Romæ præbere & echinos.
Non. Ostrea.

Dentire. *Scalig. in Append. Virgil.*

FLEXIBULA

Περὶ ἐπαρχιῶν.

*

Domo exeo, intro, & pedes corrigiis compe-
dio. *Non. Compedes.*

Multi enim, qui limina intrarunt integris oculis, strabones sunt facti. Habet quiddam enim ἐλαφυσικόν provincialis formosula uxor. *Nonius, Strabones, Strabi.*

Nec dolorem ἀδιάφορον esse, quod philosophia commalaxarem, me apathem: neque irato mihi habenas dedi unquam, neque cupiditati non imposui frenos. *Non. Commalaxare, exercere, ac mature facere.*

Atque si addam, quanta misericordia mea heredibus meis stet, quod miseros sublevaverim. *Non. Stare.*

Quid? tu non vides in vineis, quod tria pala habeant, Tripales dici? *Non. Palum, neutro genere.*

Quare, o Marce, pransum ac paratum esse hoc minime oportet. *Non. Pransi, quibus nihil desit.*

G E M I N I.

*

Contra lex Mænia est in pietate, ne filii patribus luci claro sugillant oculos. *Non. Sugillant, pro occludant.*

G E R O N T O D I D A S C A L U S.

*

Utrum oculi mihi cæcutiunt, an ego vidi servos in armis contra dominos? *Non. Cæcutiunt.*

Noctu cultro coquinario se trajecit. nondum enim ibi inventi erant cultelli Empestatix Bithynia. *Non. Culter.*

Non vides apud Ennium esse scriptum:
Ter sub armis malim vitam cernere,
Quam semel modo parere. *Nonius, Cernere, Amittere.*

Rapta a nescio quo mulione, rapturis ramicis rumpit. *Non. Ramices, Pulmones, Hirnea.*

Confluit mulierum tota Roma, quæ noctu fieri initia solita, etiam nunc pinea fax indicat. *Non. Fax, pro face.*

Novus maritus taciturnus, taxim uxoris solvebat cingulum. *Non. Cingulum.*

Vehebatur enim cum uxore vehiculo: semel aut bis in anno, arcera. *Non. Arcera, plaustrum rusticum.*

Quoties priscus homo ac rusticus Romanus internundinum barbam radebat. *Non. Internundinum.*

Vel decem menses ubi una sepiant granaria, Vineis ubi ampla cella torculum reponant, In quibus Libyssa citrus fasciis cingit fores. Ubi graves pascantur & alantur pavonum greges. *Non. Granaria, Torculum, Citrus & fascea, pro cortice, Pascere, Alere, Grave.*

Candens corpore Taurus, trivio lumine Lunæ. *Non. Candet, id est, ignitum est, sed ex Satyra γνῶσι σεαυτὸν citatur.*

Ideo quod habeat satis, vix putant lautum. *Non. Lautum, pro abundanti & competenti.*

Sed simul manibus trahere lanam, nec non simul oculis observare ollam pultis, ne aduratur. *Nonius, Olla.*

Hoc est magnum censorem esse, ac non studere multos ærarios facere. *Non. Ærarius, mascul. genere.*

Manius Curius Consul in Capitolio cum dilectum haberet, nec citatus in tribu civis respondisset, vendidit tenebrionem. *Non. Nebulones, Tenebriones.*

Ergo tum sacræ, religiosæ, castæque fuerunt res omnes. *Non. Castum.*

Putas eos non citius Tricas Tellenas, quam id extricaturos? *Non. Tricæ.*

ΓΝΩΘΙ ΣΕΑΤΤΟΝ.

*

Non videtis, unus ut parvulus Amor ardifera lampade arida agat amantes æstuentes. *Nonius, Añum, Infixum, Fatum.*

Et rex & misellus ille pauper amat, habetque ignem intus acrem: hic ephebitum mulieravit; hic ad me Decam adolescentem, cubiculum pudoris primus polluit. *Non. Mulieravit, Effeminavit.*

Age jam nunc contende alterum genus φιλοδέω-
πων, ne quid ibi videris melius.

Ut sidera cæli divum, circum terram
Atque axem, quæ volvuntur motu orbico.

Non. Orbitum, per orbem.

Non subtilis ac plaudis, & ab Arato poscis astringam coronam? quid enim hoc mirius? *Non. Mirius, magis mirum, & Poscere pro accipere.*

— — — ut crementa

Corpora fierent majora

Parva ut suctu candida lactis. *Non. Suctu.*

— — — Dein certe alvi

Fluctu, sicum ut pararet mansum,

Quo venarum sanguine rivos

Compleret — — —

Nihil sunt Musæ pollicis, quas ærifice duxti.

Non. Ducere.

Nonne non unum scribunt esse grandibus superciliis Silonem, quadratum? quod Silenus hirsutis superciliis fingeretur? *Non. Silones.*

Non animadvertis, cetarios, cum videre volunt in mari thunnos, adscendere in malum alto, ut penitus per aquam perspiciant pisces? *Nonius in Cetarii.*

Qui sunt secundum naturam perfecti homines; ut non modo eos spectemus, sed etiam imitemur. *Non. Spectare, pro probare.*

HECATOMBE

Περὶ ἑκατομῶν.

*

Luto fluens sub Sardibus flumen tulit
Aurum, later quod conquadravit regius. *Non. Later.*

At Regis ensis sanguine imbutus nigro. *Nonius, Imbuere.*

Pater ut cruore laveret terrarum aggeres. *Non. Lavit, pro lavat.*

Ubi illa phalera gemmeaque ephippia,
Et arma margarito candicantia.
Nonius, Margaritum, genere neutro.

Socrates cum in vinculis publicis esset, & jam bibisset κώνειον in exodio vitæ. *Nonius, Exodium, finis.*

Mea igitur Hecatombe pura & puta. *Nonius in Putus.*

Habes, qui, & cujus rei causa fecerim hecatomben: in quo ego, ut puto, quoniam est Luere solvere, Lutavi. *Non. Lutavi, pro lui.*

HERCULES TUAM FIDEM.

*

Noſtu Hannibalis cum fugavi exercitum
Tutani; hoc Tutani Romæ nuncupor.
Hac propter omnes, qui laborant, invocant.
Non. Tutani.

Non Tutilinam, quam ego ipſe invoco, quod
meæ aures abs te obſidentur. *Non. Tutilina Dea.*

Per maritimas oras vagat, ſuffragantur. *Nonius,
Vagat, pro vagatur.*

Procella frigida ante obruat celocem. *Nonius,
Celox, navigium breve dictum a celeritudine.*

HERCULES SOCRATICUS.

*

Qui ſutrinæ facere inſcius, nihil homo agis.
Non. Sutrinæ a ſuendo.

In omnibus rebus bonis, quotidianus cubo. in
Sardinianis tapetibus, chlamyda, ſed purpurea ami-
cula. *Non. Tapete, tegmen unice teſtum de coloribus
variis, & Chlamys.*

H I P P O C Y O N.

*

Apollonium ideo excuriant, quia nihil habebat.
Non. Excuriari.

Equites quosdam dicit pedarios appellatos. *Gell.
lib. III, cap. 18.*

IDEM ACCI QUOD TITI.

*

Quid eſt? quid blateras, quid rabis, quid vis tibi?
Non. Rabere.

KENOΔΟΞΙΑ *περί φρόνου.*

*

Vosque in theatro, qui voluptatem auribus,
 Huc aucupatum concurristis domo,
 Adeſte, & a me quæ feram innoſcite,
 Domum ut feratis e theatro literas.
Non. Ignoscite, pro nōscite vel discite.

L E X M Æ N I A.

*

Exercebam ambulando, ut cibi capacior ad cœnam veniret guttur. *Non. Guttur, mascul. genere.*

Nos admirantes, quod sereno lumine tonuisset, oculis cæli rimare plagas. *Non. Plaga & Rimari.*

Ab biviram venio: cum vellem ostendere, quid vellem, metamelos inconstantiæ filius me repræhendit. *Non. Bivira, Vidua.*

Si qui patria majorem parentem exstinguit, in eo est culpa: quod facit pro sua parte is, qui se eunuchat, aut aliqua liberos producit. *Id. Eunuchare.*

Nemo est tam negligens, quin summa diligentia eligat asinum, qui suat saliat equulam. *Non. Equila, equa.*

Neque in bona segete nullum esse spicum nequam, neque in mala, non aliquod bonum. *Non. Spicum.*

Non hos Paſtolus aureas undas agens,
 Eripiet unquam e miseriis. *Non. Agere.*

Signata sacra esse disierunt, postquam homines sunt facti. *Non. Sacrum.*

L O G O M A C H I A.

*

Hæc lanigeras detonderi docuit, tunicareque hominum. *Non. Tunicare, Vestire.*

L O N G E F U G I T Q U I

S U O S F U G I T.

*

Solus Rex, solus Rhetor, solus formosus, fortis, secus, vel ad ædilitium, modius, purus putus: si ad hunc charactera Cleophantus conveniet, cave attigeris hominem. *Non. Convenire, similem esse.*

Sed ut is erat hæc legumina, arte parva, pauca, cicer, ervillam ac paregia, alia, spiria ceteris. *Non. Ervum.*

M A G N U M T A L E N T U M.

*

Detotonderat forcipibus viticapiferis. *Prisc. in Detondere.*

M A N I U S.

*

Funere familiari commoto avito ac patrito more precabamur. *Non. Patritum, Avitum.*

Ager derelinqueretur ac periret squalore, scabieque, illuvie, & vastitudine. *Non. Illuvies, Scabres, Vastesco, Squalor.*

Quod dum administrant in scrobe fodiendo, inveniunt arcam. *Non. Scrobes, masc. genere.*

Tum ad me fuerunt, quod libellionem esse sciebant. *Non. Libellio.*

Manius mane suscitavit nos, tum in rostra adfert,

populum in forum conducit. *Nonius, Conducere, Convocare.*

Nec natus est, nec morietur, viget, veget ut pote plurimum. *Non. Veget, pro vegetat.*

Vinicius meus, quod apud Plotium Rhetorem bubulcitaret, alteri in dolore non defuit. *Non. in Bubulcitare.*

Hic in quadrato latere stipatæ strues. *Non. Later.*

Harum ædium summa atria confutabant architectones. *Non. Confutare, pro confundere.*

Hæc adventoribus accedunt, cella, claves, claustra, carnaria, dolia. *Non. Dolia.*

Habens antepositam alimoniam,
Sedens altus alieno sumtu,
Neque post respiciens, neque ante prospiciens;
Sed limus intra limites culinæ. *Non. Limus, Libellio, Altum ab alendo, Prospicere.*

Sternit juvencus, quem labos mollem fecit. *Non. Vapor, vapòs. Labor, labos.*

Hunc Cereris cibi ministra frugibus suis porcet. *Non. Porcet, prohibet.*

Tum eum, ad quem veniunt in hospitium, lac humanum fellasse. *Non. Fellare.*

Alterum bene acceptum dormire super amphitapo bene molli. *Nonius, Amphitapæ vestis utrinque molles.*

Lecto strato matellam, ceteras res hujus, ubique præ se portant. *Non. Matella.*

Lex neque innocenti propter inimicitiam obstrigillat: neque nocenti propter amicitiam ignoscit. *Non. Obstrigillare.*

Quocirca oportet bonum civem legibus parere,
& Deos colere: in patellam dare μικρὸν κρέας. *Nonius, Patella.*

Non maledicere, pedem in focum non imponere:
non maledicere, sacrificari. *Non. Sacrificantur, pro sacrificant.*

Et cum corrigias diruptas tenet, aridum reliquum
pedem penula scortea protegere. *Non. Penula, omne quod tegit.*

Dulcem aquam bibat salubrem, & flebile cepe.
Non. Cepe.

Nec sumtibus lepidus statues finemque modum-
que. *Non. Luxuria, mascul. gen.*

M A R C I P O R.

*

Quidquid evidenter circumstant, non vident;
Credo ridere hiantes: video hiantes, non audio.
Non. Hiare, id est aperiri.

Hic in ambivio navem conscendimus palustrem,
quam nautici equifones per viam ducerent, loco.
Non. Equifo, pro equite.

Repente noctis circiter meridiem,
Cum pictus aer fervidis late ignibus,
Cæli choreas astricas ostenderet,
Nubes aquales frigido velo leves,
Cæli cavernas aureas subduxerant,
Aquam vomentes inferam mortalibus;
Ventique frigido se ab axe eruperant
Phrenetici, Septemtrionum filii,
Secum ferentes tegulas, ramos, firos.

At nos caduci naufragi, ut ciconiæ,
 Quarum bipennis fulminis plumas vapos
 Perussit alte, mæsti in terram cecidimus. *Non. In-*
ferum. Syrus (id est) Scopæ, Bipennis, Meridies.

Astrologi non sunt, qui conscribillarunt pingentes cælum. *Non. Conscribillare.*

Spatale eviravit omnes venerivaga pueros. *Non. Evirare.*

Deiā mittit evirile veretrum in flumen: offendit buceam Volumnio. *Non. Offendere, percutere.*

Eodem conjecisse mera miracula, nescio quæ. *Non. Merum, solum.*

Hæccine nobis terne tudiculasse? *Non. Tudiculare, pro commovere.*

Regi Medeam advectam per aera in rheda anguibus. *Non. Rheda, pro curru.*

Peliam Medæe permisisse, ut se vel vivum degluberet, dummodo daret puellum. *Non. Puelli, Pueri.*

Delime, bipennis, ut levis passerculus. *Nonius, Bipennis.*

Propontis unda, quem liquenti cæculo Natantem perfundit, cape. *Non. Capere. Complecti.*

Utrum sunt majores pueri, hi pusilli nigri, qui expectant nundinum, ut magister dimittat lusus. *Non. Lusus vel Lufio, pro ludus. Item Nundinæ.*

Altera exorat patrem libram ocellatorum,
 Altera virum semodium margaritarum.
Non. Margaritum.

Et Diogenes qui amicos, qui ab Alexandro rege jussus optare quid vellet, se facturum. *Non. Optare.*

Ut eat ac rempublicam administret, quod pul-
li jentent. *Non. Jentare.*

MÆONIUS AUTUMEDUS.

Meus quod apud Plotium Rhetorem bubulcita-
re, alteri dolori defuit. *Non. Bubulcitare.*

MARGOPOLIS

Περὶ ἀρχῆς.

Cui Celer, dienos lemmatos logos,
Antipatri Stoiçi filius rutro
Caput displanat. — *Non. Rutrum.*

Sensus poetæ, venæ hydragogiæ, cloaca inte-
stini. *Non. Intestinum, masc. genere. Persuadeo mihi,*
omnino ita legendum esse: Sensus, portæ, venæ, hy-
dragogia, cloaca, intestini. nimirum censet, sensus
esse portas quasdam, & naturæ (ut ita dicam) com-
meacula, venas hydragogiorum, canaliumque ratio-
nem obtinere: intestina vero pro cloaca esse corpori.
Quidam ex Bimarco petita putant.

Nam in humanis omnia sunt paria.
Qui pote plus urget, pisces ut sæpe minutos
Magnus comest, ut aves enecat accipiter.
Non. Comest, pro comedit.

— — — — — nemini

Fortuna currum a carcere intimo missum, levi
Inoffensum per æquor candidum ad calcem fivit.
Non. Calx, gen. fem.

Sensistis dicite labdæ,
Vivos contemnite vivi:

M. T. Varro.

F

Anticipate, atque addere calcar,
Stultos contemnite docti. *Non. Anticipare.*

Nocticulam tollo, ad focum fero, inflo, anima
reviviscit. *Non. Anima. Quidam, Noctū lucam (id
est) bovem tollo. Alii, Noctilugum.*

M E L E A G E R.

*

Funus exsequiati laute, ad sepulcrum antiquo
more silicernium confecimus, id est περίδειπνον, in
quo pransi discedentes dicimus alius alii Vale. *No-
nius, Silicernium.*

Quid hic venator non cepit? quem idcirco terra
non cepit & cælum recepit. *Non. Capere & recipere.*

Adde hydram Lernæam & draconem Hesperidi-
um, quod bestiarum fuerunt immanes. *Non. Immane.*

Si non malit vir viratiam uxorem habere Ata-
lantam. *Non. Viratium, id est, magnarum virium.*

Currere, vigilare, esurire, quando hæc facere
oportet, quam ad finem. *Non. Finis, gen. fem.*

Quæro, utrum fructuis an delectationis causa?
fructuis, ut vendatis. *Non. Fructuis, pro fructus.*

Sin autem delectationis causa venamini, quanto
fatius est salvis cruribus in Circo spectare, quam
his descobinatis in silva currere? *Non. Descobi-
nati, id est saucii.*

Non modo furis apertis, sed pæne natibus aper-
tis ambulans. *Non. Apertum.*

Cum etiam Thais Menandria tunicam demissam
habeat ad talos. *Non. Demissum. Item, Tunica.*

Aut ille cervum qui volabile currens

Sparo secutus, tragulae trajicit.

Non. Tragula, id est, hasta & sparum.

M O D I U S.

*

Quæro meas lubidines ad tibias bilinguo. *Non. Tibia, genere masc.*

Sed, o Petrulle, ne meum taxis librum,
Si te pepigat hic modi scenatilis.
Sin displicebit tam tibi latum mare,
Para, vis quantam spongiam deletilem.

Non. Scenatilis, Taxis, Deletile.

Capitis coronæ vaccitis liveis
Face, ut languore flatili viridis premat.

Non. Pressum, id est tectum.

Quis poculis argenteum chorum introibit? popino. *Non. Popinones, id est tabernarii.*

Omnes videmur nobis esse belli, festivi, saperdæ, cum simus *σάπροι*. *Non. Saperdæ, id est sapientes.*

Qui tum erant in Græcia coma promissa, rasa barba, pallia trahentes. *Non. in Promittere.*

Sed Cynicis involucrum, & pallean luteum non est. *Non. Luteus.*

Quam istorum, quorum vitreæ togæ ostentant tunicæ clavos. *Nonius, Vitreum pro perlucido. Item, Tunica.*

Et hoc interest inter Epicurum & ganeones nostros, quibus modulus est vitæ culina. *Non. Colilina, pro coquina. Item, Ganeones.*

In cubiculo dormire malle, scilicet potius vi-

num meum cibarium, quam ego dominus cubarem. *Non. Cibarium.*

Putat fore, quod hinc comedonibus convenit usu: quibus mota voluptate cum edunt, dumtaxat gula gaudet. *Non. Comedones.*

Hanc eandem voluptatem tacitulus taxim consequi lapatio & ptisana possum. *Non. Lapatium.*

Trimodiam amphoramque eandem, temeti ac farris modium. *Non. Temulenta.*

Asse vinum, asse pulmentarium, sed edas, quo natura aurigatur, non necessitudo. *Non. Aurigatur, pro moderatur.*

An qui gradu tolutili, te melius quam tute moliter vectus cito relinquat? *Non. Gradarius.*

Quid aliud est, quod Delphice canat columna literis suis μηδὲν ἄγαν, quam nos facere ad mortalem modum medioxume, ut quondam patres nostri loquebantur. *Non. Medioximum.*

Non eos optime vixisse, qui diutissime, sed qui modestissime. *Non. Modestum.*

M U T U U M M U L I S C A B U N T.

Περὶ ψωρισμοῦ vel

Περὶ ἀφορισμοῦ vel

Περὶ ἀγορασμοῦ vel

Περὶ χωρισμοῦ.

Ubi lucus opacus teneris fruticibus aptus. *Nonius, Aptus.*

Itaque si plures dies inter medici discessum & adventum pollinctoris interfuerunt, & id æstate videas. *Non. Pollinctores.*

Ut venalem tuniculam poneret quotidie, ut videret totum: denique etiam suis manibus lanea tracta ministrasset infectori. *Non. Tractus, genere neutro.*

Grallatores, qui gradiuntur grallis. Perticæ ligneæ ab homine isto, qui instat, agitantur. Sic illi animi nostri sunt: grallæ crura ac pedes nostri, ex se ἀκίνητοι, sed ab animo moventur. *Non. Grallatores.*

M Y S T A G O G I.

*

Semoneque inferius derelicto,
Deum depinnato attollam orationis eloquio.
Fulgentius de Antiquo sermone in Semones.

M Y S T E R I A.

*

Prisca horrida silent oracula, crepera in nemonibus. *Non. Creperum, id est dubium.*

Æs defraudasse cauponem, bonam luto oblevisse, tum portitores æra intdire. *Non. Portitores.*

Licet videre multos quotidie hieme in Sole apricari. *Non. Apricari.*

Sed tibi fortassis alius molit, & depfit. *Nonius, Depfere.*

In id virgo dos a femina ut auferatur; quæ mihi posteaquam ad concordiam dicta est. *Non. Dicere, id est promittere.*

Nāscimur enim spissius, quam emorimur. Vix duo homines decem mensibus edolatum unum reddunt puerum: contra, una pestilentia, hostica. acies puncto temporis immanes acervos facit. *Nonius, Spissum.*

Vulpinare modo & concurſa, qua lubet errans.
Non. Vulpinare.

NECIS QUID VESPER SERUS VEHAT.

*

Dicit autem convivarum numerum incipere oportere a Gratiarum numero, & progredi ad Muſarum, id eſt, proficiſci a tribus, & conſiſtere in novem: ut cum pauciſſimi convivæ ſunt, non pauciores ſint quam tres; cum plurimi, non plures quam novem. Nam multos eſſe non convenit, quod turba plerumque eſt turbulenta, * * * * ut Romæ quidem conſtat, ſed & Athenis. Nuſquam autem plures cubabant.

Ipfum deinde convivium conſtat, inquit, ex rebus quatuor, & tum denique omnibus ſuis numeris abſolutum eſt, ſi belli homunculi collecti ſunt, ſi lectus locus, ſi tempus lectum, ſi apparatus non neglectus. Nec loquaces autem, inquit, convivas, nec mutos legere oportet, quia eloquentia in foro & apud ſubſellia; ſilentium vero non in convivio, ſed in cubiculo eſſe debet. Sermones igitur id temporis habendos cenſet, non ſuper rebus anxiiſ ac tortuoſis, ſed jucundos & inevitabiles, & cum quadam illecebra & voluptate utiles, ex quibus ingenium noſtrum venuſtius fiat & amœnium. Quod profeſto, inquit, eveniet, ſi de id genus rebus ad communem vitæ uſum pertinentibus conſabulemur, de quibus in foro atque in negotiis agendis loqui non eſt otium. Dominum autem, inquit, convivii eſſe oportet, non tam lautum, quam ſine ſordibus. *A. Gell. lib. XIII, cap. II.*

In convivio legi nec omnia debent, & ea potissimum, quæ sunt βιωφελῆ, & delectant potius, ut id quoque videatur non superfuisse. *Ibidem.*
Verba post delectant desunt in multis codicibus.

Bellaria ea maxime sunt mellita, quæ mellita non sunt: πέμμασιν enim cum πέψει societas infida. *Ibidem.*

O C T O G E S I S

Περὶ νομισμάτων.

*

Postquam avida libido rapere ac concidere cœpit, seque opificio non probiter strepere. *Non. in Probiter & Clepere.*

Hoc erat incommodi, quod nesciebamus, semel unum singulum esse. *Non. Singulum, pro singulari.*

In quo nobilius est Philippeum quod accipimus, quam quod bibimus, cum alterum addamus in bulgam, alterum in vesicam. *Non. Bulga.*

Non hæc res de Venere pæta strabam facit ἐρερεοφθάλμιον. *Priscian. libro VI.*

Vive, meque ama mutuiter. *Nonius, Mutuiter, pro mutuo.*

Œ D I P O T H Y E S T E S.

*

Per idem tempus Œdipus Athenas exsul venire dicebatur, qui consolaret. *Non. Consolare.*

Ο Ν Ο Σ Α Τ Ρ Α Σ.

*

Si quis melodinis sit Ὀνος λύρας;
 Præsepibus se retineat forensibus,

T 4

Quibus suam delectet ipse amasiam,
Et aviditatem speribus lactet suis.

Non. Præsepia, Lactare, Sperem.

Phonicia sum, vocis suscitabulum:
Cantantiumque gallus gallinaceus.

Non. Suscitabulum, id est incitamentum.

Atque orthopallica attulit Psalteria,
Quibus sonant in Græcia diæteria:
Qui fabularum collocant exordia
Ut Comici, Cinædici, Scenatici.

Non. Diæteria, quasi dicta non seria, Scenaticus.

Quam mobilem Divum lyram Sol Harmege
Quadam gubernans, motibus diis veget.

Non. Diis pro diuinis, & Veget pro vegetat.

Homines rusticos in vindemia incondita cantare;
sarcinatrices in machinis. *Non. Sarcinatricis.*

Et id dicunt suam Briseidem producere, quæ
ejus nervias tractare solebat. *Nonius, Nervia, gene-
re neut.*

Inflet priusquam tibus in Orchestra
Domi suæ Pithaula ramices rumpis. *Non. Ramices.*

Sæpe totius theatri tibiis crebro flectendo com-
mutari mentes, frigi animos eorum. *Non. Frigere.*

Voces Amphionem tragœdum; jubeas Amphio-
nis agere partes, infantiolem, quam meus est mu-
lio. *Non. Infans.*

Tuus autem ipse frater cibarius fuit Aristoxe-
nus. *Non. Cibarium.*

Pacuvius discipulis dicor. Porro is fuit Ennius:
Musarum Pompilius clueo. *Non. Cluere.*

Scientia doceat, quemadmodum in psalterio tendamus nervias. *Non. Nervia, pro nervo.*

Primum eam esse Physicen, quod sit ἔμφυτος, ut ipsa vox basis ejus. *Non. Bases.*

Merentis ut quietus ac demissior probandus

Ἀξία ὥς ἡρώϊκος, ἰονικός, κίναϊδος.

Non. Cinædus.

Non vidisti simulacrum Leonis ad Idam eo loco, ubi quondam subito eum cum viderent quadrupedem, Galli tympanis adeo fecerunt mansuem, ut tractarent manibus. *Non. Mansues, pro mansueto.*

Equi colore dispares item nati, hic badius, iste gilvus, ille murinus. *Non. Badius.*

Jurgare coepit dicens, Quæ facis, atque in vulgum vulgas. *Non. Vulgus.*

Nempe fues silvaticos in montibus sectari venabulo, aut cervos. *Non. Venabulum.*

Acerbus, qui tibi nihil mali fecit, verutis ob artem præclaram. *Non. Verutum, telum breve.*

Si non plus testiculorum offenderis, quam in castrato pecore in Apulia, vincor non esse masculum ad rem. *Non. Masculum, pro forti.*

Valete, meque palmulis producite. *Non. Producere.*

ΠΑΠΙΑΣ ΠΑΠΠΟΣ

Περὶ ἐγκωμίων.

*

Hoc Græcis renuntiato, ut facile intelligerēs, nos ab his armari: commurmurantur. *Non. Murmurari, pro murmurare.*

Ante aures modo ex subolibus, parvoli Intorti demittuntur sex cincinnoli:

Oculi suppætuli, nigellis pupulis,
 Quendam hilaritatem significantes animi;
 Quos calliblepharo naturali palpebræ
 Tinctæ vallatos mobili septo tenent
 Riçus * parvissimus

Ore frenato, risu roseo *

Sigilla in mento impressa amoris digitulo
 Vestigio demonstrant mollitudinem,
 Collum procerum, fidum levi marmore
 Regillam tunicam diffingitur purpura.

Non. Mollitudo, Palpebræ, Riçus, Regilla vestis.

Quare resident lingulacæ, obtrectatores tui jam
 nunc murmurantes dicunt: *μωμήσεται τις μάλλον, ἢ μι-
 μήσεται. Non. Lingulacæ.*

Omni obstant in ministerio invidum tabes. *Non.*
Casus pro casu.

Dominum convivij, vinum, aliudve quid ni lau-
 dato. *Non. Dominus.*

Si & accusator & reus erunt tenebriones, uter-
 que utrumque vituperato. *Non. Nebulones & Te-
 nebriones.*

Prætor noster eripuit mihi pecuniam, de ea que-
 stum ad annum veniam ad novum Magistratum,
 cum hic rapo umbram quoque spei devorasset. *No-
 nius, Rapones.*

Ille ales Gallus, qui fuscitabat Atticarum Musæ-
 rum scriptores, an hic qui gregem rabularum. *No-
 nius, Rabula.*

Dum vixi promis carus, meis in cortibus pavi.
Non. Cortes.

Imperito nonnunquam concha videtur
Margarita, ut Amethystus Smaragdos.

Non. Margarita.

Qui potest laus videri vera? cum motus sæpe
Furaces ciemus, atque nequissimus ibis
Juxta ac Publius Africanus.

Non. Juxta, pro rursus, similiter.

P A R M E N I O.

*

Micandum erit cum Græco, utrum ego illius nu-
merum, an ille meum sequatur. *Non. Micare.*

Pudet me tui & Musarum agnoscere, piget cur-
rere & una sequi. *Non. Pudet.*

Demittis acres pectore curas, cantu castaque
poesi. *Non. Acre & castum.*

Exeunt citi, strepunt, bount. *Nonius, Bount, a
boun mugitibus.*

Ceditur lucus; alta frons decedit Palladis, Plata-
nus ramis: alia trabes pronis in humum accidens,
proxime frangit ramos cadens. Alius teneram abie-
tem solus percellit; alius caballum arboris ramo in
humili alligatum relinquit, ferens ferream humero
bipennem securim. *Non. Frons, Trabs, Pronus, Pro-
cellere, Caballus, Bipennis.*

Cedit velocius juvenis, membris levis, nitidus
oleo. *Non. Cedunt, petunt.*

Lepusculi timentes hoc quadrangulum,
Dedit Diana rete nexile, arcyas
Viscum, fagenam, lineamque compedem.
Non. Compedes & Viscum.

E cavo fonte, ut cum irrigavit cavata aurium
anfracta in silvam vocans. *Non. Anfractum, neu-*
ro genere.

Poema est λέξις ὑρυσμος, id est, verba plura
modice in quandam coniecta formam. Itaque etiam
Distichon Epigrammation vocant poema: Poesis
est perpetuum argumentum, e rhythmis, ut Ilias
Homeri, & Annales Ennii. Poetice est ars earum
rerum. *Non. Poema.*

Pari hujus nascuntur puri rhythmus & melos.
Non. Melos, gen. masculino.

In argumentis Cæcilius poscit palmam, in ethesi
Terentius, in sermonibus Plautus. *Non. Poscere, pro*
accipere. Vide A. Gell. lib. XV, cap. 24.

Π Ε Ρ Ι Α Ι Ρ Ε Σ Ε Ω Ν

VEL

Α Ε Ι Λ Ι Β Τ Η.

*

Neque in polvere mythico coquam carnes, qui-
bus fatullem corpora ac famem ventris. *Non. Sa-*
tullem, pro saturem.

Porro inde ab unoquoque compito ternæ viæ
oriuntur, e quibus singulæ extumæ exitum ac telos
habent proprium. Primo compito dextimam viam
munit Epicurus. *Prisc. lib. IV. Non. Dextimus.*

Tum contremula aquilenta apud alta litora
Oiris, ac nobilis omnibus reluces. *Non. Nobile.*

Π Ε Ρ Ι Ε Δ Ε Σ Μ Α Τ Ω Ν.

*

Pavus e Samo, Phrygia Attagena,
Grues Melitæ, hædus ex Ambracia,

Pelamis Chalcedonius, muræna Tartessia,
 Aselli Pescinuntii, ostrea Tarentina,
 Pectunculus Chius, helops Rhodius,
 Scari Cilices, nuces Thasiæ,
 Palma Ægyptia, glans Iberica.

A. Gell. lib. VII, cap. 21.

Si quantum operæ sumfisti, ut tuus pistor bonum faceret panem, ejus duodecimam Philosophiæ dedisses, ipse bonus jampridem esses factus. Nunc illum, qui norunt, volunt emere millibus centum: te qui novit, nemo centuffis. *Idem lib. XV, c. 19.*

Π Ε Ρ Ι Ε Ζ Α Γ Ω Γ Η Σ.

*

Quod puer rogasset, & petasatus capite annuisset, ac discedens, numero ait venire adolescentem. *Non. Numerus.*

Quam sympathiam lumbi ad oculos haberent, quid inguinum interesset, puerum utrum essem devirginatum usurus, an monuce *ῥώσας* purus dum cogito. *Non. Virgines.*

Quemnam te esse dicam? feram qui manu corporis fervidos aperis lacus sanguinis, reque vita levas ferreo ense. *Non. Levare, pro minuere.*

Non vituperamus, cum sciamus digitum præcidi oportere, si ob eam rem gangræna non sit ad brachium ventura. *Non. Gangræna.*

Et quærit ibidem ab Annibale, cur biberit medicamentum? Quia Romanus ~~pro~~quit, Prusiades me tradere volebat. *Non. Medicamentum.*

Andromeda vineta, & proposita ceto, non de-

buit patri suo homini stupidissimo in os exspuere vitam. *Non. Stupidus.*

Π Ε Ρ Ι Κ Ε Ρ Α Τ Ν Ο Τ.

*

Cognitio enim tonitrus fulget, & tonitrum fulguris a fulmine orta. *Non. Fulgura.*

Majores folitos decumam Herculi vovere, nec decem dies intermittere, quin polluerent, populumque ἀσύμβολον cum corona laurea demitterent. *Non. Calidum.*

Π Λ Υ Τ Ο Ρ Ι Ν Ε.

*

Scriptulum, *Sofip. lib. I.*

Π Ρ Α Ν Σ Υ Σ Π Α Ρ Α Τ Υ Σ.

*

— — — Luna exspectante
Adria sese itiner longum sermone levare.
Nonius, Itiner.

Contra coactus cervus latratu canum
Fertur, bifulcis ungulis, nitens humu,
Ne se videant. *Non. Humu, pro humo.*

Π Σ Ε Υ Δ Ο Λ Υ Σ Α Π Ο Λ Λ Ο.

Περὶ θεῶν ἀπαντήσεως vel

Περὶ θεῶν ἀναγνώσεως.

*

Quod in ejus Dei templo calceati introeunt :
nam in oppido quæ ædes Apollinis, & qui ibi
ad Herculis introeat, nemo se excalcietur. *Non.*
Exalceatur, pro exalceat.

Cum sex pueri , & puellæ pariter sex aut septem
finuero : quæ cum choro pari vagarunt. *Non. Va-*
gas , pro vagaris.

P S E U D O N E A.

*

Per æviternam hominum domum Tellurem pro-
pero gradum. *Prisc. lib. II.*

Q U I N Q U A T R I A.

*

Qui Tarentinum tuum ad Heraclidem Ponticum
contenderit. *Non. Contendere.*

Hic bipensiles forcipes dentarpagæ. *Non. Dent-*
arpagæ.

Quid medico mihi est opus? nempe tuo, absyn-
thium uti bibam gravem, & castoreum, levem-
que robur. *Non. Absynthium, & Grave pro amaro.*

Cape hanc caducam Liberi mollem dapem,
De fronde Bromiæ auctumnitatis uvidam,
Quam lympa melius e lacuna fontium
Allata, nido potili permisceat. *Non. Auctumnitas.*

An hoc præstat Herophilus Diogene, quod ille
e ventre aquam mittit? an hoc te jactas? at hoc
pacto utilior te Tuscus aquilex. *Non. Aquilex.*

Quam in testudineo lecto, culcita plumea in die
dormire. *Non. Culcita.*

Tu Phædi contra audes dicere, cum in eborato
lecto, & purpurei operis toro cubare videas ægro-
tum, & ejus prius album, quam typen subducere
malis. *Non. Turdus, masc. gen.*

Non te tui saltem pudet, si nihil mei reverea-
tur. *Non. de Numeris & casibus.*

ΣΚΙΟΜΑΧΙΑ vel ΚΡΙΟΜΑΧΙΑ

Περὶ τύφου.

Te Anna perenna, panda καὶ λατὰ, Pales,
Neriones & Minerva, Fortuna ac Ceres.

*Gell. lib. XIII, cap. 21. **

Vinum, pemma Lücuns, nihil adjuvat ista mi-
nistrat. *Non. Lucuns.*

Ego, inquit, eam suppetias. Tunc mihi nec res,
nec ratio est, diffociaque omnia ac nefantia. *Non.
Nefantia, pro nefanda.*

Hoc dico, compendiaria, sine ulla sollicitudine
ac molestia dicundi, ad eandem voluptatem posse
perveniri. *Non. Compendium.*

Postremo quæro, parebis legibus an non?
Anne exlex solus vives? *Non. Illex, Exlex.*

SERRANUS

Περὶ ἀρχαιρεσιῶν.

Retinet viatorem meridie prætereuntem fontem,
quod auctumnitas in anni tetrachordio mensium
præterierat. *Non. Auctumnitas, pro auctumno.*

Dum in agro studiosius rutor, adspicio Tripto-
lemum sculponeatum bigas sequi cornutas. *Non.
Rurant, pro rufficantur.*

Occipitium Arivo Deo ostendo, ex oraculo eli-
mino me. *Non. Eliminare.*

Te consulem mihi pelum cedere, subfilio, & ho-

stias extispici disputanti relinquo. *Non. Exispices, Haruspices.*

Noster Atticus, rivalis homo, iturus in curiam, commacescebat. *Non. Macor, pro macie.*

Hunc vocasse de liquida vita, in Curiae vestrae facem. *Non. Liquidum, id est, purum.*

Cum dixisset Vitulus, ecce caldis pedibus quidam navicularius semiuftulatus irrupit, se in curiam. *Non. Calidum, citatum & velox.*

Dormit alius nimirum, vigilant, clamant, calent, rixant. *Non. Rixare, pro rixari.*

Rostrum in protrudendum cesserent. *Nonius in Rostrum.*

Et petere imperium populi, & contendere honores. *Non. Contendere, extorquere.*

S E S Q U I U L Y S S E S.

*

Navibus duodecim domo profectum, decem annos solidos errasse. *Non. Solidum, pro continuo.*

Suspendit Laribus marinis molles pilas, reticula, ac strophia. *Non. Strophium, fascia brevis, & Reticulum, tegmen capitis.*

Vias stelligeras ætheris explicans, Ære cavo sonitum hic in cothurnis. *Nonius, Explicare.*

Hic enim omnia erat, idem sacerdos, prætor, parochus, denique idem senatus, idem populi caput. *Non. Parochus.*

In Thespiadum ora derepente. *Non. Derepente.*
M. T. Varro. V

Ubi nitidi Ephebi veste pulla candidi, modeste amictus pascunt pectore. *Non. Pullum.*

Pueri dum comitesque tenent strata gelo putri montium laxa. *Non. Gelo, pro gelu.*

Ubi educantur barbari innumerabiles lateres aureos habuisse. *Idem Later.*

Quo cum ire vellemus, obuius flare, ubi corpori ærinas compedes impositas video. *Non. Compedes.*

Omnes irritans ventos, omnesque procellas, ipsum audiui. *Non. Irritare, provocare.*

Vino invitari, poculis large atque benigne. *Non. Invitare.*

Ventus sub occasum vehementius sufflare, & calcar admovere. *Non. Calcar, pro impetu.*

— — — aduersi venti ceciderunt.

Quod si pergunt diutius mare volvere, vereor, Ne me quoque, cum domum ab Illo cessim revertero,

Præter album canem cognoscat nemo.

Non. Album pro miti ac placido, & Cognoscere.

Ubi quod lupam alumni fellarunt olim. *Non. Alumni.*

Quod Minerva propter stetit, significare eum propter doctrinam. *Non. Propter.*

Diogenem postea pallium solum habuisse, & habere Ulysses meram tunicam, pileum ideo non habere. *Non. Meram, pro solam.*

Unam enim viam Zenona mœnisse, duce virtute: hanc esse nobilem: alteram Carneadem defubulasse, bona corporis secutum. *Non. Defubulare, pro perfodere.*

Alteram viam deformasse Carneadem, virtutis,
e cupis acri aceti. *Non. Capa vel Cupa.*

Itaque tum equum mordacem calcitronem hor-
ridus miles ac vir non vitabat. Nunc emunt trof-
fuli, nardo nitidi, vulgo Attico talento equum.
Non. Troffuli & Calcitrones.

In castris permansi, inde caballum reduxi ad
Censorem. *Non. Caballus.*

Quid enim est, quod homo masculus libentius
videre debeat, quam bellam uxorem? *Non. Bel-
lum, pro eleganti.*

Qui se in ganeum accensum coniecit amicæ.
Non. Ganeum, neutro genere.

Jugere volitans milvius, aquam nubibus. Tortam
indicat fore, ut tegillum pastor sibi sumat. *Non. Te-
gillum a tecto. Vel sic:*

In aere volitans milvus, aquam e nubibus Tor-
tam indicat fore, tegillum ut pastor sibi sumat. *Se-
narii sunt, quorum lectionem hanc esse germanam ju-
dico, conjectura ductus literata. Imbris autem progno-
sticon continent.*

S E X A G E S I S.

*

Eo uti viaticum ex arcula adderem in bulgam.
Non. Bulga.

Nec quassagipennas anates termipedas buxeis ro-
stris pecudes, paludibus nocte nigra ad lumina lam-
padis sequens. *Non. Pecudes.*

Adest fax involuta incendio. *Non. Involutum,
occupatum.*

Se circumspexere atque invenisse, cum dormire coepisset, tam glaber quam Socrates calvum esse factum ericium pilis albis cum proboscide. *Non. Proboscis & Eritium.*

— — — ut nitens

Pavonis collus, nihil extrinsecus humens.

Non. Collus, masc. gen.

Sic canis fit e catello, sic e tritico spica. *Non. Spica.*

Romam regressus ibi nihil offendi, quod ante annos quinquaginta, cum primum dormire coepi, reliqui. *Non. Offendere, invenire.*

In quarum locum subierunt inquilinæ impietas, perfidia, impudicitia, impudentia. *Nonius, Subire, succedere.*

An si equam emisisses quadrupedem, ut meo asino Reatino admitteres, quantum poposcissem dedisses æquimenti? *Non. Æquimentum, non Æquamentum.*

Avidus iudex reum ducebat esse κοινὸν hoc modo. *Non. Ducere, id est, existimare.*

Quod leges jubent non faciunt, ὁδὸς καὶ λάβε fervit omnino. *Non. Fervit, pro fervet.*

Sumtum comitia habebant, ubi nunc fit mercatus. *Non. Mercatus.*

Tunc nuptiæ videbant ostreas Lucrinas. *Non. Ostrea.*

Acciti fumus ut deponentemur, murmur fit verus. *Non. Murmur, masc. gen.*

Vix efactus erat, cum more majorum ultro carnales arripiunt, de ponte in Tiberim deturbant. *Non. Carnales.*

Sinibus crassis hui muli, non videmus quid fiat?

Non. Crassum, pro hebeti.

Nunc quis patrem decem annorum natus, non modo aufert, sed tollit nisi veneno? *Non. Tollere & Auferre.*

O stulta nostri pectoris dormitio vigilabilis. *Non. Dormitio, & Puelli, pueri.*

Utro intra pectus dormitio vigilabilis

Quæ me puellum impuberem cepisti. *Non. ibidem.*

Qui nobis ministrarunt pueri diebus festis cicer viride: qui nos provocare, advocare cum audeant, non illos revocare timemus? *Non. Revocare, per vi- ces mutare.*

Ergo tum Romæ parce pureque pudentes

Vivere cum patria, nunc sumus in rutuba.

Non. Rutuba, perturbatio.

Erras (inquit) Marce, accusare nos ruminariis antiquitates. *Non. Ruminari.*

S Y N I S T O R.

*

Eclipsis quando fit, cur Luna laboret? & si hoc ridicule credunt, dicant quid laborent? *Philarg. in II Georgicorum.*

S Y N E P H E B U S

Περὶ ἐμμουῆς.

*

Hodie si possumus, quod debemus, populo, in foro medio, luci claro decoquere. *Non. Lux, genere masculino.*

Quid te facere oportet, literis imbutum solis Minervæ. *Non. Imbuere, initiare.*

Hic narium seplasiæ, hic hedycus Neapolis. *Non. Seplasia, femin. genere.*

Verere, ne manu non mittat: cum octo medicarios honestos audissemus dare possis, mittet. quod si non mittet, fugies, si me audies, cum tempus revocat, ea præcox est fuga. *Non. Præcox, id est, præcoqua.*

Crede mihi, plures dominos servi comedere, quam canes. Quod si Actæon occupasset, & ipse prius suos canes comedisset, non nugas saltatoribus in theatro fieret. *Non. Occupare.*

T A N A Q U I L.

*

Non modo absens quidquam de te sequius cogitabit, sed etiam ruminabitur humanitatem. *Nonius, Ruminare, in memoriam revocare.*

T A Φ Η Μ Ε Ν Ι Π Π Ο Τ.

*

In carteo stadio ἐπιταφίων lego, a quo qui certasset animo, bellus homo, magis delectatus Stoicorum pancratio, quam Athletarum. *Non. Bellum, pro eleganti.*

Ubi lubet, ire licet accubitus, accedo, strenuus: fustilimus, quod esurigo findebat costas. *Non. Esurigo, id est, fames.*

Inde putidas uvas acinis electis & comestis extendit in lectis quondam. *Non. Putidum.*

— — — — — ἢ ἀπάντησις.

Edones Romam? ut turba intendat annonam: sed propter phagones ficedulam pinguem, aut turdum, nisi volentem, non video. *Nonius, Edones & Phagones.*

Nec pistorem ullum nossent, nisi eum, qui in pistrino pinferet farinam. *Nonius, Pinferere, tundere, molere.*

Perrexit in interiores partes domuis posticæ, ut ait Plautus, penitissimæ. *Nonius, Postica, & Domuis pro domus.*

Quod cœperas modo in via narrare, ut ad exodiu[m] ducas. *Non. Exodium, id est, finis.*

Ille nobilis quondam canes
Hinc liquit omnes homines in terræ pila.
Non. Linquere, pro dimittere.

Diogenem literas scisse, dum usioni quod satis esset: hunc quod etiam acta bellorum hominum. *Non. Usio pro usu, & bellum pro eleganti aut prudenti.*

Romam ipsam in Narcosi, cenon qui in orbe internundinum calumniarentur. *Non. Internundinum, nundinæ.*

Περὶ ἔχοντος ταριχεύας. mihi facies mæandrata & vermiculata, atque etiam adeo cingens orbem terræ. *Non. Mæander, picturæ genus.*

Pavimenta & parietes crustati. *Non. Incrustatum.*

Sed quæ necessitas te jubet aquam effundere domi tuæ, si vasa habes pertusa, plumbum non habes? ad quam rem nobis est confluvium? ad quam rem urnarium? In pavimento non audes facere lacunam, at in humu calceos facis elixos? *Nonius, Elixum, & Humu pro humo. Urnarium.*

Non vides in magnis peristylliis, qui cryptas domi non habent, fabulum jacere a pariete aut cryptis, ubi ambulare possint. *Non. Sabulum.*

Non vides in publica nocte te tabernas, qua populus ambulando perinde ut in arato porcas reddit. *Non. Porca.*

Aliquot Romæ sunt, qui in cellas vinarias fructus parant, ut vendant. *Non. Fructus, pro fructus.*

Hæc Numa Pompilius fieri si viderit, sciet suorum institutorum nec volam nec vestigium apparere. *Non. Vola, id est, media pars manus.*

Antiqui nostri domibus lateritiis paululum modo lapidibus suffundatis, ut humorem effugerent, habitabant. *Non. Suffundatum, id est, subjectum.*

Ut hirundines figulis oblitis luto regulas fingebant. *Non. Fingere.*

At in segetibus post messem colligebant stramenta, quis domicilia colerent. *Nonius, Colere, id est, ornare.*

Nihilo magis dicere muliebre, quam de muliebri ricino palliolum simplex. *Non. Ricinium, palliolum femineum.*

Sed ut canis sine coda. *Non. Coda.*

Saltem infernus tenebrosus κακοδαίμονας tenet, atque habet homines sollicitos: quod eum pejus formidant, quam fullo ululam. *Non. Habere, id est, facere.*

TESTAMENTUM

Περὶ διαθήκων μετὰ φιλοφρονίας.

*

Venio nunc ad alterum genus testamenti, quod

dicatur Physicum, in quo Græci belliores, quam Romani nostri. *Non. Belliores, meliores.*

Sic ille puellus Veneris, repente vado cecidit cruentus olim. *Non. Puelli, pueri.*

Si quis mihi filius unus pluresve in decem mensibus gignuntur, ii si erunt ὄνοι λύρας, exheredes sunt. Quod si quis undecimo mense κατ' Ἀριστοτέλην natus est, Accio idem quod Titio jus esto apud me. *A. Gell. lib. III, cap. 16.*

Natis quos Menippi hæresis nutricatur, & tuto-
res do,

Qui rem Romanam Latiumque adsciscere vultis.

Non. Nutricatur, pro nutrit.

T I T H O N U S

Περὶ γήρως.

Quem dereliquit multicupida juvenilitas. *Non. Juvenilitas, juvenus.*

Ac mammam lactis fugentem pascere puppum. *Non. Pupi.*

Qua voluntatem ævitatis extima attingit metam
ævitas

Sic invitata matura anima, corporeum corticem facile relinquit. *Non. Cortex.*

Risi multum, lusi modice ambos. *Non. Modicum.*

ΤΟΤ ΠΑΤΡΟΣ ΤΟ ΠΑΙΔΙΟΝ

Περὶ παιδοποιίας.

Assanos multos quod parere ea non poterat, mulierem foras betere iussit. *Non. Betere, id est, ire.*

Liberos parare cui necesse sit, non est merum,

nec tu edepol quid simulas tuis. *Non. Merum, id est, solum.*

Quare si Dia gens est, ad amuffim, per me licet assumas, teneo Μακράν. *Non. Examuffim.*

Etiamsi audisset, reddere potuisset mulieri tetricæ, horrenti: ducat ad Appiam moribus bonis. *Non. Tetrica, id est, severa.*

ΤΡΙΟΔΙΤΙ ΤΡΙΦΩΛΙΟΣ, vel ΤΡΙΦΑΛΛΟΣ

Περὶ ἀρετῆς καὶ φύσεως.

*

Priusquam in Orchestra pithaules inflet tibiae, domi suæ ramices rumpit. *Non. Ramices.*

Nam ut equus, qui ad vehendum est natus, tamen hic traditur magistro, ut equiso doceat tolutum. *Non. Tolutim, Equiso.*

Illud vero quondam egi, ut ego non metuam fulmen, non haruspicem tristem, simul ac dici non quæro. *Non. Triste.*

Nec coruscus imber, alto nubilo cadens, Multus, grandine implicatus albo. *Non. Grando.*

ΤΡΙΦΑΛΛΟΣ

Περὶ ἀρρενότητος.

*

Ego nihil narro: adeo hic ita curat, qui ante me est, nescio quis longurio. *Non. Longurio, id est, longus.*

Calamiftra. *Sosp. lib. I. Calamiftra, gen. neut.*

ΥΠΕΡΒΑΣΙΣ

Περὶ φιλονεικίας.

*

Libet me Epigrammata facere, & quoniam no-

mina non memini, quod in solum mihi venerit,
ponam. *Non. Casus pro casu.*

Quis rotundam facere cætram nequeat? *Nonius;*
Cætra, obstaculum, scutum.

Pugilis spectatores, qui miserum putatis vinci;
quæro a vobis, si adversarius supercilia mi cestis
descobinarit, num quis vestrûm suam mihi est da-
turus? *Non. Cestis, pro cestibus.*

Properate vivere pueræ,
Quas finit ætatula ludere,
Esse, amare, & Veneris tenere bigas.
Non. Pueræ, id est, puellæ.

V I N A L I A

Περὶ ἀφροδισίων.

*

———— Etenim sic vide.

Utrum mercedem accipitis, qui meas venit
Segetes ut sarriat, an ego ab illo? sic ego
Centussim sartor, situ plus laboras, quam ego do.
Non. Sartores.

V I R G U L A D I V I N A.

*

Oleum in lucubrationem servavimus, quod in
sparagos totum legitime vertamus. *Non. Sparagus.*

Ego nunc postulo Agamemnona meum: tantus
cothurnus accipit Critona caliendum. *Porphyr. in*
Horatii Lib. 1. Sermonum. Caliendum est galericulum.

Cum neque aptam mollibus humeris fibulam sa-
gus ferret. *Non. Sagus, masc. gen.*

Præsertim cum ventrem meum coërceam, nec murmurari patiar. *Non. Murmurari, pro murmurare.*

Primum venit in urbem, atque intra muros, deinde accedit prodius, atque introit domum. *Non. Prodius.*

Et pullos peperit fritinnientes,
Quos non lacte novo levata pascat,
Sed pancarpineo cibo coacto,
Libamenta legens caduca victus.
Ad quos tum volucres pusillos
Usque ad limina nidica * * * * vilis.

Nonius, Fritinnire, Levare, Cogere, Legere, Vile pro frequenti.

Non quærenda est homini, qui habet virtutem, penula in imbri. *Non. Penula.*

T A P O K P T O N.

*

Non vides apud Mnestheum scribi, tria genera esse vini, nigrum, album, medium, quod vocant *κίρρον*, id est, gilvum: & novum, vetus, medium: & efficere nigrum virus, album urinam, medium *πέψιν*? novum refrigerare, vetus calefacere, medium vero esse prandium caninum? *A. Gell. lib. XIII, cap. 30.*

I N C E R T A.

*

Itaque illa tergiversari non sinent, secumque rapiunt. *Non. Tergiversari.*

Ecclesiam in regiam arcam impancrarunt. *Non. Impancrare.*

Aut frigidos nimbos aqua ista caduciter ruentes, Pertimuerunt aquatiles querquedulæ natantes. *Non. Caduciter, pro præcipitanter.*

Ajace stramentiio. Acre' æger medicos exquisitum convocabas, ut convalesceres. *Nonius, Exquisitum.*

Non posset eam amplius perferre, tamen suadet, ut noceat. *Non. Ferre, ex Sat. Caprinum præl.*

Sera parede. Purgatum scito, quoniam vidēbis Romæ in foro ante lanienas pueros pila expulsum ludere. *Non. Expulsum.*

Cujus ubi annis multis masculi vestigium inventum est. *Non. Annis multis.*

Anoputio πολιπέκλις ἐδιάκης. nam in omnibus legi πολιπέκλις πέρβαιτον. Ne dares, ne polliceres, quod datum est. *Non. Polliceres, pro pollicereris.*

Denique omnes, cum lucerna combusta est in lucubrando, olivitalque consumta est. *Nonius, Olivitas.*

Capite permulso. *Prisc. libro IX.*

Ubi denique Apollo divinus, cum a piratis maritimisque prædonibus & spoliatus ita est & incensus, ut ex tot auri ponderibus, quæ infinita congefserant secula, ne unum quidem habuerit scriptulum, quod hirundinibus hospitis, Varro ut dicit in Menippæis, ostenderet. *Arnób. lib. VI.*

Arenam autem seorsim pro multis, Varro sæpe in Menippæis suis posuit. *Macrobios.*

Cynicus Varro ccc Joves, sive Iuppiteres dicendum, sine capitibus introduxit. *Tertullianus in Apologuico cap. 14.*

Quomodo potest mundus esse, ut ait Varro, sine capite, sine præputio? *Seneca in Apocolocyntosis, sive in Ludo de morte Claudij Cæsaris.*

Nocturnum Deum Varro in Satyris perpetuo sopore & ebrietate torpidum induxit. *August. de Civitate Dei.*

M. TERENTII VARRONIS

LOGISTORICI.

TUBERO SIVE DE ORIGINE HUMANA.

*

Cælum est testa, item vitellum, terra: inter illa duo humor, quasi in sinum clusus aeri, in quo calor. *Probus in Eclogam VI.*

Vitellum appellatum, qui nutriat vitalia. *Idem, ibidem.*

Pythagoras autem, quod erat credibilius, dixit partus esse genera duo, alterum septem mensium, alterum decem: sed priorem aliis dierum numeris conformari, aliis posteriorem. Eos vero numeros, qui in unoquoque partu aliquid afferunt mutationis, dum aut semen in sanguinem, aut sanguis in carnem, aut caro in hominis figuram convertitur, inter se collatos, rationem habere eam, quam voces habent, quæ in Musica Symphonæ vocantur. *Censorin. de Die natali.*

CATO, DE LIBERIS EDUCANDIS.

Quod petisti, ut ejus educationis fierem tibi socius, quod potui, adminiculavi voluntatem tuam scribendo. *Non. Adminiculavi, pro adjuvi.*

Velim me Hercules, inquit, ipse usu magno

puerilitatis formulam audire. *Nonius, Puerilitas pro pueritia.*

Et quod perspicuum est, majorem curam nos habere marsupii, quam vitæ nostræ. *Nonius, Marsupium.*

Male enim consuetudo importata est inextinguibilis. *Non. Inextinguibilis.*

Educit enim obstetrix, educat nutrix, instituit pædagogus, docet magister. *Non. Educit & Educat.*

Antestatus est fortunam, propter cujus aram ea hostia erat cæsa, id quod postea verum esse. *Nonius, Propter, pro juxta.*

Ut qui contra celeriter erant nati, fere Numerios prænominabant: quod qui cito facturum quid se ostendere volebat, dicebat, Numero id fore, quod etiam in partu precabantur Numeriam, quam Deam solent indigitare etiam Pontifices. *Nonius, Numerus.*

Hiscæ Manibus lacte fit, non vino: Cuninæ propter cunas, Ruminæ propter rumam, id est prisco vocabulo mamma: a quo subrumi etiam nunc dicuntur agni. *Non. Ruma, id est, mamma.*

Cum primores cibo & potione initiarent pueros, sacrificabantur, ab Ædilibus Edusæ, & a potione Potinæ nutrices. *Non. Edusa & Potina.*

Statilinum, & Statanum & Fabulinum præsideos Deos Varro *Catone*, sive de liberis educandis, puerilitatis affirmat. A stando Statano & Statulino, quorum nomina habent scripta Pontifices. Sic, cum primo fari incipiebant, sacrificabant Divo Fabulino. *Non. Statilinus, Statanus, Fabulinus.*

Cum cibum ac potionem buas ac pappas dicunt: matrem mammam, patrem tatam. *Nonius, Bua, pro potione.*

Vel maxime illic didici sitienti videri aquam mulsum, esurienti panem cibarium, & exercitato somnum suavem. *Non. Cibarium.*

Alii adferunt libum ac turundam. *Non. Turunda & Libum.*

Quare meliusculæ curæ consuetudinis puerilis illorum, qui suis catellis ministrant quod edent. *Non. Catelli.*

Pueros impuberes compertum est, si plurimo cibo nimioque somno uterentur, hebetiores fieri: advertimusque hinc elici tarditatem, corporaque eorum inprocera fieri, minusque adolescere. Idem plerique alii Medicorum, Philosophorumque, & M. Varro in Logistorico scripsit, qui inscriptus est *Cato*, aut de liberis educandis. *A. Gellius lib. IV, cap. 9.*

Fortuna se illos non natura præstare, si quid his datum sit esculentum. *Non. Esculentum.*

Eam nutricem oportet esse adolescentem: anuis enim ut sanguis deterior, sic lac. Lac enim, ut quidam dicunt Physici, sanguinis spuma est. *Nonius, Anuis, pro anus.*

Ut cibo utatur modico & idoneo, ut vitet acrya, ut est sinapi, cepa, allium. *Non. Cepa.*

Ut faciunt pleræque, ut adhibeant præcantrices, nec medico ostendunt. *Non. Præcantrix.*

Omnes enim, qui loquuntur, habere debent quosdam melos. *Non. Melos.*

Melos alterum in cantibus est bipartitum: unum, quod est in assa voce; alterum, quod vocant organicon. Assum autem existimandum est, ut in obsoniis sine pigmento saporis alieni: quemadmodum Merum dicitur solum. *Nonius, Assa voce, id est, sola voce.*

Etenim nulla, quæ non didicit pingere, potest bene judicare, quid sit bene pictum a plumario, aut textore, in pulvinaribus plagis. *Non. Plumarium, a plumando.*

Non in suarum manuum opificio, quibus alno, lino quid faciunt, aut palma. Nam liberti quæstus causa diribebant res suas pueris. *Non. Quæstus, pro quæstus.*

Mihi puero modica unica fuit tunica, & toga sine fasciis, calceamenta, equus sine ephippio, balneum non quotidianum, alveus rarus. *Non. Ephippium.*

Ut puellæ habeant potius in vestitu chlamydas, encombomata, ac parnasides, quam tegas. *Nonius, Encombomata & Parnasidæ.*

Magnum est enim, ut Ariston scribit, in primordio puerili, quemadmodum incipiat fingi: ad id quasi evadat. *Non. Fingere, jurare.*

Perfæ propter exercitationes pueriles modicas, eam sunt consecuti corporis siccitatem, ut neque spuerent, neque emungerentur, sufflatore corpore essent. *Non. Siccum & Siccitas.*

Ab hujusmodi lusionibus radices crudelitas agere solet. *Non. Lusus vel Lufio.*

Et ut in grege opilio oves minus idoneas re-

M. T. Varro.

X

movere solet, quas reiculas appellat. sæpe enim unus puer petulans atque impurus; inquinat gregem puerorum. *Non. Reicula oves.*

Alii sunt circumtonsi, & terti atque un&uli, ut mangonis esse videantur servi. *Non. Terta, pro tersa.*

Itaque Ambraciæ primum capillum puerilem demtum, item cirros ad Apollinem ponere solent. *Non. Cirri, capitis pili.*

Non solum qui primus in alterutra re præstet alios, sed etiam qui sit secundus & tertius. *Non. de Numeris & casibus.*

Omnia inquam in docendis pueris, quæ damna non prohibent verum bonum fieri: mediocria modica sunt. *Non. Modicum, Mediocre.*

Remorissimum ad docendum formido, ac nimius timor, & omnis perturbatio animi: contra delectatio, prôtelo ad dicendum. *Non. Protelare.*

Itaque domi rituis nostri, qui per Dium Fidium jurare vult, prodire solet in publicum. *Nonius, Rituis, pro ritus.*

Sculna. *A. Gell. lib. XX, cap. 10.*

DE ARGONAUTIS. EX UNO LIBRORUM IV.

*

Pars Parthorum Media est appellata a Medo, filio Medæ & Egæi. *Probus Grammat.*

ATTICUS DE NUMERIS.

*

Id moris, institutique majores nostri tenuerunt,

F R A G M E N T A.

323

ut cum die natali munus annale Genio solverent, manum a cæde ac sanguine abstinerent, ne die, quo ipsi lucem accepissent, aliis demerent. *Censorin. de Die natali.*

L A T E R E N S I S.

*

Parsurus pecuniis bene partis. *Prisc. lib. IX.*

M A R I U S D E F O R T U N A.

*

Est natio hominum juxta agrum Prænestinum, qui Carsitani vocantur ἀπὸ τῶν καρσιῶν, cujus rei meminit Varro in Logistorico, qui inscribitur *Marius, Fortuna*. Inde scilicet Prænestinæ nuces. *Macrob. Saturnal. lib. III, cap. 18.*

M E S S A L A D E V A L E T U D I N E.

*

Antiquos agrestes venandi peritos, cum plurimum in silvis agerent, quod velut Diana duce ad investigandas feras paterent, Devianam appellasse Deam, mox Dianam, quod intelligerent eandem esse, quæ diem nascentibus daret. *Probus in Bucol. Virgilii.*

D E M O R I B U S.

*

Mos est judicio animi, quem sequi debet consuetudo. *Macrob. lib. III, cap. 8.*

D E N A T U R A R E R U M.

*

Nec familiæ rixent cum vicinis. *Nonius, Rixent, pro rixentur.*

X 2

NEPOS.

*

Hæc præsepes, *Sofip. lib. I.*O R E S T E S
D E I N S A N I A.

*

Olympiadem, Philippi uxorem, festivissime rescriptisse legimus Alexandro filio. Nam cum is ad matrem ita scripsisset: Rex Alexander, Jovis Hammonis filius, Olympiadi matri salutem dicit: Amabo, inquit, mi fili, quiescas, neque differas me, neque criminere adversus Junonem. malum mihi prorsum illa magnum dabit, cum tu me literis tuis, pellicem illi esse confitearis. *A. Gell. lib. XIII.*

P A P P U S
D E I N D I G I T A M E N T I S.

*

Nasturtium non vides ab eo dici, quod nasum torqueat: Vestispicam, quod vestes spiciat. *Non. Vestispici, vestium custodes.*

P I U S, D E P A C E.

*

Cajum Sallustium scriptorem seriæ illius & severæ orationis, in cujus historia notiones Censorias fieri atque exerceri videmus, in adulterio deprehensum, ab Annio Milone loris bene cæsum dicit, &, cum dedisset pecuniam, dimissum. *Gell. lib. XVII, cap. 18.*

S I S E N N A
D E H I S T O R I A.

Quod si non horum omnium similia essent principia, ac post principia, fusque deque esset. *Idem, lib. XVI, cap. 9.*

S C A U R U S.

Glutinum ferunt Dædalum invenisse.
Sofip. lib. I. Glutinum quasi gaudium, præmium.
Palumbi. Idem, Palumbi, masculino genere.

I N C E R T A.

Varro in libris Logistoricis dicit, ideo mortuis Salve & Vale dici, non quod valere, aut salvi esse possint, sed quod ab iis recedimus, eos amplius nunquam visuri. *Serv. in lib. V Æneidos.*

M. T E R E N T I I V A R R O N I S
ΠΕΡΙΠΛΟΤ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ.

Tum vero doces historiam necessariam, unum singulum esse. *Non. Singulum, pro singulare.*

In hac civitate tum regnabat Dionysius, homo garrulus & acer. *Non. Garrulæ.*

In hac civitate agros colunt arenosos. propter hos fluit amnis, quam olim Albulam dicunt vocitatum. *Non. Amnis, feminino genere.*

L I B. I I.

Itaque videas barbato rostro illum commentari, & unumquodque verbum statera auraria ponderare.

Ac nulla ambrosia & nectâr, non allia, Sardæ,

& panis, pemma lucuns, cibus, qui purissimus multo est. *Non. Lucuns.*

Et ne erraremus, Ectropas esse multas: omnino tutum esse, sed spissum iter. *Non. Spissum.*

M. TERENTII VARRONIS

PROMETHEI

L I B. I.

*

Humanam quandam gentem stirpis, inquit, frigus calore, atque humore artitudinem miscet. *Non. Aritudinem, pro ariditate.*

Id ut scias, audi hoc, quod falsum dicis esse, nemini oculos opus esse, si habet. *Non. de Numeris & casibus.*

Mortales nemo exaudit, sed late incolens Barathrum, inhospitalis campis vastitas. *Nonius, Vastitas.*

Ego infelix non queam vim propulsare, atque inimicum orco dimittere: nequidquam sæpe æratas manus compedes conor revellere. *Non. Compedes.*

In tenebris ac suili vivunt, nisi non forum hara, atque homines qui nunc, plerique sues sunt existimandi. *Non. Hara.*

Aliæ mitram vicinam, aut mitram Melitensem. *Non. Rica, sudarium.*

Lenis mens cum somnorinas imagines Affatur, non umbrantur somno pupulæ. *Non. Somnurnæ, quæ in somnis videntur.*

L I B. II.

*

Cum fumere cœpisset, voluptas retineret. cum fat

haberet, satias manum de mensa tollere. *Non. Satias, pro satietas.*

Retrimenta cibi, quæ exirent, per posticum vallem feci. *Non. Postica, neutro genere.*

I N C E R T I L I B R I.

*

Æmulum istius artis atque obstrigillatorem, quæ per aliquot annos quæsti nihil fecerit. *Non. Quæsti, pro quæstus.*

Eburneis lectis & plagis figillatis. *Non. Plaga.*

Chrysodandalos vocat sibi amiculum de lacte & cera Tarentina, quam apes Milesiæ coegerint, ex omnibus floribus libantes, sine osse & nervis, sine pelle, sine pilis, puram, putam, proceram, candidam, teneram, formosam. *Non. Putus.*

Tum visus supernus cortex, aut cacumina Morientum in quercu, & arborum altitudine. *Non. Cortex.*

Atque exfanguibus dolore, evirescat colos. *Non. Evirescat. ex libro XV.*

M. T E R E N T I I V A R R O N I S
D E F O R M A P H I L O S O P H I Æ

L I B. I.

*

L I B. I I.

*

Capparim. *Sofsp. lib. I. Capparim, feminino genere.*

M. TERENTII VARRONIS
M. TERENTII VARRONIS
DE PHILOSOPHIA
LIBER.

Quatuor esse quædam, quæ homines sine magistro, sine ullo doctrinæ adminiculo, sine industria vel arte vivendi, quæ virtus dicitur, & procul dubio discitur, velut naturaliter appetunt: aut voluptatem, qua delectabiliter movetur corporis sensus, aut quietem, qua fit, ut nullam molestiam quisque corporis patiat, aut utramque, quam tamen unico nomine voluptatis Epicurus appellat; aut universaliter. Prima naturæ, in quibus & hæc sunt, & alia, vel in corpore, ut membrorum integritas, & salus atque incolumitas ejus, vel in animo, ut sunt ea, quæ vel parva, vel magna in hominum reperiuntur ingeniis. Hæc igitur quatuor, id est, voluptas, utrumque, prima naturæ, ita sunt in nobis, ut vel virtus, quam postea doctrina inserit, propter hæc appetenda sit: aut ista propter virtutem, aut utraque propter se ipsa: ac per hoc fiunt hinc duodecim sectæ; per hanc enim rationem singulæ triplicantur: quod cum in uno demonstravero, difficile non erit, id in ceteris invenire.

Cum ergo voluptas corporis, animi virtuti aut subditur, aut præfertur, aut jungitur, tripartita variatur diversitate sectarum.

Subditur autem virtuti, quando in usum virtutis assumitur. Pertinet quippe ad virtutis officium, & vivere patriæ, & propter patriam filios procreare: quorum neutrum fieri potest sine corporis voluptate.

Nam siue illa nec cibus potusque sumitur, ut vivatur; nec concumbitur, ut generatio propagetur. cum vero præfertur virtuti, ipsa appetitur propter se ipsam. Virtus autem assumenda creditur propter illam, id est, ut nihil virtus agat, nisi ad consequendam, vel conservandam corporis voluptatem. quæ vita deformis est quidem, (quippe ubi virtus servit dominæ voluptati, quamvis nullo modo hic dicenda sit virtus:) sed tamen ista horribilis turpitudine quosdam Philosophos patronos & defensores suos habuit. Virtuti porro voluptas jungitur, quando neutra earum propter alteram, sed propter se ipsas ambæ appetantur.

Quapropter sicut voluptas vel subdita, vel prælata, vel iuncta virtuti, tres sectas facit: ita quies, ita utrumque, ita prima naturæ, alias ternas inveniuntur efficere. Pro varietate quippe humanarum opinionum virtuti aliquando subduntur, aliquando præferuntur, aliquando junguntur, ac sic ad duodecimum sectarum numerum pervenitur.

Sed iste quoque numerus duplicatur, adhibita una differentia, socialis videlicet vitæ: quoniam quisquis sectatur aliquam istarum duodecim sectarum, profecto aut propter se tantum id agit, aut etiam propter socium, cui debet hoc velle, quod sibi. Quocirca sunt duodecim eorum, qui propter se tantummodo unamquamque tenendam putant, & aliæ duodecim eorum, qui non solum propter se, sic vel sic philosophandum esse decernunt, sed etiam propter alios, quorum bonum appetunt, sicut suum. hæ autem sectæ viginti quatuor, iterum geminantur

addita differentia ex Academicis novis, & fiunt quarumdraginta octo.

Illarum quippe viginti quatuor unamque sectarum potest quisque sic tenere ac defendere, ut certam, quemadmodum defenderunt Stoici, quod hominis bonum, quo beatus esset, in animi tantum virtute confisteret. Potest alius ut incertam, sicut defenderunt Academici novi, quod eis, etsi non certum, tamen verisimile videbatur.

Viginti quatuor ergo fiunt per eos, qui eas velut certas propter veritatem, & aliae viginti quatuor per eos, qui easdem velut incertas, propter verisimilitudinem sequendas putant. Rursus, quia unamquamque istarum quadraginta octo sectarum potest quisque sequi habitu ceterorum Philosophorum; itemque potest alius habitu Cynicorum: ex hac differentia duplicantur, & nonaginta sex fiunt.

Deinde quia earum singulas quasque ita tueri homines possunt, atque sectari, ut aut otiosam diligant vitam, sicut hi, qui tantummodo studiis doctrinae vacare voluerunt, atque valuerunt: aut negotiosam, sicut hi, qui cum philosopharentur, tamen administratione reipublicae regendisque rebus humanis occupatissimi fuerunt: aut ex utroque genere temperatam, sicut hi, qui partim erudito otio, partim necessario negotio, alternantia vitae suae tempora tribuerunt.

Propter has differentias potest etiam triplicari numerus iste sectarum, & ad ducentas octoginta octo perducitur.

Removet ergo prius omnes illas differentias, quæ numerum multiplicavere sectarum: quas ideo removendas putat, quia non in eis est finis boni. Neque enim existimat ullam philosophiæ sectam esse dicendam, quæ non eo distet a ceteris, quod diversos habeat fines bonorum & malorum: quandoquidem nulla est homini causa philosophandi, nisi ut beatus sit; quod autem beatum facit, finis boni: nulla est igitur causa philosophandi, nisi finis boni. Quamobrem quæ nullum boni finem sectatur, nulla philosophiæ secta dicenda est.

Cum ergo quæritur de sociali vita, utrum sit tenenda sapienti ut summum bonum, quo fit homo beatus, ita velit & curet amici sui, quemadmodum suum, an suæ tantummodo beatitudinis causa faciat, quidquid facit, non de ipso summo bono quæstio est, sed de assumendi vel non assumendi socio ad hujus participationem boni, non propter se ipsum, sed propter eundem socium, ut ejus bono ita gaudeat, sicut gaudet suo. Item cum quæritur de Academicis novis, quibus incerta sunt omnia, utrum sint ita res habendæ, in quibus philosophandum est, an sicut aliis Philosophis placuit, certas eas habere debeamus, non quæritur quid in boni fine sectandum sit, sed de ipsius boni veritate, quod videtur sectandum, utrum sit necne dubitandum; hoc est, ut ita planius eloquar, utrum ita sectandum sit, ut, qui sectatur, dicat esse verum, an ita, ut, qui sectatur, dicat sibi videri, etiamsi forte sit falsum; tamen uterque sectetur unum atque idem bonum. In illa etiam differentia, quæ adhibetur ex

habitu & consuetudine Cynicorum, non quæritur quisnam sit finis boni, sed utrum in illo habitu & consuetudine sit vivendum ei, qui verum sectatur bonum, quodlibet ei verum esse videatur atque sectandum.

Denique fuerunt, qui, cum diversa sequerentur bona finalia, alii virtutem, alii voluptatem, eundem tamen habitum & consuetudinem tenebant, ex quo Cynici appellabantur. Ita illud, quidquid est, unde Philosophi Cynici discernuntur a ceteris, ad eligendum ac tenendum bonum, quo beati fierent, utique nihil valebat: nam si aliquid ad hoc interesset, profecto idem habitus eundem finem sequi cogeret, & diversus habitus eundem sequi finem non sineret.

Has quatuor adhibens differentias, id est, ex vita sociali, ex Academicis novis, ex Cynicis, ex isto vitæ genere tripartito, ad sectas CCLXXXVIII pervenit, & si quæ aliæ possunt similiter adjici, remotis iis omnibus, quoniam de sectando summo bono nullam inferunt quæstionem, & ideo sectæ nec sunt, nec vocandæ sunt: ad illas duodecim, in quibus quæritur, quid sit bonum hominis, quo affecto sit beatus, ut ex eis unam veram, ceteras falsas esse ostendat, revertitur.

Nam remoto illo tripartito genere vitæ, duæ partes hujus numeri detrahuntur, & sectæ nonaginta sex remanent. Remota vero differentia ex Cynicis addita, ad dimidium rediguntur, & quadraginta octo fiunt. Auferamus etiam, quod ex Aca-

demicis novis adhibitum est: rursus dimidia pars remanet, id est, viginti quatuor.

De sociali quoque vita quod accesserat, similiter auferatur, & duodecim sunt reliquæ, quas ista differentia, ut viginti quatuor fierent, duplicaverat. De his ergo duodecim nihil dici potest, cur sectæ non sint habendæ, nihil quippe aliud in eis quæritur, quam finis bonorum & malorum: inventis autem bonorum finibus, profecto e contrario sunt malorum. Hæ autem ut fiant duodecim sectæ, illa quatuor triplicantur, Voluptas, Quies, Utrumque, & prima Naturæ, quæ primigenia Varro vocat. Hæc quippe quatuor dum singulatim virtuti aliquando subduntur, ut non propter se ipsa, sed propter officium virtutis appetenda videantur, aliquando præferuntur, ut non propter se ipsa, sed propter hæc adipiscenda vel conservanda, necessaria virtus putetur: aliquando junguntur, ut propter se ipsa & virtus, & ista appetenda credantur: quaternarium numerum, triplum reddunt, & ad duodecim sectas perveniunt. ex illis autem quatuor rebus Varro tres tollit, voluptatem scilicet, & quietem, & utrumque: non quod eas improbet, sed quod primigenia illa naturæ & voluptatem inter se habeant, & quietem. Quid ergo opus est, ex his duabus tria quædam facere, duo scilicet cum singulatim appetuntur, voluptas aut quies, & tertiam cum ambæ simul: quandoquidem prima naturæ, & ipsas, & præter ipsas, alia multa contineant. De tribus ergo sectis, ei placet, diligenter esse tractandum, quænam sit potius eligenda.

Quia summum bonum in philosophia, non arboris, non pecoris, non Dei, sed hominis quaeritur, quid sit ipse homo, quaerendum putat. Sentit quippe, in ejus natura duo esse quaedam, corpus & animam; & horum quidem duorum melius esse animam, longeque omnino praestabilius, non dubitat. Sed utrum anima sola sit homo, ut ita sit ei corpus tanquam equus equiti, quaerendum putat. Eques enim non homo & equus, sed solus homo est: ideo tamen eques dicitur, quod aliquo modo se habeat ad equum. An corpus solum sit homo aliquo modo se habens ad animam, sicut poculum ad potionem. Non enim calix & potio, quam continet calix, simul dicitur poculum, sed calix solus: ideo tamen, quod potioni continendae sit accommodatus. An vero nec anima sola, nec solum corpus, sed simul utrumque sit homo, cujus pars sit una, sive anima, sive corpus: ille autem totus ex utroque constet, ut sit homo? Sicut duos equos junctos, bigas vocamus, quorum sive dexter, sive sinister, pars est bigarum: unum vero eorum, quoquomodo se habeat ad alterum, bigas non dicimus, sed ambos simul. Horum autem trium hoc eligit tertium, hominemque nec animam solam, nec solum corpus esse arbitratur. Proinde summum bonum hominis, quo fit beatus, ex utriusque rei bonis constare dicit, & animae scilicet, & corporis. ac per hoc prima illa naturae propter se ipsa existimat esse expetenda, ipsamque virtutem, quam doctrina inserit, velut artem vivendi, quae in animae bonis est excellen-

tiffimum bonum. Quapropter eadem virtus, id est, ars agendæ vitæ, cum acceperit prima naturæ, quæ sine illa erant, sed tamen erant etiam, quando eis doctrina adhuc durat, omnia propter se ipsam appetit, simulque etiam se ipsa ipsam; omnibusque simul, & se ipsa utitur, eo fine, ut omnibus delectetur, atque perfruatur magis minusque, ut quæque inter se majora atque minora sunt, tamen omnibus gaudens, & quædam minora, si necessitas postulat, propter majora vel adipiscenda, vel tenenda contemnens.

Omniū autem bonorum, vel animi, vel corporis, nihil sibi virtus omnino præponit, hæc enim bene utitur & se ipsa, & ceteris, quæ hominem faciunt beatum, bonis. ubi vero ipsa non est, quamlibet multa sint bona, non bona ejus sunt, cujus sunt, ac per hoc nec ejus bona dicenda sunt, cui male utenti, utilia esse non possunt.

Hæc ergo vita hominis, quæ virtute & aliis animi & corporis bonis, sine quibus virtus esse non potest, fruitur, beata esse dicitur. Si vero & aliis, sine quibus esse virtus potest, vel ullis vel pluribus, beatior: si autem prorsus omnibus, ut nulum omnino bonum desit, vel animi vel corporis, beatissima. Non enim hoc est vita, quod virtus: quoniam non omnis vita, sed sapiens vita, virtus est. & tamen qualiscunque vita, sine ulla virtute potest esse: virtus vero sine ulla vita esse non potest. Hoc & de memoria dixerim atque ratione, & si quid aliud tale est in homine.

Sunt enim hæc & ante doctrinam: sine his autem

non potest esse ulla doctrina, ac per hoc nec virtus, quæ utique discitur. Bene autem currere, pulchrum esse corpore, viribus ingentibus prævalere, & cetera hujusmodi, talia sunt, ut & virtus sine his esse possit, & ipsa, sine virtute, bona sunt: tamen & secundum ipsos, propter se ipsam diligitur virtus, utiturque illis & fruitur, sicut virtutem decet. Hanc vitam beatam, etiam socialem perhibent esse, quæ amicorum bona, propter se ipsa diligit, sicut sua, eisque propter se ipsos hoc velit, quod sibi, siue in domo sint, sicut conjux & liberi quicunque domestici: siue in loco, ubi domus ejus est, sicuti est urbs, ut sunt hi, qui cives vocantur: siue in orbe toto, ut sunt gentes, quas ei societas humana conjungit: siue in ipso mundo, qui censetur nomine cæli & terræ, sicut esse dicunt Deos, quos volunt amicos esse homini sapienti, quos nos familiariter Angelos dicimus. De bonorum autem, & e contrario malorum finibus negant ullo modo esse dubitandum, & hanc inter se & novos Academicos affirmant esse distantiam, nec eorum interest quidquam, siue alio quolibet habitu & victu in his finibus, quos veros putant, quisque philosophetur. Ex tribus porro illis vitæ generibus, otioso, actiuoso, & quod ex utroque compositum est, hoc tertium sibi placere affirmat. Hæc sensisse atque docuisse Academicos veteres, Varro asserit, auctore Antiocho, magistro Ciceronis & suo, quem sane Cicero in pluribus fuisse Stoicum, quam veterem Academicum vult videri. *Georgius Fabricius in Roma sua pagina CXCVI.*

SALARIA.

In hac secundum lapidem fuit sepulcrum magnificentissimum Licinii, tonsoris Augusti, quem Satyrici insectati sunt: & hoc Epigrammate, quod est apud Cornutum, severissime perstrinxit:

Marmoreo tumulo Licinus jacet, at Cato parvo,
Pompejus nullo, credimus esse Deos?

M. TERENTII VARRONIS

FRAGMENTA, NON INDICATO OPERE
AB AUCTORIBUS ALLATA.

*

Dum ista muginamur, pluribus horis vivimus.
Plin. in præfatione librorum Naturalis Historiæ.

*

Utile utamur potius, quam ab re abutamur.
Prisc. lib. VIII.

*

Paupertas enim hæc tum non ita nutrita, ut
nunc conspicatur. *Ibid. Conspicatur, DEWPEIT&I.*

*

Sed hæc aut omnino non discimus, aut prius
desistimus, quam intelligamus, cur discenda sint.
Voluptas autem, vel utilitas talium disciplinarum,
in postprincipiis existit, cum perfectæ absolutæ-
que sint: in principiis vero ipsis, ineptæ & insua-
ves videntur. *A. Gell. lib. XVI, cap. 18.*

Linea est longitudo quædam, sine latitudine &
altitudine. *A. Gell. lib. I.*

*

Sepultus est (Porsena rex) sub urbe Clusio, in
M. T. Varro.

Y-

quo loco monumentum reliquit lapide quadrato : singula latera pedum lata tricenûm, alta quinquagenûm ; inque basi quadrata intus labýrinthum inextricabilem : quo si quis impropere sine glomeræ lini, exitum invenire nequeat.

Supra id quadratum pyramides stant quinque, quatuor in angulis, & in medio una : in imo latæ pedum septuagenûm, altæ centum quinquagenûm : ita fastigiata, ut in summo, orbis æneus, & petasus unus omnibus sit impositus, ex quo pendeant excepta catenis tintinnabula, quæ vento agitata, longe sonitus referant, ut Dodonæ olim factum. Supra quem orbem quatuor pyramides insuper singulæ existant, altæ pedum centenûm, supra quas uno solo quinque. *Plin. Nat. Hist. lib. XXXVI, cap. 19.*

*

Lix cinis est foci. Inde enim cinis luxatis potus medetur, ut licet videre gladiatores, cum deluserunt, hac juvari potione. *Ibid. cap. 69.*

*

Duo sunt genera agminum. Quadratum, quod immixtis etiam jumentis incedit, ut ubivis possit consistere : pilatum alterum, quod sine jumentis incedit, sed inter se divisum est, quo facilius per iniquiora loca tramittatur. *Serv.*

*

Quia Dii veri neque desiderant ea (sacrificia,) neque deposcunt : ex ære autem facti, testa gypso, vel marmore multo, minus hæc curant : carent enim sensu : neque ulla contrahitur, si ea non fe-

ceris, culpa; neque ulla, si feceris, gratia. *Arnob. contra gentes libro IV.*

*

Vestales incesti compertæ, causa incognita petuntur, consecuta negliguntur. *Prisc. lib. VIII.*

*

In commentario veteri Fabii Pictoris legi: Muries fit ex sali, quod sale sordidum pisum est, & in ollam rudem fritilem objectum est, & postea id sale virgines Vestales ferra ferrea secant. *Non. Sal, neutro genere.*

*

Tribunitio auxilio adminiculati. *Prisc. lib. VIII.*

*

Ab amicis hortaretur. *Idem, ibidem.*

*

Affectatus est regnum. *Diomed. lib. 1. Affecto, sed Varro, affectatus est.*

*

Osse scribebant. *Sosip. lib. 1. Osse, non osso.*

*

Quid mirum, si ex agri depolitionibus ejiciuntur, hic in coenaculo polito recipiuntur. *Non. Politiones, agrorum cultus diligentes.*

*

Sicut pulli sic incedunt, & in labellis morficatim lulant. *Non. Morficatim, a morsu.*

*

Quid mihi cum somno, si dormitio tollitur. *Non. Dormitio.*

Fulmenta lectum scandunt. *Non. Fulmentum, neutro genere.*

Olympiam in ludos invitem. *Sosp. lib. I.*

Æquinoctium autumnal. *Ibid. Autumnal, pro autumnale.*

Sceleris magister amicit. *Diomed. lib. I. ubi & sequentia adducit.*

Pecorinae delitæ literæ.

Quiritavi.

Furo, sapivi, & sapii, famii. *Prisc. lib. VIII, cap. 10. Sosp. lib. I.*

Puera, margaritas. *Ibidem.*

Schemasin, curriculum, pastillum. *Ibidem.*

Senatuis, domuis, fluctuis. *Gell. lib. IV, cap. 16.*

Præter propter. Pluria. *A. Gell. lib. XIX, c. 10.*

Vulturnus ventus. Calvaria. *Seneca Natural. Quæstionum lib. V. Caper de Orthographia, Cælius & Varro Calvariam dicunt.*

Rusticellus, Hercules appellatus, mulum suum tollebat. *Plin. Nat. Hist. lib. VII, cap. 19.*

*

Mæniana omnia operiebat Serapionis tabula sub veteribus. *Plin. lib. XXXV, cap. 37.*

*

Si quarto die luna erit directa, magnam tempestatem in mari præfagiet, nisi si coronam circa se habebit, & eam sinceram; quoniam illo modo, non ante plenam lunam hiematurum ostendit. Si plenilunio per dimidium pura erit, dies ferenos significabit; si rutila, ventos; nigrescens, imbres. Si caligo orbis nubem incluserit, ventos, qua se rupe-rit: si gemini orbes cinxerint, majorem tempestatem. Et magis, si tres erunt, aut nigri, interrupti atque distrahi. Nascens luna, si cornu superiore obatro surget, pluvias decrescens dabit; si inferiore, ante plenilunium; si in media nigrizia illa fuerit, imbrem in plenilunio. Si plena circa se habebit orbem, ex qua parte is maxime splende- bit, ex ea ventum ostendet. Si in ortu cornua cras- siora fuerint, horridam tempestatem: si ante quar- tam non apparuerit, vento Favonio flante, hiema- lis toto mense erit. Si decimo sexto vehementius flammea apparuerit, asperas tempestates præfagiet. *Plin. lib. XVIII, cap. 79.*

*

Manicatis & talaribus tunicis. *Serv. in VIII Æneidos.*

*

Sparum, missile, a piscibus ducta similitudine; qui spari vocantur. *Idem in XI Æneidos.*

*

Y 3

Ut solent Hirpini, qui ambulaturi per ignes;
medicamento plantas tingunt. *Idem in XI Æneidos.*

*

Venilia unda, quæ ad litus venit; Salacia, quæ ad
falum redit. *Idem.*

INCERTA QUO OPERE; ET QUIBUS VERBIS

A VARRONE POSITA.

*

Hanc literam (digamma) Terentius Varro dum
vult demonstrare, ita præscribit VAV. *Cassiod. de
Orthographia.*

*

Varro vult auctoritate sua efficere, ut H prius
ponatur ea litera, quæ aspirationem confert, &
eo magis hoc tentat persuadere, quod vocalibus
quoque dicat anteponi; ut heres, hircus. *Ibid.*

*

Pulcrum aspirari debere, Varro negat, ne dua-
bus consonantibus media intercedat aspiratio, quod
minime rectum antiquis videbatur. *Sofip. lib. I.*

*

Graccus & Ortus sine aspiratione dici debere
Varro ait. Et ortum quidem, quod in eo omnia
oriantur: Graccum autem a gerendo, quod mater
ejus duodecim mensibus utero eum gestaverit, aut
a gracilitate corporis. *Ibid.*

*

Arenam Varro definit, si ab ariditate dicitur;
non habere aspirationem: si ab hærendo, ut in
fabricis videmus, habere. *Serv. in I Æneid.*

Varro tradidit, Cæsarem per I hujusmodi verba enuntiare ac scribere solitum esse. Inde propter auctoritatem tanti viri, consuetudinem factam, ut Maximus, Optimus, Pessimus scribatur. *Isidor. libro 1.*

Delirus placet Varroni, non Delerus. *Velius Long. de Orthographia.*

Varro dicit nostris jam auribus id lenius per E, ut Mercurius, & commercia dicuntur. *Ibid.*

Varroni placet, R literam, si primo loco ponatur, non aspirari. Lector enim ipse (inquit) intelligere debet, Rodum, tametsi H non habet, Rhodum esse: Retorem, Rhetorem. *Cassiod. de Orthographia.*

Ut testis est Varro, a Sabinis Fasena dicitur, & sicut S familiariter in R transit, ita F in vicinam aspirationem mutatur. *Velius Long.*

Narare per unum R scribitur, ut Varroni placet. *Cassiodor. de Orthographia.*

Trabs ab eo, quod dicitur trabis, ut urbs, per P debent scribi, licet Varro per B scribendum putet, quod in reliquis casibus B habeant. *Ibidem.*

Syllabæ, ut ait Varro, aliæ sunt asperæ, aliæ

lenēs, proceræ aliæ, aliæ retorridæ, aliæ barbaræ, aliæ græculæ, aliæ duræ, aliæ molles. *Diomed. libro I.*

*

Versus est, ut Varroni placet, verborum junctura, quæ per articulos & commata, ac rhythmos, modulatur in pedes. *Victorin. lib. XI.*

*

Septenarium versum Varro fieri dicit hoc modo, cum ad Iambum trisyllabus pes additur, & fit talis: *Quid immerentibus nocēs, quid invides amicis?* *Diomed. lib. III, ut & sequentia.*

*

Oñonarius est, cum duo Jambi pedes, Jambico pedi præponuntur.

*

Archilochium Varro illud dicit, quod est tale: *Ex litoribus properantes.*

*

Jambicum novum carmen refert Varro. Exemplum est tale pedum, rhythmumque finit: *Alta navium.*

*

Juventus Attica, ut ait Varro, circum vas ire solita fuit, & quæstus sui causa, hoc genus carminis, scilicet comoediam pronuntiabat.

*

Olim actoribus Tragicis τράγος, id est, hircus, præmium cantus proponebatur, qui Liberalibus, die festo, Libero patri ob hoc ipsum immolabatur, quia, ut ait Varro, depascit vitem.

Ut ait Varro, tibia dextra unum habet foramen, sinistra duo: quorum unum acutum sonum habet, alterum gravem.

Græcas fabulas ab habitu palliatis, Varro ait, nominari.

Terentii Adelphorum principium Varro etiam præfert principio Menandri. *Donat. in vita Terentii.*

Exempla in Latina lingua M. Varro esse dicit ubertatis Pacuvium, gracilitatis Lucilium, mediocritatis Terentium. *A. Gell. libro VII, cap. 14.*

Licet Varro dicat, Musas Ælii Stilonis sententia Plautino sermone locuturas fuisse, si Latine loqui vellent. *Quintil. lib. X.*

Vates a vi mentis appellatos, Varro auctor est, vel a viendis carminibus, id est, flectendis, seu modulandis. *Isidor. lib. VIII.*

Verbum, ut dicit Varro, a veritate dictum est. *Donat. in Terent.*

Lingux a lingendo cibum putat Varro nomen impositum. *Lactant. de ira Dei cap. 10.*

Frontem a foratu oculorum nominatum Varro existimavit. *De Opificio Dei cap. 8.*

*

Renes, ait Varro, ita dictos, quod rivi ab his obscœni humoris oriantur. *cap. 14.*

*

Mulier, ut Varro interpretatur, a mollitie est dicta, immutata & detracta litera, velut mollier. *Ibid.*

*

Amœna loca Varro dicta ait, eo quod solum amorem præsent, & ad se amandum alliciant. *Istodor. libro XIV.*

*

Focos Varro ait dictos, quod foveant ignes. *Ibidem, libro XX.*

*

Varro spiraculum dicit locum pestiferi spiritus, quem Græci *χαρμνεῖα* appellant, vel *ἀχεροντία*. *Ibid.*

*

Vestibulum, ut Varro dicit, etymologiæ non habet proprietatem, sed fit pro captu ingenii. *Serv. in VI Æneidos.*

*

Proceres, ait Varro, ideo principes civitatis dici, quia eminent in ea, sicut in ædificiis mutuli quidam, id est, capita trabium, quæ proceres nominantur. *Idem.*

*

Pronubam Varro dicit, quæ ante nupserit, & quæ uni tantum nupserit. *Idem.*

*

Varro ait, curculionem *κατ' ἀντίστοιχον* dictum, quasi gurgulio, eo quod nihil in eo pæne aliud, quam guttur videtur. *Idem in lib. I Georgicorum*

*
Caper dicitur, qui excastratus est. *Gell. libro IX, cap. 9.*

*
Varro vult, morem esse communem consensum omnium simul habitantium, qui inveteratus consuetudinem facit. *Servius in VII Æneid.*

*
Portenta esse ait Varro, quæ contra naturam nata videantur. *Isidor. libro IX.*

*
Varro dicit, intervalla esse spatia, quæ sint inter capita vallorum, id est, stipitum, quibus vallum fit. *Cassiod. de Orthographia.*

*
Palla secundum Varronem dicta est ab irrigatione, & mobilitate, quæ est circa finem ejusmodi vestium: ἀπὸ τοῦ παλλεῖν. *Serv. in I Æneid.*

*
Dolo est secundum Varronem ingens contus cum ferro brevissimo. *Idem in VII Æneid.*

*
Rubigo est, ut Varro dicit, vitium obscenæ libidinis, quod ulcus vocatur. id autem ex abundantia & superfluitate humoris solet nasci, quæ Græce σατυρίασις dicitur. *Idem in I Georgic.*

*
Fundus est, quem possis mittere funda. *Quintil. ex Ciceronis joculari libello:*

Fundum Varro vocat, quem possim mittere funda,

Ni tamen exciderit, qua cava funda patet.

Auruginem Varro appellari ait a colore aurī.
Isidor. lib. IV.

Hilum Varro tradit significare medullam ejus ferulæ, quam Græci ἀσφόδελον vocant, & sic dici apud nos nihilum, quomodo apud Græcos οὐδὲν γρύ.
Isidor. libro XII & XVII.

Apud Plautum *profis lectis* Varro ait significare *rectis*. *Idem libro XI.*

Poscere est secundum Varronem, quoties aliquid pro merito nostro deposcimus. Petere vero, est, cum aliquid humiliter & precibus postulamus.
Serv. in IX Æneidos.

Constat Latinitas, ut ait Varro, his quatuor; Natura, Analogia, Consuetudine, Auctoritate. *Dionys. libro XI.*

Varro masculino hic pales. *Serv. in III Georg.*

Hunc filicem Varro & Lucretius dicunt. *Idem in VIII Æneid.*

Nomina, quæ ante U habent I, duplici II genitivo singulari finire debent, ne necesse sit adversus observationem, cum dicatur I Imperi & Ingeni, nominativo minorem fieri genitivum: idque Varro tradens adjicit, singularem talium no-

minum per duplex II scribi debere, & frequentius casum corrumpi. *Sosp. libro I.*

*

Leontion, Thyruſion, & Faunion. Varroni placet, talia nomina dativo tantum casu & ablativo declinari, ceteris vero sic efferri, ut nominativo. *Ibidem.*

*

Ablativum casum Varro sextum, interdum Latinum appellat. *Diomed. libro I.*

*

Varro ita distinxit, dies masculino genere, unius diei cursum significare, feminino autem temporis spatium. *Sosp. libro I.*

*

Quando particulam pro quàm ponere, Formianus & Fundanius, ut Varro ait, faciunt. *Sosp. ibid.*

*

Dimidium librum legi, aut dimidiam fabulam audiui, vel quid aliud huiusmodi, male ac vitiose dici, existimat Varro. Oportet enim, inquit, dicere dimidiatum librum, non dimidium, & dimidiatam fabulam, non dimidiam. Contra autem, si a sextario hemina fusa est, dimidium, non dimidiatum sextarium fustum dicendum est. Et qui quoque ex mille nummum, quod ei debebatur, quingentos recepit, non dimidiatum recepisse dicemus, sed dimidium. At si scyphus, inquit, argenteus, mihi cum alio communis, in duas partes dissectus sit, dimidiatum eum dicere esse scyphum debeo, non dimidium. Argenti autem, quod in eo scypho in-

est, dimidium meum esse, non dimidiatum, differit, ac dividit subtilissime, quid dimidium dimidiato intersit, & Q. Ennium scienter hoc in Annalibus dixisse ait. *Sicuti si quis ferat vas vini dimidiatum. A. Gell. libro III, cap. 14.*

*

Κύβος, est figura, ex omni latere quadrata, quales sunt, inquit M. Varro, tesserae, quibus in alveolo luditur, ex quo ipsae quoque appellantur κύβοι. *Idem libro I, cap. 20.*

*

Pelasgi, sicut Varro memorat, cum, sedibus suis pulsi, diversas terras petissent, confluxerunt plerique Dodonam, &, incerti quibus adhærerent locis, ejusmodi accipere responsum, &c. *Macrobius libro I Saturnalium cap. 7. Laëtant. libro I Divinarum institut.*

*

Sabini dicti, ut ait Varro, quod ea gens praecipue colat Deos, ἀπὸ τοῦ σεβασθαι. *Festus.*

*

Massilienses Varro trilingues esse dicit, quod & Graece loquantur, & Latine, & Gallice: *Isidor. libro XV.*

*

In universam Hispaniam M. Varro pervenisse Iberos, & Persas, & Phoenicas, Celtasque, & Poenos tradit. Lusum enim Liberi patris aut Lysam cum eo bacchantem, nomen dedisse Lusitaniae, & Pana praefectum ejus. *Plin. Nat. Hist. libro III, cap. 3.*

*

Secundum Varronem dicere, Diomedem eruta Anchisæ ossa filio reddidisse. *Serv. in IV Æneid.*

Tabulam lusoriam invenit Palamedes, ad comprimendas otiosi exercitus seditiones, ut Varro testatur. *Serv. in I Æneidos.*

Sciendum, Varronem dicere, Æneam ab Anchise adamatum esse. *Serv. V Æneid.*

Varro dicit, Romulum dimicantem contra T. Tatium, a Lucumonibus, hoc est, Tuscis, auxilium postulasse. unde quidam venit cum exercitu, cui, recepto jam Tatio, pars urbis est data, unde in urbe Tuscus dictus est vicus. *Idem. & Festus in voce Tuscus.*

M. Manilius Romæ, qui Gallos in obsidione Capitoli obrepentes per ardua depulerat, convictus est consilium de regno occupando inisse, damnatusque capitis e saxo Tarpejo, ut M. Varro ait, præceps datus est. *A. Gell. libro XVII.*

Euripidem, M. Varro ait, cum quinque & septuaginta tragoedias scripserit, in quinque solis vicisse: cum eum vincerent aliquot poetæ ignavissimi. *Ibidem.*

Cleophantus apud præcos, ipse cognominari se a frigida danda præferens, ut auctor est M. Varro, alia quoque blandimenta excogitabat, jam sus-

pendendo lectulos, quorum jactatu aut morbos extenuaret, aut somnos alliceret, etiam balineas avidissima hominum cupiditate instituendo, & alia multa dictu grata & jucunda. *Plin. Nat. Hist. libro XXVI, cap. 8.*

*

Is Hippocrates, cum fuisset mos, liberatos morbis scribere in templo ejus Dei, qui auxiliatus esset, ut postea similitudo proficeret, exscripsisse ea traditur, atque, ut Varro apud nos credit, jam templo cremato, instituisse medicinam hanc, quæ Clinice vocatur. *Idem libro XXX, cap. 2.*

*

Æmilianum quoque Scipionem Varro auctor est, donatum obsidionali in Africa a Manilio consule, tribus cohortibus servatis, totidemque ad servandas eas eductis. *Idem libro XXII, cap. 6.*

*

Varro scribit, Sicinium Dentatum, centies & vicies pugnasse singulari certamine, cicatrices habuisse adversas quadraginta quinque, post tergum nullam, coronas accepisse XXVI, armillas CXL, & istum primum sacrum fecisse Marti. *Fulgent. de prisco sermone.*

*

Ptolemæum Varro tradit, Pompejo res gerente circa Judæam, octona millia equitum sua pecunia toleravisse: mille convivas, totidem aureis poculis, mutantem vasa cum ferculis, saginasse. *Plin. libro XXXIII, cap. 47.*

*

Varro & æreum signum Mentoris habuisse se scripsit. *Plin. ibid. cap. 55.*

*

Marcus Varro tradit, sibi cognitum Romæ Possim nomine, a quo facta poma & uvas, ut non posses aspectu discernere a veris.

Idem magnificat Arcesilaum, L. Luculli familiarem, cujus proplasmata pluris venire solita artificibus ipsis, quam aliorum opera. Ab hoc factam Venerem genetricem in foro Cæsaris, & priusquam abfolveretur, festinatione dedicandi positam.

Deinde eidem a L. Lucullo HS. LX signum Felicitatis locatum, cui mors utriusque inviderit. Octavio, Equiti Romano, cratera facere volenti, exemplar e gypso factum talento.

Laudat & Pasitelem, qui plasticen matrem statuariæ sculpturæque & cælaturæ dixit: & cum esset in omnibus his summus, nihil unquam fecit, antequam finxit. Præterea elaboratam hanc artem Italiæ, & maxime Etruriæ: Turianumque a Fregellis accitum, cui locaret Tarquinius Priscus effigiem Jovis in Capitolio dicendam. Fictilem eum fuisse, & ideo miniari solitum: fictiles in fastigio templi ejus quadrigas, de quibus sæpe diximus. Ab hoc eodem factum Herculem, qui hodieque materiæ nomen in urbe retinet. *Plin. libro XXXV, cap. 45.*

Ante hanc ædem (Cereris) Tuscanica omnia in ædibus fuisse, auctor est M. Varro. Ex hac cum resciceretur, crustas parietum excisas, tabulis marginatis inclusas esse. *Ibidem, ut & sequentia.*

*

M. T. Varro.

Z

Agoracritus ea lege signum suum vendidisse dicitur, ut Athenis esset, & appellasse Nemefin. Id positum est Rhamnunte, pago Atticæ, quod M. Varro omnibus signis prætulit.

Fuere & Thespiades ad ædem Felicitatis, quarum unam amavit Eques Romanus Junius Pisciculus, ut tradit Varro.

Archefilaum quoque magnificat Varro, cujus se marmoream habuisse lænam tradit, aligerosque cum ea ludentes Cupidines: quorum alii religatam tenerent, alii e cornu cogerent bibere, alii calcarent foccis, omnes ex uno lapide. Idem & a Coponio XIII nationes, quæ sunt circa Pompejum, factas auctor est.

Varro auctor est, Titium quendam prætura functum, marmorei signi faciem habuisse propter vitilignes. *Plin. XXXI, cap. 8.*

Proprium ejusdem, (Polycleti) ut uno crure insisterent signa excogitasse, ut ait Varro. *Plin. lib. XXXIV, cap. 19.*

Varro simplicia in Italia fuisse nomina ait, estimationisque suæ argumentum refert, quod Romulus, & Remus, & Faustulus, neque prænomen ullum, neque cognomen habuerunt. *Julius Paris in Epitome Val. Maximi de Prænominibus.*

Gentilium nomina Varro putat fuisse, & prænomina numero circa triginta. *Ibidem,*

*
Anci prænomen Varro a Sabinis translatum putat. Ibidem.

*
M. Varro tradit, in Sarranorum familia gentilium esse, feminas linea veste non uti. *Plin. Hist. Nat. libro XIX, cap. 2.*

*
Varro scribit, eum, qui primus Varro sit appellatus, in Illyrico hostem Varronem nomine rapuerat, & equitem ad suos pertulerat, id cognomen ex insigni facto meruisse. *Serv.*

*
Tradidit Varro, Servium Clodium, Equitem Romanum, magnitudine doloris in podagra coactum, veneno crura perunxisse, & postea caruisse sensu omni æque, quam dolore, in ea parte corporis. *Plin. libro XXV, cap. 7.*

*
Manium Maximum & M. Tullium Equites Romanos binum cubitorum fuisse, auctor est M. Varro. *Idem libro VII, cap. 16.*

*
Corpore vesco, sed eximiis viribus, Tritanum in gladiatorio ludo Samnitium armatura celebrem, filiumque ejus militem magni Pompei & rectos & transversos cancellatim toto corpore habuisse nervos, in brachiis etiam manibusque, auctor est Varro in prodigiosa virium relatione. Atque etiam hostem ab eo ex provocatione dimicantem, inermi dextra uno digito superatum, & postremo corre-

ptum, in castra translatum. *Idem libro VII, cap. 19. & Solinus in Polyhistore.*

*

Fuisse, qui pervideret cxxxv M. passuum. Huic & nomen M. Varro indidit, Strabonem vocatum. Solitum autem Punico bello a Lylibæo Siciliæ promontorio, exeunte classe Carthaginis portu, etiam navium numerum dicere. *Ibid. cap. 21.*

*

Varro auctor est, Quindecimviris agros dividentibus Capuæ, quendam, qui efferretur feretro, domum remeasse pedibus. Hoc idem Aquini accidisse. Romæ quoque Corfidium materteræ suæ maritum, funere locato revixisse, & locatorem funeris ab eo elatum. E duobus fratribus equestris ordinis Corfidio majori accidisse, ut videretur exspirasse, apertoque testamento, heredem recitatum minorem funeri instituisse. Interim eum, qui videbatur exstinctus, plaudendo concivisse urbis suæ ministeria, & narrasse, a fratre se venisse, commendatam sibi filiam ab eo. Demonstratum præterea, quo in loco defodisset aurum, nullò conscio, & rogasse, ut iis funeribus, quæ comparasset, efferretur. Hoc eo narrante, fratris domestici propere annuntiavere exanimatum illum: & aurum, ubi dixerat, repertum est. *Ibid. cap. 53.*

*

Varro unum dicit esse Penates & magnos Deos. *Serv. in III Æneidos.*

Varro & Attejus contra sentiunt, dicentes, Di-

vos perpetuos, Deos, qui propter sui consecrationem timentur. *Idem in V Æneid.*

*

Varro tradit, Pilumnus quendam in Italia fuisse, qui pinfendis præfuit hordeis, unde & Pilumni, & Pistores. Ab hoc ergo pilum & pilam inventa, quibus far pinsitur, & ex ejus nomine appellata. *Isidor. libro VII.*

*

Varro ait, quod ex responso sui oraculi in viis publicis, verbis suis Athenienses statutis altaribus sacrificare Apollini instituerunt, & Ægylæum appellavere. *Porph. in Carmina Horat.*

*

Varro ait Græcum hunc esse morem (aperto capite sacrificandi Herculi), quia sive ipse, sive ab eo relictus, qui aram maximam statuerunt, Græco ritu sacrificaverunt. *Macrob. libro III.*

*

Quam (Fatuam Faunam) Varro filiam Fauni tradidit adeo pudicam, ut extra γυναικωνίτην nunquam sit egressa, nec nomen ejus in publico fuerit auditum, nec virum unquam viderit, nec a viro visa sit: propter quod nec vir templum ejus ingreditur. *Idem libro I. & Lactant.*

*

Dominam proprie Matrem Deum dici, Varro & ceteri affirmant. *Serv. in III Æneidos.*

*

Varro Erebo natam Noctem ait. *Fest.*

*

Talassionem in nuptiis Varro ait signum esse la-

nificii. *τάλαρον*, id est, quasillum, solitum appellari Talassionem. *Idem.*

*

Lanam cum colo & fuso Tanaquilis, quæ eadem Caja Cæcilia vocata est, in templo Sangi durasse, prodente se, auctor est M. Varro: factamque ab ea togam regiam undulatam in æde Fortunæ, qua Servius Tullius fuerat usus. Inde factum, ut nubentes virgines comitaretur colus comæ, & fusus cum stamine. *Plin. libro VIII, cap. 74.*

*

Ut Varro dicit, Æolus rex fuit insularum, ex quarum nebulis, maxime summo Vulcaniæ insulæ, quod prædicebat futura flabra ventorum, imperitis visus est ventos in sua potestate retinere. *Serv. & Isidor. lib. XIV.*

*

Phorcys, ut dicit Varro, rex fuit Corsicæ & Sardiniae: qui cum ab Atlante rege navali certamine cum magna exercitus parte fuisset victus & obrutus, finxerunt socii ejus, in Deum marinum esse conversum. *Idem.*

*

In foliis palmarum Sibyllam scribere solere, Varro testatur. *Idem in III Æneidos.*

*

Dicit Varro, Erythræam creditam scripsisse, quia post incensum Apollinis templum, in quo fuerint libri, apud Erythram insulam ipsa inventa sunt carmina. *Idem in VI Æneidos.*

*

Ut poetæ invocent Nymphas, hanc rationem

Varro dicit, quod ipsæ sint Nymphæ, quæ & Musæ. *Idem.*

*

Secundum Varronem tres sunt Musæ : una, quæ ex aquæ nascitur motu; altera, quam aeris isti efficit sonus; tertia, quæ mera tantum voce consistit. *Idem.*

*

Varro dicit, civitatem, nescio quam, (neque enim recordor nomen) locasse apud tres artifices terna simulacra Musarum, quæ in templo Apollinis Deo poneret, ut, quisquis artificum pulchriora formasset, ab illo potissimum electa emeret. Itaque contigisse, ut opera sua quoque illi artifices æque pulchra explicarent, & placuisse civitati omnes novem, atque omnes emtas esse, ut Apollinis templo dicarentur, quibus postea dicit Hesiodum poetam imposuisse vocabula. Non ergo, ait, Jupiter novem Musas genuit, sed tres fabri ternas fecerunt. Tres autem non propterea civitas illa locaverat, quia in somnis eas viderat, aut tot se cujusquam illorum oculis demonstraverant, sed quia facile erat animadvertere omnem sonum, qui materies cantilenarum est, triformem esse natura: aut enim editur voce, sicut est eorum, qui faucibus sine instrumento canunt; aut flatu, sicut tubarum & tiliarum; aut pulsu, sicut in cytharis, & tympanis, & quibusdam aliis, quæ percutiendo sonora fiunt. *Augustin. de Doctrina Christiana libro II, cap. 17.*

*

Ut Athenæ vocarentur, quod certe nomen a Minerva est, quæ Græce 'Αθηνᾶ dicitur, hanc causam Varro indicat.

Cum apparuisset illic repente olivæ arbor, & alio loco aqua erupisset, regem prodigia ista moverunt, & misit ad Apollinem Delphicum sciscitatum, quid intelligendum esset, quidve faciendum. Ille respondet, quod olea Minervam significaret, unda Neptunum, & quod esset in civium potestate, ex cujus nomine potius duorum Deorum, quorum signa illa essent, civitas vocaretur.

Isto Cecrops oraculo accepto, cives omnes utriusque sexus (mos enim tunc in iisdem locis erat, ut etiam feminæ publicis consultationibus interessent) ad ferendum suffragium convocavit. Consultata igitur multitudine, mares Neptuno, feminæ pro Minerva tulere sententias: & quia una plus est inventa seminarum, Minerva vicit.

Tunc Neptunus iratus, maris fluctibus exæstuantibus, terras Atheniensium populatus est, quoniam spargere latius quaslibet aquas difficile dæmonibus non est. Cujus ut iracundia placaretur, triplici supplicio dicit idem auctor ab Atheniensibus affectas esse mulieres: ut nulla ulterius ferrent suffragia, ut nullus nascentium maternum nomen acciperet, ut ne quis eas 'Αθηναιας vocaret. *August. de Civitate Dei libro XVIII, cap. 9. ubi etiam sequentia leguntur.*

*

Nec Areopagon vult inde accepisse nomen, quod Mars, qui Græce 'Αρης dicitur, cum homicidii cri-

mine reus fieret, judicantibus duodecim Diis, in eo pago sex sententiis absolutus est, quia ubi paris numeri sententiæ fuissent, præponi absolutio damnationi solebat. Sed contra istam, quæ multo est amplius celebrata, opinionem, aliam quandam de obscurarum notitia literarum, causam nominis hujus conatur adstruere, ne Arcopagon Athenienses de nomine Martis & pagi, quasi Martis pagum nominasse credantur: in injuriam videlicet numinum, a quibus litigia vel judicia existimat aliena, non minus hoc, quod de Marte dicitur, falsum esse asseverans, quam illud, quod de tribus Deabus, Junone scilicet, & Minerva, & Venere, quæ pro malo aureo adipiscendo apud judicem Paridem de pulchritudinis excellentia certasse narrantur. *libro XVIII, cap. 10.*

Hoc Varro ut adstruat, commemorat alia non minus incredibilia de maga illa formosissima Circe, quæ socios quoque Ulyssis mutavit in bestias, & de Arcadibus, qui, sorte ducta, transnatabant quoddam stagnum, atque ibi convertebantur in lupos, & cum similibus feris per illius regionis deserta vivebant: si vero carne vescerentur humana, rursus post novem annos, eodem renatato stagno, reformabantur in homines. Denique etiam nominatim expressit quendam Demænetum, cum gustasset de sacrificio, quod Arcades, immolato puero, Deo suo Lycæo facere solerent, in lupum fuisse mutatum, & anno decimo in figuram propriam restitutum, ad pugillatum se exercuisse, &

Olympico vicisse certamine. *Plin. lib. VIII, cap. 34. Aug. de Civit. Dei lib. XVIII, cap. 17.*

Nec idem propter aliud arbitratur ab historicis in Arcadia tale nomen affictum Pani Lycæo, & Jovi Lycæo, nisi propter hanc in lupos hominum mutationem: quod eam, nisi vi divina, fieri non putarent. Lupus enim Græce λύκος dicitur, unde λυκαίου nomen apparet inflexum. Romanos etiam Lupercos ex illorum mysteriorum veluti semine dicit exortos. *Ibidem.*

*

Omnis ager, ut Varro docet, quadrifariam dividitur. Aut enim arvus est ager, id est, sationalis, aut consitus, id est, aptus arboribus, aut pascuus, qui herbis tantum aut animalibus vacat, aut florens, in quo sunt horti apibus congruentes & floribus. *Servius in 1 Georgicorum, & Isidor. lib. XV.*

*

A solo Italico Liburnia Istriaque discretæ sunt centenis millibus passuum, quod distat ab Epiro & Illyrico quinquaginta millia, ab Africa intra ducenta millia, ut Varro commemorat, ab Sardinia centum viginti, a Sicilia mille quingentis, a Corsica minus septuaginta, ab Issa quinquaginta. *Plin. lib. III, cap. 6. & Martian. Capel. lib. VI Philologiæ.*

*

Circuitus totius Ponti vices semel centenis quinquaginta millibus, ut Varro quoque non reticet, quia dicit, Europæ totius longitudinem habere sexagies ter triginta septem millia, passusque quingentos. *Martian. Capel. ibidem.*

Varro ad hunc modum metitur : Ab ostio Ponti Apolloniam CLXXXVII M. D. passuum. Calatim tantundem. Ad ostium Istrī CXXV, ad Borysthenem CCL M. Chersonesum Heracleotarum oppidum CCCLXXV M. passuum. Ad Panticapæum, quod aliqui Bosphorum vocant, extremum in Europæ ora, CCXII M. D. quæ summa efficit XIII. XXXVII M. D. *Plin. lib. IV, cap. 24.*

Dicta Libya, quod inde Lybs fiat, hoc est, Africanus, vel ut Varro ait, quasi λείπουσα τοῦ θείου, id est, egens pluviae. *Serv. in I Æneidos.*

Insulam Samum prodit Varro prius Partheniam nominatam, quod ibi Juno adoleverit, ibique etiam Jovi nupserit. *Laëtant. libro I, cap. 17.*

Coos insula adjacens provinciæ Atticæ, in qua Hippocrates medicus natus est, quæ, ut Varro testis est, arte lanificii prima in ornamento feminarum inclaruit. *Isidor. lib. XV, & Plin. lib. XXIX, cap. 2. Solinus in Polyhist.*

In agro Reatino Cutiliæ lacum, in quo fluctuet insula, Italiæ umbilicum esse, M. Varro tradit. *Plin. lib. III, 17. Solin. in Polyhist.*

A Locris Italiæ frons incipit, Magna Græcia appellata, in tres sinus recedens Ausonii maris : quoniam Ausones tenuere primi : patet octoginta sex

millia passuum, ut auctor est Varro, plerique LXXV M. fecere. *Plin. lib. III, cap. 15.*

*

M. Varro, octoginta novem civitates eo (ad conventum Salonæ) ventitasse, auctor est. *Ibid. cap. 26.*

*

Ænotria (ut Varro dicit) ab Ænotro rege Sabinorum. *Serv. in I Æneidos.*

*

Varro Latium dici putat, quod latet Italia inter præcipitia Alpium & Apennini. *Idem in VIII Æneidos.*

*

Palatinus mons, secundum Virgilium, a Palante, avo Evandri, est dictus: secundum Varronem & alios a filia Evandri Pallantia, ab Hercule vitata, & postea illic sepulta: vel certe a Pallante ejus filio illic sepulto. *Ibidem.*

*

Ut affirmat Varro auctor diligentissimus, Romam condidit Romulus, Marte genitus & Rhea Sylvia. *Solinus in Polyhistore.*

*

Ruminalem ficum appellatam, ait Varro, a majoribus, quod sub ea arbore lupa mammam Remo & Romulo dederit. *Festus.*

*

Varro, post rostra fuisse sepulcrum Romuli, dicit. *Porphyr. in Horat.*

*

Ubi coepit (mare Caspium) in latitudinem pan-

di, lunatis obliquatur cornibus, velut ad Mæotium lacum ab ore descendens, filicis, ut auctor est M. Varro, similitudine. *Plin. lib. VI, cap. 15.*

*

Hauftum ipsius maris (Scythici) dulcem esse & Alexander Magnus prodidit, & M. Varro, talem perlatum Pompejo, juxta res gerenti Mithridatico bello, magnitudine haud dubie influentium amnium victo sale. Adjicit idem, Pompei ductu exploratum, in Bactros septem diebus ex India perveniri ad Icarum flumen, quod in Oxum influat: & ex eo per Caspium in Cyrum subvectas quinque non amplius dierum terreno itinere, ad Phasin in Pontum Indicas posse devehī merces. *Ibidem, cap. 19. & Solin. in Polyhist.*

*

Ab Minio, quem supra diximus, CC M. passuum (ut auctor est Varro) abest Æminius, quem alibi quidam intelligunt, & Limæam vocant. *Plin. lib. IV, cap. 35.*

*

XIV M. passuum inde ad Pyrenæum medium colligi, Varro tradit. *Ibidem.*

*

Vult Varro, Icarum Cretem ibi (in mari Icario) naufragio periisse, & de exitu hominis impositum nomen loco. *Solin. in Polyhistore.*

*

Erythræum mare, ab Erythro rege, Persei & Andromedæ filio, non solum a colore appellatum, Varro dicit, qui affirmat, in litore maris istius fontem esse, quem si oves biberint, mutant vellerum

qualitatem, & antea candidæ amittant quod fuerint usque ad haustum, ac fulvo postmodum nigrescant colore. *Ibidem.*

*

Varro auctor est, perflabilem ibi terram (in Syrtibus Africæ) ventis penetrantibus subitam vim spiritus citissimi aut remove re maria, aut resorbere. *Ibidem.*

*

Varro cum de parte orbis, quæ Europa dicitur, differeret, in tribus primis ejus terræ fluminibus Rhodanum ponit. *A. Gell. libro X, cap. 7.*

*

Varro dicit, Timavum fluvium ab incolis mare nominari. *Serv. in I Æneidos.*

*

Varro dicit, lacum Velinum a Curtio Cos. in Nartem & Narem fluvium derivatum: nam utrumque dicitur esse divisum: post quod tanta secuta est eo loco fertilitas, ut etiam perticæ longitudinem altitudo superaret herbarum. quin etiam quantum per diem demtum esset, tantum per noctem crescebat. *Serv. in I Georgic.*

*

In Syriæ fonte juxta Taurum montem (aquam calculosis mederi) auctor est M. Varro. *Pün. lib. XXXI, cap. 5.*

*

In Cilicia apud oppidum Cescum rivus fluit Nûs, ex quo bibentium subtiliores sensus fieri Varro tradit. At in Cea insula fontem esse, quo hebetes fi-

ant: Zamæ in Africa, quo canoræ voces. Vinum in tædium venire his, qui ex Clitorio lacu biberint. *Plin. eodem libro, cap. 12.*

*

Varro ait, aves, quæ evolaverint (ex Averno) emori. *Ibidem, cap. 18.*

*

Varro ad Soraften scripsit esse fontem, cujus sit latitudo quatuor pedum. Sole oriente eum exundare ferventi similem, aves, quæ gustaverint, juxta mortuas jacere. *Ibidem, cap. 19.*

*

Varro perhibet, fontem in Arcadia esse, cujus perimat haustus. *Solinus in Polyhistor.*

*

Varro opinatur, duo in Bœotia esse flumina, natura licet dispari, miraculo tamen non discrepante: quorum alterum si ovillum pecus debibat, pullum fieri coloris quem induerit, alterius haustu, quæcunque vellera fusca sunt, in candidum verti. Addit etiam, videri ibi puteum pestilentem, cujus liquor mors est haurientibus. *Ibidem.*

*

Circejus mons quondam, ut Varro dicit, insula fuit, nondum siccatis paludibus, quæ eam dividebant a continenti. *Serv. in III Æneidos.*

*

Varro dicit, sub Eryce monte esse infœcundum campum fere in tribus generibus, in quo Eryx & Hercules dimicaverunt. *Idem in V Æneidos.*

*

Varro ait, apud Ægyptios pro annis menses ha-

beri, ut non Solis per XII signa circuitus faciat annum, sed Lunæ, quæ illum signiferum orbem XXX dierum spatio illustrat. *Laſtant. lib. II.*

*

Ætas annorum LXV est etiam Comicorum senum, ut Varro testatur. *Donat. in Terentium.*

*

Solidæ noctis partes secundum Varronem hæ sunt: Vespera, Conticinium, Intempeſta nox, Concubium, Gallicinium: Lucifer diei, Mane, Ortus, Meridies, & Occasus. *Serv. in II Æneidos.*

*

Ætates Varro sic dividit: Infantiam, Pueritiam, Adolescentiam, Juventam, Senectutem. *Idem, in V Æneidos.*

*

Varro quinque gradus ætatis æquabiliter putat esse divisos, unumquemque scilicet præter extremum in annos quindecim. Itaque primo gradu usque ad annum quintum decimum, Pueros dictos, quod sint puri, id est, impubes: secundo ad tricesimum annum Adolescentes, ab aleſcendo sic nominatos. In tertio gradu qui erant, usque quinque & quadraginta annos, juvenes appellatos, eo quod rempublicam in re militari possent juvare: in quarto autem ad usque sexagesimum annum, Seniores esse vocitatos, quod tum primum senescere corpus incipiat. Inde usque finem uniuscujusque quintum gradum factum, in quo qui essent, Senes appellatos, quod ea ætate corpus senio jam laboraret. *Censorin, de Die natali, ubi etiam ea, quæ sequuntur, recitat.*

*

Libris fatalibus ætatem hominis duodecim hebdomadibus describi, Varro commemorat, quæ duo ad decies septenos annos posset fatalia deprecando rebus divinis proferri: ab anno autem octuagesimo, nec postulari debere, nec posse ab Diis impetrari. Ceterum post annos octoginta quatuor, a mente sua homines abire, neque his fieri prodigia.

*

In Tuscis historiis, quæ octavo eorum seculo scriptæ sunt, ut Varro testatur, & quot numero secula ei genti data sint, & transactorum singula quanta fuerint, quibusve ostentis eorum exitus designati sint, continetur.

*

Fieri potest, quod refert Varro, quodque Dioscorides astrologus scripsit: Alexandriae inter eos, qui mortuos solent conservare, constare, hominem plus centum annis vivere non posse. Id cor humanum declarare eorum, qui integri perierunt sine corporis tæbe: eo quod id multis annis pendendo omnis ætatis incrementa & diminutiones observant: & anniculi pendere duas drachmas; bini, quatuor; & sic annos singulos, usque ad quinquaginta, accedere binas; ab iis centum drachmis, atque anno quinquagesimo item discedere in unoquoque binas. Ex quo perspicuum fit, centesimo anno redire ad anni primi pondus, nec longius vitam posse produci. *Idem.*

*

Varro tria discrimina temporum esse tradit: pri-
M. T. Varro. A a

rum, ab hominum principio ad cataclysmum priorum, quod propter ignorantiam vocatur adelon: secundum, a cataclysmo priore ad Olympiadem primam, quod, quia in eo multa fabulosa referuntur, mythicon nominatur: tertium, a prima Olympiade ad nos, quod dicitur historicon, quia res in eo gestæ veris historiis continentur. *Idem.*

His temporibus, ut Varro, regnante Atheniensibus Cranao, successore Cecropis, diluvium fuit, quod appellatur Deucalionis, eo quod ipse regnabat in earum terrarum partibus, ubi maxime factum est. *August. de Civitate Dei lib. XVIII, cap. 10.*

*

Varro dixit, in diluvio aliquos confugisse in montes cum utensilibus, qui bello postea lacessiti ab iis, qui de aliis veniebant montibus, facile ex locis superioribus vicerunt: unde factum, ut Dii superiores dicerentur, Inferiores vero terrigenæ, qui, quia ex humillimis ad summa reptabant, dicti sunt pro pedibus habuisse serpentes. *Serv.*

*

Varro Romanos a Latinis nomina mensium accepisse arbitratur. Auctores eorum antiquiores, quam urbem, fuisse, satis argute docet. Itaque Martium mensem a Marte quidem nominatum credit, non quia Romuli fuit pater, sed quod gens Latina bellicosa: Aprilem autem non ab Ἀφροδίτῃ, sed ab aperiendo, quod tunc fere cuncta gignantur, & nascendo claustra aperiat natura: Majum vero non a majoribus, sed a Maja nomen accepisse, quod eo mense tam Romæ, quam antea in Latio, res di-

vina Majæ fit & Mercurio: Junium quoque a Junone potius, quam a junioribus, quod illo mense maxime Junoni honores habeantur: Quintilem, quod loco jam apud Latinos fuerit quinto: item Sextilem, & deinceps ad Decembrem, a numeris appellatos: ceterum Januarium & Februarium postea quidem additos, sed nominibus item ex Latio sumtis; & Januarium ab Jano, cui attributus est, nomen traxisse, Februarium a Februo. *Censor. de Die natali.*

*

Cincio etiam Varro consentit, affirmans, sub regibus nec Latinum nomen Veneris, nec Græcum fuisse, & ideo non potuisse mensem a Venere nominari. *Macrob. lib. 1 Saturnalium cap. 12.*

*

A Servio Tullio nundinas institutas Varroni placet. *Ibidem, cap. 13.*

*

Antiquissimam legem fuisse incisam in columna ærea a L. Pinario & Furio Coss. cui mentio intercalaris inscribitur. *Ibidem.*

*

Ut Idus omnes Jovi, ita omnes Kalendas Junoni tributas. *cap. 15.*

*

Instauratitius dies a redintegratione, ut Varroni placet, qui instaurare ait esse, instar novare. *lib. 1, c. 11.*

*

Floralium, non Floraliorum, ait Varro, cum non ludos Florales, sed ipsum festum Floralia significaret. *lib. 1, cap. 4.*

*

Feralium diem, ait Varro, a ferendis in sepulcra epulis dici. *lib. I, cap. 4.*

*

Mundus cum patet, Deorum tristium atque inferorum quasi janua patet: propterea non modo proelium committi, verum etiam delectum rei militaris causa habere, ac militem proficisci, navem solvere, uxorem liberum quærendum causa ducere, religiosum est. *cap. 16.*

*

Ad rem sane militarem nihil attinere notat Varro, utrum fastus an nefastus dies sit, sed ad solas hoc actiones respicere privatas. *Idem, ibidem.*

*

Verrium Flaccum juris pontificii peritissimum dicere solitum, refert Varro, quia feriis tergere veteres fossas liceret, novas facere jus non esset, ideo magis viduis, quam virginibus, idoneas esse ferias ad nubendum. *Idem, ibidem.*

*

Sciendum secundum Varronem, contra religionem esse, vel si irrigentur agri, vel laventur animalia festis diebus. Nymphæ enim sine piaculo non possunt moveri. *Serv. I Georg.*

*

Hoc tempus (Robigalia) Varro determinat, sole Tauri partem decimam obtinente. *Plinius Hist. Nat. libro XVIII, cap. 69. & quæ sequuntur.*

*

Hunc diem (Floralia) Varro determinat, sole Tauri partem quartam decimam obtinente.

*

Ea (vinalia secunda) Varro a Fidicula incipiente occidere mane determinat, quod vult initium autumni esse, & hunc diem festum leniendis tempestatibus esse institutum.

*

Varro auctor est, si Fidiculæ occasu, quod est initium autumni, uva picta consecratur inter vires, minus nocere tempestates.

*

Eas ferias (in terræ motu) si quis polluisset, piaculoque ob hanc rem remotus esset, hostiam *si Deo, si Deæ* immolabat: idque ita ex decretis pontificum observatum esse, M. Varro dicit, quoniam & qua vi, & per quem Deorum Dearumve terra tremeret, incertum esset. *A. Gell. lib. II, c. 28.*

*

Varro dicit, ludos a ludo vocatos, quod iuvenes per dies festos solebant ludi exultatione delectare populum. *Isidor. lib. XVIII.*

*

Taurios ludos Varro ait vocari, quod *eis ludis discipulus* pendens a doctore in crudo corio tauri solitus sit impelli, atque usque eo *inibi cogi* docere, quoad confisteret, & *sola virtute* talorum constaret pedum *firmitas*. Festus.

*

M. Varro primum statutum in publico [horologium] secundum rostra in columna tradit, belli Punici primo, a M. Valerio Messala Cos. Catina capta in Sicilia. *Plin. lib. VII, cap. 60.*

A a 3

*

Tribunus plebis quidam; ut ait Varro, Romæ nomen ausus enuntiare, in crucem sublatum est. *Servius in I Æneidos*,

*

Capita aperiri ad spectum magistratuum, non venerationis causa iussere, sed, ut Varro auctor est, valetudinis, quoniam firmiora consuetudine ea fierent. *Plin. lib. XXVIII, cap. 17.*

*

Varro dicit, mulieres in exsequiis & luctu ideo solitas ora lacerare, ut, sanguine ostenso, inferis satisfaciant. *Serv.*

*

Varro dicit, pyras ideo cupresso circumdari, propter gravem ustrinæ odorem, ne eo offendantur populi circumstantis corona. *Ibidem.*

*

Varro ideo faba flaminem Dialem non vesci scribit, quoniam in flore ejus, literæ lugubres repariantur. *Plin. lib. XVIII, cap. 30. & Porphyr. in Horatium.*

*

Varro ait, suspendiosis, quibus iusta fieri jus non sit suspensis oscillis, veluti per imitationem mortis parentandum esse. *Serv.*

*

Confixos esse pueros in utero, Varro dicit, capite infimo nixos, sursum pedibus elatis, non ut hominis natura est, sed ut arboris: nam pedes cruraque, arboris appellat ramos; caput stirpem atque caudicem.

Quando igitur, inquit, contra naturam forte converſi in pedes, brachiis plerumque diductis retineri ſolent: ægriusque tunc mulieres enituntur.
A. Gell. lib. XVI, cap. 16.

*

M. Varro aſſeverat, antiquiſſimos viros neque per Caſtorem, neque per Pollucem deſerare ſolitos, ſed id juſjurandum fuiſſe tantum ſeminarum, ex initiis Eleuſiniis acceptum. Paulatim tamen inſcitia antiquitatis viros Ædepol dicere cœpiſſe, factumque eſſe ita dicendi morem: ſed Me Caſtor a viro dici, in nullo vetere ſcripto inveniri. *Idem lib. XI, cap. 6.*

*

Romæ antiquitus ſtatuam Martis fuiſſe haſtam; dicit hiftoricus Varro. *Clemens Alexandr. in Protreptico.*

*

Varro dicit, divinationis eſſe quatuor genera, Terram, Aquam, Aerem & Ignem. Hinc Geomantiam, Hydromantiam, Aeromantiam, Pyromantiam dictam. *Iſidor. lib. VIII, & Joannes Sarisber. in Policratico lib. I.*

*

Ignem mundi animum dicit: proinde quod in mundo ignis omnia gubernet, ſicut animus in nobis. Quam vaniſſime, qui cum eſt, inquit, in nobis, ipſi ſumus; cum exit, emorimur. Ergo & ignis cum de mundo per fulgura proficiſcitur, mundus emoritur. *Iſidor. ibidem.*

*

Animalia Varroni videntur elementa, quoniam per semetipsa, inquit, moventur. *Idem lib. XIII.*

*

Quidam illos (ventos) duodecim faciunt: quatuor enim cæli partes, in ternas dividunt, & singulis ventis binos suffectos dant. hac arte Varro, vir diligens, illos ordinat. *Seneca Naturalium Questionum lib. V.*

*

In Chium vinum marina non additur: inde institutum tradit Varro, ut Delphini circa Liberum pingerentur. *Porphyr. in Horatium.*

*

Varro ait, opima spolia etiam esse, si manipularis miles detraxerit, dummodo duci hostium. *Fest.*

*

Lemniscatæ coronæ sunt de frondibus & discoloribus fasciis, & sicut Varro dicit, magni honoris sunt. *Serv. in V Æneid.*

*

Talentum Atticum, ut ait Varro, XVI sestertiis taxatur. *Plin. lib. XXXV, cap. 40.*

*

Varro etiam pulmentarii vice usos veteres sale auctor est: & sale cum pane esitasse eos, proverbio apparet. *Idem libro XXXI, cap. 41.*

*

M. Varro auctor est, cum L. Metellus in triumpho plurimos duxit elephantos, assibus singulis faris modios fuisse: item vini congios, ficique ficcæ pondo xxx, olei pondo x, carnis pondo xii. *Idem libro XVIII, cap. 4.*

*

Varro dicit, vela folere suspendi, ad excipiendum pulverem, quia usus cameræ ignorabatur. *Serv. in I Æneid.*

*

Varro de Ilva dicit, nasci quidem illic ferrum; sed in stricturam non posse cogi, nisi transvectum in Populonium, Tusciæ civitatem. *Idem in X Æneidos.*

*

M. Varro auctor est, a cuniculis suffossam in Hispania oppidum, a talpis in Thessalia, a ranis civitatem in Gallia pulsam, a locustis in Africa; ex Gyaro Cycladam insula incolas a muribus fugatos; in Italia Amyclas a serpentibus deletas. *Plin. libro VIII, cap. 43.*

*

Quem lapidem (Parium) cœpere lychniten appellare, quoniam ad lucernas in cuniculis cæderetur, ut auctor est Varro. *Idem lib. XXXVI, cap. 4.*

*

Varro nigros lapides ex Africa firmiores esse tradit, quam in Italia. E diverso, albos tornis duriores, quam Parios. Idem Lunensem silicem terra secari; at Tusculanum dissilire igni. Sabinum fuscum addito oleo etiam lucere. *Ibidem, cap. 29.*

*

Donec Pompejus Magnus eam (dactyliothecam) quæ Mithridatis regis fuerat, inter dona in Capitolio dicaret, ut M. Varro alique ejusdem ætatis auctores confirmant. *Idem lib. XXXVII, cap. 5.*

*

Et hanc (papyrum) Alexandri Magni victoria repertam, auctor est M. Varro, condita in Ægypto Alexandria. Antea non fuisse chartarum usum: in palmarum foliis primo scriptitatum: deinde quarundam arborum libris. postea publica monumenta plumbeis voluminibus, mox & privata linteis confici cœpta, aut ceris.

Ne terra quidem ipsa, quæ nunc Ægyptus, intelligitur: (cum in Sebennytico saltem ejus nomonon nisi charta nascatur:) postea adaggerata Nilo. Siquidem a Pharo insula, quæ nunc Alexandriæ ponte jungitur, noctis dieique velifico navigii cursu terram fuisse prodidit. Mox æmulatione circa bibliothecas regum Ptolemæi & Eumenis, supprime chartas Ptolemæo, idem Varro membranas Pergami tradidit repertas. *Idem lib. XIII, cap. 21.*

*

M. Varro, coriandro subtrito cum aceto, carnem incorruptam servari æstate putat. *Idem libro XX, cap. 82.*

*

Voci eam (fabam) prodesse auctor est M. Varro. *Idem libro XXII, cap. 69.*

*

Varro suadet (contra sternutamenta) palmam alterna manu scalpere. *Idem lib. XXVIII, cap. 15.*

*

M. Varro noster tradit, murinum fimum, quod item muscerdas appellat. *Idem lib. XXIX, cap. 34.*

*

M. Varronem LXXXVIII vitæ anno prodidisse aspidum ictus efficacissime curari, hausta a percussis ipfarum urina. *Ibidem*, cap. 18.

*

Verrucas curari auro, M. Varro auctor est. *Idem lib. XXXIII*, cap. 25.

*

Farina ervi, ut ait Varro, maculas ex toto corpore emendat. *Idem libro XXII*, cap. 73.

*

Adversus ipsam mutationem locorum, detractis certis incommodis, quæ exsilio adhærent, satis hoc remedii putat Varro, doctissimus Romanorum, quod quocunque venimus, eadem rerum natura utendum sit. *Seneca in Consolatione ad Helvidiam matrem*.

*

Indigitamenta, sunt carmina pontificum, quæ & nomina Deorum, & rationes ipsorum nominum continent. *Fest.*

*

Bulbi in legitimis nuptiis in cœna ponuntur: sed & cum nucleis pineis, aut cum erucæ succo, & pipere.

*

Betaceos, sed nigros, quorum deterfas radices, & mulso decoctas, cum sale modico & oleo: vel sale, aqua & oleo in se coques, jusculum facies, & potabis: melius erit, si in eo pullus sit decoctus.

*

Sus Minervam. *Fest.*

Mezentius Hetruriæ rex auxilium Rutulis contra Latinos tulit, vini mercede, quod tum in Latino agro fuerat. *Plin. libro XIV, cap. 14.*

Non tantum maribus inest semen, verum etiam feminis, & inde plerumque matribus similes procreantur; sed earum semen sanguine est purgatum, quod si recte cum virili mixtum sit, utraque concreta, & simul coagulata conformantur, & primum quidem cor hominis confingitur, quod indeo sit & vita hominis, & sapientia: denique totum opus quadagesimo die consummatur. *Lactant. de Opificio Dei, cap. 12.*

Cum femina inter se permixta coalescunt, si virile superaverit, patri similis provenit, siue mas, siue femina: si muliebri prævaluerit, progenies cuiusque sexus ad imaginem respondet maternam. *Ibidem.*

Si vero æqua fuerit ex pari semine permixtio, figuræ quoque miscentur, ut soboles illa communis, aut neutrum referre videatur, quia totum ex alieno non habet, aut utrumque, quia partem de singulis mutuata est. *Ibidem.*

Cum forte in lævam uteri partem masculinæ stirpis semen inciderit, mas gignitur: sed quia est in feminina parte conceptus, aliquid in se habet femineum supra quam decus virile patiat, vel for-

mam insignem, vel nimium candorem, vel corporis lævitatem, vel artus delicatos, vel staturam brevem, vel vocem gracilem, vel animum imbecillum, vel ex his plura.

Item si partem in dextram semen feminini sexus influxerit, femina quidem procreatur: sed quoniam in masculina parte concepta sit, habet in se aliquid virilitatis, ultra quam sexus ratio permittat, aut valida membra, aut immoderatam longitudinem, aut fuscum colorem, aut hispidam faciem, aut vultum indecorum, aut vocem robustam, aut animum audacem, aut ex his plura.

Si vero masculinum in dextram, femininum in sinistram pervenerit, utrique foetus recte proveniunt, ut & feminis per omnia naturæ suæ decus constet, & maribus tam mente, quam corpore robur virile fervetur. *Ibidem.*

*

Grammatici officia constant partibus quatuor, Lectione, Enarratione, Emendatione & Judicio. *Diomed. lib. II.*

*

Sceleris magister amixit. *Idem lib. I.*

L E C T O R I.

*Hæc sequentia fragmenta jure meritoque in ultimam classẽ fragmentorum Varronis rejecimus: nam nec quoad verba ipsa illius sunt, & alterius esse cuivis patet, neque ullos poetas legit, qui nescit, cujus sint: nos tamen superflua diligentia ea hic adscripsimus, ne videremur quidquam, quod vel errore memoriæ Varro-
ni tribuitur, neglexisse.*

EX CARMINE INCERTO.

Tum liceat pelagi volucres, tardæque paludis
Cernere inexpleto studio certare lavandi,
Et veluti insolitum pinnis infundere rorem.
Aut arguta lacus circum volitavit hirundo,
Et bos suspiciens cælum (mirabile visu)
Naribus aerium patulis decerpfit odorem,
Nec tenuis formica cavis non evehit ova.

Serv. in Virgilii I Georgicorum.

Frigidis & silvis aquilo decussit honorem. *Idem*
in lib. II.

Desierant latrare canes, urbesque filebant,
Omnia noctis erant placida composita quiete.
Seneca lib. Controvers. IV.

M. TER. VARRONIS

DE

LINGUA LATINA LIBRI

QUI SUPERSUNT

CUM

FRAGMENTIS EJUSDEM

VOLUMEN SECUNDUM

NOTÆ

IN VARRONEM

BIPONTI

EX TYPOGRAPHIA SOCIETATIS

CICIDCCLXXXVIII.

N O T Æ
I N
M. TER. VARRONIS
DE LINGUA LATINA
LIBROS QUI SUPERSUNT.

N O T Æ
IN
M. TER. VARRONIS
DE LINGUA LATINA
LIBROS QUI SUPERSUNT.

IN LIBRUM IV.

Pagina 3. lin. 13.

CUM demonstratur, in quo non debet pertendi, & pertendi] Pertenditur legendum esse, & ante nos annotavit Vertranius. Pertendere enim τὸ ὑπερδιατείνεσθαι ad verbum. Propertius:

Quod si pertendens animo vestita cubaris,

Scissa veste meas experiere manus.

Plautus Captivis more suo allusit ad etymologiam veram. Non enim a pertendendo, ut vult Varro, sed a pertinendo. Ita enim ait: *Quid ais? tenaxne ejus pater?* PH. *Immo edepol pertinax.* Pulchre, quid inter pertinaciam esset, & perversitatem, docet Attius poeta in Myrmidonibus, elegantissimis versibus: quorum acumen meruit, ut hic adscriberentur, ne corruptos legas apud Nonium:

Tu pertinaciam esse, Antiloche, hanc prædicas:

Ego perversitatem ajo, & hac me uti volo.

M. T. Varro. Vol. II.

A 2

*Nam pervicacem dici me esse, & vincere
 Perfacile patior: pertinacem nil moror.
 Hæc fortes sequitur: illam indocti possident.
 Tu addis quod vitio est, demis quod probro datur.* SCALIG.

Pagina 4.

lin. 3. *Quod vetustas quasdam delevit.*] Marg. Scalig. *quædam.*

lin. 5. *Cuncta manet.*] Marg. Scalig. *certa manet.*

lin. 17. *Videtur enim pos &c.*] Quia veteres sine N litera pronuntiabant & scribebant Pons, Frons, & similia. Varr. lib. XV Antiq. human. Fros, fœnum, messis: idem lib. I de Re rustic. *Circum fundum ulmos & populos: unde fros ovibus & bubus fiet.* & Parnemone: *Cæditur lucus, alta fros decidit.* Virgilius etiam amantissimus antiquitatis lib. 2 Georg.

Præterea cum fros tenera imprudensque laborum. POPMA.

lin. 18. *Vetustas non pauca depravat.*] Marg. Scalig. *vetustas pauca non &c.*

lin. 28. *Retinere possent.*] *Possint.* AUGUSTIN.

Pagina 5.

lin. 3. *Propter bis quaternas causas.*] *Propter quaternas causas. Propter has quatuor causas. Propter ternas causas.* duo priora ex libris, posteriora audaci emendatione. AUGUSTIN. Quidam locum mendosum suspicati sunt: ego tantum mutilum quovis pignore contendam. Nam cum contrarie opposuerit literarum demtioni additionem, trajectationi seu trajectioni commutationem: syllabarum productioni quod opponat non addit: ut non tantum hoc desit, sed etiam ea, quæ requiruntur ad explendum numerum bis quaternarum causarum. præsertim cum ita alibi loquatur: ut libro 7, *Libros faciam, inquit, bis ternos.* Concludamus igitur, locum mancum & imperfectum esse, potius, quam ut pro *bis quaternas*, cum aliis legendum censeamus *has quaternas.* SCALIG.

lin. 5. *Propter earum arstationem.*] Vetus lectio, *trastationem.* quæ vera est: nam hoc dictum pro Trajectationem; quia Traiecto dicebant *δισυλλάβως* pro Traiecto. & pro Trajice, Traice. Sic reice trochæus est apud Virgilium, & reicinium quadrisyllabum. SCALIG. Puto legendum: *Propter earum aut trajectionem, aut commutationem. item syllabarum;*

quæ quoniam, &c. Non exstat, inquit, impositio primigeniorum verborum *propter bis quaternas causas*; nimirum propter literarum demtionem, aut additionem, aut trajectionem, sive transpositionem, aut commutationem: similiter propter syllabarum demtionem, aut additionem, &c. Aliter Quintilian. lib. 1: Verba paululum declinata varie & multipliciter ad veritatem reducunt, aut correptis, aut porrectis, aut adjectis, aut detractis, aut permutatis literis syllabisve. POPMA.

lin. 8. *Heic commorandum esse* &c. } *Heic admonendum.* ex libris utrumque. AUGUSTIN. At Scalig. lectionem scilicet *seutus*, *hic commonendum esse putavi*, in Conjectaneis hæc adnotavit: Romana editio, & Vertranius, *hic commonendum esse non putavi*. Male. Ait enim Varro, quæ diligenter tractaverit in aliis libris, hic ea se non repetiturum, tantum commonendum modo putat lectorem.

lin. 9. *Origines expediam.* } Marg. Salig. *expendam.*

lin. 12. *Et viocurrus.* } Marg. Scalg. *unocolus.*

lin 15. *Hinc Pacuvius Rudentisibilis* } Eodem modo *Re-*
pandirostrum, & *Cortinipotens Lucilio*:

Huncine ego unquam Hiacynti hominem cortinipotentis
Delitiis contendit? —

Sic etiam Laberius de Ariete:

Reciprocicornem, lanicuten, vestitrahum. στρε-ψικέρωτα, δα-
σύμαλλον, ἐλκεσίπεπλον. Et Pacuvius finxit Curvifrons. Sed ita corriges locum Nonii mire depravatum: Armenta genere neutro, plerumque feminino. Ennius:

— *ad armentas ipsius eisdem.*

Pacuvius:

Tu curvifrontes pascere armentas soles.

Huc referendum & illam compositionem Lucilii, quamquam magis Aristophanicam: *Transverso ordine posuit hippocam-
pelephantocamelos.* Neque alienum erit ab hoc loco, Heges-
tandri veteris poetæ epigramma in Sophistas apponere:

Ὀφρυνασπασίδαι, ῥινευκαταπηξογένειοι,

Σακκογενειοτρίβοι, καὶ λοπαδαρπαγίδαι.

Ἰματανωπερίβαλλοι, νηλιτικοὶ βλεπέλαοι,

Νυκτιλαδραϊοφάγοι, νυκταπαταπλάγιοι.

Μειρακιεξαπάται, καὶ συλλαβοπενσιλαβήται,

Δοξοματαιοσόφοι, ζηταρετΗΣιάδαι.

Videamus, num & nos impune cum Lucilio hæc imitatione Græcorum tentare possimus:

*Silonicaperones, vibriffasperamenti,
 Mantibobarbicola, exterebropatina,
 Planipedaquelucernitui, suffarcinamitti,
 Noctilatentivori, noctidolostudii,
 Pullipremoplagii, sutelocaptiotrica,
 Rumigeraucupida, nugicanoricrepi.* SCALIG.

Pacuvius pleraque verba duriuscule confinxit, ut Rudentifibilus: quod Cælius mitigavit ad Ciceronem: *Hic tibi strepius, fremitus, clamor, tonitruum & rudentium sibilus.* Idem: *Nerei repandirostrum, & incurvicervicum pecus.* & Hermiona: *Currum liquit, chlamyde contorta astu clupeat brachium;* ubi exprimitur status & positura ad præliandum. Liv. lib. 25: *Paludamento circum lævum brachium intorto (nam ne scuta quidem secum extulerant) in hostes impetum fecit.* Petronius Satirico: *Idem ego ex altera parte feci, & intorto circa brachium pallio composui ad præliandum gradum.* Chlamyde contorta, ut ad Herrennium lib. 4: *Contorta toga cum pluribus aliis ire celerius cepit.* POPMA.

lin. 16. *Chlamyde contorta clupeat brachium.*] Pacuvii ex Hermiona, ut citat Nonius, *Currum liquit: chlamyde contorta astu clupeat brachium.* Livius libro XXV, id genus loquendi mitigavit. Ita enim scribit: *Inter hæc dicta paludamento circum lævum brachium intorto (nam ne scuta quidem secum extulerant) in hostes impetum fecit.* Valerius Flaccus lib. 3:

— *chlamys imbelli circumdedit ostro*

Torta manum, strictoque vias præfulgurat ense.

Hoc voluit Pollux lib. II. Εφαπτις, inquit, συστρεμματιόν τι φοινικοῦν, ἢ πορφυροῦν, ὃ περὶ τὴν χεῖρα εἶχον οἱ πολεμοῦντες, ἢ θηρῶντες. Chlamydem autem peregrinantes sumere solitos, docet Plautus Mercatore. Ibi enim adolescens professionem adornans, ita loquitur:

— *chlamydem sumam denuo.*

Item de curru paulo post:

Postea jam in currum conscendi: jam lora in manus cepi meas. SCALIG.

lin. 17. *Ascendens pervenit.*] Marg. Scalig. *descendens.*

lin. 20. *Quartus, ubi est aditus, & initia regis.*] *Aditus ad initia rei.* non infelici audacia emendatum: AUGUSTIN. Non videtur eruditissimo Adr. Turnebo aliquid mutandum: neque ego mehercule censeo. Quartus, inquit, aditus, regis est: id est, magnum fecerit, qui ad eum accesserit. Ita loquebantur veteres. Plautus Pœnulo:

Rex sum, si ego illum hodie hominem ad me allexero.

In editione Romana lectio antiqua mutata est. SCALIG. Sunt, inquit, quatuor gradus explicandi origines verborum: primus est populi; secundus grammaticorum; tertius philosophorum; quartus, ubi explicantur primæ & occultæ verborum causæ, Regis, id est, ejus, qui reliquos omnes hac re antecellit. ita enim veteres aliquando nomen regis usurparunt. Horatius:

— *Rex eris ajunt*
Si recte facies

quem imitatus Aufonius:

Qui recte faciet, qui non dominatur, erit rex. POPMA.

lin. 26. *Nolui præterire eos, &c.*] Non hoc ait Varro, se nolle præterire eos, qui significationes tantum verborum expediunt: immo contra, se aliquid majus iis præstiturum. Ipse postea sese explicat. Itaque *volui* legendum, non, ut antea, *nolui*. SCALIG.

lin. 29. *Eo in verbo, quod finxisset Ennius, causam: negligere.*] *Eo in verbo, quod finxisset Ennius, caussari: negligere, quod ante rex Latinus finxisset.* Hic est germanus hujus loci sensus, & vera lectio. SCALIG.

Pagina 6.

lin. 12. *Omniū rerum initia esse bina.*] *Principia.* AUGUST.

lin. 19. *Quare fit, ut omnia fere sint quadripartita*] *ut ideo fere omnia.* AUGUSTIN.

lin. 27. *Totidem verborum: Horum enim &c.*] Postrema duo verba vacant: quorum alterum conflatum est ex præcedentis simili desinentia: alterum quomodo huc irrepsit, nescio. Itaque inducenda sunt. Porro hujusce divisionis meminerat libro XX Rerum humanarum, citante Nonio: *Et ea, quæ ad mortales pertinent, quadripartito dispartierim: in homines, in loca, in tempora, in res.* SCALIG. Legi etiam *harum enim*, utrumque mendose, annotat Augustinus.

lin. 29. *Sed quæ cognatio.*] Marg. Scal. *si quæ &c.*

lin. 30. *Quæ radices egeris extra fines suas.*] Marg. Scalig. *quod radices — fines suos.*

Pagina 7.

lin. 9. *Filiam habeo.*] *virginem habeo.* Plaut. in Aul. AUGUST.

lin. 11. *O terra trita.*] *O terra terrea. O terra Græca.* ex libris. Totus hic locus Ennii mendosus est. AUGUSTIN. Si nomen tragœdiæ posuisset Varro, minus laboraremus ad conjecturam: nunc difficile est tam corrupto loco mederi: cum de quo, & quis loquatur, & in qua fabula, nesciamus. Multi multa adduxerunt ad correctionem hujus loci, partim ex se, partim ex libris manuscriptis: quæ tamen omnia mendosa puto. Quod si locus esset conjecturæ, ita lubenter legerim:

O terra tritavi, in cujus mæro Liberi

Fanum locavi.

Et, ut ingenue fatear, valde mihi persuasi, hanc meam conjecturam veram esse. Nam adverbium *ubi*, ex eo conflatum puto, quod videtur in manuscriptis *tritabi* pro *tritavi* scriptum fuisse. qui error quam frequens sit in libris calamo exaratis, nemo nescit: & nos demonstrabimus in his libris non semel ad eum modum peccatum esse. SCALIG. Vetus lectio: *O terra treca*; vel, *o terra terea*. Unde suspicor legendum:

O terra Thræcia, ubi Liberi

Fanum in Crunis Ismaro locavi.

Ennius fortean induxit poetam Orphea, aut nescio quem regem Thraciæ, querentem de neglectis sacris Liberi, quæ ibi summa cum religione a cœtu Menadum olim celebrabantur. Terra Thræcia, ut terra Italia, terra Sicilia, & id genus alia. Thræcia autem pro Thracia. unde Thræcius, vel Thræcius apud poetæ. Cruni urbs maritima Thraciæ, eadem a cultu Liberi appellata Dionysopolis. Plin. lib. 4: *Nunc habet Dionysopolin, Crunos antea distam.* Strab. lib. 7: *καὶ κρούνοι, καὶ ὁδυσσὸς, μιλησίῳ ἄποικος.* Isinarius mons ejusdem regionis, sacris Liberi & cœtu Menadum, Orphea primum imitante, celebratus. unde Isinarias Bacchas vocat Ovidius lib. 9 *Metamorph.*

Ismaria celebrant repetita triennia Bacchæ. POPMA.

lin. 12. *In cujus muro locavi.*] Marg. Scalig. *intumum loc.*

lin. 13 sq. *Ab eo præco dicitur Locare; quoad usque id emitur, quoad in aliquo consistit pretium.*] Legendum procul dubio, *Quod usque idem it, quoad in aliquo consistit pretium.* Et, nisi valde fallor, memini olim quoque ita sensisse doctiss. Adr. Turnebum, cum hæc cum illo communicarem. *Idem usque it* ergo dictum vel de præcone, qui semper vagatur, donec inveniatur, in quo consistat, pretium: vel de merce, quæ semper ἐπιπολάζει, & incerta est, donec in eo manuce consistit,

qui auctionem evicerit. Quo in significato Plautus dicit, *It ad me lucrum*: nimirum ut in eo consistat & quiescat. SCALIG.

lin. 21. *Uq Asia, sic calum dicitur modeis duobus.*] Nam & cælum dicitur cæli pars summa, ubi stellæ, & aeris plaga, tenero terram complexu continens. sic Asia dicitur pars orbis terræ, quæ non Europa. Duas enim tantum partes Varro (ut & Salustius in Jugurtha) orbis terrarum novit, Asiam & Europam. nam in Europa ponit Africam. Dicitur & Asia prioris Asiæ pars, in qua erat Jônia, & provincia populi Rom. In Varrone scribitur, *Et Cilicia*, falso mendoseque, cum in illa Asia Cilicia non esset comprehensa. Cic. pro Flacco, *Nam, ut opinor, Asia vestra constat ex Phrygia, Mysia, Caria, Lydia.* Strabo, οἱ δὲ ἐπαρχίαν ἀπέδειξαν τὴν χώραν, Ἀσίαν προσαγορεύοντες ὁμώνυμον τῇ ἡπείρῳ. TURNEB. Varro Asiam duobus modis dici tradidit: uno modo eam orbis terrarum partem, quæ respondet Europæ; altero minorem Asiam, quam & magnam Chersonesum veteres appellarunt, in qua collocat regiones, quas populus Rom. habuit vel cis Taurum, ut Joniam, Mysiam, Phrygiam, Lydiam, vel ultra Taurum, ut Ciliciam, Pamphyliam & Lyciam. Quod addit, *provincia nostra Cilicia*, id nonnullos in eam opinionem adduxit, ut putarent, Varronem consulem fuisse, & provinciam istam consularem obtinuisse proconsule. Sed neque in fastis Capitolinis, neque apud scriptores historiæ Rom. ulla, quod sciam, mentio exstat M. Varronis consulis. Itaque verisimilius mihi videtur, in Cilicia fuisse proprætore, (hoc enim nomine extraordinaria quoque imperia ornabantur) cum classibus Pompeji piratico bello præesset: id quod colligitur ex initio libri tertii de Re rustic. POPMA.

lin. 28. *Calum memorant.*] Marg. Scal. *cavium calum* &c.

lin. 29. *Lucretius suorum* &c.] Ita habent omnes libri. & putant docti viri, Lucretium præter sex libros de Rerum natura, qui sunt in manibus, scripsisse opus Causarum naturalium: idque Ovidium innuere lib. 2 Trist.

Explicat & causas rapidi Lucretius ignis,

Causarumque triplex vaticinatur opus.

Sed Ovidius haud dubie respexit versus Lucretii de conflagratione mundi, qui sunt in libro 5:

Principio maria, ac terras, calumque tuere.

Harum naturam triplicem, tria corpora, Memmi,

Tris species tam dissimiles, tria talia texta,

Una dies dabit exitio.

Itaque legendum ibi, *Casurumque triplex*: ut & apud C. Albinovanum in Elegia de morte Drusi Germanici:

*Ecce necem intentum cælo, terræque, fretoque,
Casurum triplex vaticinatur opus.*

mihî non est dubium, quin hic reponi debeat Lucilius, ut & lib. 5, *Apud Lucilium*: ubi perperam legitur, *Lucretium*. C. Lucilius scripsit libros Satirarum ad numerum & ordinem trium. Unde Horatius: *Primores populi arripuit, populumque tributim*. Fuerunt autem tribus initio XXI institutæ ducentesimo quinquagesimo octavo Urbis anno, Claudio & Servilio Coss. postea diversis temporibus accesserunt aliæ XIV, ita ut demum anno quingentesimo duodecimo numerus earum esset XXXV. Hac ratione fortassis Lucilii poema fuit divisum in duo volumina; alterum habuit libros XXI, quos Varro hic adducit; alterum libros XIV: sed grammatici posteriores unum *σῶμα* fecerunt, qui generatim citant ejus libros XXXV. ΠΟΡΜΑ.

Pagina 8.

lin. 2. *Non male, quod posterior Ælius.*] Deleo v. *Ælius*, ut reprehensum veriloquium Ælii ab alio posteriore scriptore intelligamus. Si *posterior Ælius* scribatur, ut ab Antonio Augustino, sententia erit, ipsum sui posterioribus libris reprehensorem fuisse, credidisseque, non tam cælum a cælando, quam cælare a cælo deductum esse. Cælum alii ita vocatum censent, quod sit cælatum, impressumque variis signis, & distinctum sculpturæ. æ. Hinc præclari illi versus Varronis:

*Mundus domus est maxima rerum,
Quam quinque altitonæ fragmine zonæ
Cingunt, per quam limbus pictus bis sex signis
Stellimicantibus, altus in obliquo æthere, lunæ
Bigas acceptat.*

Aliis cælum dicitur ut κοῖλον. TURNEB. Merito illud *Ælius* non agnoscit vetus scriptura. sed non *posterior*, sed *post reor*; legendum esset ita: *Quod post reor multo potius cælare a cælo, quam cælum a cælando*. SCALIG. Antiquæ editiones non habent vocem *Ælius*, unde suspicor legendum: *Cum postea prius, multo*. Cæli duas etymologias tradidit *Ælius*, unam a cælando, quod stellarum lumina, velut signa habeat impressa; alterum a celando, contrario nomine, quod minime cælatum, sed opertum sit. utrumque non male, inquit Varro:

sed tamen potius *cælare* a *cælo*, quam *calum* a *cælando* posset deduci. & cælum quasi celatum potuit dici, quod interdiu stellæ non apparent. POPMA.

lin. 6. *Ego magis puto a chao cavum.*] Hæc scriptura mirifice mihi probatur. In antiquis vero libris reperio, *a chao covum*, ut librarius fortasse *cohū* scribere voluerit. Nam, ut ait Festus, *Cohū poetæ calum vocaverunt.* Infra tamen Varroni *covum* in aratro nominatur. In antiquissimo libro clarissimi viri Hærici Memmii ita scriptum reperi, *cous est, quo calum continetur*; unde Ennius:

Vix solum complere coum terroribus calī.

Est & *cohivum* calyx rosæ adhuc connivens & clausus. Verba sunt antiqui lexicī, *Cohivum*, *κάλυξ ῥόδου μεμικώς*. Scribitur & *conivum*, a connivendo, ut reor. TURNEB.

lin. 9. *Itaque dicit Andromacha, Noctique cava &c.*] *Andromacha nocti*: Quæ cava. ex felici audacia. AUGUSTIN. Scribo: *Noctu quæ cava calī.* TURNEB. Scribendum: *Itaque dicit Andromeda nocti*:

Quæ cava calī signitinentibus

Conficis bigis.

Sunt enim Anapæstici ex Andromeda Ennii: quam fabulam vertit ex Euripide. Id autem cognoscimus ex dramate Aristophanis, cui nomen *Θεσμοφοριάζουσαι*. In ea fabula Aristophanes more suo Euripidem insectatur: & ex ejus poetæ Andromeda *παρωδίαν* confecit, qua hominem false deridet. In illis igitur, quæ dicuntur ex persona Andromedæ, habentur & hæc, ex quibus Latina versa sunt:

— ὦ νύξ ἱερὰ,

ἢ μακρὸν ἵππευμα διώκεις,

ἀστεροειδέα νῶτα διφρεύουσ'

αἰθέρος ἱερᾶς

τοῦ σεμνοτάτου δι' ὠλύμπου.

Citantur & ab interprete Theocriti in Pharmaceutria. Ex quibus apparet, non Andromacha, sed Andromeda, legendum esse. utramque enim scripsit Ennius. Sed quemadmodum hic Andromacha pro Andromeda: ita etiam alibi contra Andromeda, pro Andromacha; ut apud Nonium mendose ex Andromeda citatur hic versus:

Nam ubi introducta est, puerumque ut laverent, collocant in clupei:

cum sit ex Andromacha. quod cognoscimus ex Euripide in

Troadibus: ubi cadaver Astyanactis pueri lotum deferitur in clypeo a Talthybio, cuius hæc verba apud ipsum Euripidem:

Ἐλousa νεκρὸν, κατέλousa τραύματα.

Scripserunt autem Andromedam tres summi poetæ veteres: Livius Andronicus, Ennius, Attius. Tamen Attius raro vertit integras fabulas ex veteribus Græcis, sed de suo edidit. Argumento est, quod Armorum iudicium scripsit post Pacuvium, qui ejus nominis alteram ex Æschylo vertit: item Medeam, post Ennianam ex Euripide conversam: Telephum, post iliam, quam ex Euripide quoque idem Ennius mutuatus fuerat: & multas alias. sic & Andromedam puto ex illius inventione esse, non autem ex aliquo poeta Græco. Livii vero Andromeda potuit esse interpretata ex Sophocle. Citatur enim ille poeta in Andromeda a Polluce lib. X, item Hesychio, voce κοῦραιον. SCALIG.

lin. 12. *Ad cavationem.*] Marg. Scalig. *rationem.*

lin. 13. *Quare ut a cavo cavea, & cavile.*] *cavea & caulæ*, non nemo emendat. AUGUSTIN. Particulam *ut* puto vacare, & ita legendum: *Quare a cavo cavea, & caulæ, & convallis, cavata vallis, & cavædium: ut cavum sit ortum, unde omnia apud Hesiodum a caho: à cavo, cælum. Cavile* mendose manifesto pro caulæ. Error ex veteri scriptura. Nam Caulæ scriptum fuit duplici l, ut Paullus. Inde fecerunt Cavile. Varro ni ἔτυμον cæli a Cavo deducendi adstipulatur Lucretius, qui dixit *Caulas ætheris*. SCALIG.

lin. 14. *Convallis, cavata vallis.*] Postrema duo verba suspicor esse glossema, quare censerem inducenda esse. SCALIG. Legendum, *Convallis, cavata, & cavum*, ejectis glossematibus. Cavum idem Covum. ab eo Varroni Cavea, Caulæ, & Convallis, quasi cava vallis. infra: Sub jugo medio Covum, quo bura extrema addita oppilatur, vocatur Covum a cavo. Festus: *Cohum lorum, quo temo buris cum jugo colligatur, a cohibendo dictum.* Cohum poetæ cælum dixerunt a chaos, ex quo putabant cælum esse formatum. Ennius:

———— *pilam vix*

Sol mediam complere cohū terroribus cæli. POPMA.

ead. *Et cavere cautione.*] Al. *cavata cavitione.* Scio apud veteres Cavitionem dictum pro cautione: & ita posset legi, *Cavete cavitione*: ut id non inepte videri posset usurpari solitum in formulis. At quæ ratio est, ut cavere a cavo deductum sit? Fortasse ex his duabus vocibus faciendum *ca-*

vadium : vel, & *caviar*, a cavatione. *Caviar*, ut soliar, lacunar, &c. SCALIG.

lin. 16. *Terra dicta ab eo — quod teritur*] Etiam Plautus voluit Terram dictam a terendo, sed quod terat homines & affligat, non quod teratur. Sic enim ad hoc etymon alludit Bacchidibus:

— *potisne est terra ut terat hominem atque prosternat.*

Tamen videtur verisimilius esse a Græco ἔρα, addito *t*, ut in plerisque aliis. POPMA.

lin. 22. *Trivolum, quo teritur.*] Marg. Scalig. *Tribulum, qui.*

lin. 23 sq. *Propter limitare iter.*] Perperam hic Vertranius putat legendum esse, *militare iter*. Nam Varro ait, terminos constitutos esse in agris propter iter limitare. Ea est tantum semita modica, quæ relinquitur inter duo confinia, lata pedes V, ex duodecim tabularum præscripto. Militaris vero via est ἡ λεωφόρος. Quod si de ea sensisset Varro, non dicendum erat iter militare, sed via militaris. Nam viæ significatio latius patet. Inepte vero Varro terminum a terendo ducit, cum sciat τέρμα Græce dici. SCALIG.

lin. 26. *Non terminus, sed Termen.*] Lego *termen*, vel *termo*, ut & Ennius locutus est:

Ingenti vadit passu, qua redditus termo est. TURNEB.

ead. *Hoc Græci τέρμα.*] Lego, hoc Græci τέρμονα. distinguendum autem est post *in Latio*, ut arbitror. TURNEB.

lin. 28. *Via quidem iter.*] *via siquidem.* AUGUSTIN.

Pagina 9.

lin. 2 sq. *Appellarant summa terræ, quæ sola teri possunt, Sola terræ.*] Puto emendandum, *Quæ solo teri possunt*, id est, pede & vestigio. Emendationi suffragatur mensio syllabæ. TURNEB. Lege, *Quæ solo teri possunt, sola terræ.* Lucretius:

Avia Pieridum perago loca, nullius ante

Trita solo.

Solum enim, infimum pedis calcaneum, & calceamenti solea. Plautus: *Qui auro habet suppositum solum.* SCALIG.

lin. 4. *Ideo Ennius, In terram cadenteis, dicit, cuius iteis pinsibant humum.*] Pro *pinsibant* leg. *pinsabant*. AUGUSTIN. In manuscriptis reperio, *ideo Ennius in terram cadentes dicere, cubitis pinsabant humum.* Si quis *pinsabant* legat, non multum repugnabo. Pinsare autem humum, est terram ferire; ut fa-

ciunt, qui interficiuntur, caduntque in terram. Simile est illud Homeri, ἔλε γαῖαν ἀγοστῶ. TURNEB. Homericum:

Αὐτὸς δ' ἐν κοίῃσι πεσὼν ἔλε γαῖαν ἀγοστῶ.

Idem Ennius Annali X: *Pinsēbant terram genibus* —. Apud Diomedem *perperam ceram, pro terram*. SCALIG.

lin. 7. *Ab eo, qui Romanus combustus est.*] *Ab eo, qui Romæ non combustus est.* *Ab eo quoad Romæ combustus est.* utrumque ingeniosa investigatione. AUGUSTIN. *Ab eo, quod quom Romanus combustus.* Neque enim hic ponenda negatio. Videndus Cicero lib. 2 de Legib. Nam etiamsi Romæ combustus esset, non dicebatur humatus, antequam iusta perfoluta essent: neque proprie situs, nisi imposita inscriptione: quod fiebat denicalibus feriis. Neque ante diem octavum sepeliebatur, ut ait Servius. Itaque intra id tempus dicebatur esse supra terram. Quod significat Varro de Vita populi Rom. lib. 3, cum ait: *Propinqua adolescentula etiam anthracinis, proximæ amiculo nigello, capillo demisso sequerentur luctum: ut dum supra terram esset, rinciniis lugerent; funere ipso, pullis palliis amictæ.* Hæc ille. Ut ante novendiale sacrum, supra terram esse diceretur: ubi ureretur, locus ille, Ustrina: cum conditus esset, funus: post denicale sacrum, humatus: ubi humatus, locus ille sepulcrum, & τύμβος. In verbis Varronis quædam, quæ corrupta legebantur apud Nonium, emendavimus: & divulsa duo testimonia in unum conjunximus. SCALIG. Vox *Romanus* irrepsit ex additamentis hominum nostræ religionis, qui multa hujus generis in veterum scripta insarserunt, notandæ illorum superstitionis. *Humatus* dicitur mortuus, inquit, *cum terra est obrutus.* itaque qui combustus est, si in sepulcrum gleba abjecta non est, aut si os abscissum ad familiam purgandam, necdum perfolutis justis, humo non est opertum, is censetur inhumatus, & familia non est pura, diciturque mortuus humilior, quasi qui supra humum sit. Erat autem intervallum septem dierum, quo mortuus dicebatur esse supra terram, & ad os illud servatum iusta & sacrificia ei perolvebantur. Octavo die post denicale sacrum humabatur, & os illud exceptum cum ceteris in urna condebatur. Varro de Vita pop. Rom. lib. 3: *Quoad humatus non sit, heredi porca præcidanea suscipienda Telluri & Cereri: aliter familia pura non est.* Cic. de Legibus 2: *Siti dicuntur ii, qui conditi sunt, nec tamen eorum ante sepulcrum est, quam iusta facta, & corpus incensum est.* Et quod nunc communiter in omnibus sepulcris ponitur, ut humati dicantur, id erat proprium tum in iis, quos humus injecta contegeret. eumque

morem jus pontificale confirmat. Nam priusquam in os injecta gleba non est, locus ille, ubi crematum est corpus, nihil habet religionis: injecta gleba, tum & ille humatus est, & sepulcrum vocatur, ac tum denique multa religiosa jura complectitur. POPMA.

lin. 8 sq. *Aut si os exceptum est mortui ad familiam expurgandam.*] Etiam digitum abscindi ad eam rem testatur Festus. Membrum, inquit, abscindi mortuo dicebatur, cum digitus ejus decidebatur: ad quod servatum iusta fierent, reliquo combusto. id autem ad purgandam familiam certo genere februi, quod vocabant Exverrias. SCALIG.

lin. 10. *Ut pontifices dicunt, quoad inhumatus sit.*] Nam quamvis os humo opertum esset, tamen, antequam iusta fierent, mortuus ille, quamvis jam multo ante combustus, inhumatus dicitur. Propterea addidit interpretamentum Varro ex pontificiis libris, ut quod opertum humo prius ex vulgi opinione vocaverat, id post ex jure pontificio, inhumatum vocet, quia iusta adhuc facta non erant. Hoc dieo, quia doctissimi hominis, qui hanc lectionem immutare voluit, sententiam non sequor. Porro ex manuscripto codice legendum: *Donec in purgando humo est opertum.* ut intelligas os mortui. SCALIG.

lin. 11 sqq. *Funesta manet & dicitur humilior. Quæ ad humum sunt, aut a re, ut Sabini, & Lucani.*] Magna est confusio & conturbatio rerum & verborum, non suo collocatorum loco. Georgius Bucanani, poeta gravissimus & elegantissimus, vidit primus, unde ista essent distracta atque divulsa, ac me docuit cum aliis, ea sic jungenda esse: *Et dicitur humilior demissior: infimus, humillimus: quod in mundo infima humus.* TURNEB. Non tantum doleo vicem hujus loci, quamquam pessime est acceptus: quantum admiror, non esse animadversum ab iis, qui hunc auctorem purgandum susceperunt: ut satis constet, insigniter esse depravatum. Et sine magno negotio vulnus aperi, fortasse etiam curari poterit. Disputabat enim Varro de hoc nomine *Humus*, & ab eo derivatis. Ea disputatio non continuata est, sed propter pagellarum transpositionem perturbata, ad eum usque locum, ubi iterum de derivatis ab humo disserit, ibi, *Ubi nunc est Roma septem montium &c.* Quæ sane olim conjuncta erant cum hoc loco. Quod enim hoc verum non sit, nemo adversabitur, qui viderit, in duobus his locis Varro nem non sibi constare: hic, quod subito interruperit eam disputationem: ibi, quod ex interrupto eam repetierit, neque loco, neque ratione ulla ita postulante. Aliter enim neutrobi

cohererent illa. Neque est, quod quis miretur, tantum intervalli & hiatus interjectum esse. id enim non solum hic, sed & alibi in hisce libris accidit, & in Nonii Marcelli commentariis. Unumquodque autem significabimus suo loco. Igitur ita hæc restituenda sunt in suam pristinam sedem: *Et dicitur humilior. Hinc ubi nunc est Roma, septem montium demissior, infimus: humillimus, quod in mundo infima humus. Humor hinc itaque. Ideo Lucilius:*

Terra abit in nimbos, imbresque —

Pacuvius:

Exhalat auram terra, atque auroram humidam: humectam. Hinc ager uliginosus, humidissimus. Hinc udus, uvidus. Hinc sudor aquæ vis deorsum. Hinc terra Umbria humilior. Sunt quæ ab humo, ut Apulia, & Latium &c. SCALIG.

lin. 12. *Et dicitur humilior.*] Si non est mendum, familia, quæ in luctu est, non diceretur humilior, ut putat Verranius: sed potius mortuus ipse ante novendiale sacrum. Nam & eodem modo supra terram esse dicebatur, ut supra annotavimus. Sin aliter, legendum cum iis, quæ distracta esse demonstravi, ita, *Hinc quævis deorsum terra, ut Umbria, humilior.* Fortasse etiam scripserat Varro: *Et dicitur situs.* nam iustis factis dicebantur siti, non aliter. quod nos docuit Cicero. Sed quia hic Varro disputabat de humo, & ejus derivatis, suspicatus est quidam, legendum esse *humilior*, quia sit derivatum ab humo. SCALIG.

ead. *Quæ ad humum &c.*] Hic quoque ordo inversus multum nocuit, & Varronem sibi ipsi adversari facit; cum ita potius scribendum sit: *Sunt quæ ab humo, ut Apulia, & Latium: aut declinata ab hominibus, ut Sabini, & Lucani: utrumque, ut Etruria, & Tusci.* Quippe docet ab humo declinari, quod Etruria: ab hominibus, quod Tusci dicerentur. SCALIG.

lin. 14. *Utrumque.*] *Aut utrumque*, non nemo mutat. AUGUSTIN.

lin. 15. *Universus ager dictus Latium.*] Nondum e Varronis libris de lingua Latina omnes, ut ita dicam, errorum vepres eruncati sunt. serpunt etiam nunc illic multæ spinæ multique rubi. Nam quod hic legitur, *Universus ager dictus Latium*, ut in annosis reperi libris, *Latius*, adjectionis more, magis me delectat: ut & infra p. 11, l. 9, *ager arvus & arationes* dicuntur: quemadmodum & apud Plautum: *Non arvus hic, qui arari soleat, sed pascuus est ager.* TURNEB.

lin. 18. *Ut nostri augures publice dixerunt.*] Lege, *Ut nostri augures publici differunt.* Publicei pro publici. Cicero, *Publici Augures signis & auspiciis postea vidento.* SCALIG. Ita & Turnebus hunc locum emendari iussit.

lin. 26. *Gabinus, sive peregrinus, &c.*] Hæc non plus sensus habent, quam furdi lapides: sed sic emendo, & sensu quodam & vita afficio, & velut anima dono: *Quocirca Gabinus peregrinus, sed quod auspicia habet singularia, ab reliquo discretus.* Ostendit enim, quam ob rem in peregrino Gabinus ager non numeretur: quod scilicet suum quoddam auspiorum genus a reliquo agro peregrino diversum habeat. TURNEB. *Quocirca Gabinus quoque peregrinus.* Neque enim vera est aliorum correctio. Et supra, *Eo enim ex agro Romano primum progrediebantur:* lege *Romani.* alii legunt *Romam.* SCALIG. *Peregrinus ager dicitur is, in quem ex agro Romano primum progrediebantur.* itaque Gabinus quoque dici poterat *Peregrinus*, sed habebat auspicia communia cum Romano, quibus a peregrino discernebatur. nam in quibus eadem servabantur auspicia, in his societas. hac re, opinor, Cato Gallicum agrum, unde Senones Galli fuerant expulsi, vocat *Romanum* lib. 1 *Originum:* *Ager Gallicus Romanus vocatur, qui viriim cis Ariminum datus est; ultra agrum Picenum.* & Liv. lib. 27 refert, agrum *Frusinatem*, qui fuit in *Hernicis*, *haruspices* ut *Romanum* accepisse: *Frusinone natus Androgy-nus. haruspices eum extorrem agro Romano procul terræ contactu alto immergendum responderunt.* Alioquin ager *Romanus* proprie dicebatur is, quem *Arvales* sacerdotes uno die *ambarvali* sacrificio lustrabant. id autem erat regnante *Romulo* intra quintum aut sextum lapidem ab *Urbe*, ad locum, quem vocabant *Festum*, auctore *Strabone* lib. 5. POPMA.

lin. 30. *Ager dictus est, in quam terram quid agebant, & unde quid agebant fructus causa &c.*] In hac agri notatione ab omnibus, quas quidem viderim, editionibus discrepat clandestina & antiqua scriptura, quam proponam: *Ager dictus est, in qua terra quid agebant, & unde quid agebant fructus causa: aut quod id Græci dicunt ἀγρόν: aut ager, quo agi poterat: sic qua agi, actus.* Hæc interpretatio & verior est, & dilucidior, quam editiſſima. TURNEB.

Pagina 10.

lin. 1. *Qua agi, actus.*] Marg. Scalig. *qua agitatus ejus;*

lin. 11. *Ut quo agebant.*] Marg. Scalig. *ut qua &c.*

M. T. Varr. Vol. II.

B

lin. 16 sq. *Quod primum ex agro plano fructus capiebant, Campus dictus.*] Inepta est hæc etymologia, sicut & de agro culto, a coalescendo potius quam a colendo. Siculi circum, aut hippodromum, *καμπόν* vocabant, a flexu equorum, & quadrigarum, quæ ibi certabant. Inde omnia plana *καμποί* dicti: poetæ vocant *aquora terræ*. Unde *καμπτήρ*, metæ. Pacuvius Tantalo, citante Nonio:

Extremum intra campterem, ipsum

Jam prægreditur Parthenopæum. SCALIG.

lin. 25. *Fundat quotquot anneis.*] Ita veteres loquebantur. Gellius lib. 6: *Ut Carthaginenses quotquot annis darent populo Rom. certum pondus argenti puri puti.* Varro lib. 8: *Quotquot annis eodem modo exoritur.* Similiter infra: *Sacra quotquot mensibus feruntur in arcem.* & lib. 3 de Re rust. *Pastorem columbaria quotquot mensibus crebro oportet everrere.* Horatius:

Non si trecentis, quotquot eunt dies,

Amice, places illacrumabilem Plutona tauris.

Porro, cum hic duas etymologias Fundi tradat Varro, tertiam alibi retulit, quam Cicero festive illusit in joculari libello, hoc carmine:

Fundum Varro vocat, quem possim mittere funda:

Ni tamen exciderit, qua cava funda patet. POPMA.

lin. 29. *Quod inde.*] Marg. Scal. *quidem unde.*

lin. 30. *Item alia, quæ segetes ferunt.*] *item alia. Quæ segetes ferunt.* AUGUSTIN. Melius & intellectu facilius: *Quod segetes ferunt, fruges: a fruendo fructus. ab spe, spicæ.* ut eduntur ista, Varronis enucleatio & etymologia prope tota perpetuaque interit. TURNER.

lin. 31. *Ubi & Culmi.*] Marg. Scalig. *uri &c.*

Pagina 11.

lin 1. *In summo campo nascuntur.*] Marg. Scalig. *in summo campi &c.*

lin. 10. *Quod aratri vomer sustollit.*] *sustulit.* AUGUSTIN.

lin. 11. *Id est projecta.*] Marg. Scalig. *porrecta.*

lin. 12. *Quod sine opere parata.*] Marg. Scal. *opera.*

lin. 14. *Dividit in eos agros &c.*] Locus mendosus. AUGUSTIN. Sæpenumero accidit, ut una vox corrupta aliam fecum trahat adventitiam, & alienam: ut hic videre possumus. Olim enim sine dubio præpositio *IN* hic non legebatur: sed factum est, ut propter verbum *Dividit*, quod quidem corru-

ptum est, ea huc irrepserit. Hæc enim est vera lectio: *Alludit eo, cum scribit Sulpicius*. Nam prima litera coaleuit cum ultima præcedentis vocis *Rura*, & ex *l* factum est *i*. ut supra in *Cavila*, pro *caulla*. SCALIG. Emendarim: *Diludit in eo*. In illa etymologia ruris, quam tradidi, inquit, leviter & perfunctorie ludit P. Sulpicius orator, cum scribit: *Plebei rura largitur ad aream*, id est, ad percipiendum fruges recidivas sive annuas messes, quas Seneca ad Lucilium eleganter dixit Spectare ad aream: *Cum flavescit, & ad aream spectat*. Diludo verbum theatri, & Diludia intervalla atque intermissiones ludendi, cum scilicet gladiatores, bestiarii, aut pugiles, medios inter ludos committuntur, quo istiusmodi commissiones institutæ & indutæ spectatoribus tædium levent. Horat. lib. 1 Sermon.

Displicet iste locus, clamo, & diludia posco. POPMA.

lin. 15. *Plebei rura largitur ad aream.*] Al. *largitur*. Illud autem valet, non prata aut pascua aut silvas dividit plebi, sed agros frumentarios. frumenta enim teruntur in area: non omnia tamen. Nam far, quia suis extricari folliculis non potest in area, torrebatur in fornace. TURNEB. *Ad aream*, potes interpretari, ad annuas messes percipiendas, id est, ut quotannis percipiantur fructus. Suspicio tamen legendum esse, *Plebei rura largiuntur ad aream*, vel *largitura*, id est, quæ uberes fructus fundunt, & largo manat copia cornu. Antiqui Romani omnem ex agris proventum vocabant Adoream. Plautus Amphitruone:

Qui præda atque agro adoreaque affecit popularis suos.

Falsum vero est, quod dicit Varro, *Rura dicta*, quod rursus ex iis percipiantur fructus: cum sint ex Græco ἀρουρα, prima litera abjecta: ut ἀμέλγω, mulgeo: & alia ejusmodi. SCALIG.

lin. 16. *Prædia dicta item ut prædes, &c.*] Inopia particulæ *ut* laborat hic locus. Leg. *Prædia dicta item ut prædes, a præstando: quod ea pignori data, ut publice mancupes præsent fidem. ut inde aberat, quod restitui e vetere libro.* Ceterum prædes exponuntur in antiquo οἱ ὑπὲρ φόρου δήμευ ἐνδεδεμένοι, qui pro vectigalibus populi obligati sunt: prædiatores, ἀνηταὶ ὑπαρχόντων, qui eorum scilicet bona & fortunas emunt. Hinc jus prædiatorium apud Ciceronem, quo obligata sunt bona ærario & populo. TURNEB. Al. *præda dicta*. Hic hiatus factum esse in Varrone, & cæco apparet. Quare enim Varro de præda injectit mentionem, cum quæreret etymon *Ruris*? sed, ut, quod sentio, aperiam,

videntur ea deesse, in quibus explicabat Varro, quid esset Adorea in exemplo Sulpicii antea adducto. Ad quod declarandum videtur laudasse versiculum Plauti ex Amphitruone supra a nobis productum,

Qui præda atque agro adoreaue affecit popularis suos.

Unde, quod nunc disserat de præda, id esse ex testimonio Plauti, quod ipse explanat propter verba illa Sulpicii. Porro nihil est mutandum in verbis Varronis, ut putat Vertranius, nam etiam prædam vocabant id, quo in locationibus & rebus mancupi & aliis ejusmodi publice cavebatur. SCALIG.

lin. 17. *Quod ea pignori data &c.*] Marg. Scalig. *eo pignore dato.*

lin. 18. *Ubi nunc est Roma, septem montium demissior &c.*] Locus mendosus. AUGUSTIN. Contexenda sunt, quæ disjuncta sunt improbissime: *Ubi nunc est Roma septimontium nominatum, ab tot montibus, quos postea urbs muris comprehendit.* At rupes Tarpeja pars erat montis Capitolini præceps, unde nocentes deciebantur interdum. Plutarchus, *πλὴν πέτραν ἔτι νῦν ἐν τῷ Καπιτωλίῳ Ταρπηίαν καλοῦσιν, ἀφ' ἧς ἐρρίπτουν τοὺς κακούργους.* Vocabatur & saxum Tarpejum. Horatius, *Dejicere e saxo cives.* TURNEB. Citat hæc ex poeta quodam, cujus nomen non apposuit, quod vulgo notissimus esset versiculus. Est enim trochaicus integer cum acrostichide sequentis:

Hic ubi nunc est Roma septem montium demissior

Infimus locus —

Sequitur enim statim interpretamentum ipsius Varronis, *Infimus, humillimus.* Quod autem doctissimus Turnebus hic legendum censet, *Septimontium*, næ is multum fallitur. Septimontium enim nunquam fuit locus Romæ, sed dies festus, vel potius sacrum, quod septem montibus fiebat. Meminit Tertullianus libro de Idololatria: *Etiā, inquit, strenæ captandæ, & septimontium, & brumæ, & caræ cognationis honoraria exigenda omnia.* SCALIG. Est versus alicujus veteris poetæ, describentis situm terræ, ubi post condita fuit Roma: cui fere geminus ille Virgilii 3 Æneid.

— *nondum Ilium & arces*

Pergamæ steterant, habitabant vallibus imis.

Eum Varro hic adducit, ut, quoniam hætenus explicavit origines vocabulorum, quæ ad humum pertinent, nunc ejus derivata persequatur, inter quæ *humor, sudor, & similia*: a quibus arrepta occasione, ut solet, descendit ad nomina aqua-

rum. sicuti mox humor hinc fit himberque. Humor & imber fiunt ab humu, quia, ut ait Lucilius,

Terra abiit in nimbos imbresque.

Roma septem montium, ut Propertius:

Septem urbs clara jugis toti quæ præsidet orbi. POPMA.

lin. 21. *Terra abiit.*] *terra abit.* AUGUSTIN.

lin. 24. *Hinc sudor quivis &c.*] Al. *Hinc sudor quamvis deorsum in terra umbra.* Lego: hinc sudor, udor. is quamvis deorsum in terram unde sumi pote, puteus: nisi potius quod *Æoles dicebant, ut ποταμόν, sic ποτήρα & ποτόν, ut nunc φρέαρ: a puteis oppidum Puteoli.* TURNEB. Quod legitur, *Hinc sudor quivis in terra imber*, sane falsum est, etiamsi nescio quid simile voluerit Empedocles. Alii verisimilius, nihilo tamen verius: *Hinc udor. Aquæ vis deorsum in terra, Imber.* Ego puto: *Hinc udor, aquæ vis deorsum. Hinc terra Umbria.* Quod scilicet ab aquarum vi, Umbri: nimirum ἀπὸ τῶν ὑμβρων. Auctores, Diodorus, Solinus, & alii. Vel de Umbria injecit mentionem, quod cum agat de infimis locis, & quæ in eis sunt, fortasse humilem situm Umbriæ innuit: & ita tunc legendum esset, *Hinc udor. Hinc quævis deorsum terra, ut Umbria, humilior.* Ita etiam locutus est in libris de Re rustica. Nam *deorsum habitare* dixit, pro *in humilibus locis habitare*. De situ vero Umbriæ notum est, humilem maxima ex parte esse. Hinc Propertius dixit Mevaniam sitam loco plano & cavo. Athenæus quoque lib. 12 ait, luxui maxime deditos fuisse, quod similem ac Lydi regionem haberent, qui & ipsi deliciarum infamia flagrarunt. Etiam Lydiam planam esse, & humilem, ostendit proverbium, *Λυδὸν εἰς πεδίον προκαλεῖν.* Quare & Umbrorum talem fuisse, & Sybaritarum: de quibus dictum propterea, quod neque orientem solem neque occidentem viderent. Verba Athenæi sunt hæc: τὸ τῶν Ὀμβρικήων ἔθνος ἐπικικῶς εἶναι ἀβροδίατον, παραπλησίως τε βιοτεύειν τοῖς Λυδοῖς, χάραν τ' ἔχειν ἀγαθήν ὅθεν παραλθεῖν εἰς εὐδαιμονίαν. propterea dicuntur pingues Persio. Eo etiam spectavit Plautus Milite, cum ait:

Minime sputator, screator sum: itidem minime muccidus.

Post Ephesti sum natus, non in Apulia, aut Umbria.

rusticos & crapulæ deditos innuit. Catullus quoque in Scæzonte in Egnatium videtur idem voluisse, & ita corrigendus versiculus in eo epigrammate:

Aut porcus Umber, aut obesus Etruscus.

Ubi hodie perperam, ut puto, legitur, *parcus Umber.* Ita

enim veteres, ut nos quoque hodie vulgo facimus, homines pingues & obesos, porcos vocabant. Pomponius Vernionibus:

Porcus est, quem amare capi, pinguis, non pulcher puer.

Hodie vulgo apud Nonium falso legitur *Orcus*. Menander in Piscatore, loquens de Dionysio Heracleæ Ponticæ tyranno, *παχὺς γὰρ ὅς ἐκειτ' ἐπὶ στόμα*. De hujus Dionysii edacitate, & immensa corporis mole, plura Athenæus lib. 12. Itaque errat Alciatus, qui, ubicunque sit mentio Umbrorum apud Plautum, Ovidium, & alios, porcos vult intelligi. Quod ita non esse, demonstratum est. Etiam magnus ille vir eo errore in alium longe majorem protractus est: qui apud Plutarchum in Symposiacis putarit de Umbrorum cœnis parcis & frugalibus mentionem fieri: cum tamen neque ipsi frugales fuerint, neque ea sit mens Plutarchi. Locus autem, quem ille intelligit, neque posuit, est Symposiacōn libro 2, capite 10, τὰς δ' Ὀμβρικός ἐκείνας δαΐτας οὐ χρὴ μεταφέρειν ἐκ τῶν στρατιωτικῶν καὶ παρεμβολικῶν ἐνταῦθα δείπνων. ἀλλὰ μᾶλλον τὴν τῶν παλαιῶν φιλανθρωπίαν ζηλοῦν, οὐ μόνον ὁμοβίους, οὐδὲ ὁμοροφίους, ἀλλὰ καὶ ὁμοχοϊνίκας καὶ ὁμοσίτους (ποτεστ' ἢ ὁμοσιπῦους) τῷ πᾶσαν σέβεσθαι κοινωνίαν, ἐν τιμῇ τιθεμένους. Nam ibi non intelligendum de Umbrorum cœnis, sed catulorum, & ferarum. ὁμβρίκια enim & ὄβρια Æliano, & ὄβρικαλα Æschylo dicuntur catuli ferarum. Unde etiam ex musimone fero animali & ovibus natos prisci Latini Umbros vocabant. Intellexit ergo Plutarchus prandium ferarum, καὶ τὸ μονοφαγεῖν, cujus nemo particeps est: atque adeo, ut Plautus ait, *cum quis singulas escas devorat*. Quod & proverbialiter dictum Plutarcho: & allusit Seneca epistola 19. *Visceratio*, inquit, *sine amico, vita leonis ac lupi est*. Latius equidem divagatus sum. sed & necesse fuit ea adducere, quæ opus essent ad probandam conjecturam nostram, & ad ea diluenda, quæ contra objici possent. Quare de Umbria intellexit Varro, aut quod ἀπὸ τῶν ὁμβρῶν, aut quod humilis ejus situs. agit enim de humo. SCALIG. Puto legendum: *Quæ abit deorsum in terra umbra*. Varro deducit *umbram* ab humo, eo quod deorsum cadit in terram: alii ab humore, quasi vero omnes umbræ humidæ sint. *Abit deorsum*, ut Cato de Re rust. *Ubi deorsum versus ibit*. Varro infra: *Ut lucem caperet deorsum*. & lib. 1 de Re rust. *Qui colunt deorsum magis æstate laborant*. POPMA.

lin. 25. *Unde sumi potest, Puteus*.] In superioris memoriz excusis, *Unde sumi pote, Puteus*. Quæ vera est lectio,

quamquam eodem sensu. Si aliquid mutandum esset, legerem: *Unde sumitur potus, puteus*. Sed nihil mutandum. Ita enim alibi locutus est, ubi scribit, Simpulum vas dictum a sumendo. Est autem valde λεπτολόγος καὶ στῶικωτάτη, hoc est, ineptissima, etymologia: si quidem putat ab illo nomine *potē* dictum *puteum*. Quare enim fons quoque, ex quo sumi pote, ita dictus non est? SCALIG.

lin. 26. *Nisi potius quod Æoles dicebant τὸν πύδιον καὶ ποταμὸν*. Sic *potura a potu, non ut nunc*] Sic editio Romana. Al. *Nisi potius, quod Æoles dicebant ποταμὸν: sic potura a potu, non ut nunc*. Atqui neque πύδιον Græca est dictio in eum sensum: neque ποταμὸς puteum significat. Et tamen alterutrum id significasset, uno tantum contentus fuisset Varro: & etymon alicujus vocis non potest deduci a duabus vocibus ita dissimilibus, ut sunt ποταμὸς καὶ πύδιον. Vertranius certe pro vera hanc amplexus est lectionem: cum meo quidem judicio illa vera sit, quam reponemus, sic: *Nisi potius, quod Æoles dicebant ποτήρα, ἀπὸ τοῦ πότου, non, ut nunc, φρέαρ*. Ut taceam de *potura*, voce nihili, & nunquam a bono auctore usurpata. Est autem ποτήρ, quæ πίστηρ apud poetas, nisi me fallit judicium. Et non est, quod pro legitimis vocibus spurias & adulterinas supponamus. Nam in eadem editione Romana, quod postrema verba legerint sic, *Non, uti nunc, a πόσω*, quid sibi velint ea voce nulli rei, non video: nihil enim significat. Vertranius certe eam secutus est. Quod autem eos induxerit, ut πύδιον hic reposuerint, id accidit, quia apud Hesychium legerant, πύδιον, τὸ ὕδωρ, Θουκυδίδης. Cum tamen in Thucydide semper πύδιον pro templo Apollinis accipiat: utpote quod alium significatum non habeat. Quare aut erravit Hesychius, aut locus ille mancus & corruptus est. SCALIG. *Æoles dicebant sic ποτήρα, a potu, non ut nunc φρέαρ*.] Græca vox adulterina est, ut reliquæ omnes, quæ in vulgatis libris hic exstant. Æoles, inquit, Puteum vocabant ποτέον a potu, non ut nunc φρέαρ, a profunditate. Lib. 5: *Puteus quod sit Græcum antiquum, non ut nunc, φρέαρ dictum*. Sed errat Varro in hoc etymo tam Græco, quam Latino, cum sit a verbo Puteo, puteus. ΡΟΡΜΑ.

lin. 28. *Puteoli*] Strabo lib. 5: Ἐξῆς δὲ εἰσιν αἱ περὶ Δικαιαρχίαν ἀκταὶ, καὶ αὐτὴ ἡ πόλις. ἣν δὲ πρότερον μὲν ἐπίνειον Κυμαίων ἐπ' ὄφρυος ἰδρυμένον· κατὰ δὲ τὴν Ἀργίβα στρατείαν συνήκισαν Ῥωμαῖοι, καὶ μετωνόμασαν Ποτιόλους, ἀπὸ τῶν

φρεάτων. οἱ δὲ ἀπὸ τῆς δυσωδίας τῶν ὑδάτων, ὅτι ἅπαν τὸ χωρίον ἐκεῖ, μέχρι Βαίων, καὶ τῆς Κυμαίας, τοῦ πλῆρες ἐστὶ, καὶ πυρὸς, καὶ θερμῶν ὑδάτων. Stephanus ab utroque, Δικαιαρχία, inquit, πόλις Ἰταλίας. ταύτην δὲ φασὶ κεκληῖσθαι Ποτιόλους. πότια δὲ τὰ φρεάτα καλοῦσι Ῥωμαῖοι· ὅληρε δὲ, τὸ ὄζειν. SCALIG.

Pagina 12.

lin. 4. *Itaque cum Afranius Puticulos in Togata appellat.*] *Putilucos* legendum esse, ipsius Varronis verba facile demonstrant. SCALIG. Idem in margine, *Putiluculos*.

lin. 5. *Quod inde suscipiunt.*] Ita lego pro vulg. *susci-
piunt*. AUGUSTIN. Lego: Quo deinde suscipiunt perpetuo flu-
men, lacus. Lacuna, in qua ibi aqua. Lacum autem hic intel-
ligo, quo ex flumine ad aquandum aut lavandum aqua exce-
pta est, quo etiam ex aquæductu aut fonte recipitur. Terentius:
Apud ipsum lacum est pistrilla.

Horatius:

Gessiet a furno redeuntes scire lacuque. TURNEB. Vetus scri-
ptura: Quo inde suscipiunt. Lego igitur: Quo inde susci-
piunt perpetuo flumen, lacus. Lacuna, lama, ubi aqua con-
tineri potest. Dictum est autem Quo inde pro Unde. ut alibi,
in qua ibi, pro Ubi. quod in idiomate Hebræo rarum non
est. SCALIG.

lin. 8. *Stagnum, quod Græce στάμνον.*] στεγνόν, aut στε-
γανόν. AUGUSTIN. Lego: stagnum, quod Græce στεγνόν.
TURNEB. Restitue: *Stagnum a Græco στεγνόν*. Male enim
in editione Rom. σταμνόν. Aliud enim est σταμνός, ut sci-
unt, qui legerunt saltem Aristophanem. Στεγνόν igitur,
quod contineat aquam, neque manare possit, ut etiam
Festus scripsit. Unde Stativæ aquæ dicuntur, quæ contra-
riæ sunt manantibus, & perennibus: cujusmodi sunt fon-
tes, rivi, fluvii. Varro de admirandis, ad Fundanium so-
cerum: *Secundo de stativis aquis, ut sunt lacus, & stagna,
& putea, & maria*. Plinius lib. II, cap. LXXXVIII: *In eadem
& oppidum haustum profundo, alioque motu terræ stativas emer-
sisse*. Ita enim lego, non *Statinas*, ut habent vulgata exempla:
præcipue, cum in veteribus calamo exaratis legatur *stagnum*,
quod sane declaratio est ejus vocis: deinde in textum irrepsit,
cum esset ab aliquo studioso in ora libri annotata. *Statinas*

vero reposuit, qui legerat apud Statium *Statinas* renatas dici: quasi ea sit mens Plinii. Nam si ita esset, Plinius dixisset insulam in planitie campi existisse. Quod sane non ridiculum modo, sed & ἀδύνατον. Stativas vero dicebant, quomodo calidas & frigidas, & Bajanas, & Albulas, cum subintelligerent Aquas. SCALIG.

lin. 9. *Habet primum.*] Vulg. *primam*. Sed in editione Romana de suo correxerunt, *Quod nomen habuit primum*: male. nam nullo negotio emendari poterat: *Stagnum a Græco στεγνόν, quod non habet rimam*. Siquidem Græci vocant στεγνόν, quod minime rimosum est, & fideliter continet: cui contrarium Latinum *Futile*. Sequentia Varronis verba facile probant conjecturam nostram. SCALIG.

lin. 12 sq. *Stillicidia, fluminaque, ut ita fluant cadantque.*] Vulg. *stillicidia, fluvia, quæ ut ita fluant cadantque*. Repono: *Stillicidia, flumina, aquæ, uti fluant cadantque*. Ut in senatusconsulto, quod existat apud Frontinum: *Quo minus ea aqua ire, cadere, fluere, &c.* Unde caducæ aquæ, quæ ex dividiis, seu castellis, & fistularum manationibus fluebant. SCALIG.

lin. 15. *Continue.*] *Lego continuo*. AUGUSTIN.

lin. 17. *Amiternini.*] Nempe qui ἀμπετέρμορες poetis Græcis. SCALIG.

lin. 19. *Qui aliter facit, ex ambitu causam dicit.*] *Indagabili ex ambitu causam*, libri omnes, quos vidi. AUGUSTIN. Si non est mendum in nomine *indagabili*, erit, quod Græci dicunt ὑπεύθυνος: tunc autem legendum erit *indagabilis*. Sed nihil affirmo. Est autem ex veteri formula dictum, quæ servabatur in legibus scribendis: QUI ALITER FAXIT., CAPITALE ESTO. Ut in legibus Numæ Regis, SI QUIS ALIUTA FAXIT, IPSUS JOVI SACER ESTO. εἰν ἄλῳ, εἰν ἄλλως ποιήσῃ τις, τῷ νόμῳ ἔνοχος ἔστω, familiare apud Demosthenem. Forsitan ingitur *Indagabilis ex ambitu, ἐξεταστέος, ὑπεύθυνος, ἔνοχος*. Sic dictum apud bonos auctores, *indagare crimen*. SCALIG.

lin. 26. *Nihil Latinum: ut quod oritur.*] Quidam putant ex veterum librorum notis scribendum: *Nihil Latinum & ignotum: ut quod oritur*. AUGUSTIN.

Pagina 13.

lin. 3. *Appellatum — Dehebrim.*] Al. *Appellatum Tibrim. Tebrim* ex Plin. lib. 3, cap. 5. In editione Rom. *Deheberim*.

Et supra p. 12, l. 24, *Tiberis, quod caput extra Latium: lege, quojus caput.* SCALIG.

lin. 4. *Vocitatum.*] Marg. Scalig. *appellatum.*

lin. 5. *Tiberinum.*] Marg. Scalig. *Tiberium.*

lin. 10. *Austrum.*] Marg. Scalig. *Eurum.*

lin. 14. *Manlius.*] Marg. Scalig. *Manilius.*

lin. 18. *Sunt & nomina &c.*] Ante hæc verba multa, ni fallor, defunt. AUGUSTIN. Idem judicabat Scaliger ad h. l.

lin. 26 sq. *Ab eo late Saturniam terram, ut etiam Ennius appellat.*] Apparet manifesto, esse versiculum Ennii,

— *Saturnius illi*

Nomen erat, de quo late Saturnia terra.

In fragmentis Originum, quæ exstant nomine Catonis, idem Ennii ἀφροτελεύτιον legitur: *A quo Saturnia olim, ubi nunc Capitolium: & ab ea late Saturnia terra.* Itaque illud Virgilii defutum est ex Ennio,

Janiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen. SCALIG.

Ennius in Annalibus auctor est, ante Romam conditam tenuisse illic proxima loca priscos Latinos, Cascos ipse appellat; quos Latinus Silvius, Albanorum rex, in colonias deduxit, appellavitque Latinas colonias.

Saturnius olli

Nomen erat, de quo late Saturnia terra:

Quam primum Casci populi tenuere Latini.

Hunc autem extremum versum citat Varro lib. 6. & eundem intelligit Cicero lib. 1 Tuscul. cum inquit: *Itaque unum illud erat insitum priscis illis, quos Cascos appellat Ennius, esse in morte sensum.* Hieronymus ad Nitiam: *Rudes illi Italia homines, quos Cascos Ennius appellat.* POPMA.

Pagina 14.

lin. 1. *In ædificiorum legibus parietes.*] Lego: *In ædificiorum legibus privatis.* TURNER.

lin. 5. *Ab adventu.*] Ita habet v. c. Et verum est. neque assentior doctissimo Turnebo, qui legendum censet *ab ad-vestu.* Atqui propius est, ut Aventinus sit ab adventu dictus, quam ab advestu. Advenire proprie dicitur de peregrinis. Et adventores, seu advenientes, qui peregre veniunt, ut alibi annotamus. Quod igitur velaturis trajiceretur ille locus, & pro peregrinis haberentur, qui ex ulterioribus locis adveniebant, ab adventu illo putat Aventinum dictum. Nam

peregrinos cenferi necesse est, qui ita paludibus a nobis dis-
clusi sunt, ut ad nos, nisi trajecturi, pervenire non possint.
SCALIG.

lin. 10 sq. *Quod ea, qua tum itur, velabrum &c.] Quod
ea, qua tum descendebant, dicitur velabrum.* utrumque ex li-
bris. AUGUSTIN. Ex monumentis veteris scripturæ lego:
*Quod de aqua tum dicitur Velabrum: & unde escendebant ad
infimam novam viam, locus sacer Velabrum.* Ceterum Vela-
brum duplex fuit: majus, de quo nunc loquitur; minus, de
quo infra: *Ab iis palus fuit in minori Velabro: a quo, quod
ibi vehebantur lintribus, Velabrum.* ut illud majus, de quo
dictum est. Velaborum meminit Propertius:

Qua velabra suo stagnabant flumine quæque

Nauta per urbanas velificabat, aquas.

In Velabro porro locus sacer erat, quod Velabrum diceba-
tur, ut Varro libro sequenti tradet, (p. 58) ubi Accæ Laren-
tiæ sacrificium fiebat, qua in novam viam exhibatur. Atque
hic observandum, veteres *Escendo* etiam pro *Ascendo* dixisse.
Livius: *A. d. X. Kal. Octobr. ludorum Romanorum secundo
die, C. Licinio consuli ad quadrigas mittendas escendenti, ta-
bellarius, qui se ex Macedonia venire diceret, reddidit laurea-
tas literas.* Varro alio loco: *E vinea in arbores escendit vi-
tis.* Iterum: *In carnarium escendit.* In veteri libro scriptura
hæc exstat: *Quod ea, qua tum dicitur velabrum.* Et mox: *Ad
infima novam viam locus sacellus labrum.* TURNEB. Ita hic
locus legendus est, nulla pæne licentia: *Cujus vestigia, quod
qua nunc itur, Velabrum: & unde ascendebant ad Rumiam,
Nova via: ubi lucus, & sacellum Earum.* Duo, inquit, sunt
vestigia, quod ille locus olim aquis inundatus esset: primum,
quod, qui locus nunc pedibus aditur, retinet nomen Vela-
abri: quæ quidem appellatio ostendit, olim solitum velaturis
trajici. Alterum, quod, unde ascendebant, dicitur nunc
Nova via, utpote quod antea ibi semper via non fuisset.
Vertranus secutus est eam lectionem, quæ ex duabus maxime
corrupta erat. itaque ei non assentior. SCALIG.

lin. 11. *Ascendebant ad rumam nova via.] Marg. Scalig.
descendebant ad imam novam viam.*

lin. 12. *Lucus est & sacellum larum.] Vetus lectio, Locus sa-
cellum Labrum:* quæ suspicionem mihi facit, totum hoc irre-
pisse ex glossemate imperiti librarii, annotantis, Velabrum
esse locum, vel sacellum. quid enim ad etymon Velabri,
si ibi fuit sacellum larum? quod in summa Sacra via fuisse

proximum foro Romano, testantur Tacitus Annal. 17, & Solinus Polyhistore. Velabrum dicitur a vehendo, inquit, quia eo ex urbe advehebantur ratibus; cuius vestigia duo: primum, quod qui locus nunc pedibus aditur, habet nomen Velabri, quoniam olim velaturis trajiciebatur; alterum, quod unde ascendebant ad sacellum Deæ Rumia, dicitur nunc Nova via, quasi antea ibi palus fuisset, non via. Rumia Dea eadem Rumina, quæ mammam parvulo, ut ait Augustinus, immulgere dicebatur, quia Rumam dixere veteres mammam. Meminit Varro de Re rustic. lib. 2, & Catone de Liberis educandis. POPMA.

lin. 17. *Quadrantis ratiti.*] Clausulam versus hexametri esse intelligo. *Quadrans* autem *ratitus* dicitur, quod (ut a Festo & Plinio scribitur) in eo esset sculpta ratis figura. Igitur *ratitus* est rate notatus & insignitus, & ratem habens. TURNEB.

ead. & sq. *Reliqua urbis loca olim discreta, ut Argeorum sacraria in septem & viginti parteis urbis sunt disposita.*] Nescio quomodo me effascinant libri antiqui, & ad insaniam me prope adigunt; quorum infano amore agitatus audeo scribere: *Reliqua urbis loca olim discreta, tum Argeorum sacraria, in septem & viginti partes, ubi sunt disposita.* Ego in hac scriptura nihil variavi, nihil mutavi, sed eam, ut reperi, fartam testam conservavi. TURNEB. Distributa primum fuit urbs in quatuor urbanas tribus, Esquilinam, Collitiam, Palatinam & Suburanam. Per quas diffusi erant Argei per XXVII sacraria. Ab eo infra in sacris Argeorum scriptum est, PRIMÆ REGIONIS QUARTUM SACRARIUM. Itaque videtur Vertranius aliter sensisse: in quo sane errat. SCALIG. Antiquæ editiones habent, *Partes urbis loca sint.* quæ scriptura manifeste indicat, hoc glossema inducendum esse, & assumendum ex superioribus illud urbis loca. Porro regiones urbis, eædem tribus urbanæ, in initio quatuor fuerunt, Suburana, Esquilina, Collina, Palatina: per quas Argeorum sacraria XXVII erant disposita, sed in aliis plura vel pauciora. Nam prima regio habebat sex sacraria, ut infra scriptum est. Postea Augustus spatium urbis in XIV regiones divisit, instituitque, ut illas annui magistratus, id est, ædiles, tribuni plebis, prætoresque sortito tuerentur, auctore Suetonio. Paulus Ictus de Officio præfecti vigilum: Deinde Divus Augustus maluit per se huic rei consuli. nam salutem reipublicæ tueri nulli magis credidit convenire, nec alium ei rei sufficere, quam Cæsarem. itaque septem cohortes opportunis locis constituit, ut

binas regiones urbis unaquæque cohors tueatur. Dion. lib. 55 Histor. καὶ τῶν δημάρχων τῶν τε στρατηγῶν πᾶσαν τὴν πόλιν εἰς δεκατέσσαρα μέρη νεμεθεῖσαν, κλήρω προσηχθέντων, ὃ καὶ νῦν γήγνεται. POPMA.

lin. 25. *Cælio.*] Marg. Scal. *Cæle.*

lin. 27. *Post Cælii obitum.*] Marg. Scalig. *Cælis.*

Pagina 15.

lin. 2 sq. *Cum Cælio conjunctæ Carinæ &c.*] Reperio etiam: *cum Cælio conjunctim Carinæ*, & inter eas quem locum *Ceroliensem* appellatum apparet. Cum autem dicit, *primæ regionis quartum sacrarium*, unum ex Argeis intelligit. *Argei* porro loca erant in urbe a Numa consecrata, ubi sacra fiebant, ut auctor est Livius. TURNEB.

lin. 3. *Eas.*] Marg. Scalig. *eos.*

lin. 5 sq. *Quarticeps circa Minervium.*] Minervium templum est Minervæ, ut *Dianium*, Dianæ. Minervium quoque a Victore, vel, ut alii malunt, Rufo, ponitur in nona urbis regione. Ceterum *quarticeps* cum dicitur, & *tericeps*, si Volaterrano credimus, significatur Quatuor vel tres vertices habens. Cui expositioni non assentior, cum potius intelligatur tertius aut quartus mons, pars & caput. Itaque ad ordinem sunt ista referenda, ut in Suburana regione constat, in qua princeps erat Cælius, deinde Cæliolus, mox Carinæ, & quarticeps Cerolienfis. Sed & ad ordinem ista referenda esse, ostendunt liquido ea, quæ Varro de Esquiliiis scribit, ne plurius id docere coner. TURNEB.

lin. 7. *Cerolienfis a carinarum junctu dictus Carinæ, postea Cerionia.*] Lego: *Cerolienfis a carinarum junctu dictus Carinæ, postea Ceroliā.* Hic autem (nisi falsus, ut sæpenumero, augur sum) *Ceroliam* videtur indicare appellatam a *κάρῃ* quod ibi caput esset Sacræ viæ. TURNEB.

lin. 9. *Streniæ.*] Marg. Scalig. *Stirenia.*

lin. 10. *Qua sacra quotquot mensibus feruntur in arcem.*] Quod hic quotquot mensibus sacra in arcem per viam Sacram dicit ferri Varro, id intelligendum crediderim de sacris Idulibus. Nam Idibus sacerdotes sacra in arcem ferebant rei divinæ causa. Ad eam fortasse consuetudinem respexit Flaccus, cum scripsit:

———— *Dum Capitolium*

Scandet cum tacita virgine pontifex. TURNEB.

Quot Idibus scilicet, cum mactabatur agna Jovi. Ovid. *Idibus alba Jovi grandior agna cadit*. Ab eo dicebatur agna Idulis, ex cujus lana conficiebant Flamines Diales albogaleros suos. Et sacra illa, quæ hic innuit Varro, dicebantur Idulia. Festus de sacra via loquens, *Quidam*, inquit, *dictam putant, quod eo itinere utantur sacerdotes Idulium sacrorum conficiendorum causa*. Quare non assentior viro eruditissimo A. Augustino, qui *Edulium* legendum putat. SCALIG.

lin. 13. *Proximo clivo.*] *Primori clivo*. Utrumque habent libri. AUGUSTIN.

lin. 19 sq. *Nunc scribitur tertia litera B. non C.*] Emendo: *Nunc scribitur tertia litera C, non B*, Quintiliani auctoritate fretus. Sic enim scribit lib. 1: *Et Subura cum tribus literis notatur, C tertiam ostendit*. Nam cum literarum compendio scribebatur & tanquam notabatur, *Suc* notatum, *Suburam* significabat. TURNEB.

lin. 21. *Secundæ regionis Esquilinæ ab Esquileis: alii has scripserunt.*] Emendo: *Secundæ regionis Esquilæ: alii has scripserunt*. TURNEB.

lin. 24. *Concinunt.*] Marg. Scalig. *conveniunt*.

lin. 25. *Quod ibi lucus fagutalis, & lucus Mephitis, &c.*] Lego: *Quod ibi lucus dicitur fagutalis, & larum Querquetulanum sacellum, & lucus Mephitis*. Dicitur autem Larum querquetulanum, ut Larum permarinum apud Livium, qui sunt (ut vetus lexicon interpretatur) θεοὶ διαπόντιοι. Lares querquetulani dicuntur, quod ibi querquetulum fuisset. Cælius enim mons, Querquetulanus a quærnea silva vocatus fuit. Sed tamen quos Lares querquetulanos Varro appellat, prope est ut nymphas querquetulanas Pompejus vocare videatur. TURNEB. Al. *Quod ibi lucus Fagutalis & Larium. Querquetulanum sacellum, & lucus Martis*. Puto legendum: *Quod ibi lucus Fagutalis, & Virarum querquetulanum sacellum, & lucus Mephitis*. Festus: *Querquetulanæ Viræ putantur significari Nymphæ præsidentes querceto virenti: quod genus silvæ indicant intra portam, quæ ab eo dicta sit querquetulana*. Ergo Viræ querquetulanæ, nihil aliud sunt, puto, quam quæ Græce χλωρίδες καὶ ἀμαδρυάδες dicuntur. De Mephiti vero meminit Festus & Servius. SCALIG. Legendum: *Virarum Querquetulanum, & lucus Martis*. Virarum Querquetulanum ita dicitur, ut Nemorense Dianæ. Erat autem Querquetulanum nemus quærneum in Esquiliis, cui præerant Nymphæ Hamadryades, dictæ ex hoc Querquetulanæ Viræ. Festus: Quer-

quetulana Vira putantur significari *Nymphæ præsidentes querceto virenti*, quod genus silvæ indicant intra portam, quæ ab eo dicta sit *Querquetulana*. De qua porta meminit Plin. lib. 16. POPMA.

lin. 26. *Quorum angustii fines: non mirum.*] Taxat luxum sui temporis. Quare verba ejusdem Varronis ex libro 1 de vita populi Rom. huc spectant. Citantur quidem illa tribus locis dispersa apud Nonium: quæ nos conjunximus ad hunc modum: *Hæc adis, quæ nunc est, multis annis post facta fuit: quia omnia regiis temporibus delubra parva facta, ut in cetero cultu. Quæ sunt consentanea, quod sint paupertina, sine elegantia, ac cum castimonia. Quid inter hos Joves interfuit, & eos, qui ex marmore, ebore, auro, nunc fiunt, potes animo advertere & horum temporum divitias, & illorum paupertates. Hæc ille. Ovidius: Juppiter angusta vix totus stabat in æde. Videntur ea, quæ ex eodem Varrone adducit Clemens Alexandrinus, non longe ab superioribus abfuisse. Το παλαιόν, inquit, δόρυ φησὶ γεγονέναι τοῦ Ἀρεως τὸ ξύλον Οὐάβρων ὁ ξυγγραφεὺς, οὐδέπω τῶν τεχνιτῶν ἐπὶ τὴν εὐπρόσωπον ταύτην κακοτεχνίαν ὀρμηκώτων. SCALIG.*

lin. 27. *Jamdiu enim late avaritia una est.*] Lego: *Jamdiu enim lata avaritia via est.* atque in hac emendatione non meam, sed antiqui libri fidem obstrictam esse volo. TURNEB.

Pagina 16.

lin. 3. *Mons terticepsos — quadricepsos.*] Modo Terticeps reperio in editionibus, modo Terticepsos, modo in Volaterrano Quarticepsis, modo in codice antiquissimo Quarticepsois. Cum autem inveniam quibusdam in locis non Quarticeps, sed Quadriceps, nec Terticeps, sed Triceps, tum apparet, non tam ordinem significari, quam collum & jugorum multitudinem. Quamquam Quarticeps & Terticeps legere malim, vel Quarticeps, is, & Terticeps, is. TURNEB.

lin. 4. *Dexterio via in tabernola est.*] Malim legere, *Dexteriore via in tabernula est*, (ut supra *sinistra* auferendi casu) quam *dexterio* nominandi. TURNEB.

lin. 6. *Septimius mons quinticepsos lucum Pætilium. Esquilinus.*] Al. *Septimius mons quinticepsos lucum Pætilium, ex quibus est.* Lego: *Septimius mons quinticeps lucum Pætilium, Esquilis est.* Et frequens mendum hic inolevit. Nam male *quinticepsos, sexticepsos* scriptum est, pro *quinticeps, sex-*

ticeps &c. Neque enim *primiceps* dixit, sed *primiceps*: SCALIG. Idem pro *Pætilium* in Marg. habet *Petillium*.

lin. 10. *Viminalis a Jove Viminio, quod ibi aræ sunt ejus, aut quod ibi vimineta fuerunt.*] Lego: *Vimina nata fuerunt.* ex libris utrumque. AUGUSTIN. Lego sic: *Viminalis, a Jove Viminio, quod ibi aræ sunt, qui quod ibi vimina nata.* TURNEB.

lin. 19. *Collis Salutaris quarticeps adversum est pila Naris, ædem Salutis.*] Conjicio, & fortasse, ut plerumque, futilis & vanus hariolus sum: conjicio, inquam, legendum, *Adversum est Apollinaris, ædem Salutis*: ut Apollinaris collis intelligatur, in quo Apollinis ædes erat. Apollinaris etiam vicus erat in urbe Roma, cujus mentio est apud Victorem. TURNEB. Al. *Pilonoris*, cui nonnulli substituerunt *Pila Naris*: ut eo modo dicta sit *Pila Naris*, quomodo *Pila Tiburtina*. Sed quomodo reliqua cohærere apte possint, ipsi viderint. Alii *Pila Honoris*, alii *Honoris ædem*, majore imprudentia. Non enim, nisi fallor, antiquior fuit *Honoris ædes*, ea, quæ vota est a Cl. Marcello, bello Gallico, ad Clastidium. Alia autem a C. Mario ex Cimbricis manubiis dedicata fuit. Tantum vero abest, ut utraque harum hic intelligatur, ut libri Argeorum non minus CCC annis præcedant Cl. Marcellum. Sed profecto errarunt librarii, qui non meminerunt, cum hæc excriberent, in iis multa esse, quæ postea non fuerunt in usu: ex quo factum est, ut *Pilonoris* corruptum fuerit ex antiquo genitivo *Apolineris*. Ita enim legendum fuerat: *Collis salutaris quarticeps adversum est Apolineris ædem & Salutis*. In colle enim Quirinali hi particulares fuerunt, *Collis Salutaris*, *Apollinaris*, *Martialis*, *Latiaris*. *Apolineris*, vel *Apelineris*, antiquo declinatu, ut *Boveris*, *Sueris*, *Joveris*, *regerum*, *lapidum*, *nucum*. Sic apud Festum *Nec erim*, pro *Nec eum*. Sic puto Cn. Martium vatem, auctorem vetustissimum, eo declinatu usum esse, cum præsertim aliter in hexametro versu vix facile locum habere possit nomen Apollinis. Exstat autem apud Livium carmen illud, seu vaticinum, alienis quidem verbis, & quasi mitigatum a Livio, deterso illo situ & squalore vetustatis. Veritus enim fuit, ne simplex illa rusticitas versuum inquinaret delicias illas & lucem orationis suæ. Non tamen ita mutavit, ut divinandi locum maxima ex parte non reliquerit illis, qui restituere vellent. Quæ, nisi fallor, ita ab auctore relicta fuerant:

*Romulidæ, si perduellis expellere voltis,
& vomicam, quæ gentium longe alienigenarum*

*Venit, Apolineri voveatis censeo ludos,
 Quique Apolineri fiant commune quotannis:
 Prætoribus ludis faciundis ollu' præsto,
 Qui summum populo plebeique endo Urbe dabit jus.
 Populos publicitus cum dideris e stipe partem,
 Conferinant uti privatim pro seque suisque.
 At bis quinque viri sacra Græco ritu obeunto.
 Hac si sacris recte, gaudebiti' semper,
 Atque adeo fiet melior res publica vostra.
 Nam is Deus vestros perduellis stinguet ad unum,
 Qui vestros campos placide nunc ruraque pascunt.* SCALIG.

Pro Pilonoris in nonnullis libris est *Pila naris*. An ergo *Pilomnaris* Salus cognominata fuit, quod pelleret hostes, vel quod pilis salutem daret? sicut in Saliari carmine *Pilomnæ poplæ* indigitabantur Romani, velut pilis uti adsuæti, vel quia præcipue pellerent hostes, inquit Festus. An potius legendum Apollinaris? ut hujus nominis collis intelligatur, in quo Apollinis ædes erant, sicuti in Salutari colle Salutis ædes, quæ Salutis augurium vocabatur. nam collis Quirinalis hos particulatim amplectebatur, collem Apollinarem Salutarem, Martialem, Latiarem. Ex quo intelligitur locus Ciceronis ad Atticum lib. 12: *De Cæsare vicino scripseram ad te, quia cognoram ex tuis literis. eum σύνναον Quirini malo, quam Salutis*. Cum enim habitaret Atticus in colle Quirinali, haud procul templo Salutis, ibidemque Cæsar ad Quirini, festive jactit, se malle, illum contubernalem esse Quirini, quam Salutis, ut scilicet ob tyrannidem potius occidatur a suis civibus, quemadmodum Romulus, quam ut a Salute servetur. POPMA.

lin. 20. *Collis Mutialis.*] *Collis Martialis* legendum esse, auctor Dionysius lib. 9. 'Εν δὲ τῇ πόλει, inquit, τὸν θεὸν τοῦ Πιστίου Διὸς Σπέρσιος Πόστουμος ὁ συνύπατος αὐτοῦ κατέϊρωσε, μνῆδος Ἰουνίου ταῖς καλουμέναις νύκταις, ἐπὶ τοῦ Ἐνναλίου λόφου. SCALIG.

lin. 23. *Apud Turaculum ædificium solum est.*] Cum *auraculum* reperiam in antiquo codice, unius syllabæ supplemento *auguraculum* scribo. Sic vocatur locus, unde augures auguria captabant. Auguraculum dicit esse Festus arcem, quod inde auspiciarentur augures. Victor auguratorium etiam collocat in Capitolio. Sunt & qui e Carinis captata auguria tradant. Auguraculum Græce *οἰωνιστήριον* dicitur. Scribit Higginus in libro de Castris metandis, in castris Romanorum fuisse auguraculum, quod Tacitus augurale vocat. TURNER.

M. T. Varro. Vol. II.

C

In antiquitus excusis, qui semper aliqua veræ lectionis vestigia retinent, legitur *Auraculum*. Quod sane ostendit legendum esse *Auguraculum*, ad verbum id est τὸ οἰωνοσκοπεῖον. Festus, *Auguraculum* appellabant antiqui, quam nos arcem dicimus; quod ibi augures publice auspicarentur. SCALIG.

lin. 26. *Palantes*.] Marg. Scalig. *Palantei*.

lin. 29 sq. *Eundem hunc locum a pecore dictum putant quidam*.] Nihil deesse videtur; quia cum dicit *a pecore dictum*, forsitan intelligit a pecoris balatu, ut Nævius. Videndum tamen, num. ita scripserit Varro: *Eundem hunc locum Pecusum a pecore dictum putant quidam*. Festus: *Pecusum Palatii dicta est eo regio Urbis, quam Romulus obversam posuit ea parte, in qua plurimum erat agri Romani ad mare versus, & qua mollissime adibatur Urbs*. Equidem nil certi statuo; tamen non abs re esse putavi, indicare de ea re suspicionem meam. SCALIG.

lin. 30 sq. *Itaque Nævius Balantium appellat*.] Pergam equidem per Varronem grassari, &, si id consequi potero, quædam ejus ulcera non manu divina tractans persanabo, sed ope fortassis humana prosequar. Scribitur in eo: *Itaque Nævius Balantium appellat*. hic ego a Balatu *Balantium* legendum affirmo, præsertim libro antiquo adstipulante: quamquam sine codicis approbatione, sola posset analogia hoc obtineri adversus librorum pertinaciam. TURNEB.

Pagina 17.

lin. 1. *Et in hac regione sacriportus est, & in ea sic scriptum, Germalensis quinticepsos*.] Scribo: Quod in hac regione scriptum est germalensis quinticeps. Sacriportus enim a vetere libro non agnoscitur, qui in quarta erat Urbis regione, non in Palatina. TURNEB.

lin. 5. *Quod ad ficum ruminalem & hi (ibi) inventi*.] Vera lectio, *Quod ad ficum Ruminalem e Tibri inventi*. Nemo paulo doctior negabit hanc veram esse, non quæ exstat in editione Romana. SCALIG.

lin. 10. *Vellera dicuntur*.] Vetus lectio, *Vellemera*. Scribe, *Vellemena*, vel *Vellimina*, ut in libris de Re rustica. SCALIG.

lin. 13. *Tatienses — Ramnenses*.] Marg. Scalig. *Taties — Ramnes*.

lin. 19. *Sic reliquæ tribus ab iis rebus, de quibus in tribuum*

libreis dixi.] Reperio in rudeſtis, ut ita dicam, librorum vetuſtate carioſorum: *Sic reliqua trīginta tribus ab his, quibus in tribuum libris dixi.* Eſſi autem ſcriptura, quæ celebrata eſt per hominum ora & librorum publicorum monumenta, non ingrata nec injucunda eſt: tamen pervetuſtam iſtam & rancidam exoletamque, non indignam luce judicavi, qua ad hanc ætatem caruit, in abditis bibliothecis ſemper ſepulta. TURNEB.

lin. 25. *Hi Dei iidem, qui in Ægypto Serapis & Iſis, & ſi Harpocrates digito ſignificat.*] Quidquid nonnulli homines obloquantur, nimium dediti librorum publicorum perfidiæ, audebo emendare: *Hi Dei iidem, qui ab Ægyptiis Serapis & Iſis, eſſi Harpocrates digito ſignificat, ut taceam.* Ait enim, Harpocratem, qui os digito premit & ſignat, per ænigma ſignificare, ne iſta myſteria evulgentur & enuntientur. Digtus enim ejus ori appoſitus ſilentium & taciturnitatem vel imperabat; vel indicabat. Hinc illud Catullianum:

— & patrum reddidit Harpocratem.

Eo quoque nomine Sigalion vocabatur. Auſonius:

Et tua Sigalion Ægyptius oſcula ſignet.

Talis fere apud Romanos erat Angerona Dea, quæ ſimulacrum ore obligato obſignatoque habebat. In antiquo lexico explicatur Dea conſilii & temporum. Ejus verba ſunt: *Angeronia, ἡ θεὸς βουλῆς καὶ καιρῶν.* TURNEB. *Et ſi Harpocrates digito ſignificat.* Ita emendatum eſt in Romana editione prior: quæ vera eſt lectio. ST enim nota indicentis ſilentium apud Plautum & Terentium. Ita etiam legendum in exemplo Pomponii, Attellanarii poetæ, adducto a Nonio:

Pater. at ſi. negato eſſe hic me: operibo caput.

Non tamen hic Varro Harpocratis injecit mentionem, tanquam tertii Dei, cum ſatis eſſet Serapis & Iſis, ut alterum, eundem cum Saturno, alteram, eandem cum Iſide faceret. Sed apparet, eſſe ex quodam poeta, qui horum trium ſimul mentionem faceret. Videtur autem ita ſcripſiſſe, quiſquis fuit vetus ille poeta:

— Sanctu' Serapis,

Iſis & Harpocrates, digito qui ſignificat ſi.

Suſpicioque eſſe Lucilii: neque longe abſuiſſe ab iis, quæ adducit Lactantius ex eodem poeta, de ſuperſtitioſo cultu Deorum. Porro Auſonius noſtras vocat eum Sigalionem, eo verſu:

Aut tua Sigalion Ægyptius oſcula ſignet.

Post hæc verba in codice Romano legitur, *Qui sunt Taautes, & Astarte apud Phœnicas*. Quæ tamen verba non hic magnopere necessaria videbantur. Quare suspicor de opinione potius addita fuisse: ut etiam addam, Taaudem illum non Phœnicum, sed Ægyptiorum numen fuisse: quem alii Theuth vocant, ut Cicero in libris de Natura Deorum. Astarte vero ea est, quæ Astarot in divinis literis vocatur. Id Phœnicum lingua sonat greges, καὶ τὰ μῆλα: tanquam suspiceris dictam a vitimarum multitudine. Ea colebatur a Sidoniis, sicut Dagon a reliquis Phœnicibus & Assyriis. Græcis dicitur Δερκετὰ, καὶ Δερκίτις: nimirum detorta voce a Syriaco Adardaga. Significatio a pisce. Apud Macrob. Saturn. lib. I, cap. XXI, *Architidis* perperam, pro *Dercitidis*, hodie vulgo legitur. SCALIG.

lin. 26. *Et st — significat.*] Marg. Scalig. *foe.* Docti viri scribendum putant, & st, vel potius, *sed st*, id est, Harpocrates digito ori admoto imperat mihi silentium, monetque, ne plura dicam de hisce magnis Diis. Sed hæc lectio orationem interrumpit & perturbat, neque est verisimile, Varonem, cum notissima & apertissima vocabula haberet, illa nota indicentis silentium, Comicis tantum poetis cognita, uti voluisse. Itaque magis mihi quidem probatur vetus lectio, in qua ἀποσιώπῃσι apta mysteriis, intelligiturque illud, ut taceam de his Ægyptiis Diis. Nam apud Ægyptios, ubicunque colebantur Serapis & Isis, ibi & Harpocrates juxta statuebatur, qui dextræ salutari digito os obsignabat: cujus mysterii causam Varro hic reticet: sed refert Augustinus lib. 18 his verbis: Et quoniam in omnibus fere templis, ubi colebantur Isis & Serapis, erat etiam simulacrum, quod, digito labiis impresso, admonere videretur, ut silentium fieret. Hoc significare idem Varro significat, ut, homines eos fuisse, taceretur. POPMA.

lin. 31. *quas Ambracia ante portas statuit.*] Sic legitur in Codice Rom. pro vulg. *Samothracia*: puto ex veteribus libris. Si enim alio consilio fecerunt, rationem certe non habent, cur hic *Ambraciam* potius legi malint, quam *Samothraciam*: cum ipsi Dii magni non in ea gente, sed in Samothracia, (ut & norunt omnes) colerentur. Quod si de suo emendarunt, non est, quod eorum conjecturis posteriorem lectionem postponamus. Sin autem ex veterum codicum auctoritate, (quod magis puto) sane legendum est *Imbrasia*. Ita enim Samothraciam dictam esse a fluvio Imbraso, tam notum est,

quam Imbraſum in Samothracia eſſe, qui prius Parthenius dicebatur, teſte Callimacho, ita canente :

Ἀπὶ γὰρ ἐκλήθης Ἰμβραſε Παρθενίου.

Vide Stephanum. Utur autem legeris, *Imbraſiam*, aut *Samothraciam*, habes utriuſque rei auctoritates. SCALIG.

Pagina 18.

lin. 2 ſq. *Sed hi mas & femina.*] Dii magni, inquit, non ſunt unius ſexus virilis, ut qui in Samothracia viſuntur ante portas duo viri ænei, aut quos vulgus exiſtimat, Caſtor & Pollux: ſed ſunt mas & femina, ut Cælus, Tellus, Saturnus & Ops, & hi, qui in Augurum libris appellantur *Divi potes*, & in Samothracum myſteriis *ἑοὶ δυνατοί*: de quibus meminit Orpheus hoc verſu:

Κοῦρῆτες κορύβαντες ἀνάκτορες εὐδύναιοί τε

Ἐν Σαμοθράκη ἀνακτες.

Sed de Caſtore & Polluce vulgatam opinionem confirmat inſcriptio Murtiæ in Hiſpania: CASTORI ET POLLUCI DIIS MAGNIS SULPITIA Q. SULPITII VOTUM OB FILIUM SALUTI RESTITUTUM. *Popma.*

lin. 4. *Divi potes.*] De hiſ multi multa: Dionyſius lib. 1, Macrobi. interpres Apollonii. Dicuntur & *κάβειροι*. Quæ vox Phœnicia aut Syriaca eſt. Cabir enim ejus gentis lingua ſignificat potem, ſive potentem. Tertullianus libro de ſpectaculis, *Ante eas (columnas) tres aræ trinis Diis parent, Magnis, Potentibus, Valentibus. eoſdem Samothracas exiſtimant.* Hæc ille. Pausanias Caſtorem & Pollucem putat eſſe *ἑοὺς μεγάλους*. Varroni ea opinio non placet. SCALIG.

lin. 5. *Hæc duo, Cælum & Terra.*] Cælum & Terram eſſe principes & magnos Deos, probat ex eo, quod ſunt rerum omnium initia. nam ex hiſ anima & corpus; hoc e terra, illa e cælo, in quo calor ſive ignis, qui eſt anima & mens, ut ait Ennius in Epicharmo:

Iſtic eſt de ſole ſumtus ignis, iſque totus mentis eſt.

& ibidem:

Quæ dedit illa, capit, neque diſpendi facit hilum.
quem verſum æmulatus Lucanus lib. 7:

— capit omnia tellus

Quæ genuit.

Pacuvius Chryſe:

. *Mater est terra: ea parit corpus: animam aether adjugat.*
POPMA.

lin. 6. *Humidum & frigidum.*] Cælum & Terra, inquit, sunt principia rerum calida & sicca, quibus juncti Aer & Aqua, quæ sunt humida & frigida, omnia ex se genuerunt: quia natura, ut ait Ennius,

Frigori immiscet calorem, atque humori aritudinem.

Est autem decretum Stoicorum, τὸ πῦρ τὸ θερμὸν, τὸ δὲ ὕγρον, τὸν τε ἀέρα τὸ ψυχρὸν, καὶ τὴν γῆν τὸ ξηρὸν. ut est apud Laertium Zenone. POPMA.

lin. 7. *Ova parire solet.*] Sumtum ex Epicharmo:

Εὐμαίε, τὸ σοφὸν ἐστὶν οὐ κατ' ἑνὸς μόνου.

Ἄλλ' ὅσσα περ ζῆ, πάντα καὶ γινώμαν ἔχει.

Καὶ γὰρ τὸ θῆλυ τῶν ἀλεκτορίδων γένος,

Αἴ λης καταμαδεῖν τοτένης, οὐ τίκτει τέκνα

ζῶντ', ἀλλ' ἐπαάζων πιεῖ ψυχὴν ἔχειν.

Habentur apud Laertium in Platone. SCALIG.

lin. 8. *Et post Inde.*] Legendum forsitan est, *sed post inde.* Sic enim Epicharmus, quem & secutus & interpretatus est Ennius:

Καὶ γὰρ τὸ θῆλυ τῶν ἀλεκτορίδων γένος

Αἴ λης καταμαδεῖν τοτένης οὐ τίκτει τέκνα

ζῶντ', ἀλλ' ἐπαάζων πιεῖ ψυχὴν ἔχειν.

Post inde, ut exinde, deinde. POPMA.

lin. 9. *Insinuans se ipsa anima.*] Scribo, versu cogente: *Insinuans sese ipsa anima.* In libro tamen scripto, *insinuans* non reperio, sed *Divinitus pullis ipsa anima.* TURNER.

ead. *Sive, ut Zenon Citicius, animalium semen ignis.*] Nolem accidisse præstantissimo viro, Adriano Turnebo, ut putaret, Varronem hic agere περὶ τῆς ἐκπυρώσεως, qua dicunt, universum mundum conflagraturum. Primum Zenon neque solus, neque primus περὶ ἐκπυρώσεως scripsit. Deinde ut ponamus, id verum esse, qui fieri potest, ut anima constet ex incendio, aut conflagratione? perinde id esset, ac si diceres, immortalitas animæ est ex corruptione. Sed injuriam fecerunt manibus eruditissimi & maximi viri, qui nescio quæ ejus ἀπόσπασμάτια, vel potius abortiva quædam in Varronem post mortem ejus ediderunt: quibus magis traduxerunt eum, quam ejus nomen commendarunt. Nam quid opus erat ea edere, cum ipse ea more suo in Adversaria sua tumultaria opera intersisset? sane (ne quid amplius dicam) indigna sunt, quæ tanti viri titulum præferrent. Sed

ad rem. Non, inquam, hic *περὶ ἐκπυρώσεως* sermo est, sed de eo, quod præter quatuor elementa quintum additum est, quod ab Aristotele *ἐντελέχεια* vocatur, a Zenone dicitur esse ignis, ex quo mentem, animam, cogitationes, omnesque animi actiones ait esse. De quo, quia tritum est, non aliud addam, quam ejus rei a Cic. in lib. 4 de Finibus, item in Academicis, mentionem fieri. Meminit & Tertullianus, libro de Anima, Plutarchus in Decretis, Laetius in Zenone, & alii.

SCALIG.

lin. 11. *Qui calor e calo.*] In libro scripto reperio, *qui calor e calo.* TURNEB.

lin. 12. *Epicharmus.*] Epicharmi, poetæ Pythagorici, quædam *περὶ τῆς παλιν γενεσίας* interpretatus est Ennius. Ab eo opus suum Epicharmum inscripsit: in quo illam *παλιν γενεσίαν* sibi accidisse in somnis, testatus est hoc versu:

Nam videbar somniare ego me esse mortuum.

Huc allusit Horatius:

Ennius, & sapiens, & fortis, & alter Homerus,

Ut critici dicunt, leviter curare videtur,

Quo promissa cadant & somnia Pythagorea.

Cave autem confundas cum altero somnio ejusdem poetæ, cujus meminerat in primo Annali: in quo apparuisse sibi Homerum dicit in eo acroteleutio,

— visus Homerus adesse poeta.

Itaque scribit Lucretius:

Unde sibi exortam semper florentis Homeri

Commemorat speciem. —

In eo somnio narrabat Homerus Ennio, animam suam mutatam in pavonem, ea acroteleutide,

Commemini fieri me pavum, —

ut citat Charisius. Deinde ita mutatam in Ennii corpus innuasse. Persius:

Cor jubet hoc Enni, postquam destituit esse

Mæonides, Quintus pavone ex Pythagoreo.

Postquam autem Q. Ennius factus esset *κατὰ μετεμψύχασιν* ex illo pavone Pythagoreo, statim factum esse poetam, dum in Parnasso ea somniaret. Propertius:

Visus eram molli recubans Heliconis in umbra, &c.

Deinde:

Unde pater ficiens Ennius ante bibit.

Quare allusit Persius ad illud somnium Ennii, in quo narra-

bat, se esse factum poetam; quod tamen pauci animadvertunt, cum scribit:

Nec fonte labra prolui Caballino:

Nec in bicipiti somniasse Parnasso

Memini, ut repente sic poeta prodirem, &c. SCALIG.

lin. 13. *Istic est de sole sumtus ignis.*] Ita distinguenda sunt hemistichia ista trochaica:

Isthic est de sole sumtus ignis,

id, est, sol est. Deinde:

— *Isque totus mentis est.*

Nam *mentis* pro *mens* dictum est: quomodo idem in eodem opere alibi:

Terra corpus est: at mentis ignis est —

id est *Mens*. Ita citat Priscianus ex Epicharmo Ennii. Puto autem ita integrum versum enuntiandum esse:

Istic est de sole sumtus ignis, isque mentis est.

De hoc autem loco sensit idem Varro libro 1 de Re rustica; capite 4: *Ejus principia, quæ mundi esse Ennius scribit, Aqua, Terra, Anima & Sol.* Pudet me referre, quam male acceptus sit hic locus in editione Romana: adeo ut qui antea vulgo integer legebatur, nunc totus vitiosus in ea habeatur. SCALIG.

lin. 15. *Frigida sunt.*] Marg. Scalig. *frigidescunt.*

ead. & sq. *Quibus juncti calum & terra omnia ex se genuerunt.*] Invenio etiam (nec inventum supprimo celove, aut intercipio, sed communem Mercurium veneror & revereor) *quibus juncti calum & terra omnia exgenuerunt.* TURNEB.

lin. 17. *Frigori immiscet calorem, atque humori ariditatem.*] Ita veteres libri. Al. *ariditatem.* Verba sunt Ennii. estque versus trochaicus integer. Ita etiam Varro ipse Prometheus libro 1, pæne iisdem verbis: .

Humana quandam stirpis gentem concoquit

Frigus, calori atque humori ariditatem

Miscens. —

Qui versus confusi & valde depravati vulgo leguntur apud Nonium Marcellum. SCALIG.

lin. 18 sq. *Animam æther adjungat.*] *Adjugat*, vir quidam doctus mutat. AUGUSTIN. Lego: *Animam æther adjugat*, ut clausula sit versus trochaici: & (si testis producendus est) ita etiam a Nonio, nisi hallucinor, legitur. TURNEB.

lin. 19 sq. *Et Ennius, Esse igitur corpus terram, quæ deperit ipsam, Et capit, & neque jam dispndei conficit hilum.*]

Hoc sic reperio perscriptum : *Et Ennius terram corpus , quæ deperit , ipsam capere , neque dispendii facere hilum.* Solet enim interdum sic poetarum verba proferre Varro , ut versum evertat , aut mutilet. TURNER. Versus sunt duo : *Esse corpus terram , quæ peperit , ipsam capere , neque dispendii facere hilum.* Qui vero sunt excogitati a correctoribus Romanæ editionis , & nullius sensus sunt , & longe absunt a sententia Varronis. Quamquam non caret ratione , quod pro *peperit* , restituerint *deperit* : quod videntur suspicati esse , Ennium hic agere de conjunctione cæli & terræ , adducti illis verbis Euripidis :

Ἐρᾷ μὲν ὀμβροῦ γαῖ ὅταν ξηρὸν πέδον. & quæ sequuntur. sunt enim vulgo noti apud Athenæum. Item ex Æschylo :

Ἐρᾷ μὲν ἀγνὸς οὐρανὸς τρῶσαι χθόνα &c.

Unde illud :

*Tum pater omnipotens fecundis imbribus Æther
Coniugis in gremium læta descendit. —*

Papinius :

— ipsum in connubia Terræ

Æthera , cum pluviis rarescunt nubila , solvo.

Quod est ex Scytharum opinione. Herodotus libro 4 : Θεοὺς δὲ μύονους τοὺςδε ἰλάσκονται , Ἰστίην μὲν μάλιστα , ἐπὶ δὲ Δία τε καὶ Γῆν νομίζοντες τῇν Γῆν τοῦ Διὸς εἶναι γυναῖκα. Est apud Pausaniam , Γῆς ἄγαλμα ἱκετευούσης ὕσαι οἱ τὸν Δία. Hæc sunt , quæ possunt nobis objicere , ut tueantur correctionem suam : quæ tota versatur in verbo *deperit*. Id vero alienissimum est mente Varronis , aut Ennii. Id enim volebat ille , animam ex æthere , corpus ex terra esse : unumquodque vero illuc , unde profectum erat , reverti : ut idem Epicharmus , forsan in eodem opere , testatus fuerat , cum ait , Συνεκρίθη , καὶ διεκρίθη , καὶ ἀπῆνθεν , ὅθεν ἦνδε , πάλιν γὰρ μὲν εἰς γᾶν , πνεῦμα δὲ ἄνω. τί τῶνδε χαλεπὸν ; Id ergo concludit eleganti metaphora , sumta a fœneratoribus : Terram , quæ dederit corpus , iterum illud recipere , neque pati , ut ullum dispendium , aut intertrimentum crediti fiat , quo minus quod credidit , id ipsum recipiat. Usurpat ergo Varro non versum , servata metri lege , sed verba tantum. Nam versus ipse citatur ab eo , libro 8 :

Quæ dedit illa , capit , neque dispendii facit hilum.

Quare nihil mutandum in hoc loco : hoc uno excepto , quod pro *peperit* , legendum esse *dederit* , versus ille jam a nobis productus docet. Ex quibus vides , quam ridicule illi duo

versus huc quasi obtorto collo in alienas sedes irreperferint. SCALIG.

lin. 23. *Inde omne corpus, ubi nimius ardor aut humor viget, aut interit, aut manet sterile.*] Lego: *Ubi nimius ardor, aut humor, aut interit, aut si manet, sterile.* TURNEB. Sequor correctionem doctissimi Turnebi, quam is ex vetere libro apponit. Quæ & ipsa sunt ex Epicharmo Ennii, quamquam versus ipsos nunc non citat Varro. Sunt enim omnia ad verbum Pythagorica. Pythagorei enim, sequentes principem suum, dicunt *ἰσμοῖρα εἶναι ἐν τῷ κόσμῳ θερμὸν καὶ ψυχρὸν, ὑγρὸν καὶ ξηρὸν. ὧν κατ' ἐπιπράττειαν, θερμοῦ μὲν, θερος γίνεσθαι. ψυχροῦ δὲ, χειμῶνα. ἐὰν δὲ ἰσμοῖρῃ, τὰ κάλιστα εἶναι τοῦ ἔτους· οὗ τὸ μὲν θάλλον, ἔαρ, ὑγιεινόν· τὸ δὲ φθινόγον, φθινόπωρον, νοσερόν.* SCALIG.

lin. 29. *Ideo ea in nuptiis in limine adhibentur.*] Idem Varro libr. 11 de Vita populi Romani huius rei mentionem faciebat. Cujus duo exempla citantur apud Nonium diversis locis, quæ conjungenda esse sententia ipsa indicat, ita, *Cum a nova nupta ignis in faxe afferretur e foco ejus sumus, fax ex spinu allata esset, uti eam puer ingenuus afferret: contra novo marito cum item e foco in titione ex felici arbore, & in aquali aqua allata esset.* Reliqua deficiunt, in quibus, ut apparet, explicabatur februi genus, in quo torris ardens demergebatur in aquale: quod Græci vocant *χέρνιβα*. Idque plurimi erat apud veteres, utpote cum his constare vitam humanam crederent. Adeo ut quem vita privari vellent, ei his duobus interdiceretur: eumque vocabant extorrem, tanquam torris illius & *χέρνιβων* exsortem. Itaque apud Hesychium, ubi hodie vulgo legitur, *ἄφικτρος, ἀκάδαρτος, μιάρδς*, malo legere *ἄφικτρος*: quod est ad verbum extorris. *φικτρός* enim etiam torrem seu titionem significat, ut apud Lycophronem: quamquam *ἄφικτρος, παλαμῖναῖος* posset videri dictus, propter Jovem *ἀφίκτορα*, id est *ἰκέσιον*. Sed prior lectio magis placet. In verbis Varronis *spinu* correximus, cum antea *pinu* legeretur. Apud Ovidium quoque ita legendum est:

Exoptat puros spinea tæda Deos.

Hodie perperam *pineæ tæda*. SCALIG.

lin. 30. *Quod conjungit hic.*] Marg. Scalig. *hinc.*

Pagina 19.

lin. 1. *Et eorum junctione sumit Venus. Hinc comicus, Vl-*

Arix Venus videtne hæc?] *Lego: Et horum junctionis vis, Venus, comites, hinc: hinc victrix Venus.* nuptiales, ait, Veneris esse comites; ut suspicor, ignem & aquam. *TURNEB.* Pro *junctione*, margo *Scalig.* exhibet *vinctione*. Forte, ex eorum *vinctione tum fit Venus.* Varro deducit etymon Veneris a viendo, id est, vinciendo; & item Victorizæ, a vinciendo. Nam Venus, inquit, fit ex conjunctione ignis & humoris, quorum alterum e cælo, alterum e terra: & ex Telluris & Cæli vinctione nata Victoria: cui rei indicio est, quod utraque a poetis dicitur Cæligena: & quod Victoria fingitur cum corona & palma: corona, quod ea vinculum capitis; palma, quod ex utraque parte vincta habent paria folia. De Venere & Victoria Cæligena apud Latinos poetas, qui nunc quidem exstant, nulla mentio: sed Græci auctores nominant *Ἀφροδίτην οὐρανίαν*, id est, Venerem Cæligenam, ut Plato in *Symposio* & *Pausanias*. *Ælianus* hoc amplius, eam coli ab *Ægyptiis*. Cælestis vero non cognomen, sed nomen fuit Deæ, quam *Afri* Junonem, *Persæ* Mithram, alii Venerem intelligebant, venerabanturque summa religione. ejus meminerunt *Herodotus* & *Dion*, *Augustinus* lib. 2 de *Civit. Dei*, & *Apulejus* aliquoties. *POPPA.*

lin. 5. *Venus — caligena.*] *οὐρανία.* Plato *Symposio* de duabus Veneribus loquens, ἡ μὲν γέ που, πρεσβυτέρα, καὶ ἀμύτωρ, Οὐρανοῦ θεγάτηρ, ἦν δὴ καὶ οὐρανίαν ἐπονομάζομεν ἡ δὲ, νεωτέρα, Δίδος καὶ Διώνης, ἦν δὴ Πάνδημον καλούμεν. *Pausanias*: ἔδετο δὲ καὶ τῇ Ἀφροδίτῃ τὰς ἐπωνυμίας ἡ Ἀρμονία, τὴν μὲν, οὐρανίαν, ἐπὶ ἔρωτι καθαρῷ καὶ ἀπηλλαγμένῳ πόδου σωμάτων πάνδαμον δὲ, ἐπὶ ταῖς μίξεσι τρίτην δὲ, ἀποστροφίαν, ἵνα ἐπιθυμίας τε ἀνόμου καὶ ἔργων ἀγοσίων ἀποστρέφῃ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. Primam ergo, hoc est, οὐρανίαν, Cæligenam interpretor, ut hic: πάνδημον vero *Volgivagam*. *Lucretius: Volgivagæque vagus Venere.* ἀποστροφίαν autem *Vorticordiam*. Unde *Venus verso nomina corde tenet*, *Ovid*. *Ælian.* de animalib. lib. 10 ait, τὴν οὐρανίαν Ἀφροδίτην coli ab *Ægyptiis*. Censebatur vero inter eos Deos, quibus fiebant sacra νηφάλια, cujuscmodi Romæ fuit *Rumia* Dea. Id puto, quod ei attribueretur divinatio, cui qui dabant operam, carebant temeto. *Artemidorus* de ea loquens: ἀγαθὴ δὲ καὶ μάντεσι. πάσης γὰρ μαρτυρικῆς καὶ προγνώσεως εὐρετὶς εἶναι νομίσται. Non immerito igitur *Ennius* ait, *Anchisein edoctum fuisse vaticinandi scientiam a Venere*; cujus hos duos versus citat *Probus*:

*Atque Anchises doctus, Venus quem polchra Dearum
Fari donavit divinum pectus habere.* SCALIG.

lin. 9. *In Afoto Ennii.*] Non Afoto scripsit Ennius, sed Cæcilius. Itaque antiquitus excusi non *Afoto*, sed *Sota* habent: quæ vera est lectio, sed decurtata. Nam *Sotadico* legendum est. Citatur a Festo Ennius in Sotadico, — *Cyprio bovi merendam.* Quod sane est comma Sotadicum. Sicut iste versus est Sotadicus ex Jonicis a majore:

Ibant malacam viere Veneriam corollam.

Apud Festum idem error inoleverat, qui & hic, *Afota*, pro *Sotadico*, ubi citat hunc versiculum:

Aliusque in mare volti magno tenere tonsam,

Alit rhetoricam tongent. —

Sed altera ἀρροστιχίς a nobis addita est. Est & hic ex Sotadico Ennii apud eundem grammaticum:

Prope stagna, genus ubi lanigerum piscibu' pascit. SCALIG.

ead. *Ibant malam viere* &c.] *Ibant malacci.* utrumque libri. *Ibant mane viere*, quidam vir doctus. AUGUSTIN. Lego: *Ibant malaci*, ut molles significantur homines. Malacum palium dixit Plautus, eodem modo & malacam coronam sumere: ut & scribere possemus, si ab auctoritate librorum nobis recedendum esse putaremus: quod quidem nobis minime nunc quidem faciendum esse ducimus. Ceterum quinque sunt integri solidique trochaici versus, ex Ennio prolati, quorum principium est lin. 25, *Istic est is Juppiter*: tantum, ne vatii aut vatini sint, legendum est lin. 19. *Aera quique ventus est*: &, *isthac propter*: &, *Qui mortales urbes atque.* TURNEB. Hic versiculus depravator legitur apud Censorinum, *Ibant mala eluere Veneriam corollam.* In aliis legi, *malacci*, admoniti sumus ab iis, qui hunc auctorem Romæ ediderunt. Quam veram quidem lectionem, non tamen penitus a mendis vacuam Vertranius rejecit: cum parva licentia restitui in integrum possit, si legeris *malacam* pro *malacci*. Conjecturam nostram confirmat Sotadicus versus, qui citatur ab Hephæstione: & mirum, ni ex eo suum transtulerit Ennius. Eadem enim sententia, idem genus metri:

Ποῖνς τέρεν ἄνθος μαλακὸν ματεῦσαι.

At Vertranius ex ea corrupta voce putavit *μαλάχην* legendum esse: quasi vero difficile esset *μαλακὸν* divinare. SCALIG.

lin. 10. *Palnam dicunt, quod ex utraque parte.*] Sic legitur in Romana editione. Sed germana & legitima lectio est:

Palma, quod ex utraque parte, non quam ipsi supposuerunt. Dixit enim, *Ideo hæc cum corona, & palma*: corona, quod vinculum capitis; palma, quod ex utraque parte natura vineta habeat paria folia. Et ita Plutarch. Sympos. lib. 8: ἔφη δὲ ἀπορεῖν τί δὴ ποτε τῶν ἀγώνων στέφανον ἄλλος ἄλλον ἔχει, τὸν δὲ φοῖνικα κοινῇ πάντες. οὐ γὰρ ἐμὲ γοῦν, ἔφη, πείδουσιν οἱ τὴν ἰσότητά τῶν φύλλων, οἷον ἀνταρισταμένων ἀεὶ καὶ συντρεχόντων, ἀγῶνι καὶ ἀμίλλῃ παραπλήσιόν τι ποιεῖν φάσκοντες. SCALIG.

lin. 14. *Quam haberet vim significantes*] Legendum: *Quam haberet vim significantes Veneris*. Significantes, inquit, vim illam, quam haberet Venus. Nihil planius hac lectione: tamen Vertranius emendavit, *Veneris res*: male sane, ut apparet. SCALIG.

lin. 15. *Vis est vita.*] Hic versus Lucilii celebris olim fuit, & in ore vulgi, ut colligitur ex Arnobio lib. 5: *Tum sancta & ferventia numina vim vomuisse Lucilium*. Vis est γοῦν, Σέπος. Manilius lib. 2. Astronomic.

Per quæ humana suæ propriæ hæc est addita parti

Vis, ut connubia ac thalamos iadasque gubernet. POPMA.

lin. 16. *Quæ nos facere omnia cogit.*] Margo Scalig. vis nos &c.

ead. & sq. *Quare quod cælum principium, ab saty est dictus Saturnus; & quod ignis Saturnalibus, hoc est cerei superioribus.*] Quod, inquit, principium sit rerum, ab saty Saturnus dictus: & quod ignis, quem constat generationis principium esse, propterea Saturnalibus ignes, id est, cerei lucentes dabantur. Nam quod hic mutarit quædam Vertranius, valde falsus est, cum sensum Varronis assequi non quiret. Porro Saturni nomen Tuscum esse, omnes mihi concedent, qui sciunt Syriace, & pro certo habent, olim Tuscorum linguam Aramæam fuisse. Saturnus enim lingua Syriaca significat latentem. Unde in agro Latino quasi interpretantes vocarunt eum Latium, & ejus uxorem Opem, Latiam. Et in Pontificalibus indigitamentis dicebatur, LATIA SATURNI. Gellius libro 13, capite 21: Et ab eo Latium. SCALIG.

lin. 18. *Cerei superioribus mittuntur.*] Saturnalibus cereos proceribus mittebant pauperes clientes. quod vulgarissimum est, vel ex uno Macrobio, ut alios taceam. Sic intelligendum epigramma Antipatri ex sexto Anthologiæ:

Λαμπάδα κηροχίτωνα, Κρόνου τυφίρεα λύχρον,

Σχοίνω καὶ λεπτῇ σφργγόμενον πατύρῳ.

Ἀντίπατρος Πείσωνι φέρεי γάρας. ἦν δὲ μ' ἀνάψας
 Εὐξήνται, λάμψω φέγγος ἀκουσίθεον.

Nam λαμπὰς κηροχίτων est cereus. Κέρονι dicit esse, quia Saturnalibus mittebatur. Deinde γέρας vocat, quod honorarium cliens debebat patrono. Quod addit, ἦν δὲ μ' ἀνάψας εὐξήνται, hoc vocabant *Lucem facere Saturno*. Cereis enim accensis illi preces concipiebantur, quamquam Paulus Diaconus mutilator Festi dicit, *Lucem facere Saturno*, esse, *caput detegere Saturno*. Cujus quidem ritus ne nos quoque ignari sumus, cum sciamus etiam causam ejus superstitionis. Non dubitamus tamen, quod cerei accendebantur Saturno, propterea potius dixisse veteres, *Lucem facere Saturno*, quam quia caput detegerent. Reliquis enim Diis caput obnubebant, cum concipiebant preces. SCALIG.

lin. 21. *Hac enim terreis genteis.*] Usurpat verba ex Epicharmo Ennii, nulla religione metricæ legis, ut supra fecisse demonstravimus. Ita enim concinnandi sunt:

Isthac terris gentes omnes peperit, & resumat denuo:

Isthac dat cibaria: isthac omnibus fruges gerit. SCALIG.

lin. 23. *Quæ quod gerit fruges, Ceres.*] Cicero quoque eundem etymo assentitur. Sed nos putamus dictam esse a Cereo antiquo verbo, quod est Creo. Nisi fortasse prius dicta fuerit Geres, ut volunt ipsi. At ne nunc quidem a gerendo erit, sed a Græco Γῆρυς. ita enim prius vocabatur. Hesychius Ἀχέρηδ, καὶ Ὀπίς, καὶ Ἑλλή, καὶ Γῆρυς, καὶ Γῆ, καὶ Δημήτηρ, ἢ αὐτή. Ex quibus etiam videas, Opem Consivam, non ab ope, ut vult Varro, dictam, sed veteribus quoque Græcis eam dictam Ὀπιν. a quo Latine Ops. SCALIG. Idem in marg. *quaque gerit.*

lin. 25 sq. *Istic est is Jupiter &c.*] Vid. Turneb. ad lin. 9. Trochaici sunt ex Epicharmo Ennii. Itaque omnes distinguendi sunt, unusquisque ordine suo. Quod tamen adeo negligenter præstiterunt auctores editionis Romanæ, ut plurima ultro huc infererint inutilia, & aliena a lege metrica. Nihil enim mutandum in vulgata lectione, in qua constat ratio versuum, modo unumquemque versum ordini suo reddas. SCALIG.

lin. 26. *Quem Græci vocant æra* —] Æschylus apud Clementem Stromate 5:

Ζεὺς ἐστὶν αἰθήρ, ζεὺς δὲ γῆ, ζεὺς δ' οὐρανός·

Ζεὺς τοι τὰ πάντα, χ' ὧ, τι τῶνδ' ὑπέρτερον.

Item Democritus apud eundem in Protreptico: ἐνταῦθα, δὲ νῦν ἡέρα καλέομεν οἱ Ἕλληνες, πάντα διαμυδιάται, καὶ

πάντα οὗτος οἶδεν, καὶ διδοῖ, καὶ ἀφαιρέσεται, καὶ βασι-
λεὺς οὗτος τῶν πάντων. Plato Comicus:

Ἄνρ, ὃν ἂν τις ὀνομάσσει καὶ Δία.

Pacuvius Chryse:

*Hoc vide, circum supraque quod complexu continet
Terram, quod nostri Cælum memorant, Græci perhibent Æthera.
Quidquid est hoc, omnia is animat, format, auget, alit, ferat,
Sepelit, recipitque in sese omnia, omniumque idem est pater.
Indidemque eadem, quæ oriuntur, de integro æque eodem
occidunt.*

Primus versus adducitur a Varrone, secundus a Cicerone;
reliqui ab eodem Cicerone. Itaque tria illa membra diversis
locis distracta ita connectenda esse non dubitamus. Lucretius
imitatus est Pacuvium, cum ita canit:

Denique tam tuere hoc, circum supraque quod omnem

Continet amplexu terram,

& quæ sequuntur. Huc pertinent etiã verba Ennii:

At densis Aquila pinnis obnixa volabat

Vento, Grajugenum perhibet quemne Æthera lingua.

Nam ventus ἀέρος, pro aere, unde Animus. Citantur autem
a Probo grammatico. SCALIG.

Pagina 20.

lin. 3. *Et inde cum exit, quod oritur.*] Lege: *Et idem tum
exit, quom oritur.* Vetus scriptura decepit Verranium, *Quom,*
pro *Cum.* Ex quo imperiti librarii infinitis locis formarunt
Quod. SCALIG.

lin. 7. *Et dies, & dius, & divus. Unde Sub dio & Dius
Fidius.*] Lego: *Et dies, & diyum, id est, cælum, unde sub di-
vo: Dius Fidius.* Dius autem fidius explicatur in antiquo li-
bro Διὸς υἱὸς Ἡρακλῆς, ut & a Varrone, cum qui jurabat,
sub dium prodibat. Cato apud Nonium: *Itaque domi ritu no-
stro, qui per Dium Fidium jurare vult, prodire solet in com-
pluvium.* Idem de quadam Dea Plinius dicit (quam tamen
non nominat) his verbis: *Sejamque a ferendo, Segestam a se-
getibus appellabant, quarum simulacra in Circo videmus. ter-
tiam ex iis nominare sub testæ religio est.* Plinius manuscriptus
Seriam exhibet, quam Tertullianus *Seffiam* vocat, Macrobius
Sajam, ut *Segestam*, *Segetiam*: atque, *Si quis nominasset
Salutem Semoniam, Sajam, Segetiam, Tutilinam, ei ferias ob-
servandas fuisse.* Tertia autem illa Dea, quam religiosum erat

sub testō nominare, Tutilina, ut reor, erat. Adscribam & illud Tertulliani de Circo: *Delphines Neptuno vomunt. columnas Sessias a sementationibus, Messias a messibus, Tutilinas a tutelis fructuum sustinent.* TURNEB.

lin. 9 sq. *Quidam negant sub testō per hunc dejerare oportere.*] Meminit Plutarch. Quæstionibus Romanis cap. 28. item idem Varro de liberis educandis: *Itaque domi ritus nostri, qui per Dium Fidium jurare volt, prodire solet in publicum.* SCALIG.

lin. 12. *Sanctum.*] Al. *Sangum.* Qui res Romanas Græce scripserunt, vocant Σάγκτον. Tamen Sanqualis porta dicta ab eo Deo, ostendit *Sancum* dicendum esse. Propertius erymon aperit:

*Hunc, quoniam manibus purgatum sanxerat orbem,
Sic Sancum Tatiae composuere manus.*

Dionysius πλοῖστον Græce reddit, quod *Fidius* Latine: in quo multi errarunt, qui id non animadverterant. Apud Ovidium:

*Quærebam, Nonas, Sanco Fidione referrem,
An tibi Semipater. —*

mendum est postremo versu, cum sit legendum *Semo Pater*. Semonem eundem cum Sanco facit T. Livius lib. 8. Tamen in veteri inscriptione Reatina legitur SEMIPATRI SANCO. Scalig.

lin. 15 sq. *Quorum quod finis ortus, Orcus dictus.*] Exponitur à Varrone causa, cur Orcus dicatur; sed nescio quomodo ad ejus verba obsurdescimus: utique ego, qui ea non satis (ut ingenue confitear) percipio, dumtaxat ut editiones loquuntur, quarum vocem recitabo: *Quorum quod finis ortus, Orcus dictus.* non satis hic animadverto, cur ab ortu potius orcus dicatur, quam ortus ab orco: nisi violenta illa antiphrasis, & in paucis admodum probanda, hic recipiatur: qua suscepta, finis & modus non erit ex adversario originis ducendæ. Proponam scripturam antiquam, quæ etsi ne ipsa quidem satis dilucida est, tamen nescio, quomodo ad verum propius accedit, *Quorum quod finis orcum, Orcus dictus.* quem dicimus Orcum genere virili, inferorum loca intelligentes, Varro in genere neutro Orcum appellat, ab eoque Orcum, id est, Plutonem, nominatum putat. Orcum autem finem significare quod ait, nisi fallor, aut eo respexit, quod eo hominum finis tendit, aut quod Græcis ὅραον septum & ambitum significat, & ὅραος inter cetera vincu-

lum. TURNEB. Al. *Quorum, quod finis ortus, ortus dictus.* Posterior vox perperam repetita est. Itaque hæc vera lectio: *Quorum quod finis, orcus dictus.* Quia, inquit, finis omnium rerum, propterea orcus dictus: quem orcum finem esse rerum jam omnes sciunt. Sic Amphiaras in Thebaide Statii, de orco loquens:

— *o cunctis finitor maxime rerum.*

Sane Diespitem eundem esse cum Dite nemo ignorat. SCALIG. Vetus lectio: *Quorum quod finis orcum, orcus dictus.* Videtur locus inferorum neutro genere a veteribus dictus; Deus vero, masculino. Sic Cælum pro loco, Cælus pro Deo. Ennius:

Saturno, quem Calu' genit —

Orcum vero Romani sine dubio a Græcis acceperunt: nam ὄρκον vocabant conditorium mortuorum. Menander:

Οὐ πώποτ' ἐξήλωσα πολυτελὴ νεκρὸν,

Εἰς τὸν ἴσον ὄρκον τῷ σφόδρ' ἔρχετ' εὐτελεῖ. IDEM.

lin. 22. *Noctiluca*] Quod noctilucam ait dictam esse Lunam, ex eo dicit, quod eo cognomine Luna in Palatio colebatur, & noctu in ejus templo lampades lucebant. Unde & libro 5 scribit: *Noctiluca lucere, ab luce, quod propter lucem amissam is cultus institutus.* Scripsit quoque eodem cognomine Horatius: *Rite crescentem face noctilucam.* Erat, ut conjicio, etiam apud Varronem in Marcipore *noctiluca*, fax vel lucerna, cum scribebat: *Noctilucam tollo, ad focum fero, inflo, anima reviviscit.* TURNEB. Horatius quoque eandem cum Luna facit: *Rite crescentem face noctilucam.* Levinus vero vetustissimus ap̄stor videtur eam Venerem nominare: *Venerem igitur alnam adorans, sive femina, sive mas est, ita uti alma Noctiluca est.* Quare ab eadem ratione dicitur Noctuvigila a Plauto Curculione, hoc est νυκτιλαμπής. Dicitur etiam hoc nomine lucerna. Varro Bimarco: *Noctilucam tollo, ad focum fero, inflo, anima reviviscit.* SCALIG.

lin. 24. *Dianam* vocant — *vocabulum Græcum alterum, Latinum alterum &c.*] Diana, ut ait, a duplici via nomen adepta est, quod in altitudinem & latitudinem feratur, quasi Divia & Diviana. Nigidius tamen Dianam tanquam Ianam interpretabatur. TURNEB. Omaino legendum: *Apollinis vocabulum Græcum, alterum Latinum.* Apollinis vocabulum Græcum est, ἀπὸ τοῦ πᾶλλειν τὰς ἀκτῖνας, hoc est, a jaculando radios, ut Plato scribit: Dianæ Latinum, quæ primum Diviana, quasi Biviana dicta, quod duplici in cælo via moveatur, in altitudinem, propter ap̄sidem quam vocant, & in

M. T. Varr. Vol. II.

D

latitudinem, Eclipticæ videlicet, circa quam planetæ evagantur. Cornificius tamen Dianam tanquam Ianam, eo quod iret, apposita D litera, dictam putavit, auctore Macrobio: & ipse Varro de Re rustica lib. 1 Ianam Lunam appellavit. POPMA.

lin. 25. *Et hinc quod in altitudinem & latitudinem simul, Diviana appellata.*] Vulg. *Et hic, quod Luna in altitudinem & latitudinem simul, Diviana appellata.* Scio, hunc locum aliter in Romana editione legi: sed qui eum emendare conati sunt, veram lectionem assecuti non sunt. Ea autem talis est: *Et hæc quod divia in altitudinem, &c.* Satis patet, cur ita legendum sit: rationibus supersedebp. SCALIG.

Pagina. 21.

lin. 2. *Vel quod terra, ut Physici dicunt,*] Lego: *vel quod est altera terra, ut Physici dicunt.* Nam, ut scribit Cicero, Xenophanes habitari in Luna putavit, eamque terram multarum urbium esse & montium. Hic igitur Varro Lunam, terram esse quamdam dicit, eamque lucentem. TURNEB. Vetus lectio: *vel quod est terra, ut Physici dicunt, & juvat, lucet:* quæ vera est. Luna, inquit, est terra quædam juvans & lucent. hoc autem dixit Xenophanes Colophonius physicus; Lunam esse terram multarum urbium ac montium, eamque inhabitari, ut auctor est Cicero. POPMA.

lin. 11. *Ignis a nascendo, quod hic nascitur; & omne &c.*] Hic facta est verborum transpositio pro, *Quod hinc nascitur omne, & quod nascitur, &c.* SCALIG.

lin. 12. *Omne quod nascitur, ignis scindit. &c.*] *Ignescit; ideo calet.* vir quidam doctus. AUGUSTIN. *Scindere* valet penetrare, ingredi, penitus subire. TURNEB. Alii *ignescit:* non male. Fortasse melius, *Ignis indit.* SCALIG. Idem in marg. *ignis gignit.*

lin. 13. *Ut qui denascitur.*] *Denasci* in Varrone est mori & interire. TURNEB. Appositissimo verbo usus est, imitatione Græcorum, qui eodem modo dicunt ἀπογίνεσθαι. Usurparat & Cassius Hemina, vetus auctor. *Quæ nata sunt, inquit, ea denasci ajunt.* Nimirum extulit proverbium Græcum, Παν τοι γενόμενον καταναεῖν ὀφείλεται. SCALIG.

lin. 14. *Majore vi.*] Marg. Scalig. *valore vique.*

lin. 16. *Et Fulgur: quod fulmine ictus &c.*] Lego: *Fulgur & fulguritum.* Plautus Trinummo: *Nam fulgurita sunt hic al-*

ternæ arbores. TURNEB. Repone: *Et Fulguritum*, quod fulmine ictum contrariis Diis. Nam quomodo legit Romana editio, sive ex veteribus libris ea lectio, sive de opinione reposita fuerit, ineptissima est: quam tamen Vertranius verius est rejicere, adeo ut illam conatus sit emendare. Fulgurita igitur loca, fulgure icta, quæ & bidentalita. Ab eadem ratione fulguritæ arbores: ad quas qui sacrificia commovebant, dicebantur strufertarii, a strue, & ferto, sacrificii genere, ut docet Cato. Dicebantur & obstita loca, de cælo tacta, & fanatica. SCALIG.

lin. 17. *Contrariis Diis. Ab aquæ lapsu lubrico Lympha. Nympha Juturna.*] Lego: *Contrariis Diis, ab aquæ lapsu lubrico Lympha: Lympha Juturna.* Nam Varro Latine, non Græce, loquitur. nec in Nympha lapsus apparet, primo dissimili elemento. TURNEB.

lin. 22. *Nympha Commotiæ ad lacum Cutiliensem.*] Lego: *Lympha Comitæ.* In lacu porro Cutiliensi insulam esse, commemorat Macrobius, quæ huc & illuc moveatur: nec tacet Dionysius, *περὶ Κοτύλην Ἀβοριγενέων ἀνλισσάμενοι πλησίον τῆς ἱερᾶς λίμνης, ὡς τὴν τε νησίδα τὴν ἐν αὐτῇ περιδινουμένην κατέμαδον.* Sed & oraculum idem loquitur: *Ἦδ' Ἀβοριγενέων Κοτύλην, οὗ νῆσος ὀχεῖται.* Meminit & breviculum Sotionis. TURNEB. Quod de Jururnensis aquæ salubritate Varro supra dixit, idem Strabo de Cutiliensi lacu: *καὶ τὰ ἐν Κωτίλαις ψυχρὰ ὕδατα, ἀφ' ὧν καὶ πίνουνσι, καὶ ἐγκαθίζοντες θεραπεύουσι νόσους.* Siquidem oppidum, quod ad eam paludem erat, dicebatur numero plurali *Cutiliæ*: & fortasse apud Catonem cap. 135, ubi hodie legitur, *Vomeris indutlis optimum erit, irapeti Pompejis: Romæ ad Ruffi maceriam claves*: fortasse, inquam, legendum, *Vomeris Cutilis optimum erit.* De quo ad eruditos referendum puto. SCALIG. Idem in marg. pro *Commotiæ* adnotavit *Commotis.*

lin. 25 sq. *A quo Nuptiæ, Nuptusque dictus.*] Lego: *A quo nuptiæ Neptunus dictus*: ut infra p. 23, l. 30, *fiber dictus.* TURNEB. *A quo nuptu, nuptiæ dictæ, vel nupta dictæ.* *Lucæ demissos velarunt flammæ vultus.* In Romana editione minus recte. SCALIG.

lin. 26 sq. *Salacia. — Venilia.*] *Venilia*, est accessus, seu exæstivatio maris: *Salacia*, recessus. Varro, ut citatum reperi: *Venilia, unda, quæ ad litus venit: Salacia, quæ ad salum redit.* Atque ita quidem Romani vocabant maris reciproca incrementa, aut decrementsa. Sed postquam in oceanum Ger-

manicum penetrarunt, (quod primus Drusus Germanicus fecit) Germanicis nominibus veterum Saxonum ea vocarunt, pro Venilia Malinam, pro Salacia Lidunam dicentes. atque ita quidem scriptum reperi in veteri libro Bedæ Anglosaxonis. Quare apud Marcellum Empiricum, qui floruit temporibus Valentiniani Imp. aliquando id legitur, nec sine admiratione olim a me subinde repetitum: ut in illo, *Colligitur die Jovis, luna vetere, liduna, ante prandium. Item, Colliges herbam, quæ dicitur Britannice, die Jovis, vetere luna, liduna. Item, Conficitur vetere luna, & liduna, a mense Martio. De malina vero idem: Conficitur XII Kal. Julias: non interest quo die, vel luna, vel malina, dummodo supra scriptus dies observetur.* quamquam plenius esset, si legeretur: *Quo die, vel luna, liduna, vel malina.* In quibus præterea vides superstitiosam observationem legendi herbas, ut alias vires videantur habere æstuatione maris, alias, cum non patitur incrementa. Sed *Venilia* & *Salacia* significant accessus & recessus maris quotidianos: *Malina* & *Liduna* etiam lunaria oceani incrementa & decrementa. nam alioqui semper bis in die intumere & detumere solet oceanus. SCALIG. Fuit veteribus usitata locutio, *Ventum gaudeo*, qua sibi ipsis gratulabantur, cum perfuncti molestias & pericula maris, venerant in portum, vel ad litus. Plautus Cistellaria:

Quod ille dixit, qui secundo vento vestus est tranquillo mari, Ventum gaudeo.

Idem Curculione:

Obsecro hercle facite ventum, ut gaudeam.

Ergo ait Varro, *Venilia* dicta a vento illo, id est, accessu ad litus, ut alibi scripsit, *Venilia unda, quæ ad litus venit: Salacia, quæ ad salum redit.* Sed oblique & nimis coacte huc refert versum Plauti, quem similiter Charisius bis in testimonium adducit, ut hoc inter Varronis *μνημονικὰ ἀμαρτήματα* non sit referendum, quod hodieque paulo diversius legitur hoc modo:

Quod ille dixit, qui secundo vestus est mari, Ventum gaudeo ad te.

Vento, pro adventu, ut Virgil. Georg. 4:

Atque Ixionei vento rota constitit orbis:

in quem versum Junius Philargyrius, Vento pro adventu significat, inquit, ut sit sextus casus, aut vento verbum gerundi est. nam intelligi debet *adventu*. POPMA.

lin. 27. *Ac vento illo, quem Plautus dicit:] Erymon Ve-*

nilia deducit Varro ab eo genere loquendi, quo advenientem aliquem excipiebant, cum dicebant, *Ventum gaudeo*: quod usurpavit Plautus in versu modo a Varrone adducto. Ad quod idem allusit facetissime in Curculione his verbis:

C U. *Obsecro hercle facite ventum, ut gaudeam.*

P H. *Maxime. C U. Quid facitis, quæso? P H. Ventum.*

C U. *Nolo equidem mihi*

Fieri ventulum. P H. Quid igitur vis? C U. Esse, ut ventum gaudeam.

Nam τὸ *ῥιπίζειν* dicebant *facere ventum*. C. Licinius Imbrex, vetus comicus:

Resupina, obstito capitulo, sibi ventum facere tunica.

Quamquam melius & frequentius dicerent *Facere ventulum*: ut parasitus correxerit imperitum juvenem, ob insolentiam loquendi. Terentius Eunuchus:

Cape hoc stabellum, & ventulum huic sic facito.

Vertranius putavit hic agi de vento secundo. In quo insigniter lapsus est. Nam quod Varro non poterat satis exprimere genus illud loquendi, idcirco adduxit versum Plauti. Si enim de vento secundo intellexisset, non opus erat versum Plauti laudare. SCALIG.

lin. 28. *Quod ille dixit.*] Plaut. in Cistell. AUGUSTIN.

Página 22.

lin. 1. *Mamers.*] Novit & hoc nomen Martis Lycophron, cum ait:

Κανδαόν, ἢ Μαρμαρτὸν ὀπλίτην λύκον. Item:

Πολλῶν δ' ἐναλλάξ πημάτων ἀπάρχεται

Κανδαῖος, ἢ Μαρμαρτὸς. SCALIG.

ead. & sq. *Virtus, ut viri vis, a virilitate.*] Suspicer: *Virtus, ut virtus, a virilitate.* SCALIG.

lin. 3 sq. *Et dictum Honus est honos.*] Proverbialis senarius hactenus non animadversus:

Honus est honos, qui sustinet rempublicam. SCALIG.

lin. 9 sq. *Ab eisdem dicimus Laram, Vestam.*] Vulg. *Ab eisdem dicimus Herculem, Vestam.* Quomodo Herculem, si Græce Ἡρακλῆς? Quare merito confodienda est hæc lectio, legendumque, *Herem*. Imperitus scilicet librarius, cum hæc exscriberet, putavit, contractum nomen Herculis esse, scripsitque *Herculem*. Romana editio videtur huic meæ conjecturæ suffragari: habet enim *Laram*. Quæ lectionis varietas merito

hunc locum suspectum reddit. Herem Marteam colebant veteres, postquam creverant hereditatem. SCALIG. Verus scriptura : *Dicimus heccalem*. Fortasse : *Dicimus hæc : Palem*, &c. IDEM.

lin. 10 sq. *Fortem Fortunam, Fidem. Ea re Sabinorum linguam olent.*] Lege : *Fortunam, Fortem, Fidem, Lares. Sabinorum linguam*, &c. Hujus voti Tatii regis meminit Augustinus ex monumentis Varronis. SCALIG.

lin. 25. *Primum nomen Alites ab aleis: Volucres alii a volatu.*] Ita Turnebus hunc locum legi volebat. Al. *Primum nomen nominatim Alites ab alis, Volucres a volatu*.

lin. 30. *Lusciola.*] Marg. Scalig. *Luscinia*.

Pagina 23.

lin. 1. *Galeritus.*] Ita a Varrone nominatur avis, quæ ab aliis *galerita* dicitur, κέρυδος a Græcis & κορυδαλῆς, a Theocrito ἐπιτυμβῆς cognominata, quod in capite tanquam tumulum gerere videatur. Etiam in antiquo lexico lego *bardalam* vocatam fuisse. TURNEB.

lin. 5. *Ut quidam Græci τὰ γέργερα*] Lego : *Ut quidam Græca, ut grues, γέρανοι*. Quod si quis editionis est pertinax vindex & assertor, γέργερα multa significant : & γέργερος est βρόγχος, id est guttur : γεγέριμος druppa, id est, olea pulula vel nigra. sed de avibus hic loquitur, non de gregibus : & crex avis nomen Aristoteli & Herodoto, hic potius quam grege scribi debëret. *Grues* tamen, ut principio dixi, Varronem suspicor scripsisse. TURNEB. Vulg. *Ut quidam Græci greges Gergera*. Suspicio legendum γάργερα : quod nomen Græcis pro quavis multitudine sumitur. De quo satis multa Macrobius in Saturnalibus, itemque interpres Aristophanis Ἀχαρνέων. Apud Hesychium legitur γέργερα, τὰ πάντα. Fortasse & illud quoque hic locum habere possit. SCALIG.

lin. 11. *Uraon.*] Græci grammatici, τὰ οὐραῖα, μέρη τῶν ἰχθύων, sed proprie thunnorum. Persius :

— *rubrumque amplexa catinum*

Cauda natat thunni. —

At vero οὐραῖον aliud est Athenæo, ex thunno quoque & illud. Item οὐραῖα, quæ ad verbum bellaria dicimus. SCALIG.

lin. 13. *Lingulaca.*] Marg. Scalig. *nebulaca*.

lin. 17. *Vernacula ad similitudinem: ut Surena, Pestunculi,*

Ungues.] Cum in omnibus vitæ partibus laudem meretur ingenua verecundia, tum in tractatione literarum vel maxime, ne impudenter, quod nescias, scire te affirmes & ostentes, & inverecundo mendacio & te & alios in errorem præcipites. Ego sine tormentis & fidiculis hic verum proloquar: *Surena* quid sit, nescio. Est Varroni nomen conchylii, nunquam tamen mihi antea fando auditi. nunc tandem licet, ut opinor, fasque est post ingenuam confessionem conjecturas suas perscribere. Judicavi *Veneræ* aliquando scribendum esse, sed frustra, cum similitudo nulla rei sit: magis probarem *mures*, vel *murices*. Sed cum ab Isidoro ita scribatur, *Suris tribus modis dicitur, ut testudo, ac peloris, & coclea. Nam & quæ edimus, & ubi caro, inest, & utrumque dicitur peloris; Surenem a furi & furruli similitudine interpretemur, nisi striatæ legamus.* TURNEB. Surus est fustis, vel palus: a quo ὑποκρί-
στικὸς furculus. Ennius:

Unus Sūrus surum ferret, tamen defendere possent.

Ab hujus similitudine, opinor, dictæ *surena*, genus conchylii, quod *urenas* vocat Plinius lib. 33, ubi piscium & conchyliorum nomina recenset, observato literarum ordine, *Urenæ, uræ, xiphia*, ibidem: *Sunt præterea a nullo auctore nominati Sudis Latine appellata*: quo loco memoria lapsus Plinius, cum hic a Varrone nominetur Sudis. POPMA.

lin. 20. *Hippopotamus.*] Dicebatur & *Hippocampa*, aliud sane ab *Hippocampo*: quippe ἵπποκαμπος animalculum apud Dioscoridem: at *Hippocampa*, quod *Cumpas* equos marinos dicerent, auctore Festo; vel potius quod καμπὰς omnia cetacea: unde finxit vocem καμπιαντος Epicharmus. Menander tamen *hippocampus* non *hippocampam* dixit pro *Hippopotamo*, aut potius equo marino. Nonius: *Hippocampus, equi marini, a flexu caudarum, quæ piscosæ sunt: & est Græcum. Menander, Vehuios hippocampus in æterna usus, scire nocitur Delphino cinctis vehiculis, hippocampisque asperis.* Quæ verba si pristinæ integritati suæ restituero, putabo, me studiosorum gratiam eo nomine non parum demereri posse. Videamus igitur, num ita scripserit ille grammaticus. Menander:

Οὐχ οὗτος ἵπποκαμπος ἐν αἰδέρι.

Nam & Centauri & Hippocampi & multa eiusmodi apparent in ære, ut est in Nebulis Aristophanis. Deinde Nævius:

— *sirenes citis*

Delphino junctis vehiculis, hippocampisque asperis.

Videntur esse ex Ægistho Nævii: ex qua hos versus, quos

mox adducturi sumus, citat idem Nonius; & cum superioribus conjungendi sunt ad hunc modum:

— *Tum autem lascivum Nerei simum pecus*

Ludens ad cantum classium lustratur: firenes citis

Delphino junctis vehiculis, hippocampisque asperis.

Ridiculum est, junctos dicere currus immanes Nereidum iis pisciculis, qui dicuntur *Hippocampi*. Sed nimirum hic *Hippopotami*, vel alia quædam immania monstra ex genere cetaceo. Nam *καμπὰς* Cete vocabant, ut supra admonuimus. Sane hippocotamis vehi Neptunum indicat Statius in Thebaide:

Illic Ægeo Neptunus gurgite fessos

In portum deducit equos: prior haurit habenas

Ungula, postremi solvuntur in aquora Pisces.

Ex quibus apparet, non intelligi *ἱππόκαμπον* Dioscordis, sed longe majus animal ex cetaceis: quod tamen commentitium putem, sicuti pleraque alia veterum. Plinius quoque lib. 36, cap. 5, cum ait, *In maxima dignatione Cn. Domitii delubro in Cũro Flaminio Neptunus ipse, Thetis, atque Achilles, Nereides, supra Delphinos & cete & Hippocampus sedentes*: aperte recenset eos inter cete, aut monstra potius marina: ne quis putet esse *ἱππόκαμπον* Dioscoridis & Galeni. Quod tamen quidam putarunt. At nos vidimus apud patrem nostrum *σκελετὸν* hippocampi admodum elegantem: neque is excedebat trientalem magnitudinem, cum ad dodrantalem pervenire velint quidam. SCALIG.

lin. 25 sq. *Ut Querquedula, Cerceris.*] In Varrone (nam, ut instituimus & cœpimus, eum pervolitamus potius, quam pervolutamus) in Varrone igitur cum ita scribitur, in libris non prelo, sed manu scriptis reperio (quod pro meo non vendito, nec alioqui ostento) *ceteris*. Est Græcis avis *καρκίς*, est & *καρκιδαλλίς*, quæ an ad hanc notationem pertineant, potius aliorum prudentiæ committendum putavi, quam meæ temeritati arbitrium judiciumque arrogandum. TURNEB. Illud *καρκουρίς*, quod a duabus caudis confectum est, putamus ad ulterinum esse, & temere in alienam possessionem irrepsisse. videtur enim potius *καρκιδαλλίς* reponendum esse. Illud enim *ἐρωδιὸν* veteres grammatici interpretantur: quamvis discrimen esse scio inter querquedulam & erodium. Certe hæc aliquando confundunt boni auctores. Nam cum attribuat Aratus *ἐρωδιῷ προγνοστικὰ* pluvix, Virgilius item illam Ardeam

interpretetur ; Varro contra ejus similem querquedulam id faceret, canit his versibus :

Aut frigidus nimbos aquæ caduciter ruentis

Præinnuere aquatiles querquedula natantes.

Quamquam & aliæ quoque aves futuram tempestatem prædicunt, ut cornix, & milvius, de quo ita idem Varro Sesiulysse: *Jugere volitans milvos visus, aquam e nubibus totam indicat fore, ut tegillum sibi pastor sumat.* Apud Nonium hodie legitur, *Vigere volitans mulsus.* Nos de conjectura ita correximus, cum sciremus ex Festo milvios jugere dici, cum vocem emittunt. SCALIG.

lin. 29 sq. *Sic in Latio nominati Lytra & Fiber.*] Ego *lutra* scribendum existimo de Varronis sententia. Nam quod ei placeat, hoc tempore videndum est, non quod alii censeant. Existimat enim, a *luo*, quod est *solvo*, *lutra* nomen inditum esse: quamquam si quis per *y* Græcum scribat, a *λύω* deducet eodem sensu. Sed Varro non tam ad Græcam etymologiam, quam Latinam notationem videtur attendisse. In libro veteri *lira* scribitur, quasi librarius *lua* scribere voluerit: *lutra* tamen probo. TURNER.

lin. 31. *Atque eas dissolvere; unde Lytra.*] *Atque eas dissolvere, ab luere.* At Romana editio, item vulgata, corrupte habebat, *ab lytra.* Vertranius, ἀπὸ τῆς λύσεως, haud scio quam bene. SCALIG.

Pagina 24.

lin. 3. *Antiqui Fibrum dicebant extremum.*] Ut a cerno cribrum: a facio, faber: a tumeo, tuber: a luo, liber; deglubitur enim: a cresco, creber: a glubo, glaber: a scarreo (unde scarrosus Lucilio, λαπρός) scaber: a luro, suber (insuitur enim solo calceamenti: unde ea dicuntur καττύματα Græcis) a craceo, craber, qui postea crabro, σφήξ (cracere significat gracilem esse Ennio, & σφηκώδεις graciles dicuntur apud veteres comicos.) sic a finio, Fiber, extremus. Ab eadem mente Mulciber, a mulcendo, non a mulcendo ferro. Nam Mulciber apud vetustissimos Latinos est proprie μειλίχος θεός: qualis colebatur Athenis, qui & μαμάκτης. Plutarchus περὶ ἀοργησίας. SCALIG.

lin. 9. *Qui recte consulat, consul fiat.*] *Consul suat.* AUGUSTIN. In antiquo libro reperio *consulciat*: quod genus verbi si probum est, significabit idem fere, quod consulere: sin dis-

plicet, *consul fuit*, ne claudicans sit jambicus, scribendum erit. Omnino legere malim *consulciat*, ut sit rempublicam cum civibus aliisque magistratibus fulciat. Erit fortasse, qui vocem dirimendam censeat, & *consul ciat*, legat, ut sit consul nos impellat & ciat ad rempubl. defendendam, cui equidem argutiæ non multum tribuendum puto. TURNEB. Pro *consulat marg. Scalig. consat*.

lin. 10. *Jure & exercitu.*] Libenter, *juri & exercitui*, potius scriberem, quam *jure & exercitu*. Nam infra in dandi casu loquitur, quem & sententia postulat. TURNEB.

lin. 11. *Ergo pratorum est ante praire.*] Lego: *Ergo pratorum est praire*. TURNEB.

lin. 19. *Tatiensum.*] Pro *Tatiensum* (quod equidem probò) reperio *Tacium*; ut aq. Propertium:

Hinc Tacies, Ramnesque viri, Luceresque coloni. IDEM. Marg. Scalig. *Tatium*.

lin. 29 sq. *Pontifices* (ut Q. Scævola *Pontifex maximus dicebat*) a *posse & facere. pontifices* &c.] In hoc loco a prelo manus discrepat, cujus hic ego scripturam proponam: *Pontifices Scævola Quintus pontifex maximus dicebat a posse & facere, ut pontifices.* quam quidem verissimam esse, certum habeo. Prænomen hic postponitur, ut & apud Catullum:

Meus est sodalis Cinna Cajus.

& apud Ciceronem lib. 3 de Legibus, *Stolo Cajus*. TURNEB.

Pagina 25.

lin. 1. *Cum ideo.*] Marg. Scalig. *Quod eo*.

lin. 4. *Flamines, quod in Latio capite velato erant semper.*] Illud in *Latio*, quidam suspectum habuerunt, non immerito. Quis enim non videt illud *παρέκειν*? At quod pro eo in sacro reposuerunt, nihil præter suspicionem afferre possunt. Nos hanc veram lectionem esse putamus: *Flamines, quod latio in apice velati erant.* De apicibus vide quæ annotavimus lib. 6. Velati dicebantur, qui caput cinctum licio laneo habebant. Livius libro 1: *Legatus ubi ad fines eorum venit, unde res repetuntur, capite velato (filum lanæ velamen erat) audi Jupiter, inquit, audite fines, &c.* Virgil. lib. 12:

Velati lino, & verbenis tempora virgili.

Sic supplica & velamenta dicebant *τὴν ἱκετηρίαν*, quod nimirum filo laneo velatum erat caduceum. Itaque ab eo dixit

Plautus, *Orare velatis manibus*. Hoc etiam vocabant *velamina*, & *velatam colum*. Græci dicunt *στέμματα*. Eurip. *Oreste*, ὃ στέμματα ξίνας' ἐπέκλωσε θεὰ Ἐριν, id est, vellera. Varro De re rustica: *Quam (lanam) dentiam, ac conglobatam, alii vellera, alii velamina appellant*. Quamquam apud Varronem pro *velamina* vulgo legatur *vellimina*. SCALIG.

lin. 16 (sq. *Fratres aruales disti sunt; quia fratria dixerunt. Fratria est Græcum vocabulum partis hominum; ut Apollini etiam nunc.*) Lego: *Sunt qui a fratria dixerunt. Fratria est Græcum vocabulum partis hominum, ut Neapoli etiam nunc*. Erant & iudices, qui de agrorum finibus cognoscebant, mutuatio nomine, de fratrum arvalium vocabulo, aruales sodales appellati. Quod ita in antiquo lexico scribitur, *αὐτὰρ οἱ περὶ ὁρῶν διαγινώσκοντες δικασταί*. Sed cum ista Sphinx ænigmata sic balbutiret, ut intelligi non posset, exstitit Ludovicus Rufardus, jurisconsultorum elegantissimus, qui istam ejus infantiam & balbutiem perciperet, & mihi indicaret. TURNEB. Vera lectio est, *ut Neapoli etiam nunc*. Strabo lib. 5, loquens de Neapoli: *πλείστα δὲ ἔχῃ τῆς Ἑλληνικῆς ἀγογῆς ἐν ταῦτα σώζεται, γυμνάσιά τε καὶ ἐφηβία, καὶ φρατρίαι, καὶ ὄνματα Ἑλληνικά, καὶ περὶ ὄντα Ῥωμαίων*. Satis hoc uno Strabonis loco hæc emendatio confirmatur. SCALIG. Idem in marg. notavit *Appuli*.

lin. 19. *Sodales Titii disti ab Titiiis avibus.*] *Sodales Titios* Varro dictos ait esse *a Titiiis avibus*: sed illæ aves cui hodie aucupi notæ sunt? Equidem esse neminem puto, qui eas magis cognoscat, quam spinturnicem, hominibus ignotam, ut censet Plinius: sed diversam utique ab bistrurnicia Marcellini, quæ in quadrupedibus numeranda est, ut & capreolus & bubalus; a qua & bistrurnicios equos, ut opinor, appellavit Vegetius in libro de Re veterinaria. Ubi tamen melius Bistrutitii edi multi censent, me non improbante. Vetus interpres Persii in illum locum: *Ingentes trepidare Titos*, a *titis titos* vocatos dicit. Servius dicit, *palumbes* vii'go appellari *tetas*. Isidorus, *Palumbes*, inquit, *eo quod sunt faræ pabulo, quas vulgus tetos vocat*. An hæc sint *titia aves*, intelligentioribus & doctioribus judicandum relinquo. TURNEB.

ibid. *Quas in auguriis &c.*] Ita legit Vertranus. Neque tamen id commisisset, nisi editione Romana motus. Tamen falsus est, ut puto. Nam in auguriis certis observari aves *Titias* dixit, quod non in omnibus observarentur, ut ex hoc loco apparet. SCALIG. Idem margini adscripsit lect. *tuguriis*.

lin. 21 sq. *Nam per hos fiebat, ut iustum conciperetur bellum, & inde desitum.*] Locut mendosus, litura fortasse emendandus. AUGUSTIN. In fecialibus, ait, *desitum esse* per eos bella indici, cum ipsius ætate ad res repetendas jam non mitterentur, sed tantum fœderibus faciendis intervenirent. Res autem repetere, erat clarigare. Sed quoniam homines eruditissimi negant, clarigationem esse hominum prehensionem & pignerationem, (quod ἀνδρολήσιον Græci vocant) iusque hominis prehendi & abducendi, placuit istum errorem eripere. Nam Livius hoc sensu ita locutus videtur lib. 8: *Ut ejus, qui cis Tiberim deprehensus esset, usque ad mille passuum pondo clarigatio esset.* In antiquo quoque lexico sic clarigatio exponitur, ἐνεχυρασίζ, ἐμνήσια, ἐνεχυρασμὸς, ἀρπαγή. TURNEB. Postremas duas voces putarunt vacare, cum tamen dicat Varro, hoc jam obsolevisse temporibus suis. Quod etiam idem ait apud Nonium. Itaque inde petat lector. SCALIG. Rectius arbitror legas: *Etsi desitum, ut.* Feciales ritu solemniter bella indicebant, & cum pugnare desitum, fœdere fidem pacis constituebant. Varro de Vita populi Rom. lib. 1: *Bella & tarde, & nulla licentia suscipiebant, quod bellum nullum nisi pium putabant geri oportere, & priusquam indicerent bellum iis, a quibus injurias factas sciebant, feciales legatos res repetitum mittebant.* Desitum bellum, ut Sallustius Jugurtha: *Omne bellum sumi facile, ceterum ægerrime desinere.* Livius lib. 44: *Non ante desitum bellari.* Silius lib. 10:

—positum tum fœdere bellum. ΠΟΡΜΑ.

lin. 30. *Quive nuntii senatus essent.*] Ita leg. pro vulg. *Qui vere nuntii &c.* SCALIG.

Pagina. 26.

lin. 6. *Tametsi cohortem in villa Hypsicrates dicit esse Grace* ταύρων *apud poetas dictam.*] Lego: *Tametsi cohortem in villa Hypsicrates dicit esse Grace* χορτον *apud poetas dictam.* Hypsicratis historici Amiseni mentio est apud Lucianum in Macrobiis, qui & aliquid hisce de rebus scribere potuit. Hypsicratis etiam grammatici libro decimo sexto Gellius meminit, qui de vocibus Latinis e Græco ortis scripserat. Ceterum grammatici Græci illud Homericum αὐλῆς ἐνὶ χορτῷ, de septo & ambitu chortis interpretantur. a qua etiam significatione illud Euripidis videtur manasse, σύγχορτα ναῖω πεδία, id est, vicinos & finitimos agros. TURNEB. Vulg. *Dicit esse Grace co-*

horton apud poetas dictum. Certissimum est, una litera demta *Chorton* legendum. *χόρτος*, ὁ περίβολος apud poetas. *Ἰλιάδος λ,*

Πίονα μῆρι' ἔκκε βοδὸς Διὶ τερπικραυνῷ,

Αὐλῆς ἐν χόρτῳ. Item *Ἰλιάδος ω,*

Αὐλῆς ἐν χόρτοισι κυλινδόμενος κατὰ κόπρον.

Inde Euripidi *συχορτὰ πεδία*. In editione Romana emendarunt *κουρδον*. Miror, cur non novas aures quærerent, quibus talia persuaderent, qui nova vocabula commentii sunt. Est enim hæc vox plane apud omnes auctores inaudita. SCALIG. Pro *Iscrates* idem in margine habet *Iphicrates*.

lin. 7. *Manipulos exercitus minimas manus.*] Vulg. *Manipulos exercitus nova manus.* *Manipulos*, pro *manipulus*, more antiquo, ut *maritos* apud Catullum. Quare facile noris, quæ temeritate hæc lectio mutata sit in editione Romana. SCALIG.

lin. 17. *Extremis subsidio.*] *Extremi subsidio*, placet viri cuiusdam docti conjectura. AUGUSTIN.

lin. 23. *Obsidium dictum ab obsidendo.*] Videtur M. Varro censuisse, *obsidium* scribi & *obsidium*, ut *diffidium* & *discidium*. Nam vel ab *obsidendo* ait dici, vel ab *obsindendo*. Quod enim scribitur ab *obsindendo*, ipso statim refellitur literarum sono, nec tam rationis intelligentia, quam auris perceptione ejus mendacium tenetur. TURNEB.

lin. 26. *Duplicarii dicti, &c.*] Uti Varro *duplicarios* vocat, quibus ob virtutem *duplicia cibaria dabantur*: ita armaturas duplæ Vegetius appellat, quæ consequebantur duplas annonas: simplices, quæ simplices. *Duplicarii* etiam explicantur in vetusto lexico *διμοιρίται*. TURNEB.

Pagina 27.

lin. 5 sq. *Classicos a classe: qui item cornu canunt, ut tum, cum classes comitiis ad comitatum vocant.*] Lego: *Classicines a classe, qui tum cornu utuntur, cum classes comitiis ad comitatum vocant.* Quin & sine præpositione, *comitatum vocant*, in optimo libro scriptum erat, supini significatione, a *comitare*, quod esset *simul ire*. Ciceroni quoque & Gellio *comitatus* significat *comitia*. Qui *classicos* hic legunt, eo falli videntur, quod lib. 5 Varro scribit, *classicus canat*. Sed tum *classicus* pro *classicum* ab eo usurpari videtur. Signa enim & classica & cornua canere dicuntur. *Classicines* etiam *classarii* vocantur, & a vetere grammatico *σαλλισται* explicantur: attamen si *classicus* cui placet, non repugnabo. TURNEB.

lin. 12 sq. *Opulentus ab ope, cui ea opima.*] Cui ea opima, ex conjectura. AUGUSTIN. Lego: Cui est opime. TURNEB.

lin. 14. *Ab eodem fonte Copia.*] Lego: *Ab eodem fonte copis.* TURNEB.

lin. 18. *Non a medendo, ac suendo, quæ omnia ultima. Huic rei earum rerum radices.*] Lego: *Quæ omnia ultima huic rei.* TURNEB. Lege & interpunge: *Quæ omnino ultima huic rei.* Deinde, quæ sequuntur, transposita sunt; quæ ita suo loco restituenda sunt: *Earum rerum radices in proximo libro aperientur: nec multa in eo obscura relinquam. Quare quod ab arte artifex dicitur: similis causa, quæ ab scientia vocatur aliqua, &c.* SCALIG.

lin. 29. *Vinum legere.*] *Vinum legere* in Varrone est *uvas legere.* TURNEB.

lin. 31. *Quas indagatur.*] *Quasi indagator.* utrumque ex libris. AUGUSTIN.

ead. *Venator a venatu &c.*] In explicando venatoris vocabulo, quod *inventum & advenum* ait, significat in eo inesse notationem inveniendi & adveniendi. TURNEB.

Pagina 28.

lin. 1. *Quod sequitur verbum adventum & inventum.*] Sunt, qui ita scribendum putent: *Venator a vento, quod sequitur feram ad ventum, & in ventum.* Legitur etiam: *Venator a venatu, quod, &c.* AUGUSTIN. Diverse castigatur, vel potius cruciatur, hic locus ab aliis. At hæc erat vera lectio: *Quod sequitur cervum ad ventum.* Error natus, ut solet, ex ignorantia veteris scripturæ, quam non animadverterant imperiti librarii. Certum enim scriptum erat, pro quo *verbum* legerunt. Idem error mirum quam frequens sit in Nonianis codicibus: ut in exemplo Sisennæ, *Ferabite*, pro *fera vite.* Et partim *fera vite*, partim *lauro & arbusculo ac multa pinu ac murteis abundat.* Nec defuerunt, qui in suis magnificis Thesauris tanto labore confarcinatis *Ferabitem* pro agresti summi apud veteres auctor. admonuerint. Itidem simile erratum apud eundem grammaticum in exemplo Varronis ab eo citato, verbo *satullare.* Nam cum vetus librarius scripsisset *poluuro*, pro *polubro*: ex eo factum, ut *poluere* hodie legatur in codicibus Nonii: sed perperam, ut dixi, pro *polubro*:

*Nec in polubro mystico coquam carnes,
Quibus satullem corpora, & famem ventris.*

Item eodem modo depravate leguntur verba Lucilii apud eundem: *Maximus si argento in verbi androgyni barbati mæcho cinadi*. Ubi tantum abest, ut in scriptura solum peccatum sit, ut etiam verba Lucilii manca sint. Nam ita scripserat Lucilius:

Maximu', si argenti sexcentum ac mille reliquit

Imberbi androgyni barbato mæhocinædo.

In verbi ergo pro *Imberbi*. Et volebat ostendere Nonius, *imberbem*, non *imberbum*, usurpatum esse a Lucilio. Ceterum *Vertranius in ventum*. Forſan, *Hinc venatus*. SCALIG. Forte legi poſſet *verſum*. *Venator* dicitur a *venatu*, inquit, quod ſequitur *feram undique verſum*, ad *ventum* & in *ventum*. nimis argute. *Venari* a *venis*, ſicut *veſtigare* a *veſtigiis*, *rimari* a *rima*. Ex eo *venatus*, & *venator*, & *venox*, canis *venatica*. Ennius Annali 10:

Veluti ſi quando vinclis venatica venox

Apia, ſilet: ſi forte feram ex nare ſagaci

Senſit, voce ſua niſſit, ululatque ibi acute. POPMA.

lin. 3. *Pecus ab eo, quod perpafcat, a quo pecora univerſa* &c.] Lego: *Pecus ab eo, quod paſcebant, a quo pecora univerſa*. Videtur Varro dicere, *Pecus pecoris* a paſcendo nomen habere; *pecus pecudis*, a pede. TURNEB. *Pecus ab eo, quod paſcebant: a quo pecora univerſa. Et quod in pecore pecunia tum conſiſtebat paſtoribus, & ſtandi fundamentum pes* (a quo in ædificiis dicitur *area pes magnus*, & qui negotium inſtituit, pedem poſuit) a pede *pecudem* appellarunt, ut ab eodem *pedicam* & *pediſequam*.] Ex his, quæ ſatis per ſe clara ſunt, & Varronis mentem aperte demonſtrant, ſatis conſtat, immerito hæc in editione Romana mutata fuiſſe. Quod qui fecerunt, non videbant ſane, quo ſpectabat mens Varronis, cum *pecudis* etymon exponeret, quamquam nimis anxie & exiliter. Quod enim veteres paſtores eſſent, id eſt, pecuariam exercerent, & omnis eorum copia in pecore conſiſteret; conſiſtendi autem fundamentum *pes*: a pede, inquit, *pecudes* appellarunt. Quia ut *pes* in homine, ſtandi, ſic *pecus* in re familiari pecuniæ fundamentum erat apud veteres. In quo vides Varronis λεπτολογίας in diſquirendis verborum etymologiis: cum dubium non ſit, *pecudes*, quod tonderentur, ποκάδας dictas. Unde πίκος apud Græcos, vellus apud nos remanſit. Latini vero *pecudes* potius, quam *pocudes* dixerunt, more ſuo: cum & Apellinem pro Apolline dicerent: item temperis, & pigneris, & elera, pro olera. Unde Elvela, olera minuta, & Elveola vitis, quæ

herbacei coloris esset. Titinnius: *Lenti calido elvela, ranula; rumices*. Sic etiam *hemonem* pro homine. SCALIG. Idem pro *pecora* in marg. habet *pecunia*.

lin. 6. *Pes magnus*.] *Pes magnus*, id est, constratus. Ita vocabant veteres ἐπίπεδον τὸ ἐπὶ μῆκος καὶ πλάτος. Sic in libris de limitibus agrorum legitur: *Planum est, quod Græci ἐπίπεδον appellant, nos constratos pedes: in quo longitudinem & latitudinem habeamus: per quem etiam agros, ædificiorum sola, & quibus altitudo & crassitudo ponitur: & opera telluris, inauraturas tabularum intelligimus, &c.* Plani nomine hic intelligitur, quod apud Varronem *pes magnus*. SCALIG.

ead. *Fundamentum instituit*.] *Negotium instituit*, ex libris utrumque. AUGUSTIN. *Et qui negotium instituit, pedem posuit*] Romani correctores castigantur de suo, & qui *fundamentum instituit*, &c. male: quamquam in musica qui πῶδα instituit, dicitur βάσιν τιθέναι. Atqui non necessario de ædificiis loquitur Varro: sed de iis tantum, quæ μεταφορικῶς deducuntur a pede. Itaque allusit Plautus *Asinaria*:

Ego caput huic argento fui hodie reperiundo. LIB. *Ego pes fui*. Ergo *pes* quodvis *fundamentum*. Hinc puto *Nepotes* dictos. Est enim vocabulum Græcum νέποδες, nepotes: quod πους ipse, id est, *fundamentum generis*, non essent, sed tantum ἀπόγονοι. Theocritus enim & Apollonius usurparunt νέποδας pro nepotibus, ἀντὶ τῶν ἀπογόνων. Quod & Festus annotat, ut cognoscimus ex ejus reliquiis, in quibus etiam apparet citasse Callimachi auctoritatem. Itaque puto me incidisse in eum locum Callimachi, quem Festus laudat. Nam cum ita citatum repererim apud grammaticos, οὐ γὰρ ἐργάτιν τρέφω τὴν μούσαν, ὡς ὁ Χῖος ὑλλικοῦν ἔπους, equidem non dubito ita legere:

— οὐ γὰρ ἐργάτιν τρέφω

τὴν μούσαν, ὡς ὁ Κεῖος Ὑλλίχου νέπους.

Intelligit de Simonide. SCALIG.

lin. 8. *Pedissequum*.] Ὀπάων, ὀπαδός. Ab eadem ratione vocabant a pedibus, & pedes. Plaut. *Menæchmis*: *Affervatore hoc sultis navales pedes*. Qui & pueri dicuntur, & Græce παῖδες. Antiquitus παῖς por dicebatur, unde Puer factum: quod Laconice & plerisque Dorientibus *pes* πῶρ diceretur. Hinc Marcipor, Publipor, Quintipor. Varro: *Quintiporis Clodiani fori ac poemata gargaridians dices*, O fortuna, o Fors Fortuna. SCALIG.

ead. & sq. *Peculatoria oves, aliudve quid*.] Arbitror scri-

plisse Varronem, *peculia a pecore, oves, aliudve quid*. Plautus confirmabit nostram scripturam, qui in Aulularia ait:

Etiam opilio, qui pascit, mater, alienas oves,

Aliquam habet peculiarem, qui spem soletur suam. TURNEB.
Pro *peculatoria* marg. Scalig. exhibet *peculatur*.

lin. 9. *Id enim peculium primum.*] *Indidem peculium primo: hinc peculatum, publicum furtum, & peculatoria oves, aliudve quid.* Hæc enim inversa erant. SCALIG.

lin. 10. *Primo ut cum pecore diceretur multa.*] Nimium præceps fuit Vertranius in hoc loco transponendo. Dicit enim Varro, *peculatum esse proprie, cum averfa pecunia esset ex multa publica, quæ fiebat pecore: a quo pecore peculatum vult dictum, cum ea multa avertetur.* Nihil igitur mutandum. SCALIG.

lin. 12. *Ex qua fructus major.*] Hoc sane corrigere operosum fuerit, cum cetera desiderentur. Neque solum ea deficiunt, quibus de multa agebatur, sed etiam totum principium sequentium, in quibus animalium etymologias persequerebatur. Tamen legerim, *Ex qua fructus de malo*. Nam facile fuit *l* in *i* mutari, ut alibi sæpe id accidit. Quod cum factum esset, ex *majo*, *major* fecerunt. Deinde addita præpositio, ut infinitis locis in his libris commissum est. *Æs*, fructum, lucrum de malo habere dicebantur, qui intervertendo aliquem lucrabantur. Ita loquuntur Plautus & Apulejus. Hoc est, quod ait Aristophanes,

Οὐκ ἐκ δικαίου τὸν βίον κεκτημένοι. SCALIG.

ead. & sq. *Hinc est, quod Græcis Bos, βους*] Lego: *Hinc est, qui Græcis ὤς sus, quod ὄς: bos, quod βους*. TURNEB.
Vulg. *Hinc est, quod Græcis illis usus, quod βους bos*. Manifesto huic tractatui deest principium, quod miror in neutra editione animadversum esse. Neque tamen in eo solum errarunt: sed etiam cum vocem illam *usus* sustulerunt, quam putarent vacare. Atqui ex ea faciundum erat plane, & diserte, ὤς, sus. *Quod Græcis ὤς, sus, quod βους, bos*. SCALIG.

lin. 19. *Vitulus quod Græce antiquitus ἰταῦλος.*] Lego: *Vitulus quod Græce antiquitus ἰταλός*, quæ vox, ut ait Hesychius, taurum significat. Apud Gellium Varro lingua veteri Græca ἰταλούς boves significasse dicit. TURNEB.

lin. 21. *Capra, carpa.*] Turrenum sive Etruscum vocabulum. Hesych. SCALIG.

lin. 22. *Omnicarpæ capræ.*] Quisquis fuit is poeta, qui hoc dixerit, senserat capras ποικιλοφάγους esse: propter quod Ar-

M. T. Varro. Vol. II.

E

chelaus semper febre laborare eas putaverat. Eupolis quoque comicus idem sentiebat, cum ita capras loquentes introduxerat, βοσκήμεθα ὕλης παντοδαπῆς ἀπο, ἐλάτης κομάρου τε πτόρβους ἀπετρώγουςαι, & quæ sequuntur. Valde enim manca & corrupta sunt apud Plutarchum, & ejus simiam Macro-
bium. SCALIG. Idem in marg. *omi carpe capre.*

lin. 24 sq. *Porcus, quod Sabini dicunt de aprino porco poridus, inde porcus.*] Reperio: *Porcus, quod Sabini dicto, a primo porcopor, inde porcus*, hoc sensu, Sabinus dicere solet, id est Sabini, *porcopor*, id est, porci puer & foetus. Alii legunt oppido quam eleganter, *quod Sabini dicunt de aprino porco porcus, inde porcus.* ut a Sabinis catulum apri porcum fuisse appellatum intelligamus, si *aprunum* legas, nihil intererit. TURNEB. Vulg. *Porcus, quod Sabini dicunt a primo porco, poride porcus.* Alii inferciunt pro animi sententia quidquid in buccam, ut ajunt. Hoc igitur, quod in manu est, agamus. Nam hæc est, quam veram putamus, lectio: *Porcus, quod Sabini dicunt aprum porcum: proinde Porcus.* Qui meliorem attulerit, causam non dico, quin merito nostra explodatur. SCALIG. Antiqua lectio: *Dicunt a primo porro poride porcus.* unde apparet legendum: *Dicunt a primo porcum por, inde porcus.* Sabinus fortasse nomina præciderunt in extrema syllaba, quemadmodum Osci, quorum sunt *capital, famul, facul*, & alia: quæ imitatus Ennius dixit, *endo suam do*, & *altisonum cal.* & Lucilius, *proras despoliate*, & *detundite gubernæ*, pro *domum, calum, gubernacula.* Sic ergo *porcum* dixerunt *por*: quæ vox Romanis vetustissimis denotavit puerum, ut *Marcipor, Lucipor, Caipor*; de quibus alibi. POPMA.

lin. 27. *Κάπρω καὶ πόρκῳ.*] Idem de re rustica lib. 2: *Porcus Græcum nomen est antiquum, sed obscuratum: quod eum nunc vocant χοῖρον.* Utrumque verum est. nam & Græca est vox, & ita obscurata, ut neminem veterum, quod sciam, qui quidem hodie existant, ea usum esse putem, præter unum Lycophronem. Cujus adscribam versus ex *Alexandra*:

Στένω σὲ πάτρα, καὶ τάφους Ἀτλαντίδος
Δύπτου κέλαρος, ὅς πότ' ἐν βραπτῷ κύτει,
Ὅποια πόρκος ἰστρίεὺς τετρασκελὴς
Ἀσκή μοιήρης, ἀμφελυτρώσας δέμας,
Πειδυμνιάτης κέρκος ὡς, ἐνέξατο.

Nam quod interpretis fratris simillimus, homo gloriæ & vanitatis Græcanicæ plenus, commentus est de nescio quo animali, quis non videt fabulosum esse? Non enim vult poeta Darda-

num nataſſe, ut porcum, aut potius ut animal illud, quod excogitavit Tzetzes: ſed vocat *μοῆρη*, ut aprum. Nam apri *μοριοι* dicuntur, ut & apud Latinos poſteros, *ſingulares*. *Ælianus*, καλοῦνται δὲ καὶ τῶν ὕων μοριοί τινες. Stulte enim facit, cum putat, duas comparationes eidem rei attribui: prima enim tantum, quod ſolus natarit; altera, quod ut *κέπρος*. Quæ eſt de Homero ſumta, cum idem de Mercurio canit. Deinde quam ridiculus eſt in interpretatione illius vocis *ἀσκῶ*, quaſi non potius utrius natarit. Quod dictum eſt per appoſitionem *ραπτῶ κύτει*. Et cum vocat *ἰστρία*, manifeſto *Ercynium* aprum intelligit. Ergo qui poſtea *κάπρος*, primo apud veteres dictus eſt *πόρκος*. SCALIG.

lin. 28. *Noſtri arviga.*] Scribendum puto, *Aringa*. *Hefychius*, ἀρίχα, ἄρρεν πρόβατον. Quæ ſcriptura reponenda in Feſto & Donato: apud quos mendose *Aruga* & *Haruga* legitur. SCALIG.

lin. 31. *Et in pontificalibus libris videmus.*] Al. *Pontificiis*. Interpungendum autem poſt verbum *videmus*. Quod cum in editione Romana factum non ſit, tantum ſibi permiferunt, ut alterum verbum deleverint: quod viderent, hæc duo commata aliter apte hæreſe non poſſe. Ceterum ita ſenſus perfectus eſt, nihil ut præterea ad ſententiam deſiderari videatur. Putarim tamen ita melius legi poſſe, *Et in Pontificalibus libris bidentes*. Nam hic quoque idem error nocuerat, de quo ſæpe jam admonuimus: quia ſcriptum eſſet *videnteis*. Certe bidentes erant hoſtiæ, quæ & cornigeræ eſſent, & duos dentes eminulos haberent: in qua ſententia eſt Feſtus, etiamſi aliter diſputetur apud *Gellium*. *Hefychius*: Κεραῖδες, τῶν προβάτων τὰ θῆλα τὰ ἐνδὸν ὀδόντας ἔχοντα. Aliter, ut puto, ſi carerent illis, ἀτελεῖς erant, & ad ſacrificia ineptæ. Nam ſi bidens dicta eſt, quaſi biens, cur bidentis, non bidennis, aut biennis, dicitur? Atqui magis aperit etymon, quod & ambidentes apud veteres vocarentur. Sed id requirebatur in hoſtia, ut duos dentes haberet ceteris longiores: quemadmodum & in tauro τελείῳ, ut diverſa cornua haberet, & patentia. Ab eo dicebantur *patales boves*. *Plautus Truculento*: *Ego ruri bimaxari me mavelim patalem bovem*. De hoc loco intelligit *Fenſ*, cum ſcribit, *patalem bovem* dici a *Plauto*, qui diverſa ſornua habeat, & patentia. Meminit & dictione *Προπαυῖν*. Itaque & Græci quoque ab eadem mente ejuſmodi boves vocarunt πεταλεῖς. *Athenæus* libro 9: Πεταλεῖδων δὲ οὐδὲ μνημονεύει Ἀχαιοὶς ὁ Ἐρετρίεὺς ἐν Αἰδωνι Σα-

τυρικῶν. deinde: Πεδάλιδας δὲ αὐτὰς εἶρηκε, μεταφέρων ἀπὸ τῶν μύσχων. οὗτοι γὰρ πεταλοὶ λέγονται ἀπὸ τῶν κέρατων, ὅταν αὐτὰ ἐκπέταλα ἔχωσι. Item & πετηνοί. Hesychius: Βοῦς πετηνός, ὁ ἔχων ἀναπεπταμένα κέρατα. SCALIG.

Pagina 29.

lin. 3. *Agnus.*] Ἀγνός. Item *Canis* lin. sq. κύων, κυνός. v in α. ut κύλιξ calix. SCALIG.

lin. 4 sq. *Nisi quod tuba, & cornu, signum cum dant, canere dicuntur. quod hic item, & nocticulus.*] *Lego: Nisi quod ut tuba & cornua signum cum dant, canere dicuntur: quod hic item & noctulucus, id est, interdiu & noctu.* Nomen est fictum compositumque e duobus adverbii noctu & lucu, ut e per & diu, perdiu. Erit fortasse, qui noctu lucu legendum censeat. Cui liberum esse jubebo hac conditione, modo noctulucus legendi aliis potestatem non eripiat. Quoddam vocabulum suscitavit redivivum in Apulejo & Petronio Petrus Pithœus, omni liberali eruditione ornatus, & antiquitatis ignoratæ quasi Pythius alter, oraculis suis enarrator & illustrator maximus: quod vocabulum propter soni vicinitatem animo incesfit meo. Est autem *internuculus*. Apulejus: *At enim internuculos recens cognitos.* Petronius: *Video quosdam internuculos nudaſque meretrices furtim conspatiantes.* Censeam potius duabus vocibus *inter nuculos* legendum, & meritorios significari *pueros, concubinos*, qui nondum reliquere nuces, sed etiamnum inter eas versantur. Nam a Catullo scribitur: *Concubine, nuces da.* TURNEB. Miror, correctores non vidisse, vocem *nocticulus*, quia nihil significaret, corrigendam fuisse: præsertim cum etiam locos integros attentare conati sint. Hic enim opus est eo epitheto, quod juvet Varronis sententiam, qui a voce *canis* vult deduci nomen ipsius animalis; ut ita legendum esse appareat: *Quod hic item nictaculus in custodia, & in venando signum voce dat, canis distus.* Est enim elegantissima vox a *nictando* detorta, quod Græci dicunt σκυζᾶν: quod solent facere canes in venatu, & in custodia. Ab illa ergo nictatione, qua signum dat (signa vero canere dicuntur) anxie nimis & putidiuscule Varro *canis* etymon deducit. In libro P. Victorii scriptum *Noctulucus*: an perperam pro *Noctulugus*? Hanc etiam vocem usurpavit Lucilius pro obicæno, id est, mali ominis, quales sunt bubones, aut similes aves noctu lugentes. An quod in somnis noctu σκυζᾶν solent? de quo

elegantissimi versus Lucretii existant, & scripsit Æschylus in Diris:

Ὅναρ διώκεις θῆρα, κλαγγαίνεις θ' ἄπερ
Κύνων, μέρμεναν οὐ ποτ' ἐκλιπὼν πόνου. SCALIG.

lin. 6. *In custodia.*] Veteres canes vocabant *custodes*: & contra, qui custodiæ præfecti erant, *canes*. Æschylus Agamemnone:

Γυναιῖκα πιστὴν δ' ἐν δόμοις εὖροι μολῶν,
Οἷαν περ οὖν ἔλειπε, δωμάτων κύνα.

Item ibidem:

Λέγοιμ' ἂν ἄνδρα τόνδε, τῶν σταθμῶν κύνα,
Σωτῆρα τῆς.

Columella: Nunc, uti exordio sum priore pollicitus, de mutis custodibus loquar: quamquam canis dicitur falso mutus custos.

In carmine obsceno:

Ne, dum me colitis, meumque numen,
Custodes habeatis irrumatos.

id est, *canes*. Plautus quoque in Milite αἰνυγματικῶς huc al-
lusit. Cujus hæc verba:

Nam os columnatum poetæ inesse audiui barbaro,

Cui bini custodes semper totis horis accubant.

Nævium sentit poetam illum conjectum esse in vincula. Canem vero genus esse vinculi, nemo paulo humanior ignorat. Itaque *custodes* vocavit, quia ita *canes* quoque vocabantur. SCALIG.

lin. 15. *Camelus suo nomine Syriaco in Latium venit.*] Reperio: *Camelus suo nomine Syriaco in Latinum venit.* Tamen *Latium*, quod editur, egregie placet. Hujus animalis nomen movet me, ne ita *camelariam* amplectar, ut *camelasiam* ejiciam, præsertim cum nobilissimus jurisconsultus Ludovicus Rursardus certiolem me fecerit, apud Marcellinum lib. 17 *camelasium* reperiri: ut *camelasia* sit munus, *camelasium* inditum eo nomine tributum. Ego ideo *camelariam* probare non poteram, quod istam declinationem deducere non poteram, ut nec Budæus, sine controversia omnium doctissimus, potuerat. Nunc vero, ut ab ἵππος ἱππάζειν, & ἱππασία deducitur, ita, quasi a κάμηλος καμηλάζειν declinetur, καμηλασία recte derivari cenfeo. TURNER.

lin. 16. *Alexandria Camelopardalis nuper adducta.*] Vulg. nuper adveſta. C. Plinius lib. 8, cap. 18: *Camelopardalis Diſtictoris Caſaris Circenſibus ludis primum viſa Roma.* Dion lib. 43: Περὶ δὲ δὴ τῆς καμηλοπαρδάλεως ὀνομαſμένης λέ-

- γεται, ὅτι τότε πρῶτον εἰς τὴν Ῥώμην εἰσῆχθη, καὶ πᾶσαν ὑπεδείχθη, & quæ sequuntur. graphice enim eam describit. SCALIG.

lin. 20. *Cervi*, quod magna cornua gerunt — quasi gerui.] Cur non κεραὶ potius? Item *Volpes*, quod volat pedibus: quasi non sit ex ἀλώπηξ. Item *Virgultum* a viridi: non autem, quod prius, virguletum. Virgulæ. δάμνοι. SCALIG.

lin. 25 sq. *Proxima animalibus* &c.] Ex vestigiis priscae scripturae legendum: *Proxime animal sunt ea. ἐγγυτάτω τοῦ ζώου*. SCALIG.

lin. 30. *Pinus*.] Marg. Scalig. *nux*.

Pagina 30.

lin. 2. *Nux*.] Alii a *nocendo*, quomodo & Græce quoque κάρνον, παρὰ τὸ καρῶν. Est autem vox Syriaca Luz. Sed *l* in *n* abiit, ut *Lympha*, *Nympha*. SCALIG.

lin. 5. *Ruta* ——— *Radix*.] Plerique admiratione quadam obstupescunt, defixique hærent in vestigio, velut amentes inopesque consilii, incredibile censes, quod a Varrone scribitur, *rutam* & *radicem* verba esse origine & domo Græca: sed profecto mirari desinent, & ad se redibunt, si ῥύτην a Nicandro usurpári intellexerint & ῥάδικα. quamquam posterius hoc verbum baculum & virgam in Nicandro significat. TURNEB. Interpres Theriacorum Nicandri: ἰόλαος ἐν τῷ περὶ Πελοποννησιακῶν πόντων, τὸ πῆγανον ὑπὸ Πελοποννησίων ῥυτὴν καλεῖσθαι φησι. Hesychius: ῥυτὰ, τὰ στόμφυλα, καὶ πῆγανον λευκόν. SCALIG.

lin. 13. *Brassica*, ut *præsca*: quod ex huius scapo minutatim præscaitur.] Lego: *Brasica*, ut *præsca*, quod &c. Veteres *præsicare* pro *præsicare* dicebant: quam scripturam flagitat analogia *brasica*. Sic in Rudente a Plauto scriptum est, *Exfiscasque arundinem*. TURNEB.

lin. 17. *Cucumeres*.] Cucumis, κικυῶς apud veteres dicebatur. Inde nostrum Latinum: ne-putes Varroni de hac re assentiendum. SCALIG.

lin. 18 sq. *Fruſtus a ferendo res: & hæ, quas fundus, & hæ, quæ in fundo feruntur, ut fruamur.*] *Fruſtum* a ferendo deducit: ante videbatur a *fruendo*, nisi quis locum e loco castigandum putet: aut Varro libera quadam interpretandi licentia utatur, & unde commodum est, natales verborum re-

tat. Locum hunc tamen non sine labe & vitio esse credo; huncque in modum lego: *Fruſtus a ferendo: res hæ, quas fundus, & hæ, quæ in fundo ferunt, ut fruamur.* TURNEB. Scribe: *Fruſtus a ferendo, res, & hæ, quas fundus, & hæ, quæ in fundo ferunt, ut fruuntur.* Ut, inquit, res fruuntur, tam quæ ferunt in fundo, quam quæ feruntur. Nam frui etiam paſſive dixiſſe veteres, auctores ſunt grammatici. Hæc, quam appoſui, eſt vetus ſcriptura, niſi quod non *fruuntur*, ſed *fruamur*, habebat. SCALIG.

lin. 20 ſq. *Sed hæ e terra, etiam Frumentum, quod exta loco quo ſolent addi ex mola, id eſt ex ſale & farre molito.*] Sic in veteri libro Achillis Maſei, quo multum uſi ſumus. In alio libro eſt, *exta ollica*. Scribendum forſitan eſt: *Extæ olla coqui ſolent addita mola: ea eſt ex ſale & farre molito.* Valerius Maximus libro 2, cap. 1, ita ſcribit: *In ſacrificiis mola quæ vocabatur, ex farre & ſale conſtat: exta farre ſparguntur.* AUGUSTIN. Locus hic in excuſis exemplis ſaniolus eſt, & Chironio ulcere fœdatus; quem tamen ſic perſanari poſſe librorum, non iſtorum formulariorum, ſed priſcorum, medicina credo: *Etiam frumentum, quod ad exta ollicoqua ſolet addi ex mola, id eſt, ſale & farre molito.* Ulcus fere ſanatum eſſe, e Feſto docere poſſumus. is enim, *Aulicoqua*, inquit, *exta dicebant, quæ in aulis coquebantur, id eſt, elixa.* Nam ſæpenumero torrebant. Maro:

Pinguiaque in veribus torrebimus exta colurnis.

In arvige hoſtia elixabant. Varro: *Hæ ſunt, quarum in ſacrificiis exta in olla, non in veru coquuntur.* Hinc & olla extaris apud Plautum in Rudente. & in antiquo lexico extar exponitur olla, ubi exta coquebantur: ut *extalis*, ἀπὸς, ut & hoc interea inferam. TURNEB. Vulg. *Extæ ollica*, quo &c. *Ollicoqua* ex Feſto. Inde *extaris olla* Plauto. SCALIG. Vetus ſcriptura: *Sed ea terra etiam.* Unde totus hic locus ita forſitan legendus & diſtinguendus eſt: *Sed ea extaria etiam. Frumentum, quod ad exta aulicoqua ſolet addi, Mola, id eſt, ex ſale & farre molito. Fruges & frumentum*, inquit, adhibentur etiam ad exta in ſacris, ut quod ad exta elixa, vocatur *mola*. Extaria frumenta, quibus exta in ſacrificiis ſpargebantur, ut Plauti Rudente olla *extaris*, in qua exta coquebantur; & *aulicoqua exta*, quæ in olla, non in veru, coquebantur. Feſtus: *Aulicoqua exta dicebant, quæ in aulis coquebantur, id eſt, elixa.* Idem: *Mola vocatur etiam far toſtum & ſale ſparſum, quod ea molita hoſtiæ adſpergantur.* Valerius Maximus lib. 2: *In ſa-*

erificiis mola quæ vocabatur, ex farre & sale constat, quia extra farre sparguntur. Eandem intelligit Virgilius lib. 12:

Dant fruges manibus salsas. POPMA.

lin. 25 sq. *Puls appellata, vel quod ita Græci.*] *Al. Puls ita appellata, quod ita Græci.* Πόλτος. vide Athenæum. SCALIG.

lin. 27. *Quod ita sonet, cum aqua ferventi insipitur.*] *Lego: Cum aqua ferventi insipitur.* In vetere tamen libro *insipatur* reperiō, ut *disipatur* & *obsipatur*. Sed *insipiat* Cato dicit, & Festus *insipere* interpretatur *farinam jacere pulii*. TURNEB. *Obsipare* tamen & *insipare* *farinam*, non *Insipere*, dicebant veteres; tametsi eodem modo Pomponius Attellanarum scripor usurpavit:

Facile ut ignis servat, ligna insipite, far concidite.

Quod vero dixit de sono ferventis pultis, simile Nævii — bilbit amphora. Item Eubuli comici apud Athenæum lib. 6:

Λοτὰς παρλάζει βαρβάρῳ λαλήματι.

Patina cachinnat bulliente murmure. SCALIG. Idem pro *insipitur* in marg. *inspergitur*.

lin. 28. *Panis, quod primo figuras faciebant mulieres in panificio Panis: posteaque figuras facere instituerunt alias. A pane & faciendo Panificium cœptum dici.*] *Lego: Panis, quod primo figura faciebant, ut mulieres in lanificio panus: posteaquam ei figuras facere instituerunt alias, a pane & faciendo panificium cœptum dici.* *Panus* in lanificio est tramæ involucrum, quod tumet rotundumque est: a qua similitudine *panis* est appellatus. Sed & *panus* tumor est inguinum. TURNEB. Athenæus lib. 3: Πανός, ἄρτος, Μεσσάπειοι. καὶ τὴν πλησμονὴν πανίαν, καὶ πάντα, τὰ πλήσματα. Deinde: καὶ ῥωμαῖοι δὲ πάντα τὸν ἄρτον καλοῦσι. Tamen non caret ratione, quod ait Varro. *Panu:* enim τολύπη, glomus. Unde quædam placeniz, quod ad eum modum confictæ essent, τολύπαι dicebantur. Meminit Athen. lib. 3. Clemens Alexand. Protrept. οὐ σπασμαῖ ταῦτα, καὶ πυραμίδες, καὶ τολύπαι, καὶ πόπανα πολυόμφαλα. *Glomus* vocabatur Latine, quod πολύπη glomus. auctor Festus. Vel est quod Pollux lib. 6: Ὀνομάζετο δὲ τινα καὶ πηνία, ἃ καὶ τοῖς πλακοῦσιν ἐπέτιζετο, προσεκότα πηνίσις. λευκὰ δὲ ἦν τὴν χροάν. quod Varro videtur innuere. Alioqui scio, πηνίον, & Dorice πανίον, ἀντὶ τῆς ἀτρακτυλλίδος sumi; cum hic ἀντὶ τῆς τολύπης. Unde & tumor inguinum (qui morbus pueros infestare solet) vocatur *panus*: & paniculæ Plinio τὰ τολυποειδῆ. At *panica* in miho aliud est; id enim a Græco etiam manavit. πηνίκη enim

αἱ τρίχες, καὶ ἡ κόμη. Theophrastus φόβην vocat. Τὰ μὲν, inquit, ἔχει στάχυν· τὰ δὲ χεδροπὰ, λοβόν. τὰ δὲ πεγ-
 χρώδη, φόβην. ἢ γὰρ καλαμώδης ἀπόφουςις, φόβην. Unde
 apud eundem, ἀποχέεται δὲ οὐκ εἰς στάχυν, ἀλλ' οἷον φόρ-
 βην, ὥσπερ ὁ κέγχρος, καὶ ἔλυμος. in illis, inquam, verbis
 perperam φόρβην legitur pro φόβην. Apud Plinium quoque
 libro 18, cap. 7, mendum insigne, vix paucis animadversum,
 inolevit, in illis verbis: *Milium*, inquit, *inter hos X annos*
ex India in Italiam inuestum est, nigrum colore, amplum græ-
no, arundineum culmo. Adolefcit ad pedes altitudine VII præ-
grandibus culmis: lobas vocant: omnium frugum fertilissimum.
 Nam phobas pro lobas, ex Theophrasto. SCALIG.

Pagina 31.

lin. 2. *Unde id dictum. Nisi ab eo, quod Græci κόκκον.*] Re-
 perio in veteribus libris, quod lectoribus dijudicandum relin-
 quo: *Nisi ab eo, quod Græci κρόκην.* TURNEB. *Unde id di-*
ctum; ab eo, quod Græcis κοκκίαν. a quo Græcis κόκκος gra-
nium dictum. Potest ita legi, ut posuimus. SCALIG.

lin. 4. *Horreum ab horrendo.*] *Ab horrido.* ex conjectura.
 AUGUSTIN.

lin. 5. *Quod tritum est spicis.*] Reperio, *tritum ex spicis.*
 TURNEB. *E spicis.* SCALIG.

lin. 6. *Nam id prius μέλιν.*] Lego: *Nam id μελίνη:* est
 tamen aliis μελίνη, panicum, milium, κέγχρος. nonnulli
 μελίνην genus milii censent, quos sequitur Varro. TURNEB.

lin. 7. *Libum, quod libaretur priusquam esset, ut erat, co-*
ctum.] Lego: *Libum, quod ut libaretur, priusquam essetur,*
erat coctum. Ait, libi partem primum solitos esse veteres liba-
 re, reliquum deinde comesse, atque ex eo a libatione nomen
 adeptum esse. *Essetur autem est comederetur.* TURNEB. For-
 san, *quod libaretur, priusquam essent, coctum.* Quod id libare-
 tur coctum, priusquam essent, id est, comederent. Et fortas-
 se illa vera est lectio. SCALIG.

lin. 8. *Testu caldo.*] Marg. Scalig. *testa calda.*

lin. 11. *Circuitum æquabiliter fundebant.*] Vulg. *aqualiter:*
 Hic *fundere, ἐλαύνειν.* unde νήλατοι genus libi. SCALIG.

lin. 14. *A globo farinae dilatato. Item in oleo cocti, dicti a*
globo Globuli.] Lego: *A globo farinae dilatato item in oleo*
cocti, dicti a globo, globi. TURNEB.

lin. 18. *Θρύλλον, καὶ τρύφον, & placenta, quod edebant cum*

pulte.] *Et placenta.* Quod edebant &c. rectius est. AUGUSTIN. Legō, antiquitatem secutus, non istorum recentium exemplarium novitatem, *Ut thrion & placenta.* *thrion* ab Atheniensibus jucundum quoddam edulium vocabatur, quod frondibus ficulnis (quæ *ῥρία* Græce vocantur) involvebatur. Sunt & *ἰτρία* Græcis lagana, si quis forte hoc loco ita legendum putet. TURNEB. Vulg. *Triton & placenta.* Poterat legi *Itirion*, *ἰτρίον*, ut aliquando putavimus: postea tamen vera visa est lectio, *intritum*: præsertim cum apud Latinos *Itirion* nunquam repariatur. Est enim *ἔνδρυπτον*, καὶ *πλακοῦς*. Athen. interpretatur *πεμμάτιον λεπτὸν διὰ σπασμοῦ καὶ μέλιτος*. Demosthenes, *μισθὸν λαμβάνων τούτων ἔνδρυπτα, καὶ στρεπτούς, καὶ νεήλατα*. Hesychius, *ἔνδρυπτα, τὰ ἐκπέμματα, ἢ τὰ ἐντρίβόμενα βρώματα*. Melius tamen alibi legitur, *ἐντρίτον, τὸ Διονυσίου ἐμβρομα, ὃ Γαλάται ἐκβεκτόν φασιν*. Apud Apitium libro 9 Embractum Bajanium legitur: quod est genus intriti: ut non dubitem legere *intritum*, καὶ *πλακοῦντα*. Tamen *interere* est verbum culinarium apud Terentium: *Tute hoc intristi*: unde *intritum* potius deducendum erat. Aliorum ridicula commenta nihil moramur, qui cum hic inepta vocabula *τρύφον καὶ ῥύλλον* induxerint, facile indicant, ea ex sua culina, non ex Græcorum munimentis, produxisse. SCALIG.

ead. Quod edebant cum pulte — *Pulmentum*] Charisius legit: *Pulmentum*, quod id cum pulte essent, ut Plautus. inde *pulmentarium dictum*: longe melius sane. Locus vero Plauti, quem intelligit, exstat in Aulularia:

Pulmentum quin ei pridem eripuit milvius.

ut Vertranium defecerit memoria, aut diligentia, qui in nulla comœdia Plauti exstare putaverit. SCALIG.

lin. 19. *Ab eo Pulmentum, ut Plautus: hinc Pulmentarium dictum &c.*] Reperio in veteribus libris: *Ab eo quod pulmentum, ut Plautus, hinc pulmentarium dictum. Hoc primum, inquit, debuit pastoribus cascus.* Pereleganter ait, cascum hoc pastoribus debuisse, ut eorum esset *Pulmentarium*, id est, obsonium, quod cum pulte vel pulmento comessent, ut cum pane obsonium edimus. TURNEB. *Hoc primum debuit pastoribus.*] Vulg. *tepuuit*: facete. Hoc enim vult, Antea pastores crudis tantum vescabantur: cum autem cocta cœperunt esse, hic fuit primus cibus inter illa cocta: maxime cum puls, a quo pulmentum, sit primum coctorum edulium. Romana editio & Vertranianus hæc valde corrupta habent. SCALIG. Pro *debuit* marg. Scalig. *fuit*. Est Græcum loquendi genus, pro pulmentarii usum

præbuit. ita enim illi dicunt ὀφλισκάνειν γέλωτα, ὀφλισκάνειν μωρίαν. Euripides Alceſtide: Αἰνῶ μὲν αἰνῶ, μωρίαν δ' ὀφλισκάνει. Juvenal. Sat. 10: Quæcunque maritis iratis debent. Paulo ante leg. *Thrion*, & *Placenta*. Græci vocant Σρίον genus edulii, quod frondibus ficulnis involuebatur: de quo Athenæus, Hefychius, & alii. hinc *Atharathrium*, Plautus Pseudolo. POPMA.

lin. 24. *Quæ nimis cruda esse poterant, decoquebant in olla. Ab olla olera dicta.*] *Quæ minus cruda.* Ex conjectura. AUGUSTIN. Lego: *Quæ minus cruda esse poterant, decoquebant in olla: ab olla olera dicta.* Dicit autem, quæ non poterant comesse cruda. TURNER.

lin. 26. *Quod rueret e rure, Ruapa: unde Rapa.*] Lego: *Quod e terra crueretur, ruapa, unde rapa.* TURNER. Vulg. *Quod terræ rure Ruapa, unde Rapa.* Romana editio, & Vertranus, οὐδὲν ὕγιες. Ita legendum erat: *Quod e terra ruerent, Ruapa, unde Rapa.* sane inepte e terra hæc etymologia eruitur a Varro, quæ adeo terrestris sit & plena ruris. Græcum enim est ῥάπυς: unde etiam ῥάφανος. Athenæus lib. 9: Σπύσιππος δὲ ἐν δευτέρῳ ὁμοίων, ῥάφανος, φησὶ, γογγυλῆς, ἀνάρρινος, ὅμοια. τὴν δὲ ῥάφον Γλαυκὸς ἐν τῷ ὁψαρτυτικῷ διὰ τοῦ πηλῶς καλεῖ ῥάπυν. Etiam supra, ubi ait, *Caulis, lapathium, radix.* Sic enim antiqui Græci, quam nunc ῥάφανον. puto legendum, καυλὸς, λαπάδιον, ῥάπυς. Nam ῥάδιξ aliud est. SCALIG.

lin. 27. *Olea grandis, Orchitis: quod ea antiquitus Orchemora*] Legendum: *Olea grandis orchitis, quod ea Attico orchē minor.* Nam orchitis etsi magna est, est tamen minor orchē, olea quadam Attica. *Orchas* etiam vocatur hæc, ejusque mentio est apud Maronem & Festum, his verbis: *Orchitis genus oleæ, ex Græco dictum ὄρχεις, quod sit magnitudine instar testiculorum.* In antiquo lexico scribitur: *Orchæ, ἐλαίαι ἐπιμήκεις.* Quidam hic antiquitus legunt. TURNER. Forte: *Quod ea, ac testiculus, Orchis major.* Festus: *Orchitis genus oleæ ex Græco dictum, quod sit magnitudine instar testiculorum.* Glossarium: *Orchæ, ἐλαίαι ἐπιμήκεις.* POPMA.

lin. 29. *Suilla sic ab illeis generibus cognominata.*] *Melius legeretur, a suillis generibus.* SCALIG.

Pagina 32.

lin. 3 sq. *Ut crudum nimium habet humoris.*] Non desinam

Varroni molestus esse, ejusque vulnera ulcerare, aut cicatrices obductas rumpere & aperire: invitus tamen, qui sanandi potius animo malum ejus attingam, quam lædendi. Emendo igitur, *Et ut crudum nimium habet humoris*. TURNEB.

lin. 8. *Et ut servarent, salere.*] Diomedes ita scripsisse Varronem existimat, non *salire*, lib. 1, cap. 4. AUGUSTIN.

lin. 9. *Tergus suis, ab eo, quod eo tegitur. Perna a pede suis, a nomine ejus. Offula dicta, ut ossa minima in sue.*] Lego: *Tegus suis, ab eo, quod tegit, ut perna a pede fueris, a nomine ejus: offula, ab ossa minima fuerat.* Apparet e derivatione Varronis, veteres non tantum *tergus*, sed etiam *tegus* dixisse. Certe apud Plautum in Captivis hic versus trochæus *tegoribus* postulat:

Dii immortales, ut ego callos detruncabo tegoribus.

Attamen si in Varrone *tergus* placet, detracta litera deductio ejus fiet. Jam *fueris* pro *suis* dixerunt veteres, & *boverum* pro *boum*. Cato: *Quod juga boverum? Suera* quoque est *suilla* caro, prisca voce. TURNEB. In antiquius excusis (apud quos semper certior lectio) ita legitur: *Perna a pede: Sueris a nomine ejus*. Legerem: *Perna a pede fueris*; si verisimile esset, Varronem ita locutum esse, sicut temporibus Catonis, in quibus *boveris*, & *Joveris*, & similia dicebant. Sed neque, ut mihi persuadeo, ita Varro locutus est: neque, si ita legas, cetera, quæ sequuntur, cohærent. Quid enim erit illud, *a nomine ejus*? Quare videtur recte legi in antiquius excusis, ut sit, *Perna a pede. Sueres a nomine ejusdem*, nempe *suis*; de quo paulo ante dixerat, *Sueres* vero inter *suillæ* partes annumerat Plautus Carbonaria, citante Festo, dictione *Spetile*:

Edo pernam, sumen, sueres, spettile, callum, glandia.

Est autem *spetile*, pars carnosâ infra umbilicum suis. auctor Festus. Græce ἤτρον, τὸ ὑποκάτω τοῦ ὀμφαλοῦ μέρος. Vel dicamus, Varronem veterem casum usurpasse, *Perna a pede fueris*, ex verbis veteris grammatici, puta Sisennæ, aut Ælii. Deinde, *A nomine ejus Offa*. SCALIG. Variant antiqui libri in voce *sue*: alii *suilla*, alii *fuerat*; sed videtur totus hic locus ita legendus & distinguendus: *Perna a pede. Sueres a nomine ejus. Offula ab ossa minima suilla. Offula* dicitur, inquit, quasi *ossa suilla*. nimis putide, cum sit ὑποκοριστικὸν ab ossa, nisi hanc quoque vult dictam, ut os suis. *Sueres* sunt *suillæ* partes carnosæ. Plautus Carbonaria:

Edo pernam, sumen, sueres, spettile, callum, glandia. POPMA.

lin. 11. *Inficia, ab eo, quod infecta caro.*] Ut *inficium* est idem, quod *infectum*, id est, infecta caro: sic *proficium*, profectum. Sed & *proficias* dicebant. Arnobius: *Quod si omnes has partes, quas proficias dicimus, accipere Dii amant. Præcias enim, quod in eo scribitur, vitiosum & improbandum puto.* TURNEB.

lin. 13. *Murtatum a myrto, quod eo large fartum intestinum crassum. Lucanicam dicunt.*] Quiddam ex antiquo codice subscribam, quod haud scio quam vendibile futurum sit: ejus æstimationem & indicaturam arbitrio lectoris relinquo: *Murtatum a murta, quod ea large fartis. Quod fartum intestinum crassum Lucanicam dicunt.* Exponi commodè posset, quod murta large & affatim fartis & farciminibus solet addi. Nam multa farta vel farcimina mox enumerat: *Lucanicam, fundulum, longanem.* *Lucanica* porro est, ut in antiquo reperio lexico, ἀλλαντικόν. Libet & locum Arnobii de his farciminibus apponere: *Quid, inquam, sibi volunt apexabo, inficia, silicernium, longavo? quæ sunt nomina & farciminum genera, hirquino alia sanguine, comminutis alia inculcata pulmonibus.* TURNEB. Vulg. *quod ea.* Murta genere feminino apud veteres, ut apud Catonem. Quare non mutandum erat: neque ego muto. De *murtato* Plin. lib. 15 de murto loquens, *Et alius bacæ usus fuit apud antiquos, antequam piper reperiretur, illam obtinens vicem: quodam etiam generosi obsonii nomine inde tracto, quod etiamnum Murtatum vocatur.* SCALIG.

lin. 18. *Τυφλὸν ἔντερον.*] Reperio *τυφλοέντερον*, uno verbo, & licet sic jungere, vel dividere in duas voces *τυφλὸν ἔντερον*. TURNEB. Marg. Scalig. *δύπλον*.

lin. 25. *Longabo, quod longius, quam duo hila.*] Reperio: *Longano, quod longius quam duo illa.* Scribitur varie hoc nomen, *Longano, longabo, longavo, longao* etiam sæpe apud Cœlium Aurelium. TURNEB. Pro *hila* marg. Scalig. *illa*.

ead. *Augumentum, quod ex immolata hostia.*] Lego: *Augmentum quod &c.* TURNEB. Meminit Arnobius lib. 7. SCALIG.

lin. 26. *In jecore imponendo agendei causa.*] Lego: *Agendi causa.* Ita enim loquuntur libri certissimæ fidei, & Arnobius appellat, *inficium solum, omentum solum, augmentorum adjiciatur in causam.* TURNEB.

lin. 27. *Magmentum.*] Meminit idem eruditus scriptor, libro 7. Erat autem daps, quæ profanabatur a rusticis, Ja-

no, Silvano, Marti, Jovi dapali &c. quamvis id non interpretatus sit Arnobius. SCALIG.

lin. 28. *Quod ad religionem magis pertinet.*] Videtur legendum: *Quod ad regionem magis pertinet.* Subjicit enim: *Itaque propter hoc montana fana constituta certis locis.* Nam ad id tantum constituta erant, ut Jano, Marti (ut est apud Catonem) & Jovi dapali, item Silvano, res divina fusciperetur a quodam rustico, sive ingenuo, sive servo: cui sacro non interessent mulieres. Cato: *Mulier ad eam rem divinam ne adfit, nive videat quomodo fiat.* Itaque dixit Juvenalis:

Nam quæ docta nimis cupit & facunda videri,

Crure tenus medio tunicas substringere debet,

Cedere Silvano porcum, quadrante lavari. SCALIG.

ead. *Itaque propter hoc montana fana constituta locis certis &c.*] Hoc incorruptum sincerumque non est. nos ejus vitium sarcire conabimur, ubi antiquitatem scripturæ repræsentaverimus: *Itaque propter hoc mentarea fana constituta sunt certis locis, quo id imponeretur.* Ego *magmentaria* legendum puto. Sunt autem *magmentaria fana*, vasa sacra, quibus *magmenta* & exta sacra imposita aræ inferebantur. itaque libentissime *magmentaria* vasa legerem. Vetus lexicon: *magmentarium*, ἐφ' οὗ τὰ σπλάγχνα ἀνατιθέμενα τοῖς βωμοῖς προσφέρονται. Ceterum in vetere inscriptione *magnetum* scribitur, ut in multis editionibus Varronis, Festo *magmenti* auctoritatem tuente. Verba inscriptionis: SI QUIS HIC HOSTIA SACRUM FAXIT, QUOD MAGNETUM NE PROTOLLET, IDCIRCO TAMEN PROBE FACTUM ESTO. In Arnobio etiam *magmentum* scribitur: *Non magmenta, non augmina, non mille species.* TURNEB.

lin. 29. *Quod id imponeretur maza; ab eo quod Græci μάτιας καὶ μάπιας.*] Lego: *Maſtea*, ab eo, quod Græci μακτύαι. *Maſtea* etiam a Suetonio vocantur, scribente in Caligula: *Et multis venenatas maſteas miſit.* Ab Arnobio, *Fruſtilla hæc parvula pro ſuavibus maſteolis ſumunt.* Maſtya in Martiale ſcribitur Græcorum more. hoc nomine, ut ait Athenæus, omne ſcitamentum, & omnis cupedia, jucundumque & pretioſum edulium cenſetur, cum tamen initio eſſet quædam maza. Itaque utriuſque eſt eadem origo. TURNEB. Vulg. *Quod imponeretur maſte, ab eo, quod Græci μάλλον.* Hæc eſt lectio veterum excuſorum. Omnes enim illi *maſte* habent: quæ vera eſt lectio. Quod autem illud *maſte* putant quidam Græce exponere vel-

le, hoc frustra est. illud enim peccatum est propter ea, quæ statim sequuntur, *Item Græci figillatim, &c.* cum ita, nisi fallor, scriptum reliquerit Varro: *Vel ab eo, quod, cum imponeretur, maste dicerent.* Ipsi vero putarunt, verbum *Dicerent* sine nomine, vacare. Exstiterunt deinde, qui illud *Maste* a Græco deduci sibi persuaferint. Itaque nonnullis visum est substituere μάλλον: aliis, μάπυς. Quidam etiam μάγδαν supposuerunt. Et quem lapideum non moverunt, ut Græcam vocem, quam putarent desiderari, supponerent? Nec defuerunt, qui *maste* legerent: quod ita μάκτραν dici Græce scirent. Quæ omnia magis eorum negligentiam, quam Varronis mentem, aperiunt. Namque *Magmenti* duo etyma posuit Varro: vel quod magis ad regionem faceret; vel quod, cum id Deo polluerent, *MACTE* dicerent. Quod enim ita dicerent in pollucenda dape, diserte legitur apud Catonem: *Maste hoc vino inferio esto: Maste hoc fersto esto: Maste hanc dape pollucenda esto.* Est ergo illa vera lectio, quam conjectavimus, nisi valde nos fallit augurium nostrum. Non tamen alibi usquam corruptior est, quam in editione Romana: quod cum bona venia eorum, qui ejus correctionis auctores fuerunt, dictum velim. Ceterum *imponere*, verbum factorum est. Ovidius:

— *Cereale sacerdos*

Imponit libum. —

Juvenalis:

— *Et farra imponite cultris.*

Aristophanes:

οὐδ' ἂν θύσαιμ', οὐδ' ἂν σπείσαιμ', οὐδ' ἐπιδαίνην λιβανωτόν. SCALIG.

Puto legendum: *Mattea* ab eo, quod Græci idem, sic in *Latium* ut. ματτία dicunt Græci omne scitamentum, lautumque ac pretiosum edulium; & idem usurpavit Martialis:

Dives & ex omni posita est instructa macello

Cæna tibi; sed te mattya sola juvant.

Matteas dixit Suetonius Caligula: *Multiis venenatas matteas misit.* & Arnobius lib. 7: *Frustilla hæc parvula pro suavis matteis sumunt.* Est ergo omnino Græcum, ut ovum, bulbum, ὄον, βόλβον. POPMA.

lin. 31. *Item Græci figillatim, ut ovum, bulbum.*] Puto, *Item Græca fingit Latium, ut ovum, bulbum, ὄον, βόλβον.* Neque multum ab hoc sensu mens Varronis abfuisse videtur. SCALIG.

lin. 1. *Lana Græcum*] Posset putare quispiam, 'hic intelligi λάχνη, & extrita media, factum *lana*, ut ab ἀράχνης, *araneus*. Sed non ita est. λῆνος enim prius dicebatur, & Doribus λᾶνος. Apollonius lib. 4:

Βεβρίθει λῆνεσσιν ἐπηρεφές. —

Et λανισταί, οἱ κτενισταί apud veteres dicebantur, qui carebant (hoc est, carminabant) lanam. Nec sine causa ad hoc testimonio Callimachi utitur Varro, cum & Æschylus ipse, cum hanc vocem usurparet, eam, ut a vulgi opinione paulo remotiorem, interpretatus sit. Cujus hæc verba ex Diris:

Λήναι μεγίστῳ σαφρόνως ἐστεμμένον,

Ἀργυῖτι μαλλῶν· τῆδε γὰρ τρανῶς ἐρῶ.

Solet enim interdum ille poeta, cum quædam insolentia verba aut duriuscula ponit, eorum interpretamentum subijcere; ut in ἐπτά ἐπὶ Θηβαίς:

Ἄλω δὲ πολλὴν (ἀσπίδος κύκλον λέγω)

Ἐφρίξα δι' ἡσαντος. οὐκ ἄλλως ἐρῶ.

Porro ante hæc quædam deesse, sensus ipse satis docet. SCALIG.

lin. 5. *Subtemen, quod subit flamini.*] Lego: *Subtemen*, quod subit flamini. TURNEB.

ead. & sq. *Trama, quod tranat frigus id genus vestimenti.*] *Trama, quod trameat filum.* Sic docto cuidam viro placet. Et postea: *Genus vestimenti densum.* AUGUSTIN. Lego: *Trama, quod trameat frigus id genus vestimenti.* *Trameat* enim ad originem propter soni affinitatem existimo, quam *tranat*, accommodatius. TURNEB. Vulg. *Trama, quod trameat frigus, genus vestimenti.* Omnino legendum: *Quod trameat frugionis vestimentum.* Frugionia vestimenta sunt ea, quæ ricamata vocant Itali dictione Syriaca: in quibus tramæ diversis modis retortæ, & perplexi mæandri sunt. De Phrygione Varro κοσμοφθορύννη, *Phrygio, qui polvinar poterat pingere, soliar lavigabat.* Ita legendum in Nonio. *Trameat* vero stamen & subtemen. Perfrus metaphoricus:

— mihi trama figura

Sit reliqua: ast illi tremat omento popa venter.

Ex Euripid.

Τρίβανες ἐκλιπόντες οἰχόνται κρόκας.

Unde defloccati senes dicuntur, metaphora sumpta a vestibus, quæ fratillos suos, id est, villos, amiserunt. Quæ & decoies dicebantur. SCALIG. Al. *Trameat Phrygium id ge-*

nus. Mallem: Trameat, Phrygium cum sit genus vestimenti. Trama enim, id est, filum, trameat & currit intra stamen & subtemen, cum textitur Phrygium genus vestimenti, distinctum filis aureis, & variis mæandris retortum. Tramae meminit Nonius Marcellus: Panus tramae involucrium. Persius μεταφορικῶς pro tenui ductu & filo usurpavit Sat. 6:

— *miki trama figura sit reliqua.*

Phrygiæ togæ usum celebrat Plinius lib. 8: *Togas raras Phrygiæque divi Augusti novissimis temporibus cepisse scribit Festus. eandem intelligit Virgilius lib. 9:*

Vobis picta croco, & fulgenti murice vestis. POPMA.

lin. 9. *Pannus, Græcum: Panvelum dictum a panno, &volvendo filo.] Lego: Ubi ea fecit, panvellium, dictum a panno &volvendo filo. Est igitur panvellium, ut declaratur in antiquo lexico, πνίον, radius scilicet aut fusus, cui filum involvitur. TURNEB. Apud Isidorum, non prorsus malum auctorem, legitur panvelium: item Hesychium, qui in Græca voce explicanda usus est vocabulo Romano. Πνίον inquit, πανούκλιον, ἢ ἀτρακτος, eis δὲ εἰλεῖται ἡ κρόκη. Quæ si vera est lectio, videtur a pano luendo Panvelium dictum. Unde hodie dividere dicunt. Francæ mulieres, a dividendo, hoc est, luendo filo. Nisi sit quasi a deviduando. Aristoteles libro 5 Historiæ animalium, ἐκ δὲ τούτων βομβύκια ἀναλύουσι τῶν γυναικῶν τινες ἀναπνιζόμεναι. Nonius Panulam vocat. SCALIG. Legendum ex veteri scriptura: Panus Græcum. ubi ea facit Panvelium, dictum a panno, &volvendo filo. Panus πνίον, & Dorice πανίον, est glomus in lanificio: Panvelium autem est radius vel fusus, cui filum involvitur, qui Græce dicitur ἀτρακτος. Nam panus Vatrohi idem, quod πολύπη, sive glomus, ut supra: Panis quod primo figuras faciebant, ut mulieres in lanificio, panus. Alii eadem sunt panus & panvelium, radius textorius scilicet aut fusus, quo revolvitur subtemen. Lucilius lib. 4:*

— *foris subteminis panus est:*

Intus vero stat rectus subtemine panus.

Nonius: *Panus trama involucrium, quam diminutive panulam vocamus. Hesychius: πνίον πανούκλιον, ἢ ἀτρακτος, eis δὲ εἰλεῖται ἡ κρόκη. POPMA.*

lin. 15. *Conum, quod cogitur in cacumen versus.] In acumen. utrumque habent libri. AUGUSTIN. At ego credo, quod Græce κῶνος. SCALIG.*

M. T. Varro. Vol. II.

F

ead. & sq. *Hasta, quod flans* (vulg. *afians*) *solet ferri.*] Antiquitus enim sine aspiratione scribebatur: & *astare*, pro *adflare* dicebant: ut Plautus *assum*, pro *adsum*. SCALIG.

lin. 17. *Scutum a sectura, ut secutum, quod minute confectum sit tabellis.*] *Confectis* fit. ex audaci emendatione. AUGUSTIN. Scribo: *Scutum a sectura, ut sectum, quod a minucie confectum sit tabellis.* Hæc profecto scriptura est aliquanto enodatio, quam vulgaris & promiscua, TURNEB. Fallitur Varro. est enim *σύντος*, quod esset *ἀμοιβέσιον*. SCALIG.

lin. 18 sq. *Umbones, aut a Græco, vel quod ambones.*] Lego: *Umbones, a Græco videlicet, quod ambones.* Sic emendavi, quod *aut* in exemplari veteri non reperissem, neque desiderari sensissem. TURNEB. Lego, *Umbones a Græco, quod ἀμβόνες*. Græci *ἀμβόνας* vocant, quidquid extumidum est & prominet, ut ventrem ampullarum Plutarchus Lycurgo. In montibus quoque *ὕψηλούς τόπους* ita vocant. Itaque quidam poeta vetus sic scripserat, — *ἐπ' οὐρεὺς ἀμβώνεσσι*. Sic quoque Latini umbonem in eam significationem usurparunt. Staius Achilleide:

— *undisonæ quos circuit umbo Maleæ.*

Id est, quod poetis Græcis *πρών*. Idem in Thebaide:

*Stant juga, & objectus geminis umbonibus agger
Campum exire vetat.* —

Idem in via Domitiana:

Tunc umbonibus hinc & hinc coactis.

In Thebaide:

— *vaslo metuenda umbone ferarum*

Excutiens stabula —

Idem in Hercule Surrentino:

— *quod solidus contra riget umbo maligni
Montis.* —

Satis apparet, cur postea umbones in clupeis appellarunt: quos vocat *ὀμφαλούς* Polybius lib. 6; qui & plura addit de forma clupei Romani. SCALIG.

lin. 19. *Gladius* — *a clade.*] Clades dicebatur furculorum detritio. *κλάδος*, ramus. Sic Calamitas, calamorum: Strages, stratorum arborum: deinde ad homines translata. SCALIG.

lin. 21. *Similiter ab omine Pilum, quod hostis feriret, ut periculum.*] Nisi fallor, egregie scriptum est in libris, qui publico carent: *Similiter quod fit ab homine pilum, qui ho-*

stem feriret, ut pilum. Dicitur *pilum* censeri, quod, ut pilo in mortario aliquid feritur & tunditur, ita hostis feriat. Non deest, qui, ab omine, scribat. TURNEB. Pro *feriret* marginis Scaliger. *periret.*

lin. 22. *Lorica, a loreis.*] In hac enucleatione *lorica*, quæ tanquam *lorita* dicta est, ut *lingulaca* tanquam *lingulata*, scriptura vetus partim plena est, partim confusa. vid. sqq. TURNEB.

lin. 23. *Postea succuderunt Galli e ferro sub id vocabulum ex anuleis ferream tunicam.*] Aperte scribitur: *Postea subcidit.* Vox proxima est obscurior. Ceterum, *Galli e ferro*, nullo modo mihi probatur. Quo enim pacto togatorum doctissimus ignorare potuit, priscos Gallos nudo fere corpore & inermi prœlia solitos inire? & multis ante sæculis in Græcia loricas ferreas fuisse, cum tam sæpe Græcos χαλκοχιτώνας Homerus appelleret? Lego igitur: *Postea succidit, quod alia e ferro subiit vocabulum ex anulis ferrea tunica.* TURNEB. ἄλυσιδωτον, Diodorus Siculus lib. 5. Etiam hodie lorica vocant Hallecret, quasi ἀλύκροτον pro ἀλυσίκροτον. SCALIG.

lin. 26. *Ocrea, quod opponebatur ob crus.*] Ocrem antiqui vocabant asperum montem & confractum, ut etiam docet Festus. Inde *ocreas* dictas, quod inæqualiter tuberatæ essent, ut idem ait. Usurpavit eam vocem Livius Andronicus in Odysea:

Celsosque ocris, arvaque petrita, & mare magnum.

Ita putamus legendum ex Homero in Odysea:

Ἐκτοσθεν μὲν γὰρ πάγοι ὄξεις, ἀμφὶ δὲ κύμα

Βέβρυχε ῥόδιον, λισσὴ δ' ἀνὰ δέδρομε πέτρῃ. SCALIG.

lin. 27. *Galea ab galero.*] Olim galeæ ex diversorum animalium pellibus conficiebantur. Quod patet ex ipsis nominibus apud poetas. Sunt enim apud illos κυνέαι, λυκέαι. Sic etiam, quod ex felina pelle fiunt, γαλέαι dictæ. γαλή enim feles, vel simile animal ei, quod vocant Græci ἰκτιν. Quare & Homerus quoque ἰκτιδέην galeam vocavit. Ex quibus apparet, Varronem non recte sensisse, qui a galero deduxerit. SCALIG.

lin. 28. *Quos etiam nunc ita appellant tubicines sacrorum.*] Significat, a sacrorum tubicinibus *tubas* appellari *tubos*. TURNEB.

lin. 31. *Vallum, vel quod ea varicare nemo possit.*] i. e. quod nemo possit transire & transcendere. Vetus lexicon,

varicat, ὑπερβαλῖς exponit. *Varicari* alii legunt, eodem sensu. TURNEB. Quid certi afferam de hujus loci lectione, nihil habeo. nam vulgarem recipere, sane religio est. Fortasse non ineptè legi posset: *Quod ea vari, ac arumnæ essent*. Erant vari propriè bacula furcillata, ut interpretatur Varro, & informia. Alii scribunt *Varri*. Unde Varrones, δuri καὶ σκληροὶ homines, quos Aristophanes πρηνῖους vocat. Lucilius:

Varronum ac rupicum scarrofa, incondita rostra.

Hinc Varronum cognomen Romæ. Erant & furcillæ, quibus tolluntur retia, quæ σκάνδαλῃδρα καὶ σκάμβυκες Græce dicuntur. Lucanus:

— *Dispositis attollat retia varis.*

Ex varo igitur Vallus fit. Hinc vallum, quod ex iis fieret. Ærumnas vero furcillas quoque esse nemo dubitat, qui saltem legerit Festum. Ceterum de veritate lectionis præstare non possum: mihi sufficit, quod in animo haberem, indicasse. SCALIG. *Vallum* a *varicando*, vel quod illud *varicare* & transcendere nemo possit; quod singuli bacilli, qui in vallo destituuntur, sunt *divaricati* & furcillati in speciem literæ V. unde & ipsi dicuntur *valli*, quasi *vari*, iidemque Sudes. Virg. lib. 2 Georg.

Quadrifidasque sudes & acuto robore vallos.

Ubi Servius: *Bis idem dixit. nam & valli & sudes idem sunt*. Isidorus: *Dictum vallum a vallis. nam valli fustes sunt, quibus vallum munitur. & valli dicti, quod figantur & evellantur*. POPMA.

Pagina 34.

lin. 2. *Cervi*.] In vallo castrensi per spatia ponebantur *cervi*. A quo interstitium illud inter cervos dictum Interval-lum. Id quod ex Cæsare novimus, item ex Silio Italico libro. 10:

Cervorum ambustis imitantes cornua ramis.

Brachia vocat Lucanus:

— *crudaque extraxit brachia terra.*

Item:

Aut circum largos curvari brachia fontes.

Utrumque a similitudine. SCALIG.

lin. 4. *Mensam escariam cibillam appellabant.*] Vetus liber: *Mensam escariam cillibam appellabant*. Pompejus: *cillibæ men-*

se erant rotundæ. hic tamen cibam edunt, quod eam a cibo dictam Varro autumet: quasi vero non literæ & syllabæ tractentur & trajiciantur sæpenumero, ut ante ipsemet dixit. Erant & mensæ triangulæ, quas anglones Nævius vocabat. Vetus lexicon: Anglones, τράπεζαι τρίγωνοι, ὡς Νάβιος. Sunt & apud Græcos κλιβαντες, velut mensæ tripedes & machinæ, unde cilliba potius deducta videretur. TURNER.

lin. 7. *A Græcis μέσα, Mensa.]* Charisius lib. 1 videtur hunc locum aliter legisse, aut intellexisse: *Mensam*, inquit, *sine N litera dictam*, Varro ait, quod *media* poneretur: sed auctores cum *N litera* protulerunt. Virgilius *sape. Sed & Mensam cum N posse dici idem Varro ait, quod & mensa ἄβρωτα edulia & esculenta ponerentur.* Plutarch. lib. 8. Sympos. primum etymon approbat, μέσας μὲν τὴν τράπεζαν τ' ἐν μέσῳ θέσεως. & satis constat, veteres solitos mensam ponere in medio coenaculi, mediam inter convivas, ut apud Virg. lib. 1 Æneid.

—— mediisque parant convivium iectis.

& lib. 3:

Aulæ in medio libabant pocula Bacchi. ΠΟΡΡΑ.

lin. 9. *Trulla a similitudine truæ.]* Trulla dicitur a truæ, quasi truola, per diminutionem. Trulla vas potorium erat, truæ vas aquarium, quo e culina aquam calefactam in lavatrinam, id est, domesticum balneum, fundebant. TURNER.

lin. 10. *Ut truula. Hinc Græci τροβύλιον, nos trullam. Truæ, quæ e culina &c.]* Lego: *Ut truola, hinc trulla: truæ, quæ e culina.* TURNER. Vulg. ut troulla. Hinc Græci trullam. Inversum est, pro Torulla. Hinc Græci τρούνην. Aristophanes Avibus:

Ἔτρους δ' ἐπιδυμεῖ, δεῖ τρούνης καὶ χύτρας.

Interpretantur, τὸ κινητήριον τῆς χύτρας. Truam vero τὸ κινητήριον τῆς χύτρας, esse, unde & truare, τὸ κινεῖν apud veteres, indicio sunt hi versiculi Titinii, poetæ comici:

Sapientia gubernator navim torquet, non valentia.

Cocus magnum ahenum, quando servit, paula confusat truæ.

Cui simile illud Aristophanis ex Equitibus:

Ἀγὴρ παφλάζει. παῦε, παῦ

Ἵπερζέων. ὑφελεκτέον

Δὲ τῶν ξύλων, ἀπαρυστέον τε

Τῶν ἀπειλῶν ταυτή.

Quæ Titinii sententia tracta ex Homero:

F 3

Μήτι τοι δρυτόμος μέγ' ἀμείνων ἢ βίηφι.

Μήτι δ' αὖτε κυβερνήτης ἐνὶ οἴνοπι πόντῳ

Νῆα δὸν ἰθύει ἐρεχθομένην ἄνέμοισι.

Hinc Græci Trullam.] Romana editio *τροβλίον*. At neque *τροβλίον*, *trulla*: neque si esset, bis eam Varro nominasset. Aliquid esset, si reposuissent *τροπήλιν*. eam enim etiam *τορύνην* interpretatur Hesychius. SCALIG. Libri veteres: *Hinc Græci trullam*. forte: *Hinc brevius trulla*, scilicet una syllaba extrita, quasi *trivola*. nam illud *τροβλίον* non significat *trulleum*, & infra a Varrone nominatur. POPMA.

Kn. 12 sq. *Ab eodem est appellatum Trulleum. simile enim figura, nisi quod latius concipit aquam, & quod manubrium cavum non est, nisi vinaria trulla accessit. Matellio.*] Lego: *Ab eodem est appellatum trulleum. simile enim figura, nisi quod latius est, quod concipit aquam, & quod manubrium cavum non est, nisi in vinaria trulla. accessit matellio.* Hic distinguit *trulleum* a *trulla*, quod quamvis *trulleum* simile sit *trullæ*, tamen sit latius & capacius, & vas aquarium, *trulla* vinaria: distinguit & manubrio. TURNEB.

lin. 16. *A matula dictus; & dictus posteaquam longius &c.]* Lego: *A matula dictus, qui posteaquam longius a figura matulæ discessit, est ab aqua aqualis dictus.* Ex hac scriptura est facile intellectu, quod vas apud antiquos *matellio* fuerit, cui rei servierit. Est & *aquimanile* vel *aquiminale* vas, quod, ut reperiō, Græci *χέρπιβον* vocant. TURNEB.

lin. 18. *Vas aquarium vocant Futum.]* Reperio & laudo: *Vas aquarium vocant fūim.* IDEM.

lin. 19. *Quo postea accessit μάγινος cum Græco nomine, & cum Latino nomine Græca figura barbatus.]* Lego e Pompejo: *Quo postea accessit nanus cum Græco nomine, & cum Latina figura barbatus.* Nam Pompejus ait, *nanum* a Græcis vas aquarium appellari humile, & concavum, quod a Latinis vulgo diceretur *fiulus barbatus*. Et in antiquo lexico ita scribitur: *Barbatus, vávros τὸ σκεῦος*. TURNEB. Vulg. *Quo postea accessit Magnus cum Græco nomine, & cum Latino nomine, Græca figura Barbatos.* Legendum: *Quo postea accessit Nanus cum Græco nomine, &c.* Festus: *Nanum Græci vas aquarium dicunt, humile & concavum, quod vulgo vocant fiulum barbatum.* Unde *Nani pumiliones* vocantur. Nam de *μάγινος*, quod alii reposuerunt, ipse viderint. Mihi certe nihil temere persuadebunt. SCALIG.

lin. 21. *Pelvis ——— ut pedelvis.]* Vulg. *Pelvis — pedela-*

vis. Est autem a Græco πάλυς. De quo vide Pollucem, itemque alios veteres Grammaticos. SCALIG.

lin. 27. *Quod Siculi dicunt κάτινον.*] Scribe κάτανον. IDEM. ead. & sq. *Ubi assa ponebant. Magidam aut Langulam.*] Lego: *Ubi assa ponebant, magidam aut langulam. Magis a Polluce nominatur ita scribente: Αἱ δὲ ἐπιτιθέμεναι καὶ αἰρούμεναι τράπεζαι, ὥς νῦν μαγίδας καλοῦσιν.* In catino igitur ponebantur jurulenta, & pulmenta, in lance assa. TURNEB.

lin. 29. *Patinas a patulo.*] Satis notum, a Græcis originem trahere. Nam ut a κάτανος, catinus: sic a πατάνη, patina. Eubulus Comicus apud Pollucem & Athenæum:

Καὶ πνικτὰ Σικελικὰ πατάνεια σωρεύματα.

Plautus Menæchmis ad verbum videtur eum versiculum transulisse:

Tantas strices concinnat patinarias.

Tamen in nonnullis legitur βατάνια. Unde etiam Latini battillum fecerunt. SCALIG.

lin. 31. *Cænas. — Tryblia.*] Marg. Scalig. *Cæneis — Tryplia.*

Pagina 35.

lin. 3. *Mensam vinariam rotundam nominabant Cylibathum.*] Lego: *Mensa vinaria rotunda nominabatur cilibantum.* In vetere tamen libro exstat *cilibanum*. Deducerem a Græco libentius, quod, ut dixi, κιλίβαντας vocent tripodes, in quibus milites fatigati reponebant scuta. Aristophanes: τοὺς κιλίβαντας οἷσι παῖ τῆς ἀσπίδος. Sed & mensæ tripedes sic vocabantur. Cum autem Varro a *cyliceo* dicit, eo nomine intelligo repositorium poculorum, quod Græce κυλικεῖον dicitur, ut scribit Athenæus: vetus lexicon vasarium κυλικεῖον exponit. TURNEB.

lin. 5. Ἀπὸ τοῦ κύλικος. *qui illa capit, & minores Capulæ a capiendo.*] Lego: *A poculo cylice: a quo illa capis & minores capulæ, a capiendo.* Illam enim mensam a poculo cylice nomen habuisse dicit: deinde, unde capis dicatur, exponit. TURNEB. Vulg. *A quo illa Capit, & Capulæ.* In omnibus editionibus locus hic depravatus est, qui ita legi debet: *Mensa rotunda nominabatur Cilibantum, ut etiamnum in castris. Id videtur declinatum a Græco, ἀπὸ τοῦ κύλικος. A quo illa Capis, & minores Capulæ, a capiendo.* De Capidibus notum est Festo. Capedines aliter dicebantur, & Capedunculæ Ciceroni. De Capedunculis vel Capulis meminerat & ipse Varro libro

1 de Vita populi Romani: *Etiannum pocula, quæ vocant capulas, ac capides, quod est poculi genus: item armillum, quod est urceoli genus vinarii.* Puto tamen capidem Græcum esse: quod id genus vasis *καπίδην* dicatur a Græcis. *Κιλιβαντες* Græcum est: ne forte putes legendum esse *Cilibathum*, ut alii. SCALIG. Legendum: *In illa Capis.* In illa mensa vinaria rotunda, quæ dicitur *cylibantum* ponebantur *capides & capula*, quarum mentio lib. 1 de Vita populi Rom. *Etiannum pocula, quæ vocant capulas ac capides.* *Cylibantum* appellat Varro τὸ κυλικεῖον, id est, repositorium poculorum, a quo diversum genus *κιλιβαντες*, mensæ tripodes scilicet, in quibus milites fatigati reponebant scuta, ut meminit Aristophanes. POPMA.

lin. 11. *Cum magistri sunt.*] Idem & modiperatores dicebantur. Sic Catullus legem *συμποτικὴν* vocavit magistratam: *Ut lex Postumia jubet magistræ. Lex Postumia*, pro, *Lex Postumia*: ut Urbs Romæ. & Horatio, *Herba lapathi.* Plinius lib. 14: *Numæ Regis Postumia lex est: VINO ROGUM NE RESPERGITO.* Cur id Numa vetat, cum ex veteribus auctoribus satis constet, vino rogi respergi? Apparet, eas leges Numæ *συμποτικὰς* fuisse, non *πολιτικὰς*. Itaque allusum esse ad voluptuaria dictæria, cujusmodi sunt hæc in epigrammatis Græcis:

Μὴ μύρα, μὴ στεφάνους λιθίναῖς στήλαισι χαρίζου,

Μηδὲ τὸ πῦρ βρέξης. εἰς κενὸν ἢ δαπάνη.

Ζῶντί μοι, εἰ τι θέλεις, χάρισαι. τέφρην δὲ μεθύσκων,

Πῶλιν ποιήσεις, οὐχ ὁ θανὼν πίεται.

Quamquam in duodecim scriptum fuit: *Murrinam mortuo ne indito.* SCALIG.

lin. 20. *Depesta.*] In veteribus excusis, *Flepesta*. Quæ lectio, quamvis corrupta, tamen veræ lectionis nobis index fuit. Perperam enim *Depesta* pro *Lepesta*, quæ a Græco *λεπαστή*. Cujus præter quod veteres grammatici, Athenæus & Pollux, meminerunt, ipse quoque Varro eadem pæne, quæ hic, monuerat libro 1 de Vita populi Romani. *Lepesta*, inquit, *etiannum Sabinorum fanis pauperioribus plerisque aut fittiles sunt aut ænea.* Nam Varronem *δέπαστρον* scripsisse, non facile mihi persuaserim. SCALIG.

lin. 23. *Poculi genus δεπέσκαν.*] *Δέπαστρον* ex Polluce libro 11. AUGUSTIN.

lin. 27. *A sumendo Simpulum.*] Id est, bibendo. *Unde sumi potest, puteus*, id est, unde bibi potest. Cicero, *Si sumseris meta-*

cuius, id est, *biberit*. Apud eundem: *Flustus in simpulo excitare*, τὸ πομφολυγεῖν. proverbium. Est autem Syriacum. Nam ut *Abub*, *Ambub*, ἀμβύς: ambubajarum collegia: a *copher*, *camphora*: a *sudon*, *findon*: a *sabeca*, quod est apud Danielem, *sambuca*: sic a *sephel*, *sempel* & inde *simpulum* fecerunt. Scio ego, me dicere hoc cum magno odio eorum, qui non solum literas Hebraicas & Syriacas ignorant, verum etiam oderunt. At tam mihi facile est eos contemnere, quam ipsis proclive est eas odisse. SCALIG. Alii *Simpuvium*. Scio, quid ante dixerim de etymo hujus vocis: quæ omnia, ut incerta, rejicimus. Nam, *simponem*, prius dixisse, non dubito: unde diminutivum *simpulum*. *Simpo* autem a Græco σίφων. utrumque enim significat vasculum cum tenui fistula, vel angusto collo, ad pitissandum vinum. Hoc uno differunt, quod Latini suo *simpulo* ad sacra tantum uterentur; Græci τῷ σίφωνι ad gustandum in caupona vinum, quod genus vocabant *merariam*. Vetus glossarium: *Meraria*, γευστήρις. dicebatur & *gustatorium*. Idem glossarium: *Gustatorium*, γευστήριον. Hipponax de eo, qui vinum furtim ex cado pitissarat, seu gustarat, dixit:

Σίφωνι λεπτῷ τοῦ πίνεμα τετρήνας.

Inde verbum *σιφωνίζεω*, est furtim vinum pitissare. Apud Ciceronem de Finibus 2, hæc verba ita leguntur in melioribus tam scriptis, quam antiquitus excusis exemplaribus: *Quibus vinum defusum e pleno sit, hir, siphon, ut ait Lucilius, cui nihil demsit*. Nam vinum, cui siphon aliquid demserit, si diu ita deintegratum maneat, ut loquebantur veteres, accescit. Propterea Lucilius, ex cujus verbis hæc scribit Cicero, proponit vinum integerrimum, & nulla parte periclitans accescere: id quod siphone depletum non est, neque vola manus pitissatum. nam *hir*, est vola manus, & qui vinum furtim depleat, ut gustent, solent id vola manus haurire. Hæc sane est vera sententia Lucilii, quæ elegantissima est: quam Ciceronis præposteri æmuli cur mutarent, causa non erat. Si enim Ciceroni putabant injuriam fieri, quod prisco verbo *hir* uteretur, saltem hoc cogitare debebant, ipsum Ciceronem verbis Lucilii, non suis, loqui. Quod sequitur apud eundem Ciceronem, *vis & sacculos abstulerit*, (nam ita habebant antiquæ editiores) lego: *vires sacculus abstulerit*. Firmissima vina olim saculis vinariis castrari solita notissimum est ex Plinio. Itaque delicatissimum vinum esse proponit Lucilius, tum quod de pleno defusum sit, (nam quod de duni-

nuto & σσεσιφωτισμένῳ haustum est, id acefcit) tum quod sacro castratum contumaciam illam (ut ita loquar post Plinium) exuit. Hæc obiter vulpi monere. IDEM.

lin. 28. *Epichyfis.*] Apud Pollucem est genus coquinarî valis: idque probatur ex Aristophane δαιταλῦσι. Ego vero inveni etiam pro poculi genere, ex Menandri Philadelphî, apud Athenæum, loquentem περὶ τῆς λαβρώνιας,

Ἦδ' ὃν ἐπίχυσαι, διάλιθοι λαβρώνιοι,

Πέρσαι δ' ἐχόρτες μυισόβας ἐστήκεσαν.

Meminit & Plautus. SCALIG.

Pagina 36.

lin. 2. *Et in ea, & cum ea anea vasa.*] Omnino legendum, *Et tina, & cum ea anea vasa.* Meminerat hujusce rei lib. 1 de Vita populi Romani. *Antiquissimi*, inquit, *in conviviiis utres vini primo, postea tinas ponebant.* SCALIG. Reponunt docti viri, *Et tina cum ea*; quod genus vasî nominat Varro lib. 1 de Vita populi Romani: *Antiquissimi in conviviiis utres vini primo, postea tinas ponebant.* Sed etsi *tina* usus in conviviiis, non tamen ad compluvium. Melius, meo quidem iudicio, legi posset: *Et in ea congesta anea vasa.* nam dictum *Cartibulum*, ab eo, quod gerebat vasa ænea, ut aquales, matulas, situlas, quas ponebant in ædibus ad compluvium. Isidorus in Glossis: *Castibulum mensa quadrata, pro Cartibulum.* ΡΟΡΜΑ.

lin. 5. *Urnarium.*] Varro ταφῇ Μενίππου: *Sed quæ necessitas te jubet aquam effundere domi tuæ? Si vasa habes pertusa, plumbum non habes? Ad quam rem nobis construvium? ad quam urnarium? In pavimento non audes facere lacunam, at humi facis calceos elixos? Antiqui nostri domibus lateritiis paululum modo lapidius suffundatis, ut humorem effugerent, habitabant. Non vides in magnis peristyliis, qui cryptas domi non habent, sabulum jacere a pariete, aut e xystris, ubi habitare possint? Non vides in publica nostra taberna, qua populus ambulando, perinde ut in arato, porcas reddit? Quæ testimonia quinque ita connecti debere, sententia ipsa satis demonstrat. Ad quorum interpretationem vide Vitruvium lib. 6, cap. 4, in fine: Palladium lib. 1, cap. 9, item in fine.*

SCALIG.

lin. 10. *Imburum fîctum ab urbo.*] Varro cum ab urinando Urnæ veriverbium deduceret, *urinare* quoque, unde esset,

declarabat. In quibus postremis verbis peccatum est ab imperito librario. Quæ ita restituenda sunt: *Urinare, est mergi in aquam in urbem: fictum ab urbo, quod ita flexum, ut redeat sursum versus: ut in aratro, quod est urvum.* Quod enim in *urbem* scriptum esset, non in *urvum*, causa fuit erroris indocto librario, ut sæpe accidisse alias admonuimus. Est autem *urvum*, sive *urbum*, (utrumque enim invenimus) τὸ ἀνάσσιμον, sursum versus reflexum. Qui in aquam mergitur, ut iterum sursum versus existat, dicitur *urinare*. Quod etymon Varronis, mihi & eruditum valde & verum esse videtur. *Urvare* ergo, ita se jactare, ut sursum denuo excitet se. Unde *Amburvare* apud Lucilium dicuntur Salii, qui eo modo corpora saltu reciprocabant,

Præful ut amburvaret, sic volgu' redandruat inde.

At in Festo & Nonio mendosissime ille versus legitur hodie. Græce dicitur κυβιστᾶν, id est καλυμβᾶν, interprete Suida: quod Curetes (qui iidem Latine Salii) faciebant. Id aliter dicitur reciprocare. Plautus Atraba:

Quasi tolleno, vel pilum Græcum reciproces plana via.

Tollenones enim, & pila ruderaria, modo sursum, modo deorsum in opere ipso aguntur. Itaque eleganter & venuste apud Aristophanem, citante Polluce:

Ὅστι κηλῶνειον, ἀνακύπτων, καὶ κατακύπτων.

Apud Plautum Pœnolo:

— *sunt Græca celonea: sustolli solent.*

Eodem modo dictum, quo in Atraba, *pilum aut tollenonem Græcum reciprocare*. Quod a nobis ita restitutum est ex veteri scriptura. Ita enim legitur in manuscripto, *Treca sunt celonna*. SCALIG. Prior vox supposititia est, & conficta ab hominibus imperitis, qui non videbant, hæc pertinere ad etymon verbi *urinare*, quod deducit ab *urvo*, quia urinatores se flectunt, ut redeant sursum versus, & caput efferant undis: sicut aratri curvatura dicitur *urvum*. Infra: *Alii hoc a curvo Urvum appellant.* POPMA.

lin. 12. *Urbum.*] Marg. Scalig. *bura*.

lin. 13. *Calidum.*] *Caldum*. AUGUSTIN.

lin. 14. *Cacabum.*] Κακάβου meminere Pœlix & Athenæus lib. 13. Non enim Latinum est, quod putat Varro. Itidem ineptit de calice, a caldo, non a κύλιξ. SCALIG.

lin. 16. *Sedum.*] Solum, vel solium. SCALIG.

lin. 19. *Arca, quod arcantur fures ab ea clausa.*] Sic Græ.

ci Φωριαμὸν, παρὰ τὸ τοὺς Φῶρας εἶργεν. Cum tamen Eratosthenes ex commentitia fabula deducat originem, in hymno eis Ἑρμῆν:

Φωριαμὸν δ' ὀνόμηναν, ὅμιν κῦδε Φόριον ἄγρην.

Ἐκ τοῦ Φωριαμὸς κικλήσκειται ἀνδρώποισι.

At potius *Arca* ab *arcendo*: quod *arcere* apud veteres significaret *continere*. Unde *arcus* in fornicato opere παρὰ τὸ ἀρκεῖν. SCALIG.

lin. 20. *Armamentarium*] Marg. Scalig. *armamentum*.

lin. 29. *Vestis* &c.] Potest & ita legi: *Vestis a velis: vel ab eo, quod vellus lana tonsa universa ovis: id dictum, quod lanam vellebant: ex lana autem facta vestis*. Certe ea mens est Varronis. Tamen quis *Vestem* a Græco deduci dubitarit? At Varro, quod vestis ex lana, lana autem vellus diceretur, idcirco *vestem* vocatam ait. φεῦ τῆς δεινότητος. SCALIG.

Pagina 37.

lin. 1. *Contineret*.] Marg. Scalig. *retineret*.

lin. 5. *Rica*.] *Ricam* Festus ex Granii sententia ait esse muliebri cingulum capitis, quo pro vitta Flaminica redimeretur. Apud Gellium lib. 10, cap. 15, ubi de Flaminica loquitur, *Et quod virica furculum de arbore felici habet*, scribendum, *Et quod in rica furculum de arbore felici habet*. Surculum autem eum intelligit, quem vocabant *Inarculum*. Is erat e Punico malo, ut ait Festus. Ego vero puto, ex omni felici arbore. Non referam hic, quæ perperam ad hujus loci emendationem attulit Cælius Rhodiginus. SCALIG. *Rica* est proprie virginum flammæ. Turpilii: *Interea aspexi virginem in capite gestantem riculum indutam ostrinam*. Græci poetæ καλύπτρην. Apud Germanicum, ubi loquitur de Erigone,

ore

Velato trislique genas abscondita ripa.

lege *rica*, non *ripa*. IDEM.

lin. 8. *Capitium* — quod capit pectus.] Idem Varro de Vita populi Rom. lib. 4: *Neque id ab orbita matrum familias institui: quod ea pectore ac lacertis erant apertis, nec capitia habebant*. Plane hic capitia pectori tegendo, non capiti, ut voluit Nonius: videturque esse, quem Græci μασχαλίστῆρα vocabant. Erant & ad vinciendum pectus strophia, & fasciæ, de quibus Terentius intellexit, de puellis loquens, quas matres student esse

*Demissis humeris, vincto pectore, ut graciles fient,
Si qua est habitior paulo, pugilem esse ajunt, deducunt
cibum.*

Nam fasciis illis ὀμαλοὺς & æquos humeros reddebant, cum contra in pugilibus sint torosi. Xenophon: ὥσπερ οἱ πύκται τοὺς μὲν ὤμους παχύνονται, τὰ δὲ σκέλη λεπτύνονται. Ergo strophio tumorem papillarum cohibebant, fasciis illis humerorum castigabant superfluum, & quasi luxuriantem καὶ σφριγῶντα habitum. Itaque apud Ovidium,

*Conveniunt humeris tenues ameletides alitis,
ego lego omaletides. ὀμαλήτιδες enim videntur vocatæ esse;
quod iis æquabantur humeri & complanabantur. SCALIG.*

lin. 15. *Calulam, ac crocotulam.*] *Aut. Plaut. in Epidico. AUGUSTIN.*

lin. 16 sq. *Vocabula apparent esse Græca, ut ἄσβεστον.] Vulg. Vocabula apparet esse Græca, ut asbylson. Hic non melior editio Romana, quam vulgata prior: quin etiam vetus melior. in ea legitur abaslon. Ex quo isti interpolatores mirifici fecerunt asbylson, asbeslum. Quasi vero id lini genus inter vestimenta annumerandum sit: & non potius ex eo mappæ conficerentur, non vestes. ne mihi interim obtrudant, quæ de eo Plinius, Pausanias, & Stephanus scripserunt. Ego mehercule illam lectionem supposititiam rejicio; hanc autem, quam ponam, germanam esse quovis pignore contenderim: *Ut ambustum Amitus dictum, quod amjectum, id est circumjectum. Accedit ejusdem Varronis auctoritas ex libro 6: Ambagio, inquit, dicta, ut Ambustum, quod circum usum est. Festus: Amiternini, qui circa terminos provinciæ manent: unde Amiciri, Amburbium, &c. Dictionem vero Græcam hic desiderari qui putarunt, moti sunt præcedentibus verbis, ubi dicit Varro, vocabula vestium multa esse Græca, &c. SCALIG.**

lin. 19. *Quod vestes]* Marg. Scalig. *quo.*

lin. 21. *Antiquissimi amitui ricinium]* Legendum *amictuis. SCALIG.*

lin. 24. *Paria.] ἡ διπλοῖς.* In vita Aureliani imperatoris, *Mantelia duo Cypria, paria duo.* Ab eo, quod pares olim dicebantur duo. Festus: *Paribus equis, id est, duobus, Romani utebantur in prælio.* Intelligit enim ἀμφίπους equites. Unde *pararium* illud æs dicebatur, quod duplex equiti dabatur pro duobus equis: Græce κατὰστασις. vide Suidam. Ab eadem mente *Pararius* Senecæ, προξεντής, quod inter duos stipulantes esset μεσεγγυητής. SCALIG.

lin. 25. Παραπλεκεία.] Vulg. *Parapetchy*. Hesych. παράπηχυ, τὸ ἱμάτιον τὸ παρ' ἑκάτερον μέρος ἔχον πορφύραν. Pollux lib. 7: τὸ δὲ παράπηχυ, ἱμάτιον ἦν λευκὸν, πῆχυν πορφυρεῶν ἔχον παρυφασμένον. Et lib. 4 ita lege: συρτὸς πορφυροῦς, παράπηχυ λευκὸν τῆς βασιλευούσης. In eodem: τοῖς δὲ παρασίτοις πρόσσεσι καὶ στλεγγίς, καὶ λήκυθος, ὡς τοῖς ἀγροίοις λαγωβόλον. ἐνίαις δὲ γυναιξὶ καὶ παράπηχυ, καὶ συμμετρία. In quibus etiam verbis Pollucis, quod attribuitur parasito στλεγγίς καὶ λήκυθος, ita est accipiendus locus Plauti ex Stichō:

*Aut perjuratiunculas parasiticas,
 Rubiginosam strigilem, ampullam rubidam;
 Parasitum inanem, quo recondas reliquias.*

Ex his igitur potes videre, inepte mutatam esse lectionem in editione Romana, in qua παραπλεκεία pro *parapetchy* suppositum est. SCALIG.

lin. 26. *Lana*, quod de lana.] *Lanam* Varro censet dictio- nem esse puram putam Latinam. Strabo Gallicam lib. 4. ubi sic de Galliæ populis: Ἀφ' ἧς τοὺς δασεῖς σάγους ἐξυφαίνουσιν οὓς λαίνας καλοῦσιν. Festus Tuscam, vel Græcam: quod postremum verisimilius est. *Lana* enim nihil est aliud, quam Græcorum χλαίνα, id est, παχὺ ἱμάτιον καὶ χλαῖνον. ΡΟΡΜΑ.

lin. 29. *Aut colendi.*] *Aut colligendi.* ex conjectura. AUGUST.

lin. 30. *Sarculum a ferendo ac sarriendo.*] Lege, *serando*. ut lib. 6 Sarrire a ferare, id est, operire, dictum. Serare significat claudere, operire. SCALIG.

Pagina 38.

lin. 2. *Rutrum.*] Hic significat, quod Græce κρωπίον. Varro apud Nonium: *Rutro caput displanavit*. Imitatus est Pherecydem, qui dixerat, τῷ κρωπίῳ παίσας ἀπέκτεινε. Significat & hostiorum: quod Græce ῥόχανον. Lucilius:

Frumentarius est, modium secum atque rutellum

Unum adfert —

Ruere enim est, modio cumulum adæquare. Cicero Attico, lib. 16: *De laudibus Dolabellæ deruam cumulum*. Plautus: — *aris acervos ruit*. ἐπιμετρεῖ scilicet. Horatius idem intellexit: *Ut metiretur nummos*, id est, Etiam si modiis metiretur & rueret acervos nummorum. Est enim proverbium, ἀργύριον μέδμνον ἀπομετρεῖν. Xenoph. Ἑλλην. γ'. SCALIG.

lin. 3. *Aratrum, quod aravit.*] Marg. Scalig. *eruit*. Vetust editio *aruit*: quæ scriptura recta est. *Ruere* est accipulare & colligere, unde *rutrum*. Lucilius lib. 30:

Ruis hæc, & colligis omnia furim.

Hinc *aruere*, ruere a se & amovere: contra *adruere*. Varro lib. 1 de Re rust. *Ideo quod necesse est terra adruenda pulvinos fieri*. POPMA.

lin. 10. *Appellatur.*] Marg. Scalig. *oppilatur*.

lin. 11. *Irpices.*] Cato vocat *Urpices*, vel *Hurpices* cap. 10, ab ἄρπαξ καὶ ἀρπαγή Græco. Eurip. Cyclope:

Σαίρειν σιδηρῇ τῇδε μὲ ἀρπαγῇ δόμους.

Quare errat Varro, qui a *serpendo*. Ita enim videtur legendum: *Irpices*, regula cum pluribus dentibus, quam itidem ut *plaustrum* boves trahunt, ut eruant, quæ in terra serpunt, *Sirpices*: postea, *S detrita*, a quibusdam dicti. Hesychius: ὀξίνας, ἐργαλείον τι γεωργικόν, σιδηροῦς γόμφους ἔχον, ἐλκόμενον ὑπὸ βοῶν. Manifesto vocat ὀξίνας *Sirpices*. SCALIG.

lin. 13. *Ut eruant, quæ in terra sunt: Sirpices.*] Quæ in terra serpunt: ut infra, *Spinæ quæ in agris serpunt*. A quo verbo deducit *sirpices*. SCALIG.

lin. 14. *Rastelli.*] *Rastelli*, ut *Irpices*, *ferræ laves*: ita quia homo in pratis per scenificia festucas abradit, ab eo rasu, *Rastelli* dicti. SCALIG.

lin. 17. *Atque eruunt, a quo & Rutabri dicti.*] Vulg. *Atque eruunt, a quo rutubatri dicti.*] In Romana editione *Rutabri*. Fortasse *Runcastri*. Aliter de veritate lectionis mihi non constat. Forsan apud Gellium pro *Rumigestri* reponendum *Runcastri*, lib. 10, cap. 25, vel *rumicestri*. *Rumices*, Lucil. *Tum spara, tum rumices*, &c. SCALIG. Lego: *A quo ruru Rastri dicti*. IDEM.

lin. 18. *Falces a farre.*] *Purum putum Syriacum* est. *Phelq*, a quo πέλεκυς: & in statu absoluto (ut ejus gentis grammatici vocant) *Phalqa*. unde *Falx*. Itaque sæpe labitur Varro ignoratione peregrinarum linguarum. SCALIG.

lin. 21. *Adoreæ.*] Alii *arboreæ*. Cato, *Falces scenarias III, stramentarias VI, arborarias V*. SCALIG.

lin. 24. *Solvunt, id est, luunt.*] Scribe: *Luunt, id est, solvunt*. AUGUSTIN.

lin. 28. *Has phancillas Chersonesice dicunt.*] Vulg. *has phancillas chermonefice dicunt*. Scripsissem, *Zanculas*. Ζάγκλη enim δρέπανον Syracusia lingua. Sed quid faciemus illa voce nihili, *Chermonefice*? Esset aliquid *Chersonesia*. Sed quinam Cher-

fonēsītæ ita vocant falcem? aut quinam Chersonēsītæ κατ' ἐξοχὴν dicuntur? Nam, num & alii præterea Chersonēsītæ? Nisi in ultima Italia ea pars Chersonesi nomine intelligitur, quæ pertinet ad Leucopetiam. Quod si verum esset, facile induceret, ut hic legendum putarem *Zanculas*: quod sciam, eam partem Italiæ cum Sicilia ita vocasse *falcem*. Nihil autem affirmare possum. Fortasse legendum: *Has fascillas chermes Pœnice dicunt*. Scio enim, *Chermes falces* vocatas olim a Syris & Phœnicibus, quorum colonia sunt Pœni in Africa. Et fieri potest, ut hoc dixerit Varro ex Magonis libris, qui Pœnice scripti erant de re Rustica. Hæc vero asseverare ut vera volumus. Scimus tamen, ex ejusmodi conjecturis sæpenumero veritatem erutam fuisse. SCALIG. Suspicio legendum: *Has fascillas germinificæ dicunt*, vel potius, *phancillas*. *Falces* sirpiculæ sunt, quarum usus in vinea ad præcidenda ligamenta, quibus alligantur fasces, incisi fustes, faculæ. Cato de Re rust. *Falces vineaticas sex, sirpiculas quinque*. has falces germinifices vocabant *fascillas*, a *fascæ*, vel *phancillas*, detorta voce, ut ego arbitror, a Græco φάκελος, quod fascem vel manipulum significat. *Germinifica*, qui germina & surculos arborum deficiat, ut *sænifica*, qui sœnum. Varro de Re rust. *Falcibus conselandæ, quæ sænifica præterierunt*. POPMA.

lin. 30. *Pistrinum*. L & S &c.] Locus ita legendus, ejecto glossemate: *Pistrinum*, & *Lucilii pistrina* & *pistrinx*. Nam in margine primum fuit notatum, L & S inter se sæpe commutant. vide post in 6 de R & S: quod postea in contextum orationis irrepsit, & varie fuit interpolatum. *Piso* & *pinso* veteres dixerunt: inde *Pilum*, in quo *far pinsunt*, mutato S in L. Pomponius: *Neque molis molui, neque pilis pinsui*. *Pistrina* & *Pistrinx* dixit Lucilius, ut constat ex Charisio lib. 1, & Festo in dictione *Mamphula*. POPMA.

ead. & sq. *Inde post in urbe Lucili* &c.] In excusis antiquis legitur sine præpositione *in*. Quæ procul dubio ab aliquo audaci hic temere inculcata fuit, & totum locum hunc obscurabat; qui ita legendus est: *Inde pistor*, vel *Lucilii pistrina*, vel *pistrinx*. Nam qui primum lectionem corrupit, fecerat, *Inde post urve*. Deinde *in urbe* degeneravit. Citavit testem Lucilium de pistrina, & pistrice, vocibus, quasi minus usitatis. De pistrina quidem Charisius lib. 1, *Pistrinum*, inquit, *neutro dicitur*. Sed Lucilius lib. 26 feminino extulit:

Media a pistrina ad tabernam referens.

De pistrice non ita obvium. Incidimus tamen in versiculum

Lucilii, qui eam vocem usurpavit: &, nisi fallor, est ille, quem Varro intellexit. Exstat autem apud Festum dictione *Mamphula*:

Pistricem validam si nummi suppeditabunt,

Addas empleurum mamphulas qua sciat omnes. SCALIG.

Idem pro *Lucili* in margine *locelli*.

Pagina 39.

lin. 1. *Τραποτες a terendo, nisi Græcum.*] *Τραπίην, τὸ ληνοπατίην.* Ὀδυσσ. η,

Ἄλλας δὲ τραπέουσι, πέροιθε δὲ ὕμνακας εἰσί. SCALIG.

lin. 2. *Mola a molendo.*] Immo contra. Itaque videtur scripsisse *a molliendo*. Subjicit enim, *Harum motu eo conjecta molliuntur*. Similis error in Truculento Plauti:

— meretriculis molliendis rem coegit.

melius molendis. — *Non alienas Permolere uxores* — Horat. Putarunt nonnulli, apud Theocritum τὸ *μυλλεῖν* idem significare: at eos maxime arguit scriptura, quod scriptum sit duplici λλ. Deinde *μυλλεῖν* non *molere* significat, sed *suere*. Unde Latini veteres *mullare* dicebant, pro *suere*: & *mulleos* calceos, a *mullando*. Itaque Theocrito τὸ *μυλλεῖν* est, quod usitatus dicitur *περατρεῖν*. Unde *subulones* vocavit Lucilius *padicones* apud Ausonium,

Lucilii vatis subulo, pulipremo.

Ergo *molere* non est τὸ *μυλλεῖν* Theocriti. Porro Varro apud Nonium videtur in obscœnum significatum accepisse. *Hic alius*, inquit, *tibi molit ac depst. Depsere* enim etiam obscœnum verbum: ut etiam Cicero ad Pætum ostendit. Apud Catullum vero mendum est:

— Patruī perdespuit ipsam uxorem. —

legendum enim *perdespuit*. SCALIG.

lin. 3. *Vallum.*] Marg. Scalig. *Vannum.*

lin. 4. *Volant inde levia.*] Ἄχυν, ἀχυρμαί. *Vallus* vero ex *vanno ὑποκοριστικῶς*. SCALIG.

lin. 9. *Tragula.*] *Trahula* puto scribendum. ὑποκοριστικὸν a *Trahea*, vel *Trahes*. *Tribulaque, traheaque*, Virgilius. SCALIG.

lin. 10. *Sirpea.*] *Lucilius: Tintinnabulum abest hinc, sirpiculaque olerorum.* Est autem vehes ex cræte. Sunt enim hic duo genera vehiculorum, *sirpea*, aut *sirpiculæ*, & *tintinnabulum*. De *sirpeis* habes hic apud Varronem. De *tintinnabulo* non ita cognitum omnibus. Plautus *Pseudolo*:

M. T. Varro. Vol. II.

G

— *lanios inde arcessam duo cum tinninabulis.*

Eadem duo greges virgarum indidem ulmearum adepero.
Quod tamen vocabulum scholasticorum & grammaticorum nationi ~~antea~~ ignotum fuit. SCALIG.

ead. *Quæ virgeis firpatur, id est, colligando implicatur.] Quæ juncéis.* AUGUSTIN. *Sirpare a sirpo, σχοῖνον, ex quo omne πλέγμα fiebat.* Unde quæstiones obscuræ *sirpi* olim Latinis, Græcis vero γρίφοι dicebantur: quod ut γρίφοι erant πλέγματα ἀλιευτικά ex sirpo, ita etiam ex sirpis nassæ piscatoriæ, quæ dicebantur *sirpiculæ*, ut Plauto, Lucilio, & Propertio. Itaque improbe fecerunt, qui apud Gellium ex sirpis scrupos fecerunt. SCALIG.

lin. 15. *Arcera.*] Puto in Epistola ad Marium legendum *arcerrarum*, pro eo, quod hodie legitur *Craterrarum*. Ubi sane crateræ opus non erant, sed plaustra & carpenta. SCALIG.

lin. 22. *Oppidum &c.]* Turnebus assertit ex veteri scriptura, sed plura de suo. Melius ita putem: *Maximum adificium est opidum, ab ope dictum, quod mœnitur opis causa, ubi sunt: & quod opus est ad vitam gerundam, ubi habitent tuto, opida.* Quod opere mœnibant mœnia, quæ mœnitius essent. Quod exaggerabant, aggeres dicti, & quod agger contineret mœrum. Quod mœniendi causa parabatur mœnus, quo sepiebant opidum, eo mœnere Mœnus. In summo pinnae, &c. SCALIG.

lin. 25. *Quo munitius.] Quo muniti.* AUGUSTIN.

lin. 29. *Quas insigniti milites.]* Vereor, ne legendum sit, *quas insignia*, nam insignia sunt οἱ λόφοι gladiatorum & militum. Virgilius:

— *Inde volans secum abstulit hasta*

Insigne. — SCALIG.

lin. 30. *In gladiatoribus Samnites.]* Cur ita vocatum genus id gladiatorum, vide Livium lib. 9. Possunt & dici a Samnite quodam, qui primus scuti usum invenit, quod gestabant gladiatores. Auctor Clemens Alexandrinus Stromate 1. Athenæus sequitur opinionem Livii, cujus hæc verba ex lib. 6, ubi de Romanis loquitur: Ἐλαβον δὲ καὶ παρὰ Τυρρηνῶν τὴν μάχην φαλαγγιδὸν ἐπιόντων, καὶ παρὰ Σαμνιτῶν δὲ ἑμάδον θυρεοῦ χρῆσιν. SCALIG.

Pagina 40.

lin. 3. *Riru multa.]* Marg. Scalig. ut multa.

lin. 21. *Cognominatum.]* Nominatum. AUGUSTIN.

lin. 28. *Fundula a fundo, quod exitum non habet, ac pervium non est.*] Græcismus, ὅθεν οὐκ ἐξίττα. Alii, *Pervia non est*: sed non assecuti sunt modum loquendi. SCALIG.

Pagina 41.

lin. 5. Μακελλάτας: — *ostia hortorum.*] Cum ait *macellotas hortorum*, θύρας, id est, *januas & fores*, subaudiri debere existimo: cum μακέλλους ait, eo nomine *septa, claustra & munimenta* intelligit. TURNEB.

lin. 6. Μακέλλους.] Μακέλλα, τὰ δρύφακτα καὶ φραγμοὺς interpretantur. Unde *maceria*. SCALIG.

ead. & sq. *Secundum Tiberim ad Junium.*] Vertranius, *ad Junonium*. Sed fortasse neque Varro de illo foro intelligit, quod erat in regione palatii, sed de illo, quod erat trans Tiberim, ubi Volcanalibus piscatores pro se animalia in ignem projiciebant. Nam quod dixit *Secundum Tiberim*, id valet, ultra Tiberim: ut alibi Fanum Fortis Fortunæ ait esse secundum Tiberim, quod in Transtiberina regione fuisse certum est. Quamquam non puto omnino, secundum Tiberim, esse ultra Tiberim, sed ad ripas Tiberis. neque Janus, vulgo Junonius dicebatur, sed tantum in Pontificalib. indigitamentis. Quod si Varro intellexit de eo, quod erat in Palatina regione, ego legerim, *ad Janium*, ut *Danium, Minervium*. Quid quod & trans Tiberim in ea parte urbis erat etiam ara Jani? Quare pro, *ad Junium*, ego puto legendum, *ad Janium*. SCALIG. Docti viri putant legendum *ad Junium*, quod Jani templum vel ara fuerit in Transtiberina regione: cum tamen P. Victor. cum foro Piscario jungat forum Cupedinis, quod non ultra Tiberim, sed ad ripas Tiberis fuisse constat. Ego arbitror, locum corruptum esse, qua a lectione, qua a distinctione, atque ita restituendum: *Secundum Tiberim alitilium forum, Piscarium vocant*. Quam lectionem confirmat testimonium Plauti. Origo mendi ex affinitate literarum D & L, *aditidium* pro *alitilium*. POPMA.

lin. 8. *Ad corneta forum cupedinis, a Cupedio.*] In chirographo reperio *a fastidio*, quod a fastidiosis & delicatis expetuntur lautitiae ciborum & cupediz. *Cupedius* tamen magis probatur, a quo appellatum sit illud forum, qui in libro Varonis rerum humanarum, *Cupes* appellabatur. Illic enim fori Cupedinis & Macelli appellationes ductas narrabat a Numero Equitio Cupe, & A. Manio Macello latronibus. TURNEB. In hoc quoque fallitur Varro, ut de macello. Nam ut illud a

maslandis pecoribus, ita & hoc quoque a *cupediis*. Quæ dicta sunt quasi *Caupedia*, ut *laura*, *lura*, *claudus*, *cludus*: *clauda* anus apud Plautum. Itaque *Cupedia*, omnia lautiora esculenta venalia, a *cauponando*. *Cauponari* enim non de una tantum re, ut nunc, sed ad multa quoque alia extendebatur: ut *καπηλεύειν* Græcum. Itaque Ennius dixit *Cauponare bellum*: quod ex Æschylo desumfit, qui dixit, οὐ καπηλεύων μάχην. Quare *Cupo*, *caupo*, *Cupa*, *caupa*. Apud Ciceronem in *Pisonem*, *Panis & vinum*, a *propola*, & de *cupa*. Significatur, eum nunquam de penu & promptuario vivere, sed de *caupona*. quod Horatius vocat *numerato vivere*. *Cupam* vocavit, quam Virgilius *Copam*: *Copa* Syrisca, &c. Ut a *πίθηκος*, *πίθων*, a *κάνδηλον*, *κάνδων*, sic a *κάπηλος*, *κάπων*. Unde Latine *Cauupo*, qui & *Copo*. SCALIG.

lin. 16. *Lacum Curtium a Curtio*.] Apud Sudam monachum, quidam Græculus (vereor, ne ipse quoque monachus) describens hanc historiam, posteaquam satis ex fide, ut existat in monumentis Latinis, eam narravit; mox aliam historiam cælo Latino incognitam refert, his verbis: *συνελούσης δὲ τῆς γῆς, ἡρωϊκὰς τιμὰς τῷ ἀνδρὶ κατὰ ρῆσιν ἀγορὰν Ῥωμαῖοι ἀνὰ πᾶν ἔτος ἐπιτελεῖν διέγνωσαν. τὸν τε τότεν Λίβερρον ἐκάλεσαν, βωμὸν οἰκοδομήσαντες. ἐξ οὗ δὴ καὶ Βιργίλιος τὴν ἀρχὴν ἐποίησατο*. Primùm non colebant Curtium Romani, neque ara ei posita fuit. Nam, si ita esset, quare dubitaret Varro, unde ille locus Curtius diceretur? Deinde, quod locus ille Liburnus diceretur, nemo, qui hanc historiam tractavit, meminit: Varro, Plutarchus, Livius, Valerius, alii. Postremo, quis ferat mentientem de Virgilio? Tantum enim abest, ut Virgilius ab eo poema suum auspicatus sit, ut etiam nunquam ejus mentionem fecerit, nisi in Culice. SCALIG.

lin. 18. *Nec quod is C. Ælius Stilo secutus*.] Al. *Nec quod is Corgelius stilo securus*. cum ita ait, indicat, Cornelium historicum stilo & scripto non idem scripsisse. alii non sane ineleganter emendant, *Ælius stilo securus*: & infra eodem modo legendum censent, *Ælius & Lutatius*. quorum ego sententiæ subscriptorem adstipulatoremque libenter me tulerim: quamquam *Cornelius* a me non improbatur. TURNEB.

lin. 21. *Deum Manium Postulionem postulare, id est, civem fortissimum eodem mitti*.] Lege: *Postulionem postulare, civem fortissimum eo dimitti*. *Postulionem*, pro *postulationem*. *Deum Manium*, *Summanum*. *Postularia* ostenta, fulgura, prodigia vocabant, quæ neglecta fuerant, nec procurata: ideoque ex-

piatione indigebant. Cicero: *Quod eodem ostento Telluri postulatio debere dicitur*. SCALIG. Al. *Postilionem postulare*. Doctissimus amicus noster, quem semper vivum ante coluimus, & nunc etiam memoriam amplectimur, hic legit: *Deum manium posti leonem postulari*. Quam ego ut ingeniosam non possum non valde commendare. Tamen quo nititur, ut conjecturam suam tueatur ille? *Postes*, inquit, sunt fores. Lucretius:

Cernere res animus sublatis postibus ipsis.

Quod sane verum est, sed aliud est foris, quo janua operitur, aliud janua ipsa. Ita hic specus, seu hiatus ille, qui patebat in foro, non poterit dici *postis*. nam potius *postis* diceretur id, quo operiretur hiatus ille. igitur non esset amplius specus. Quare non est, quod ullam hinc sperare posset victoriam. nullo enim modo sententia ejus hac quidem in parte obtinere poterit. Esto. Tamen quod dicit Lucretius plurali numero, id non ausus esset singulari. Igitur neque hac parte defendi poterit doctissimus vir. Sed nihil mutandum est. Non meminerat ipse verba esse solemnia prisca ex formula augurum, *postilionem postulari*. non enim sunt Varronis. *Postilio* quippe est *postulatio*, ut etiam in meis antiquis glossis reperio. *Populus* igitur Romanus postulabatur *postulationem* Deum manium. quænam ea est? sacrificium humanum, hoc est, quod fiebat capite & vita hominis: nam inferorum sacrificium antiquitus Romanis fiebat capite humano, Jovi Latiari & Saturno. Sed quod obscurum esset, quid sit sacrificium, seu *postulatio* Deum manium, interpretantur augures, hominem fortissimum scilicet eo demitti. Sane nihil omnino hic mutandum, sed antiquitas interpretanda. Ubi præterea ἀρχαῖος notissimus est, *postulari postulationem*: ut, *Ego nihilominus hoc exigo portorium*. Vide Gellium. De *postilione* autem quid dubitemus, cum sciamus, *postulationes* & *postularia* sacra esse ea, quibus procurantur expiationes ostentorum, ut supra annotavimus ex Cicerone? IDEM. Multas dictiones contractius, quam nos. eas effecerimus, vetustissimi protulerunt, ut *surpio*, *porgo*, *dortium*, pro *surripia*, *porrigo*, *divortium*. Similiter *postulio* pro *postulatio* in augurum libris, *Deum manium postulationem postulare*: quo responso significabant, ob neglectam religionem votorum aut sacrificiorum *Sumanum Deum postulare expiationem*, id est, vitam civis fortissimi. Est autem *postulatio*, expiatio, quæ Diis placandis debebatur. Cicero de Haruspicum responsis: *Quod eodem ostento Telluri postulatio debere dicitur*. Arnob. lib. 4: *In caerimoniis vestris rebusque divinis postulationibus locus est*. Ter-

tullianus dixit *postularitas* in libro de Corona militis: *Officia seculi, honores, solemnitates, postularitates, falsa vota.* POPMA.

lin. 24. *A Concordiæ versum.*] Vulg. *a Concordia conversum.* Lege: *Ad Concordiæ conversum.* Eo enim conversum supplices manus protendisse colligimus ex Livio: *Silentio, inquit, factis, templa Deorum immortalium, quæ foro imminet, Capitoliumque intuentem, & manus nunc in calum, nunc in terræ patentis hiatum ad Deos manes porrigentem, se devovisse.* Formula devotionis, quantum ex aliis imitari potuimus, plus minus ita concipi poterit: *Jane, Jovis pater, Marspiter, Quirine, Laes, Divi novensides, Dii indigetes: Divi, quorum est potestas populi Romani Quiritium, meique: Diique manes, sub vos placo, venerorque: veniam peto, obsecroque, uti populo Romano Quiritium vitam salutemque prosperetis: uti ego axim præ me formidinem metumque omnem, caelestium infernumque omnium diras, sicuti verbis nuncupasse: ita pro re publica populi Romani Quiritium, vitam salutemque meam Diis manibus, Tellurique devoveo.* Decium quoque filium exemplo patris se pro patria devotentem introduxerat in Prætextata L. Attius, cui Æneas seu Decium nomen fecerat. Atque hæc verba citata a Natio, non obscurum est ab ipso proferri:

Patrio exemplo me dicabo: animam devorabo hostibus.

Deinde posuerat formulam devotionis, quæ hæc est:

Te sancte venerans precibus inviste invoco,

Portenta ut populo patriæ verrunces bene.

Ac nescio, an idem intellexerit Ennius Annali 6:

— *audite parumper,*

Ut pro Romano populo prognariter armis

Certando, prudens animam de corpore mitto: SCALIG.

Legendum: *Ad Concordiæ versum.* Mos enim vetus & solemnus in devotionibus, ut precantes adspicerent templa Deorum, & ad illa versi, se morti offerrent. Livius de eodem Curtio: *Templa Deorum immortalium, quæ foro imminet, Capitoliumque intuentem, & manus nunc in calum, nunc in terræ patentis hiatum ad Deos manes porrigentem se devovisse.* *Ad Concordiæ versum,* antiqua locutio, quam etiam Priscianus accurate observavit. Varro lib. 5: *Sol ad nos versum;* & lib. 8: *A bruma versum contraria parte.* Cæsar de Bello Gallico lib. 6: *T. Labienum cum legionibus tribus ad Oceanum versus.* idem lib. 6: *Movet in Arvernos versus.* Sallustius Catilina: *In Galliam versus castra movere.* POPMA.

lin. 31. *Curtium in locum.*] Prior vox redundat; nisi ele-

gantie causa iteratur, quod in sermone interrupto fieri aliquando solet. Cicero ad Plancum: *Sed tamen, etsi antea scripsi, quæ existimavi scribi oportere, tamen hoc tempore breviter commonendum putavi.* Sulpitius ad Ciceronem: *Quæ res mihi non mediocrem consolationem attulit, volo tibi commemorare, si forte eadem res tibi minuere dolorem posset.* Celsus lib. 9 Digest. *At eos, quos præsidii causa repositos habet, ut quidam bellis civilibus fascitassent, eos legato contineri.* POPMA.

Pagina 42.

lin. 4. *Scribunt, eum locum esse fulguratum.*] Lego, *fulguratum*: ut ante *fulguritum* exposuit *fulgure ictum*. TURNER.

lin. 12 sq. *Quod Syracuseis, ubi simili de causa custodiuntur, vocantur Latomia: & de latomia translatum.*] Scribo: *Quod Syracusis, ubi de causa custodiuntur, vocantur latomia, exinde lautumia translatum.* Latini enim pro latomiis *lautumias* dicebant. Verba enim cum solo & regione etiam nomina speciem plerumque mutant. Ita Latinos pronuntiasse hoc vocabulum, e quinto controversiarum Senecæ apparet, ubi scribitur: *Ne quemquam vestrum decipiat nomen lautumia, minime lauta res est.* TURNER.

lin. 14. *Lauretum ab eo, quod ibi.*] Puto legendum: *Lauretum ubi sepultus.* Non enim Varro *Lauretum* dictum voluit a Laurentibus, a quibus interfectus est Tadius rex, ibi sepultus; sed a silva laurea. Mox infra *macellum editum*, forte legi posset, *medium*: ut dicat, Lauretum fuisse medium inter Sacram viam & macellum. POPMA.

lin. 21. *Armilustrum.*] *Armilustrum* Circus maximus erat: *armilustrum*, armorum lustratio. Vetus lexicon: *Armilustrum, ἑπλοκάδαρσιον, ἑπλοκάδαρμος.* TURNER.

lin. 25 sq. *Itaque dictum in Cornicula millies adventu, quem circumcunt ludentes.*] *Milites ad vestim.* Ex libris utrumque. *Mulieris ad restim*, placet docto cuidam viro. AUGUSTIN. Lego: *Itaque dictum in Cornicula militis adventu*; quod perspicue rectum est. TURNER. Vertranius: *Mulieris ad restim.* Et *restim* ducere interpretatur Cordaca. Quod, inquit, *præfultor funem duceret: quo apprehenso illum alii sequebantur.* Nolo hic alienis erroribus refutandis triumphare, neque ex illis spolia reportare. Tantum dicam, neque *κόρδακα* illud esse, quod putat ille, tanquam a *χορδὴ* esset; neque, si esset, *χορ-*

ἄν' funem aut restim significare, sed nerviam, aut fidiculam. Pujamus vere legi: *Itaque dicunt milites ad vētim, quem circumeunt ludentes.* Nam Cornicularia, nomen comœdiæ, facile indicat, *milites* legendum esse. Ludunt milites, ut apparet, qui palum ad terram destitutum, seu vētim circumeant, vocentque illum ideo Circum. Ex qua circuitione Varro etymologiam suam probare conatur. Quamquam translatio potius est. in eundem enim sensum Plautus ipse Milite translate dixit: *Jam est ante ædis Circus, ubi sunt ludificandi mihi.* Est enim idem jocus, qui in Cornicularia. Posidippus item apud Athenæum eadem translatione ludit:

Ἰσπρόδρομος οὗτός ἐστι σοὶ μαγείρικῆς.

Quod autem hic vētim in terra destitutum esse cognoscimus, quem milites circumeunt, fortasse est ex vulgato exercitamenti genere in militia veteri: quod milites ad palum se exercerent. Qui locus veteribus Palaria dicebatur, ut ait Charisius. Nam alioqui, cum singulari congressu duo se exercebant, locus *Batualia*, ipsi *Batuatores* dicebantur. *Batuere* enim, ferulis velitari, aut verberare, ut apud Suetonium in Vespasiano legimus. Tamen Cicero posuit inter κακήματα in erudita illa epistola ad Pætum. Quia Syracusane βατεύειν dicebatur, cum mas init feminam. Theocritus:

— Ὀκκ' ἐσορῇ τὰς μνηάδας, οἷα βατεύνται.

Varro proprie dixit insilire equilam. Quare cum Vertranius alibi dixerit, hanc vocem Latinam non esse, videndum est, num puer apud Ciceronem barbara vocabula exstare, quæ ipse mutare velit. Nos certe longe aliter rem se habere ostendimus ex illo Ciceronis loco, qui, antea obscurus, a nobis illustratus est. SCALIG.

lin. 26. *Quid cessamus ludos facere? Circus noster &c.]* Trochaicus est, in quo miles, quem circumeunt ludentes, vocatur figurate *circus*. TURNEB.

lin. 31. *Magistratus misit.] Magistratus signum misit.* Ex libris. AUGUSTIN.

ead. *Quod a muri parte pinneis turribusque carceres olim fuerunt. Scripsit poeta &c.]* Lego: *Quod a muri* — olim fuerunt, *scripsit poeta*; aut, ut in vetere reperio editione, *a Muris parte*. Nam illæ pinnae & turres oppidi quandam speciem præ se ferebant. Equidem posteriorem scripturam veriorum melioremque credo; sed priorem tamen damnare non ausim. TURNEB. Pro poeta marg. Scalig. *Ennius*. Ita fortassis scripsit Ennius in Annalibus:

*Infidit currum Dictator, ubi oppidum adusque
Pervehitur.*

Sed Varro in referendis testimoniis poetarum numeros ver-
sum negligit sæpissime, nonnunquam etiam verba commutat,
ut illud Terentii Adelphis:

*Hoc patrium est potius consuefacere filium,
Sua sponte recte facere, quam alieno metu;*
ipse ita refert: *Saius esse, sua sponte recte facere.* & ex ea-
dem fabula:

Obsonat, potat, olet unguenta de meo;
hic est:

Scortatur, potat, olet unguentum de meo.
Item Plauti Pseudolo:

Non prorsus, verum ex transvorsio cedit, quasi cancer solet;
ita adducit: *Ut transvorsus non provorsus cedit.* POPMA.

Pagina. 43.

lin. 3. *Intimus circus ad Murtium vocatus*] Lego: *ad Mur-*
tim, ut modo, *a Murtis parte*. Venus autem primum *Murtea*,
postea *Murtia* vocata est. Plinius: *Quin & ara vetus fuit Ve-*
neri Myrtea, quam nunc Murtiam vocant. Est & Arnobio
Murcia segnium Dea. *Murtia* meminit Tertullianus in libro
de Spectaculis, quam esse *marmoris* Deam dicit, ubi fortasse
marcoris scribendum est. *Murtiam enim Deam marmoris vo-*
lunt, cui in illa parte ædem vovere. TURNEB. Pro *Murtium*
marg. Scalig. *Murcis*. Rectius legas: *Murtum*. *Murtum* voca-
bant initio a murteto, quod ibi proximum erat: postea *Mur-*
cum; in quo Procilius putabat allusum ad urceos, quia is lo-
cus inter figulos esset. Sic Venus *Murria* primum cognomina-
ta fuit, deinde *Murcia*, auctore Plinio. Augustin. de Civit.
Dei lib. 3: *Deam Murciam, quæ præter modum non moveret ac*
faceret hominem, ut ait Pomponius murcidum, id est, nimis
desidiosum & inactuosum. Ejus sacellum fuit ad Circum sub
monte Aventino, qui ante *Murtus* vocabatur, ut tradit Fe-
stus. hinc *ara Murtiæ*, quarum meminit Plinius lib. 2; & *Mur-*
tia metæ, idem locus, qui Varroni *Ad Murtum*. Tertullianus
de Spectaculis: *Consus, ut diximus, apud metas sub terra de-*
litescit Murtias. has quoque idolum fecit. *Murciam enim Deam*
marmoris volunt, cui in illa parte ædem vovere. POPMA.

lin. 5. *Alii esse.*] *Alii inesse.* AUGUSTIN.

lin. 10. *Ludis Tauriceis.*] Reperio, *Ludis tauriis*; quod ut

leve & exiguum, ut multa alia, sane præterire debui, & piget adscripsisse. TURNEB.

lin. 18. *Qui ad senatum essent missi. Is Græcostasis appellatur a parte, ut multa.*] Sic distinguo: *Qui ad senatum missi, is Græcostasis, a parte, ut multa.* TURNEB.

lin. 31. *Coacervata & confita.*] In aliis libris est *consepita*: quæ varietas me adducit, ut putem, scriptum fuisse *confita*. Festus: *Conseptum apud Ennium pro consepito reperitur.* POPMA.

Pagina. 44.

lin. 5. *Argiletum sunt qui scripserunt ab Argo, seu quod.*] In vetere libro reperio, *ab argula, seu quod*: ut legendum videatur, *ab Argu lapsu*, immo, *ab argilla seu Argo*. Nam utroque modo vocari potuit. TURNEB. Vetus lectio recta est: *Argiletum sunt qui scripserunt ab Argula, seu Argo*. Nam id est ἀπὸ τοῦ Ἀργύλα, ἢ γουν Ἀργου. Stephanus: Ἀργεῖος οὐ παρὰ τὸ Ἀργος οὐδέτερον (ἦν γὰρ διὰ τοῦ ι) ἀλλὰ παρὰ τὸν Ἀργον τὸν χτίστην. λέγεται γὰρ καὶ Ἀργόλας. Ἀριστοφάνης ἥρωσιν:

οὐκ ἠγόρευον, οὗτός ἐστι γ' οὐκ Ἀργόλας.

Μὰ Δι' οὐδέ γ' Ἑλλην, ὅσον ἔμοιγε φαίνεται.
καὶ Εὐριπίδης ἐν Πλεισθέει

Ἐγὼ δὲ Σαρδιανός· οὐ γὰρ οὐκέτ' Ἀργόλας.

Turnebus *ab Argu lapsu*. quis dixit illi, eum ibi lapsum fuisse? SCALIG.

lin. 9. *Publius vicus, & Cosconius vicus, quod ab heis vireis dicuntur adificati.*] Invenio in antiquo codice, *Publius & Cosconius, quod ab his viocuris dicuntur adificati*. *Viocuri* autem sunt curatores viarum. Ante hanc vocem usurpavit Varro: *Quis enim non videt, unde aurifodina & viocurus?* In antiquo lexico scriptum est, *viaculus, ὁδὸν ἐπιμελητής*. sed vel *viarius* vel *viocurus* in eo scribendum cenfeo. Vicus Publī a Rufo collocatur in ea urbis regione, quæ Via lata dicebatur: Vicus publicus in Alta semita. TURNEB. *Viocuris* se vidisse scriptum in vetusto exemplari admonuit me doctissimus Adrianus Turnebus: ex cuius fide hæc reponimus. *Viocuris* vero, id id, *Ædilibus*. Meminerat hujus vocis & supra in præmio libri. SCALIG.

lin. 11. *Clivus proximus ad florales usus versus &c.*] Lego: *Clivus proximus a Flora susus versus*. *Susus* pro *susum* hic dicitur, ut *susum* apud Catonem: Ita subducito *susum ani-*

nam, quamplurimum poteris. Capitolium vetus a Victore in Alta semita ponitur juxta templum Floræ. TURNEB. Vulg. *Ad florales usus, versum sed Capitolium vetus.*] Legendum, *susus versum*, aut *susum versum*: sed & *susus*, ut rursus, & prorsus, legi potest. *Susus*, pro *sursus*: ut *prosum ἀντὶ τοῦ* prorsum. Afranius Emancipato:

Vetuit me sine mercede prosum Paccius

Remeare ad ludum —

Festus Remeare. SCALIG.

lin. 18. *Nam Ciprum Sabine bonum.*] Ex Syriaca lingua, qua usi Tusci antiquitus. SCALIG.

lin. 21. *Mitteret carpentum.*] *Injiceret carpentum.* AUGUSTIN. Vulg. *Iniceret.* Unitus literæ mutatione, *inigeret.* Verbum rusticorum: a quo dicebant inigere pecudes; ut contra exigere, cum e stabulis educebant. SCALIG.

lin. 25. *Πρόδομον — ὀπισθόδομον.*] Cum ait, ante cellam esse Prodomon, post cellam Opisthodomon, templum in tres partes dividit: mediamque, ubi est Dei cella, quam hodie chorum dicimus, vocat: quæ antecedit, *πρόδομον*; quæ sequitur, *ὀπισθόδομον.* TURNEB.

lin. 29. *Cavum adium.*] *Cavum adium*, vel *Cavedium*, ἢ μέσσυλος. SCALIG.

Pagina 45.

lin. 5. *Et sursum, qua compluebat, compluvium.*] Hic quoque locus Varroni impendetur, neque fortasse impendii pœnitebit. Scribit Varro: *Susum, qua compluebat, compluvium.* Ecce hic rursus *susum* usurpatur. *Compluvium* autem in glossæmatis antiquis invenio Græce exponi *κατάκλυστρον καὶ μέσσυλον*. Distinctio Varronis *compluvium* ad tectum collocat, *impluvium* ad solum, cum alterum superius sit, alterum inferius. Atque in urbe fere *compluvium* & *impluvium* erat, quod in villa chors. TURNEB.

lin. 8. *Atrium appellatum ab Atriatibus Tusceis.*] Vel potius, quod *αἰθρίον*. SCALIG.

lin. 18. *Ibi cœnabant.*] Marg. Scalig. *ubi.*

lin. 19. *Ab hieme Hiberna. hibernum domus vocarunt.*] Interpungo: *Ab hieme hiberna hibernum domus vocarunt.* TURNEB.

lin. 22. *Porcius.*] Marg. Scalig. *potius.*

lin. 23. *Tusilina loca.*] Vulg. *Tusilina loca.* Quidam scribunt

Titulinam. Varro Menippea, Hercules tuam fidem: *Non Titulinam, inquam, ego ipse invoco: quod meæ aures abs te obfidentur*. Hanc qui invocabant, ferias observabant. Itaque ara ei dicata in Aventino ad tutelam populi Rom. sicuti etiam Tutani extra portam Capenam. Quod quando Hannibal, ut ait Ennius,

Ob Romam noctu legiones ducere cepit,
tantus terror ex quibusdam terriculamentis nocturnis invasit Pœnum, ut inde pedem retulerit. Quo facto fanum ibi consecrarunt, ab eventu *Rediculum* appellatum: Deum vero, cui consecrarunt, *Tutanum*. Ita collegimus illa ex Festo & Plinio lib. 10; hæc ex eadem Satyra Varronis, quam inscripserat, Hercules tuam fidem:

Noctu Hannibalis cum fugavi exercitum,

Tutanus hoc, Tutan' Romæ nuncupor.

Hoc propter, omnes qui laborant, invocant.

Ubi non prætereundum, ex prioris versiculi auctoritate confirmari quoque opinionem Val. Probi, qui obliquorum penultimam producebat in hujuscemodi nominibus Pœnis, Hasdrubal, Hannibal, Hiempfal. De quo extat integrum caput in Gellianis animadversionibus. SCALIG. Idem in margine, *Tullinæ*. Quid si *lucos*? qui frequentes in Aventino monte, in quo Ennius poeta habitavit. Sed & paulo ante lin. 22. est in libris veteribus *ligonem Porcius*, pro quo reposuerim *lucum eum Porcius*. is est, opinor, Porcius Licinius, quem de poetis Latinis scripsisse ex Gellio cognoscimus. De Tutilina plura diximus ad Satyræ Hercules tuam fidem. POPMA.

lin. 29. *Præterea intra muros.*] Roma vetus, quam Varro in his libris appellat *Antiquam urbem, antiquum oppidum, & antiquum oppidum Palatinum*, habuit portas, *Mugioniam*, qua pecus in bucita, id est, pascua exigebant; *Romanulam*, qua descendebant ad paludem navigabilem lintribus, quæ palus exsiccatâ postea mutavit in Novam viam, & locum celeberrimum urbis Velabrum. unde Varro hic tradit, illam habere gradus in Nova via, & lib. 6, Novam viam & Velabrum extra urbem antiquam fuisse non longe a porta Romanula. *Janualem*, quæ semper belli tempore patebat: *Pandanam*, prius dictam *Saturniam*, a monte Saturnio: de qua meminit supra. POPMA.

lin. 30 sq. *Quod ea pecus in Bucitatum antiquum oppidum exigebant.*] Ne quid dissimulem, aut celem, equidem non intelligo hæc, nec quemquam adhuc conveni, qui intelligere se

fateretur. Hic *Bucitatum* nescio quod oppidum, nunquam fan-
 do auditum emendatores condunt. ego potius scripturam falsa-
 riam puto, scribendumque, *in buccina tum*, vel potius uno
 verbo, *imbuccinatum antiquum oppidum exigebat*. Varro de
 Re rustica: *Subulcus debet confuesfacere, ut omnia faciant ad
 buccinam: primo cum incluserunt, cum buccinatum est aperiunt,
 ut exire possint in eum locum, ubi hordeum fustum in longitu-
 dine sit*. Hujus etiam consuetudinis in historiis Polybius me-
 minit. Est qui *in bu citatum*, id est, *potum citatum*, interpre-
 tetur. TURNEB. Faceffit negotium doctissimis viris hic lo-
 cus, neque immerito: adeo ut pluribus modis conatus sit Tur-
 nebus veram lectionem indagare. sed, ut & ipse ingenue fa-
 tetur, frustra tentavit. Nos autem, nisi nostrum nos augu-
 rium fallit, nulla pæne immutatione ad veram Varronis sen-
 tentiam pervenimus. Censemus enim, ut res ipsa vult, ita le-
 gendum: *Quod ea pecus in bucita tum antiquum oppidum exi-
 gebat. Bucita*, seu *buceta* (nam utrumque reperio) glossæ meæ
 veteres interpretantur *pascua*, ubi cientur boves. Quod glos-
 sema non solum nobis mentem Varronis aperit, sed etiam
 etymon præterea pro cumulo addit. neque semel ita reperi
 in ipsis glossis. Quod si ipsæ hoc non monuissent, tamen ejus
 rei semper locupletem auctorem Gellium laudare potui. Is
 enim lib. 11, c. 1 ita scribit: *Timæus in historiis, quas oratione
 Græca de rebus populi Rom. composuit, & M. Varro in anti-
 quitatibus rerum humanarum, terram Italiam de Græco voca-
 bulo appellatam scripserunt, quoniam boves Græca veteri lingua
 ἰταῖοι vocitati sunt. quorum in Italia magna copia fuit, buce-
 taque in ea terra gigni pascique solita sint compluria*. Hæc ille.
 ubi interpolantur audaces homines, *buceraque*. Scio equidem,
bucera esse *armenta*: sed nescierunt ipsi, pasci hic esse non
νέμειν, sed *νέμεσθαι* passive. Sidonius Epist. 11 lib. 11: *Inter
 greges tintinabulatos per depasta buceta reboantes*. Quare hoc
 vocabulum nunc primum excitatur e pulvere & situ, ubi diu
 ignoratum latuerat. Recte igitur Varro, *Mugionis* portam di-
 ctam a *mugiente* pecore, id est *bubulo*, quod ea ad pascua
 sua exigeretur ab antiquo oppido. Quotiescunque historici
 Romani oppidi mentionem faciunt, nihilque præterea addunt,
 non dubium est, antiquam Romam intelligi, quam quadra-
 tam vocavit Ennius: *Et quibus exstiterat Romæ regnare qua-
 drata*. Idcirco scribit Liv. lib. 45: *In oppido Minervio duas
 portas, & muri aliquantum de cælo tactum*. lego: *In oppido Mi-
 nervii duas portas, vel partes &c.* Ignorat enim doctissimus

Turnebus, quid sit ibi oppidum. Cum tamen sit quadrata Roma, ut diximus, cujus nunc mentionem facit Varro, & in qua porta *Mugionis*, de qua nunc sermo est, fuit. Nam quemadmodum veteres Græci *ἄστυ* cum dicunt, intelligunt Athenas κατ' ἐξοχὴν, sic Romani, cum oppidum dicunt, intelligunt verus oppidum Palatinum; ubi primum Roma condita fuit. SCALIG.

Pagina 46.

lin. 2. *Quæ habet gradus in navalia.*] Vulg. — *In novalia.* Ego profecto, quæ sint ista *novalia*, & qua parte urbis fuerint, apud nullum veterum invenio. Alii *Navalia* legunt. Ubi dupliciter erratur. nam neque ita Latine loquimur, & Varro de quadratæ Romæ portis agit: cum tamen *Navalia* trans Tiberim fuerint, ut cognovimus ex Livio & Plinio. Plane non dubito legere, parva admodum licentia, *Quæ habet gradus in Nova via.* De hac *Nova via* alibi meminit ipse. SCALIG.

lin. 3. *Janualis porta.*] Δίπυλον Ἰανοῦ Plutarcho: & πολέμευ πύλῃ. Sunt geminæ belli portæ, & Virg. Plutarchus de Fortuna populi Rom. Ἰανοῦ δίπυλον, δ πολέμου τύχην καλοῦσι. Budæus fortunam belli vertit. Non vidit, πύλῃν, non τύχην, legendum: præsertim cum in vita Numæ eadem repetat Plutarchus. SCALIG.

lin. 4. *Et jus institutum.*] *Et institutum.* AUGUSTIN.

lin. 5 sq. *Ut sit clausa semper, nisi cum bellum sit.*] Lego: *Ut sit aperta semper* &c. TURNEB. Locus corruptus in omnibus vulgaris editionibus. Veteres habent: *Ut sit aperta semper.* Unde veram hanc lectionem eruimus: *Ut sit aperta semper, nisi cum bellum sit nusquam. Traditum est memoriae, Pompilio rege fuisse opertam & post.* Satis constat, Numam regem instituisse Quirini templum claudere pace pop. Rom. terra marique parta, & aperire tempore belli: & ipsum primum clausisse: bis deinde clausum fuisse, semel T. Manlio Cos. post Punicum primum perfectum bellum; iterum post bellum Aëtiacum ab Imperatore Cæsare Augusto, pace terra marique parta. POPMA.

lin. 9. *Super lætuleis origines.*] Hæc non cohærent superioribus. AUGUSTIN.

lin. 11 sq. *Ut etiam nunc sit in castreis.*] Læticæ militares dicebantur *Cubæ* Sabina lingua, Græce χαμευνάδες. Plato Symposio: Τελυτώντες δέ τινες τῶν ἰώνων, ἐπειδὴ ἐσπέρα

ἦν δειπνήσαντες (καὶ γὰρ τότε θέρος ἦν) χαμῆνια ἐξε-
νεγκάμενος ἅμα μὲν ἐν τῷ ψύχει καλῆνυdon, ἅμα δὲ ἐφύ-
λαττον αὐτόν. Loquitur de miliubus, ex quibus erat & So-
crates. Euripides Rheso: Λεῖπε χαμῆνας φυλλοστράτους.
Aristophanes & alii vocant στιβάδας. SCALIG.

lin. 12 sq. *Letlos, ne essent in terra, sublimes in heis po-
nebant.*] Legendum videtur: *Letli, quod ne essent in terris,
sublimes in his ponebant.* Nam lettica substernitur, lectus ei
imponitur, ut pheretio mortui lectus. TURNEB.

lin. 14 sq. *Quam letticam quod involvebant, quod fere stra-
menta erant e. segete, Segestriam appellant.*] Lego: Quo eam
letticam involvebant, quod fere stramenta erant e segete, sege-
stria appellarunt. TURNEB. Lege: Qui letticam involvebant.
Varro de Vita populi Rom. Hoc, quod injicitur, toral dici-
tur: letticam qui involvebant, Segestria appellabant. De sege-
stri Lucilius:

Penula, si quæris, canteriu', servu', segestre

Utilior mihi quam sapiens. —

Erat enim teges, quæ a segetibus (ut vult Varro) quod ex
eis fieret, dicta fuit. Postea factam esse ex pellibus testatur
Plautus apud Porphyriionem, qui dixerit de anu dormituri-
ente:

Anus hæc in pellis periculum protenditur.

Val. Maximus ait, Catonem hæc pellibus usum fuisse pro
stragulis, tanquam nihil mutasset e prisca frugalitate. Certe
στῆγαστρον pelles significat. Et nostrum dormio ἀπὸ τῶν
δερμάτων: nam dermio veteres dicebant. SCALIG.

lin. 19 sq. *Posteaquam transferunt ad culcitas, quod in ea, sa-
gum, aut tomentum, aliudve quid calcabant.*] Vulg. *sagus.* Lego:
*Posteaquam transferunt ad culcitas, quod in eas acus, aut to-
mentum, aliudve quid calcabant.* Opinor, non invita omnino Mi-
nerva ita me correxisse. nam vox *acus* belle convenit senten-
tiæ, & unius tantum elementi mutatione opus fuit. TURNEB.
In Romana editione *sagum*, bene sane, quod videbant, aliter
Varronem σολοικίζειν. At ubinam gentium usitatum fuit,
pro tomento *saga* in *culcitas* inferciri? Melius sane regendo
corpori adhiberentur, quam centonibus farciendis & incul-
candis. Sed nugas omittamus. *Tomenta* proprie sunt ex cili-
ciis pilis: *borram* vulgo vocamus. his igitur tomentis aut cili-
ciis pilis implebant *culcitas*. Tamen olim, ut etiam hodie, *culci-
tæ* inferciebantur acere & glumis spicarum. Quocirca ita scri-
psit Varro, *Quod in eas acus, aliudve quid inculcabant.* *Acus,*
ἀχυρον. Aristophanes βαβυλωνίαις apud Pollucem, loquens

de cervicalibus, aut pulvinis, ἔχεις ἄχυρα καὶ χνοῦν, ait. Latini autem, quidquid tomento inculcabant, vocabant culcitam. unde ei nomen. Itaque centumculum, quod Dioscorides πύλημα vocat, id est pulvillum, culcitam appellat Plautus Milite:

Causiam, inquit, *habeas ferrugineam, culcitam ob oculos laneam.* SCALIG.

lin. 21. *Ac.*] Marg. Scalig. hac.

lin. 22 sq. *Pulvinar*, vel a *plumeis*, vel a *pelluleis* *declinant.*] Lego in antiquo libro: *Pulvinar vel a pluribus*, vel a *pollulis* *declinatum.* Posterius utique verissimum. *Pulvinaria* enim *pollula* & exigua sunt culcitis comparata: sed & ea habere plura patresfamilias solent. Cato *labellum pollulum* pro parvo; eodem modo dixit. Potest & dici sic vocatum, vel a pluribus hominibus, vel a pollulis: idque consentaneum magis ejus voluntati videbitur. Pro *pluritus*, *plumis* edunt formularii libri: quos non reprehendo. TURNEB. Scribendum puto, *A polulis*. *Polulæ*, seu *Polæ*, erant pilæ ex aluta, molli tomento sactæ, quibus datatim ludebant in foro. Unde polire, *pila* ludere dicebant veteres. Auctor Festus. Id tractum a Græco. Nam φαλλός Græce significat veretrum, quod gestabatur in pompa Liberi. Primum ita vocabatur, quamdiu fieret ex ficu: postquam ex aluta rubra fieri cœptus, dictus *πολύων*. Ab eo *Polæ* Latinæ, quæ ex aluta fiebant. Et Polimenta, testiculi porcorum dicti, postquam ex illo folliculo evaginati erant in castratione. Verrius ineptit a politione. Sic a φαλλός follis, qui & sufficus in testiculis. Ergo *polvinar* a polis: quod ex alutaceo scorto. Unde σκύτινα προσκεφάλαια Polluci. Inde cognomenta Romana, *Polliones* & *Pollæ*. SCALIG.

lin. 25. *In his multa peregrina, ut Sagum, Reno Galli quid gaunocumma ejus sagum, & Amphimalon Græca.*] Locus mendosus. AUGUSTIN. Lego: *Ut sagum, Rheno, Gallica: gaunace, amphimallum, Græca.* quod additum est, *majus sagum*, interpretatio est hominis ineruditi. Hesychius: καννάκι στρόματα ἢ ἐπιβλάσια ἐστρόμαλλα; id est, *gaunacæ* sunt stragula aut operimenta altera parte villosa. Est & *gaunace* genus pallii ad induendum. TURNEB. Hæc quoque pariter mendosa leguntur in editione Romana. Quæ tamen non multum abfunt a vera lectione: *In his multa peregrina, ut sagum, reno Gallica: Gaunacum majus sagum, & amphimallon, Græca.* Interpretatur *Gaunacum majus sagum*, quod esset crasum vestimentum. Aristophanes *Vespis*:

Οἱ μὲν καλοῦσι περσίδ', οἱ δὲ καυνάκην.

Pollux tamen ibi legit *καυνάκην*. Apud Athenæum lib. 14, αὔνακας ἀμφιβεβλημένοι, perperam pro γαῖνακας. Vide Hesychi. & Pollucem lib. 6, & Ælianum de animal. lib. 17, cap. 17. *Sagum* Gallicam vocem esse, Strabo & alii quoque testantur. Plinius ait, inventum Gallorum esse, scutulis sagos dividere. Quas Plinius in sagis Gallorum vocat scutulas, eas *πλινθία* Diodorus, de iisdem sagis loquens. Ait enim, Gallos sagula *ράβδοι* gestare *πλινθίοις πολυανδρείσι καὶ πυκνοῖς διειλημμένα*, hoc est, quadris & maculis quibusdam reticulatè distincta. Nihil enim aliud intelligit per *πλινθία*, quam quas hodie Galli vocant *lausangias*, quasi *laurangias*, a lauri folio, quod habet rhombi figuram. Explicat & Plinius, qui maculas & plagulas in retibus, vocat scutulas, ut cum de casibus araneorum loquitur. Item Livius, qui in funda scutale vocat, quod est reticulatum in medio fundæ. Scutulatum sagum igitur, reticulatè distinctum: ac propterea virgatum. Virgilio & Propertio; non purpureum, quod nugatur Servius: nec ab eo, quod *ράβδοι* in vestibus dicerentur *αἱ πάρυφοι πορφύραι*, quod quidam ex Polluce falso accommodarunt; sed quod maculas in retibus & scutulas vocari ostendimus, id in retibus quoque *ράβδοειδές* Pollux vocat, hoc est, virgatum. Quod cum ita sit, virgati saguli, seu scutulati, sunt reticulati, ac maculis distincti in speciem cancellorum. ἔστι δὲ, inquit, βρόχος, τὸ συνεχές ἐν τοῖς δικτύοις τετράγωνον διάστημα, συνεστηκὸς ἐκ τεττάρων ἀμμάτων ὃ τεινομένης τῆς ἀρκυος γίνεται *ράβδοειδές*. Vide, quam aperte macularum τὸ σχῆμα vocavit virgatum. Quod quidam non videns, mutavit, & vertit tanquam legisset *ρόμβοειδές*: qui sensum quidem Pollucis affecutus est, vim autem vocis ignoravit. Etiam Græci in capite humano consuturas transversas, ut vocat Celsus, *ράβδοειδείς* esse dicunt: quod videlicet alia aliam scandat, more cancellorum. Forfan etiam rete quadrangulum vocavit Varro Parmenone, quod *ρόμβοειδές*. quod *τετράγωνον τὸ σχῆμα βρόχων*, ut supra Pollux.

Lepusculi iumentis hoc quadrangulum

Dedit Diana, rete nexile, arcyas,

Viscum fugelæ, lineamque compedam.

Reposuimus *arcyas* ex veteri scriptura. *Renones* vocant Galli *pelles* aut *exuvias pecudum*. Cæsar lib. 6; item Sallust. apud Servium, & Fl. Sosipatrum. Id videntur accepisse a Græcis, qui *ρήνας* τὰ μῆλα vocant. nam & ipsi Galli aliquando Græ-

M. T. Varro, Vol. II.

H

ce locuti sunt, ut volunt quidam. In quo monendus mihi est Vertranius, qui non vidit, eam vocem Gallicam esse: & putavit mutandam in *Senones Gallos*. SCALIG.

lin. 27. *Torale*.] Scribe *toral*. AUGUSTIN.

lin. 28. *Torus a torvo*.] *Torus* est quivis funis ex loris tortus: unde nomen habet. Cato: *Funem exordiri oportet longum pedes 72, toros 3. Habeat lora in toros singulos 9, lata digitos 2*. Quod autem toris lecti tenderentur, ab eo toros vocarunt. Herodotus *τόρους* vocat, *τοὺς τόνους ἔχοντες τῶν κλινέων, ἐσιτέοντο*. unde illud Homeri *τηρτοῖς ἐν λεχέσσει*. SCALIG. *Tori* erant lecti altiores illustrium personarum. Virg. lib. 2 *Æneid*.

Inde toro pater Æneas sic orsus ab alto.

& lib. 6:

——— *lucent genialibus altis,*

Aurea fulcra toris.

Hinc Varro *torum* putat dictum a *torvo*, quasi *tuorum*, quod sit in promptu, & propter altitudinem facile possit videri, sicut ante: *Turres a torvis*, quod hæ prospiciunt ante alios, nimis coacte. Aptius lib. 1 de Vita populi Romani: *Quod fronde lecticas struebant, ex ea herba torta Torus appellatus*. POPMA.

lin. 29. *Ab hac similitudine Torvinus*.] Lego: *Ab hac similitudine torulus*. TURNEB.

lin. 30. *Quia simplici scanfione scandeant in lectum non altum*.] Lego: *Qua simplici &c*. TURNEB. Vulg. *Quia simplici scanfione scandeant in locum non altum*. Altiores enim cubiculares lecti, quam triclinares, ut idem videtur innuere lib. 7: *Quod si esset analogia petenda in supellestile, omnes lectos haberemus domi ad unam formam: & aut cum fulcro, aut sine eo: tum ad tricliniarem gradum, non ad cubicularem*. Unde proverbium Varronis apud Nonium, *Fulmentum lectum scandit*: fortasse ad differentiam cubicularis, qui sine fulmentis scande-batur. Est autem *Fulmentum lectum scandit*, simile illi, *ἄνω ποταμῶν παγαί*. SCALIG.

Pagina 47.

lin. 1 sq. *Quod geritur ab inferiore in superiore*.] Reperio: *Quod gerit in inferiora superiore*. De hoc gradu sic alio loco Varro loquitur: *Omnes lectos haberemus domi ad unam formam, & aut cum fulcro, aut sine eo, nec tum ad tricliniarem modum, tum cubicularem*. TURNEB.

lin. 2. *Peristromata.*] Plautus Sticho :

Tum Babylonica peristromata, consutaque tapetia

Advenit nimium bonæ rei. —

Vocat *consuta tapetia*, quæ Xenophon *ραπτὰ*. Ὑποτιθέντων δὲ τῶν περὶ τὸν ῥαπτὰ, ἐφ' ὧν καθίζουσιν οἱ Πέρσαι μαλακῶς, ἡσχυνθῆναι ἐντροφεῖσθαι, &c. SCALIG.

lin. 3. *Sic aliud aliud item convivii causa ibi.*] Vulg. *Sic aliud item* &c. Lege : *Sic aliud item in conviviiis, ut Dou-sapia*. Nam erant, quibus mentia tegebatur ; quæ nos hodie vocamus *tapetia Turcica*, villorum mollitia & texturæ artificio insignia.

Nobilius villosa tegant tibi gausapa cūrum.

Martial. SCALIG.

lin. 12 sq. *A duobus decussibus Biceffis*, quod dixi *solum a duobus decussibus Biceffis.*] Videtur scribendum : *A duobus decussibus viceffis*, quod dici solitum a duobus, *biceffis*. TURNEBUS. Pro *biceffis* marg. Scalig. *viceffis*. Priscianus in lib. de Ponderibus integrum hunc locum recitat, sed omittit hæc verba, *Quod dixi solum a duobus ducussibus Biceffis*. Quæ si Varronis sunt, ita legendum : *Quod dici solitum a duobus Biceffis*. *Viceffis* dicitur a duobus decussibus, quasi viginti asses, id dici solitum *Biceffis*, quasi duo asses. POPMA.

lin. 16. *Ducenti.*] Marg. Scalig. *Ducenies*.

lin. 21. *Uncia ab uno.*] Et hic quoque fallitur Varro, cum *Siculum* sit vocabulum. Quod testatur Aristoteles apud Pollucem libro 9 : Καὶ μὴν ἐν Ἀκραγαντίνων πολιτείᾳ φησὶν Ἀριστοτέλης ζημιούσθαι τινα τριάκοντα λίτρας δύνασθαι δὲ τὴν λίτραν ὀβολὸν Αἰγυναῖον. ἀλλὰ μέντοι παρ' αὐτῷ τις ἂν ἐν τῇ Ἱμεραίων πολιτείᾳ καὶ ἄλλα εὖροι Σικελῶν ὀνόματα οἷον οὐγκίαν, ὅπερ δύναται χαλκοῦν ἑνα. SCALIG.

lin. 23. *Semissis*, quod *semias*.] Lego : *Semis*, ut *semias*. Interpretatio Varronis hanc suggerit lectionem. vel, ut *semi*. TURNEB.

lin. 25. *Conclusum.*] Marg. Scalig. *conlisum*.

lin. 30. *In argento nummi id a Siculeis.*] Pollux eo, quem modo citavi, loco, Ὁ δὲ νοῦμμος, inquit, δοκεῖ μὲν εἶναι Ῥωμαίων τοῦνομα τοῦ νομίσματος, ἐστὶ δὲ Ἑλληνικὸν τῶν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ Δωριέων. ὁ Ἐπίχαρμός τε γὰρ ἐν ταῖς χύτραις φησὶν,

Ἄλλ' ὅμως καλαὶ καὶ πῖοι ἄρνες, εὐρήσουσι δὲ

Μοὶ καὶ νοῦμμοις. καὶ γὰρ ἐντὶ παλαιότητι τὰς ματέρας. καὶ πάλιν,

Κάρυξ εὐδὺς ἰὼν πρὶν μοι δέκα νόμμων μόσχον καλῆν.
Καὶ

Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Ταραντίνων πολιτείᾳ φησὶ καλεῖσθαι νόμισμα παρ' αὐτοῖς νόμμον, ἐφ' οὗ ἐντετυπῶσθαι Τάραντα τὸν Ποσειδῶνος δελφῖνι ἐποχούμενον. Ergo ut ab ἀναβολῇ, & Dorice ἀμβολᾷ, ἀβόλλα fecerunt: sic a νόμος, unde νόμισμα, νόμμος. Quare inepte Suetonius Tranquillus a Numa puerum appellari scribit. Hæc enim verba ex eo recitat Suidas: Ἀσσαρία Νομῆας, ὁ πρῶτος βασιλεὺς, μετὰ Ῥωμύλον, Ῥωμαίων γεγονὼς, ἀπὸ σιδήρου καὶ χαλκοῦ πεποιημένα ἔχαριστα Ῥωμαίοις, τῶν πρὸ αὐτοῦ πάντων διὰ σκυτίνων καὶ ὀστρακίνων τὴν χρεῖαν πληρούντων, ἅπερ ὀνόμασεν ἐκ τοῦ ἰδίου ὀνόματος νομμία, ὡς φησι Τραγυλλίος. SCALIG.

Pagina 48.

lin. 12. Hæc Græce δωτίνη.] Repone δῶς. Hesiodus:

Δὼς ἀγαθὴν, ἄρπαξ δὲ κακὴν. SCALIG.

lin. 13. Donum.] Marg. Scalig. demum.

lin. 14. Nam Græce ut ipsi δῶρον, ut alii δῶμα.] Lego in antiquo libro: Nam Græce, ut a se, domum, ut alii δῶμα: ut prius vocabulum Siculum intelligamus. TURNER.

lin. 16. A Græco ἀρράβων.] Vulg. A Græcis ἀρράβων. At ne Græcum quidem: sed merum Syriacum. Arabon enim apud ipsos dicitur. Descenditque ab eo verbo, quod apud eam gentem significat ἐγγυᾶν. SCALIG.

lin. 18. Cum minus re factum, quam quanti constat.] Lego: Cum minus refectum, quam quanti constat. Nam re factum probare non possum. TURNER.

lin. 19. Si amplius, quam exolverit quanti esset ceptum.] Lego: Si amplius exolveret quam quanti esset emitum. TURNER. Marg. Scalig. Ex eo luerit, quam quanti.

lin. 25. Quod singulæ dicuntur appellata esse multæ, quod olim unum dicebant multa.] Lego: Quod singulæ dicuntur appellata esse: multæ, quod unum dicebant multa. Sensus est, cum singulæ olim hæ appellarentur, multæ a populo dicebantur: unde & nomen adeptæ sunt, quod unum dicebant multa, quod quidem ex eo probat, quod rustici prima urna addita dicere solebant multa. Id autem, ut opinor, faciebant ominis gratia, copiam & multitudinem ominantes. TURNER. Varro obviam it objecturis, quare singulæ multæ ita vocatæ essent, cum multus adjectivum multitudinem significet: ejus rei causam

magis subtilem, quam veram, reddit. olim enim unum dixisse multa, Sed nimis tenuis & λεπτολόγος est in hac etymologia Varro. Nam veteres cum plures culeos in dolium unum indituri essent, primo addito, dicebant, *multa*, hoc est, *numēta*, pro quo Galli dicunt *enprua*, id est, *en pro uno*. Id enim *multare* verbum significat. Plaut. Stichus, *Cum quo multas una multavi miseras*, id est, ἐξερειμυσάμην. Quamquam proprie *multare* est polliceri in auctionibus, πλειστηρίαζειν. Varro autem putavit illud *Multa* esse nomen, & significare *Unum*, quod in primo numero ita dicerent. SCALIO. Veteres credebant, fascinationem iis rebus nocere posse, quarum numerus constaret, itaque cum numerabant, ad depellendum fascinum dicebant *Multa*: in qua voce non est numerus præfinitus. Ex hac superstitione ait Catullus:

*Conturbabimus illa, ne sciamus,
Aut ne quis malus invidere possit.*

Et:

*Quæ nec pernumerare curiosi
Possint, nec mala fascinare lingua.*

Varro etiam *multæ* pecuniariæ etymon inde deducit; etsi lib. 19 Rerum humanarum id vocabulum Sabinum esse dicit, non Latinum. POPMA.

lin. 27. *Cum in dolium aut culeum unum addunt rustici.*] *Vinum addunt.* AUGUSTIN. addicente Turnebo.

lin. 28. *Pana*, a puniendo — quod post peccatum sequitur.] *Lego: Pana a pœniendo, aut quod post peccatum sequitur.* Pœnare pro punire antiqui dicebant. TURNEB.

Pagina 49.

lin. 8 sq. *Præda. Præmium a præda, quod ob recte quid factum concessum. Si datur quod reddatur, Mutuum.*] Reperio: *Prædia primum a præda, quod ob recte quid factum concessum sit. Datum quod reddatur, mutuum.* Tamen quod obtinuit, *præmium a præda*, loco non moveo, & præfero. TURNEB.

lin. 10. *Quod Siculi μοῖτον. Ita scribit Sophron, μοῖτον ἀνατίθνημον.*] *Lego: — Itaque scribit Sophron, μοῖτον ἀντιμῶν.* Id erit, mutuo redhonor, vel mutuum colo. TURNEB. Sophron scripsit mimiambo, sed prosa oratione. Ejus imitatione mimiambo quoque scripsit Herodotus, vel Hæzodes quidam velus scriptor, versibus Hipponacteis: quem secutus Mattius Romanus poeta. Maurus Terentianus:

*Hoc mimiambos Mattius dedit metro,
Nam vatem eundem est Attico thymo tinctum
Pari lepore consecutus & metro.*

Intelligit, inquam, Herodotum, cujus scazontas adducit Stobæus. Sed apud eum perperam ἡλιάμβους legitur pro μιμιάμβους. Hic est ille, qui apud Athenæum dicitur λογύμιμος. Mattius vero sæpe in mimiambis adducitur a Gellio. — *Μαίον anthymo*] Hefychius habet μοῖτον ἐντὶ μοι. Puto, μοῖτον ἀντίτιμον. quasi dicas, ἡ χάρις, ἀντὶ ἀποιών; quod gratus animus sufficit ad rependendum beneficium. Vel potius μοῖτον ἀντίτιμον, Par pari. nam ἀντίτιμα, τὰ ἀποινα. & fortasse verum est. Porro apud Hefychium depravata sunt verba, ubi explicat hoc proverbium. Quæ ita corriges: μοῖτον ἀντίτιμον. παροιμία Σικελοῖς. ἡ γὰρ χάρις μοῖτος. Μοῖτον, χάριν. Ergo μοῖτον ἀντίτιμον, mutuas vicissitudines, hoc est, Par pari. SCALIG.

lin. 17. *Quingentos æris ad pontem deponebant.*] Marg. Scalig. *Quinquagenos æris ad pontificem dependebant.*

lin. 25. *Adtributa pecunia.*] Attributa pecunia, quæ tradita erat ea lege, ut hæc alii solveretur. Hoc Græce προστίθασθαι τὰ χρήματα. Xenophon Ἑλληνικῶν δ', Ὅ δ' ἐφάρναβζος ἀκούσας ταῦτα, ἀπέστειλεν αὐτὸν προθύμως εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ χρήματα προσέθηκεν αὐτῷ εἰς ἀνατεχνισμὸν. SCALIG.

lin. 26. *Id quod.*] Marg. Scalig. *In quos.*

Pagina 50.

lin. 3. *A stipando Stipem*] Verum esse puto, quod ait Varro: quod & simile dictum in vita Lycurgi apud Plutarchum, & Porphyrium περὶ ἀποχῆς ἐμψυχον, ὥστε δέκα μνῶν ἀμοιβὴν ἀποδίδης μεγάλης δεῖσθαι. Hanc pecuniam sic repositam in cella Dei Festus ait *Impensam* vocatam fuisse, quod nondum esset *pensa*, sed tantum stipata. Unde factum, ut quævis stipatio & factura *impensa* diceretur. Quod sæpius usurpavit Apicius: ut, *Indes impensam præscriptam*, id est, facturam. Arnobius libro 7: *Impensarum varietate conditis*. Palladius lib. 1: *Impensa pumicea farciri muros*, id est, stipari acerato ex pumice tuso. SCALIG.

lin. 4. *Vocabulo.*] Verbo. AUGUSTIN.

lin. 6. *Diis cum thesaureis asses dant, stipem dicunt.*] Quæ scilicet colligebatur ab æruscatoribus. Seneca in Epistolis: Co-

litur autem non taurorum opimis corporibus contrucidatis, vel auro argentoque suspenso, nec in thesauro stipe infusa, sed pia & recta voluntate. SCALIG.

lin. 8. *Milites stipendiarii.*] Marg. Scalig. *Militis.* Omnino legendum: *Similiter stipendiarii.* Stipendiarii primum dicebantur populi vel agri, qui stipendia pendebant, ut ait Ennius:

——— *Pœni stipendia pendunt.*

Postea ubi Romani milites stipendium acceperunt de publico, pedites quidem anno Urbis CCCXLVII, equites vero triennio post, tunc *stipendiarii* appellati tam hi, qui stipendia merebant, quam qui pendebant. Livius lib. 4: *Ut stipendium miles de publico acciperet, cum ante id tempus de suo quisque functus eo munere esset.* Idem lib. 8: *Clypeis antea Romani usi sunt, deinde postquam facti sunt stipendiarii, scuta pro clypeis fecere.* POPMA.

IN LIBRUM V.

Pagina 51.

lin. 15. *Lucianum*] *Lucionum*, ex veteribus excusis. SCALIG.

lin. 17 sq. *Declinavit, ut a vetere vetustum, ab solo solum.*] *Ab solo solum.* Solum & solium idem. Ennius:

——— *regni stabilita scamna solumque.*

Solium Sp̄vos. SCALIG. *Declinavit a vetere, ut ab solo solum.* Ita restituimus hunc locum, qui in omnibus editionibus corruptus est. Nos etiam, inquit, multa nomina vetera ita declinavimus, ut alia literas assumerint, alia amiserint, alia commutaverint, ut ex istis *Solum*, *Leiber*, *Lases*, fecimus *Solium*, *Liber*, *Lares*. *Solum*, quod nos *solum*, Sp̄vos, dixit Ennius:

——— *regni stabilita scamna solumque.*

Leiber & *Leibertas* exstat in antiquis nummis, & inscriptionibus; *Lases* fuit in carminibus Saliorum. POPMA.

Pagina 52.

lin. 5. *Tempus*—— *intervallum mundi, & motus.*] Otiosa est conjunctio &, quæ totum hunc locum perturbat. *Tempus intervallum mundi motus.* SCALIG.

lin. 8. *Unde Tempestiva, & a motu eorum &c.*] Vulg.

Unde tempestiva, & a motore eorum. Legè: Tempestiva etas. Motor eorum. Etas, pro atas, veteri consuetudine scribendi. In veteribus excusis, a motore eorum: non ut in aliis, a motu eorum. Sed lege: Motor eorum, qui toto cælo conjunctus mundus Deo. SCALIG. Locus corruptus, ita fortasse emendandus: Et a motore eorum, qui toto cælo conjunctus Mundus, Deo, ortus occasus venit. A motore, inquit, Solis & Lunæ Deo, qui est mundus toto cælo conjunctus, venit ortus & occasus, quo dies constituitur. unde appellatur Dies. lib. 4: Diespiter dictus, hoc est, aer & diei pater, a quo Dei dicti, qui inde & Dies, & Dius, & Divum. Sed quis non rideat has Varro- nis argutias, ne dicam ineptias? POPMA.

lin. 10 sq. *Deo — Deo.*] Marg. Scalig. *Dio.*

lin. 11. *Meridies.*] Annotandum & illud, veteres meridiem pro media nocte dixisse: quomodo & æquidiale pro æquino- ctio. Varro Marciopore:

*Repente noctis circiter meridiem,
Cum pictus aer fervidis late ignibus
Cæli choreas astricas ostenderet:
Nubes aquali frigido velo leves
Cæli cavernas aureas subduxerant,
Aquam vomentes inferam mortalibus.
Venitque frigido se ab axe eruperant,
Phrenitici Septemtrionum filii,
Secum ferentes tegulas, ramos, sirus.*

Hic plane *ἡμετέροι* fuimus. Nam testimonia tria, quæ divulsa adducit Nonius, in unum conjunximus, & aliquot menda ex ipsis sustulimus, præsertim in tertio versu: cum ita sciremus Platonem locutum esse in Timæo, cum τὰς χορσίας καὶ πα- ραβολὰς ἀστέρων dixit. Item ejus æmulum, magnum inpri- mis virum, Philonem Hebræum: τὰς περιφορὰς καὶ χορσίας ἀστέρων διανοούμενος. SCALIG.

lin. 19. *Supremo.*] Marg. Scalig. *superrimo.*

lin. 21. *Lex Prætoria.*] Utrum *Prætoria* an *Pletoria* legen- dum, id vero incertum est. Utrumque vero bene. M. Pletor- ius Tribunus plebis plebiscitum tulit, in quo scriptum fuit: *Prætor urbanus, qui nunc est, quique posthac fuerit, duos litto- ges apud se habeto. Usque ad supremam ad solem occasum jus inter cives dicito.* Cenforinus. SCALIG.

lin. 22. *Prætor in comitio.*] Legendum, *Præco.* Donatus in Terentii Andriam: Sic judices de consilio demittebant *suprema dicta*, cum præco pronuntiabat populo *ILICET*, quod significat

ire licet. Porro lex XII Tabul. modum & tempus agundi in iudicio præscripsit his verbis: ANTE MERIDIEM IN FORO AUT IM COMITIO CAUSAM CONICIUNDO. POST MERIDIEM PRÆSENTE AMBOBUS LITEM ADDICITO. Postea M. Plætorius tribunus pl. huiusmodi legem tulit: PRÆTOR URBANUS QUI NUNC EST QUIQUE POSTHAC FUERIT DUOS LICTORES APUD SE HABETO ISQUE AD SUPREMAM JOURS INTER CIVES DICITO, id est, usque dum præco, qui magistratui adest, Supremam dixit tempestatem, & Illicet pronuntiavit populo. Allusit Plautus Asinaria:

Mater supremum mihi tu dixit, domum ire iussit. POPMA.

lin. 25. *Crepusci nominati.*] Malim., *Crepusii.* Crepusia gens plebeja oriunda Amiterno, ut ait Varro: ex qua L. Crepusius ædilis plebis fuit: cujus mentio exstat in antiquis denariis. Alia gens Crepereia, ex qua natum M. Crepereium equestri familia nominat Cicero lib. 1 in Verrem. POPMA.

lin. 26. *In creatione.*] Marg. Scalig. *Reate.*

lin. 30. *Ut Catulus ait.*] Variatum est hic in nomine auctoris, *Catulus*, pro *Pacuvius*. Varro de Re rustica libro 1: *Verum enim est illud Pacuvii: Sol si perpetuo sit, aut nox, flammeo vapore aut frigore fructus omnes interire.* Error vero accidit, ut alibi quoque monuimus, propter apicem summum i, ut mutaretur in l. Quomodo apud Plautum in Pseudolo erratum est, ubi hodie ita legitur: *Euge pellepide Charine, me meo ludo jam beas.* Lamberas enim plane scribendum ex vestigiis antiquæ scripturæ. Festus: *Lamberas, scindit, ac laniat.* Hæc conjectura nostra confirmatur ex alio loco in Pœnulo:

Enimvero here meo me laceffis ludo, & delicias facis.

idem enim est. SCALIG. Idem in margine *Catullus*.

Pagina 53.

lin. 5 sq. *Eadem stella vocabatur Jubar, quod jubata.*] Calimachus:

— Οὐλὸς ἐδείρῃς Ἑσπερος. — SCALIG.

lin. 8. *Ennius Ajax &c.*] Vulg. *Ajace.* Sed prius verumt puto: neque esse ex Ajace Ennii, quam versam ex Sophocle indicio sunt hæc verba, quæ citantur a Festo:

Sanguine emisso tepido tullii efflantes volant.

Ex ὅλο Sophoclis:

— Ἔτι γὰρ θερμὰ

Σύριγγες ἀνὰ φουσῶσι μέλαν νέφος.

Ubi etiam videmus *σύριγγας* Latine *tullios* vocatos esse, qui & *salientes*. SCALIG.

lin. 10. *In Bruto Cassius.*] Vulg. *Cassii*. Hic, & libro superiore male *Cassii*, pro *Attii*. Meminit & Cicero ejus fabulæ in libris de Divinatione, & in Sextiana. SCALIG.

lin. 11. *Nocte intempesta nostram devenit domum.*] Verba sunt Lucretiæ ad parentes suos, cum de nefaria audacia Sex. Tarquinii conqueritur. Ovidius:

Nox erat, & tota lumina nulla domo. SCALIG.

Idem pro *devenit* in margine *advenit*.

lin. 16. *Videbimus. factum volo: i, redito conticinio.*] *Videbitur, factum volo: redito huc conticinio.* Plaut. in *Afin*. AUGUSTIN.

lin. 19. *Dies est.*] *Tunc dies est.* AUGUSTIN.

ead. & sq. *Solstitium, quod sol eo die fislere videatur.*] *Meilius, quod solo die fislere videretur.* Nam altera etymi causa a sole. SCALIG. Duplex etymon *solstitii*: alterum a *solis* *in* *stitione*, ut loquitur Cicero; alterum a *solis* *itione* ad nos versum: quod unum tempus veteres nomine *solstitii* intelligunt, & quod nos *hibernum solstitium* dicimus, vocant *brumam*, ut Varro hic, & Cicero lib. 2 de Nat. Deor. *Solis accessus discessusque solstitiis brumisque cognoscitur.* POPMA.

lin. 20. *Aut quod sol ad nos versum, proximum est solstitium.*] Manifesto mendosus locus. nam neque verba ipsa cohærent, neque etymi causa explicatur. Nos ita legimus: *Aut quod sol adversum nos proxime stet*; vel potius: *Quod sol ad versum proximum stet.* translatio a bubus. Versum siquidem vocabant rustici, cum sulco ad finem perducto iterum reditur eo, unde arationis principium fuscipiebatur: quod versum peragere dicitur Plinio lib. 18. Ab eo Græci, ut ait Pausanias, *βουστροφίδην γράφειν* dicebant, cum uno versu peracto in pagina, inde sumitur initium ad alium progrediendi, ut in arato. Quod nos contra facimus. nam versu peracto, idem semper initium progrediendi tenemus. Sic igitur sol elegantissime a Varrone dicitur ad versum proximum stare, cum regreditur. Sic in porticibus versura dicta est apud Vitruvium eodem modo. Item *τριῶλαξ, ἄγων παρθέων* Lacedæmone, ab eo dictus, quod tres versus percurrendi erant, quos vocant *ὄλακας*, tanquam sulcos. SCALIG.

lin. 23. *Æquinoctium.*] Etiam *Æquidiale* apud veteres, ut supra annotavimus. In quo secuti sunt Græcos, qui *ισσημερινόν*. SCALIG.

lin. 25 sq. Sic magni dicebantur circites anni.] Otiosa est vox *circites*: idcirco delenda. Putavit enim sciolus quidam hic desiderari vocem illam, qui legerat apud Festum, *Circites*, circulos magnos esse. Porro nonnulli putant, *annum* a Græco *ἔννος* deduci. Quos sane arguit primum scriptura, quod veteribus uno n scribebatur: deinde significatio, quod proprie circulum significat. unde diminutivum anulus, & anus podex, eodem modo, quo Græcis quoque *δακτύλιος* utrumque significat, & *podicem* & *anulum*. Et mirum, in Syriaca quoque lingua, quod anulum significat, id ipsum & pro ipsa quoque parte pudenda sumi. SCALIG. Idem pro *circites* in margine *circi*.

lin. 26. *Temporis pars.*] *Temporis pars prima.* AUGUSTIN.

lin. 30. *Virere.*] *Vivere.* AUGUSTIN.

Pagina 54.

lin. 2. *Quartum, Autumnus.*] Hic nonnulla desunt, quæ explanabant etymon *autumni*: quod est ab *augendo*. Idcirco a Græcis poetis illud tempus dicitur *τελεσφόρος ὥρα*: unde *autumnitas* ipse fructus. Varro Quinquatribus:

Cape hanc caducam Liberi mollem dapem

De fronde Bromiæ autumnitatis uvidam.

Quod venustissimum distichon depravatum legitur apud Nonium: a nobis autem ita in integrum restitutum est. SCALIG.

lin. 10. **Ἐνν καὶ νέαν.*] Marg. Scalig. *μνημοῖαν.*

lin. 14. *Ultrō*] Marg. Scalig. *Ultrā.*

ead. *Seculum.*] Marg. Scalig. *Sæculum.*

lin. 20. *Est satis.*] *Sat est.* Plaut. in Trucul. AUGUSTIN.

lin. 25. *Disti ab agone.*] Quali vero non & in omnibus quoque sacrificiis observari solitum doceat Seneca: item Plutarchus Sympot. 8, cap. 8, ἔρδειν μὲν, inquit, ἐκάλουν, καὶ ῥέζειν, ὡς τι μέγα δρῶντες, τὸ δύνειν ἑμψυχον. ἄχρι δὲ νῦν παραφυλάττουσιν ἰσχυρῶς, τὸ μὴ σφάττειν πρὶν ἐπινεῦσαι κατασπενδόμενον. SCALIG. In omnibus sacrificiis minister, cæsurus victimam, eum, cujus iussus expectabatur, rogabat, *Agon?* Seneca lib. 2 Controvers. *Filius cervicem porrigat, carnifex manum tollat, deinde respiciat ad patrem & dicat, Agon?* quod fieri solet victimis. Cur ergo ab hoc ritu communi sola *Agonalia* dicta? an κατ' ἐξοχήν? quod in illis interrogatur princeps civitatis, & princeps regis im-

molatur. Certe hoc videtur Varro sentire, & Ovidius lib. 2 Faſtor.

Nominis eſſe poteſt ſuccinctus cauſa miniſter,

Hoſtia calitibus quo ſeriente cadit,

Qui calido ſtriſſos tincturus ſanguine cultros,

Semper agatne rogat, nec, niſi juſſus, agit. POPMA.

ead. Quod interrogatur a principe civitatis.] Sane, interrogatur princeps civitatis legendum eſt. Supra ex Plutarcho patuit, interrogari ſolitum, qui fundebat vinum inter cornua viſtinarum. Id autem honoris dari principi civitatis verifimile eſt. Sic apud Maronem:

Ipsa tenens dextra pateram pulcherrima Dido,

Candentis vacca media inter cornua fudit.

Quod ſane illius, qui principem locum teneret. SCALIG.

Pagina 55.

lin. 5. *Feralia ab inferiis & ferendo.*] Ovidius: *Hanc, quia juſta ſerunt, dixere Feralia, lucem.* Demotheſes: *Ἐπει δὲ τελευτήσῃς τις αὐτῶν, καὶ τὰ νομιζόμενα αὐτῷ φέροιτο, &c.* Inde *inferia*: & *arſeria* aqua, quæ afferebatur ad ſepulcra, ut libaretur mortuis. *Arſerre* pro *Adſerre* dicebant veteres: ut *Arvenire*, pro *advenire*: item *Arcedere* pro *accedere*. Turpilii Boethuntibus:

Qui verba mea venatur peſtis? arcedat, ſermonem hinc ſublegat. Male apud Nonium, *ars cadat.* SCALIG.

lin. 14. *Pro emtore ſacriſcantes.*] Emendarim, *pro tempore.* Liberalia ſacra peragebant viri & mulieres ſacerdotes ornati hedera, ferentesque per urbem vina, mella, liba, & opera dulciaria, & cum his anſatam aram, in eaque media foculum, quem libaminibus aſpergebant. Itaque quod ait Varro, *Pro tempore ſacriſcantes*, id eſt, tumultuarie, pro ratione temporis, & illius diei, non in templo, & ad aram ſtato ritu, ut in aliis ſacris. Sic Salluſtius Jugurtha: *Pro tempore parati inſtruitque ſunt.* Liv. lib. 41: *His raptim pro tempore inſtruitis.* idem lib. 37: *Ludos pro temporis ejus copia magnifice apparatus fecerunt.* POPMA.

lin. 15. *Saliorum, quorum cognomen.*] *Salii* duodecim fuerunt inſtituti a Numa Pompilio, & a locis urbis appellati alii *Quirinales*, alii *Collini*, qui eidem vocabantur *Agonales*, ſive *Agonenſes*; ſicut porta *Collina* eadem *Agonenſis*. Dionyſ. lib. 2 Antiquit. Rom. οἱ μὲν γὰρ Ἀγωναιῆς ὑπὸ δὲ τινῶν καλοῦ-

μενοι κολλίνοι Σάλιοι. Hinc Varro adducit libros sive carmina Saliorum Agonenſium, in quibus *Liberalia* dicebantur *Agonia*. Sed Maſſurius Sabinus lib. 2 Faſtor. *Liberalium dies*, inquit, a pontificibus *Agonium Martiale appellatur*. Id ſortaffis ex eo, quod, ſicut Salii per urbem ibant canentes carmina cum tripudiis ſolemniſque ſaltatu, itidem ſacerdotes Liberi per oppidum bacchantes ferebantur. POPMA.

lin. 18. *Quinque*.] Marg. Scalig. *Quartus ſive quintus*.

lin. 25. *Prope murum Megaleſion, ubi templum ejus Dea.*] Vulg. *Prope murum Megaleſion, in templum &c.* Hæc ita ſcripſiſſe Varronem vix quiſpiam vel leviter doctus ſibi perſuaſerit, niſi qui Varronem ſολοικίζειν velit. Puto legendum: *Quod ex libris Sibyllinis arceſſita ab Attalo rege Pergami, Peſimunte, ubi Megaleſion, templum ejus Dea.* Nam Μεγαλήσιον, ὁ ναὸς τῆς μεγάλης θεᾶς, ut Μητρῶν. ſic Τυχέιον, τύχης, Ἀνακείον, ἀνάκων. Vel, *Quod ex libris Sibyllinis arceſſita ab Attalo rege Pergami: ἀπὸ μητρὸς μεγάλης, ubi templum ejus Dea.* ubi, id eſt, in regione Pergami. Nam qui legerat, *apo metros megalēs*, ex eo fecerit, *prope mærum megaleſion*. Sed puto priorem conjecturam veram eſſe. Non enim veriſimile eſt, Varronem de Peſimunte urbe tacuiſſe, quam alii Peſinunta vocant per *n.* SCALIG. Locus mendoſus, qui ejeſto glosſemate, ita videtur poſſe reſtitui: *Prope mirum Megaleſion ubi, unde adveſta Romam. Megaleſion eſt templum μεγάλης θεᾶς, ut Τυχέιον Τύχης, Ἀσκληπίον Ἀσκληπίου, & apud Latinos Dianium Dianæ, Minervium Minervæ.* hoc autem in Pergamena juridiſctione, urbe Peſinunte, propter magnificentiam & ſplendorem in magna admiratione fuit. Strab. lib. 12: Πεσσινοῖς δ' ἐστὶν ἐμπορεῖον τῶν ταύτη μεγίστων, ἱερὸν ἔχον τῆς μητρὸς τῶν θεῶν, ſεβαſμοῦ μεγάλου τυγχάνον. & ποx: Κατασκευάζεται δ' ὑπὸ τῶν Ἀτταλικῶν βασιλέων ἱεροπρεπῶς τὸ τέμενος, ναῶ τε καὶ στοαῖς λευκολίθοις. *Mirum Megaleſion, quaſi eximium, egregium & admirandum, ut apud Lucretium:*

Nec ſanctum magis, & mirum, carumque videtur. POPMA.

lin. 27. *A fordeis bubus.*] Fordæ boves, φοράδες. Itaque hinc petendum etymon. SCALIG.

lin. 28. *Publice immolantur boves prægnantes in curiis complureis.*] Triginta immolari tantum ſolitas innuit Ovidius in Faſtis, pro numero Curiarum, quæ triginta fuerunt. SCALIG.

lin. 31. *Vinalia.*] Erat is dies, in quo Jovi novum vinum libabant. Paulus Feſti mutilator: *Calpar vinum novum, quod*

ex doctio demitur sacrificii causa, antequam gusletur. Jovi enim prius sua vina libabant, quæ vocabant Vinalia. Hæc ille. Id autem fiebat, ne reliquum, quod in apothecis illis, unde Calpar promeretur, remaneret, sacrum esse inciperet, & omnino ex usibus eriperetur humanis, sed calpari libato, religione solveretur. Itaque cum calpar libabant, inferium vocabant, quod solum inferretur, his verbis: Matte hoc vino inferio esto. Apud Catonem male legitur vino inferiore: tamen ibi non agitur de Calpari. Et hoc præcipue dicebatur de vino diffuso & doliari. Nam alioqui de eodem musto libabant: sed id Sacrima vocabatur, posteaquam polluxerant eas confectioes, quæ vocabant Suffimenta, ex faba, milioque molito, mulso sparso: quæ Diis eo tempore dabantur, quo uvæ calcitræ prelo premebantur. Quo modo & in frumentis quoque, quod sacrificii causa ante præmetebatur, Premessum appellabant, (Lacones προλογία) quod vero Cereri offerebant post messem factam, Florisertum. Quare ex illis, quæ annotavimus, potes cognoscere causam superstitionis illius, cur vinum novum tangere nefas esset, antequam Vinalia calarentur. Athenis vero, quamdiu ferveret mustum, religio erat tangere. Plutarchus Sympotiacorum libro 8: Γλεύκους δὲ ζέοντος ἀεὶ ἀφαιρεῖσθαι καὶ τοὺς ἐργάτας δεδιότας ὀρώμεν. Ad quam rem habebant suum festum vinale, quod ipsi πιδογίαν vocabant. Plutarchus Sympotiacorum libro 3: Τοῦ νέου οἴνου Ἀθηῖναισι μὲν ἐνδεκάτῃ μηνὸς κατάρχονται, πιδογίαν τὴν ἡμέραν καλοῦντες· καὶ πάλαι γε, ὡς εἴκεν, εὐχοντο, τοῦ οἴνου πρὶν ἢ πίνειν ἀποσπένδοντες, ἀβλαβῆ καὶ σωτήριον αὐτοῖς τοῦ φαρμάκου τὴν χρῆσιν γενέσθαι. SCALIG.

Pagina 56.

lin. 6. *Flamen prorsus vinum legit.*] Apparet, morem fuisse, ut prior Flamen auspicii causa vinum legeret. SCALIG.

lin. 16. *Fanum Fortis Fortunæ secundum Tiberim extra urbem.*] Manifesto secundum Tiberim dixit pro ultra Tiberim. nam Fortis Fortunæ templum in Transtiberina regione fuit. Sic superiore libro, *Secundum Tiberim ad Junium, forum piscarium*, non intelligit de illo foro piscario, quod in regione fori Romani ponit P. Victor: sed videtur & aliud forum piscarium trans Tiberim fuisse, ubi piscatorii ludi quotannis fiebant mense Junio a Prætoribus urbano, pro piscatoribus Tiberinis: ut perperam videri possit Vertranus legisse ad Junonium,

quod ita in Diebus Genialibus Alexandri Neapolitani legerat. Cum tamen Janus Junonius in nulla parte urbis ita vocaretur, sed tantum in Pontificalibus indigitamentis. Ego sane nihil mutarim: quia ut de veritate lectionis mihi non liquet, sic etiam, utrum depravata sit, necne, æque dubitari possit. SCALIG.

lin. 27. *Ob hoc toga.*] Marg. Scalig. *cur toga.*

lin. 28. *Apollinaribus ludeis docui populum.*] Vulg. *docuit populum.* Quam multa hinc exciderint, licet conicere ex iis, quæ Livius libro 27 pluribus persecutus est de Apollinaribus ludis, qui fiebant III Nonas Quintiles. Eorumque origo ex Cn. Martii vatis carminibus petita, ut idem auctor libro 25. Ex quibus satis apparet, quæcunque de Apollinaribus Varro docuisset, ea hinc deperiisse. Neque est, cur sequaris editionem Romanam, in qua hæc verba mutila cum præcedenti historia connexa sunt. Quod qui fecerunt, non viderunt, Varronem, qui antea de omnibus festis diebus sese traditurum professus esset, aut sine stulto consilio celeberrimorum ludorum mentionem prætermittere, aut, si eorum meminisset, ejus historiæ summam paucis complecti non potuisse. Unde perierint ea necesse, quæ ad ludorum Apollinarium cognitionem faciebant. SCALIG. *Apollinares ludo celeberrimos III Non. Quintil.* curabat prætor urbanus, & de ratione sacrorum publice verba faciebat. Sic enim scriptum erat in carminibus Marcii vatis, ex quibus origo horum ludorum:

*Apollini cenſeo vovendos ludos,
Qui quotannis communiter Apollini ſiant.
His ludis faciundis præſit is prætor,
Qui jous populo plebeiſque dabit ſomnum.*

Hac re Varro suum etymon Apollinarium dierum, quod tamen hic desideratur, confirmavit testimonio orationis nescio cujus, habitæ in prætura urbana ad populum, ipsis ludis Apollinaribus. POPMA.

Pagina 57.

lin. 4. *Vinalia Rustica.*] *Vinalia rustica* incidebant in diem XXII Kal. Sept. Ut autem Cæsar fastos correxit, & mensi Sextili duos addidit dies, agi cœpta sunt XIV Kal. Sept. Festus: *Rustica vinalia appellavere mense Augusto quatuordecimo Kal. Sept. Jovis dies festus.* An ergo M. Varro, cum hos de lingua Latina libros scriberet, Cæsare jam dictatore, tamen se-

riarum dies ad fastos ejus noluit aptare, sed potius tempora consulum & liberæ reipublicæ secutus, *Vinalia* rejecit in diem XH? an ipse scripsit ante diem XIV, & librarii, notarum ignoratione decepti, fecerunt ante diem XII. Sane hoc evincit locus, qui infra est de Saturnalibus, aprus ad fastos Cæsaris, & temporum ratio. Nam Cæsar pontifex maximus suo III, & M. Æmilii Lepidi consulates annu emendavit ad solis cursum, & sequens annus fuit primus annus Julianus, quo ipse IV consul cum Q. Fabio Maximo: Varro autem hos libros edidit alterutro istorum anno: id quod indicat locus lib. IV de Camelopardali, quam Cæsar primus Romæ exhibuit Circensibus ludis extremo anno sui tertii consulatus; tum inscriptio librorum ad M. Marcellum, quem constat intersectum ad III Kal. Jun. Cæsare IV, Q. Fabio Coss. POPMA.

lin. 5. *Ante diem duodecimum.*] *Quartumdecimum*, ex Fastis. AUGUSTIN.

lin. 6. *Et orti ejus tutelæ assignantur.*] Veneris tutelam hortos fuisse, admonet idem & in 1 de Re rustica. *Item*, inquit, *adveneror Minervam, & Venerem*: *quarum unius procuratio oliveti, alterius, hortorum: quo nomine rustica Vinalia instituta.* Plinius: *In remedia Satyrica signa, quamquam hortos tutelæ Veneris assignante Plauto.* Quod hic Plinius Plautum dixisse ait, idem & Nævius quoque voluit, cum dicit: *Coquos edit Neptunum, Venerem, Cererem.* Per Neptunum pisculenta intelligit, per Cererem panem, per Venerem olera. Non igitur difficile est conjicere, cur Menippeam suam Varro inscripserit, *Vinalia* *περὶ ἀποδιδότων*. SCALIG.

lin. 16. *Is cum eat, suffibulum haud habeat: scriptum id &c.*] Lege: *Is cum eat, suffibulum quod habeat scriptum: id dicitur a suffiendo, ut subligaculum.* Videtur enim lex fuisse, & in ea scriptum: *Eo præter sacerdotem publicum ne introeunto: is quom intret, suffibulum habeto.* Est autem ordo, quod scriptum, *Suffibulum habeat: id dicitur, &c.* *Suffibulum*, a suffiendo. Festus ita dictum putat, quod fibula comprehenderetur. Sed Varro more suo anxie etymologias comminiscitur. Sciebat enim, Vestales maxime omnium sacerdotum publicorum suffitionibus uti. In quibus erat præcipuum, quod vocabant *Exfit*: quod erat genus suffitionis a Vestalibus patrari solitæ. Fabius Pictor apud Nonium, ubi agitur de nomine *sal*, *Exfit*, inquit, *est sale sordidum, quodustum est, & in ollam rudem frivile objectum est.* Postea id *sal* virgines Vestales serra ferrea secant. Male enim hodie apud Nonium legitur *Tesfit*, pro *Exfit*. Fe-

stus: *Exsit*, purgamentum, unde hodie remanet suffitio. *Fritilem ollam* reposuimus ex eodem Festo: quod & quoddam pulvis genus *fritilla* diceretur: a Græcis ἀδάρα, ut ego quidem puto. Nam *Frit*, ἀδήρ. De quo suffimine vide amplius apud ipsum Festum, ubi de muria Vestalium disputat. Eam enim muriam *Exsit* vocari, jam cognoscimus ex Fabii Pictoris exemplo a nobis citato & emendato. SCALIG. Idem pro scriptum id, in margine tritum id. Forte astrictum suffibulum, inquit Varro, dicitur quasi a suffiendo, cum sit subligaculum oblongum & fibula astrictum, quod Vestales sacrificantes in capite habebant, sacerdotes publici non item. Festus: *Suffibulum est vestimentum album, prætextum, quadrangulum, oblongum, quod in capite virgines Vestales, cum sacrificant, semper habent, idque fibula comprehenditur.* Sunt autem hæc verba ex lege affixa in sacratio Deæ Opeconsivæ. nam sacraria habebant suas leges inscriptas in parietibus, de jure ædium & ritu sacrorum, ut libro superiore exstat inscriptio sacrarii quarti primæ regionis. Itaque illud scriptum hic retineri potest: sed, ut vox Varronis, a verbis inscriptionis sejungi debet. POPMA.

lin. 17. *Ut a suffiendo subligaculum.*] *A suffiendo, ut subligaculum.* Ex verisimili conjectura. AUGUSTIN.

lin. 23. *Novum vetus vinum bibo: novo veteri morbo medeor.*] Plinius: *Cur ad primitias pomorum hæc vetera esse dicimus, alia nova optamus?* Et quod dixit, medicamenti causa, id volunt verba, quæ supra citavimus ex Plutarcho: Καὶ πάλαι γε, ὡς εἴκεν, εὐχοντο, τοῦ οἴνου πρὶν ἢ πιεῖν ἀποσπένδοντες, ἀβλαβὴ καὶ σωτήριον αὐτοῖς τοῦ φαρμάκου τὴν χρῆσιν γενέσθαι. SCALIG. Idem in margine: *Novum vinum vetus bibo: Vetus vinum novum bibo: Novo veteri vino morbo medeor.*

lin. 24. *Fontinalia.*] Vulg. *Fontanalia*. *Fontinalia*, ut *Fontinalis* porta. Unde sequitur, *Quod is dies*, ejus scilicet fontis, cujus delubrum fuit juxta portam Capenam. Unde & ipsa *Fontinalis* dicta est. Ejus fontis mentio Ciceroni 2 de legibus, nisi mendum subest in scriptura. SCALIG.

lin. 31. *Post diem tertium Opalia.*] *Saturnalia & Opalia* sacra primum fiebant uno eodem die XIV Kal. Januar. post, ubi Cæsar Decembri mensi duos addidit dies, illa migrarunt in XVI Kal. hæc veterem diem tenuerunt. Itaque quod ait Varro, *Opalia* esse post diem tertium, in eo sequitur fastos Cæsar, nec aliud significat, quam ipso die tertio a Saturnalibus. Cum enim dicitur, *ante diem tertium*, vel *post diem ter-*

M. V. Varro. Vol. II.

I

tium, utroque sermone dies tertius includitur. Paulus lib. 3 ad legem Juliam & Papiam: *Ante diem decimum Kalendarum, post diem decimum Kalendarum, utroque sermone decem dies significantur.* Ulpianus lib. 19 ad Edictum: *Qui ante Kalendas proximas stipulatur, similis est ei, qui Kalendis stipulatur.* POPMA.

Pagina 58.

lin. 1. *Angerona.*] Libentius scripserim *Angenora*, quia cohibet os. Est enim Dea ἄχμευδίας. ut Sophocles, ὦν καὶ χρυσά κληῖς ἐπὶ γλώσσα βέβακεν. SCALIG.

lin. 2. *In curia Accalia.*] Vulg. *In curia accuscia*; & ita habent veteres excusi. Quam lectionem cum minus exploratam haberent quidam, factum est, ut deteriora substituerint. Nam nunquam ipsi *Accalia* legerunt pro Laurentinis feriis. Ex vestigiis illius lectionis legendum est: *Angenoralia*, ab *Angenora*, cui sacrificium fit eo die, ac cujus ea feria publica. *Laurentinae*, is dies, quem diem, &c. Qui autem genitivum relativi substituerunt, non viderunt, eum latere sub illa voce mendosa: cum tamen substituendus non esset, sed ex illa voce corrupta eruendus. SCALIG. Fortasse legendum: *In curia a consule.* *Angerona* Dea silentii & consilii, quæ simulacrum ore obligato obliгатоque habebat. Glossarium: *Angerona ἡ δ᾽ ἐστὶ τῆς βουλῆς καὶ καιρῶν.* hac causa, si forte ei sacrum fiebat in curia a consule, & a pontificibus, ante diem XII Kal. Januar. in sacello Deæ Volupiae, ut tradunt Macrobius, Plinius, & Solinus. POPMA.

lin. 5. *Sexto die.*] *Festo* reponendum docet Licinius Macer historiarum lib. 1, ut citat Macrobius, qui ait, regnante Romulo Accam Tarrutio cuidam Tusco diviti denuptam, auctamque hereditate viri: quam post Romulo, quem educarat, reliquit: & ab eo Parentalia diemque festum pietatis causa statutum. SCALIG.

ead. & sq. *Qui atra dicitur, & dicunt hunc diem Tarentini Accas Tarentinas.*] Vulg. *Qui atra dicitur. diem Tarentum Accas Tarentinas.* Etiam si in his annotationibus nihil aliud præter verisimiles quasdam conjecturas adducerem, tamen minime operam lusisse viderer. Quod enim salutem plane præstare non possum, at vulnera ipsa indicasse non parum erit. Igitur scripserit Varro: *Laurentinae*, is dies, quem diem quidam in scribendo *Laurentalia* appellant, ab *Acca* *Laurentia* nominatus: cui sacerdo-

tes nostri publice parentant festo die: quia altera dicitur ob diem Taruntium, Acca Taruntia. Laurentinæ feriæ, ait Varro, ab illa inquam Acca, quæ Laurentia cognominata est. quia altera Acca est ea, quæ nupsit Tarutio cuidam Tusco, nobili & diti viro: & ab altera cognomine Laurentiæ distinguitur, cui sacerdotes nostri in Velabro parentare quotannis solent. Fuerunt enim cognomine duæ Accæ: quarum uni (ut ait Plutarchus) sacrificabatur mense Decembri: fuitque nutrix Romuli, & Laurentia cognominata. Alteri mense Aprili res divina fiebat. A multis Flora existimata: ab aliis Tarracina, sive (ut est apud Gellium) Tarratia cognominata. Quamquam has inter se confundit Plutarchus. Error vero tam vitiosæ lectionis ex varietate scripturæ natus est. Nam qui hic Taruntius vocatur, ita idem eodem modo apud Aurelium Augustinum: ab aliis vero & Tarrutius, & Taratius, & Tarratius. Græci etiam Ταρρούτιον. Sic quem Cicero in libris de Divinatione Tarrutium vocat, in Solino idem Taruntius, in Stephano Λούκιος Θαρραῖος vocatur. Fuitque summus mathematicus, ac Ciceroni quoque & ipsi Varroni familiaris. Non sunt ergo audiendi illi, qui non veriti sunt Laurentinalia a Romanis ad Tarentinos transferre. Quos cum videam ita ἀνέειναι & licenter in hoc misero auctore vagari, cœpi (ut verum fatear) de eorum fide dubitare: potiusque illis os obstruere veris argumentis, quam conviciis incessere, apud me decrevi. SCALIG. Pro *aira* marg. Scal. *Acca.* Locus corruptissimus in omnibus libris excusis, sed ita fortasse restituendus: *Quia altera dicitur, diem Larentinum nata, Larentia, festus Larentinus. Acca Laurentia* fuit conjux Faustuli, & Romuli nutrix, quæ in Velabro, loco urbis celeberrimo, sepulta, ibidem solemne sacrificium meruit, quo Diis manibus ejus a flamine Quirinali parentabatur. insuper ferias publicas Larentinas X Kal. Januar. Ab hac alia fuit Flavia Larentia, mulier vulgaris, quæ cum Hercule aliquando concubuit, & ab eo in matrimonium locata Tarrutio cuidam Tusco, cælibi & diti viro: cujus locata hereditate, ipsa moriens populum Rom. bonis suis heredem fecit. ob id meritum ei statutus dies festus Larentinus, quem alii Larentalia vocant, sacraque publice facta mense Aprili. Ita Varro distinguit Laurentalia a Larentinalibus; quod idem facit Plutarchus in Problem. etsi alii aliter. POPMA.

lin. 9. *Ut quod ibi prope faciunt Diis manibus servilibus sacerdotes.*] Sane simplicius multo fuerit, ut ego quidem puto, si ita legamus, *Ut quod prope faciunt Diis manibus ejus*

ibi sacerdotes. vel, Ut quod ibi prope faciunt Diis manibus aruales sacerdotes. Sacerdotes enim aruales, qui & aruales fratres, Accæ seu Cajæ Tarratiæ rem divinam facere solitos, constat ex Gellio. Melius erat, inquires, tacere, quam incertiore ex incerta rem facere. Atqui memini, me in his commentariis non *κρίτιζον* agere, sed *σκαπτικόν*: & omnia arbitrario jure, non certo, decidere. Itaque confidenter hic, quidquid visum fuerit, adducere possum, cum ista non sint *κύριαι δόξαι*. Hoc tamen sine arrogantia affirmare possum, hæc nostra verecunda illorum audacibus commentis longe esse meliora. SCALIG. Legendum: *Diis manibus fertilibus. Serilia* vocantur *coronamenta*, quæ conferuntur invicem, & longo ordine neſtuntur. unde longæ coronæ dicatæ honori statuarum, theatrorum, & curruum triumphalium, ut antiqua numismata indicant. præterea ad sepulcra mortuorum solitæ ferri Diis manibus. Cic. lib. 2 de Legibus: *Ne sumtuosa resparſio, ne longæ coronæ, ne acerræ præterea addantur.* Ovid. lib. 2 Fastor. vocat porrectas coronas:

Parva petunt manes, pietas pro divite grata est

Munere, nec avidos Styx habet ima Deos.

Tegula porrectis satis est vallata coronis,

Et sparsa fruges parvaque mica salis.

Plin. lib. 21: *Etiā tunc coronæ Deorum honos erant, & Larium publicorum privatorumque, ac simulacrorum & manium.* POPMA.

lin. 14. *Sed montanorum.*] Ad discrimen eorum, qui deorsum in humilibus locis habitant. Sic in Attica distincti erant *ἐπικρηῖς καὶ πεδισῖς*. Dionysius: *Διελὼν δὲ οὖν ὁ Τύλλιος εἰς ὁπίστας δὴ ποτὲ μοῖρας τὴν γῆν, καὶ τοὺς ὄρεινους, &c.* SCALIG. *Montani* inhabitabant montes urbis, pagani deorsum humiliora loca, quæ Numa divisit in pagos, ut auctor est Dionysius lib. 1. Cicero pro Domo: *Nullum est in hac urbe collegium, nulli pagani aut montani, quoniam plebi quoque urbanae majores nostri conventicula, & quasi concilia quædam esse voluerunt, qui non amplissime non modo de salute mea, sed etiam de dignitate mea decreverint.* His autem erant communia sacra publicā, quæ, ut inquit Festus, *publico sumtu pro populo fiebant*, ut pro montibus, pagis, curiis, sacellis. erant & singulis sua propria, ut paganis Paganalia, montanis Septimontium sacrum, quod extremo mense Decembri fiebat in septem montibus urbis. Suetonius in Domitiano vocat *Septimontiale sacrum.* POPMA.

[In. 15. *Paganalia*.] In Paganalibus duo ritus explanandi apud Ovidium: etsi hæc annotatio hoc loco alienior erat. Primum, quod scribit,

Dum licet, apposita, velut in cratere camella

Lac nitidum potes purpureamque supam.

Hæc potio *burratica* dicebatur, a colore burro, quem multum lacte dilutum facit. Festus: *Burratica potio lacte commixtum sapa, a rufo colore, quem burrum vocant*. Camella autem ea est, quam Pollux σκάμιλλαν vocat. ἐντεῦθεν εἰρησθαι λέγουσι καὶ τὴν παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις σκάμιλλαν. Deinde, quod alibi,

Placentur matres frugum Tellusque Ceresque.

Ceres in Paganalibus sacris vocabatur *Empanda*. Varro apud Nonium lib. 1 de Vita pop. Rom. *Hanc Deam Ælius* (non melius, ut hodie perperam in Nonio) *putat esse Cererem. Sed quod in asylum qui confugerent panis daretur, esse nomen fictum a pane dando Pandere, hoc est aperire*. Intelligit ergo *Empandam* Deam paganorum. Ego vero putarem dictam a latitudine: idcirco εὐρύστερνος. At Varro a pandendo: unde & eadem cum Pale fuisse videtur. Hoc videtur innuere ipse his versibus:

Te Anna, & Peranna, Panda, καὶ Λατὼ, Pales,

Nerienes, Minerva, Fortuna, ac Ceres.

Ita enim lego primum versum. Qui mos implorantium Deos: nam ἐλλειπτικῶς fere id faciunt. ut, *Dii vestram fidem*. & Plautus, *Tuam fidem Venus Noctuvigila*. & Satyra Varronis, *Hercules tuam fidem*. Item Euripides, ut citant grammatici, σὲ τὴν αὐτοφύη πάντοσε θέοντ', αἰδέρα ἑύμβη. Porro Varro videtur *Paganicas* a *Paganalibus* distinguere: quod *Paganalia* essent privatæ feriæ alicujus pagi, *Pagunica* vero omnium. Tamen nihil tale apud Ovidium & alios. SCALIG.

ead. *De statutis diebus*.] Feriarum publicarum quatuor genera traduntur, Stativæ, Conceptivæ, Imperativæ, Nundinæ. Stativæ erant universi populi communes, certis & constitutis diebus in Fastis annotatæ, ut Agonalia, Lupercalia, Vinalia, & reliqua. Conceptivæ quotannis a magistratibus vel sacerdotibus concipiebantur in certos dies, vel etiam incertos, ut Latinæ, Sementivæ, Paganicæ, Imperativæ a consulibus & prætoribus pro arbitrio potestatis indicebantur. Nundinæ rusticorum erant, quoties mercandi vendendique gratia in urbem conveniebant. Varro duo tantum genera facit, *Stativas* & *Conceptivas*, & harum alias *Annales*, ut quas modo re-

cenſuimus, alias *Non annales*, quæ non niſi rei publicæ neceſſitate exigente indicebantur, ut Novendialia: de quorum origine Livius refert, devictis Sabinis a Tullo Hoſtilio rege nuntiatum eſſe, in monte Albano lapidibus pluiffe: miſſis, qui id viderent, renuntiatum, auდიſſe vocem ex luco, ut patrio ritu ſacra Albani facerent: Romanis Novendiale ſacrum publice ſuſceptum, manſiſſeque ſolemne, ut quandocunque idem prodigium nuntiaretur, feriæ per novem dies agerentur. POPMA.

lin. 18. *Sacrificatur.*] *Sacrificant.* AUGUSTIN.

Pagina 59.

lin. 3. *Sic dicta, Quinque kalo Juno Novella.*] Vulg. *Sic dicta quinque calo Juno Novella.* Hæc putat ſe emendaſſe Vertranus, & tamen nihilo meliora, quam alii, protulit. Forſan ne ipſe quidem ſuam emendationem amaverit, ſi hanc noſtram legerit: *Primi dies menſium nominati Kalendæ: ab eo, quod iis diebus kalentur ejus menſis Nonæ a pontificibus, quintanæ an ſeptimanæ ſint futura, in Capitolio in curia Calabra ſic, dies te quinque kalo Juno novella. ſeptem dies te kalo Juno novella.* Senſu ſane plano & aperto, non involuto, ut prioribus editionibus: neque ſuſpenſo, ut Vertranus correxit. *Juno Novella*, quod in Junonis tutela Kalendæ eſſent. Unde *Kalendaris Juno*. Non male tamen *Jana* legeretur: ita vocabant Lunam. Varro de Re ruſtica: *Nunquam rure auდიſti, oſtavo Janam Lunam creſcentem, & contra ſenſcentem: & quæ creſcente Luna fieri oporteret: & tamen quædam melius fieri poſt oſtavo Janam Lunam, quam ante?* Accepit autem ex Heſiodo:

Ὅγδοάτη τ' ἐνάτη τε, δὴν γε μὲν ἡμᾶτα μῆνός
Ἐξοχ' ἀεζομένοιο βροθήσια ἔργα πένεσθαι. SCALIG.

lin. 4. *Juno Novella.*] Mirum mihi viſum eſt, quod legitur in vetuſtioribus excuſis. Omnes enim illi plane habent *Covella*: forſan non male, quod Covum veteres Cælum vocabant: quod Feſtus ſcribit dictum a chao, ex quo poeætæ dicunt Cælum eſſe natum. Immo potius, quod χάος apud veteres ſignificabat aerem. Euripides Cadmo, ut inveni apud Probum grammaticum: Οὐρανός ὑπὲρ ἡμᾶς κενός, φάται ἔδος δαιμόνιον. τὸ δ' ἐν μέσῳ οὐρανοῦ τε καὶ χθονός, οἱ μὲν ἐνομάζουσι χάος, &c. Ariſtophanes ὄρνις:

Διὰ τῆς πόλιος τῆς ἀλλοτρίας, καὶ τοῦ χάους.
Theocritus πτέρυγι,

Ἀπὸ τοῦ ὅς' ἔρπει δι' αἰθέρας χάους τε.

Ergo Juno Covella, ἢ οὐρανία. SCALIG. *Novella* legunt vulgo, quod in tutela Junonis essent Kalendæ, ut ait Ausonius:

Vindicat Ausonias Junonis cura Kalendas.

Verumtamen non calabantur hisce diebus Kalendæ, sed Nonæ quintanæ an septimanæ essent futuræ: idque fiebat hoc modo. Pontifex minor novæ lunæ primum observabat aspectum, visamque regi sacrificulo nuntiabat, tum sacrificio a rege & minore pontifice celebrato, idem pontifex, vocata in Capitolium plebe, juxta curiam Calabram, quot numero dies Nonarum essent, pronuntiabat: *Dies te quinque kalo Jana novella*, vel, *Septem dies te kalo Jana novella*. Sic enim legendum. *Jana* est luna, auctore ipso Varrone lib. 1 de Re rust. Alii legunt *Juno covella*, id est, luna cava, sive corniculata; quia veteres *Cavum* dicebant *Covum*. sed hac lectione evanescit etymon Nonarum, quod mox subjicit: *Novus mensis nova luna Nonis*. POPMA.

lin. 11. Quod tunc ferias primas menstruas, quæ futuræ sint eo mense, rex prædicat.] Melius *ferias privas*. Aut illud *primas*, erit celebriores, majoris notæ ferias. SCALIG. Idem, pro *prædicat*, in margine edicit.

lin. 14. *Postridie Kalendas, Nonas, Eidus appellati atri.*] Afranius Fratriis:

Septembris heri Kalendæ: hodie ater dies.

Vid. Ovid. Plut. Macrob. Gell. SCALIG.

lin. 17. *Comitiales.*] Contrarii nefastis. Itaque lusit Plautus Poenulo:

*Non potuisti adducere homines magis ad hanc rem idoneos:
Nam istorum nullus nefastus est, comitiales sunt meri:*

Ibi habitant: ibi eos conspicias, quam prætorem, sæpius.

SCALIG.

lin. 29. *Quintus Mucius abnegabat.*] Vulg. *C. Mutius ambigebat*. *Ambigebat* dixit ex antiqua judiciorum modestia, cum dicerent, ἰσοῦς δικάως ἀλωναί: nunquam, δικάως ἐάλω. SCALIG.

Pagina 60.

lin. 5. *Dicat ad comitium.*] Legendum, *ducat ad comitium*; ut infra, *ad vexillum ducere debet*: sed ibi intelligitur exercitum, hic sacra. Est autem *ducere sacra*, pompam sacrorum movere e loco in locum, ut cum quotannis Circensium

diebus simulacra Deorum carpentis traducebantur, vel cum Rex sacrificulus IX Kal. April. & rursus IX Kal. Jun. ex regia transferebat rem divinam ad comitium, & sacrificio ibi raptim peracto, fuga repetebat regiam. Cujus ritus meminit Ovid. lib. 5 Fastor.

Quatuor inde notis locus est, quibus ordine lectis

Vel mos sacrorum, vel fuga regis inest.

Ubi quatuor illas notas, quibus hic dies in fastis notatur, Q. R. C. F. ita explicat: *Quando Rex comitio fecit*, vel, *Quando Rex comitio fugit*. Varro autem sic: *Quando Rex comitiavit, fas*, id est, *Quando Rex in comitio fuit, fas*: at quando in comitio est, nefas. est enim intercisus dies, & anterior pars nefas, posterior fas. Ovidio consentit Plutarchus in Problematis, Varroni Festus. Porro *ducere sacra* Virgilius quoque dixit lib. 8 Æneid.

—— *casta ducebant sacra per urbem*

Pilentis matres in mollibus.

Valerius Flaccus lib. 3 Argonaut.

—— *Eoi pocula regni*

Duceret, ac rursus thyasos & sacra moveret. POPMA.

lin. 13. *Pertineat.*] *Pertinet.* AUGUSTIN.

lin. 16. *Junius Gracchus.*] Alii Gracchanum citant. SCALIG.

lin. 17. *Ἀποδιδῆν.*] Forsan de hoc loco Varronis sentiebat Macrobius. Cincio, inquit, etiam Varro consentit, affirmans, sub regibus nec Latinum nomen Veneris, nec Græcum fuisse: & ideo non potuisse mensem a Venere nominari. Sic & Arnob. lib. 11 nec Veneris, nec Apollinis mentionem factam esse in Numæ indigitamentis testatur. Quare minus prudenter Ennius Veneris mentionem fecerit regiis temporibus. Nam cum ad tertium usque Annalem regionum temporum gesta continuasse multis testimoniis inde productis constat, in primo Annali sic quandam orantem inducit:

Te nunc, sancta Venus, precor, & genitrix patri nostri,

Ut nos de calo visas cognata parumper,

Teque, Quirine pater, veneror, Horamque Quirini,

Teque, pater Tiberine, tuo cum flumine sancto.

Tamen illos versus in duobus auctoribus, tribus locis divulsos leges. SCALIG.

lin. 28. *Antiquum oppidum Palatium.*] Puto legendum: *Lustratum antiquum oppidum Palati, nunc gregibus humanis cinctum.* Hoc enim dixit ad differentiam veteris oppidi, circa quod initio pascerentur greges pecorum. Quod temporibus

Varronis, urbe in tantam magnitudinem ampliata, & palatio in eam concluso, totum esset cinctum gregibus humanis. Usurpat autem alicujus veteris verba tanquam alludens. SCALIG.

Pagina 61.

lin. 13. *Discrimina.*] Marg. Scalig. *discriminam.*

lin. 17. *Ab aliquo.*] *Ab alio.* AUGUSTIN.

lin. 23. *Una — nulleis.*] Marg. Scalig. *unas — multis.*

Pagina 62.

lin. 6. *Discrimina.*] Marg. Scalig. *discriminum.*

lin. 7. *Secuti.*] *Secutus.* AUGUSTIN.

lin. 10. *Quare si etymologia principia verborum postulet.*] *Postuletur* legendum est. Et postea, *Et reliqua ostendat, quod non postulat:* lege, *quod non postulatur.* Est autem hellenismus, ut etiam veteres Latini, *Exigi pecuniam, exigi portorium.* SCALIG.

lin. 18. *Quorum repertum.*] *Quorum in promptu,* non nemo opinatur scribendum. AUGUSTIN.

lin. 31. *Sed & cum hoc agitamus, quid &c.*] Nisi esset κακήφατον, libenter legerem, *cum nos agitamus.* Sed hoc cacephaton ridet in viro consulari Cicero. SCALIG.

Pagina 63.

lin. 7. *Sic Coactio, sic Compitum nominatum.*] Vulg. *Sic coemptio, sic &c.* Potius, *Sic coitio, sic comitium.* SCALIG.

lin. 9. *Ut vestimentum apud fullonem cum cogitur, conciliari dicitur.*] Vulg. *Apud fullonem vestimentum cum cogitur, conciliari dicitur.* Immo conciliare a ciliis, & Græce κίλιαι dicuntur. Ex iis coacta vestimenta vulgo *Feltra* vocamus: nempe τὰ ἐκ τριχῶν συντιθέμενά. Unde Conciliare, fullonium verbum, τὸ συμπιλοῦν, πιέζειν, ἵπουν, καὶ συμπατῆσαι. A quo & Galli quoque *foular* dicunt. Hoc intellexit Tiennius Fullonibus:

—— terra hæc nova est,

Quasi ubi tu solitus pedibus argutarier,

Dum compescis cretam, & vestimenta eluis.

Unde saltus Fullonius Senecæ Epistola 15: *Cursor & cum aliquo pondere manus mota: & saltus vel ille, qui in altum cor-*

pus levat; vel ille, qui in longum mittit; vel ille, ut ita dicam, Saliaris; vel, ut contumeliosius dicam, fullonius. SCALIG.

lin. 17 sq. *Mentem quodammodo motam amoveo.*] *Mentem quodammodo moveo.* Ex docti viri opinione. AUGUSTIN.

lin. 19. *Tremuisti, id est, timuisti.*] Verbum *tremuisti*, est ex veteri aliquo poeta, quod Varro interpretatur *timuisti*: quia timor est frigidus, &, qui timent, tremunt. unde & *timidus* accipitur pro *frigido*. Ennius lib. 16 Annal.

Tum timido manat ex toto corpore sudor.
quod imitatus Virgilius:

Tum gelidus toto manabat corpore sudor.
Tremo autem est a Græco τρέμω. POPMA.

lin. 31. *Ut Libentina.*] Nonius Marcellus refert, Varronem scripsisse lib. 4, sive 5 de Lingua Lat. *proluviem & prolubidinem* dici ab eo, quod lubeat. unde etiam *lucus Veneris Libentina* dicatur. AUGUSTIN.

Pagina 64.

lin. 7. *Mamurium Veturium.*] Pro veteri memoria Varro & Plutarchus. Alii nomen proprium viri faciunt ex historiæ causa. Sic ergo Romani in sacris quædam nomina dicij causa solebant proferre: in nuptiis Cajam Cæciliam & Talassionem, in Vestali capienda Amatam: Nonis Caprotinis Cajum, Marcum, Lucium: in censu vel delectu faciendo, Valefium, Salvium, Statorium. Itaque scribit Cicero: *Itemque in lustranda colonia, ab eo, qui eam deduceret: & cum imperator exercitum, censor populum lustrarei, bonis nominibus qui hostias ducerent, eligebantur. Quod idem in delectu Coss. observant, ut primus miles fiat bono nomine.* Hæc ille. Sic in Saliari carmine boni ominis causa Luciam Volumniam, & Mamurium Veturium nominabant. Contra ab eadem superstitione nullus ludis Apollinaribus Pomponius nominabatur. Sic cavebatur, ut, qui hostias duceret, bono esset nomine, ut jam ex Cicerone demonstravimus. Quare id voluit Plinius lib. 28, ubi ait: *Cur, inquit, publicis lustris etiam nomina victimas ducentium prospere legimus?* SCALIG.

lin. 14. *Marcere.*] Marg. Scal. *Marcere.*

lin. 17. *Terentius ait.*] Al. *Juventius.* Sed qui ita legunt, videntur ignorare, duos fuisse Terentios: Pub. Terentium Afrum, cujus exstant hodie sex fabulæ; & Terentium Libonem, cujus meminit Donatus ex Suetonio. Et forsitan

ille est, quem citat Festus in Anagnorizomene. SCALIG.

lin. 19. *Cum.*] Marg. Scalig. *enim.*

lin. 20. *Narrum.*] Marg. Scalig. *gnarum.*

lin. 28. *Pueri, dicuntur Infantes.*] Æschylus Choephoris:

Οὐ γάρ τι φωνεῖ παῖς ἔτ' ὃν ἐν σπαργάνοις. SCALIG.

lin. 30. *Ac Fatuus fari id.*] Locus mendosus. AUGUSTIN.

ead. *Ab hoc tempore.*] Legendum: *Ab hoc, tempora.* Fuit superstitio veterum, Parcas die lustrico, quo scilicet infantes lustrabantur, & nomina accipiebant, vitæ tempora & eventa constituere: ut puero Salonino.

Talia secla suis dixerunt currite fufis,

Concordes stabili fatorum numine Parca.

Tertullianus libro de Idololatria: *Dum per totam hebdomadam Junoni mensa proponitur, dum ultima die fata scribingenda advocantur.* Idem creditum & observatum in auspiciis nuptiarum. Catull. de nuptiis Pelei & Thetidis:

Talia præfantes quondam felicia Pelei

Carmina, divino cecinerunt omine Parca. POPMA.

Pagina 65.

lin. 2. *Qui futura prædivinando solent fari, Fatidici dicti.*] *Fari, τὸ προφητεύειν.* Ennius:

Atque Anchises doctus, Venus quem pulchra Dearum

Fari donavit divinum pectus habere.

Sic Cassandra:

Missa sum superstitiosis hariolationibus:

Neque me Apollo fatis sandis dementem invitam ciet.

Melius enim dixit, quam Græcus ille poeta, unde accepit:

Ἄκραντον αὖ μ' ἔδνε θεσπίζειν θεός·

Καὶ πρὸς παδόντων κἄν κακοῖσι κειμένων

Σοφὴ κέκλημαι.

Citantur autem a Plutarcho in Commentario Politico: Ὡσπερ οὖν τῆς Κασσάνδρας ἀδοξούσης ἀνώνυτος ἦν ἡ μαρτυρὴ τοῖς πολῖταις, Ἄκραντον αὖ μς, &c. SCALIG.

lin. 3. *Iidem Vaticinari, quod vesana mente faciunt.*] Fatuos primum vates vocatos esse, postea pro vesanis accipi, apud omnes satis constat. Sic vult Plato suam μαρτυρὴν quasi μαρτυρὴν dictam. Vide in Phædro. SCALIG.

lin. 5. *Cum de poetis.*] *De poematis.* AUGUSTIN.

lin. 11. *Effari templa.*] Τεμενίζειν Græci: ut Thucydidea.

Idem est *sistere sana*. Festus & Corn. Tacit. SCALIG. Idem in margine *adfari*.

lin. 18. *Id dicitur Pollutum.*] *Id dicitur pollutum*, quidam. AUGUSTIN.

lin. 19. *Porrecta.*] *Proiecta*. AUGUSTIN.

lin. 20. *Pollutum est.*] *Pollutum*, quidam scribendum putat. AUGUSTIN.

lin. 28. *Falli*] Græcum σφάλω, & φάλλω. SCALIG.

Pagina 66.

lin. 2. *Hinc etiam Famiger, Affabile.*] Vulg. *Hinc etiam Famiger, fabile*. Potius legerim, *famigerabile*. Et ita videtur legisse Sipontinus. SCALIG.

lin. 4. *Et Fatuus & Fatue.*] *Et fatua; vel & faunus*, scribendum esse opinatur. AUGUSTIN.

ead. *Loqui ab loco.*] Quasi arduum esset divinare, a λόγος esse. SCALIG.

lin. 6. *Quisque.*] Marg. Scalig. *Quidque*.

lin. 19. *Eunt ad aliquam locutum consulendi causa.*] Vulg. *consolandi*. Alloqui, παραμυθεῖσθαι. SCALIG. Idem, in marg. *Aliquem locum consolandi &c.*

lin. 22. *Concinne loqui dictum a concinne.*] *A concinno*. Ex conjectura. AUGUSTIN. *A concinere* scribendum est, Sic συνέδω τινὶ, bene mihi convenit cum aliquo. A cinno tamen deducit Nonius: melius sane. SCALIG.

lin. 23. *Et inter se respondent aliud alii.*] In antiquitus excusis legitur, *Et inter se cudant aliud alii*. Quare transpositæ sunt vocales, *cudant*, pro *cadunt*. Cicero: *Et ejus verbum aliquod apte ceciderit ad id, quod ages.* συμπίπτειν. Herodotus Euterpe: Οὐ γὰρ δὴ συμπίπτειν γε φήσω τὰ τε ἐν Αἰγύπτῳ πρῶτα καὶ τὰ ἐν τοῖσι Ἕλλησι. Quare aliqujus correctoris est verbum illud *Respondent*. SCALIG.

lin. 26. *Quod profcenio.*] *Quod in profcenio*. AUGUSTIN.

Pagina 67.

lin. 1. *Extremum Novissimum.*] Refertur hic locus a Gellio lib. 12, cap. 21. AUGUSTIN.

lin. 3. *Ut Ælius Gallus.*] Posterior vox adulterina est. non enim hic est Ælius Gallus, qui inter jurisconsultos prin-

cipem locum tenuit, sed *L. Ælius Stilo*, magister Varronis, de quo satis multa diximus in initio lib. 1. Testatur hoc Gellius lib. 20. *Quoniam*, inquit, *qui doctissimus eorum temporum fuerat L. Ælius Stilo*, ut novo & improbo verbo uti vitaverat: propterea, quid *M. Varro* de ista voce existimaverit, verbis ipsius ex libro de *Lingua Latina ad Ciceronem* sexto demonstrandum putavi. POPMA.

lin. 11. *Quomodo additæ erant: quibus.*] *Quom additæ erant, qui.* Ex conjecturis. AUGUSTIN.

lin. 16. *Ænea*, quis est, qui meum nomen nuncupat?] Apud Cenforium:

Quis meum nominans nomen exciet,

Quamvis tumultu invocans incolarum fidem?

Videtur ex quodam choro ex Nyægregesia. *Nuncupare* vero in hoc sensu parum usitatum. Est enim hic *inclamare*. Pacuvius Duloreste:

Exemplo Ægisti fidem nuncupantes conciebant populum.

Nonius *Conciere*. SCALIG.

lin. 19. *Dico*, — quod Græci δικάζω.] Melius δίκνω. SCALIG.

lin. 20. *Cupit.*] Marg. Scalig. *Potest.*

lin. 25. *Indicit illum.*] *Susplicor, indicit illicium.* SCALIG. Idem in marg. *bellum.*

ead. *Indixit funus.*] *Vulg. indicit.* Supra *indictivum funus.* Et Festus. SCALIG.

lin. 26. *Prodixit diem.*] Cicero pro Domo: *Prodicta die.* SCALIG. Idem in margine, *prædixit.*

lin. 27. *Dictum in mimo.*] Cicero: *Delectarunt me dicta mimorum, ac ἐπισημαστίας populi.* Sic dictiosus histrio. Et ab eo dicteria, quibus in exordiis fabularum (exordia sunt, quæ σισδέσεις Græce) histriones utebantur ad captandam attentionem populi. Varro ὄνος λύρας:

Et orthopallica attulit psalteria,

Quibus sonant in Græcia dicteria,

Qui fabularum collocant exordia,

Ut comici, cinædici, scenatici:

Quibus suam delectet ipse amusiam,

Et aviditatem spectibus lætet suis.

Hæc nos conjunximus. SCALIG.

lin. 28. *In manipuleis castrensibus Dicta ducibus.*] *Vulg. In manipulis castrensibus dicta a ducibus.* Dictum a ducibus, παράγγελμα, tessera. Furius vetus poeta:

Nomine quemque ciet, dictorum tempus adesse. SCALIG.

lin. 30. *Dicis immo.*] Vulg. dicitur in imo. Reposuerunt, *Dicis immo.* Hic ergo immo ἔνεκα, ἢ χάριν, sicut *Dicis ergo.* SCALIG. Rectius opinor legas, *Additur nummo.* Frequens veteribus usus imaginariæ venditionis, ut in coemptionibus nuptialibus, in donationibus, in liberatione sacrorum, cum heres sacris familiæ solvebatur, ea fiebat nummo festerio dicis causa ter in manus accepto, & rursus reddito. Hinc antiqua illa genera locutionum, *Addicere nummo*, & *Dicis causa.* Est autem *Addicere nummo*, minimo pretio vendere, & non nisi in speciem. Cicero pro Rabirio Postumo: *Tua, Postume, nummo festerio a me addicuntur.* *Dicis causa* est lusorie tantum, ut se fecisse dicere possit. Glossarium: Νόμου χάριν, λόγου χάριν. Varro infra: *Dicis causa fiebant quadam, neque item dicta, neque item facta semper.* Cicero in Verrem lib. 7: *Ut possit se dicere emisse, Artagatho imperat, ut aliquid illis, quorum argentum fuerat, nummorum dicis causa daret.* POPMA.

lin. 31. *Si dico quid scienti quod det, quod ignoravit trado. Hinc Doceo declinatum.*] Ne in hac quoque difficultate despondendus animus, tamen si, quantum alex subeundum mihi sit, non ignoro. Ita igitur scripserit Varro: *Si dico nescienti quid, & quod ignoravit trado, hunc doceo.* Id declinatum, vel quod cum docemus, dicimus. Sane si non eadem verba, eundem tamen sensum postulat mens Varronis, qui ineptissime doceo deducit a dico, cum certissimum sit esse a δοκέω, Unde δόγματα, decreta doctorum. SCALIG. Forte, *Induco, si dico quid*, ut sit etymon verbi *induco* ex eo, quod, scienti quid concedendum aut assentiendum sit, illud primum dicimus; postea tradimus, quod ignoravit. unde *Inductio* dicta est argumentatio, quæ ex rebus non dubiis & confessis captat assensionem ejus rei, quæ in disputationem venit. POPMA.

Pagina 68.

lin. 5. *A docere — Discere.*] Δάω, δάσκω, παράγωγον. Inde disco, a, in i. ut, χάν, hio: χάσκω, hisco. SCALIG.

lin. 11. *Ratio putari dicitur.*] Putare rationem, id (nisi fallor) est ἐκκαθαίρει λογισμὸν Plutarcho, in commentario Quomodo distinguas adulatorem ab amico: Πόρου τε καὶ σπουδῆς ἀπάσης ἀπολειπόμενος, ἐν ταῖς ὑπὸ μάλης πράξεσιν ἀπροφασιστὸς ἐστὶ, καὶ πιστὸς ἔρως ὑπέρβητος, καὶ περὶ λύσιν πόρου ἀκριβὴς, καὶ πύου δαπάνης ἐκκαθαίρει λογι-

σὺν οὐκ ἀμελής. etiamfi aliter hic Erasmus vertat: cui ego non assentior. Demosthenes: Ὡς ὅταν οἰόμενοι περιεῖναι χρήματα, λογίζησθε, καὶ καθαρὰ ὧσιν αἱ ψῆφοι, καὶ μηδὲν περιῖ, συγχωρῇ τε, &c. SCALIG.

lin. 17. *Sui cuiusque.*] *Uniuscuiusque.* AUGUSTIN.

lin. 18. *Sermo — a serie.*] Εἰρηδς, addito sibilo, ut εἶρω, vel ἔρω, sero. Sic ἔρος (unde εἶρερος, Homero: & ἐριδος, & *Eritudo, servitudo*, apud Festum) & Æolice ἔρφος, addito sibilo, *SerFos*, ut scribebant olim nunc *servos*: ut, *DaFos, oFom, aFom* &c. *Servum* tamen jurisconsulti a *servando*. SCALIG.

lin. 24. *Sic augures dicunt, Si mihi auctor es verbi. nam manu adferere dicit.*] Vulg. *manum asserere*. Sine dubio corruptus locus & mancus. Nisi fit, quod dicebant in precationibus suis Augures, *Jovis Pater, si mihi es auctor, urbi populoque Rom. Quiritium, hac sane sarteque esse, ut tu nunc mihi bene sponfis, beneque volueris.* Verba, *Nam manum asserere dicit*, pertinent ad aliam disputationem, cujus initium intercidit, & hic facta est lacuna in Varrone. SCALIG.

Pagina 69.

lin. 3. *Legumina.*] De re rust. lib. 1: *Hoc enim quoque legumen, uti cetera, quæ velluntur e terra, non subsecatur. Quæ quod ita legantur, legumina dicta. Item, ceteraque quæ alii legumina, alii, ut Gallicani quidam, Legaria appellant: utraque dicta a legendo: quod ea non secantur, sed vellendo legantur.* Nicander:

Χειροδρόποι δ' ἵνα φῶτες ἄτερ δρεπάνοιο λέγονται

Ὅσπρια χέδροπα. —

Χέδροπα, tanquam χειροδρόπα, ut vides, vocavit ab ea ratione. SCALIG.

lin. 14. *Hinc etiam poeta murmurantia litora.*] Μορμύρουσαι ὄχθαι. Ponam & Anapæsticos elegantissimos Accii poetæ ex Phinidis. Non enim hoc loco alieni sunt:

*Ac ubi curvo litore latrans
Unda sub undis labunda sonit,
Simul & circum magnisonantibus
Excita saxis sæva sonando
Crepitu clangente cachinnat.*

Ita enim conglutinandi sunt, qui leguntur 'divulsi apud No:

nium. Imitatum autem videtur ex Apollonio, qui de eadem re ita canit:

Κοῖλαι δὲ σπῆλυγγες ὑπὸ σπιλάδας τρηχείας
Κλυζούσης ἁλὸς ἐνδὸν ἐβόμβεον ὑψὲς δ' ὄχθης
Λεύκη καχλάζοντος ἀπέπτυσ κύματος ἄχρη.

Quemadmodum & de Harpyis, ab eodem Apollonio, ut citat Nonius:

Aut sæpe ex humili sede sublimæ advolans.

Apollonius:

— Αἱ δ' αἰψὰ διμέραι ποτέονται.

Item:

Nec ulla curas finis interea datur.

Apollonius:

Ἴσχω δ' οὔτινα μῆτιν ἐπίρροδον. —

Hæc sane non multum ad rem: sed nihil ad discendum in-
tempestivum puto. SCALIG.

lin. 15. *Crepare.*] Vulg. *Increpare.* Ennius lib. 1:

Ast hic, quem nunc tu tam torviter increpuiſti.

Ita puto legendum apud Nonium. Hodie, *Ennius Lupiaſta.*
Quem nunc, &c. Nos fecimus, lib. 1, *ast hic.* SCALIG.

lin. 20. *Curenſibus*] Marg. Scalig. *Curetibus.*

lin. 23. *Itaque hos imitatus Apriffius ait in Bacche* &c.]

Vulg. — *io Bacche.* Quis adeo Latine ignarus, ut putet hoc nomen Romanum esse, nedum alicujus auctoris Romani? itaque merito suspectum est. Ne sequentia quidem satis constant. Hephæſtion & Stephanus diſtione βεχελρ citant Archilochum ἰοβάχκοις. Sed nos, ut conjecturas omnes studioſe colligimus, quæ nobis objici poſſunt, ita etiam illas sæpe ut incertas rejicimus. Romana editio habet *Apriffius in Bacche.* quæ nos quaſi manu ducit ad veram lectionem indagandam. Quæ, niſi animi fallor, hæc est: *Itaque hos imitatus apte Attius ait in Bacchis.* Vel, *Itaque hos aperte Attius,* &c. quod ita compendioſe ſcriberent *apte* pro *aperte.* Utcunque priorem vocem legas, non magnopere laboro. De nomine autem Attii non dubito, cum & Caſſius alibi pro Attius, & Caſſius quoque pro Mattius variatum ſit: ut error ſit totus in duplici ſſ, pro duplici tt. Quod autem peccatum ſit *in Bacche,* pro *in Bacchis:* etiam illius fabulæ nomen in manu ſcriptis Nonii exemplaribus, itemque in veteribus impreſſis eodem modo depravatum eſt. Bacchas autem vertit ex Euripide Attius: & exempla, quæ ſubjiciam, fidem faciunt. Primum quod eſt apud Euripidem:

Ἔτ' αὐτὸν ὕψει καπνὶ Δελφῶσι πέτραις
Πηδῶντα σὺν πεύκαισι Δικόρυφον πλάκα.

Id his verbis reddit Latinus poeta:

*Latum in Parnaso inter pinos tripudiantem, in circulis
Ludere, atque iadis fulgere. —*

Item:

Ὡς δεινὰ δρῶσι, θαυμάτων τε κρείσσονα.
Quod neque sat fingi, neque satis dici potest
Pro magnitate. —

— Ἄλλ' ἐξανίσταται
Σῶμα, καὶ θαρσεῖτε σάρκας, ἐξαμαίψασαι δρόμον.
(vel τρόμον)

*Agite modico gradu, nifus jacite leves.
— Καὶ καταστίκτους δὸρὰς*

Ὅφεσι κατεζώσαντο. —

Tum pecudum exuvias lævo piflas lateri accommodant.

Ubi tamen non *piflas* vere, sed *varias*, vertendum fuerat:
ut sunt lyncium, pantherarum, tigrum.

Παρὰ δὲ μαινομένοι σάτυροι

Ματέρους ἐξανύσαντο θεάς.

Silvicola invifentes loca.

Πατὴρ δὲ παραδοχὰς, ἄσδ' ὁμήλικας χρόνῳ

Κεκτήμεθ', οὐδεὶς αὐτὰ καταβαλεῖ λόγος,

Οὐδ' εἰ δὲ ἄκρων τὸ σοφὸν εὔρηται φρενῶν.

Quæ neque vetustas, neque mors, neque grandævitas.

Deest verbum pro καταβαλεῖ.

Λέγουσι δ' ὥς τις εἰσελήλυθε ξένος,

Γόνος, ἐπώδους, Λυδίας ἀπὸ χθονός,

Ξανθοῖσι βοστρύχοισιν εὖσμος κόμην &c.

Formæ figura, nuditate hospes Phrygius.

apud Nonium male *hospes regius*.

Πενθεὺς πρὸς οἴκους ὅδε διὰ σπουδῆς πέρᾳ,

Ἐχίονος παῖς, ᾧ κράτος δίδωμι γῆς.

Ὡς ἐπτόνται; τί ποτ' ἐρεῖ νεώτερον;

— *Pentheus*

Præsto cerritus nobis se stupens uliro ostentum obtulit.

At in Festo propemodum deploratus hic locus. *Cerritus* duplici rr: nam detritum ex *Cereritus*. Unde Attici vocabant ejusmodi δημητριακούς. Et Δημήτρη ἢ αὐτῇ τῇ Ἐρινυῖ. Calhimachus, τὴν μὲν ὕγε σπέρμηνεν Ἐρινυῖ Τελφωσσαῖν, id est, Cereri. Porro ad rem. Euripidis verba:

M. T. Varro, Vol. II.

K

Λαμπρότερος ἢ πρὶν, καὶ διίπτετέστερος. ἀλλ' scilicet:

Splendet sæpe: ast idem nimbis interdum nigræ.

Hic sane exculari non potest, qui διίπτετέστερον pluvisum intellexerit, quod Homero διίπτετες ποταμοί. Nubigenas vertit Statius: cum hic sit διαυγέστερος. Sed profecto veteres poetæ non solum errare in vertendis Græcis fabulis, sed & multa licentia uti solebant, multum de suo addere. ut hic in his verbis, quæ citat Varro. Sed prius videamus, quid Euripides:

X O. Τίς ὄδε; τίς πόθεν ὁ χέλαδος

Ἄνὰ μ' ἐκάλεσαν Εὐίου;

Δ Ι. Ἰὼ πάλιν αὐδῶ

Ὁ Σεμέλας, ὁ Διὸς παῖς.

X O. Ἰὼ δέσποτα, δέσποτα,

Μόλε νῦν ἡμέτερον ἐς Δίασον.

ὦ Βρόμιε Βρόμιε. —

Attius:

C H O. *Quis me jubilat?*

B A C C H. *Vicinus tuus antiquus.*

C H O. *O Dionyse pater,*

Optime vini sator,

O Semela genitus Evie.

Postremos versus invenimus apud Macrobi. libro 6. Quæ cum ita sint, & quando & quomodo in nomine Attii peccatum sit, ostenderim: tum quomodo Bacchas Euripidis verterit L. Attius: deinde quantum juris sibi permiserint veteres, cum Græcorum fabulas verterent: postremo indicarim, unde verba ea, quæ adducit Varro, accepta sint: quis est, qui conjecturam nostram reprehendere possit? Quod si, ut sæpe accidit, falli potero: non tamen sine magna verisimili causa falsus fuero. SCALIG. Possset etiam vetus lectio admitti: *Itaque hos imitans Chrysippus: io buco. quis me jubilat. Vicinus Atus antiquus.* ut intelligatur Chrysippus persona ex tragœdia Attii. Docuit enim ille Chrysippum fabulam. Et quod ait hic Varro, *jubilandi* verbum esse rusticorum, recte ei quadraret nomen *buco*: est enim rusticum convitium. Item *Atus* est ἄτvs. Quod ejus sacra in Phrygia: ex qua Pelops, Chrysippi pater, oriundus erat. Hæc ego nolui tacere. IDEM.

lin. 27. Θριάμβω.] Diodorus de Libero patre: Θριάμβον δὲ αὐτὸν ὀνομασθῆναι φασὶν, ἀπὸ τοῦ πρώτου τῶν μνημονευομένων καταγαγεῖν ἀπὸ τῆς στρατείας θριάμβον εἰς τὴν

πατρίδα, τὴν ἐξ Ἰνδῶν ποιησάμενον ἐπάνοδον μετὰ πολλῶν λαφύρων. Athenæus lib. 1: Τιμᾶται παρὰ Λαμψακηνοῖς ὁ Πρίαπος, ὁ αὐτὸς ὢν τῷ Διονύσῳ, ἐξ ἐπιθέτου, οὕτως ὡς Σρίαμβος, καὶ διδύραμβος. Quid vero de etymo sentiant grammatici, vide in magno Etymologico. SCALIG.

lin. 30. Ideo Lucilius scribit de Cretea, Cum ad se cubitum venerit sua voluntate, sponte ipsam suapte.] Ideo Lucilius scribit de Cretea, cum ad se cubitum venerit, sponte ipsam, &c. Nam illa verba, sua voluntate, sunt interpretamentum illorum, sua sponte. Et ab illis, sua sponte, incipiunt verba Lucilii. SCALIG.

Pagina 70.

lin. 9. Cum ait, Consposti.] Quid si Conspostus? ut est lib. 6: In Romulo Conspostus; contra sponsum rogatus. Festus: Conspostos antiqui dicebant fide mutua colligatos. Apulej. lib. 5 Metamorph. Jugum sororium consponfa factionis. Aufon. ad Paulum:

Te quoque ne pigeat conspossi fœderis. POPMA.

lin. 16. Non enim si volebat.] Legendum, si nolēbat. hoc enim dicit: Si nolens vel jocandi animo filiam despondit, non teneretur uxorem dare, quasi alligatus sponso. nam per legem quidem is, qui spondet, etiamsi spondendi animum nullum habuerit, est obligatus; sed prætorium jus, quod mentem & intentionem stipulantium potius respicit, quam verba, istiusmodi obligationem tollit. Itaque prætorio jure & censorio judicio non datur ex sponso actio contra eum, qui verbo se uno obligavit, absque animo spondendi. Paulus lib. 2 Institut. Verborum quoque obligatio constat, si inter contrahentes id agatur. nec enim si per jocum puta, vel demonstrandi intellectus causa ego dixero tibi Spondes? & tu respondeas Spondeo, nascitur obligatio. Huc fortean respexit Lucilius: *Voluis? emta est: nollis? non emta est.* POPMA.

Pagina 71.

lin. 4. Sequere, adsequere Polybadisce.] Ita legendum hoc colloquium amasizæ cum Polybadisco:

Sequere, sequere, Polybadisce: meam spem cupio consequi.

Polyb. Sequor Hercule quidem: nam lubenter, mea sperata, consequor.

Sperata dicebatur ἡ μνηστευομένη. Quamquam pro ea, quæ jam denupta sit, Plautus acceperit in Amphitruone. Atranius Fratrius, citante Nonio:

—— curre & nuntia

Venire, & mecum adduce speratam meam.

Videas, puellam curent, confirment jube.

In eadem:

—— speratam non audi tuam.

Ita enim ille locus depravatus restituendus est. Πολυβαδίσκος autem, ut Lampadiscus, ὑποκοριστικῶς. SCALIG.

lin. 6. *Sequor Hercule.*] *Sequor Hercle.* AUGUSTIN.

lin. 10. *Pras, qui a magistratu &c.*] *Pras* a præstando: qui & a magistratu interrogatur, ut publice datis pignoribus solutionem præstet, & cum respondet, dicit, *Pras*, pro *præsto*. In publicum præstare, ut dare & recuperare in publicum. Cato contra Oppium: *Vinum redemisti, prædia pro vini quadrantibus sexaginta in publicum dedisti, vinum non dedisti.* Liv. lib. 3: *Magna pars agri Campani, quem privati sine discrimine passim possederint, recuperata in publicum erat.* POPMA.

lin. 12. *A quo & cum respondet, dicitur Pras.*] Vulg. dicit *Pras* &c. Festus: *Pras est is, qui populo se obligat, interrogatusque a magistratu, si pras sit, ille respondet, pras.* Apud Varronem igitur legendum dicit *pras*, ut habent omnes excusi, non, dicitur *pras*. Videturque *pras* pro *præsto* dictum; ut in illo versu:

Τίς ἐσθ' ὁ πωλὼν τὰνδράποδα; ἐγὼ πάρα. SCALIG.

lin. 17. *Vades ne darent*] Primus vades publicos dedit Cæso Quintius. Livius. Huc pertinent multa ex oratione κατὰ Τιμοκράτους. SCALIG.

lin. 22. *Nec sine canendo tibicines dicti.*] Superiore libro: *Nec vinalia sine vino expediri, nec curia Calabra sine calatione potest aperiri.* SCALIG.

Pagina 72.

lin. 21. *Nam & quidem Facere verba &c.*] Locus mendosus tribus his versibus. AUGUSTIN.

lin. 22. *Et qui aliquid agit, non esse infitientem.*] *Et qui aliquid neget, esse infitientem.* Nam etiam nego, quasi non ago, videtur velle dictum esse. SCALIG.

ead. & sq. *Qui adlucet, dicitur Lucere.*] Aristophanes Ἀχρεῦσι:

Τὴν μαζὸν φαίνειν ἀνευ θρυαλλίδος ;
Alludit autem ad id, quod supra Dicæropolis dixerat, Τὴς σ'
ὁ φαίνων ; quod est συκοφαντῶν. Homerus :

— αἰδομένας δαΐδας μετὰ χερσὶν ἔχοντες ,

Φαίνοντες νυκτὸς κατὰ δώματα δαινυμένοισι.

Athenæus : Φαίνει ὁδοιποροῦσι. Phidippus Comicus : Ὁ φανὸς
οὐκ ἔφαινεν ἡμῖν. Plautus :

Tute tibi puer es lautus : lucas cereum. puto Laucus.

Primum enim *Daucus* : (quod detritum est ex δαδοῦχος)
deinde *Laucus* : ut *Dautia*, *Lautia* : *Dacruma*, *Lacruma*.
Posset tamen non inepte legi, *Tute tibi, puere, lautus lucas
cereum*. Tu ille lautus & magnificus tibi δαδουχεῖς, neque
puerum habes ; vel, *Tute lotus ex balneo tibi facem gestas*.
Simile est, quamquam non idem, αὐτολήκυθος. Et forsitan
hæc posterior conjectura vera est. Sic Græcis eodem modo,
αὐτοκάβδαλοι, αὐτόδειπνοι, αὐτοβαλανεύειν &c. SCALIG.

lin. 23. *Ab luere ; & luce dissolvuntur tenebræ.*] Non video,
quid negotii sit hæc dividere, *ab luere* : cum etiam in editio-
ne Romana recte legatur. At Vertranius desinat ineptire, qui
tam parvum mendum non vidit, & spuriam lectionem pro
vera supposuit. SCALIG.

lin. 24. *Lucere item a luce &c.*] *Lucaria item a luce, quod
propter lucem amissam is cultus institutus.* Mafurius Sabinus Fa-
storum libro 2 : *Eam noctem deinceps, quæ in sequentem diem,*
qui est Lucarium. Sex. Pompejus : *Lucaria festa in luco cole-*
bant Romani, qui permagnus inter viam Salariam & Tiberim
fuit : pro eo, quod vitæ a Gallis, fugientes in prælio ibi se oc-
cultarunt. Festus a *luco*, Varro ab *luce* amissa, id est, liber-
tate, ut puto. ut & alii quoque auctores loquuntur. Artemi-
dorus quoque lib. 2, ἥλιον, inquit, ἐλευθερίαν καλοῦσι. SCA-
LIG. Marg. Scalig. *luci.* Scribendum : *Lugere item a luce.* Lu-
geo verbum deducit Varro a *luce*, quod propter amissam lu-
cem & vitam ejus, qui carus fuerat, cultus lugubris insti-
tutus. *Lux amissa*, id est, *vita*, ut Cicero lib. 1 Tuscul.
*Fore aliquando finem hujus lucis & amissionem omnium vitæ
commodorum.* Tertullianus de Resurrectione carnis : *Ita lux
amissa lugetur.* POPMA.

lin. 28. *Conquæstor.*] Marg Scalig. *Quæstor.*

Pagina 73.

lin. 2 sq. *Et Invident. & Astiacum illud, Oblivio lavet &c.*]

Vulg. *Et — Atticum illud &c.* Hic sane est locus unicus, quem qui emendet, is magnam gratiam a studiosis iniverit. Nam quod leviter immutatus est in Romana editione, potuit fortasse recipi correctoris auctoritate: non tamen ita, ut non & nostra emendatio, quam veram præstare possumus, longe præferatur. Audiamus ergo Varronem, *Hinc visenda*, inquit, *vigilavit, vigiliū: & invidens, &, Vitium illi obtulit, violavit, quod incidit in videndum.* Cedo sis mihi iudicem, ni vero vincam hæc ita esse, nive male alii hæc mutaverant. Offerre autem vitium & stuprum, tam tritum est apud antiquos scriptores, ut exempla superflua futura sint. Facile vero fuit ex *vitium*, *Atticum* facere. At Romana editio *Atticum*. Non puto, ita exempla ex Attio elari apud ullum bonum auctorem, ut ex Attio poeta Atticum deducant. Nam potius Attianum dicendum erat. Ego sane, si nihil aliud potuissem, *Atticum* illud retinuissem: quod Latinorum vitare virginem, imitatum est ex Attico, διαφθείρειν τὴν παρθένον. Et violare virginem, βιάζεσθαι. Nam quæ dicit in tragœdia, *Me quondam invitam per vim violat. Juppiter bone violat?* illa, inquam, quæ hoc dicit, acceperat pro cogere & adigere, quod & Græce quoque βιάζεσθαι. At is, qui respondet, *Juppiter bone violat?* vel sciens, vel imprudens aliovorsum interpretatus est, & pro sœdo verbo accepit. Quare quæcunque illa est, in ancipiti verbo κακήφατον commisit. *Quod incidit in videndum*, forsân haud mutandum est. ἐκ τοῦ ὁρᾶν γίνεταί τὸ ὁρᾶν. SCALIG. Idem pro *oblivio lavet* in marg. *obviolavit*. Pro *Atticum* legerim *antiquum*. nam propter affinitatem literarum C & Qu. scriptum fuit *anticum*, quod migravit in *Atticum*: ut, *Serrano noster Atticus rivalis homo*, pro, *antiquus*. contra Livii lib. 37, *Non quæ in solo modo antiquo sunt*, pro, *Attico*. Porro hoc carmen antiquum Varro dilaudat, ut celebre temporibus illis, & vulgi sermone jactatum, cum velent significare omnem dictorum factorumque offensionem quasi perpetua oblivione obruendam esse. *Invidendum* hic est quod *invidetur*, vel cui *invideri potest*. Mox *Violavit virginem*, quasi *visu lavit*, id est, profudit visum in virginem, ut lacrimis, sanguine lavere; apud poetas. nam amor excitatur visu, a quo Varro repetit etymon verbi *violare*, cum tamen sit a *vi*, quasi *vi involare*. POPMA.

lin. 5. *Cum muliere fuisse.*] τὸ συνεῖναι. Plautus Mercatore:

Ea nocte mecum hospitii jussu fuit.

Nec dissimile, quod dicunt mulieres in Cistellaria:

Viris cum suis prædicant nos solere. SCALIG.

lin. 9. *Membris.*] Marg. Scalig. *tenebris.*

ead. *Diffum Cerno a creō, id est a creando.*] Veteres excusi recte habent: *Diffum Cerno a Cereō.* Cereō enim *Creo.* A quo in Saliari carmine *Cerus manus*, id est, creator bonus. Festus. Hinc *Ceres* dicta est, quod omnia creat: non a *gerendo*, ut Varro & Cicero. *Cerno* vero a κρίνω. Unde *crimen* & *crines*, &c. SCALIG. Idem pro *creo* in marg. κρέω.

lin. 11. *Descripti.*] Marg. Scalig. *discreti.*

lin. 12. *Et qui id in testamento.*] *Et cernito in testamento.* Conjectura audaci ex Varrone libro proximo, & Ulpiano in Institutionibus. AUGUSTIN.

lin. 15. *Quod ait Medea, &c.*] Varro γεροντοδιδασκάλης, *Nonne vides apud Ennium esse scriptum,*

Ter malim sub armis vitam cernere, quam semel modo parere. Verba Euripidis, quæ vertit Ennius, sunt hæc:

— ὅς τις ἂν παρ' ἀσπίδα

Στήνας δέλομαι μᾶλλον ἢ τεκεῖν ἄπαξ.

Ponam & alia, quæ comparabis cum verbis Euripidis. non enim in ejusmodi exercitationibus male horas collocari puto.

Ait itaque Ennius apud Probum:

Juppiter, tuque adeo summe sol,

Qui res omnes inspicis,

Quique tuo lumine

Mare, terram, ac cælum

Contueris: hoc facinus dispice,

Priusquam sit, prohibe scelus.

Euripides:

Ἰὼ γὰρ τε, καὶ παμφαῆς ἀκτὶς

Ἀέλου, κατείδετε, εἰδετε τὰν

Οὐλομένων, πρὶν φοινίαν

Τέκνοις προβαλεῖν χεῖρα

Αὐτοκτόνον.

Deinde:

Ἀλλὰ νῦν, ὦ φάος Διογενὲς, κάτειργε,

Κατάπαυσον, ἔξελ' οἴκων φοινίαν.

Apud Ciceronem pro Rabirio Postumo:

Si te secundo lumine hic offendero,

ex Medea Ennii: ex illo,

Εἰ σ' ἡ πρῶτα λαμπρὰ ὕψεται θεοῦ.

Item quæ ibidem,

Animum advorte, & dislo pare,

K 4

fecit ex illo,

Ἄλλ' ἔξειθ' ὡς τάχιστα.

Ibidem:

Præter rogatum ne querere —

plane ex illo,

Μὴ λόγους λέγε.

Reliqua, quæ citantur a grammaticis, ab aliis animadversa sunt: quare ea non ponam. SCALIG.

ead. *Vitam.*] Marg. Scalig. *Multa.*

lin. 19. *Vos epulo postquam spexit.*] In fragmentis Festi ita citatur hic versiculus Ennii:

Quod ubi rex . . . dulo spexit de contibu' celsis.

In aliis:

Quod ubi rex paulo spexit de coribus celsis.

Puto legendum:

Quos ubi rex pullos spexit de cortibu' celsis. SCALIG.

Potius legerim: *Quos sedulo postquam.* est enim, ni fallor, initium ejus versus, quem citat Festus ex Ennii lib. 16 *Annal.*

Quos ubi rex sedulo spexit de coribus celsis.

Rex autem Philippus Macedo, qui ex altissimo Æmi montis vertice conspexit Ponticum simul & Adriaticum mare, & Istrum amnem & Alpes, locos longissime diffitos, Livius lib. 50. POPMA.

lin. 20. *Qui habeant Spectationem, qui non habeant.*] Cicero Philipp. 2, & Festus. SCALIG.

Pagina 74.

lin. 5. *Propter hanc aurium aviditatem theatra replentur.*] Hoc explicant ejusdem luculenti versus ex Menippea κενόδοξ' ἔειπ', περὶ φθόρου:

Vos in theatro, qui voluptatem auribus

Huc aucupatum concurristis domo:

Adeste, adeste, quæ feramque ignoscite,

Domum ut feratis e theatro literas. SCALIG.

lin. 7 sq. *A quo dictum poetæ, audio, aut ausculto.*] *Audito, haud ausculto,* non nemo. AUGUSTIN. *A quo dictum poetæ: Audito, haud ausculto.* Cæcilius:

Audire, ignoti quod imperant, soleo, non auscultare.

Pacuvius:

— *His, qui avium cantum intelligunt,*

Magisque ex alieno jecore sapiunt, quam suo,

Magis audiendum, quam auscultandum, censco. SCALIG.

lin. 16. *Repositio.*] *Reposita*, doctus vir. AUGUSTIN.

ead. & sq. *Quod sit Græcum antiquum non ut nunc φρέαρ dictum.*] *Repone*, ut supra: *Quod sit Græcum antiquum ποτήρ*, non ut nunc, φρέαρ dictum. ποτήρ, aliter πίστρα, & ποτίστρα. unde sumi pote. SCALIG.

lin. 21. *Mantelium quasi manuterium.*] *Manutergium.* AUGUSTIN. *Χειρόμακτρον.* Etiam apud Athenæum *χειρόμακτρον* est genus *velamenti*. Itaque probatur ex Sapphus testimonio. Sic Latine *mantelium*, & *mantile* ad tergendas manus, itemque genus pallii, aut *velamenti*. Plautus:

Neque fallaciis ullum est mantelum meis.

Utrumque Hesychius, *χειρόμακτρον*, ἢ *χειρόμαστρον*, *μανδύλον*. SCALIG. Idem pro *mantelium*, in marg. *mantellum*.

lin. 22. *Nunc primum ponam.*] Ante hæc verba videntur multa deesse. AUGUSTIN.

lin. 25. *Quod bonum, fortunatum, felixque.*] Hujus etiam solemnis formulæ meminit & alicubi Livius. Item Cicero primo de Divinatione, *Neque solum*, inquit, *Deorum voces Pythagorei observaverunt, sed etiam hominum, quæ vocant omina, quæ majores nostri quia valere censebant, idcirco omnibus rebus agundis, Quod bonum, faustum, felix fortunatumque sit, præfabantur.* Item libro 2: *Jam illa Favete linguis, & prærogativum omen comitiorum, &c.* Quæ omnia nonnisi conceptis verbis præfabantur veteres, & observatis auspiciis matutino tempore: quod nisi post auspicia magistratus non crearetur. Sic in sacris primo mane hæc prima verba erant, *εὐφημεῖτε*, & *Favete linguis*. Ovidius:

Postera lux oritur, linguis animisque favete:

Nunc dicenda bono sunt bona verba die.

Σιγᾶτε, καὶ εὐφημεῖτε. Quare Euripides in Ione, antequam ejus exhortationis, quæ fieri solebat in sacris, meminisset, prius ex more præfatur de matutino tempore quædam, quod tunc major esset in Deorum mentione castimonia. Ait igitur:

Ἄρματα μὲν τάδε λαμπρὰ τεδρίππων.

Ἄλιος ἤδη λάμπει κατὰ γῆν.

Ἄστρα δὲ φεύγει πυρὶ τῷ δ' αἰθέρος

Εἰς νύχθ' ἱεράν.

Deinde paulo post:

Ἄλλ', ὦ Φοίβου σεμνοῦ δέραςες,

Τὰς Κασταλίας ἀργυροειδεῖς

Βαίνετε δῖνας· καθαφαῖς δὲ δρόσοις

Ἀφυσδράνμενοι στείχετε ναοὺς.

Στόμα τ' εὐφαιμον φρουρεῖτ' ἀγαθόν.

Φήμας τ' ἀγαθὰς τοῖς ἐθέλουσι

Γλώσσας ἰδίας ἀποφαίνειν.

Quæ non ita necessario adduximus, ut priora confirmarent; sed ut & illa emendatioſa, quam hodie habentur in vulgatis codicibus, legeres, & Attii poetæ verba ex Cœnomao, quæ divulſa leguntur apud Nonium, conjungas: quod ſint illis Euripideis ſimilia. Sunt autem hæc:

Ferte ante Auroram radiorum ardentum indicem,

Cum ſomno in ſegetem agreſtes cornutos cient,

Ut rorulentas terras ferro, roſidas

Proſcindant glebas, arvoque ex molli excitent:

Vos ite aſſutum, atque opera magno edicite

Per urbem, ut omnes, qui arcana aſteumque accoſunt

Cives, ominibus fauſtis auguſtam adhibeant

Favenuiam: ore obſcœna diſta ſegregent.

Quis enim antiquitatis ſtudioſus his reliquiis non delectatur? Quamquam hæc ſunt, veluti ex magno naufragio parvæ tabellæ. SCALIG.

lin. 31. *Voca illicium huc ad me.*] Vulg. *Voca illicium hoc ad me.* Ἀρχαῖσμός hoc, pro huc. Auctor Servius. Item infra, *Hoc Calpurni voca illicium.* SCALIG.

Pagina 75.

lin. 7. *Post autem conventionem habet.*] *Conventionem*, antiquo more pro concione. Infra: *Omnes Quirites ite ad conventionem hoc ad judices.* Festus: *In conventionem, in concione.* Et infra: *Impero, qua convenitur ad comitia.* Alii, *qua convenit.* Quare imprudenter nimis Vertranius mutavit in concionem: & in ſua correptione immane quantum juveniſter exultare videtur. Sed nihil prius debet eſſe bono emendatori, quam nihil temere aggredi. SCALIG. Pro *post autem* lege ex veteri codice *poſtanæ.* Nam ita componebant præpoſitiones veteres, ut *in-ante*, & ſimilia. Quod non monuiſſem, niſi aliter vidiffem placuiſſe Adriano Turnebo noſtro. IDEM.

lin. 12. *Omnes Quirites illicium viſite huc ad judices.*] *Judices*, id eſt, conſules. Quia conſulere pro judicare veteres uſurpabant. Idcirco Attius in Bruto:

— *qui recte conſulat, Conſul fuat.*

Vide etiam Feſtum. SCALIG.

lin. 18 ſq. *Aliquot rebus idem.*] Item. AUGUSTIN.

lin. 21. *Bæotia*—*quam comædiam alii esse dicunt.*] *M. Attii*, docti viri scribendum putant. Sic proximo libro, *M. Attius in Casina*, *Quid fringutis?* Plautum utrobique hoc nomine significari scimus. Sed quid de *Bæotia* auctore iudicaverit idem Varro in libris de comædiis Plautinis, videndus Gellius lib. 3, cap. 3. AUGUSTIN. *Quam Ælii esse dicunt:* ex Gellio. Translata autem fuit ex Antiphane, quæ citant in *Bæotia* grammatici: Pollux lib. 10, Athenæus lib. 14. SCALIG. Forte melius *Attilii*. Nam Varro in libro de Comædiis Plautinis refert, *Boetiam* inter legitimas Plauti fabulas non censei, & vulgo adscribi *M. Attilio*: se tamen adductum stilo atque lepore sermonis, non dubitare, quin Plauti foret. Ex illa vulgata opinione hic ait, *Attilii esse dicunt*. Ille vero est *Attilius*, qui a Vulcatio Sedigito quinto loco inter Comicos refertur: etsi Cicero durissimum eum nominat exscriptorem, quod integras fabulas ex poetis Græcis converteret. Meminit Varro lib. 6. POPMA.

lin. 25. *Horam esse tertiam.*] Non negligendum, quod scribit Centorinus, in XII tabulis nusquam horarum esse factam mentionem. Plin. libro 7: *Duodecim tabulis ortus tantum & occasus nominaturi: post aliquot annos adjectus & meridies, accenso Coss. id pronuntiante.* SCALIG.

lin. 27. *Circum aras mitti solitum.*] Aut *circum mæros*, ut supra. Aut *circum aras*, id est, aras pomærii. SCALIG.

lin. 31. *Inquisitionis.*] Marg. Scalig. *Anquisitionis.*

Pagina 76.

lin. 1. *Qui capitis accusavit Trogum.*] Et hic error, ut puto, pro, *qui capitis anquisivit Trogum*. Quid sit anquirere, satis notum. SCALIG.

lin. 2. *Auspicio orando.*] *Exorando* quidam. AUGUSTIN.

lin. 4. *Commeatum. prætores vocet ad te.*] *Cum eat præco, reum vocet ad te.* SCALIG.

lin. 6. *Cornicinem ad privati januam.*] Hujus antiqui moris Plutarchus meminit in Gracchorum vita ex oratione C. Gracchi Trib. pleb. Καίτοι πατέριον ἔστιν ἡμῖν, εἰ τις ἔχων δίκην θανατικὴν μὴ ὑπακούει, τούτου πρὸς τὰς θύρας ἑωδὲν ἐλθόντα σάλπιγγτὴν ἀνακαλεῖσθαι τῇ σάλπιγγι, καὶ μὴ πρότερον ἐπιφέρειν ψῆφον αὐτῷ τοὺς δικαστάς· οὕτως εὐλαβεῖς καὶ πεφυλαγμένοι περὶ τὰς κρίσεις ἦσαν. Itaque eo spectant illa, quæ sequuntur: *In arce classicus canat tum, circumque mæros,*

& ante privati hujusce Q. Trogi scelerosi ostium canat. Corn. Tacitus 2 Annali: In Publ. Martium Cos. extra portam Esquilinam, cum classicum canere jussissent, more prisco animadvertere. SCALIG.

lin. 7. *Ubi canat collegas.*] Locus mendosus. AUGUSTIN.

lin. 10. *Ex ara.*] Marg. Scalig. *Exire.*

lin. 14. *Caput editi.*] Delent quidam verbum *editi.* AUGUSTIN.

lin. 15. *Qui de censoribus.*] Vulg. *Censoribus*, veteri consuetudine scribendi, pro *Censoribus*, ut *Coss.* pro *Cons.* SCALIG.

lin. 17. *Classicus canat.*] *Classicum* forte, ut *hosticum* paulo post. AUGUSTIN.

lin. 20. *Cum primo luci.*] Ex veteri formula evocandi. Livius lib. 1: *Ut omnes cives Romani equites peditesque in suis quisque centuriis in campo Martio prima luce adessent.* Sed est hic geminus ἀρχαϊσμός, τὸ cum parelcon, & lux genere masculino. Plautus Cistellaria:

Cum primo luci nisi ambo occidero.

Terentius *Adelphis*, Act. V, Sc. 3:

—— *Rus cras cum filio*

Cum primo luci ibo hinc. POPMA.

lin. 26. *Quod censor exercitu &c.*] Locus mendosus. AUGUSTIN.

lin. 27. *Constituit quinquennalem cum lustraret.*] *Melius: Constituit quinquennalem eum lustrare.* SCALIG.

lin. 30 sq. *Id quod propter centuriata comitia imperare solent. Quare non est dubium, cum hoc inlicium sit.*] Vulg. *Quin hoc inlicium sit.* Quod supra admonuimus de loco transposito, cum disputaret Varro de derivatis ab Humo, idem quoque hic accidit. Quare ea ponam ordine, ut legenda sunt: *Id quod per centuriata comitia imperare solent. Hoc nunc aliter fit atque olim: quod Augur Consuli adest tum cum exercitus imperatur, ac præt, quid eum oporteat dicere. Consul auguri imperare solet, ut inlicium vocet, non accenso, aut præconi. Id inceptum credo, cum non adesset accensus, & nihil inzererat, cui imperaret: & dicis causa fiebant quædam, neque item facta, neque item dicta semper. Hoc ipsum inlicium scriptum inveni in M. Junii commentariis. Quare non est dubium, quin hoc inlicium sit, cum circum mæros itur, ut populus illiciat ad magistratus conspectum: quod Consul potest vocare in eum locum, unde vox ad concionem vocatis exaudiri possit. Quare una origine*

Illicium & Inlicio, quod in choro Proserpinæ est: & Pellexit, quod in Hermione est, cum ait Pacuvius:

— *Regni alieni cupiditas Pellexit.* —

Quod tamen ibi idem est, quod inlicit, inlexit: quia E, & I, cum C magnam habet communitatem. Sic Elicii Jovis ara in Aventino, ab eliciendo. Nec me fallit, quid excogitarit Vertranius: quem certe secutus fuisset, nisi quia video, ita ut posui, melius excusari posse: ut mirum sit, qua negligentia factum, ut in una pagina tot tantæque transpositiones occurrerint. SCALIG.

Pagina 77.

lin. 5. *Quare una origine Inlicio & Inlicius.*] *Quare una origine inlicium & inlicio, quod in choro Proserpinæ est. Chorus Proserpinæ, nisi fallor, erat in Laodamia Livii Andronici: in qua introducitur Laodamia exorans Proserpinam, ut sibi frui liceat complexibus viri mortui. Ego invenio ex ea fabula pellicuit, non inlicit, nec inlexit, ut hic:*

Aut nunc alia te quapiam

Asiatico ornatu affluens,

Aut Sardonio ac Ludio

Fulgens decore, & gloria

Pellicuit. — SCALIG.

lin. 9 sq. *Quod augur consuli adest.*] Varro De re rustica libro 3: *Itaque imus, venimus in villam. Ibi Appium Claudium sedentem invenimus in subselliis, ut Consuli, si quid usus poposcisset, esset præsto. SCALIG.*

lin. 11. *Ac præit, quid eum oporteat dicere.*] *Præit πρότιθεται. Præire verba. SCALIG.*

lin. 18. *Illicite illexit. Quæ cum E &c.*] *Quia I cum E, quidam: sed mihi locus hic mendosus adhuc videtur. AUGUSTIN. Videtur legendum: Illiciti illex, quia I cum E, & C cum X. Hoc ipsum nomen illicium, inquit, scriptum est in M. Junii Bruti Commentariis juris civilis: sed ibi idem est, quod illex nequitia. nam utrumque illicium & illex est a verbo inlicio: quia I cum E, & C cum X magnam habent affinitatem. Illicium pro illice, tve illestamento, Brutus dixit. & Cicero ad Atticum lib. 11: Q. Fratrem illicium meæ professionis fuisse. Varro de Re rustica lib. 3: Sed si transitura sunt apes, ex apiastro perfricandum, quod illicium hoc illis. POPMA.*

lin. 24. *Errare, ἐρρεῖν.*] *Scribe ἐρρεῖν. Ὀδυσσ. δ:*

Ἡ μὲ οἶψ' ἐρρεῖντι συνήντητο νόστιν ἑταῖρον.

Erranti a sociis mihi quæ procul obvia facta est. SCALIG.

lin. 28. δομῶν] Marg. Scal. δαμῶν.

lin. 29. *Runcinare a runcina, cujus origo Græca &c.] Cujus origo Græca ῥυκάνη.* In Epigrammatis Græcanicis, — ῥυκάνην εὐεργεία. — Hesychius: ῥυκάνη, τεκτονικὸν ἐργαλεῖον. Ut a βυκάνη, buccina: a πατάνη, patina: a κάτανος, catinus: βάσκανος, fascinus: τρυτάνη, trutina: μαχανά, machina: sic a ῥυκάνη, runcina. Certe qui ῥύγχος posuerunt, non satis rostri habuerunt ad hanc lectionem e situ eruendam. SCALIG.

IN LIBRUM VI

Pagina 79.

lin. 5 sqq. Hic ob uberem mendarum messem aliquot Varonis comprehensiones continenter perscribam, ne longior sim, errores sigillatim percensens, &, Scribo, sæpe iterans. Num repens ruina operuit: ut verbum quod conditum est, ex quibus literis oportet, inde post aliqua demta: sic obscurior sit voluntas impositoris. Non reprehendam igitur in illis, qui in scrutando verbo literam adjiciunt aut demunt, quo facilius, quid sub ea nocte subsit, videre possint. Etenim quo facilius obscura opera Myrmecidis ex ebore oculi videant, extrinsecus admovent nigras fetas. Cum hæc adminicula addas ad eruendam voluntatem impositoris, tamen latent multa. Quod si poetice, ut in carminibus servavit multa prisca quæ essent, sic cur essent, posuisset, fecundius poemata ferrent fructum. Sed ut in soluta oratione, sic in poematis verba omnia, quæ habeant ἔτυμα possunt dici. Nec multa habeo, quæ non erunt in lucubratione literæ persecuta. Multum licet legeret, Ælii hominis in primo in Latinis literis exercitati interpretationem carminum Saliorum videbis & exili litera expeditam, & præterita obscura multa. Nec mirum, cum non modo Epimenides somno post annos L experrectus a multis non agnoscat, sed etiam Teucer Livii post annos XII a suis, qui sit, ignoretur. Hæc e mendosa veteris libri literatura reconcinnata sunt, quæ, ut in sublustri nocte, qua eundum sit, videmus, ita nobis ostendit, quis esset orationis cursus, quæ via. Carmen autem Saliorum initium poetices apud Romanos Varro dicit, quod obscurissimum erat. Ejus meminit Flaccus:

Jam Saliare Numæ carmen.

Erant & axamenta carmina, quæ a Saliis componebantur in honorem singulorum Deorum, ut Jovialii versus, Junonii, Minervii; ab axo, quod est, nomino, appellata. Vetus lexicon interpretatur versus in honorem Herculis, qui in ejus sacris canebantur. Axamenta, *στίχοι ἐπὶ θυσιῶν Ἡρακλέους*. TURNEB.

lin. 7 sq. *Obscurior sit voluntas, in posteriores non reprehendenda. Igitur*] Locus mendosus, ita fortasse emendandus: *Voluntas impositoris. Non reprehendendi igitur illi*. AUGUSTIN.

lin. 11. *Facilius.*] *Ut facilius*. IDEM.

Pagina. 80.

lin. 1. *Possunt dici nec multa.*] Legendum: *Possunt duci nec multa*. Verba, inquit, quæ habent etyma, censi possunt non multa, propterea quod literatores pauca tradiderunt. *Nec pro non*, ut in XII Tab. *Furtum nec manifestum*. Plautus: *Nec recte dicis*. Cicero: *Nec opinanti accidit*. POPMA.

ead. *Ab eo, quod non erunt &c.*] Locus mendosus. AUGUSTIN.

lin. 3. *In primo.*] Marg. Scalig. *in primis*.

lin. 6 sq. *Cum non modo Epimenides post annos quinquaginta expeditus.*] Vulg. *Cum non modo Epimenidis opus post annos quinquaginta expeditum*. Lege: *Cum non modo Epimenidis corpus post annos quinquaginta expergitum*. Expergitus pro exporrectus veteres dicebant. Festus. Plutarchus & alii cum Varrone de numero annorum conveniunt. Laertius vero ponit 57. SCALIG. Idem pro *expeditus*, in margine *exporrectus*.

lin. 9. *Duodecim.*] Marg. Scalig. *Decem*.

lin. 11. *Quorum si Pompilii regnum fons.*] *Quorum si Pompilii regnum foris*. Ita habent nonnulli: quod non improbo: immo puto esse verum. Ita loquuntur veteres. Bacchylides: *Τό, τε πάλαι, τό, τε νῦν, οὐ ῥᾶστον ἀρρήτων ἐπέων πύλας ἐξευρεῖν*. SCALIG.

lin. 17. *Multo tanto propius.*] *Tanto delendum est*. AUGUSTIN.

lin. 23 sq. *Ut quia quare ad medendum medicina.*] *A medendo medicina*, quidam. sed non est locus integer. AUGUSTIN. Scribo: *Ut quæri a qua re sit ad medendum*. TURNEB.

lin. 28. *Equite, equitem ab.*] Marg. Scalig. *Equito, equito ab*.

lin. 30. *Et satisfacit grate.*] *Lego: Et satisfacit grato.*
TURNEB.

Pagina 81.

lin. 6. *Unus erit, quem tu tolles in carula cali templa.*] Versus est ex Ennii Annalibus de Romulo in numerum Deorum referendo, quem paulum mutatum elegantissime usurpavit in Metamorphosi Ovidius:

*Tu mihi concilio quondam præsente Deorum,
(Nam memoro, memorique animo pia verba notavi)*

Unus erit, quem tu tolles in sidera cali,

Dixisti: rata sit verborum summa tuorum. TURNEB.

Ex primo Annali Ennii, ut conjicio. Sunt verba Martis ad Jovem de Romulo in numerum Deorum referendo. quem verum Ovidius quoque usurpavit, cum de eadem re Martem loquentem introducit 2 Faistorum:

Unus erit, quem tu tolles in sidera cali.

Tu mihi dixisti: sint rata dicta Jovis. SCALIG.

lin. 11. *Magna templa calitum commixta stelleis splendideis.*] Videtur ita distinguendum:

O magna templa calitum

Commixta stellis splendidis.

Totum hoc nihil aliud, quam στεροπα Διός.

ᾧ στεροπα Δίδς, ᾧ σκοτία νύξ.

Templa cali. Τεμένη αἰθέρος. Æschylus:

— κνέφας δὲ τέμενος αἰθέρος λάβη. SCALIG.

lin. 12 sq. *Scrupea saxa Bacchi.*] Dactylici ex Peribœa Pacuvii, qui cum alio membro, quod citat Nonius, ad hunc modum continuandi sunt:

Ardua per loca agresti

Niitur, ac trepidante gradu,

Saxaque scrupæ Bacchi,

Altaque templa prope aggredditur. SCALIG.

lin. 14. *Acherusia templa.*] Ex Andromacha Ennii, ut conjicimus ex M. Tullio. sed ille citat aliter:

Acherusia templa alta Orci pallida,

Leti obnubila, obsita tenebris loca. SCALIG.

lin. 15. *Quam quia initium erat oculi.*] Vulg. *Qua quia* &c. *Quaqua intuemur oculis.* Virgilius:

Quantum acie possent oculi servare sequentum.

Illæ autem templa, quod quatuor mundi partibus definirentur,

ab eo dicuntur: Plutarcho *πλινθία*, propter quadratam descriptionem. SCALIG. Idem in margine: *Quaqua intuerant oculi.*

lin. 18 sq. *Id est (ut ait Nævius in Hemisphærio) ubi terra cæculo septum stat.*] Lego: *Id est, ut ait Nævius, hemisphærium, ubi concha cæcula septum stat.* Hic eleganter concava cæli convexitas more tegumenti & conchæ concamerata & curvata intelligitur. Et quia ad cælum pertinet, Cælestis Dea a Tertulliano, Spartiano, aliis memorata, nec, quæ sit, intelligitur: dicam hic obiter, *Uraniam* esse. Dio, τὴν Οὐρανίαν τὴν τῶν Καρχηδονίων ἐπελέξατο. TURNER. Templum Jovis altitonantis interpretatur ex verbis Nævii, hemisphærium superius, ubi æther conspicitur. Plane ex vestigiis veterum excusorum legendum, *ubi æthra cæcula septum stat*: videturque esse versus Nævii ad hunc modum concinnandus,

Hoc ubi æthra cæcula septum stat hemisphærium.

Qui putant, hic Nævium citari in Hemisphærio, tanquam fuerit illud poema Nævii, non mediocriter falluntur. SCALIG.

lin. 24 sq. *Concipitur verbeis non iisdem usquequaque. In arce item, Testaque meta sunt &c.*] Locus mendosus. AUGUSTIN. In verbis, quibus templa concipiebantur, magna est obscuritas ob dictionis vitium. Ego eam formulam totam sic puto concipiendam esse: *In arce sic: templa testaque mi ita puto, quoad ego ea esse velim, qua nuncupavero. Olla fera arbos, quisquis est, quam me sentio dixisse, templum testumque esto in sinistrum. Olla fera arbos, quidquid est, quod me sentio dixisse, templum testumque esto in dextrum. Intra ea conregione, conspitione, cortumione, utique ea rectissime sensi. Fera arbos hic dicitur, ut fera vitis quodam in Nonii loco. Testum autem rectissime emendatum puto, cum Varro ipse ultro mox testca interpretetur, & testca a tuendo, ut tuejca, dicta censeat. Nam testum, quod hic incubabat, exturbandum est præceptum. TURNER. In hoc loco tam insigniter depravato multi defudarunt. Sed, ut verum fatear, omnes mihi videntur lussisse operam. Ego quoque aliquid tentabo. quod si nihil profecero, merito cum illis quoque luserim operam. Ita igitur emendamus: *Concipitur verbis non iisdem usquequaque: in arce autem sic, Testca dumejca sunt, quoad ego caste lingua nuncupavero. olla veter arbor, quisquis est, quam me sentio dixisse, templum, testumque esto in sinisterum. olla veter arbor, quisquis est, quidquid est, quod me sentio dixisse, templum, testumque esto in dexterum intra ea, conecione, conspitione, cortumione,**

M. T. Varro. Vol. II.

L

utique ea rectissime sensi. Hæc sane non deteriora sunt aliorum commentis, quibus misere hunc locum sædârunt. Rationes autem mox reddendæ sunt. SCALIG. Idem in margine pro *item* exhibet *ita*.

lin. 25. *Tesque meta sunt.*] Vulg. *Tesque me ita sunt.* Error fluxit, quod *d* mutarunt in *q*. Nos *dumecta*. Ita vocabant, quæ nunc dumeta : auctor Festus. Prius enim fuerat dumiceta, post dumecta : ut saliceta, salicta. Constituit autem fines templi sui dumeta, qui & Vespices vocabantur. Templi, inquit, mei fines sunt tesca dumeta, quoad ego eos nuncupavero. Est enim adjectivum tesca, ut mox aperiemus. SCALIG. qui tamen postea sententiam suam mutavit. In Appendice enim ad Conjectanea sua inquit : Sine ulla prorsus dubitatione hic legendum est, *Templa tesque incita sunt, quoad ego caste lingua nuncupavero*. Nam ex his corruptis, *me ita*, egregie *incita* corrigi, quis non videt? *Tesca*, seu templa, sunt promota usque ad suos fines, ita ut ulterius promoveri non possint. Antiqui enim fines, seu terminos, quos amplius promoveri non est, *incitos* vocabant. Et qui eo redacti erant, ut nullum certum rerum suarum consilium capeßere possent, ad *incitas* redacti dicebantur. Ubi subaudiendum *lineas*. Metaphora enim a ludo duodecim scriptorum, nam cum ad ultimam lineam promoti erant calculi, tum is, cujus intererat, ad *incitas lineas* redactus, calculi vero ipsi *inciti* dicebantur : quod annotat Isidorus. Apud Græcos alia erat tabula calculorum : quippe quinque linearum. Itaque non in ultimis lineis erant inciti calculi, sed in media. Quare cum alteruter ex lusoribus in incitam lineam cogeretur, tunc movebat calculum ab eadem media linea, hoc dicto : *κινῶ τὸν ἐφ' ἱερᾶς* : nam linea illa vocabatur *ἱερὰ*. Plautus Pœnulo :

———— *tacitus tace modo.*

Profecto ad incitas lenonem rediget, si eas abduxerit.

Quin prius disperibit, saxo, quam unam calcem civerit.

Cave calcem hic pro ea parte pedis accipias, quam Græci *πτέρναν* vocant. *calcem* enim vocat hic calculum, alluditque ad proverbium, quod usurpavit. Et ita Lucilius :

Naumachiam licet hæc, inquam, alveolumque putare, &

Calces. ———

Nam calces hic calculi, manifesto. Festus, *Calces* inquit, qui per deminutionem vocantur calculi. Vides ergo, quomodo Plautus dixerit *ciere calces*, *κινῶν τοὺς πτεροὺς*. Et ita hic lo-

cus, qui erat alioqui maximi momenti, illustratur. Neque dubium est, quin ita legendum sit: *Tesca templaque incita sunt*, quoad ego casle lingua nuncupavero. Ita SCALIG. Existimo legendum: *Tesquaque templa. Tesqua templa* dixit Hostius de Bello Istrico:

—— *tesca violabis templa antiqua Deum.*

Tescam templum mox infra; & in libris pontificiis: *Templumque, sedemque, tescumque.* POPMA.

lin. 26. *Olla ver arbor.*] Semper in antiquitus excusis legitur, *ver arbor*, & *ber arbor*. Nos putavimus aliquando *uber arbor*, id est, ἀμφιλαφής. Idcirco facilius ab augure servabatur, cum in tanto spatio sola foliorum ubertate notabatur. Sed non dubito, quin sit legendum *veter arbor*, ex illis vestigiis veteris editionis *ver*, & *ter*. Legit & doctissimus Adrianus Turnebus, *fera arbor*, ut dicitur, *fera vitis*. Sed verissima est nostra castigatio *veter arbor*. Fuge a Turnebi *fera arbore*, & id genus aliis, quæ ipse, si viveret, nunc mutaret, certo scio. SCALIG. Veteres excusi: *Olla ter arbor*. Unde erui potest vera lectio, ni salior, *olla tera arbor*. *Tera* cum *r* uno in Augurum libris scriptum fuisse, Varro libro 4 testatur. idem mox infra tradit, augurem in terra designare arbores, intra quas templum finiat & constituat. & Festus: *Tesca sunt loca augurio designata, cum arbor aliudve finis in terra auguri apponitur*. Liv. lib. 1 de inauguratione Numæ: *Prospectu in urbem agrumque capto, quoad longissime conspectum oculi ferebant, animo finivit*. POPMA.

lin. 27. *Quidquid est.*] *Quisquis est*, ἀρχαῖσμός, ut, *Quis tu es mulier?* SCALIG. *Quisquis arbor*, ἀρχαῖκός, ut Livius Andronicus: *Mulier, quisquis es, te volumus*; & Cæcilius: *Quisquis es, mea mulier*. POPMA.

lin. 30. *Interea.*] *Intra ea*, scilicet, *tesca dumeta*, aut *spatia effata*. SCALIG. Scribendum: *Intera ea*, pro, *intra ea*, antique, ut *infera, supera, dextera*. Cicero Arato: *Jam supera cernes Arcti caput esse minoris*. Lucretius lib. 1:

Id quod jam supera tibi paulo ostendimus ante. POPMA.

ead. *Concrecione.*] Lego, *conregione* augures sic vocabant regionem intra fines comprehensam. TURNEB. Vulg. *Concrecione*. Immo scriptum fuit *conrecione*, depravata illa scribendi consuetudine, qua *inicere* pro *inigere*, *subicitare* pro *subigitare* scribebant. *Conrecione* est *conregione*. Festus: *Conregione*, e regione. hoc est, ut Varro ipse interpretatur, *Intra eas regiones, qua oculi conspiciunt*. Non enim solum in effandis

templis auguralibus, sed etiam in effandis finibus fanorum & ararum, regionum ipsarum termini concipiebantur, ut in dedicatione aræ Augusti Cæsaris Narbone ita prævir verba pontifex: *Numen Cæsaris Augusti, patri patriæ: quando tibi hodie hanc aram dabo dedicaboque, his legibus hisque regionibus dabo dedicaboque, quas hic hodie palam dixerō.* SCALIG.

Pagina 81.

lin. 2 sq. *Qua oculi conspicient, id est tuimur.*] *Lego: Qua oculi conspiciant, id est, tueamur.* TURNEB.

lin. 4. *Apud Ennium in Medea: Contempla &c.*] Hic versus cum alio, quem citat Nonius, jungendus est:

*Asta, atque Athenas antiquum opulentum oppidum
Contempla, & templum Cereris ad lavam aspice.* SCALIG.

lin. 5. *Et templum Cereris.*] Hæc non sunt ex Medea exsule, quam vertit Ennius ex Euripidis Græca, quæ hodie existat. Sed, puto, ex alia, quam ipse scripsit, eaque translata ex alia Euripidis: quæ ne ipsa quidem ad nos pervenire potuit. Nam Attii Medea, tota ipsius sine dubio erat, non ab Euripide translata: quamvis ex Euripide quædam in suam transtulit. ut, cum scribit:

Principio extispicum ex prodigiis congruens ars te arguit.
Sunt ex illis:

*Συμβάλλεται δὲ πολλὰ τοῦδε δειµατός.
Σοφὴ πέφυκας, &c.*

Item quod exprobrat Jason:

*Πρῶτον μὲν Ἑλλάδ' ἀντὶ βαρβάρου χθονὸς
Γαῖαν κατοικεῖν, καὶ δίκην ἐπίστασαι,
Νόμοις τε χρῆσθαι, μὴ πρὸς ἰσχύος χάριν.*

quis neget ab illis accepisse?

Primo ex immani victum ad mansuetum applicans.

Et forsan illud:

*Fors dominatur, neque ulli vita propria
In vita est. —*

Etiam elegantius ipso Euripide, qui ait:

Θνητῶν γὰρ οὐδεὶς ἐστὶν εὐδαίμων ἀνὴρ.

Item cum Medea jubet arcessi Jasonem, quem dictis mollibus lactare, fallaci simulatione producere conatur, dum illam odii recentis opinionem ex ejus animo dilueret, eum totum colorem adumbrarat Attius. Verba Euripidis:

Μολόντι δ' αὐτῷ μαλθακοὺς λέξω λόγους,
 Ὅς καὶ δοκεῖ μοι ταῦτα καὶ κακῶς εἶχει,
 Γάμοις τυράννων, οὓς προδοὺς ἡμᾶς ἔχει,
 Καὶ ξύμφορ' εἶναι καὶ καλῶς εἰργασμένα.

Nisi ut aslu ingenii fingam laudem, dictis laetem mollibus.

Hæc satis sunt, ut exerceantur magna ingenia in ejusmodi investigandis. Nam in illis nemo sapit, nisi qui animum in utraque lingua subegit. Neque magnopere laboro, quid de illis judicent magistrælli de trivio. SCALIG.

lin. 6 sq. *Ideo dicere cum templum faciant augures Conspici-
 tione &c.]* Lego: *Ideo dicere tum, cum templum facit, au-
 gurem, conspiciione, qua oculorum conspectu finiat. Quod cum
 dicunt conspicionem, addunt corruptionem dicitur a cordis visu.*
*Quod ad id templa ut sint tesca, ajunt sancta esse, qui glossas
 scripserunt, id est falsum. Dextra cum legeretur, tesca scri-
 bendum esse ratus sum, verba Varronis & explicationem
 secutus. TURNEB.*

lin. 12. *Nam curia Hostilia templum est, & sanctum non est.]*
 Rejicimus te ad Gellium lib. 14, cap. 7. SCALIG.

lin. 14. *Esse templum & sanctum esse.]* Lego: *Esse templum,
 esse factum. TURNEB.*

lin. 17. *Tesca.]* Forfan ita non male expleri possent lacu-
 næ Festi: *Tesca Varro ait loca augurio designata, quo sit ter-
 mino finis in terra augurii. Oppilius loca consecrata Diis, quæ
 non aperta sint, sed sancta loca, undique septa, ut perhibent
 Pontificii libri, in quibus scriptum est: Templumque sedemque,
 tescumque locum rito Diis nuncupatum dedicaverit, uti eos ad-
 hibeatis bonos propitiosque. Hostius belli Histrici lib....*

—perdiu' gentes

Aiger æthereas, atque idem tesca volabis

Templa antiqua Deum. —

*Explicavere aspera, difficilia aditu. Attius, Loca aspera, saxa
 tesca tuor. Idem Philocteta:*

Quis tu es mortalis, qui in deserta Lemnia

Et tesca te apportas loca? —

Ita fortasse hoc modo rudera illa Festi reficere poterimus,
 quamquam saxa testæ præstare non possumus. SCALIG.

lin. 18. *Apud Attium in Philocteta.]* Vulg. *Attius in Phi-
 locteta.* Scripserunt Philoctetam, Æschylus (ut citatur apud
 Plutarchum & Aristotelem) item Euripides, & post utrum-
 que Sophocles: quæ & ipsa hodie exstat. Sed mihi videtur At-
 tius Euripidis potius fabulam transtulisse. Nam Triclinius ait,

in dispositione dramatis mirifice convenire inter Euripidem & Sophoclem : hoc uno excepto, quod Sophocli Ulysses submittit Neoptolemum : apud illum vero Ulysses solus antrum, in quo jacebat Philocteta, scrutatur. Cujus hæc verba sunt sine dubio, ut leguntur apud Nonium :

Contra est eundum cautim, & captandum mihi.

Apud Sophoclem Neoptolemus cum Ulysse :

— ἀκμὴ γὰρ οὐ μακρῶν ἡμῖν λόγων,

Μὴ καὶ μάθῃ μ' ἤκοντα, κἀκχέω τὸ πᾶν

Σόφισμα. —

Deinde hæc verba, quæ adducit Varro, ad unum tantum sunt, quæ sunt Philoctetæ ad Ulysssem :

Quis tu es mortalis, qui in deserta Lemnia

Et tescæ te apportas loca? —

Apud Sophoclem fiunt ad Neoptolemum & reliquos nautas :

Τίνας ποτ' ἐς γῆν τίνδε ναυτίλῃ πλάτῃ

Κατέσχετ', οὐτ' εὖορμον, οὐτ' οἰκουμένην;

Item ad unum Ulysssem :

Quod ted obsecro, ne isthac aspernabilem

Tetritudo mea me inculta faxit. —

Sophocli vero, ad Neptolemum, & alios :

— μή μ' ὄκνη

Δείσαντες ἐκπλαγῆτ' ἀπηγριωμένον.

Quam enim præne ad verbum? Tamen dissentiunt de diuturnæ commorationis tempore. Sophocles :

— ἀλλ' ἀπόλλυμαι

*Ετος τὸδ' ἤδη δέκατον ἐν λιμῷ τε καὶ

Κακοῖσι βόσκων τὴν ἀνηφάγον νόσον.

Attius :

Contempla hanc sedem, in qua ego novem hiemes saxo stratus pertuli.

Et hæc, quæ sequuntur, quam similia?

Ubi habet, urbe, agro ne.

Sophocles :

Τίν' ἔχει στίβον, ἔναυλον, ἢ θυραῖον.

Quamquam non sunt ista ad verbum. Item quod citat Cicero ex eadem fabula :

Heu quis falsis fluctibus mandet

Me ex sublimis vertice saxi?

Jamjam absumor : conficit animam

Vis vulneris, ulceris æstus.

Quam similis desperatio ejusdem Sophocli?

Πρὸς θεῶν, πρόχειρον εἴτι σοι τέκνον πάρα
 εἶφος χερσῶν, πάταξον εἰς ἄκρον πόδα.
 Ἀπάμψον ὡς τάχιστα, μὴ φείσῃ βίου.
 ἴθ' ὦ παῖ. —

Apud eundem:

*Quod ejulatu, questu, gemitu, fremitibus
 Resonando mutum flexibiles voces refert.*

Quis ex illis versa non diceret?

— οὐδέ με λήθει

Βαρεῖα τηλόθεν αὐδᾶ

Τρυσάνωρ· διάσημα γὰρ θροεῖ.

At succurrit versus, unde illa versa sunt, quem reperimus in Hesychii lexico. citatur autem ex Philocteta cujusdam poetæ, cujus nomen non apposuit. Est autem hic:

Μέλη βοῶν ἀναυδά, καὶ βακτήρια.

Item Sophocles inducit Philoctetam pannosum: Attius vero textis pennarum indutum. Ejus enim hæc verba:

— ingemiscimus,

*Quod hæc pennigero non armigero corpore
 Exerceantur tela, abjecta gloria.*

Citat Cicero ad Volumnium. Ita enim disposuerat Attius, quæ Cicero perturbata usurpat. Probant & illa:

*Configo tardus celeres, stans volatiles,
 Pro veste pinnis membra textis contegens.*

Primum versum augurati sumus ex Cicerone: nam apud illum non servatur lex metrica. Alterum invenimus in lectionibus Cenforini. Sic enim de Philoctete Q. Smyrnæus lib. 9:

— ἀμφὶ δ' ἄρ' αὐτῷ

Οἰωνῶν πτερὰ πολλὰ περὶ λεχέεσσι κέχυντο.

Ἄλλα δέ οἱ συνέραπτα κατὰ χροῖ, χείματος ἄλλαρ
 Λευγαλίου. —

Ex pennis aucupiorum solere contexi munimenta corporis, scimus nos ex navigationibus Hispanorum: item ex Plutarcho de Fortuna Alexandri: Ζῶα θηρεύοντες ἄνθρωποι, inquit, δορὰς ἐλάφων περιτίθενται, καὶ πτερωτοῖς ἀμπίσχοντα χιτανίσκοις, ἄγραις ἐπιχειροῦντες ὀρνίθων. Seneca epist. 90: Non corticibus arborum pleraque gentes tegunt corpora? non avium pluma in usum vestis conferuntur? Inde plumarium opus. Atque de his quidem satis. SCALIG.

lin. 20 sq. Cum dicit Lemnia. Præstolare.] Vulg. Lemnia peræ esto lisor arat. Non parum præstiterimus, ut puto, si non solum munda, quibus scatent hi versus, iustulerimus:

sed & ipsos quoque versus cum iis conjunxerimus, quibus olim continuabantur. Sunt autem anapæstici cum coronide, ex Philocteta Attii:

——— *qui Lemni aspera*
Tesca tuere, & celsa Cabirum
Delubra tenes, mysteriaque
Pristina castis concepta sacris.

Deinde:

Et Volcania templa sub ipsis
Collibus, in quos delatu' locos
Dicitur alto ab limine cali
Ætnea vi spirante vapor
Fervidus, unde ignes mortalibus
Divisse cluet doctu' Prometheus
Clepsisse dolo, pœnasque Jovi
Fato expendisse supremo.

Non dicam, quid de aliorum emendationibus sentiendum est, qui ne anapæsticos quidem hos versus esse suspicati sunt. Tantum confer hæc cum Romana editione, ut videas, quid potuissent præstare, si diligenter Varronis mentem perpendissent. Saltem hoc vidissent, inepte Nævii nomen hic indutū, cum illa omnia verba non Nævii sint, sed Attii. Ex vestigiis vero veterum excusorum indubitanter legimus, *Lemni aspera tesca tuere*, &c. Nam in illis ita excusum est, *Lemnia peræ esto litor arat*. Prima syllaba, quæ est in voce *Litor*, extrita constituit veram lectionem. Accedit & Festi auctoritas, in cujus reliquiis hæc leguntur *aspera saxa tesca tuor* SCALIG. Idem in margine, *Præsto litora rara excelsa*. Vox *Lemnia* hic otiosa est, & tolli debet. Apud Attium in Philoctete, inquit, *Lemnia* loca dicuntur *Tesqua*, ubi Philoctetes sic alloquitur Ulyssē:

Quis tu es mortalis, qui in deserta & tesqua te
Apportas loca?

Quæ enim sint illa loca *tesqua*, designat, cum addit:

Præstolare excelsa Cabirum
Delubra tenes, mysteriaque
Pristina, castis concepta sacris. POPMA.

[lin. 21. *Et celsa Cabirum delubra*. Postea, *Et Volcania templa*.] Hæc declarantur Strabonis verbis ex lib. 10, in quo multa de Cabiris, & hæc præcipue, quæ ad hunc locum faciunt: Ἀκουσίλαος δὲ Ἀργεῖος ἐκ Καβείρης καὶ Ἡφαίστου Κάμιλον λέγει. τοῦ δὲ τρεῖς Καβείρους, ὧν νύμφας Κα-

βειράδας. Φερεικῆς δὲ ἐξ Ἀπόλλωνος καὶ Ῥυτίας Κύρβαντας ἐννέα οἰκῆσαι δὲ αὐτοὺς ἐν Σαμοθράκῃ. ἐκ δὲ Καβείρης τῆς Πρωτέως καὶ Ἠφαίστου, Καβείρους τρεῖς, καὶ νύμφας τρεῖς Καβειράδας. ἑκατέροις δὲ ἱερὰ γενεῶσαι, μάλιστα μὲν ἐν Δήμῳ καὶ Ἰμβρῷ τοὺς Καβείρους συμβέβηκεν, ἀλλὰ καὶ ἐν Τροίᾳ κατὰ πόλεις. τὰ δὲ ὀνόματα αὐτῶν ἔστι μυστικά. Itaque quod Festus ait ex Cicerone, Tefca esse loca alicui Deo dicata, difficilia aditu: hoc etiam ipsum non prætermisit eruditus scriptor. ἔστι δὲ ἀοίκητα, inquit, τὰ χωρία τῆς τῶν δαιμόνων τούτων τιμῆς. SCALIG.

lin. 23. *Volcania templa.*] Supra ex Strabone, de Lemno. Papinius:

——— *Ægæo premitur circumflua Nereo*

Lemnos, ubi ignifera fessus respirat ab Ætna

Mulciber. — SCALIG.

ead. *Sub ipseis collibus.*] Nam tales Lemni fumantes. Val. Flaccus lib. 2:

Ventum erat ad rupem, cujus pendentia nigris

Fumant saxa jugis, coquiturque vaporibus aer. SCALIG.

lin. 24. *Alto ab limine cæli.*] Ἀπὸ βυλῶν ἑσπερίοιο. Alii legunt lumine. SCALIG.

ead. & sq. *Et Navius, Exspirante vapore vides, unde ignes cluet mortalibus diveis.*] *Exspirante vapore videmus, Unde ignis lucet mortalibus clam divisus:* ex Cicerone lib. 2 Tuscul. Gabriel Faernus, qui pleraque alia, emendabat. AUGUSTIN. Lego: *Unde ignis claret mortalibus divus.* Eadem fere verba apud Cic. prima Tusculana exstant. TURNEB. Quod scriptum erat *Ætnæa vi*, putarunt esse *Et nevi*, compendiose, pro *Et Navius*. At non ita esse, idem genus verbum declarat. Quid quod sequentia Tescorum mentionem non faciunt? Si ergo ex alio poeta sunt, neque ad mentem Varronis faciunt, quo (malum) illa adduceret Varro, quæ ejus verba potius interrompunt, quam sententiam adjuvant?

lin. 25. *Exspirante vapore.*] Supra admonuimus ita legendum esse:

Ætnæa vi spirante vapor

Fervidus: unde ignes mortalibus

Divisse cluet doctus Prometheus

Clepsisse dolo, pænasque Jovi

Fato expendisse supremo.

Nam Varro in his postremis non servavit legem metricam; sed modo verba ipsa citat, quomodo illa citet, susque de-

que habet, ut ne Cicero quidem illos versus fati religioſe adduxerit; apud quem ita leguntur: *Unde ignis lucet mortalibus clam diviſus: eum Prometheus doctus clepſiſſe dolo, pœnaſque Jovi fato expendiſſe ſupremo.* Quæ ita, ut ipſe adduxit, relinquenda ſunt, etiamſi reconcinnata priſtino ordini reſtitui poſſunt. At contra ſunt alia apud Ciceronem quoque poetarum exempla, quæ nemo, ne iſti quidem Tulliaſtri, ſuſpicati ſunt poetæ alicujus, non Ciceronis, eſſe; ut in Cato-
ne. majore :

*Quam ut adipiſcantur omnes optant, eandem item
Adepti accuſant: tanta eſt inſtantiâ,
Stultities & perversitas. —*

Quiſquis enim fuit ille comicus, (vereor, ne Cæcilius) vertit ex Antiphane illa; qui ita de ſenectute ſcripſerat:

*Οὐ πάντες ἐπιθυμοῦμεν, ἀνδρ' ἔλθῃ ποτὲ,
'Αντιόμει'. οὗτος ἐσμὲν ἀχάριſτοι φύσει.*

Atqui ille quidem iſdem verbis, ſed non eadem ſtructura. At in ſecunda Tuſculana nihil mutavit in tribus verſibus cujuſdam veteris poetæ: qui tamen leni tractu, & minime elaborata oratione ſua cum cetera ſoluta oratione immiſcuerunt ſe; cum tamen nulla mutatione ita digerendi ſint:

*Nihil horum ſimile apud Lacœnas virgines,
Quis magi palæſtra, Eurota, Sol, polvis, labos,
Militia in ſtudio eſt, quam fertilitas barbara.*

Sapiunt enim neſcio quid tragicum & Græcanicum: ut ſi diceret —

— αἴτιον ἤσκηται πόνος

Πλέον, πάλη τε, βαρβάρου χλιδήματος. SCALIG.

ead. *Mortalibus diviſus.*] *Diviſſe*, aut, ſi malis, *diviſus*: ut etiam immutatum eſt apud Ciceronem. nam certe Attius ſcripſit *diviſſe*, Cornificius lib. 4: *Prometheus, cum mortalibus ignem dividere vellet.* Vocat autem Prometheum doctum clepſiſſe dolo, quaſi dicas *δολοκλέπτην*. & illa trita apud nationes poetarum, *κλοτοπευτήν, ἀγκυλόμηντην*. Proxime vero hæc legendum eſſe *cluet*, facile cognoviſcimus ex priſca ſcriptura, *clavet*. unde Turnebus *claret* maluit legere. Et hexametros conſtituit, quos tamen manifeſto & videbat, & crediderat olim, perſuaſus a me, eſſe anapaſtos. Quis tam cæcus, qui illam anapaſticam coronidem non agnoſcat, omniaque illa ex choro Philoſtæ Attii petita fuiſſe? Unum addam, quod ejus *δυſπιοſτιαν* mollire poſſit aliquando. Producit enim illos commentitios hexametros ex Nævio. Atqui ſciſmus, Nævium nunquam hexame-

trum scripsisse. Punicum bellum tantum scripsit Nævius, itemque tragœdias & comœdias. Quid ergo? Ex Punico bello Nævii eos produxit? at Punicum bellum Nævii totum Saturnio carmine scriptum fuit: quod alibi disputavimus. At ex tragœdiis & comœdiis? Nugæ. ne ipse quidem Turnebus, si revivisceret, comœdiæ ulli aut tragœdiæ illud genus carminis convenire concederet. SCALIG. Pro *divis*, legendum *divisus*; & totus locus sic constituendus:

*Et Volcania templa sub ipsis
Collibus, in quos delatus locos
Dicitur, alto ab limine cali.
Ætnæ vi exspirante vapore
Vides, unde ignis mortalibus
Divisus cluet. eum Prometheus
Doctus clepsisse dolo, pœnasque
Jovi fato expendisse supremo.*

Quæ Varro hic adducit, neglecta lege metrica, ut & Cicero 2 Tusculan. POPMA.

lin. 30. *Tueor te senex proh Juppiter?*] Ex Medo Pacuvii, ni fallor:

*Medea. Atque eccum ipsum in tempore
Ostensum senem. Tueorne te senex? proh Juppiter.
Senex. Quis tu es mulier, quæ me insueto nuncupasti nomine?
Medus. Sentio pater te vocis calvi similitudine.
Sed quid conspicio? num me lætens calvitur ævitas?
Calitum Camilla expectata advenis: salve hospita.*

Hæc sane tot locis sparsa congregasse nihil impediverit. Nam ponamus, ita Pacuvium olim non digessisse: tamen interim pro quodam quasi centone nobis sunto. Quia, ut leguntur sparsa apud grammaticos, sunt illa quasi membra quædam manca & mortua: hic vero ita conjuncta, si nihil aliud, ali quam tamen speciem & dignitatem obtinebunt. SCALIG.

lin. 31. *Quis pater aut cognatus volet nos contra tueri?*] Ennii, nisi fallor:

*Quis pater aut cognatus volet nos contra tueri?
Avorsabuntur semper nos, nostraque volta.
Secundus citatur a Nonio. Simile item illud ex Attii Erigona:
Quibus oculis quisque nostrum poterit illorum obtui
Vultus, quos jam ab armis anni porcent?*

Quod plane redolet Græcorum theatra:

*Καὶ πῶς προσειπεῖν, ποῖον ὄμμα συμβαλεῖν
Ἥδη γ' ἐν ὕπλοις ἔχομεν παρήλικες;* SCALIG.

Pagina 83.

lin. 1 sq. *Bellum tueor, & tueri villam.*] Marg. Scalig. *Velle tueri villam. Bellum tueri* est administrare & sustinere, quemadmodum lib. 1 de Re rustica: *Ut solent esse pecuaria, quæ pauca habenda, quo facilius tueri possit.* Cicero in Paradoxis: *Antequam tibi ex tuis possessionibus tantum reficiatur, ut eo tueri sex legiones & magna equitum ac peditum auxilia possis.* Liv. lib. 33: *Quantos exercitus terrestres navalesque tuerentur.* At *tueri villam*, est munire & defendere. Varro de Re rustica lib. 1: *Nunc de septis, quæ tutandi fundi causa aut partes fiunt, dicam. earum tutelarum genera quatuor.* Plin. lib. 18: *Optimum est, ut vulgo dixere, aliena insania frui: sed ita ut villarum tutela non sit oneri.* POPMA.

lin. 6. *Tu domi videbis.*] Tueri enim duo significat, & videre, & curare. Ita Græcorum ἐπισκοπεῖν. Cicero 2 de Legib. *Interpretes autem Jovis Op. Max. publici Augures signis & auspiciis postea vidento, disciplinam tenento.* Videre auspiciis dixit, ut hic Videre domi. Callimachus:

Δέσποινα Λιβύης ἡρώιδες, αἱ Νασαμώνων

Αὔλια, καὶ Δολιχοῦς Δίνας ἐπιβλέπετε,

Μητέρα μοι ζώουσαν ὀφέλλετε. —

Ἐπιβλέπετε, curatis. ἐπισκοπεῖτε. SCALIG.

lin. 7. *Vide, quod opus fiat.*] *Quid opus fiet; vel, quid opus fuat.* AUGUSTIN.

lin. 9. *A tuendo & templa & tesca.*] Ego, ut a δᾶς δαδῶς, tæda: a δαίρα, terra: sic a δάσκια, tesca. SCALIG.

lin. 10 sq. *Etiā inde idem, illud enim extemplo.*] *Lege, Etiam indidem illud Ennii:*

Extemplo acceptum me necato, & filium.

Videntur etiam tum ætate Varronis duplices non mutum in usu fuisse. Itaque quod ille scripserat *Eni*, pro *Ennii*: putarunt enim esse. SCALIG.

lin. 12. *Extemplo.*] Verbum est sacrorum, sicut il'cet iudiciorum. Ut enim hoc, dimisso senatu; sic & illud, sacrificio patrato, a præcone pronuntiabatur. Quo significabatur, ut exirent ex templo. Quod quia cito fiebat, inde pro cito & propere sumi cœptum est. SCALIG.

lin. 13. *Circum septum.*] Vulg. *Contra septum.* Perperam pro *conseptum*. Utitur eo idem in libris de Re rustica. Festus ait, Ennium dixisse consiptum pro *consepto*, intelligens hunc locum ex Medea Ennii:

Teneor conficta, undique venor. SCALIG.

lin. 15. *Pervade polum.*]

— *Pervade polum*

Splendida mundi sidera bigis

Continuis sex apti signis.

Ita facile emendantur illi perturbati & corrupti versus. Ordo est: *Pervade polum bigis*, appositive, *Splendida sidera mundi apti sex signis*: ut, *Axem humero torquet stellis fulgentibus aptum*. Mundum ergo aptum sex signis intelligit hoc superius hemisphaerium: nam sex altera signa sunt in inferiore. SCALIG.

ead. *Bigis continueis secepit spoliis* &c.] Legendum: — *Continuis sex apti signis*, ut supra docuimus. Et *spoliis* depravatam ex voce *signis*. *Signis* legendum esse ipse Varro manifeste docet, qui ejus vocis interpretamentum subdit. SCALIG. Ita citaverat Varro, *Continuis sex apti s. polus Græcum*. Nam quando notissimus erat locus auctoris, qui citabatur, is singularibus literis, non integris scribebatur. Quod fere semper fecerat Donatus in Terentium. Itaque illud *s* singulare, est *signis*. Ex illo igitur *s* & *polus*, fecerant *spoliis*. Et hæc vera est conjectura. *Splendida* in his anapæstis est vocandi casu, genere feminino. IDEM. Forte legendum: *binis Continuis secepit solis*. *Bina folia* vocat utrumque hemisphaerium, superius & inferius: quorum unumquodque separatim habet sex signa, unde notantur. *secepit*, id est, *seorsum munit*. Varro Dolio:

— *limbus pictus, Bis sex signis stellimicanibus.* POPMA.

lin. 20. *Sidera, quæ insidunt.*] Vulg. *quia insidunt. Insidunt, ἐσθιήικται*. Aratus. Unde ἀστέρες. SCALIG.

lin. 21 sq. *Quare & signum candens in Hectore.*] Vulg. *in pectore*. Lego: *A qua re signum candens in pecore*. Virgilius:

— & nomina gentis inurat.

Instrumentum, quo perurunt, dicitur character rei rusticæ auctoribus. Verbum autem, signare. Nonius: *Signare oportet frontem calda forcipe*. Veteres vocabant *Dignorare*. Festus: *Dignorant, signa imponunt, ut fieri solet in pecoribus*. Sic & equi quadam nota insigniebantur. Anacreon:

Ἐν ἰσχυίοις μὲν ἵπποι

Πυρὸς χάραγμ' ἔχουσι.

Inde apud Aristophanem *παμφόροι*, apud Lucianum *κентаυρίδαι*, καὶ *καπποφόροι*, qui & *κοππαταί* Helychio. Item apud Strabonem *λυκοφόροι* in Apulia. Instrumentum, quo in-

urebantur, *τροσιππιον*. Qui hic emendarunt in *Heclore*, non mihi satisfaciunt. SCALIG.

lin. 22. *Quod est terrarum anfracta revisam.*] Coronis anapestica ex Eurysface Attii:

*Nunc per terras vagus, extorris,
Exturbatus regno atque mari
Super Oceani signa alta patris
Terrarum anfracta revisam.*

Ita conjunximus ex Nonio. SCALIG.

lin. 27. *Trivia.*] *Τριωδῖτις, καὶ Εἰωδία.* SCALIG.

lin. 28 sq. *Quod in irivio ponitur scire in oppsideis Græcis.*] Cum corona querneæ scilicet, & draconum voluminibus. Sophocles *ρίζοτόμοις*, ut existat apud veterem interpr. Apollonii:

*Ἦλιε δέσποτα, καὶ πῦρ ἱερὸν
Τῆς εἰωδίας Ἑκάτης φέγγος,
Τὸ δὲ Ὀλύμπου πολλὰν προφέρει,
Καὶ γῆς ναλοῦσ' ἱερὰς τριόδους,
Στεφανωσαμένη δρυσι, καὶ πλείστοις
Ὠμῶν σπείραισι δρακόντων.*

Quercina enim corona Deorum inferorum. Sic *Parcæ* coronantur Catullo:

*His corpus tremulum complectens undique quercus
Candida purpureis ramis incinxerat ora.*

Ea enim est lectio, quæ etiam existat in vetustioribus excusis. Nam purpureis ramis dixit τοῖς ἀγλαοῖς. Ita poetæ Latini ἀγλαδὸν reddunt. Sic ἀγλαδὸν ὄζον in hymnis Homeri. Albinovanus ad Liviam *nivem purpuream* dixit:

———— *Purpurea sub nive terra latet.*

Horatius:

———— *Purpureis ales oloribus.*

ἀγλαοῖς, ἀγλαομύθοις. Et Anacreon, ut videtur *Æliano*, ab eadem mente vocavit Venerem πορφύραν. SCALIG.

Pagina 84.

lin. 1. *Titans.*] *Æschylus Eumenidibus:*

*Τιτανὶς ἄλλη παῖς χθονὸς κατέβητο
Φοίβη.*

Et *Τιτηνὶς Ἑκάτη*, Apollonio lib. 4. SCALIG.

lin. 2. *Manilius.*] Marg. Scalig. *Manlius.*

lin. 3. *Latona parit.*] *Parit.* Et verba usurpat tantum non verius. Ita digerendi sunt:

*Deli gemellos creta Titano Deos
Latona parit casto complexu Jovis.*

Græcus epicus dixisset:

Ἐν Δήλῳ Λητὸ διδυμάωνε γείνατο παῖδε,
Τιτνὴς Χαρίεσσα, Διὶ φιλότῃτι μιγείσα. SCALIG.
lin. 5. *O sancte Apollo.*] Plenius apud Ciceronem:
O sancte Apollo, qui umbilicum certum terrarum obsides:
Unde superstitiosa primum evasit vox fera.

Ita ad verbum:

ὦ Φοῖβε Ἀπόλλων, γῆς μεσόμφαλα κρατῶν,
Ὅθεν τὸ πρῶτον θέσφατ' ἐχρήσθη βροτοῖς.

Superstitiosum autem, τὸ ἐνδεον καὶ θέσφατον. Plautus Curculione:

Superstitiosus hic quidem est: vera prædicat.

Item in Rudente:

Quid si ista aut superstitiosa aut ariola est?

Et Cassandra:

Missa sum superstitiosis ariolationibus. SCALIG.

lin. 9. *Neque hic locus.*] Vetus opinio est non modo vulgi, sed etiam hominum doctissimorum, *corporis humani medium esse umbilicum*: ex qua opinione manavit, in regionibus terrarum si qui locus medius esset, is ut diceretur *umbilicus*, Græce *ὀμφαλός*. Sic in Sicilia prata circa Ennam, ubi Proserpina fertur a Plutone rapta; quia credebantur medium Siciliæ tenere, ideo *umbilicus* Siciliæ appellabantur, ut refert Diodorus Siculus lib. 5. In Peloponneso locus quidam illius regionis medius, *ὀμφαλός* vocabatur, auctore Pausania. In agro Reatino Cutiliæ lacum, in quo fluctuet insula, Italiæ *umbilicum* M. Varro nominavit. Similiter Delphi *umbilicus* terrarum, & τῆς γῆς *ὀμφαλός* vocabantur. Liv. lib. 38: *Etiam Delphos quondam commune humani generis oraculum, umbilicum orbis terrarum, Galli spoliaverunt*; & lib. 51: *Ut repente in medio umbilico Græciæ conspiceretur, Delphos ascendit*. At Varro negat utrumque: neque Delphos esse terrarum medium, neque umbilicum hominis. Nam Delphis, inquit, in æde Apollinis est monumentum e lapide candido constructum in modum thesauri publici, quod *ὀμφαλός* appellatur a rotunditate, non quod locus ille sit terrarum medius. In homine vero medium est id, quo discernitur homo, mas an femina sit. Itaque pingitur qui vocatur ἡ χθὼν Πυθαγόρα, ita ut media linea cæli & terræ ducatur infra umbilicum, in pubis ossium coalitu. Terra enim corpus est, eaque ambit & includit in medio cælum

sive ignem genitalem, ut voluit Pythagoras, auctore Plutarcho in Numa. ΡΟΡΜΑ.

lin. 11. Ἰχθὺν a Pythagora.] Vulg. *Ichthon Pythagora*. Ἡ χθὼν Πυθαγόρου. Plutarchus vita Numæ: Νομᾶς δὲ λέγεται καὶ τὸ τῆς Ἑστίας ἱερὸν ἐγκύκλιον περιβαλέσθαι τῷ ἀσβέστῳ πυρὶ φρουρὰν, ἀπομιμούμενος οὐ τὸ σχῆμα τῆς γῆς ὡς ἑστίας οὐσης, ἀλλὰ τοῦ συμπαντος κόσμου. οὐ μέσον οἱ Πυθαγόρικοι τὸ τυρ ἰδρύσθαι νομίζουσι. καὶ τοῦτο ἑστίαν καλοῦσι καὶ μονάδα. τὴν δὲ γῆν, οὔτε ἀκίνητον, οὔτε ἐν μέσῳ τῆς περιφορᾶς οὔσαν, ἀλλὰ κύκλῳ περὶ τὸ πυρ αἰωρουμένην, οὔτε τῶν τιμιωτάτων, οὔτε τῶν πρώτων τοῦ κόσμου μορίων ὑπάρχειν. ταῦτα δὲ καὶ Πλάτωνά φασι πρῆσβυτην γενόμενον διανοησάσθαι περὶ τῆς γῆς ὡς ἐν ἑτέρᾳ χώρᾳ καθεστῶσης. Ex his odorari potes, quæ Pythagoras περὶ χθονὸς ἐδογματίζεν in illa sua descriptione, quæ hic in Varone vocatur ἡ χθὼν Πυθαγόρου. Mirum vero est, id, quod est medium in homine, per quod discernitur homo, mas an femina sit; vocari terram seu χθονᾶ a Pythagora, cum tamen Pythagoras ipse terram mediam universi esse negaverit. Quod patet ex loco Plutarchi a nobis adducto: item ex Aristotelis disputatione libro de Cælo secundo. Quare contra se hoc utitur argumento. Nam si sequitur Pythagoræ sententiam, sane ubi Pythagoras posuit terram, ibi medium non est. posuit autem in pudendis hominis: ergo pudenda hominis non sunt medium hominis. Pythagoras enim negat, terram esse mediam mundi. Quare frustra, ut dixi, hoc exemplo Pythagoræ utitur Varro. SCALIG.

lin. 12 sq. *Per id, quo discernitur homo, mas an femina sit.*] Διὰ τῶν αἰδοίων. Catullus:

Grandis te medii tenta vorare viri.

Martialis:

Ei septem medias vorat puellas. SCALIG.

lin. 14. *Ubi.*] Marg. Scalig. *ibi.*

lin. 18. *Sed quod vocant Delphis in æde foramen. adlatum est*] Vulg. *Sed quod vocant Delphis in æde, foramen est, allatum.* Deest hic Græca vox μεσομφαλίαν. Ita legendum: *Sed quod vocant Delphis μεσομφαλίαν in æde, foramen est, &c.* Veteres autem omnes exculi habent, *Foramen allatum est quoddam, non adlatum.* Quod tamen persuadere conatur Verranius, ut ex hoc adstruat correctionem suam. Sed profecto illa vetus lectio quam minimo negotio divinari potuit. Qui versati sunt in veterum scriptorum codicum lectione, non ignorant, in

illis scriptum esse, pallum pro palum: paullum pro paulum, & allam pro alam. Sic hic allatum pro alatum. Alatum ergo foramen *τεταινωμένον*, a fasciis in modum alarum utrinque pensilibus. Strabo lib. 9: *Ἐνομόσθη δὲ καὶ τῆς οἰκουμένης, καὶ ἐκάλεσαν ὀμφαλὸν, προσπλάσαντες καὶ μῦθον, ὃν φησι Πίνδαρος, ὅτι συμπέσοιεν ἐνταῦθα οἱ ἀέτοιοι οἱ ἀφειδάντες ὑπὸ τοῦ Διὸς, ὁ μὲν, ἀπὸ τῆς δύσεως, ὁ δὲ, ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς. οἱ δὲ κόρακάς φασι. δέκνυνται καὶ ὀμφαλὸς τις ἐν τῷ ναῷ τεταινωμένος, καὶ ἐπ' αὐτῷ αἱ δύο εἰκόνες τοῦ μύθου.* Locus Pindari, quem innuit Strabo, est in tertio Pythiorum. SCALIG. Legendum puto, *Foramen vallatum est.* Erat enim in templo Delphico cella subterranea, lapidibus magnifice exstructa, in qua populorum & regum opes dedicatae asservabantur. Homerus:

Οὐδ' ὅσα λάϊνος οὐδὲς ἀφήτερος ἐντὸς ἔεργει

Φοίβου Ἀπὸλλωνος πυδοῖ ἐνὶ πετρεήσῃ.

Ubi λάϊνος οὐδὲς idem fere, quod hic *foramen vallatum*. Id autem genus cellæ Latini Græco nomine vocant *thesaurum*, ut Varro hic, & in epistola ad Sulpitium: *Quos thesauros Græco nomine appellaremus, priscos Larinos Flavissos dixisse.* Seneca ad Lucilium: *Nec in thesauro stipe infusa.* Liv. lib. 39: *Admonent deinde quidam, esse thesaurum publicum sub terra saxo quadrato septum.* Porro ita dixit Varro *In thesauri speciem*, ut Sallust. lib. 3 histor. *In modum templi celeberrimi.* Liv. lib. 34: *Locus saxo quadrato septus, atque arcis in modum emunitus.* Vellejus lib. 1: *In formam iusti exercitus.* POPMA.

lin. 19. *Ut thesauri speciem.*] Nihil suspicatur de mendo hujus loci Vertranius: quasi in tam angustum foramen tot immanes gentium thesauri includi possent. Id tamen sentit ipse: nos contra. quippe levi mutatione hanc veram putamus lectionem: *Foramen alatum est quoddam tensarii specie.* Est, inquit, foramen simile tensario foramini, quod Græci vocant ὀμφαλόν. Homerus — *ζυγὸν ὀμφαλόεντα.* Enarrant grammatici, ὀμφαλόεντα, ὀμφαλοὺς ἔχοντα. ὀμφαλοὺς δὲ λεγούσι τὰς ἐν τῷ ζυγῷ τρώγλας, ἐφ' ὧν αἱ ἡνίκαι δέδενται. Est ergo illud foramen tæniis utrinque vinctum, quemadmodum & tensarum umbilici, in quos inferuntur funes illi, quibus utrinque ad latus vinciuntur equi funales. Error autem hinc manavit, quod tensaurum pro thesauro scriberent, ut hodie visitur in marmoribus antiquis. Hic vero cum *tensari* scriptum esset, putarunt esse *tensauri* pro *tesauri*. Similis error in exemplo quodam Attii a Nonio adducto: — *frena tesauri equorum*

M. T. Varro. Vol. II.

M

accommodant. Legendum enim *tenfarii*. Tensarii, ut aurigarii, effedarii. Quamquam simplicius fuerit, si dicamus, foramen quoddam allatum esse Delphis, ut ibi esset quasi thesaurus quidam, quod Græci vocarunt ὑμφαλόν, a similitudine humani umbilici. SCALIG.

ead. & sq. Quod Græci ὑμφαλόν, *umbilicum*, dixerunt.] Tolenda vox *umbilicum*, quæ tantum erat interpretamentum Græcæ, a quodam studio in ora libri annotatum. SCALIG.

lin. 21. *Calydonia alerix terra exuberantium virum.*] Quod succinctius Græcis, βωτιάσειρα, καὶ κουροτρόφος. SCALIG.

lin. 27. *Areopagitæ quid dedere aliud, quam pedam?*] Vulg. *Areopagitæ cui dedere quam pudam.* In veteri lectione, *cui dedere quam peram.* Ex quibus vestigiis multum adjuti sumus ad veritatem ex tam deplorato loco eruendam. Illis enim diligenter pensitatis, succurrit statim esse locum ex Eumenidibus Ennii, quas ipse vertit ex Æschylo. Neque vero mihi dubium est, quin hæc sit vera scriptura:

Areopagiticam ea de re vocant petram.

Æschylus vero:

— ἐνδεν ἔστ' ἐπώνυμος

Πέτρα, πάγος τ' Ἄρειος. —

sed nihil facimus, nisi ostendamus, Eumenidas Æschyli ver-
sas esse ab Ennio. Quod faciemus, si ea, quæ in Nonio ad-
ducuntur ex Eumenidibus Ennii, cum Æschylo conferamus.
Primum illud:

— tacere opino esse optimum,

Ut pro viribus sapere, atque fabulari tute noverint;
plane est ex illo:

Σιγᾶν ἀρήγει, καὶ μαθεῖν δεσμούς ἐμούς,

Πόλιν τε πᾶσαν εἰς τὸν αἰανῆ χρόνον,

Καὶ τόνδ', ὅπως ἂν εὖ καταγνώσῃ δίκην.

Item:

Id ego æquum apius fecisse me expedibo, atque eloquar.

Æschylus:

Σὺ τ' εἰ δίκαιος, εἴτε μὴ, κρῖνον δίκην.

Πράξας γὰρ, ἐν σοὶ πανταχὴ τὰδ' αἰνέσω.

Item:

Nisi patrem materno sanguine exanclando ulciscerem;

plane ex illo:

Ἄλγῃ προφωνῶν ἀντίκεντρα καρδίᾳ,

Εἰ μὴ τι τῶνδ' ἐρξάιμι τοὺς ἐπαίτιους.

Quod autem est ex eodem,

Dico ego vicisse Orestem, vos ab hoc facessite;
latius apud Æschylum:

Νικᾷ δ' Ὀρέστης, καὶ ἰσθ' ἴππος κριθῇ.

Ἐβάλλεθ' ὥς τάχιστα τευχέων πάλους.

Illam vero Æschyli fabulam totam nos vertimus veteri stilo Pacuviano. In quo maxime sunt reprehendendi ſtī, qui in veteribus poetis vertendis, eos tam dissimiles sui reddunt, ut pudeat me legere Homerum, Silii Italici, Sophoclem Senecæ verbis loquentem. Sed de his alias. SCALIG. In nonnullis antiquitus excusis est: *Areopagitæ qui dedere quam pudam.* ex qua corrupta scriptura fortassis legendum: *Areopagitæ quōi dedere luam putam.* Ennii tragœdia fuit Eumenides, in qua tractavit iudicium Orestis, quod ille ex materna cæde subiit in Areopago. nam duodecim Dei in illo divini humanique juris domicilio inter Orestem & Furias judicarunt, & cum sententiæ ita variarent, ut essent æquales numero, contenderentque Eumenides illum condemnatum; Minerva absolutioni calculum adjecit, censuitque, in pari numero sententiarum absolutionem damnationi præponendam esse. unde Cic. pro Milone: *Eum, qui patris ulciscendi causa matrem necavisset, variatis sententiis non solum divina, sed etiam sapientissima Dea sententia liberatum.* Eo fortassis pertinent hæc Ennii:

Dico ego vicisse Orestem, vos ab hoc facessite;

Areopagitæ cui dedere luam putam.

Dare verbum iudiciale, ut *dare sententiam, litem*, frequens atque usitata jurisconsultis, atque aliis bonis auctoribus locutio. *Lua* pro purgatione, absolutione, vox poetica. Nam *Lua mater*, nomen Deæ, a luendo expiandoque, quod lustrationibus & purgationibus præesset. POPMA.

lin. 29. *Musæ, quæ pedibus magnum pulsatis Olympum.*] Citat Servius ex Ennio. *Pedibus pulsatis Olympum* dixit, ut Virgilius:

Sub pedibusque videt nubes & sidera Daphnis.

Aratus:

— θεῶν ὑπὸ ποσσὶ φορεῖται.

Catullus ex Callimacho:

Sed quamquam me nocte premunt vestigia Divum.

Ergo hic Olympus pro cælo. Veteres physici, atque etiam theologi, unicuique Musæ sedem suam in cælo assignarunt. De quo vide Macrobiū in somn. Scip. libro 2, cap. 3. Ex quo intelligis, quare evocet Musam e cælo Horatius, cum canit:

*Descende cælo, & dic age tibia
Regina longum Calliope melos,
Seu voce tu mavis acuta,
Seu fidibus, citharave Phœbi.*

ut definat ineptire ille literator, qui nomine Helenii Acronis nescio quas nugas in eum locum effutivit. Nam plane Horatius prima invocatione sequitur veteres theologos: in ceteris autem verbis imitatus est Alcmana, ita canentem:

Μῶσ' ἀγε Καλλιόπᾳ θυγάτηρ Διὸς,
Ἄρχ' ἐρατῶν ἐπέων ἐπὶ δ' ἡμέρον
Ὕμνῳ καὶ χαρίεντα τίθει χορόν.

citat Hephæstion. SCALIG.

Pagina 85.

[Im. 3. *Quasi Hellepontum, & claustra.*] Cur vero hic non viderunt quædam desiderari? Nam hic mutila sunt verba, & nomen auctoris præ se non ferunt. Quamquam & sine auctore potuit adducere Varro, ut sæpe facit. Forfan ita restitui potest: *Ad Hellepontii claustra. claustra, quod Xerxes &c. ex Medea:*

Ἐφ' ἀλμυρὰν πόντον
Κληῖδ' ἀπέραντον.

Κληῖδα hic diserte vocat claustra. Ut etiam Æschylus in Persis dixerit, κλειῖσαι βόσπορον, quod Herodotus ζευῖσαι. Ita enim scribit:

Καὶ τόδ' ἐξέπραξεν, ὥστε βόσπορον κλειῖσαι μέγα;
Tamen si de verbis Ennii non satis mihi constat: tamen puto, verba, quæ hic desiderantur, ex illis Euripidis translata esse. SCALIG. Ennius lib. 7 Annal. opinior, dixit, classem illam CLX navium, qua C. Duillius Cos. Pœnos devicit primo bello Punico, cum in ancoris staret, fuisse Quasi Hellepontum, id est, claustra maris aut portus, ut loquitur Varro, & post eum Virgilius,

An memorem portus, Lucrinoque addita claustra.

& Lucanus:

Tunc claustrum pelagi cepit Pharon.

Et fortean de eadem classe procincta intelligenda verba sequentia, quæ ita in numeros redigi possunt:

Ut conferre ratem aratam quivere perite,

Per liquidum mare sudantes eunt, atque sedentes.

Romani milites, inquit, edocti artem remigandi, classem in

altum duxerunt. *Conferre ratem*, est, certatim & obnixè impellere, Ennius :

Caruleum spumat sale conferta rate pulsum.

Plautus : *Bene navis agitur : pulchre hæc confertur ratis.* *Æra-
ta navis*, quæ æreo rostro in prora armata est. Virgil. lib. 10 :

Quot prius ærata steterant in litore puppes. POPMA.

lin. 7. *Concludit*] Marg. Scalig. *Conlidit.*

lin. 8. *Liqui in Ægæo freto.*] Vulg. *Alicui in &c.* *Legendum* puto, *Alicui in Ægæo freto.* Est antique dictum pro *Allexi*, ut pellit, pro pellexit. De Nauplio intelligendum. Euripides Helena de Nauplio :

— πέτραις καὶ κρηφαῖαις ἐμβαλὼν Αἰγυῖ τε.

Adjuvat & Servius, qui in eum locum Virgilii,

Vel Priamo miseranda manus : scit triste Minervæ

Sidus, & Euboicæ cautes, ultorque Caphareus.

ait, Virgilium a Pacuvio de eadem re loquente accepisse : qui dixisset :

Si Priamus adesset, & ipse ejus commiseresceret.

Cui simile illud Sophoclis :

Ὡς καὶ παρ' ἐχθροῖς ἄξιός τ' ἐστίνων τυχεῖν.

Restat, ut, ex qua fabula acceptum sit, videamus. Ego puto ex Duloreste Pacuvii, cum eo versu, quem supra adduximus ex Servio. Apud Priscianum ex Duloreste citantur hæc :

— pater

In Caphareis saxis pleros Achaos perdidit.

Quod videtur dictum ex persona Orestæ, qui causam, quod ab omnibus urbe exigeretur, refert ad μῖσος patris, propter quem tot Græcorum procures perdidisset Nauplius. Id videtur accepisse ex Euripide in Oreste :

Ὁ Ρ. Ἐκβάλλομαι γὰρ δωμάτων ὅπη μοῶ;

Μ Ε Ν. Τίνας δὲ πολιτῶν ἐξαμιλλῶνται σε γῆς;

Ὁ Ρ. Οἷαξ, τὸ Τροίης μῖσος ἀναφέρων πατρί.

Μ Ε Ν. Συνήκα. Παλαμῆδους σε τιμωρεῖ φόνου.

Sed & quædam ex Oreste Euripidis in suam Dulorestem transtulisse videtur Pacuvius. ut illa :

Sed incertat me distio, quin rem expedit.

Nam simile Euripidis :

Τίς ; οὐ γὰρ οἶδα μᾶλλον, ἢν σὺ μὴ λέγῃς.

Item Euripidis :

— Ἀργεῖαι τε νῦν

Ἰγμοῦσιν ὑμεναίοισιν. αὐλεῖται δὲ πᾶν

Μέλαθρον. —

Pacuvius Duloreste apud Nonium :

——— *hymenæum fremunt*

Æquales : aula resonis crepitu musico.

Aulam hic τὸ μέλαθρον vel vestibulum vertit. Plato explicat versum Pacuvii, in Symposio: Καὶ ἐξαίφνης τὴν αὐλειον θύραν κροτουμένην πολὺν ψόφον παρασχεῖν, ὡς κομαστῶν καὶ αὐλητρίδος φωνὴν ἀκούειν. SCALIG.

lin. 13. *Pacuvius. (Æges) ferme aderant.*] Expungenda est vox *Æges*. Est autem versus sine dubio ex eadem fabula Duloreste. SCALIG.

lin. 16. *Dicitur : ut Ennius*] Marg. Scal. *dixit Navius.*

ead. & sq. *Conferre aut ratem aratam.*] Scio conferre ratem Latine dici. Plautus :

Bene navis agitur : pulchre hæc confertur ratis.

Significat *συμβάλλειν*, aut *παραβάλλειν*, ut conferre gradum. Tamen ita potius videtur legendum :

——— *conferta rate, inarataque perite*

Qui dium mare eunt sudantes, atque sedentes.

Conferta rate. idem :

Ceruleum spumat sale conferta rate pulsum.

Inarata. Val. Flaccus :

Primus inaratis posuisset puppibus arma.

Χαλκέμβολος Græcis. Et dium mare, ut εἰς ἄλλα δῖαν. Inarata perite, ut εὐ ἀραρυῖαν. SCALIG. Prisca scriptura habet: *Ut conferre queant. Ex qua lego :*

Ut conferre queant, rate marataque perite

Per liquidum mare eant sudantes atque sedentes.

Rate marata, hoc est, *mūrata*. nam muros ratis dixit Ennius exemplo Græcorum, qui dicunt τοίχους τῆς νεώς. Porro versus isti Enniani, nisi fallor, loquebantur, quomodo primum Romani classem fabricare, & nauticæ rei dare operam cœperunt. quod contigit primo bello Punico, L. Valerio Flacco, & Otacilio Crasso Coss. ut refertur a Polybio lib. 1. Quamdiu igitur fabricabatur classis, consules statuebant exercitum in terra sedentem, & docebant, quomodo hortatori parendum esset, quomodo conferenda navis, quod nunc innuit Ennius. Sed præstat Polybii verba proferre, ut & historiæ progressus intelligatur, & conjectura nostra confirmetur. Οὐ μὲν ἀλλ' οἷς μὲν ἐπιμελὲς ἦν τῆς ναυπηγίας, ἐγίνοντο περὶ τὴν τῶν πλοίων κατασκευὴν· οἱ δὲ τὰ πληρώματα συναθροίσαντες ἐδίδασκον ἐν τῇ γῇ καπηλατεῖν τὸν τρόπον τούτον. καταδίδαντες ἐπὶ τῶν εἰρεσιῶν ἐν τῇ χέρσῳ τοὺς ἀνδρας τὴν αὐ-

τὴν ἔχοντας τάξιν ταῖς ἐπ' αὐτῶν τῶν πλοίων καθέδραις, μέσον ἐν αὐτοῖς στήσαντες τὸν κελευστήν, ἅμα πάντας ἀνάπτειν ἐφ' αὐτοὺς ἄγοντας τὰς χεῖρας, καὶ πάλιν προνομεύειν ἐξωδούντας ταύτας συνειδίξον, ἄρχεσθαι τε καὶ λήγειν τῶν κινήσεων πρὸς τὰ τοῦ κελευστοῦ παραγγέλματα. Quod vero ait Polybius, ἅμα πάντας ἀνάπτειν ἐφ' αὐτοὺς καὶ πάλιν προνομεύειν τὰς χεῖρας, idem Ennius retulerat 7 Annal. ex quo & superiores quoque versus sumtos esse par est.

Poste recumbite, vestraque pectora pellite tonsis. Et:

Pone petunt, exin referunt ad pectora tonsas.

Quid enim aliud est, quam exercitatio Romanorum adhuc rei nauticæ imperitorum, de qua Polybius agit? Subjicit Polybius, ἄρχεσθαι καὶ λήγειν τῶν κινήσεων πρὸς τὰ τοῦ κελευστοῦ παραγγέλματα. Ex eodem Annali versus Ennii, qui Polybium ad verbum interpretantur, proferamus:

———— *tonsam ante tenentes*

Parent, observarent, portisculu' signum

Cum dare capisset ———

Qui enim κελευστής Polybio, is est portisculus Ennio. Apparet igitur, versus, quos postremos citavimus, non multum abfuisse ab iis, quos Varro hic profert: utpote cum eadem res in ipsis ageretur. SCALIG.

lin. 17. *Peris.*] Margo Scalig. *Periset.*

lin. 18 sq. *Ratis dista navis longa propter remos, quod hi, cum per aquam sublatis &c.*] Ubi, obsecro vos, illud etymon, quod Varro velle videtur constituere in voce *Ratis*? Usque adeone oblitus sui, ut præter morem suum contentus fuerit, ratem, quid esset, non unde esset, docere? Atqui metuentum non erat, ne Varroni deessent etymologiæ, non medius fidius magis, quam husciniæ cantio, ut ait ille. Itaque huic voci reddetur veriloquium suum, si ita legas: *Ratis dista navis longa, propter remos: quod hi cum per aquam sublatis dextra & sinistra duas partes facere videntur, rarescunt: & hoc ratis. Stilatum, illud, ubi plures mali, aut asseres, ac restes: ab lato.* Ergo ratis ab rarescendo, quod rarescant ejus remi, cum dextra & sinistra tolluntur. Stilatum quoque idem erat: sed ille constituit quandam differentiam. SCALIG.

lin. 20. *Sunt dextra & sinistra.*] Vulg. *Sub dextra & sinistra.* Sed melius legeris sine præpositione. SCALIG.

lin. 22 sq. *Aut asseres.* — *Agrestis ab agro.*] *Agrestis* male, pro *ac restes*. Quod vero corrupissent illud in *agrestis*: necesse fuit, ut, qui *agrestis* etymon vellet deducere, illud fa-

ceret ex agro. Quare merito inducendum est, & reponendum, *ab lato*. SCALIG. Videtur legendum, *Ac restes, a raro. Rates* vult dictas *a raro* sive *rarefciendo*, quod ex pluribus partibus constant. Sunt enim *rates* plures mali aut asseres connexi, qui per aquam aguntur. hinc tralatitie *ratīs*, navis longa, in qua remi, cum a remigibus super aquam sublati sunt dextra & sinistra, duas partes efficere videntur. Sed argutatur Varro, nec animadvertit, primum solitos antiquos navigare ratibus & parvis quibusdam actuariis, inventis in mari rubro inter insulas ab Erythra rege, ut tradunt Plinius & Diodorus Siculus: postea repertis longis navibus, pristinum *ratīs* nomen mansisse, id quod in multis aliis accidit. Melius ergo Festus: *Rates vocant signa colligata, quæ per aquam aguntur. quo vocabulo interdum etiam naves significantur.* item remi. POPMA.

lin. 24. *Insulas dictas apparet.*] Deest hic exemplum auctoris veteris, in quo illa mentio insularum facta erat. Quare hic notandum, quædam deesse. Porro insularum nomen Latinum est. Infilare veteres dicebant amicire & velare, ut putato: cum contra exuere dicerent, exfilare. Inde ergo insulæ. Tæniarum vero appellatio Græca est. Clemens Alexandrinus: *Καθαρσιῶν μεταλαμβάνε θεοπρεπῶν, οὐ δάφνης πετάλων, οὐ ταινιῶν τιγῶν ἐρίῳ καὶ πορφύρᾳ πεποικιλμένων.* Et quod ait, velari solita sepulcra, eum morem intellexit Cæcilius Comicus Androgyno:

Sepulcrum plenum tæniarum ita, uti assolet.

Tamen eas tænias sepulcrales melius Græci vocant *κτερίας*, quasi *κτερίας*, a mortuis. SCALIG.

lin. 26 sq. *Cum ad sepulcrum &c.*] Hunc morem plane expressit Virg. lib. 2 *Æneid.* de sepulcro Sichæi:

Præterea fuit in tellis de marmore templum

Conjugis antiqui, miro quod amore colebat,

Velleribus niveis, & festa fronde devinctum.

quod Servius interpres non recte accipit de postibus, quas novæ nuptæ laneis vittis solebant ornare, cum primum mariti domum ingrediebantur. Capitolinus in M. Aurelio: *Tantum honoris magistris suis detulit, ut imagines eorum additis hostiis & floribus semper ornaret.* Eodem pertinet illud Nævii:

———— *velatas frondentis comas.*

quod Virgilius imitatus lib. 3 *Æneid.*

Velatasque comas præsentiaque ora videbat.

& lib. 8:

———— *Herculea bicolor cum populus umbra,*

Velavitque comas, foliisque innexa pendit.
Velata autem sunt vittatæ. Plautus Amphitruone:

Velatis manibus orant ignoscamus peccatum suum. ΡΟΡΜΑ.
 lin. 28. *Sed velatas frondenteis comas.] Locus mendosus.*
 AUGUSTIN. Vulg. *Ideo Nævius ait, Sed velatas &c. Melius, velatus frondentes comas. Forsan ex Alcestide:*

— καπεχώμαζον κέρα

Στεφάνοις πυκασθεῖς.

Verba Hercules. Vertit enim Euripidis Alcestin Nævius. Illa fatis probant: *manciolis tene Illis. Euripides:*

Ἐπὶ τοῖσδε παῖδας χεῖρὲς ἐξ ἐμῆς δέχου.

Item:

Hoc fieri impendio fit.

id est, fieri incipit. Ex illo:

Σὺ τ' εἰργεις, τὰ δ' ἔτοιμα.

At illa planius ex chori persona:

Corpore, pectoreque undique obeso,

Mente exsensa, tardigemulo

Senio oppressum —

Supple vidi, aut habui.

Ἐμοὶ τις ἦν ἐν γένει, ᾧ κέρος ἀξιοδρηνος

ὀΐχετ' ἐν δόμοισι μονόπαις. ἀλλ' ἔμπας

ἔφερα κακὸν ἄλλῃ, ἀτεκνὸς ὢν,

Πολὺς ἐπὶ χαίτας, ἥδ' ἠ προπετὴς,

Βιότου τε πρόσω. SCALIG.

ead. & sq. *Cornuatam umbram.] Vulg. Cornua taurum. Non est ex superiore Nævii exemplo, sed est aliud testimonium poetæ nescio cujus, ex Coronide anapæstica. ita videtur distinguendum:*

———— cornuat aurum,

Umbram jacit: icere patet. Cornuat a cornibus. Cornua a curvare, &c. Cornuat, elegans verbum, pro flectit & incurvat arcum, donec cornua arcus inter se coeant; ut Maro:

— donec curvata coirent Inter se capita. —

Et aurum pro aurato arcu. Sic Ennius Almæone:

Intendit crinitus Apollo

Arcum auratum luna innixus.

Luna innixus dixit, quod Ovidius lunare arcum. Sic — *pleno se proluit auro, aurea patera.* Sic Pindarus δαμασίφρονα χρυσὸν vocat, quem paulo superius χαλινὸν χρυσάμπυκα. *Umbram jacit.* Sic loquitur Plinius libro 2, id est, jam *Umbram jacit* imminentis teli, aut sagittæ: ut paulo post, *icere*

paret. Poterat tamen legi, *Vibrans jacit*; aut, *Vibrat, jacit.* Nihil tamen muto. Et, *icere paret*, non *apparet*, ut fiat coronis anapæstica. *Paret* etiam in formulis Juriscons. legitur. Ad quod allusit Petronius Arbiter:

Jurifconsultus Paret, Non paret habeto. Et *icere paret*, ut Homerus βαλόντι τοικώς. SCALIG. Antiqui libri *Cornua taurum*: unde legendum, *Cornuat aurum.* Mos Romanus, victimas majores cornibus inauratis, & capite velato infula atque candida vitta, ante aras immolandas sistere. Virg. lib. 10:

Et statuam ante aras aurata fronte juvenum

Candentem, pariterque caput cum matre ferentem.

Ovidius:

—— *blandis induta cornibus aurum,*

Ceciderant ista nivea cervice juvenæ.

Atque eo pertinebant verba Ennii, quæ hic exciderunt, in quibus facta erat mentio infularum: tum illa, *Cornuat aurum, umbram jacit*, id est, cornua hostiæ auro induit & obducit. *Infula*, velamenta, ut hic. Arnobius lib. 5: *Quid coronæ? quid violæ? quid volucra mollium velamenta lanarum?* POPMA.

lin. 30 sq. *Quod pleraque curvamus. At quas memorat nosse vos esse.*] *Curvantur* forte. AUGUSTIN. Vulg. — *memorant nosse nos esse.* Apponam hic lectionem, quam puto esse veram, ne quid nos fallat Itatorum commentitia: *Cornua a curvure dicta, quod pleraque curva. Musas quas memorant Casmenas esse.* — *Casmenarum* priscum vocabulum, &c. Est ergo testimonium alicujus poetæ: & non dubito esse Ennii. Quare qui melius conjectaverit, palmam ferat, & aheneus stet. SCALIG. Ennius fortassis ita scripsit:

Musai quas memorant Casmenas esse Latini,

Musai quæ pedibus magnum polfatis Olympum.

Nam Homerum suum secutus in principio Annal. invocavit Musas, ut testatur Varro lib. 1 de Re rustica. POPMA.

Pagina 86.

lin. 5. *Cosauli, Dolosi, Eso.*] Locus mendosus. AUGUSTIN. Vulg. *Orculo, dolosi, ero.* Vetus scriptura, *Cosauli*: forsitan *Casuli*, pro *Caruli*; vel, *Cosaulia*, pro *Corolla*: ut aula, olla. Tamen dubito. Nam quis hodie Saliaria carmina interpretari se postulet, quæ olim magnis quoque viris laborem facebant? Quid enim de illis ait Cicero? quid item Varro, qui testatur, Ælium in iis pauca esse assecutum? Quare ego

postulem post tot magnos viros, ut perdam semper, assidue ludere aleam? ut inquit ille. SCALIG.

ead. & sq. *Omnia vero adpatula coemisse. Jam Cusiatii, Muses, Ruse, dumque Janus venit: post Melios, Melior.*] Vulg. *Omnia vero at patula coemisse, jani, cusiames duo nuseruses, dumque janusque venit.* Hæc sat erant, quæ vel eruditissimos viros deterrent a tanto negotio aggrediendo: nedum ego tam molestant provinciam detrectarem. Quod videri possit aut temerarii in tantis erroribus, aut arrogantis, post tantos viros, manum huic auctori admovere. Tamen quis negarit, nos in multis non infeliciter operam posuisse? Quod quia feliciter cessurum speramus, non est, quod post tanta, prope dixerim, ἀνδραγαθήματα, in hoc uno παρακινδυνεύματι animum despondeamus. Non enim affirmare possum, quid vere hic excogitatum a nobis sit, quid non vere. Hoc relinquimus illis, qui, quod non inepte hic dictum observaverint, industriam saltem, si qua ea est, laudare poterunt: nec, cum perperam aliquid animadversum erit, voluntatem improbabunt. Ponamus igitur, ita Varronem scripsisse, donec majora ingenia aliquid verisimilius comminiscuntur: *Ut in carmine Saliari sunt hæc: Cosaulæ, dolosi, eso. Ennio vero ac Pacuvio, misessa, incusia, mesidie, onese, rudesumque, Venese, quod venere post, melios, melior* &c. Itali multa hinc, quod ea emendare non potuerunt, sustulerunt: quam temerario consilio, vides. SCALIG. Jam, nisi fallor, ex vestigiis antiqui libri veram lectionem hujus depravatissimi loci eruimus, quam antea frivolis conjecturis indagabamus:

————— omnia

Dapatilia comisse Jani cusiones.

Duonus ceruses Divius Janusque venit.

Sunt autem duo versus Saturnii, quo genere conscriptum fuit carmen Saliare. Neque enim ante tempora Ennii aliud genus carminis tractarunt Romani. Nam Livius Andronicus prosa oratione, non versibus, scripsit Odysseam. Illa autem vox omnia in primo versu, non est ipsius versus. fortasse est præcedentis. *Dapatica* & *dapatilia* veteres vocabant omnia opi-para. *Comisse* igitur est comedisse, ab eo, quod comest, non comedit dicebant. *Comisse* igitur, quod postea *comesse*. Neque aliter invenitur apud Plautum. *Duonus ceruses*, est prisca lingua, bonus creator. Nam Cerus in carmine Saliari erat creator: quod alibi notamus. ut a *gnarus factum gnarures*, quo Plautus utitur; & Aufonius:

Non promus instans, non arator gnarures.

ita a cerus factum *cerures*, quod veteres dicebant per *f ceruses*. Et hoc est, quod hic disputat Varro. *Divius & Divianus*, qui postea Janus. ut Divia & Diviana, quæ postea Jana & Diana, auctore etiam eodem Varrone. *Cusiones* sunt Curiones, nempe ii, qui curialia sacra faciebant. hic vero etiam pro ministris sacrificiorum, ut sæpe. IDEM. Marg. Scalig. *convenisse* pro *coemisse*. Videndum, an legi debeat: *Jania vero ad patula convenisse*. *Jani cusiones Duonus cerus dumque Janusque venit*. fuerunt enim versus Saturnii, quos luxatos suis numeris Varro, ut solet, adduxit. *Jania* templum Jani Quirini, ut *Minervium*, *Dianium* & similia; quod semper patebat, nisi cum pax esset pop. Rom. terra marique parta. *Cusiones* pro *curiones* sunt ministri sacrificiorum. *Duonus cerus* est bonus creator, ut in eodem carmine Saliari Janus indigitabatur *Cerus manus*, id est, creator bonus, auctore Macrobio. *Venet pro venit*, ut in columna Duillii, *Pugnandod capet*. POPMA.

lin. 12. *Divum exta cante*.] Obscurus locus: tamen Divum Deum, puto intelligi Janum, ut conjicimus ex Macrobio: qui eum in Saliari carmine ita vocari scribit. Puto etiam eum per Cerum manum, id est, procreatorem bonum intelligi. *Supplice* autem pro suppliciter. De ejusmodi adverbii vide Nonium. SCALIG.

lin. 14. *Veteres Casmenas cascas res volo profari. Et primum*.] *Profari volo*, quidam. AUGUSTIN. Ita dispone:

Veteres, o Camenæ, cascas res volo profarier

Et Priamum. —

O Camenæ, volo profarier veteres & Cascas res, nimirum Priamum. Nam non de Casmenarum appellatione amplius agit, sed de Casco. SCALIG.

lin. 18. *Quam primum casci populi genuere Latini*.] Hunc versum Ennii intelligit Cicero prima Tusculana. Cascos autem Latinos interpretor eos, qui ante Romam conditam in colonias deducti sunt a Latino Silvio Albanorum rege. Quæ a Romanis postea Priscæ dictæ sunt. Auctores Livius & Festus. In Dionysio legitur, *Λατῖνοι οἱ καλούμενοι Πρίσκοι*. SCALIG.

lin. 19. *Manilius*.] Marg. Scalig. *Manlius*.

ead. *Cascum duxisse cascam*, &c.]

Cascum cascam duxisse non mirabile 'st:

Quoniam canoras sanciebat nuptias.

Pertinet huc titulus Satyræ Varronianæ, εὐρεν ἡ λοπὰς τὸ πῶμα. περὶ κατηκόντων, ἢ περὶ γεγαμηκότων. Quam ego utramque scripturam offendi in codice Nonii manu scripto, antequam vidissem annotationes Adriani Junii, viri eruditi, qui περὶ γεγαμηκότων se offendisse in veteri codice testatur. SCALIG.

lin. 20. *Quoniam canoras.*) Legendum omnino: *Quoniam Caron eas faciebat nuptias.* Caron, prout tunc sine aspiratione scribebant, est Charon. Quid igitur argutius hoc epigrammatio? Quod decrepito decrepita nupserit, Charontem eorum fuisse pronubum & auspicem, ait Manilius. SCALIG.

lin. 21. *Papinii epigrammation.*] Exstat hic perlepidum perque venustum Papinii epigrammatum in adolescentem Cascam, sed quibusdam tamen locis inquinatum, atque maculatum, ego creta quadam cimolia ejus maculas detergere conabor, proponamque id, quemadmodum scribi debere censeam:

Ridiculum est, cum te Cascam tua dicit amica,

Fili potoni sesquisenex puerum.

Dic tu illam pufam: sic fiet mutua muli:

Nam vere pufus tu, tua amica senex.

Cum invenissem in vetere libro *potonis esqui senex*, existimaui *potoni sesquisenex* legendum, id est, plusquam anus. *Senex* enim de muliere etiam dicitur, ut, *tua amica senex*. Sunt & duo jambici versus oppido quam elegantes Manilii, de cascā cascā ducente. in quibus canoræ nuptiæ sunt congruæ, convenientes, concinentes. TURNEB. *Pomponii* apud Priscianum. Sic autem ejus epigramma legendum est:

Ridiculum est, cum te Cascam tua dicit amica,

Fili Petroni, sesquisenex puerum.

Dic tu pufam illam: sic fiet mutuo muli.

Nam vere pufus tu, tua amica senex.

Secundum autem versum acceptum referimus nunquam satis laudato viro Adriano Turnebo, unico Galliæ nostræ atque adeo totius Europæ ornamento. *Senex* autem feminino, ut Tibullus, si bene memini:

Hanc rident merito tot mala ferre senem. SCALIG.

Pomponii poetæ duo celebrantur, unus *L. Pomponius Bononiensis*, Attellanarum auctor antiquissimus, sensibus celebris, verbis rudis, & novitate inventi a se operis commendabilis, ait Paterculus. Alter *Lucius Pomponius Secundus*, tragicus vates civisque clarissimus, temporibus Caji & Claudii Imperat. de

quo crebra mentio Senecæ, Plinio, & Tacito. Ah utroque diversum puto illum Epigrammatarium, quem Varro hic nominat, ad quem forte referendum poema Marfyas, quod ut impudicum notat Arnobius lib. 2 adversus Gentes: *Fornicem Lucillianum, & Marfiam Pomponii obsegnatum memoria teneis*. Videtur autem tractasse de nocturnis stupris & variis generibus libidinum, quibus infamis statua Marfyæ Dei in celeberrima fori parte, ubi causæ agebantur. Seneca de Beneficiis lib. 6 de Julia Augusti filia: *Pererratam nocturnis comeffationibus urbem, forum ipsum ac rostra, ex quibus pater legem de adulteriis tulerat, filia in stupra placuisse; quotidianum ad Marfiam concursum, cum ex adultera in quæstuarium versa, jus omnis licentiæ sub ignoto adultero peteret*. POPMA.

lin. 23. *Ridiculum &c.*] Priscianus lib. 3 refert ex Pomponio postrema verba hujus epigrammatis, *tua amica senex* 'st. cetera mendose scripta redegit in hunc ordinem Octavius Pantagathus, qui permulta alia restituit. Veteres libri sic habent: *Ridiculum est cum te cascam tua casca dicit. Amica Philopotonis ejus, qui senex puerum dici psum, puellam psum. Sic fiet mutuum mulinam, ut sis vere pusus tu, tua amica senex*. AUGUSTIN.

lin. 24. *Philotonis.*] Antiqui libri: *Filoptonis ejus qui senex*. Unde legendum: *Filia Tithoni, sesquisenex*. Festive vetulam appellat filiam Tithoni, cujus senectus in proverbium abiit, *Τιθωνος γῆρας*. Ita Martialis de vetula, Pyrrhæ filia, Nestoris noverca. POPMA.

lin. 27. *Cassinum.*] Primam corripuit Silius lib. 12:

———— *Nymphisque habitata Casini*

Rura evaslantur. —

Et ita legitur in Plinianis exemplaribus. SCALIG. Idem in margine *Cascinum*.

lin. 29. *Unde & Cassinum forum vetus.*] Quod ait Varro, *etiam nunc Casinum forum vetus appellant*, intelligo, oppidum Casinum a Romanis appellatum fuisse *forum vetus*. Nam fori nomen multis indiderant oppidis, ut *foro Cornelii, foro Sempronii, foro Livii*. TURNER. Pro *Cassinum* Marg. Scalig. *Cascinum*.

ead. & iq. *Item significant in Attellaneis aliquot pupum senem, quod Ofci Casnar appellant.*] In antiquis libris scribitur: *Item significavit in Attellanis aliquot pappum senem, quod casnar appellant*. hic *pappum senem* esse suspicor carduorum lanuginem, senilem hominum canitiem æmulantem: Græci *γῆρας* appel-

lant. editiones *pupum* habent. qui volet, eas sequatur. TURNEB. *Pappum senem* legimus. Alibi rationes reddimus. SCALIG.

lin. 31. *Osci Casnar appellant.*] Ita lege apud Nonium, *Casnares seniles*. Varro *sexagesimo*: *vix cfsatus erat, cum more majorum, ultro Casnares arripiunt: de ponte in Tiberim deturbant. Senibus crassis heu muli non videmus quid faciant. Nam quis patrem nunc decem annos natus non modo aufert, seu tollit, nisi veneno?* Allusum autem ad vetus proverbium, *Sexagenarios de ponte*: quare & depontani senes dicebantur. Ab eo inscripta est satyra *Sexagesimus*, Hoc etiam fieri solitum in Ceorum insula. testis Menander:

Καλὸν τὸ Κείων νόμιμόν ἐστι Φανία,

Ὁ μὴ δυνάμενος ζῆν καλῶς, οὐ ζῆ κακῶς.

Strabo explicans hos versus, προσέταττε γὰρ, ὡς ἔοικεν, ὁ νόμος, τοὺς ὑπὲρ ἑξήκοντα ἔτη γεγονότας κωνιάζεσθαι, &c. Meminit & Stephanus dictione *iouλῆς*. Ælianus quoque de *Varia historia* lib. 3. Ad quod videtur Cæcilius Hymnide allussisse:

Sine suam senectutem ducat: utique ad senium sorbitio.

ut Persius, *sorbitio tollit quem dira cicute*. In Varronis verbis hæc præstitimus. Testimonia tria, quæ diversis locis divulgata sunt apud Nonium, conjunximus. Deinde ubi in Nonio scriptum erat, *carnales sedules*, scribimus, *Casnares, seniles*. Postremo, ubi vulgati codices habebant, *homuli*: manu scripta lectio habet, *heu muli*. Erat autem convitium in stupidos. Catullus: *Mule nihil sentis*. SCALIG.

Pagina 87.

lin. 1. *Profectum a verbo Ambe.*] Hoc verbi, sollicitos & anxios habet grammaticos. Ego *ambe* puto esse *circum*, quod diminutum dicitur *an*, ut in *anquiro*. Integrum est & incolume in explicatione ancilium in libris antiquis. Nam editionum censores eum quoque locum violarunt atque læserunt. *Ancilia dicta ab ambecisu*. Dicitur & *ambu*, ut in *ambubajis*. TURNEB. Al. *A verbo Ambio*. Antiqui libri: *A verbo Ambe*, ut fortasse legendum sit, *A præverbio ambe*. Varro appellat *præverbis*, quæ nos *præpositiones*, inter quas *am*, id est, *circum*, quod idem *ambe*, ut *quamde*, *inde*, vel *endo*, pro *quam*, in. Similiter infra, *ancilia dicta ab ancisu*: quidam libri *ab ambecisu*. POPMA.

lin. 7. *Canis caninam non est.*] Juvenalis:

— *parcis*

Cognatis maculis similis fera. —

Æschylus Supplicibus: Ὀρνίθος ὄρνις πῶς ἐν ἀγνέοις φάγών;
Proverbium. Allusit eo Martialis:

Pellem rodere qui velit caninam.

Caninam, si pro pelle, bene. Nam ita κυνέαν Græci. Si pro carne, melius dixisset *catulinam*. Plinius libro 29: *Catulinam adjicialibus quidem celebrem epulis fuisse, Plauti fabulæ sunt indicio*. Intelligit autem Plinius Saturionem fabulam, in qua Plautus ejus rei mentionem fecerat. Festus: *Catulinam carnem esitavisse, hoc est, comedisse Romanos, Plautus in Saturione refert*. Quamquam ego sane esitavisse non puto, sed tantum Canario sacrificio canes mactari solitas ad Caniculæ tantum placandum. Græce dicitur περισκυλακισμός. Item in Lupercalibus, ut refert Plutarchus. Video & dubitari, quæ esset adjicialis cœna in verbis Plinii. Ea erat, quoties aut inaugurandi alicujus gratia, aut propter aliud quid, puta publicam lætitiā, indicebatur epulum. Idque dicebatur epulum, aut cœnam adjicere. Cornelius Tacitus Annali 2: *Rescuporis fanciendo, ut distabant, fœderi, convivium adjicit, traistaque in multam noctem lætitiā per epulas ac vinolentiā, &c.* SCALIG.

ead. & sq. *Litera commutata Abagio, dicta.*] Lego: *Litera commutata ambagio dicta. Ambiegna* autem est, circum quam duo sunt agni. TURNEB.

lin. 18. *Tantidem quasi feta canes sine dentibus latrat.*] Ita lege:

Tantidem quasi feta canes sit, dentibu' latrat.

Sophocles Electra, τοιαῦθ' ὕλακτεῖ. Plautus Captivis:

Ne canem quidem irritatam voluit quisquam imitari,

Saltem ut si non arriderent, dentes ut restringerent.

Festus: *Hirrite, ringere: quod genus vocis est canis rabiosa.*

Lucilius de litera R:

Irritata canes quod, homo quam, planiu' dic't.

Idcirco Persius caninum vocat:

— *sonat hic de nare canina Litera.*

Tamen hirriunt & ringunt, cum jam restringunt dentes: Mutiunt vero, cum incipiunt irritari: ab eo, quod *M* vel *Mū* videntur edere. Itaque Plautus dixit, *Plautus cum latranti nomine*, est enim *M*. Plautus. SCALIG.

lin. 19. *Nequam & magnus homo.*] Μέγας apud Aristophanem est stolidus & ineptus. Quidam etiam ita interpretantur

in proverbio οὐδὲς, σαπρὸς, μέγας, ἰχθὺς. Videtur tamen auctor illius acroteleutii hoc sensisse, Omnis piscis, quantumvis magnus, nullus est, si putidus. Idcirco idem est apud Plautum, *Nequam est piscis, nisi recens*. Stratonicus vero primus hoc protulit in Simylam quendam magnum & procerum, sed ineptum & stolidum, per parodiam, ut puto, ex quodam poeta: non autem quod ita poeta ille sensisset. SCALIG.

ead. & sq. *Laniorum immanis canes ut.*] Homerus eodem modo,

— — — ὄρνιθες ὄς. SCALIG.

lin. 24. *Quod latratu signa dant, ut signa canant &c.*] Lego: *Ut signa canunt, canes appellata*. TURNEB. Non putarunt, hunc locum mendosum esse, qui tamen ita legendus est: *Quod latratu signa dant, ut, Signa canunt*. — citat enim illud commatium ex Ennio, ut puto. Sic supra, *Canis, quod, ut tuba & cornu, signum cum dant, canere dicuntur, &c.* SCALIG.

lin. 27. *Una trabes remeis.*] Versus hic nescio an sit Ennii, cujus mox subjicit nomen, & notissimum carmen ex Medea? an Livii Andronici, qui res gestas octodecim annorum totidem Annalium libris descripsit versibus heroicis, ut testatur Diomedes. Cujus cujus sit, ita videtur posse suppleri:

Sulcavitque trabes remis rostrata per altum.

Aliis placet:

Una trabes remis sulcat rostrata per altum.

Sed dictio *una* est Varronis, non poetæ. POPMA.

lin. 28 sq. *Casa accidisset.*] Aliis *cecidisset*: πεσεῖν.

Mnd' ἐν γάτοις Πηλίου πεσεῖν ποτὲ Τρυνδεῖσα πύλην.

Prior lectio magis placet. Ita loquitur ipse Varro Parmenone: *Caditur lucus: alia frons decidit Pallados, platanos ramis: alia trabs pronis in humum accidens proxumæ frangit ramos cadens. Alius teneram abietem runis solo percellit: alius caballum arboris ramo in humili alligatum relinquit, ferens ferream humero bipennem securim*. Quæ verba quinque exemplis productis a Nonio dispersa in hunc modum conjunximus: nonnulla etiam ex manu scripta lectione restituimus. SCALIG.

lin. 31. *In Medo Ennius.*] Perperam huc irrepsit nomen Ennius. Sic apud Diomedem ille versus, *Quis tu es mulier, &c.* falso citatur ex Medo Ennii, pro Pacuvii. SCALIG.

Pagina 88.

lin. 3. *Dicitur in nuptiis Casmillus, qui cummerum fert.*]

M. T. Varro. Vol. II.

N

Lego: Itaque dicitur in nuptiis camillus, qui cumerum fert. Defenditur hæc emendatio Festi auctoritate, vas istud, quod in nuptiis ferebatur, *cumeram* appellantis, & *camillum*: quod &, ut ait, a camillo ferebatur opertum, utensilia nubentis continens. TURNEB. Vulg. *Qui cum merum fert.* Ex Festo repono: *Qui cumerum fert.* Etiam annotavit Vertranius. SCALIG. *Camillus* appellabatur in nuptiis puer patrimus & matrimus, qui ferebat *cumeram*, vas, in quo erant novæ nuptæ utensilia: in sacrificiis minister flaminis & flaminicæ: in Samothracum mysteriis præminister magnorum Deorum. Est autem hoc nomen origine, non; ut Varro putat, Græcum, sed Phœnicium aut Syriacum. Nam Turreni, sive Ofci, qui a Phœnicibus duxerunt originem, & initio habuerunt linguam Aramæam, *cadmolum* appellarunt puerum ingenuum, quem ab illis orti Latini *camillum*, auctore Dionysio lib. 2. Antiquit. Rom. Nimirum a Cadmo illo Tyrio, qui primus literarum usum invenit, & homines ad vitam humaniorem revocavit: quæ omnia Græci transfulerunt ad suum Ἑρμῆν, eumque cognominarunt κάδμων & κάδμιλον, ut est apud Lycophronem. ΡΟΡΜΑ.

lin. 4. *In quo quid sit in ministerio plerique extrinsecus nesciunt.* Lego: — *plerique extrinsecus nesciunt.* TURNEB. Vera est lectio, *nesciunt.* Festus ait, utensilia novæ sponsæ in eo reponi solita. At apud Græcos, ex quibus hic mos deductus, puer ille ingenuus, quem ἀμφιδαλῆ vocabant, ἐν λίκνῳ, qui hic dicitur *cumera*, panes gestabat, cum hac intentione, εὐγον κακόν, εὖρον ἄμεινον. SCALIG.

lin. 5 sq. *Casmillus nominatur in Samothracis mysteriis.* Vulg. *Casmilos.* Μυῦνται δὲ ἐν τῇ Σαμοθράκῃ, ait interpres Apollonii, τοῖς Καβείροις, ὧν Μνασέας φησὶ καὶ τὰ ὀνόματα. τέσσαρες δὲ εἰσι τὸν ἀριθμὸν, Ἀξίερος, Ἀξióκερσα, Ἀξióκερσος. Ἀξίερος μὲν οὖν ἐστὶν ἡ Δημήτηρ Ἀξióκερσα δὲ, ἡ Περσεφόνη Ἀξióκερσος δὲ, ὁ Ἄδης. ὁ δὲ προστιδέμενος τέταρτος Κάσμιλος, Ἑρμῆς ἐστίν, ὡς ἱστορεῖ Διονυσόδωρος. Μνασέας iste, quem hic grammaticus citat, fuit genere Phœnix, & Phœnicum gesta omnia in literas retulit, ut novimus ex Josepho. Etiam ipsius nomen Manasses Phœnicium est. Quo magis moveor, ut καβείρους θεούς dicam alios non esse, quam Divos potes. Nam Phœnicia & Syriaca lingua Cabir potem & potentem significat. Porro de Camillo puero ingenuo vide Plutarchum in Numa, Dionysium lib. 2, qui ait, quem Romani Camillum vocabant, a Turrenis Cadolum dictum. Camillus ergo

est ille, quem Græci *παῖδα ἀμφιδαλῇ* vocabant, quem patrimonium, matrimoniumque, & puberem interpretantur. Item ostendit vetus carmen, *Hiberno polvere, verno luto grandia farra camille metes*. Quod Cato expressit his verbis, *Agro sicco per sementim, agro lato per ver*. Plutarchus in Quæstionibus Naturalibus simile refert proverbium: *Διὰ τί λέγεται, σῆτον ἐν πηλῷ φυτεύετε, τὴν δὲ κριθὴν ἐν κόνει*. Nempe hæc quæstio pendebat ex superiori, *διὰ τί πυροφόρος ἢ πίων καὶ βελεία χώρα, κριθοφόρος δὲ μάλλον ἢ λεπτόγερως*; SCALIG.

lin. 9 sq. *Subulo finitimas propter aslabat aquas.*] *Subulo* mihi videtur esse tanquam *fibilo*: exponitur a vetere critico *ἀνλητής*. TURNEB. Puto esse ex Sotadico carmine Ennii. Sotadicum facies, si *aquas* ponas in penultimo loco. Quomodo legitur in Festo, est plane trochaicus septenarius catalecticis: *Subulo quondam marinas propter aslabat plagas*. — Forſan & apud Macrobiū legendum, *Vicem Planipedis, & subulonis impudica & prætexitata verba jacentis*: quod ad tibiam ejusmodi verſus impudici funderentur. Tamen nolim mutari lectionem vulgatam, quæ habet *ſabulonis*: videturque eſſe instrumentum citharœdicum. Memini enim me legere apud Apulejum, *Sabulum* eſſe genus organi muſici, ſive illud ſit *pfalterium*, ſive cithara, ſive quid ſimile, quod ſidibus tenderetur, & pleſtro pinſeretur. Ad illud igitur illa impudica & prætexitata verba cani ſolita innuit Macrobius, & nos ſupra oſtendimus ex Varrone ὄνος λύρας:

*Et orthopallica attulit psalteria,
Quibus sonant in Græcia disteria,
Qui fabularum collocant exordia,
Ut comici, cinadici, scenatici, &c.*

Aſſabat, non muto. Tamen poterat legi, *aſſabat*. *Aſſare* tibiſcines dicuntur, cum canunt tibia, nulla aliorum voce admixta: ſicut contra, canere aſſa voce dicuntur, qui nullis admixtis muſicis instrumentis, ſola voce canunt. Ab eo Græcis *ψαλμοκιθαριſταὶ* dicuntur, ut Athenæo lib. 12, cum tantum *κιθαριζουſιν*. Itaque ea dicebantur ἀφωνα κρουμάτα Pausaniæ, quæ erant ſine voce. Ὁ γὰρ δὲ πυθιάδῃ, inquit, *πρὶς νομοζήτησαν κιθαριſτὰς τοὺς ἐπὶ τῶν κρουμάτων τῶν ἀφόνων*, id eſt, aſſorum. Non enim ſolum vox dicitur aſſa, quæ ſine tibiis, ſed etiam tibiæ aſſæ, quæ ſine voce. Eſt ergo aſſum, ſolum, merum. Unde aſſare quoque veteres poetæ dicebantur, cum in unum ſolum hominem poema condebant. Et illa poemata dicta aſſamenta: ut eſt maxima pars Silvarum Statii, & olim

Saliorum fuit. Erant enim affamenta Janualia, Junonia, Minervia, priva poemata & carmina, in singulos eos Deos conscripta. Quod vero ait Nonius, assam quoque apud veteres significasse nutricem, idque difficilis esse intellectus, neque ad eam rem ullum veterum producit testem: id nos invenimus alibi apud eundem grammaticum in exemplo Varronis ab eo adducto, cum hujus verbi *Betere* notionem explicat, *Assa non multo post, quod ea parere non poterat mulier, cum betere foras jussit.* Hodie enim perperam legitur, *Assa nos multos*, etiam in manu scripto, quod vidi. Ubi tamen assa non est nutrix, sed adsellatrix mulier, ut vocatur ab Afranio, quæ assidet sœtæ. ἀναγέτριαν vocabant Tarentini. Hesychius: Ἀναγέτρια, ἡ ταῖς τικτούσαις ὑπερετούσα γυνή, ἢ Ἀττικοὶ μαῖαν καλοῦσιν. Itaque supra apud eundem male legitur, ἀναγαστρὶς μάχα, Ταραντινοί. lege, ἀναγαστρὶς, μαῖα. Obstetricem vocarunt aliter Latini, quod obstare pro assistere usurpabant: ut Ennio occensi pro adcesi, & obmoveto, pro admoveto, &c. SCALIG.

lin. 12. *Versus, quos olim Fauni*] Ennius:

——— *scripsere alii rem*

Versibu', quos olim Fauni, vatesque canebant:

Cum neque Musarum scopulos quisquam superarat,

Nec disti studiosus erat. —

Hoc Ennius jactabundus tacite jacit in Nævium poetam, qui Saturnio carmine secundum bellum Punicum scripserat. Quod genus carminis ait olim vates & Faunos canere solitos, quod & vetustissimum id fuerit apud Latinos, sicuti Saturnus vetustissimus Deus. Unde verisimile, Faunos Latinorum (qui erant ut Magi Persarum, & Bardi Gallorum) hoc genere carminis fari oracula sua solitos. SCALIG.

lin. 17. *A versibus viendis.*] Mendum est. Suspicio *vagien-dis*. SCALIG.

lin. 18. *Corpore Tartarino prognata paluda virago.*] In hoc versu antiqui poetæ, etsi Varronem suspicio & revereor, parum tamen abest, quin putem eum hallucinatum, qui quidem *paludam* paludatam interpretetur, vocem secutus vitiosam. Neque enim Latini sermonis consuetudo pati hoc videtur posse, ut *paludum* pro paludato loquamur. & poeta ille scripsisse potius videtur, *prognata palude*. Constat enim, Minervam ad Tritonidem paludem natam fuisse, ut ea fere palude prognata videatur, sed tamen fas non sit, a tanti scriptoris sententia recedere. TURNER. Purus purus Hellenismus:

Ταρτάρου ἐκγεγαυῖα μελάμπεπλος ἀντιάνειρα.
 Ubi nullo negotio verbum verbo redditur. Plenius citatur
 apud Probum:

Corpore Tartarino prognata Paluda virago:

Cui par imber, & ignis spiritus, & gravi' Terra.

Ignis spiritus, πυρὸς μένος. Et gravis Terra, στυφελὴ χθών.
 Est autem, nisi fallor, illa, quam alloquitur Juno apud Maronem:

Hunc mihi da proprium virgo fata nocte laborem. SCALIG.

Ennius in Epicharmo, opinor, dixit Minervam corpore prognatam Tartarino:

Corpore tartarino prognata paluda virago,

Quoi par Imber, Ignis, Spiritus & gravis Terra.

Tartarino autem ibi est forti & valido, ut in illo Virgiliū:
Tartaream intendit vocem. etsi tartarino cum dixit Ennius, horrendo & terribili Verrius vult accipi, a Tartaro, qui locus apud inferos. *Paluda virago*, est Minerva, cui Græci dederunt cognomen Pallados, ἀπὸ τοῦ πάλλειν τὸ δόρυ, Romani Bellonæ, Ennius Paludæ, id est, paludatæ, ut interpretatur Varro a paludamentis. Quamquam videri potest Ennii *Paluda* eadem esse, quæ τριτογένεια Homeri, quod ad Tritonidem paludem edita primum apparuisset. ut enim *humus facit humidus*, sic *palus paludus*. Ideo nonnulli legunt *prognata palude*, quasi dicat, Minervam palude prognatam corpore esse tartarino, id est, forti, & composito ex quatuor elementis æquabiliter temperatis. POPMA.

lin. 20. *Plato in quarto.*] Significat quartum Platonis librum, qui Phædo vocatur. TURNEB. In τετραλογίας libros Platonis a criticis digestos fuisse, notissimum ex Laertio, scriptore eruditissimo. Iste vero dialogus, quem citat Varro, est quartus primæ tetralogiæ. Ita & poetarum tragicorum dramata digerebant iidem critici, ut Æschyli Agamemnon, Choephori & Eumomides, sunt τετραλογία, quia ejusdem argumenti. Et poetas τετραλογίαις, aut τριλογίαις in sacris certaminibus vincere solemne erat. Plurimumque laudis reportabat, qui τετραλογία vicerat: quamquam & singulari quoque dramate vicisse, non ignoramus. SCALIG.

lin. 21. *In his unum Tartarum appellat.*] Ὁ καὶ ἄλλοθεν καὶ ἐκείνος, καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν ποιητῶν Τάρταρον καλέη-
 κασι. SCALIG.

lin. 28. *Epeum fumificum cocum.*] Cocum fuisse, etiam testatur epigramma, quod legitur apud Athenæum: quod quia ante nos indicavit eruditissimus P. Victorius, non apponam.

Tantum asseram ex Theocrito versus, quos ipse Victorius non produxit, in quibus & lixa quoque inducitur Epeus. Leguntur autem ἐν πελεκυδίῳ Theocriti:

Οὐκ ἐναριθμῖος γεγάς ἐν προμάχοισιν Ἀχαιῶν,
Ἄλλ' ἀπὸ κρανᾶν καθαρὸν νᾶμα κόμιζε δυσκλής.

Loquitur de Epeo. SCALIG.

Pagina 89.

lin. 1. *Lucam bovem.*] Fortasse & scarabæi illi, quos vulgo in Gallia cervos volantes vocamus, *Luca* dicti sunt, non *Lucani*, ut est scriptum apud Plinium lib. 11, cap. 28. Nam ait, Lucanos vocari a Nigidio. Quamquam, ut verum fatear, idem puto esse *Lucam* & *Lucanum*, quidquid refragetur Varro: quia Lucana armenta maxima & validissima olim in Italia fuerunt, teste etiam Lucilio:

*Quem neque Lucanis oriundi montibus tauri
Ducere protelo validis cervicibus possent.*

Quomodo Λαρινοὶ βόες olim pro magnis apud Græcos, ita & *Luca* apud Romanos. Nam primis temporibus videntur Lucas, non Lucanos, populum ipsum dixisse. Quod autem opponit Varro, urfos non dici *Lucas*, sed *Lucanos*, frustra est. nam etiam sine adiectione urfus dicitur. at bos, cum significat elephantem, non sine adiectione dicitur: nam dicitur *bos Luca*. SCALIG.

lin. 4. *Verginii.*] Marg. Scalig. *Vergilii.*

lin. 8 sq. *Id est quadrupedes cornutas.*] Marg. Scalig. *Idem quadrupedes cornutas.*

lin. 12 sq. *Sed luca. Si ab Lucaneis dicta; urfi cur potius Lucani, quam Luci dicti.*] Lego: *Sed luca, neque urfi potius Lucani quam luci dicti.* TURNEB.

lin. 17. *Orator sine pace redit, regique refert rem.*] Iste orator, qui redit ἀπρακτος, est procul dubio Cineas, legatus Pyrrhi regis, quem Senatus pace infecta ad Pyrrhum remisit. Plutarchus in Pyrrho: Καὶ τὸν Κινεαν ἀποπέμπουσιν, ἀποκρινάμενοι, Πύρρον ἐξελδόντα τῆς Ἰταλίας οὕτως, εἰ δέοιτο, περὶ φιλίας καὶ συμμαχίας διαλέγεσθαι. quod ex auctoritate Appii Claudii Cæci fecisse Senatui paulo ante scribit. Qua de re exstant luculenti versus Ennii:

*Quo vobis mentes, rectæ quæ stare solebant
Antehac, dementi sese flexere via?*

Sunt enim ex oratione Claudii Cæci, quam Ennius versibus,

& Plutarchus Græce reddidit, ita ut eadem verba expresse-
rit, cum ait, τοῦ γὰρ ὑμῶν ὁ πρὸς ἅπαντας ἀνδράποῦς
δουλοῦμενος ἀεὶ λόγος; & quæ sequuntur. SCALIG.

lin. 18 sq. Qui enim verba haberet orationum publice adver-
sus eum, quo legebatur, ab oratione orator dictus &c.] Ita scri-
bendum existimo: Qui enim ut haberet orationem, publice ab
universis tum legebatur, ab oratione orator dictus: cum res ma-
jor erat, legebantur. TURNEB. Lego, rationum. Et, Adver-
sus eum, quo legebatur, lego, quo legabatur. Apage correctio-
nes Vertranii, qui belligerabatur legit. Quasi legati non possint
mitti, nisi ad eos, quibuscum bellum esset. Quod omnino fal-
sum est. SCALIG. Emendarim: Verba haberet & orationem:
quæ fuit vetus formula. Cæsar lib. 2 de Bello civ. Qui ver-
ba atque orationem adversus rempublicam habuissent. Livius
lib. 34: Verba orationemque eos adversus rempublicam habuisse.
POPMA.

lin. 20. Cum res majore ratione legebantur.] Cum res major
erat, eo legebantur, conjectura verisimili. AUGUSTIN. Cum a
republica majore ratione legebantur. SCALIG.

lin. 22. Oratores doctiloqui.] Ἑπταὶ Homero. SCALIG.

lin. 27 sq. Ollus leto datus est.] Festus citat, Ollus Quirisi
leto datus est. M. Cicero 2 de Legibus, Manium jura sancta
funto. Hos leto datos Divos habento. Verisimilior est Pri-
sciani opinio: Varronis, acutior. Ille a Leo, levi, letum du-
cit: Varronis vero mens eo spectat, quod veteres abstine-
bant mortis mentione, ne cogerentur δυσφημεῖν. Itaque ab-
itionem pro morte dicebant, ut Græci οἰχσοῦσαι. Et eodem
modo lethum, quasi λήθη. Et cum aliquem vita cessisse in-
dicarent, non id proprio nomine dicebant, sed tantum hoc,
vixit. Plutarchus Cicerone: Φθγγζάμενος δὲ μέγα, ἔζησαν,
εἶπεν. οὗτω δὲ αἱ Ῥωμαῖοι οἱ δυσφημεῖν μὴ βουλόμενοι, τὸ τεθ-
νάναι λέγουσι. Quæ ratio similis, cum dicebant πλεῖονας ἀπὸ
τῶν τεθνηκότων. Aristophanes ἐκκλησιαζούσαις.

Ἡ γραῦς ἀναστῆκυια πρὸς τῶν πλεόνων.

Glossema νεκρῶν. ubi tamen transpositum est glossema in ten-
tum. Ostendit item sepulcreti appellatio, τὸ πολυάνδριον.
Item mortuos meliori scæva & omine dicebant μακαρίτας.
Horatius, omnes compq̄sui felices, id est, μακαρίτας. Plinius
lib. 28: Cur ad mentionem defunctorum testatur memoriam eo-
rum a nobis non sollicitari? Quæ superstitio & vulgo apud
nos invaluit, & Judæorum etiam veterum commentariis fre-
quentissima est. SCALIG.

lin. 29. *Mensas constituit, idemque ancilia.*] Al. *Menses.* Qui legunt *menses*, spectant ad menses additos a Numa Pompilio, & meliori ordine digestos. Qui vero *mensas*, quod essent mensæ curiales, ad quas unaquæque Curia sua sacra faceret, quæ videntur constitutæ a Numæ: quamquam Dionysius vult a Romulo. Eæ Ancibræ, ab anculando, id est, ministrando, & Assidelæ dicebantur. De quibus forsan Nævius libro 3 belli Pœnici:

At posteaquam avim de templo Anchisa spexit,

Sacra ordine in mensa penatium Deorum

Ponuntur: victimam auream polcræ immolabas.

Citat Probus. Ita autem scripserat Ennius:

Mensas constituit, idemque ancilia primus,

Libaque, fiores, argæos & tutulatos. SCALIG.

lin. 30. *Ab ancisu.*] Vetus codex, *ambecisu.* ita reponit. SCALIG.

lin. 31 sq. *Incisa. Saturnio in carmine.*] Vitiosissime legitur *in Saturnio carmine.* Non enim versus Saturnius est, qui est jambicus hypercatalecticus, sed versus Ennii heroicus: ubi narrabat, Numam mensas sacras, quibus ad rem divinam est opus, & ancilia Saliorum constituisse, eundemque liba instituisse ad rem divinam, & fiores, qui sunt panifices, libarii que vocari possunt. In vetere inscriptione legi, *discipulum fistorum pontificum.* TURNEB. Ita legendum: *Quod ea arma, ut Thracum incisa, ut Saturnio in carmine.* Quod nimirum in Saturnio carmine armorum anciliorum mentio fuerit. Alioqui ineptum erat, Heroicum sequentem vocare Saturnium, qui est hexameter. SCALIG. Pro *Saturnio in carmine* marg. Scalig. habet, *item alibi, lib.* Forte: *Incisa, ut Saturnio in carmine incisa:* quam vocem etiam reponendam puto lib. 4 illo in loco: *Incisa ab eo, quod insecta cara, ut in carmine Saliorum est Incisa.* Utitur autem testimonio carminis Saturnii, non quod in eo esset nomen Anciliorum, alioquin vulgo satis notum, sed ut illo comprobet suum etymon: *Ancilia dicuntur,* inquit, *quasi amcisia, ut Incisa fuit in carmine Saturnio.* eo intelligit carmen Saliare, quod conscriptum fuit Saturnio versu antiquissimo, quo olim sua oracula cecinerant Fauni Dei Latinorum, & vates Publicius, & Cn. Marcius ille, cujus duo carmina retulit Livius lib. 35. Postea etiam duces triumphaturi titulos rerum a se gestarum in tabulis votivis, quas in æde Jovis Capitolini figebant, Saturniis versibus soliti perscribere, ut auctor est Atilius Fortunatianus de Arte, his verbis: *Apud no-*

fros autem in tabulis antiquis, quas triumphaturi duces in Capitolio figebant, memoriaeque suae titulum Saturniis versibus persequerantur, talia reperi exempla: Ex Regilli tabula Duello magno dirimendo regibus subigendis. Ejus tabulae exemplum posuit Livius lib. 40; sed, ut debuit in historia, deterso squalore verborum, & luxatis numeris carminis Saturnii. Sic enim ibi legendum: Duello magno dirimendo, regibus subigendis caput patrandae pacis hac pugna exstisit Lucii Aemilii M. Aemilii F. auspicio, imperio, felicitate, ductuque ejus inter Ephesum, Samum, Chiumque, inspectante eos ipso Antiocho, exercitu omni, equitatu elephantisque, classis regis Antiochi tanta devicta, fusa fugataque est. POPMA.

Pagina 90.

lin. 3. *Argei sunt e scirpecis virgulteis, simulacra sunt hominum triginta: ex quotannis a ponte sublicio.*] In vetere libro reperio: *Argei sunt e scirpeis simulacra hominum XXIV. ea quotannis de ponte sublicio.* TURNEB. Vetus erat scriptura *e scirpeis*, pro *scirpis*. Ignari homines putarunt aliquid deesse, quasi scripseisset adjectivum. Quare inducenda ea vox. SCALIG.

lin. 6. *Tutulati.*] *Tutulati* sunt, qui in re divina habent in capite tutulum, ut flaminicae & pontifices. TURNEB. Placides id intelligit in Virgilio:

Et caput ante aras Phrygio velatus amictu.

Potest & videri in Statio:

Lanea cui Phrygii coma flaminis. SCALIG.

lin. 7. *In sacris in capitibus.*] Vulg. *In sacris capitibus.* Quasi alia capita haberent, non unum tantum. Legendum *in sacris apicibus*. Idem error lib. 4, ut indicavimus suo loco. Quis nescit, pilea sacerdotum apices vocari? Dionysius lib. 2: *Καὶ τοὺς καλουμένους ἀπικας ἐπικείμενοι ταῖς κεφαλαῖς, πῖλους ὑψιλοὺς εἰς σχῆμα συναγομένους κωνοειδῆς, οὓς Ἕλληνες καλοῦσι κυρβάσις.* Est autem a parte totum. Nam apex proprie erat insigne, id est, fastigium, quale hodie in pileis honorariis Doctorum, quos vocant. Nam totus pileus, vel potius velamenta, flammeum dicebatur. Unde Flamines dicuntur. Idem Dionysius: *οὓς ἀπὸ τῆς φορήσεως πῖλον τε καὶ στεμμάτων (ἃ καὶ νῦν ἔτι φοροῦσι, φλάμια καλοῦντες) εὐτὼ προσαγορεύουσι.* Porro desinebat in conum, unde Apex

Perfius:

——— *secuit Lucilius urbem,*

Te Lupe, te Muti &c.

Item Lucilius ipse, per dialogismum:

——— *quid, hæc cum fecerit?*

Cum ceteris reus una tradetur Lupo.

Non aderit. Ἀρχαῖς hominem & στορχεῖοις simul

Eum privabit. Igni & aqua interdixerit,

Duo habet στορχεῖα. Id maluerit: privabit tamen.

Hortatur ergo hunc Lupum εἰρωνικῶς, ut, relictis minoribus pisciculis illis, ut sunt cordilæ, & saperdæ; tunnos, siluros, & amias immanes pisces confectetur. Manifesto irridet illius capacitatem. *Capto* vero perperam legitur, pro *captato*. Idem mendum in Varronis exemplo ἐπὶ φακῇ μύρον

Nec multinummus piscis ex salo captus

Elops, neque ostrea illa magna captata

Quivit palatum suscitare.

Nam hodie male apud Nonium *capta*. Etiam nos in eodem exemplo *multinummus* restituumus, ut in libris de Re rustica, *multinummi* muli. SCALIG. Fortasse primus versus non coniungendus cum sequentibus. Nam non est hexameter; ut legendum sit:

Thunno capto corvum excludendum foras.

Videtur enim proverbiale fuisse antiquis. Amphipis comicus:

Ὅστις κορακῖνον ἐσθίει θαλάττιον

Γλαύκου παρόντος, οὗτος οὐκ ἔχει φρένας. IDEM.

Versus corruptissimi, qui ita videntur posse emendari:

——— *thunno capto cordulum excludunt foras.*

Occidunt Lupe saperdæ te & jura filuri:

Sume cete atque amiam.

Illi edones, inquit, capto thunno cordulum pisciculum excludunt: similiter tu, Lupe, cum nequeas famem explere minutis istis obsoniis, saperda, & jure filuri, pasce te piscibus majoribus cete & amia. Notat Lucilius rapacitatem & profundam ingluviem Lucii Lentuli Lupi, quem in Satyris acerbè infectatus est. quin libro primo induxit Deos consilium fecisse, Lupum ut perderent, auctore Servio. ex quo ait Horatius:

——— *famosisque Lupo cooperto versibus.*

Fuit Cos. cum C. Marcio Figulo anno DXCVII. ΡΟΡΜΑ.

lin. 29. *Piscium nomina sunt, eorumque in Græcia origo.*]

Librarius ignarus Græcarum literarum, ut apparet, multum

depravavit hos versus Lucilii, Quod & idem commissum est in versibus Ennii, ἰχθυοφαγικοῖς, qui leguntur apud Apulejum: ubi maxima ex parte piscium nomina Græca corrupta sunt. Quos tamen emendandos relinquo eruditis viris. Id quod fieri poterit ex poetarum macellis: ita voco, qui citantur apud Athenæum piscinarii & culinarii poetæ. Non tamen prætermittam versus, qui adducuntur a Festo, ubi & piscium nomina Græca mirum in modum depravata & luxata sunt; qui ita restituendi sunt:

Muriatica autem video in vasis stanneis.

Bonam naritam, & camarum & tagenia,

Echinos fartos, conchas piscinarias.

Muriatica vocat τὰ παριχηρὰ, quæ in muria Thasia servabantur. Ea ita describuntur in Pœnolo:

Quasi salsa muriatica esse autumantur,

Sine omni lepore & sine suavitate,

Nisi multa aqua & diu macerantur,

Olent, salsa sunt, tangere ut non velis.

Narita dicitur ostrei genus, quæ νηρίται a Græcis. Camarum scriptum est uno *m*, veteri consuetudine: etiam apud Hesychium κάμαρον. Tagenia, sunt pisces, qui & ταγνιστάι, qui & ipsi ἐν ἄλλῃ ἐμβαφθέντες ἐπὶ νηδράκιζοντο. Vide Athenæum. Echinos fartos vocat, qui farciebantur, hoc est, saginabantur in vivariis, sicut conchas piscinarias, quæ in piscinis. Atque adeo Muriaticorum nomine Plautus pisces omnes eos, qui ab eo enumerati sunt comprehendit. Et ne dubites de hac correctione, audi, quæ Plin. lib. 31, cap. 8 de ea rescribit: Sic halex, inquit, pervenit ad ostreas, echinos, urticas, camaros, mullorum jecinora: innumerisque generibus ad saporem gulæ capit sal tabescere. Satin' aperte eosdem pisces inter muriatica (id enim est halex, τὸ τὰριχος) recensuit, quos Plautus? Quare tam boni versus in situ & squalore relinquendi non erant. SCALIG.

lin. 30. Quæque cæruleo freto orta nare capta.] Lego hunc in modum:

—— cava quæque in

Corpore cæruleo cæli cortina receptat.

Tantum e celo cæli feci: & in libro antiquo dubium erat lineamentum primum, & ambiguae inter *c* & *i* figuræ. Hoc versu Ennius hemisphærium cæli cortinam appellavit, de similitudine cortinæ Apollinis, quæ, ut ait, nomen habuit a corde, quod inde primæ sortes existimatæ. TURNEB. Hic placet Ita-

lis deesse quædam. Sed eos decepit perturbatus sensus: quem si aperuero, ostendam, hic nihil deesse. Cum ita legendum sit: *Quaque freto cava caruleo cortina receptat. Cortina dicta, quod &c.* Intelligit ergo Ennius, quæcunque continentur ὑπὸ τῆ οὐρανὸς ἐκένη, ut loquuntur poetæ. Vereor autem, ne cum aliis, quos supra posuimus, coniungendi sint:

Corpore Tartarino prognata Paluda virago,

Cui par imber, & imbris spiritus, & gravi terra

Quaque freto cava caruleo cortina receptat.

Freto caruleo. Ita περιφραστικῶς vocat cælum propter agitationem. Idem apud Nonium:

Craffa polvis oritur, omnem pervolgat cali fretum. SCALIG. Scribendum:

Quaque caruleo freto cortina receptat, Cava.

Nam verba Ennii usurpat tantum, quæ ita possunt redigi in numeros:

Quaque freto cava caruleo cortina receptat.

Cortina erat operculum tripodis Delphici Apollinis, ex corio Pythonis serpentis, cûsus forma similis mensæ rotundæ, ad quam affidens Phœbas rapta vaticinabatur: dicta quasi cortina, non a corde, ut Varro existimat. Sed & ipsum tripodem significabat, id est, vas ingens, ex quo oracula credebantur exire; sicut apud Græcos ὄλμος, & tripodem, & ipse integumentum denotabat. Virgilius:

— mugire adytis cortina reclusis.

Hinc varia notio hujus vocis. nam & mensæ æræ, factæ ad formam illius operculi tripodis, appellantur *cortina*, eædem *Delficæ*: & vasa similia tripodi Delphico, in quibus pigmenta coloresque coquuntur sufficiendis lanis. Apud poetas vero etiam licentius, capacitas convexa & intesta vocatur *cortina*, ut Ennius hic de æthere. Virgil. in *Ætna*:

Carminesque irriguo magni cortina theatri,

Imparibus numerosa modis cadit arte regentis. POPMA.

Pagina 91.

lin. 2. *Cortina.*] Τρίπους & λέβης. Ea est proprie, in qua lana suffecta succos ebibit. Ab eo usus est metaphora Cor. Tacitus in dialogo, cum ait, in *Cortina* esse. Id contrarium est ei, quod Græci δευσοποιον vocant. Quæ enim in cortina sunt, nondum penitus imbiberunt succum. *At hercule,* inquit, *pervulgatis jam omnibus, cum vix in cortina quisquam*

afflatus, qui elementis studiorum etsi non instructus, ac certe imbutus sit, &c. Non multum abest, quod dixit Lucianus, *ψαῦσαι λέβητος*, Bis accusato, εἰσι δὲ οἱ καὶ μόνον ψαύσαντες ἐκτοσδε τοῦ λέβητος ἄκρῳ τῷ δακτύλῳ, καὶ ἐπὶ χρισάμενοι τῆς ἀσβόλου, ἰκανῶς οἴονται καὶ οὕτω μεταβεβάφθαι. SCALIG.

lin. 3. *Ea a corde.*] Ego puto a rotunditate, quod, ut cortes, ita hæc rotunda esset. Cato in Originib. *Mapalia vocantur, ubi habitant. Ea quasi cortes rotundæ sunt.* Sic ὁλοῖτροχοι λέβητες ab eadem ratione dicti, si bene memini. SCALIG.

lin. 5. *Quin inde invictis sumserunt perduellibus.*] Repetio in antiquo exemplari: *Quid unde invitis sumserint perduellibus?* quod & adscribendum putavi. TURNEB. Locus mendosus. Puto legendum:

Vindictam victis sumserunt perduellibus. SCALIG.

lin 12. *Quattuor.*] Marg. Scalig. *tribus.*

lin. 14 sq. *Stella, quæ vespere oritur, a quo etiam Opilius scribit vesperum. itaque dicitur, Alter vesper adest.*] Opilius verborum enodator antiquorum fuit. is a stella, quæ vespere oritur, tempus vespertinum, ipsamque vesperam, vesperum vocari credidit. At vero apud Catullum alia significatione dicitur,

Vesper adest juvenes.

Intelligitur enim ipsa stella. Atque hic sensus erit editiones sequenti. Nam libri manualis literaturæ habent, *a quo etiam Opilius scribit vesperum.* quod de stella liquido perspicueque intelligetur, non de suprema tempestate. quo sensu & in Catulliano cæso erit accipiendum, aliudque quiddam significabitur, quam tempus primum noctis. TURNEB. Vulg. *A quo etiam Turpilius* &c. Indubitanter lego: *A quo etiam Turpilius scribit Vesperam.* Itaque dicitur alterutrum. *Vesper*, id est, quem dicunt Græci ἑσπερον. Non possum non multum conqueri de correctorum audacia, qui hunc auctorem jam per tot secula ægrum, multis porro vulneribus confecerunt. Quod tamen dictum velim sine ulla animi asperitate & malevolentia. Nam quid eos movit, huc vocabulorum monstra infercire, quæ ipsi nesciebant? Ubi enim δῖεσπερον suum invenerunt? Cur, si nesciebant quid esset, tamen quasi aliquid esset, huc intruserunt? Sed de his satis, ne περὶ σκιάς ὄνου. Legendum vero *vesperam*, ut jam admonuimus. Plautus:

Si mediæ nox est, sive prima vespera.

Nonius, *Vespera* feminino genere: *Turpilius Dotata. Ma-*

nus meas vespera oriente clanculum Ferri ad speciem declino. ita lego in Nonio. SCALIG.

lin. 16. *Quem dicunt Græci δίσσπερον*] Eam stellam, ut libri sanctiores loquuntur, Græci vocant Δία ἐσπέριον. TURNEB.

lin. 17. *Patrem suum optimum, appellat supremum.*] Ita explebitur Saturnius versus:

Jovem, patrem suum optimum, appellat supremum. SCALIG.

lin. 19. *Solis occasu diei suprema tempestas esto.*] E Gellio scribendum: *Sol occasus suprema tempestas esto. TURNEB.*

lin. 22. *Decem annos.*] *Duodecim annos.* utrumque ex libris. AUGUSTIN.

lin. 26 sq. *Ea enim Merces dicitur Græce λάτρον, καὶ σάτρον.*] Scribendum, omnibus approbantibus & scripturæ gratulantibus: *Ea enim merces, quæ Græce dicitur λάτρον. TURNEB.*

lin. 27 sq. *Ab eo veteres poetæ nonnunquam milites appellant latrones.*] Ennius Annali primo:

Hæc occasus ubi, latrones dicta faceffunt.

Idem alibi:

——— *fortunas equas cepere latrones*

Inter se memorent. —

Quæ tamen verba apud Nonium luxata & depravata reperies. Ut λάτρον latronum, sic stips, stipatorum eis nomen fecit. SCALIG.

lin. 29. *Quod item.*] *Quod itent, non nemo. AUGUSTIN.*

lin. 30 sq. *Risi egomet Cassabundum ire ebrium.*] Ennio in libro juratissimæ fidei versus iste tribuitur. *Casabundum* autem, non *cassabundum*, hac de causa scribendum censeo, quod a *cadendo* deducitur a Varrone: vel, ut melius origo intelligatur, quod a *casare* proficiscitur. TURNEB.

Pagina 92.

lin. 1. *Diabathra in pedibus habebat, & erat amictus epicroco.*] Dicitur de homine, culum muliebrem & molliorem gerente. nam & diabathra, muliebria erant calceamenta, & color croceus in vestitu viris erat indecorus. TURNEB. Ita conjunge:

——— *risi egomet casabundum ire ebrium:*

Diabathra in pedibus habebat, atque amictus erat epicroco. Mirum ni ex Lycurgo Nævii. SCALIG.

lin. 4. *Lanam carere.*] Ubi hodie in Plauti exemplaribus le-

gitur, *lanam carpere*, M. Varro sine controversia legit, *carere*, quod est purgare, ut interpretatur. quo vocabulo usum etiam dicit Nævium in *Commotria*: sed & ultro ipse ita mox usurpat. TURNEB. *Carere*, vetus verbum pro *ξαίνειν*. Unde & Carduus, & carminare. Quare perperam hodie in *Menæchmis* legitur, *carpere*, cum & Nonius quoque *carere* retineat. Carere vero sine dubio *παρὰ τὸ κείρειν*, *ἐκαρον*: non ut Varro. SCALIG.

ead. *Cosmotria*.] Marg. Scalig. *Æmathia*.

lin. 7. *Cum caret eo, quod in ea est nequam. Est lana, quam in Romulo Nævius appellat Oscan, ab Osceis.*] Pro *est nequam*, quidam, *hæret. alii, est. Nequam est lana.* AUGUSTIN. Vetus lectio: *Cum ex ea carent, quod in ea hæret, neque est lana. quæ in Romulo Nævius appellat osca, ab Osceis.* Purgamenta & sordes lanæ per contumeliam & injuriam summam Oscanorum, qui obscœni habebantur, *osca* Nævius appellavit, ut Varro interpretatur. Loci hujus scripturam interpolant multi, aliique aliter evulgant: est qui scribat, *quod in ea est nequam, est lana.* est qui secus, *nequa est lana quam.* hæc excogitata & commentitia lectio; si cui probetur, significabit nequa lana spurcam & impuram, quæ non sit aliqua, id est, alicujus pretii. Nam Sosipater *nequa* dici pro *nequam* docet. TURNEB. *Oscan lana*, eadem & solox lana, *οἰούπος, καὶ οἰσπάτη*. Lucilius:

Pascali pecore, ac montano, hirtu, atque soloce.

Pascale pecus τὸ εἰκαῖον, καὶ νομαδικόν, ut pascales gallinæ. Alii legunt *passales*, id est *εἰκαῖους*. passim τὸ εἰκῆ. Montanum, id est, sentum & squalidum, qualia in montibus pecora. A quo ὄρεινόν ἱμάτιον ex lana squalida, & non carminata. Pollux: Τὸ δὲ ἀκναμπτον ἱμάτιον οἱ μέσοι κωμικοὶ, ὥσπερ ἐν ὄρει εἰργασμένον, ἥτοι οὐκ ἐγναμμένον, καλοῦσιν *Hirtum* itidem vocat squalidum. Columella: *Diffimilem rationem possidet hirtum, atque Tarentinum.* Vir eruditus Beroaldus putat, idem esse Tarentinum & hirtum, magno fane errore. Quis nescit, ita loqui Latinos? Diffimilem naturam pecus habet atque homo. Plautus: *Illi sunt alio ingenio atque tu.* Ergo pecus montanum, pascale, hirtum, atque solox opponitur μαλακοῖς προβάτοις, qualia erant in agro Tarentino, quæ, ut mollioris velleris essent, pellibus tegebantur. Ab eo dixit Horatius *pellitas oves Galefi*. Polybius in excerptis lib. 9: ἔχων πρόβατα μαλακὰ τῶν εἰδισμένων περὶ τὴν πόλιν τρέφεσθαι. Interpres inepte vertit debiles. Ælianus in Epistolis: Τὴν οὖν τὴν τὰ μαλακὰ ἔρια ἦν ἐπαινῶ πρὸς σέ, παρ' ἐμοῦ πρόσκειται.

M. T. Varro. Vol. II.

O

In Laertio dicuntur πρόβατα δέρμασιν ἐσκεπασμένα. Columella vetat oves pellibus amiciri festis diebus. Hæ pecudes, quia tenerrimis pascuis alerentur, dicebantur apud Rhodios διακαλαμόσαρκες, ἡγουν τὴν καλάμην τῶν σπερμάτων ἐπιβοσκόμεναι. *Luxuriam segetum summa depascit in herba.* SCALIG. Recte libri veteres: *Neque est lana.* Carminari dicitur lana, inquit, cum caret spurcitia, neque jam amplius est sordida & impura, quod genus lanæ Nævius vocat Oscan, ab Oſcis populis Campaniæ, qui obſcœni habebantur. Alii mutant: *Nequam est lana.* frustra. POPMA.

lin. 10. *A gerra.*] Γέρρα, crates. Etiam fascinos & pudenda interpretatur Nonius. Hesychius: Γέρρα, τὰς σκηνὰς, καὶ τὰ ἀνδρῶα καὶ γυναικῶα αἰδοῖα. SCALIG.

lin. 13. *Adscriptivi.*] Varro de Vita pop. Rom. lib. 3: *De adscriptivis, cum erant attributi Dŕcurionibus & Centurionibus, qui eorum haberent numerum, accensi vocabantur. Eosdem etiam quidam vocabant ferentarios, qui depugnabant pugnis, & lapidibus, iis armis quæ ferrentur, non quæ tenerentur.* id est, τηλεβόλοις βέλεσι, καὶ οὐ σχεδίοις, καὶ σταδίοις, ἀγχεμάχοις. SCALIG.

lin. 14 sq. *Militibus; id est, si quis eorum deperisset. In Trinummo, Nam illum tibi ferentarium.*] Lego: *Militibus, si quis eorum deperisset: & nam illum tibi ferentarium.* Ac videtur ferentarium amicum potius dixisse Plautus, qui subsidio & auxilio futurus sit, quam quomodo Varro interpretatur, qui inanis & sine fructu sit. Sed Varroni tamen vix reclamare audeo. TURNER.

lin. 18. *Arma, quæ ferrentur, ut jaculum.*] Τὰ τηλεβόλα, ut jam diximus. SCALIG.

lin. 21. *Ubi rorarii estis?]*
 ——— sequimini

Me hac sultis legiones omnes Lavernæ. Ubi rorarii

Estis? En sunt. Ubi sunt accensi? Ecce. —

prius membrum invenies apud Festum. SCALIG.

lin. 24. *Potest id ab arbitrio.*] Varro vult accensos dictos ab arbitrio: quod Censere olim significaret arbitrari. Sic de Vita pop. Rom. Itaque quod hos arbitros instituerunt populi, Censores appellarunt. Idem enim valet censere & arbitrari. At Rerum humanarum lib. 20: *Consules ac Prætores qui sequuntur in castra, accensi dicti, quod ad necessarias res acciantur, velut accensiti.* Ubi vides inconstantiam Varronis. Quare ita obicurum hunc locum, unde satis digne non se extricavit

Vertranius, legito: *Potest id ab arbitrio ejus (nam inde arbitrium) cuius minister.* Accensus, inquit, potest dictus esse ab arbitrio ejus, cuius minister. Nam arbitrium inde est, nimirum a cenfeo: quod verbum illud Cenfeo, & Arbitror idem poterat ac valebat, ut idem scripserat Rerum humanarum libro 20. Neque Itali, neque Vertranius, audiendi sunt, qui aliter legunt. SCALIG.

lin. 25. *Nam inde.*] *Nam id est.* ex conjectura. AUGUSTIN.

lin. 26. *Pacuvius Deum triportenta in Mercatore ponit.*] *Locus mendosus.* & quæ sequuntur, Plauti sunt, non Pacuvii. AUGUSTIN. Post verba *Deum triportenta*, hiatus est. Neque mendum est, sed lacuna. SCALIG.

lin. 27. *Dividia est.*] *Dividia* ὅστις, scribendum. AUGUSTIN.

lin. 28. *In Corollaria.*] *Corollaria*, στεφανόποιλις. Est autem fabula Nævii, ut citatur a Sosipatro. Versum autem illum, quem intelligit Varro, est hic:

Dividia mihi fuerunt te absuisse desido.

Exstat apud Placiadem interpretem priscarum vocum. Tamen apud illum citatur ex Varronis *Corollaria*, ut verear, ne hic ille versus desideretur. De quo tamen eruditus lector judicaverit. SCALIG.

lin. 29. *Dividia.*] Attius Phœnissis:

Vicissitatemque imperitandi tradidit,

Ne eorum dividia discordes dissipent

Disturbent tantas, & tam opimas civium

Divitias. —

Hæc nos non solum correximus, sed etiam divulsa conglutnavimus. Tamen tantum Euripides dixerat:

Ευμβάντ' ἔταξαν, τὸν νεώτερον πάρος

Φεύγειν ἐκόντα. —

Quid vetat & alia conferre? Intelliges, quantum variavit ab eo, quem vertendum susceperat. Euripides enim:

Σκυλεύματ' εἶσω τειχέων ἐκπέμπομεν,

Ἄλλοι δὲ τοὺς θανόντας Ἀντιγόνης μετὰ

Νεκροὺς φέρουσιν ἐνθάδ' οἰκτίσαι φίλοις.

Quam enim recedit ab illis veltigiis?

Ubi nunc vestra mœnia, & omnis saucios

Convixit, ut curentur diligentius.

Illa vero non tam licenter:

— *πολύδακρυς τ' ἀφικόμαν,*

Χρόνιος ἰδὼν μέλαθρα καὶ βωμούς θεῶν,

Τυμνάσιά θ' οἷσιν ἐνετράφην, Δίρκας θ' ὕδωρ.

Nam quædam ex illis hodie exstant:

Delubra calitum, mari sanctitudines.

Et illa satis bene:

— οὔτε γὰρ γέρας πατρὶ

οὔτ' ἔξοδον δίδοντες, ἀνδρα δυστυχῆ

ἔξηγρίωσαν. —

Sic enim vertit:

Incusant ultro, a fortuna opibusque omnibus

Desertum, abjectum, afflictum ex animo expectorant.

Ubi expectorare ex animo, ἐξαγριεῖν, efferare. mirum genus loquendi. Sic apud Ciceronem vetus Tragicus:

Tum pavor mihi sapientiam omnem ex animo expectorat.

hoc est,

Ἐξίσταμαι τε καὶ παραφρονῶ φόβῳ.

Gallice, *mettre hors du bon sens*. Porro in his vertendis satis animum intendit, quæ sequuntur. Euripides:

Σαφῶς γὰρ εἶπε Τειρεσίας, οὐ μὴ ποτε

Σοῦ τήνδε γῆν οἰκοῦντος, εὖ πράξειν πόλιν.

Ἄλλ' ἐκχομίζου. —

Ex Attio separata hæc conjunximus:

Iussit proficisci exsilium quovis gentium,

Ne scelere tuo Thebani valescant agri.

Egredere, exi, effer te ex urbe, elimina.

Quæ data opera hic scripsimus, ut esset, quo interim lectores animum ex tam minutis animadversionibus possint rescire, dum difficultati hujus laboris consulimus, & illam interdum condimus mitioris & jucundioris lectionis voluptate. Non deerunt tamen, quorum palato hæc non faciant; nec mirum: πολλοὶ ἐν Ἀρκადίῃ βαλανηφάγοι. SCALIG.

lin. 31. *Sed quid tibi est? lienes necant.*] *Tibi 'st? lien necat.* Plaut. in *Curcul.* AUGUSTIN.

Pagina 93.

lin. 1. *In Phagone.*] Ejus fabulæ nemo veterum, quod sciam, meminit. Esset Latine *Comedo*, vel *Lurco*, vel *Gumia*, vel *Manduco*, vel *Rapo*. Varro: *Cum hic rapo umbram quoque spei devorasset.* Rapo, id est proprie ἀδνηφάγος. Apud Ulpianum: *Trebatius ait, non esse morbosum, os alicui olere, ut hircosum, strabonem: hoc enim ex illuvie oris accidere.* Ego ἀναμφισβήτητως lego, ut *lurcosum, raponem.* Hoc enim ex ingluvie oris accidere. Ingluviem vocat τὴν ἀδνηφίαν,

ex qua oris graveolentia conflatur, ut in leone notat Aristoteles. Etiam hircosus defendi potest. Est is, cui os ex fœda & detestabili libidine olet. Ejusmodi enim vocabantur Hirci. Catullus:

— & putare ceteros hircos.

Et in dicto Attellanæ:

Hircus vetulus naturam capreis ligurit.

Quo fœditas oris hirsuto & olido seni Tiberio exprobrata est. Item dicebantur spurci, & spurco ore, Græce ἀγέλσεις. Et spurcæ tempestates, Græcis dicuntur ἀσελγείς, ἡγουν σφοδραί. Athenæus: λέπεσθαι, ἐπ' ἀσελγούς καὶ φορτικῆς δι' ἀφροδισίων ἡδονῆς. vocat ἀσελγῆ ἡδονὴν eorum, qui id faciebant. Nam ἀσελγείς illi, qui hoc patiebantur, dicebantur λέπειν. Latine Glubere. Catullus:

Glubit magnanimos Remi nepotes.

Budæus aliter interpretatur, sed (pace tanti viri dixerim) perperam. Hæc latius a nobis dicta sunt, ut totum Ulpiani locum illustraremus: quia maximus vir non satis digne inde se explicare potuit. SCALIG.

lin. 3. *In Parasito pigro.*] Ea fuit Plauti fabula: &, ni fallor, Græce λίπαργος inscripta fuit. Priscianus citat ex Plauti Lipargo hæc:

Nil moror mihi fucum in αἵνεο, apibus qui peredit cibum.

Quæ manifesto dicta sunt in parasitum pigrum. Hesiodus:

Τῷ δὲ θεοὶ νουθετοῦσι καὶ ἀνέρες, ὅσκειν ἀεργῶς

Ζῶν, κηφνέσσι καθεύροις ἱκελὸς ὁρμήν.

Οἷτε μελισσάων κάματος τρύχουσιν ἀεργοὶ

*Εσδόντες, &c. SCALIG.

lin. 4. *Trames.*] A trameando, quod scilicet transversæ scandant vias rectas. Ab eo Plautus Mostellaria videtur dixisse, *Ambo postes ab infimo trames secat*: quod, qui cæsi sunt intempestivi postes, diffundi solent, & hiare. Sed mihi diligentius consideranti videtur legendum *tarmes*. Is est Vitruvio, qui Σπι- Græce vocatur, ut intelligat vermiculatos, & Σπι-πιδέστους. Jam secare, & cædere aptum verbum ei rei. Lucilius:

Lana opus omne perit, squalor, tinea omnia cadunt.

Nam Græce κόπτειν, ut κόπτεσθαι ὑπὸ σέων. Aristophanes. *Lyfistrata*. Et Theophrast. *ιστορ*. lib. 4: Κἄν εἰς ἱμάτια τεδῇ τὸ μῆλον, ἀκοπα διατηρεῖ. Itaque puto *tarmes*, non *trames*, legendum in Plauto. SCALIG.

lin. 5. *In Fugitivis.*] Putant esse comædiam Plauti: sed

falluntur. Est enim Turpili, quæ alio nomine inscripta erat Leucadia. Translata est ex Alexide, qui subinde citatur ἐν Λευκαδία ἢ δραπέτας. SCALIG.

ead. *Age, euge specta &c.*] Lego: *Age, age specta: vide vibices quantas. Jam inspexi: quid est?* Est quadratus jambicus. SCALIG.

lin. 6. *Vibices.*] Ἰβικας Græci vocant στρυμὰς. Hefychius. Inde vibices. SCALIG.

lin. 7. *Excitatum verberibus corpus.*] Hinc Plautus vibices vocat prægnantes plagas. SCALIG.

ead. *In Cistellaria.*] Infinitis prope locis Plautum in Cistellaria citant grammatici: cum tamen, quæ ipsi adducunt testimonia, desiderentur in ea, quæ hostie exstat, ejus nominis fabula. Unde quidam pro Clitellaria, Sisennaria, aut nescio quid nugarum, substituendum putarunt. Sed non ita faciundum erat. Parvum mendum est, quod hujus fabulæ titulum occupavit. Nam *Clitellaria* pro *Cistellaria* legendum. Facilis vero fuit lapsus, ut in Cistellariam notissimam fabulam degeneraret. Est autem eadem atque ea, quam Græco titulo inscripserat Astrabam. ἀστράβη enim clitella. Sic invenies eundem Plautum citatum in Lipargo, & Parasito pigro: Terentium in Heautontimorumeno, & se ipsum excruciente, ut apud Ciceronem: Cæcilium Nauclero, vel portitore: Obolostate, vel sœneratore: Harpazomene, vel rapta: Hypobolimæo, vel subditio: Laberium Cropio, vel Sarcularia: Belonistria, vel Frugione: Scylace, vel Catularia: Pomponium Hetærisca, vel Prostibulo: Varronem κρομαχίη, vel Caprino prælio. Quæ cum ita sint, jam satis confirmata est ista conjectura nostra, si ad reliqua pergamus. SCALIG. Marg. Scalig. *Nervolaria*. Plautus festivo enumerat vitia & deformitates meretricum in his versibus:

*Non quasi ut hæ sunt hic limaces livida,
Diobolares, schœnicolæ, miraculæ,
Cum extritis talis, cum todellis crusculis:
Capillo scisso, atque excissatis auribus.*

Quorum veterum priores duos Varro hic adducit; tertium Priscianus, ultimum Nonius; & quidem omnes ex Cistellaria. in qua fabula cum hodie non legantur, apparet, titulum ubique corruptum esse. An ergo reponendum *Clitellaria*? quod doctissimis viris placet, & a vulgata scriptura minimum recedit. Sed non est verisimile, Varronem in una pagina eandem fabulam modo *Clitellariam* voce Latina, modo Græce

Astrabam nominare: aut veteres grammaticos, cum *Astrabam* sæpius citent, *Clitellariæ* nomen semper omisisse. Mihi videtur, integram inscriptionem fuisse in fragmentis Festi, in quibus tertius versus adducitur ex Sy.: Forte *Sycolaria* a *sycophantiis*. Ut enim *Nervolaria*, *Frirolaria*, ita *Sycolaria*, a *sycō*, quam vocem Latini usu suam fecerunt. POPMA.

ead. & sq. *Non quasi ut hæc sunt heic, limaces lividæ.*] Versus hic Attii subobscurus, *Non quasi nunc hæc sunt hic limaces lividæ*: quem de meretricibus dictum accipio, quas ad despiciatum limacibus comparari existimo. TURNER. Melius, *sumtuus limaces lividæ*. *Limaces*, a *limace*, ut apparet, quæ folia plantarum, & olera corrodit. Ejusmodi sunt meretrices, quæ miseros amantes καταφαγούσι. A quo illa apud Menandrum meretrix dicitur Αἰξ.

— ἐπεκαλεῖτο δὲ

Αἰξ, ὅτι μέγαν κατέφαγε τὸν ἐραστὴν ποτε Θαλλόν.
Vel potius a limando. Nam Græci quoque τὸ ῥινῶν in eadem significatione usurpant. Ælianus: Καὶ ὁ μὲν τοῦ Μενάνδρου Θήρων (nomen est parasiti) μέγα φρονεῖ, ὅτι ῥινῶν ἀνδρώπους, φάτνην αὐτοῦς ἐλείνους εἶχεν. Ubi etiam eleganter περὶ τῆς φάτνης. A quo dixit Plautus de Parasito, *Recepit se in præsepim suam*. Itaque limaces meretrices, a limando. SCALIG.

lin. 9. *Diobolares, scænicolæ, miraculæ.*] Fortasse cum præcedente versu continuari debent elogia hujus jambici, *Diobolares, schænicolæ, miraculæ*. Ac *schænicolæ* quidem dicuntur, quæ schæno unguentario (sic enim in Varrone legendum existimo) nonnullam odoris gratiam arcesserent; quas in schæno delibutas ipsemet Plautus dixit. TURNER. Sunt ita digerendi versus hi:

*Non quasi ut hæc sumtuus limaces lividæ,
Diobolares, schænicolæ, miraculæ,
Cum extritis talis, cum crotilis crusculis,
Capillo scisso, atque excissatis auribus.*

Quod secundus versus sit ex *Clitellaria*, non *Nervolaria*, ut falso putant quidam, vel hoc uno cognoscimus. In Fragmentis Festi mutilatis, ubi disseritur, quæ sint scænicolæ meretrices, versus hi duo continui citabantur, *Diobolares, scænicolæ, miraculæ, Cum extritis talis, &c.* Priscianus vero citat ex *Clitellaria* illum, *Cum extritis talis, &c.* ergo sunt illi duo ex eadem fabula *Clitellaria*. Quartum vero ex *Clitellaria* adductum inveni: sed perperam, ubique pro *Clitellaria*.

Quem cum ceteris conjungendum esse, nemini dubium esse debet. Quæ quamvis fatis erant ad fidem faciendam sententiæ nostræ: tamen major huic cumulus accesserit, si ea, quæ citantur ex Astraba, cum illis, quæ ex Cistellaria falso pro Clitellaria adducuntur, jungamus. Cujusmodi sunt hæc:

——— *quasi tolleno, vel*

Pilum Græcum reciproces plana via.

Quæ nisi sic biteris, ninium is vegrandi gradu.

Pol ad cubituram, mater, mage sum exercita.

Reliquum, ad cursuram sum tardiuscula.

Quæ non dicam quam conveniunt, sed quam elegantia sunt. Sed enarrandi sunt, quos supra conjunxi. *Diobolares*. Puto fuisse in Græco:

Διώβολοι, καὶ μορμόνες, σχοινοτριβες.

Diobolares. Plautus *Pœnolo*:

Servolorum sordidulorum scorta diobolaria.

Ad verbum esset,

Δουλαρίων οἰκοτριβων κασαλβάδες διώβολοι.

Pacuvius apud Placiadem:

——— *non ego ita fui,*

Uti nunc sunt meretrices diobolares, suam

Quæ nummi causa parvipendunt gratiam.

Dicebantur & βλιτάδες in contemtum. Βλιτάδες, inquiunt grammatici, αἱ εὐτελεῖς γυναῖκες, id est, nugatoriæ mulieres, ut vocat Festus. Plinius: *Blitum iners videtur, ac sine sapore, aut acrimonia ulla. Unde convicium feminis apud Menandrum faciunt mariti.* Plautus: *Lutea, blitæ meretrix.* Apud Catullum:

Non affis facis oblitum lupanar.

Lege:

Non affis facis, o blitum, lupanar.

id est, O blitum, o lupanar, non curas. Lupanar enim etiam vocavit, ut Lucilius:

——— *carcer vix carcere dignus.*

Et Terentius, scelus pro scelesto. Martialis, vitium pro vitiofo. Virgilius:

——— *Et crimine ab uno Disce omnes.*

Crimine ab uno, id est, ab uno reo. Aristophanes: Ἐν κύκλῳ τὰ νοσήματα σκοπῶν, id est, τοὺς νοσηλοὺς. Itaque lupanar eleganter pro meretrice. At alii aliter. Mox *schænicola* legendum. Exstat & in Plauti *Pœnolo*. Sed ibi falso legitur *cænico*.

la. *Miracula*. Φόβητρα plane exprimi puto, & μορμόνας. Nisi intercederet Varronis auctoritas, legerem, *muricola*, pro *myricola*, μυροτρίβαι, vel μυροτρίβες. Possent & *Miracula* esse a miraculis. *Miracula*, quæ nunc digna admiratione dicimus, antiqui in rebus turpibus utebantur. Auctor Festus. Inde Catullus monstra pro eodem dixit: *Sed tu cum copone omnia monstra facis*. — *Cum extritis talis*. In aliis legitur *extortis*. Inter laudes mulierum καλλιπλόκαμος, καὶ καλλίσφυρος. Sicut contra inter vitia, Compernis, & valga, & vatia. Lucilius lib. 17:

*Num censēs καλλιπλόκαμον, καλλίσφυρον ulla
Non licitum esse uterum, æque etiam inguina tangere mammis?
Compernem aut varam fuisse Amphitruonis ἄκοιτιν
Alcemenam, atque alias, Helenam ipsam denique nolo
Dicere. tute vide, atque disyllabon elige quodvis.
Τὴν εὖ πείραυν aliquam rem insignem habuisse,
Verrucam, nævum pictum, dentem eminulum unum.*

Qui erant extritis talis, λαισποδῖαι ab Atheniensibus dicebantur. Quamquam nonnulli dicunt, λαισποδῖας eos esse, qui δρεπαγώδεις habebant πόδας. Ut ii sint, quos Falcones a veteribus vocatos esse testatur Festus. *Cum crotilis crusculis*. Festus legit *crocotilis*. At altera lectio melior. siquidem Crotilum vocabant exile & tenue. Videtur κροτίλος fuisse, ut κατίλος. Inde compositum Succrotilus. Titinnius:

Feminea fabella, succrotila vocula.

Ecce autem inconstantia lectionis. In aliis enim legitur, *todelis crusculis*, etiam in Festo ipso. *Todi*, inquit, *genus avium parvarum*. Et putat ab illis cruscula exilia, & tenuia, todella dici. Sane non caret ratione. Nam simili translatione Eubulus Comicus dixit σκέλη κοφίχου, ab ea minuta avicula scilicet. Ita enim ait:

Ἡ Θεὰν δ' οὐχὶ σειρήν ἐστιν ἀποτετιλμένη;
Βλέμμα καὶ φωνὴ γυναικὸς, τὰ σκέλη δὲ κοφίχου;

Nunc redeo ad Varronem. SCALIG.

lin. 11. *Ab scæno nugario unguento.*] Vulg. *Ab schæno* &c. Nugario potuit dicere, quod toti χλιδῶνες muliebres, quæ vulgo Jocalia vocamus, veteribus dicebantur Nugæ muliebres. Plautus Aulularia:

Ubi nugivendis res soluta est omnibus.

Pollux lib. 5: Καὶ ἄλλους δὲ τινὰς κόσμους ὀνομάζουσιν οἱ κομωδιδῖάσκαλοι λῆρον, ὄχθοιβον, σκέληδρον. Etiam λῆραι,

inquit Hesychius, τὰ περὶ τοῖς γυναικείοις χιτῶσι κεχρυσωμένα. Et in 6 Epigrammatum:

— καὶ λήρων οἱ χρυσοῖ κάλαμοι.

Petrus Victorius reposuit *nugatorio* ex veteris scripturæ auctoritate. Id erit futile, καὶ καταφρονητῶ. ut nugatorias mulieres vocat Festus τὰς εὐτελεῖς, καὶ εὐκαταφρονήτους. SCALIG.

lin. 12 sq. *A quo Aflius ait, Personas distortas oribus deformeis, miriones.*] De personis histrionum monstrosis & deformibus intelligo. quod & de similibus figmentis ridiculis accipi etiam velim. TURNEB.

lin. 13. *Ibidem scrantia, scrupeda, stritabilla, tantala.*] Versus hic, superioribus, ut apparet, adjungendus; sed in scriptorum libris varie conceptus: cujus haud scio, an verissimam sim formulam exhibiturus literatis. Quemadmodum tamen mihi videatur esse scribendus, dicam. Lego igitur: *Scracia, scrupeda, stritabilla, tantula.* Tantulæ sunt parvæ, breves. ut apud Plaut. *Tantula tanta verba funditat.* Scraciæ sunt æque despiciendæ & contemnendæ ac scree sputaque, sic vocatæ quasi *scraciæ*. TURNEB. Lege: *Idem Nervolaria*. *Scranthia.* Veteres excusi habebant, *Idem in ervolaria*. Ex eo igitur restituenda vera lectio. Hoc ita esse testatur & Pius Annotationum suarum cap. 204. Similia convicia in meretrices, ut in superioribus: quod fecit, ut superiores versus ex Nervolaria esse putarint propter affinitatem sententiæ. Itaque hinc eraserunt nomen Nervolaria, quod putarent, id ponendum esse, ubi citatur Cistellaria. *Scranthia*, in nonnullis *Scracia*. Scracere videtur olim dictum τὸ χρέμπεσθαι. Quod verbum & hodie quoque vulgo in Gallia usurpamus. In Nonio & Festo manifesto legitur *Scrapta*. Titinnius Prilla:

Restius mecastor Piculeta Postuma

Letum hodie stratum vidi, scrapta mulieris.

Quare *scrapta*, pro meretricibus, quasi despiciendæ. *Scrupeda*, quæ ægre incedunt, ab eo quod qui per scrupos & lapillos incedunt, difficile ingrediuntur. Quæ ita ægre consistarent, veteres etiam Petrejas vocabant. Ego puto melius esse, ut dicamus, Plautum, cum hæc ex Græco transferret, Græca quædam vocabula reservasse. Itaque *scrupedas*, quasi *crupedas* dictas, ut tritavus, stritavus, &c. κρούπεδα enim, quæ & κρούπεζα, Græce dicuntur sculponeæ. A quo homines duris pedibus & ligneis vocabantur κρούπεδοι & κρούπεζοι: quia κρούπεδα, inquit Hesych. σανδάλια, καὶ ὑποδήματα ξύλινα μεθ' ὧν τὰς ἐλαίας πατοῦσι. Deinde τοὺς κρούπεδους

interpretans, θέλει οὖν, inquit, δηλοῦν τοὺς τραχεῖς πόδας ἔχοντας. *Sritabilla*, in nonnullis *stritipella*. Eæ erunt, quæ stringunt cutem, & rugas in facie extendunt. Itaque ad id fiebat τετάνωθρον, ut vocat Dioscorides: quod Latine tensipellium. Titinnius:

——— *tensipellium*

Inducis: rugæ in ore extenduntur tuæ.

In aliis legitur *stritivella*, ut apud Nonium. Erunt, quæ psilothro, pumice & vossellis crebro utuntur ad cilia castiganda, & ceteros pilos evellendos. Vel quæ calamistrorum nimio usu pellem adurunt. Propterea dicebantur Incoctæ mulieres. A qua ratione, qui vibrabant capillos, homines molles & effeminatos vocat Strabo καπυριστῆς lib. 14. SCALIG. Magis placeret *seracia*, *serupeda*. *Seracia* est, quæ molesto & difficili strepitu trahit screatum: cujus causa corpus siccum & aridum, id quod in feminis damnatur. Catullus in Furii novercam:

Atqui corpora sicciora cornu,

Aut si quid magis aridum est, habetis.

Scrupedam Aurelius Opilius putabat dici velut scauripedam, a scauro pede, qui est in vitio. Horatius:

Balbutit scaurum pravis sultum male talis.

Juventius Comicus quasi *erucipedam*: quod pedibus curtis repat potius, quam incedat, more erucæ, quæ cum multis pedibus ad frondes & olera erepit, a quo etiam nomen habet. Valerius Cato a pede & scrupæ, quæ habet pedes scabros & duros in modum lapillorum, qui appellantur scrupi. *Sritabilla*, quæ ægre pedibus insistent. id enim est stritare, a quo stritillo, ut a conscribo, conscribillo, apud Catullum & Varronem. *Tantula*, parvæ, breves, ut Plautus: *Tantula* tanta verba fundit*. Cæsar de Bello Gallico lib. 2: *Homines præsertim tantula statura*. POPMA.

lin. 14. *Ab screando Serancia sic adsignificat.*] Videretur Varro *seraciam* explicare siccam. Nam in eo videtur legendum, *Seracia siccam significat*, vel *exsiccam significat*. Nam cum sicæ sunt & arentes fauces, magno & difficili strepitu & roncho veluti troclea screatum trahimus. *sic adsignificat*, tamen non muto, TURNEB. Vulg. *Ab exscreando serancia: sic adsignificat*. Lego: *Ab exscreando: serancia siccam significat*. Ariditatem in corporibus mulierum notat etiam Plautus in Curculione:

Tibi qui screanti, sicca, semisomnæ offert porionem.

Et in Epigrammate:

Quæ succo caret, ut putrisque pumex:

Nemo viderit hanc ut exscreantem.

Quam pro sanguine pulverem scobemque

In venis medici putant habere.

Hic ergo siccae mulieres, quæ tussiendo & exscreando exhaustæ sunt. Unde ille in Milite Plauti vult scortum siccum, succidum: siccum, non tamen succo carens, & exhaustum. Ideo succidum, ut Terentius, succi plenum. Itaque siccam, minime sputatricem. Unde apud Juvenalem repudiatae mulieri inter alias causas repudii hæc præcipua velut fontica assignatur, quod nimium emungeretur:

Jam gravis es nobis, nimiumque emungeris. —

Quas causas repudiata quædam apud Afranium a se rejicit, cum ait:

Vigilans, ac follers, sicca, sana, sobria,

Virosa non sum: & si sum, non desunt mihi

Qui ultro dent: atas integra est, formæ satis.

Sunt enim ex Repudiata Afranii. Etsi scio, in Afranii verbis siccam esse posse pro sobria dictum: ut apud Plautum in Asinaria, & Ciceronem in Academicis sicci homines pro sobriis: sicut contra madidus, & madulla, pro ebrio. Ita etiam ξηρὴν Græce. Pindarus apud Plutarchum περὶ σαρκοφαγίας: Ἰνῶναι τέπειτα αὐγὰ ξηρὰ ψυχὰ σοφώτατα. Et Athenæus lib. 2, ξηρὰν τροφὴν vocat abstemiam. ἐκ τροφῆς ξηρᾶς οὐτ' ἀν σκώμματα γένοιτο, οὐτ' αὐτοσχέδια παίήματα. SCALIG.

lin. 15. *Scrupedam* Aurelius scribit *Auscaripedam*.] *Scrupedam* Aurelius exponebat a scauro pede, vel *scauripedam*. Nam sic lego. *Scaurus* autem exponitur στρεβλόπους & σκαμβὸς σκέλος a vetere critico. Horatius quoque in Sermonibus:

Balbuit scaurum pravis fultum male talis. TURNER.

Transpositio facta est, pro *scauripedam*. Scauri erant homines pravis fulti male talis, ut verbis Horatii utar. Ergo *Scauripedæ* eadem erunt quæ supra, extritis talis. id est, non καλίσφυροι, neque εὐπεῖροι. SCALIG.

lin. 16. *A vermiculo piloso*.] Juventii sententia postulat, ut legatur *Ascaripeda*. ἀσκαρίδες enim sunt illi vermes, quos intelligit. Sed, quod cum bona Varronianorum omnium venia dixerim, lumbrici nusquam in frondibus inveniuntur, sed ἰοῦλοι potius. ἀσκαρίδας perperam Gaza Tipullas vertit. Siquidem Tipullæ, non sunt vermes, sed potius aliud insecti genus, quod semper in rivis & fontibus visitur, summa celeritate

superficiem aquæ percurrrens. Quas vulgus Aquitanum & accolæ Garumnæ Capras vocant. Itaque dicta sunt παρὰ τὰ τῆς. τίς ἐστιν enim τὰ ἔλν, ubi eæ versari solent. Varro:

— levis

Tipulla lymfôn frigidus transít lacus.

Ita enim legendum in Nonio. SCALIG.

lin. 18 sq. *Ex eo ab Attio positum, Incuriosa itaque es; Menalippe? Rejicis abs te religionem? scrupream imponas.*] *Lego: Ex eo ab Attio positum in curiosa. Itaque est in Menalippa, rejicis abs te religionem scrupream pone.* Actius, inquit, scrupream pro curioso usurpavit in Menalippa, cum religionem scrupream dixit, quam post tergum rejiciendam ait. TURNER. Totus hic locus perturbatus est. Ita, meo judicio, legendus est: *Ex eo ab Attio positum pro curiosa: itaque est in Menalippo: Rejicias ab te religionem, scrupream imponas.* Scrupream, ἢ δεισιδαιμον. In Menalippa, legendum omnino, in Menalippo. Nam ex Menalippo Attii sæpe producit testimonia Nonius. Ennius vero scripsit Menalippam, quam vertit ex Sophocle. *Rejicis abs te religionem*, melius, *rejicias*. Rejicit a se religionem, qui omen ad alium transfert. Sicut contra objicere religionem, ἐπιδείδασαι; nimirum ex observatione ominis δεισιδαιμονίαν incutere. Plautus Mercatore: *Religionem illic objecit: recipiam me huc.* Sic Horatius religionem objicit Galatæ profecturæ, ab omine: scilicet ab exemplo Europæ. Suetonius dixit, afferre religionem. *Fuere*, inquit, *qui profici-scenti Othoni moras, religionemque nondum conditorum ancilliarum afferrent.* SCALIG. Attii fabulæ Menalippus & Menalippa, & hæc posterior etiam Ennii. *Scrupream*, asper, & difficilis attréctatu. Ennius Andromeda:

Scrupream investita saxo atque ostreis.

Attius tralatitæ pro superstitioso. Rejice, inquit, a te religionem, quam objecit saga ex observatione ominis illius:

Regina erit tempus, cum hic torris, quem amburi vides.

& transfer in ipsam sagam, nimia & superstitiosa religione alligatam. POPMA.

lin. 20. *Stritabillas, a stritilando. Stritare ab eo &c.*] *Stritabilla* dicuntur non tam ambulantes, quam summo pede vel talo terram stringentes. quod usu venit iis, quibus pedes læsi sunt, vel crura. Non enim planum ponunt vestigium pedis, sed ejus extremo tantum radunt solum, qui iidem pedibus suis ægre stant & insistant. A stringendo deducitur *stritare*:

a stricando *stricillare* per diminutionem: & per eandem iteratam *stricibillare*, vel *stricabillare*, ut a conscribere, conscribillare. unde *stricabilla* sunt appellatæ, ut Varro ait. Nec vero scriptura, quam hic tueor, mea est, sed eorum librorum, quibus hodie folis testimonii (ut placet quibusdam) dictio est. TURNEB. Vulg. *Scritare*. In veteribus excusis *Stritare*. Erit a terendo Tritare & Scritare, ut stritavus: id est, διατριβειν, καὶ βαμβακίζειν. A quo nonnulli Hispani dicunt hodie *Bambanear*. Latini veteres dicebant talipedere. Et Attas, qui ita ægre incederent. Vel potius *Struflare*. Id erit derivatum a Struo. ut in XII Tabulis, *Pedem struere*, est vix pedem pedi præferre, ait Verrius: hoc est, vix γόνυ γονύς ἀμειβειν, diceret poeta quidam. SCALIG.

lin. 22. *Axisia annonam e vili concinna vireis.*] Lego: *Axisia annonam e vili earam concinnant viris.* TURNEB. *Axisia.* SCALIG.

ead. & sq. *Ideo in Sitalitergo idem ait, Mul'eres uxorculavit: ego novi, scio axisias.*] Lego: *Mulier es, uxor, cujam te ego novi: scio axisiosam.* TURNEB. Tu meo periculo pro *Sitalitergo* repone, in *Scythe liturgo*. Hæc fabula translata est ex Antiphane, quem citat Athenæus ἐν σκύθῃ. λειτουργοὶ vero καὶ δημόσιοι ὑπηρεταὶ vocabantur Scythæ. τοξόται, inquit grammatici, οἱ δημόσιοι ὑπηρεταὶ, φύλακες τοῦ ἀστέος, τὸν ἀριθμὸν χίλιοι· οἵτινες πρότερον μὲν ᾤκουν τὴν ἀγορὰν, μέσον σκηνοποιήσαντες, ὕστερον δὲ μετέβησαν εἰς Ἀρειὸν πύργον. ἐκαλοῦντο δὲ οὗτοι καὶ Σκύθαι, καὶ Σπενσίνιοι, ἀπὸ Σπενσίγνου τῆς τῶν πάλαι πολιτευομένων, συντάξαντος τὰ περὶ αὐτούς. Apparet, apud Græcos, Scythas eundem ordinem tenuisse, quem apud nos Germani in stipandis regum & principum corporibus. λειτουργὸς quoque Σκύθης introducit ab Aristophane ἐν ἐκκλησιαζούσαις. Quare vera est conjectura nostra. Et falsus est memoria Festus, qui ex Scythe liturgo (sed & ibi quoque depravata est lectio) citat ea, quæ exstant in Milite Plauti. Sane Scythæ λειτουργοὶ nihil aliud erant, quam Stipatores, & qui vocabantur olim Latrones. Mox *uxorculare*, poterat dictum videri sicut mulierare. Varro, γυνῶδι σεαυτὸν· *Ei rex, & misellus ille pauper amat. Hic ephebatum mulieravit. Hic apud mæchada adolescentem cubiculum pudoris polluit.* tamen video, hanc esse veram lectionem:

Mulier es, uxor. Cuius, vir? Ego novi, scio: axisia es.
Hoc enim convitio irati dimittebant a se mulieres, sicut &

hodie quoque solemus facere in communi sermone. Terentius:

Oh pergin' mulier esse?

Plautus Casina:

Insipiens semper in huic verbo vitato abs tuo viro.

CL I. Cui verbo? M U. I foras: mulier es. —

In Pœnolo:

Tacitius tibi resistam, quam quod dictum est mala mulieri.
Rixanti enim & garrienti dicunt, *Mulier es.* Itaque garrientem mulierem malam vocat: quia videtur fuisse proverbium, *Mulier, cum tacet, bona est.* Idem in Rudente:

Eò tacent, quia tacita bona est mulier semper, quam loquens.

Ex illo:

— γυναιξὶ κόσμον ἢ σὺ γὴν φέρεσι. SCALIG.

Existimarim legendum, *Syneteurgo*. *Συντελετουργός* est actor & effector operis communis: qua voce si Plautus fabulam inscripsit, forte intellexit hominem nequam, qui cum mulierculis operatur res Veneris. Veteres dixerunt *axitiosum* & *axitem*. Festus: *Axitiosi ut factiosi dicebantur, cum plures una quid agerent facerentque.* Axit autem antiquos dixisse pro egerit manifestum est, unde *axites mulieres* sive *Dii* dicebantur una agentes. Glossarium: *Axites, ἀποτελεσματικά.* Dionysius Ateopagita *τελετουργὸν δύναμιν* vocat vim divinam, operantem in sacramentis ecclesiasticis. Omnino autem legendum, *Mulieres uxor calavit*: festive, quod sicut pontifex minor calabat in Capitolium plebem, & quot numero dies a Kalendis ad Nonas superessent, edicebat; ita uxor vocabat mulieres ad conventum, & mariti flagitia evulgabat. POPMA.

lin. 24. *Quas sic Claudius scribit actiosas demonstrari suspicatrices, ab agendo actiosas.*] Reperio: *Quasi Claudius scribit axiciosas demonstrari consupplicatrices, ab agendo axiciosas.* Mulieres rebus divinis deditæ, simpulatrices dicebantur, ut ait Festus. Idem scribit, antiquos Axit pro Egerit dixisse, ut apud Plautum *adaxint*, pro adegerint, in Aulularia reperitur. Axiisque refert esse mulieres in ædibus una agentes, & Axiciosos, factiosos: ut *axies* fortasse Pompejo mulieres sint, quas *axiciosas* Varro vocat, quæ una agunt cum aliis. *Axitas* etiam reperio in antiquo lexico exponi *ἀποτελεσματικός*. Alii hic *actiosas* ubique legunt, & *susplicatrices*, non *supplicatrices*. Nos istam varietatem lectori potius proponimus, quam nostram sententiam interponimus, quam tamen si quis requirat, putem Plautum *axiciosam* scripsisse. Varro autem Claudii non sequitur interpretationem, sed eam affert, quam retulit Festus.

TURNEB. Pro *Claudius* vulg. *Carbilus*. Scribendum; *Aur. Opilius*. Nam *C* hic adhæsit ex fine præcedentis *sic*. SCALIG. Quas abest a libris veteribus. Itaque legerim: *Hic Claudius scribit*. Et fortassis est Servius Claudius, cujus Commentarium quendam citat Gellius lib. 13, & meminit Cicero lib. 1 ad Atticum: *Lucius Papirius Patus vir bonus amatorque noster, mihi libros eos, quos Ser. Claudius reliquit, donavit*. & in epistola ad Pætum: *Ut Servius frater tuus, quem literatissimum juisse judico, facile diceret, hic versus Plauti non est, hic est, quod tritas haberet aures notandis generibus poetarum & consuetudine legendi*. POPMA.

[lin. 27. *Atioſa*.] Vulg. *Axiſa*. Festus legit *Axies mulieres*. SCALIG.

ead. In *Cestione*.] Vulg. *Gestione*. Poterat legi, in *Restione*. Is est Mimus Laberii. Sed Varro æqualem suum non citasset, ut puto. Poterat & *Æschrione*. Ea est fabula Cæcili. Magis placeret *Quæstione*. Eam scripsit Nonius Attellanarum scriptor. Sed hodie desideratur illud testimonium in vulgatis Nonii codicibus libro de Contrariis generibus nominum. Id autem adducit, ut probet, *savies* olim pro *saviere* dictum fuisse. Quare ita repones ex scripto codice, *Suavies, pro suaviere*, Pomponius Munda:

Ego illam non amplectar? ego non saviam? Nonius Quæstione:

Mammas teneas, pedes extollas, congenues, savies.

Ego quoque id enarrabo. *Congenues* dixit, genua jungas. quod obscœnum est. Item illa obscœna, *Pedes tollere, & mammas tenere*. Sed posterius minus animadversum. Plautus Pseudolo:

—— ubi *mamma manícula*

Opprimitur alia: aut, si lubuit, corpora

Conduciplicant. —

Et alibi:

Papillarum horridularum compressiuncula.

Aristophanes Pace:

Τί δ' ἦθ' ὅταν ξυνὸν τῶν τιτθίων ἔχωμαι;

Euripides Cyclope:

Ἦν ἐστὶ τοτὶ τοῦρδον ἐξανιστάναί,

Μαστοῦ τε δραχμὸς, καὶ παρεσκευασμένου

Ψαῦσαι χερσὶν λειμῶνος. —

At ineptus poeta omni abjecta verecundia & majestate herici carminis, illam foeditatem etiam ipsis verbis expressit, libro 4 Argonaut.

Ἀροχάλιξ οἶνον καὶ νέκταρι, καλὰ μεμαρπὸς

Στήδεα παρδενικῆς Μινωίδος. —

Hæc sane explicanda fuerant, quia hæcenus in situ latuerant. Non tamen propterea legerim in *Quæstione*; sed in *Gastrione*, vel, si mavis, *Gastrone*. In veteribus enim diserte excusum est *Gestrione*. Ea fabula versa est ex Antiphane, qui citatur ἐν γάστρωνι ab Athenæo libro 10. SCALIG. Videtur mihi legendum, In *Gastrone*. Gastronem fabulam scripserunt Antiphanes & alii Græci, a quibus Plautus titulum sumsit. POPMA.

ead. & sq. *Cerastibola*, ut de lumbo obcanabis. *Cerastibola Opilius scribit circum coxendices sunt nobis.*] Legendum: *De stribula ut delumbos canabis Chærea. Stribula, ut Opilius scribit, circum coxendices sunt nobis.* Strebula Pompejus ait Umbro- rum lingua appellari partes carniū sacrificatarum. Arnobius lib. 7 fere ut Varro interpretatur, sic scribens: *Non enim placet carnem strebulam nominare, quæ taurorum e coxendicibus demitur.* Etymologiam ei Græcam reddit Varro, a verbo στρέφειν, quod est vertere. TURNEB. *Caro strebola, vitellina est: canabis.* Ita enim legendum mihi videtur. Carnis strebulae meminit Festus: item & Arnobius. *Nonne, inquit, placet carnem strebulam nominare, quæ taurorum e coxendicibus demitur?* Videtur κωλὴ dicta a Græcis, ἡ γοῦν ἀγκύλη ὀστέων. A qua curvatura & versura dicta Strebula. στρεβλὸς enim Curvus & pravus. Unde Stribligo depravata oratio, ὁ σολοικισμός. Videtur esse & quod scribit Hesychius. Κούτταρον, inquit, τῶν ὑπισθιδίων τοῦ βοῦς ἡ σὰρξ ὑπὲρ τὰ ἄρτρα. SCALIG. Lego, *Cerastrebula aut. sunt κρέατα στρέβλα*, carnes strebulae circum coxendices in bobus, a curvatura & versura ita dictæ, auctore Varrone. etsi Festus ait, Plautum in Frivolaria strebulas Umbrorum lingua appellasse partes carniū sacrificatarum. Arnobius lib. 7: *Nonne placet carnem strebulam nominare, quæ taurorum e coxendicibus demitur?* POPMA.

lin. 30. *Scobinam ego illam astutum adrafi.*] Legendum existimo; *Scobinam ego lima astutum abrafi.* Nam Varro limam interpretatur: quod non faceret, nisi ejus poeta mentionem fecisset: quam materiam, & instrumentum, & rem fabrilem dicit. TURNEB.

Pagina 94.

lin. 2. *Grallatorem.*] Nonius: *Grallatores sunt Calobathra-rii* (melius καλοβάται.) *Grallæ enim sunt fustes, qui innituntur.* Varro, *Murium muli scabunt, περὶ χωρισμὸν: Grallato-*

M. T. Varro. Vol. II.

P

res qui gradiuntur, pertica sunt lignea. Ab hominis quoque vi ista agitantur. Sic illi animi nostri sunt. Colla, crura, ac pedes nostri, etiam κινητὰ, sed ab animo moventur. γύπανες, ut puto, a Græcis vocabantur. Pollux: οἱ δὲ γύπανες, ξυλίνων πάλων ἐπιβαίνοντες, ὄρχοῦντο διαφανῇ ταραττίδι ἀμπεχόμενοι. SCALIG.

lin. 6 sq. *Hoc fastitatum Aristoteles scribit in libro, qui inscribitur, Nomina Barbarica.*] Contra librorum testationem omnium gestit animus scribere, νόμιμα βαρβαρικά. Nam, ut opinor, Aristoteles de legibus & institutis barbarorum scripserat, non de eorum lingua: & Varronis verba nescio quid tale demonstrant. TURNEB. *In libro, qui inscribitur νόμιμα βαρβαρικά.* Sic citatur ἐν Τυρρηνικοῖς νομίμοις ab Athenæo. Sed quare in barbaricis institutis & legibus, Præficarum meminerat Aristoteles? Quia Phryges proprie dicuntur Barbari: eorum autem inventum Præficæ, & Nænia. Papinius in Epi-
cedio patris :

Ut Pharios aliæ fissa pietate dolores,

Mygdoniosque colunt, & non sua funera plorant.

Unde Nænia Phrygium vocabulum, Latine Lessus. Pollux: τὸ δὲ νηνιατον, ἐστὶ μὲν Φρύγιον, Ἰαπωνὰξ δὲ αὐτοῦ μνημονεύει. Unde νηνυρίζεσθαι, τὸ θρηνεῖν. Ea canebatur ad tibias, quæ θρηνητικοὶ αὐλοὶ dicebantur. Id quoque Phrygium inventum, ut etiam Catullus vocarit barbaram tibiam. Varro de Vita pop. Rom. lib. 4: *Ibi a muliere, quæ optima voce esset, Pergama laudari: deinde neniam cantari solitam ad tibias & fides eorum, qui ludis Troicis cursitassent. Hæc mulier olim vocitata fuit Præfica usque ad secundum Pœnicum bellum.* In quibus verbis, quæ & corrupta antea, a nobis emendata sunt, & lacera, conglutinata, aperte indicat Varro hunc morem præficarum manasse ex Phrygia in Italiam per comites Æneæ. Statius Thebaidos libro 6, in exsequiis Archemori pueri:

Cum signum luctus cornu grave mugit adunco

Tibia, cui teneros suetum producere manes

Lege Phrygum mæsta, Pelopem monstrasse ferebans

Exsequiale sacrum, carmenque minoribus umbris

Utile, quo geminis Niobe consumpta pharetris

Squalida bisseñas Sipylen deduxerat urnas.

Ubi & de tibie forma indicatur, & primum neniam cantari solitam in funere infantium. A quo, ut puto, quoddam ge-

nus legis puerilis dictum est *Νηνιάτος*. Hesychius: *Νηνιάτος, παιδαριώδης ἄνθρωπος*. Horatius:

Roscia, dic fides, melior lex, an puerorum

Nenia, quæ regnum recte facientibus offert?

Inde *Nenia* dici cœptæ pro frivolis, & nugis. *Nugæ* etiam erant proprie, quæ canebantur in mortuorum laudem. Plautus *Afinaria*:

Hæc sunt non nugæ: non enim mortualia.

Etiam origo id declarat. Nam *Nugæ* *Hebraicum* & *Syriacum* vocabulum. Id sonat mœrorem, sicut *Nenia* planctum eadem lingua. Neque enim *Phrygium* est, quod putant grammatici. In Plauto *Nugæ* & mortualia vocantur carmina præficarum. Gellius: *Vos Philosophi mera estis, ut M. Cato ait, mortualia glossaria: nam qui collegistis & lectitastis res tetras, & inanes, & frivolas, tanquam mulierum voces præficarum*. Ergo *Nenia* *Phrygium* inventum, ut volunt grammatici. A quibus *Cares* quoque id didicerunt. λέγεται δὲ, inquit Pollux, καὶ Φρύγας εὐρεῖν αὐτὸν θρηνητικὸν, ὃ κοχρησθῆναι τοὺς Κἄρας παρ' ἐκείνων λαβόντας. θρηνώδες γὰρ τὸ αὐλημα Καρικόν. Illud vero μέλος Καρικόν, quod canebant ad tibiam, constabat ex trochæo & jambo. Itaque quæ apud eam gentem id canebant mulieres, vocabantur Καρίναι, a natione. Hesychius: Καρίναι, θρηνώδοι μουσικαί, αἱ τοὺς νεκροὺς τῷ θρήνω παραπέμπουσαι πρὸς ταφὰς καὶ τὰ κήδη. παρελαμβάνοντο δὲ αἱ ἀπὸ Καρίας γυναῖκες. Quo titulo Menander & Cæcilius comœdiam inscripserunt. SCALIG.

lin. 12. *Præfatione.*] Marg. Scalig. *Præfatione.*

lin. 13 sq. *Decem coclites, quos montibus summeis ripeis federe.*] Al. *Decem coclites, quos montibus scimus riphæis fodere*. De Arimaspiis intelligo unoculis, qui Riphæos montes incolebant, & auraria metalla fodiebant, quæ rumor erat a Gryphis custodiri, quos Latini picos appellant. Ergo cum in Aulularia scribitur, *Pici divitiis, qui aureos montes colunt*: Gryphi intelligendi sunt. de quibus ita Mela scribit: *Gryphi, sævum & pertinax genus ferarum, aurum terra penitus egestum mire amant, mireque custodiunt, & sunt infestis attingentibus*. TURNEB.

————— *Decem coclites, quos montibus summis*

Ripeis fodere. —

Ques, pro qui, ἀρχαῖσις. ita lego. *Coclites*, quos hic vocat Ennius, sunt Arimaspi, præcipue cum de *Ripeis* montibus agat, in quibus eos constituunt Herodotus, & alii ve-

tores scriptores. Id nos admonuit vir incomparabilis, quem nonnisi honorifice appellare debemus, Adrianus Turnebus. SCALIG.

lin. 15. *Ab oculo Cocles.*] Non dubium est, quin a κύκλω. Sic duplices Græcorum literas desinentes Latini mutant in S. κύκλω, Cocles. αλώπηξ, Æolice Φαλώπαξ, Valopes: quæ deinde volpes, non volipes, ut Varro. SCALIG.

lin. 16. *Quocirca in Curculione est, De coclitum profapia te esse arbitror.*] Non de Romanorum Coclitum familia, sed Arimasps dictum intelligo, qui erant (ut historici scripserunt, etsi, ut existimo, falso) unoculi. TURNEB.

lin. 18. *Quod est apud Cassium, Nocte intempesta nostram devenit domum.*] Lego: *Quod est apud C. Attium, Nocte &c.* Locus enim est sumtus e Bruto Actii. TURNEB. *Apud Cassium*, eodem errore, quo supra. Nam legendum, *apud Attium*. SCALIG.

lin. 22. *Quid noctis videtur? in altissimo cali clypeo temo superat stellas sublime cogens etiam atque etiam noctis iter.*] Versus hi, qui de intempesta nocte anapæstici proferuntur, a duabus personis dicuntur: una interrogat, *Quid noctis videtur?* altera respondet, *In altifono cali clypeo temo superat stellas sublimis, agens etiam atque etiam noctis iter.* Atque hos versus, ut scripsi, ita legendos arbitror, modulo nobis favente, editiones condemnante. TURNEB. Vulg. *Cum nox videtur.* In veteribus excusis: *Quid nox.* Ergo ita & corrigendum & distinguendum:

*Quid nocti videtur? in altifono
Cali clupeo temo superat
Stellas, cogens sublime etiam
Atque etiam noctis iter.*

Coronis anapæstica ex Iphigenia Ennii, quæ est ex Euripidis Græca. Ita enim Euripides:

Τίς ποτ' ἀρ' ἀστὴρ ὁδὲ πορθμύει;
ΓΕΡ. Σείριος ἐγγύς τῆς ἑπταπόρου
Πλειάδος αἰσσαν ἔτι μεσσήρης.

In quibus vides, quid sibi permiserit Latinus poeta, qui non interpres, sed ne imitator quidem esse voluit. Varronem fugit ratio, qui initio quarti libri ait hæc prolata ab Agamemnone: cum sint ex persona senis cum Agamemnone verba facientis. Sunt item & alia, quæ ostendunt, Iphigeniam Ennii versam fuisse ex Euripide, ut illa apud Festum:

Procede: gradum proferre pedum

Nitere, cessas?

Euripides:

Ἄλλ' ἰδ' ἐράσων σὸν πῶδα, γῆρα

Μηδὲν ὑπαίμων.

Quos vero trochaicos adducit Gellius ex eadem Iphigenia Ennii, non sunt ex Græco, sed est ἐπεισῶδιον ab Ennio insertum fabulæ. Ita enim mos est veterum tragicorum & comicorum, pleraque de suo addere præter fabulæ argumentum. SCALIG. Verba sunt Agamemnonis, ut indicat Varro lib. 4:

Quid noctis videtur? In aliis foras

Cæli cluqueo temo superat

Stellas, cogens sublime etiam

Atque etiam noctis itiner.

ad quæ respexit Apulejus in libro de Deo Socratis: *In hoc perfectissimo mundi, ut ait Ennius, cluqueo.* PORMA.

lin. 28. *Tempus designandum.*] Scribo: *Ad tempus designandum.* TURNEB.

lin. 29 sq. *Quod has septem stellas &c.*] *Septemtriones* ait, a Latinis vocari *septem stellas*. Sic a Cicerone appellantur a Tusculan. ita scribente: *Quarum altera, quam nos incolimus, sub axe posita ad septem stellas.* TURNEB.

lin. 30. *Ut Homerus vocat ἑπτάσταν.*] ἑπτάσταν δ' ἔν καὶ ἑπτάσταν ἐπὶ κλησὶν καλέουσι. SCALIG.

lin. 31 sq. *Nostri eas septem stellas, boves, & triones, & prope eas axem.*] Lego: *Nostri eas septem stellas, boves & temonem, & prope eas axem.* Nam mox ostendit, *triones* esse boves, quasi *terriones*; sed et detritum esse censet. TURNEB.

Pagina 95.

lin. 1. *Triones.*] Nævius: — *Trionum hic moderabor rusticus.* Puto Striones prius dictos a stria, quam proscindendo, sulcos faciunt. Sic & ipse Varro in striam jubet sulcos imprimi. Sic Plinius vetat in arando sæpius striare, id est, sæpius iterare stria. quamquam melius alii apud Plinium legunt *strigare*. Ab eo ergo Striones: ut in Tritavus & similibus S, quæ erat adventitia, sic in Strione, quæ nativa erat, perit. SCALIG.

lin. 4. *Valentes, Glebarii.*] Ita vocabant eos rustici. Græcè χαμίνους, ἡγουν εὐπλεῦρους βόας, ισχυροὺς, καὶ εὐισχυεῖς. Hesychius. SCALIG.

lin. 6. *Unde Triones, ut dicerentur a detritis.*] Legendum

arbitror: *Unde triones ut dicerent, et detritum.* TURNER.
Marg. Scalig. *e detrito.*

lin. 10. *Aliquod lumen jubarve in calo cerno?*] Sunt verba Ajacis ex tragœdia Ennii, quæ nomine ejus inscripta est, ut e lib. 5 constat. Itaque quod hic in nonnullis libris est, *Aliquod lumen*, mutaverim in, *Ajax quod Lumen* &c. POPMA.

lin. 15. *Inde hic bene potus.*] Vulg. *Inde bene appotus.*

Inde bene appotus primulo crepusculo

Domum ire capi tramite dextra via. SCALIG.

lin. 18. *In Condalio.*] Ea fuit translata ex Menandro. Is enim laudatur ab Athenæo ἐν δακτυλίῳ. Condalium enim δακτύλιον. SCALIG.

ead. *Tam crepusculo* &c.] Fortasse: *Tam crepusculo fere, ut amens, lampadas accendit.* SCALIG.

lin. 23. *At redito conticinio.*] Lego: *Redito huc conticinio.* TURNER. Marg. Scalig. *I, redito.*

lin. 28. *Reciproca tendens nervo equino concita tela.*] Ita accipiendum auguror: Cum arcus tenditur, sagitta ad nos versus trahitur, quæ mox, dum mittitur, in eam partem, unde trahebatur, redit: idque est, quod reciprocum appellat. TURNER. Erit trimeter Iambicus cum principio ἀπροστιγίδες. Sed melius puto ita concinnari:

Tendens nervo tela reciproca

Concita equino.

Simile apud Sophoclem in Trachiniis:

— ὁ δὲ βακχείας ἀπα

ῥησεν παλίντονα θήβας

τόξα, καὶ λόγχα, ῥόπαλόν τε τιτάσσον.

Reciproca, τὰ παλίντονα. Non tamen affirmem, esse ex illis Sophoclis versa. Quamquam Trachiniæ versæ sunt ab Attio. Ex quibus Cicero 2 Tusculana Herculis jam propemodum depositi exclamationes illas ad verbum ex Sophocle versas adducit. Neque tamen nomen Attii posuit, ut in alteris versibus, quos mox adscribit, non laudat auctorem Attium in Prometheo, qui illos versus scripsit, sed Æschylum, ex quo illi translati sunt: cum tamen esse ex Prometheo Attii, aliquot Nonii & Prisciani indicii cognoscamus: qui illa, quæ existant apud Ciceronem, nominatim ex Prometheo Attii citant. Utraque ergo versiones unius Attii esse, hinc manifesto apparet. Et stilus ipse multo plenior, quam Ciceronis in transferendis poematis Græcis, & aliud seculum redolet, & mehercule longe felicius ingenium poeticum. Quod idcirco admonui, ne

fallantur omnes cum erudito viro, qui in Sophoclem commentaria edidit, putatque, eos versus Ciceronis esse. Nam profecto fallitur. Sed magis accusandi illi, qui cum mordicus teneant, atque adeo pertinaciter sibi persuasuerint, illos esse a Cicerone conversos, in alium errorem incidunt: qui tam magnificos versus improbare audeant, tanquam a Cicerone poetices ignaro, ut ipsi volunt, conscriptos. Qui cum hoc profitentur, procul dubio declarant, quanti futuri essent in hoc genere scribendi, cum, quales sint in existimando, facile appareat. — *Nervo equino*. Tamen Homerus ἀπὸ νευρῆφι βοείας. Hesych. ἰππικὴ τάσις, ἡ νευρὰ τοῦ τῆξου, διὰ τὸ ἐξ ἰππείων γίνεσθαι τριχῶν, οἱ δὲ δωμιγγα νευρῶν ἰππικὴν καλοῦσιν. Etiam Virgilius dixit *pervium equinum*. SCALIG.

Pagina 96.

lin. n. *Quasi cancer solet.*] Ex Pseudolo. Idem est, quod alibi idem ait, imitari Nepam. Intelligit *καρκῖνον λοξοβάταν*, ut in epigrammate Græco. SCALIG.

lin. 12. *Quod ἀνδρὶ μάχεται.*] Crebri sunt in hac licentia ac nimis inveniisti Græci poetæ; sed maxime Euripides: ut de Polynice, quod sit *νεικέων ἐπώνυμος*: de Pentheo, *μη πένθος εισοίση δόμοις*. Æschylus de Prometheo, quod eum oporteat *προμηδέως* ex malis evolvi: de Artapherne nimis putide, quod *φρένας ἔχοι ἀρτίας*. Nam quis sanus Persico nomini etymon Græcum attribuat? Sic Euripides de Thyeste:

— ἐπώνυμα δεῖπνα θυέσται,
ut citant grammatici. & de Apolline:

ὦ χρυσοφγγές ἥλι' ὥς μ' ἀπόλεσας.

Ὅθεν σ' Ἀπόλλων' ἐμφανῶς κλήζει βροτός.

Citat Macrobius. Sophocles etiam aliquando, ut de Ajace. Sed parcius, ut decet sanum & sobrium poetam, & qui sane principem locum in theatro Græco obtinet. In Græcis hoc tolerandum erat: at quis ferat in Ennio? itam in Plauto:

Quid refert mihi Chrysalo esse nomen, nisi factis probō?

Tolerabile, quod dixit Ausonius de Protefilao:

Vixisti quod Trojæ prima futurus eras.

At non ferendum, quod Protefilaum videtur sentire dictum, quod *πρῶτος ἰλάσατο τὸν θεόν*. Cum sit *πρῶτος λαοῦ*: & *Πρωτεσίλαος* similis compositio cum pleonasmō, *ἐλκεσίτεπλος, ἀλκεσίμαρχος*. SCALIG.

lin. 13. *In versu.*] Vulg. *In versum.* At melius, *in versu.* μετερμηνεύσει. SCALIG.

lin. 18. *Jamque auroram rutilare procul cerno.*] Simile in Iphigenia in Aulide:

Ἰσι. λευκαίνει τόδ' ὧς ἦδ' ἡ

λάμπουσ' ἠώς. —

Quod hic λευκαίνειν, non idem est rutilare, sed tamen pro eadem re usurpatum. Albicare dixit Mattius in Mimambiis:

Jam jam albicasset Phæbus & recensatur,

Commune lumen omnibus, voluptasque. SCALIG.

lin. 22. *Rutilæ.*] Russus & Rutilus idem erat: aut certe parum intererat. Cato Originum lib. 7: *Mulieres opertas auro, purpuraque: arfineum, rete, diadema, coronas aureas, ruffea facie, galbeas lineas, pelles, redimicula.* ita enim ille locus legendus est. Quas Varro vocat rutilas, Cato ruffas dixit. Alibi tamen rutilas vocat. *Mulieres nostræ,* inquit, *cinere capillum ungitabant, ut rutilus esset crinis.* Serenus:

Ad rutilam speciem nigros flavescere crines

Ungento cineris prædixit Tullius auctor.

Apud Maronem:

Immundum effætos cinerem jactare per agros.

Ibi Servius, *Dicit,* inquit, *ad discretionem illius, quo mun- tur puella.* Id genus cineris fiebat ex fæcibus vini in cinerem redactis. Idque vocabant Fæculam. Ea dicitur Dioscoridi τρυχ κεκαυμένη. λεπρούς ὄνυχας ἐκβάλλει σὺν ῥητίνῃ, καὶ τρήχας ξανδίξει μετὰ σχινίου ἐλαίου νύκτα ἄλην συγχρισθεῖσα. Conciliabatur ille color & δάψω. Quæ, ut puto, idem faciebat quod Russum, seu Ruscum, genus virgulti. Ab eo dixit Ruffea facie Cato. Vocabatur & σκυτικὸν id genus virgulti: & δάψον nonnulli τὸ σκυτικὸν interpretantur. Cratinus Hipponicum quendam vocavit σκυτικὸν, quod πυρρὸς esset, id est, rutilus. Apparet, Rutilum πυρρὸν εἶναι, Russeum ξανδόν. Apud Catullum ex Apulejo legi debet: *Dentem atque ruffam defricare gingivam.* Russam gingivam, id est, dentes, dicit habere Egnatium: quia eum colorem contraxerat ex lotii defricatione. Lotii vero color ruffus est, maxime οὔρου πεπαλαιωμένου, ut vocat Strabo. Itaque quo plus russam gingivam haberet, eo plus urinæ ebibisse videretur. SCALIG.

lin. 23. *Scortatur, potat.*] Omnes in Terentio uno consensu & conjuratione editiones hodie obsonat exhibent. TURNER.

lin. 29. *Ne quid scortum adhibeatur, ideo ne morticinum.*] *Morticinum.* AUGUSTIN. Ovidius:

Scortea non illi fas est inferre sacello,

Ne violent puros exanimata Deos.

Morticina autem *κατάβρια* dicebantur. Etiam morticinus erat convicium in tetros & exfangui facie homines. Plautus *Perfa* :

Non hercle, si os perciderim tibi, metuam morticine.

Græci vocant *δμητρίσιος* & *δμητρίαχός*. Plutarchus interpretatur *νεκρώδεις*. Ab eo Cadaverosa facies Terentio. Latini etiam vocant *Cereritos*, postea *Cerritos* : interpretantes illud *δμητρίαχός*. SCALIG.

lin. 31. *Scorto.*] Marg. Scalig. *scorteo*.

Pagina 97.

lin. 1. *Multeis nomen &c.*]

———— *Multis nomen*

Vostum numenque ciendo.

Coronis anapæstica. SCALIG.

lin. 3. *Omnia.*] Marg. Scalig. *Omina*.

lin. 4. *Homerus, & aliquotiens Livius.*] Ἡ, καὶ κυανέστιν ἐπ' ὁφρύσι νεῦσι Κρονίων. SCALIG.

lin. 5 sq. *Si unum epityrum edam apud illum esuriens insane bene.*] *Lego* :

Si unum epityrum esuriens apud illum insane edam.

Quam scripturam, ut nihil aliud dicam, certe versus ipse flagitat, qui alioqui conturbatior erit. TURNEB.

lin. 10. *Flexanima tanquam lymphata.*] Ita legendum pro vulg. *Flexaminat aquam lymphatam*. Ex Cic. lib. 1 de Divinatione. AUGUSTIN. Et mancus & corruptus locus. Ita explendus est :

Flexanima, tanquam lymphata, & Bacchi sacris

Commota. —

Ex Pacuvii Teucro, ut citat Cicero. SCALIG.

lin. 12. *Ea Thetis illi mater.*] Scribo: *Ea Thetis illi mater*. Nam quæ Thetis a Græcis appellatur, eam Ennius Thelin vocabat. Varro de Re rust. *Nec continuo his, quas melicas appellant falso: quod antiqui ut Thetin, Thelin dicebant, sic medicam melicam vocabant.* TURNEB.

lin. 14. *Bacchus Liber &c.*] Interpretatur Varro, quod Pacuvius dixerat, ut *Bacchi sacris commota*. Nam *Baccha* in Cicerone pro *Bacchi* male legitur. TURNEB.

lin. 17. *Halcyonis ritu litus pervolgans furor.*] In hoc ver-

su, *litus pervolgans*, est, litus pererrans, obiens, lustrans; ut apud Lucretium:

*Multiplexque loci spatium transcurrere eodem
Tempore, quo cæli pervolgant fulgura cælum.*

TURNEB.

*Flexanima, tanquam lymphata, & Bacchi sacris
Commota, in tumulis Teucrum commemorans meum,
Alcyonis ritu litus pervolgans feror.*

Pervolgant sidera cælum. Lucret. Fallitur Adrianus Junius, qui *pervolans* legit. quæ lectio Vertranio quoque temere recepta est. — *Feror.* Apollonius lib. 4:

— *τηλίδι δ' εἶν*

Λυγροῖσιν κατὰ πόντον ἄμ' ἀλκυόνεσσι φορεῦμαι. SCALIG.

lin. 21. *Ritu.*] Ritus, institutum, ut interpretatur Varro. Castum vocabant etiam veteres, ut apud Nonium. Varro rerum humanarum lib. 1: *Nostro ritu sunt faciunda civilius, quam Græco castu.* In casto Cereris esse dicebantur, qui Cerei operabantur. Festus: *Minuitur populo lustrus, cum in casto Cereris confluit.* Historicus quidam in collectaneis Sudæ, τὰς δὲ μητρώκας παρὰ Ῥωμαίοις, ἢ καὶ πρότερον παρὰ Φρυγί σπουδασθείσας καστέας ἐκάστον μὲνδε ἤγνευε. Varro, & religiones & castus id possunt, ut ex periculo eripiant nos. Hic castus, τὰς ἀγνείας. Ergo in casto Cereris esse τὸ ἀγνεύειν Δήμητρι. Aliter, Pariter facere Cereri. Nonius Attellanarius: — *Sequere me, puriter facias, volo: Igni aqua volo hunc accipere* — —

Hoc annotavi, quia ritus & castus idem, rite & caste τὸ ἀγνῶς. SCALIG.

lin. 23. *Duodecim.*] Marg. Scalig. *Quindecim.*

lin. 25. *Recte perfectis sacreis vult accipi.*] Quid si legamus, *rite perfectis sacreis, recte vult accipi?* Nos tamen aliis id judicandum relinquimus. TURNEB. Ex Attii Trachiniis videtur acceptum. Nam plane est ex illo:

*Αὐτὸν δ' ἐκείνον, οὗτ' ἂν ἀγνὰ δύματα
Ῥέξῃ πατρώῳ Ζηνὶ τῆς ἀλώσεως,
Φρόνει νιν ὡς ἤζοντα.* — SCALIG.

lin. 29. *Latina.*] *Latine.* AUGUSTIN.

lin. 30. *Apud Atilium.*] Apud Macrobius perperam cōtatur Attilius pro Mattius in Mimiambis. Iste vero est, qui integras fabulas ex poetis Græcis vertit. Eum Cicero durum vocat. Miror tamen, cur ille sit a Volcatio non solum in nu-

merum comicorum relatus, sed & Terentio praelatus. SCALIG.

ead. *Cape, cade Lyde, come, conde.*] Vulg. *Cape, cade, lude, conde.* Plautus Curculione: *Cetera rape, trahe, fuge, late.* In Pseudolo:

Rape, clepe, tene, harpaga, libe, es, fuge.

Diphilus apud Clememtem & Justinum:

Ἀρπαξ' ἀπελθὼν, κλέπτ', ἀποστέρει, κύκα,

Μηδὲν πλανηθῆς. SCALIG.

Melius: *Come, tonde.* Venuſta antitheta. Pomponius Proſtibus: *Jamne abierunt? jamne obtundunt? jamne ego sum in tuto satis?* Nonius Præcone posteriore:

——— *tibi cum tunderem labias lubens.*

Sic autem lenones & paraſiti comici docebant adoleſcentes ſuas artes Dare & accipere, palpare & percutere; ut Plautinus Ballio:

— *ubi data occaſio eſt, rape, clepe, tene, harpaga.* POPMA.

Pagina 98.

lin. 2. *Nulla res neque cicurare &c.*] Ira diſtingue:

——— *nulla res neque*

Cicurare, neque mederier potis eſt, neque

Reſficere.

Curare, pro *cicurare*, dixit Nigidius in hiſtoria animalium: *Omne pecus indomitum, habet quiddam in ſe ferum: ſed tamen ea natura eſt, ut curari & domari poſſit.* Sciebat enim, Hipponem, a quo hoc accepit, dixiſſe *ῥαπαεύειν*. Theophrast. lib. 3. ἴſτορ. Καίτοι φησὶν Ἴππων ἅπαν καὶ ἄγριον καὶ ἡμέρον εἶναι. καὶ ῥαπαεύομενον μὲν, ἡμέρον μὴ ῥαπαεύομενον δὲ, ἄγριον. Ut pulchre huc reſpexerit Horatius:

Nemo adeo ferus eſt, ut non miteſcere poſſit,

Si modo cultura patientem accommodet aurem.

Tragicus quidam apud Plutarchum:

Καὶ γὰρ κάπρον φριξαίχεν' οὐ μένον γυνή,

Παῖς δ' ἂν νεογνὸς χειρὶ προſκνήδων νέφ.

Κλῖναι, παλαιſτοῦ παντὸς εὐμαρέſτερον.

Attius:

— *neque vi tanta quiſquam eſt, neque iam ferox,*

Abundans fortunis: neque ullum eſt ingenium tantum, neque

Cor iam ferum, quod non labatur lingua, miteſcat malo.

Neque fera hominum pectora frageſcunt, donec vim perſenſerint Imperii. —

Si non ita continuata erant apud Attium, tamen in illis valde sententia cohæret. SCALIG.

lin. 7. *Cicum.*] Al. *Cicum.* In Hesychio, κικκός, διαχώρησις enarratur. SCALIG.

lin. 9. *Densum cicum non interduo.*] Vulg. *Densum ciccum non inter duo. Interdico*; ut in Captivis: *Dum pereas, nihil interdico dicant vivere.* οὐδὲν διάφορον ποιῶμαι, ἀδιαφορῶ. Tamen apud Plautum hodie in Rudente *interduim* legitur, & leviter lectio immutata est. Sic enim habet: *Eluas tu, an exungare, ciccum non interduim.* Tamen ut citat Varro, *densum ciccum*, est simile illi Theocriti, ἐπὶ ξανὰ μέσσον. Idem alibi dixit, *Pluma non interest.* SCALIG.

lin. 10. *Eccum.*] Marg. Scalig. *Cicum.*

lin. 13. *Evax jurgio uxorem.*] *Evax jurgio Hercle tandem uxorem.* Plaut. in Menæch. AUGUSTIN.

lin. 15. *Effutitium.*] Marg. Scalig. *Effutitum.*

lin. 16. *Hehe.*] In veteribus excusis *heba*, ut sit αἰθεῖ. SCALIG.

lin. 17. *Puella spe.*] *Puella sape*, vir doctus opinatur. AUGUSTIN.

lin. 18. *Heu qua me causa &c.*] Scribe: I

Eheu qua causa fortuna infesta premis me.

Scriptis enim epigrammatia & elegidia poeta ille. SCALIG.

lin. 24. *Apud Lucretium &c.*] *Apud Lucilium:*

Atque aliquos ibus ab rebus clepsere foroque. SCALIG.

lin. 29. *Apud Matium.*] Est Mattius ille, qui & Mimiambos exemplo Herodoti λογομύμου scripsit, & Iliada Homeri transtulit: ut Livius Andronicus, qui ducentis aliquot annis antea Odysseam Homeri Latine verterat. Fuit & doctissimus, & C. Cæsaris amicissimus. Hujus nomen varie depravatum est apud veteres grammaticos. Apud Macrobiū Attilius. Apud Nonium, *Crassus lib. 16, Iliados socii nunc sūt viri.* legendum *Cn. Mattius*:

Nunc socii nunc sūt viri. —

Homerus:

Ἄνδρες ἔστέ, φίλοι. —

Etiā nomine Cassii perperam citatur, ut apud Priscianum: *Nimius Cassius Iliados lib. 23:*

Nam non connivi oculos ego deinde sopore.

Restitue *Cnejus Mænius Iliados lib. 24*, ex illo:

Οὐ γὰρ πω μύσαν ἔσσε ὑπὸ βλεφάροισιν ἐμῶϊα.

Apud Diomedem alio modo corruptum est: *Cn. Atticus 20.*

Iliados. Ille hiat herbam moribundus ore. Puto corrigendum:

Ille hiat at animam moribundior. —

Αὐτὰρ ὁ θυμὸν αἰσθε, καὶ ἥρυγε.

Apud Gellium lib. 6, cap. 6, male *Trimatius*, pro *Cn. Mat-
tius. Dum des vincenti præpes Victoria palmam. ἱλιάδ. ἡ*

— εἰσέκε δαίμων

* Ἄμμε διακρίνη, δῶνδ' ἐτέροισί γε νίκην.

In eodem Gellio diferte *Mattius* legitur, sed pro 13 *Iliados*
scribendum 23 *Iliados*.

An maneat specii simulacrum, in morte, silentium.

ἱλιάδ. †.

Ὡ πόποι, ἦ ῥά τις ἐστὶ καὶ εἰν αἰδαο δόμοισι
Ψυχὴ καὶ εἰδωλον.

Apud eundem recte *Mattius* *Iliad. 21:*

Altera pars acii vitasset fluminis undam.

ἱλιάδ. φ.

* Ἦτερ οἱ ἄλλοι ἀτυζόμενοι φοβέοντο.

Male apud *Priscianum* *Mallius*,

— celerissimus advolat Hector.

— ὁ δ' ἄρ' ἔσδορε φαίδιμος Ἑκτωρ. ἱλιάδ μ. SCALIG.

Idem in *Marg. Apud Marcium vatem.*

ead. & sq. *Corpora Grajorum marebar mandier igni.] Scri-
bendum marebant, ut apparet ex Homero:*

* Ὡς δ' αὐτὸς ἐτέρωθεν εὐκνήμιδες Ἀχαιοὶ

Νεκροὺς πυρκαϊῆς ἐπενήνεον ἀχρῦμενοι κῆρ. ἱλιάδ. ἡ.

SCALIG.

Pagina 99.

lin. 1. *Manducum.] Ego tamen pro manducone, non pro
obfonio, invenio in Attellana Pomponii:*

Magnus manducus camelus cantherius.

Apud *Plautum* *Manducus* est μορμολυκείον, quod in ludis cir-
cumferebatur inter ceteras ridicularias & formidolosas per-
sonas, magnis malis, lateque dehiscens, & clare crepitans
dentibus, in Attellanis præsertim. *Juvenalis:*

— tandemque rediit ad pulpita notum

Exodium, cum personæ pallentis hiatum

In gremio matris formidat rusticus infans.

Intelligit *manducum*: quem magnis dentibus effingebant, ut
dixi. Dentes enim magnos & voracitatem attribuebant no-
cturnis illis terculamentis. Quo nomine factum, ut *Lamiam*
puerorum infantium deglutricem fingerent. Inde *Pomponius*

Hunc locum Titinii habuit in animo Serenus, cum scribebat de fascino. SCALIG.

lin. 13. *Bona scævæ causa.*] Ita etiam Festus: *Scævam vol-
gus quidem & in bona & in mala re vocat, cum ajunt bona
& malam scævam.* SCALIG.

lin. 15 sq. *A quo dicuntur comitia, aliudve quid sit, dici
ave sinistra, quæ nunc est.*] Vulg. *A quo dicuntur comitia,
aliudve quid sit, aut sinistra quæ est.* Lego: *A quo dicuntur
Comitia, aliudve, quod sit aut sinistra, scæva.* Minus prudenter
hic quædam mutata sunt in Romana editione. *Sinistra* dice-
bantur aves prosperæ. Contra, impediens aves aut diceban-
tur Arculæ, ab arcendo: aut Cliviæ, quia difficilia vocabant
Clivia, ad verbum *προσάντη*: aut remores aves, a remoran-
do: aut Inebræ & Enebræ. Eo nomine omne obstaculum in-
telligebatur. Aut alteræ aves: cum alteræ supervenirent, quæ
felici auspicio vitium facerent: aut Volsgræ, quæ se vellen-
do malum auspiciu faciebant. Eas intellexit Statius:

— *Simul ora recurvo*

*Ungue secant rabidæ, plantumque imitantibus alis
Exagitant Zephyros, & plumea pectora cadunt.*

Æschylus Persis:

Μεθύστερον δὲ κίρκον, εἰσαρῶ δρόμον
Πτεροῖς ἐφορμαίνοντα, καὶ χηλαῖς κάρᾳ
τίλλοντα. — SCALIG.

lin. 20. *Quia ego antehac.*] *Cum ego antehac.* Plant. in Ci-
stell. AUGUSTIN.

lin. 24. *Quo de sinu.*] Marg. Scalig. *Quod est mihi.*

lin. 25. *Qui adest, adsiduus.*] In eadem sententia Q. Ci-
cero in libello de Petitione consulatus: *Jam assiduitatis nul-
lum est præceptum: verbumque ipsum docet, quæ res sit. Prodest
quidem vehementer nunquam deesse, &c.* At Plautus etiam jo-
cando extulit verum erymon, in Truculento:

Postidea ego tota tecum, mea voluptas, usque ero

Affiduo. D I. Immo hercle vero accubuo mavelin. SCALIG.

lin. 26. *Ferre quem.*] *Fert qui, doctus vir scribendum pu-
tat.* AUGUSTIN.

lin. 28. *Tanti.*] Marg. Scalig. *facile.*

lin. 30. *Apparet dicere facile est, curare.*] Marg. Scalig. *Ap-
paratum dicit facilem, est curare.*

Pagina 100.

lin. 1. *Decretum est fossure corpora teleis.*] Vulg. *Decretum*

est stare &c. Hic unum testimonium Ennii divulgum est: & ex uno facta duo. Neque id solum erroris admissum, corrupta enim sunt quædam, propter divulsionem ac distractionem duorum membrorum. Quare ita luxata in suum locum restituenda sunt, deinde emendanda: *Decretum est stare corpora telis, quibus concidet fossim obrutus*. Quæ verba non multum absunt a senariorum ordine, & lege. Quamquam eo magis inclinatur animus, ut ista putem ita concinnanda esse:

— corpora telis

Decretum stare est, quibus concidet obrutus fossim.

Stare corpora telis, eleganter, ut idem dixit, *Stat polvere caelum*. Quocirca nihil mutandum. SCALIG. Ennius lib. 6 Annal.

— decretum est fossare corpora telis,

Dum quidem unus homo Roma tota superescit.

Orator sine pace redit regique refert rem.

Quibus versibus indicat, senatum censuisse, bellum contra Pyrrhum regem persequendum, neque deponendum, dum unus homo Romanus superesset. Tum Cyneam legatum, a Pyrrho Romam missum de componenda pace, infecta re rediisse. POPMA.

ead. & sq. *Hoc verbum Ennii dictum a fodiendo.*] Nimirum *fossim*. Ita enim legendum pro vulg. *faxim*. Sed qui lectionem mutant, decepti sunt consuetudine Varronis. Ille enim & nomina, & participia, & adverbia, & alias plerasque omnes partes orationis vocat verba. SCALIG.

[lin. 2. *Apud Ennium.*] Hic ea, quæ sequuntur, perperam divulgata esse, & connectenda cum superioribus, demonstravimus. Quare testimonium aliud Ennii de verbo Mussandi deest: aut illud ex 6 Annali:

Intus in occulto mussabant; —

aut aliud:

Namque decet mussare bonos. —

Utrumque refertur a Sex. Pompejo in Fragmentis. SCALIG.

[lin. 3. *Vocibus concide* &c.] Suspicio, musilum hunc locum ita restitui posse: *Vocibus concidet. faxim, ut obrutus musset. Mussare* &c. Sunt autem verba Ennii ex tragoedia nescio qua. *Vocibus concidet*, ut Plautus Amphitruone: *Ut quisque insliterat, concidit crepitus*. Cicero ad Atticum lib. 1: *Magnis clamoribus afflictus conticuit, & concidit. Obrutus*, stupidus, ab obsoleto verbo *obruere*, quo usus est Afranius:

Non possum verbum facere; obrutui. POPMA.

M. T. Varro. Vol. II.

Q

lin. 6 sq. *Quod minimum est, neque ut ajunt, μῦν facere audent.*] Vulg. — *mu facere audent.* Allusit Lucilius:

Nec laudare hominem quemquam, neque mu facere unquam. Charisius citat. *Mu canum est:* unde dicuntur Mutire: sicut γρῦ, porcorum: unde Grunnire. SCALIG.

lin. 8. *Dii monerint meliora.*] Ex Pacuvii Chryse. Nonius. SCALIG. Idem pro *monerint* in marg. *munera dent.*

lin. 11. *Pipulo te differam.*] Περιχώκειν dixit Aristophanes Equitibus: fictum & ipsum a cantu gallorum, ut & illud a pipatu pullorum.

Ἀπεπυδάρισα μόθωνα, περιεχώκυσα.

Pipare Osce dicebant, pro eo quod est ejulabunde conqueri. Ab eo cocus iste in Aulularia pipulo differre dixit. Pro quo erat in XII Tabulis Obvagulari. *Cui testimonium defuerit, is tertius diebus ob portum obvagulatum iio.* SCALIG.

lin. 15. *Animus cum pectore latrat.*] Scribendum:

——— *animusque in pectore latrat.*

Quod imitatum ex Homero lib. 20 Odysseæ:

Πολλὰ δὲ μερμήριξε κατὰ φρένας, ἢ κατὰ θυμόν;

Ἡὲ μεταίχας θάνατον τεύξειεν ἐκάστη;

Ἡέ τ' ἐφ' μνηστήρσιν ὑπερφιάλοισι μιγῆναι

ἴσταντα καὶ πύματα. κραδίη δέ οἱ ἐνδόν ὑλάκτει.

Ὡς δὲ κύων ἀμαλῆσι περὶ σκυλάκεσσι βεβῶσα

ἄνδρ' ἀγνοήσας ὑλάει, μέμονέν τε μάχεσθαι.

Quæ docent, ita conjungendos duos locos Ennii:

——— *animusque in pectore latrat.*

Sicuti si quando vinclo venatica aeno

Apra solet canis forte feram si ex nare sagaci

Sensit, voce sua nistatque, ululatque ibi acute.

Apud Festum annotatur, Latrare positum esse ab Ennio pro poscere. Sed non puto hunc locum intellexisse, aut perperam eum sensisse. quamquam pro Poscere Lucretius usurpavit.

lin. 16. *Gannit odiosus omni totæ familiæ.*] Vulg. *Gannuit* &c. Melius *oggannuit*. Ganniuunt canes gestientes ob herorum adventum, ut apud Lucretium:

——— *gannitu vocis adulant.*

Et Homero γάνυσθαι semper est gestu quodam oris exprimere gaudium ob amici aut alius cari adventum.

Οὐδ' ἔ γάρ ἢ προμάχοιο δάμαρ Ἀλεγνηνορίδαο

Ἄνδρ' φίλῳ ἐλδόντι γανύσσεται, ὅππότε κεν δῇ

Ἐκ Τροίης σὺν νηυσὶ νέώμεθα κύροι Ἀχαιῶν. Ἰλιάδ. ξ.

Item:

— τῷ δ' οὔτι γυνὴ καὶ νῆπια τέκνα

Οἰκάδε νοστήσαντι παρίσταται, οὐδὲ γάννυται. Ὀδυσσ. μ.
Hoc voluit Pindarus Pythiis: Οὐδὲ μολόντων παρ' ματέρος
ἀμφὶ γέλως γλυκὺς ὤρσεν χάριν, id est, οὐδὲ οἱ μολόντι
ἐγανύσσατο μήτηρ. SCALIG.

lin. 17. *Tantam rem dibalare, ut pro nihilo habuerit.*] Di-
balare pro debaſtare non inepte dictum videri poſſet. Ego
puto dibalare rem, καταφαγεῖν τὴν οὐσίαν. Sic Nicosthratus
apud Athenæum περικώκειν. Hoc fictum a gallorum pipatu,
ut ſupra admonuimus; illud, a balatu pecorum:

Ουσίδιον γάρ μοι καταλιπὼντος τοῦ πατρὸς

Οὕτω συνεστρογγύλικα, κῆξέ κ' ὤκυσα.

Sic ἀποκώκυσαι ψυχὴν Æſchylus dixit ἀντὶ τοῦ ἐκπνεῦσαι.
Ergo videtur exclamatio in eum, qui bona ſua lancinaverat:
qualis Alexidis Cōmici apud Athenæum:

— καταφαγεῖν

Αὐτὸν τοσοῦτ' ἀργύριον;

Tantam pecuniam dibalasse? abliguriisse? SCALIG.

lin. 18. *Hæc, inquam, rudet.*] Plenius apud Nonium ex
Lucilii libro 6:

Hæc, inquam, rudet e rostris, atque heilitabit,

Concurſans velut angarius, clareque quiritans.

Hodie in recentioribus Nonii codicibus legitur *arenarius*. At
in ſuperioris memoriæ excuſis *ancarius*. Quod etiam retinet
calamo exaratus codex. Nos *angarius* fecimus. SCALIG.

lin. 20. *Aperiant.*] Marg. Scalig. *aperta.*

lin. 21. *Volutare ululantis.*] Puto *volutares ululantes*. Vo-
lutares ſues, qui & Colluviæ, quod in colluvie nutritentur.
χαμεινάδας ait vocari Appion grammaticus apud Heſy-
chium. Dictum ergo in homines ſpurcos, & quaſi cœno &
colluvie demerſos; de quibus Varro Prometheo, lib. 1: *In*
tenebris ac ſuilla vivunt: niſi non forum, hara, atque homi-
nes, qui nunc plerique ſues ſunt exiſtimandi. SCALIG.

lin. 22. *Tibicina maximo labore mugit.*] Acroteleuticum
ex Sotadico carmine. Plinius, de ranis loquens: *Tunc exten-*
ti buccarum ſinus perlucet, oculi ſagrant labore percuſſi.
SCALIG.

lin. 24 ſq. *Clamor ad cælum volvendus per æthera vagit.*]
Ad cælum clamor. AUGUSTIN. Poterat ſic:

Clamor it ad cælum volvendu': per æthera vagit.

Sed vera lectio, ni fallor:

Clamor it ad cælum, volitatque per æthera vapor.

Idem Ennius:

Qui clamas oppugnantes vagore volanti.

Ubi vagor volans, ut hic, volitat vagor. SCALIG.

lin. 25 sq. *Et a frendice, Frunde frutimi suaviter.*] Locus mendosus. AUGUSTIN. Vulg. *Esucta frendice frunde frutini suaviter.* Hæc est lectio veterum excusorum. Exstabit quidam, ut puto, qui, quod tam deploratis vulneribus manus admoveam, mirabuntur. Sed & non deerunt etiam, qui in minimis me commorari, graviora præterire conquerentur, vel potius calumniabuntur. Quare utrisque satisfacere possumus, si nec ea prætermittamus, & aliquid verisimile afferamus. Videtur igitur mihi hæc lectio ex his vestigiis erui posse:

Ejusdem ab Irundine — nefrende fritinni Suaviter. —

Nunc redundæ sunt causæ. *Ab irundine.* Ita eruendum ex illo corrupto *frendice*. Non dubium est, ita legendum, maxime propter verbum *fritinnire*, quod est hirundinum, τὸ ψιθυρίζειν, ut infra aperietur. Hic locus postulat, ut enarremus locum Aristotelis in Poeticis a nullo hætenus explicatum, Verba illius magni magistri sunt hæc: Ἐξήν ἂν ἔνι καὶ ἐνεγκεῖν καὶ ἐν τῷ Σοφοκλέους Τηρεῖ ἡ κερκίδος φωνή. In Tereō non dubium est, quin ageretur μεταμόρφωσις Procnes in hirundinem. Quare ad imitandam vocem hirundinis, dum ea μεταμόρφωσις ageretur, adhibuerunt τὴν κερκίδα, radium textorium, quæ ob id dicta est παρὰ τὸ κρέκειν. Idcirco in Epigrammatis Græcis scribitur:

Κερκίδας ὀρθρολάλοισι χειλιδόσιν εἰκελοφώνους.

Apparet, ætate Sophoclis hydraulica organa non fuisse. Nam postea usi sunt antiqui hydraulicis ad imitandam minuritionem avicularum: quæ Vitruvius vocat Engibata, & Merulas, si lectio mendo non caret. Sane videtur Attius vertisse Tereum Sophoclis. Ex ea fabula Attii Nonius recitat versiculum, qui ad hanc rem facere videtur:

O suavem linguæ sonitum, o suavitas conspiritum

Animæ.

Ubi *conspiritum* manifesto ex συναυλία versum. Est autem admirantis vocem hirundinis, aut luscinix, quæ in eo drama te introducebatur. — *Nefrende.* Nefrendis & nefrendus puer, vel senex, ὁ νωδός, qui dentibus frendere non potest, id est, frangere. Frendere duo significat, τὸ ἐμπρίειν τοὺς ὀδόντας, τὸ ἐμβρύκειν. Pacuvius Antiopa:

————— *perdita illuvie atque insomnia*

Frendere noctes misera, quas perpeffa sum.

Sic enim conjunge hæc duo exempla: quorum primum adducitur a Charisio, alterum a Nonio. Deinde frangere: unde nefrendus, qui per ætatem adhuc dentibus frangere non potest: vel senex, qui dentes amisit. Livius Andronicus:

Quem ego nefrendem alui, lacteam immulgens opem.

Inde nefrendes porculi. Inde frendere fruges, τὸ ἐρείκειν. Pacuvius Antiopa:

Fruges frendeo salas, ac sicco robore.

Serenus:

Copia farris ui frendentibus eruta saxis.

Hinc frendere fabam, & fressa faba, ἐρεγμός. Attius Troadibus: *Saxo fruges frendam: αἰτοποιήσω.* Transiit enim ex illo Euripidis:

Τούτοις μὲ προσθήσουσιν ἢ θυρῶν λάτριν

Κληῖδας φυλάσσειν, τὴν τεκνοῦσαν Ἑκτορά·

*Ἡ αἰτοποιεῖν, καὶ πένω καίτας ἔχειν.

Fritinni. Ergo nefrende fritinni, pro ὡς νωδὲ ἰδιόριζε. Nam fritinnire proprium hirundinum. Varro Virgula divina:

Et pullos peperit fritinnientes,

Quos non lacte novo levata pascat,

Sed pancarpineo ocimo coactio.

Libamenta legens caduca veris.

Ad quos tum volucres venit pusillos,

Usque ad limini nidica, esca vilis.

Hi luculentissimi versiculi a nobis non solum emendati sunt, sed & quod quatuor locis dispersi sunt apud Nonium, in unum corpus collecti & digesti. Valde enim delectant me hæ reliquæ veterum auctorum, tanquam quædam ex naufragio tabellæ.

SCALIG. *Al. Ire sueta frendice.* In nonnullis libris antiquis est, *Ne sueta frendici.* Forte totus hic locus ita legendus: *Et a sue, Sueta grundire. ab irundine, Fritinni suaviter.* Nam porcorum proprium est grundire, sive grunnire. Hirundinum fritinnire. Varro Virgula divina:

Et pullos peperit fritinnientes. PŒPMA.

lin. 28. *Sues avolverat &c.*] Locus etiam mendosus. AUGUSTIN. Ex his depravatis suspicor eruendum hoc: *Asue suboluerat, ita rudebat.* Suboluerat ei de facto, inquit, quisquis est comicus ille: eos clamores edebat. Lucilius:

Hæc, inquam, rudet e rostris, &c.

Rudere, suum & leonum, & aliorum animalium. Ovidius & Persius asinis attribuunt. Tamen oncant asini, non rudunt: ἀγκῶν. SCALIG. Locus est manifeste mendosus: de quo ta-

men conjecturam meam, qualis qualis ea sit, proponam. Videndum ergo, an legi possit: *Sunt & ab solemnī ritu, Nexum in rem, Nexum in iudicium, æs; ob id Nexi, artati in colare. Nexum Manilius.* Nexum æs dicebatur pecunia, quæ per æs & libram obligabatur: & Nexum in rem erat, cum adhibito ære & libra res pro appenso pretio obligabatur. item Nexi, qui propter æs alienum compingebantur in nervum. Collare hic idem est, quod nervus in XII Tab. *Vincito aut nervo aut compedibus.* POPMA.

ead. *Ita rudebat.*] *Ita rudebat*, videtur legendum. Suspicio, Varronem *rudebat*, pro *grundibat*, in Cæcilio legisse. Nonius: *Etiam hominum esse grunnitum Cæcilius imbris designat.* Quæ verba Cæciliī desiderantur in Nonio, ea protulit Diomedes, sed fabulæ non meminit;

——— *ita cruento ore grundibat miser.*

Videtur hunc locum intelligere Varro: sed *rudebat* pro *grundibat* legisse. Quamquam hæc sunt non certi juris, sed arbitrarii. SCALIG.

ead. & sq. *Neque in re, neque in iudicium Æsopi, nec theatrales. In Colace, Nexum.*] — *neque theatrides in colace nexum.* Ita in illis, quos semper sequor, antiquitus excusis legitur. In quibus videtur transpositum nomen fabulæ, cum ita legendum sit, *In Colace, Neque in rem, neque in iudicium Æsopi, neque theatri des nexum.* SCALIG.

Pagina 101.

lin. 6. *Debeat.*] Marg. Scalig. *Debeat, dat.*

lin. 7. *C. Popilio.*] Marg. Scalig. *C. Patelio Vifolo.*

lin. 11. *Deliquium est.*] *Deliquom 'st.* Plaut. in *Casina.* AUGUSTIN.

lin. 15. *Auctorem Cæcilium.*] Vetus lectio *Accilium.* lege *Attilium.* Is est, qui plures fabulas e Græco conversas in scena Latina docuit. de quo superius meminit, & Porcius Lici-
nius in iudicio poetarum de eodem dixerat:

*Ferreum scriptorem opinor, verum exscriptorem tamen,
Ut legendus sit. —*

Putat ferreum scriptorem, sed tamen verum, & fidum interpretem, ut dignus eo nomine sit, qui legatur, immo jocosè exscriptorem vocat, qui nihil de suo ederet, sed aliena omnia, & ad verbum e Græcis expressa. quod genus interpretandi ri-

diculum est, & liberali homine indignum. Versus Licinii ita legendi ex veteri codice apud Cic. 1 de Finibus. SCALIG.

lin. 16. *Per lætitiā liquitur animus.*] Apollonius:

— Τῇ δ' ἔντοσδε κατεΐβeto θυμὸς ἀκονῇ, &

— ἰαίνεται θυμὸν Τηκομένη. SCALIG.

ead. *Aliquando liquitur.*] *Liquitur* vetere declinatu. Varro lib. 3 Rerum divinarum: *L. Scipio cum aurum haberet in cista viminea, fulmine ita est ictus, ut cista esset integra, aurum colliquisset.* Quæ nos emendavimus, cum prope deplorata sint apud Nonium. Simile apud Plutarchum Sympotiacis: Καὶ κυλιχνίων ἀργυρῶν ξυλινῶς ἐγκειμένων ἐλύτρωις, τὸν μὲν ἀργυρον συζῆσαι τακέντα, τὸ δὲ ξυλον ἄδικτον καὶ ἀπαδὲς εὐρεθῆναι. SCALIG.

lin. 19. *Enimvero gladii lingula.*] Desunt paucula, quæ expleri possunt ex Gellio. SCALIG. Malim, *E numero gladii:* quæ sunt Varronis, non Nævii; cujus versus ex Hesiona citatur a Gellio:

Sine mihi gerere morem videar lingua, verum lingula. POPMA.

lin. 20. *Vitulantes.*] Nævius Lycurgo:

Vos, qui regalis corporis custodias

Agitis, ite actutum in frondiferos lucos, ubi

Ingenio arbuscula innata sunt, non obsita.

Ducite eo argutis linguis mutas quadrupedes:

Ut in venatu vitulantes ex aviis

Locis, nos mittant Pœnis decoratos feris.

Alii sublime alios saltus illicite, ubi

Bipedes volucres lino linguant lumina.

Quod toties in his Conjectaneis fecimus, hic præstitimus, quatuor exempla ex Lycurgo Nævii, a Nonio diversis locis citata, hic in unum conglutinavimus, & verba mendosa emaculavimus. SCALIG.

ead. *A vitula.*] Macrobius, a *Dea Vitula.* Puto Varronem recte judicasse. Id enim est *μοσχίαν* Græce. Menander Hypobolimæo:

— μικρὰ Παναθήναι' ἐπει

Πέμποντες οὗτοι δι' ἀγορᾶς ἐμοσχίαν,

Μήτηρ ἐώρα τῆς κόρης ἐφ' ἄρματος.

Ita reddes comicis fenariis:

— cum minusculas *Quinquatrias*

Celebrantes isti toto vitulabant foro,

Spestabas in pilento mater virginis. SCALIG.

ead. & sq. *In Duloreste.*] Vulg. *In Dolo.* Forſan erat feri-

ptum in *Obolo*. Nam ita citatur Cæcilius compendiose, pro *Obolostate*: quam etiam comœdiam grammatici Latine vocant *Feneratorem*. Eodem modo in Nonii libris calamo exaratis citatur Pacuvius in *Dolo*, pro *Duloreste*. Idque verum puto. Nam versus, qui adducuntur ex ea fabula, cum iis verbis, quæ producit Festus & Nonius, cohærere possunt ita:

*Hicine is est, quem gratia formæ ante omnes nobilitat viros,
Amplus, rubicundo colore, spectu protervo, ferox,
Caperata fronte?* SCALIG.

lin. 21. In *Demetrio*] Non est Ennii, ut putat Vertranus, sed Turpillii. Ea versa est ex Alexide. Ex cujus *Demetrio* hæc producuntur ab Athenæo, libro 8:

Πρόταρον μὲν εἰ πνεύσειε βορρᾶς, ἢ νότος
'Εν τῇ θαλάττῃ λαμπρὸς, ἰχθὺς οὐκ ἐνὶ
Οὐδενὶ φαγεῖν.

Turpilius *Demetrio* apud Nonium:

*Antehac si stabat Aquilo, aut Ausler, inopia
Erat piscarii.* — SCALIG.

lin. 22. *Persibus. aperite.*] Vulg. *Persibus a perite. Persicus* fortasse scribendum ex Sex. Pompejo, qui peracutum interpretatur, & hæc Nævii verba refert:

Et qui fuerit persicus, carpenti adest ratio. AUGUSTIN.

Scribo, *Persibe, perite*. Persuaserunt Itali Vertranio, legendum *Persicus*. At nos id diserte negamus. Nam apud Festum quoque legendum *Persibus*, pro *Persicus*. Quippe simplex fuit Sibus. Festus: *Sibus, callidus, vel acutus.* SCALIG.

lin. 23. In *Lampadione.*] Nescio an in *Lampade*. Nam Alexis & Antiphanes citantur ab Athenæo ἐν λαμπάδι. Quamquam *Lampadione* eodem modo dictum, quo Ἰκαριώνη. ut apud Plautum & Varronem Agathone:

Quid tristiores video te esse? quem angit hæc

Lampadione? quid? familiaris filius

Amatne? spes isthæc est argentaria,

Ideoque scapulæ metuunt virgidemiam. SCALIG.

ead. & sq. *Protinam a protinus* continuitatem significans.]

Nonius Marcellus refert, Varronem scripsisse, *protinam vel protinus* continuatione vel præterita vel futura longitudinis dici. AUGUSTIN.

lin. 24. In *Agidone Candacus.*] Vulg. In *Agedone caudatus*. Nescio an in *Agone*, (Alexis citatur ἐν ἀγῶνι apud Athenæum) an in *Ædone*. Ea est fabula Livii Andronici apud Priscianum. Si tragœdia est, nescio an in *Ægaone*. Eam scri-

psit Euripides: ex qua etiam hos versus diverse citatos in unum conjunxi:

Ποίαν σε φῶμεν γαῖαν ἐκλελοιπότεα

Πολυξενουῶσαι; γῆ δὲ τίς; πάτρας θ' ὄρος;

Τίς ἔσθ' ὁ φύσας; τοῦ κεκήρυξαι πατρός;

Τί σ' ὠνόμαζεν τῇ δεκάτῃ μήτηρ τόκον;

Primos tres reperies apud Clementem Alexandrinum, quantum apud interpretem Aristophanis. — *Caudatus*. In illis, qui olim excusi sunt, *Cavadatus*. Manifesto legendum *Glucidatus*, ex Festo, qui id interpretatur dulce & jucundum. Et alibi apud eundem *Glucidatus* scribitur, eodem sensu, παρὰ τὸ γλυκύ. SCALIG. Puto rectius legi: *In Acedone, Saudatus. Acedo*, ut comedo, mando, est homo segnis & iners, a Græco ἀκηδής, nam poetæ vetustissimi ab hominum moribus plerumque nomina Græca, perinde atque essent Latina, fabulis suis inscripserunt, ut Plautus *Phagonem*, Afranius *Pantaleonem*, Nævius *Lampadionem*. *Saudatus* est sedatus, antiquo more quo pleraque enuntiabantur diphthongis, quæ postea simpliciter, ut *ausculor, aulla, leibertas*, pro osculor, olla, libertas. Varro deducit a suavi, ut a Græco γλυκύ *glucidatus*, dulcis & jucundus, auctore Festo. Sed tunc exigit analogia *savidatus*. nam *savior* & *savium* veteres dixerunt, quod nos *suavio* & *suavium*. & hinc *savillum* apud Catonem genus operis pistorii, a suavitate. POPMA.

lin. 26. *In Romulo, Sponsus.*] Legendum *Consponsus*, ut est lib. 5. POPMA.

lin. 27. *Præbia a præbendo.*] Scribendum, *Proebia*, a prohibendo. ut etiam in Festo: *Proebia* Verrius vocari ait ea remedia, quæ Cata Cæcilia uxor Tarquinii Prisci invenisse existimatur, & immiscuisse zonæ suæ, qua præcincta ejus statua est, in æde Sanci, qui *Dius Fidius* vocatur. Ex qua zona periclitantes ramenta sumunt. Ea vocari ait *Proebia*, quod mala prohibeant. Eandem vim habebant anuli apud Græcos, qui dicebantur φυσικοὶ δακτύλιοι; & intus erant pervii & cassi, ut scribit Artemidorus. Ab eo scriptum in Cærimoniis flaminis Dialis, *Anulo, nisi pervio, cassoque, ne oisitor*. Habebant & aliquid ἀλεξίφθορον anuli ferrei, qui dicebantur Samothracii. Eorum meminit Lucretius. SCALIG.

ead. *Ut sit tutum.*] Vulg. *Ut si lorum*. Omnes antiquitus excusi, ut sit totum. Ego indubitanter lego, *Proebia a prohibendo usitatum*, id est, παρεγμένον. *Proebia*, τὰ ἀλεξίφθορα, amuleta. Poterat & legi *Proebra*, sicut *Inebra, Enebra*. Et

sane eam puto rectam esse lectionem : & ita legendum esse in Festo, ut Inebra ab inhibendo, sic Proebra a prohibendo. SCALIG.

lin. 28. *In Therimo.*] Vulg. *in Technico.* Nescio an Cæcili, qui sæpe citatur in Fallaci, vel Fallacia. Τεχνικὸς enim fallax. SCALIG. Antiqui codices nonnulli, *In Technico*: ut forte legendum sit, *In Therino*, vel, *Therico*: quæ idem significant. POPMA.

ead. & sq. *Constititant, a conficto convenire dictum.*] Vulg. *Conficiant* &c. Scribendum, *Convitant a Convito, convenire dictum.* Sed hæc scriptura est ex veteri errore librariorum, qui *pervitere*, pro *perbitere*, & *invitere* pro *imbitere* scribebant. Omnino Combito, eodem modo declinatum, quo Imbito, in eo, in Epidico Plauti, & Præbito, prævenio, in Pseudolo: & Rebito in Captiv. redeo: & Perbito, pereor. Ennius Hecuba:

Sed non scripsisti, quis parentem aut hospitem

• *Necasset: quo quis cruciatu perbiteret.*

Plaut. Capt.

Qui per virtutem perbitat, non interit.

Perbitat, pereat. Non enim per diæreses nescio quas expediendus versus: quod facit corrector Plautinarum fabularum, qui patrem meum audiendum non censet, quod creticos in jambum admittat. Sed de eo alias erit loquendi locus. Itaque combito, præbito, perbito, rebito, imbito, composita sunt e simplicibus Betere. Plautus Aſtraba:

Quæ nisi sic beteris, nimium is vagrandi gradu.

Sed error hujus depravatæ scripturæ hinc manavit, quod Invitere pro Imbitere scribebant, ut supra admonuimus. Quare apud Plautum Truculento, ubi hodie legitur,

—— *quid tibi hanc, inquam, notio est,*

Amicam meam? moriere ocus, si manu niceris.

Quid manu nicerim?

castigandum est:

—— *moriere ocus, si viam inviteris.*

G E. *Quid viam inviterim?* S T R. *Fac quod jussi, mane.* ubi etiam personas suo loco reddidimus. SCALIG. Legendum *Conclitiant a conclito.* Est autem *conclito*, de pretio convenio & contraho, ut *conspondeo*, contra spondeo, sive mutuam fidem obligo. Vetustissimi simplex licitor μεταφορικῶς usurparunt pro congregior & pugno. Festus: *Licitati, in mercando sive pugnando inter se contententes.* Ennius:

Pars ludicra jactant saxa, inter se licitantur. POPMA.

lin. 29. *In Tarentilla Pacuvii.*] Nam est & alia Nævii. Ex ea hæc adducit Isidorus:

— *quasi in foro pila*
Ludeis datatim dat se, & communem facit.
Alium tenet, alii adnectat, alibi manus
Est occupata: ast alii percellit pedem.
Alii dat anulum expectandum de labris.
Alium invocat, cumque alio cantat: attamen
Aliis dat digito literas. —

Qui versus quia sunt non aspernandi, præterire nolui, sed ideo adduxi, ut explicarem. Primum apud Isidorum male Ennius, pro Nævius. Sed ex Festo novimus, quomodo nomen auctoris restituendum esset, & ex qua fabula adduceretur. Quod ait de meretrice, quæ omnium libidini se prostitueret, a lusu pilæ eleganter dixit, quod datatim sese dederet. Artemidorus libro 1: Ἀρπαστὸν δὲ καὶ σφαῖρα φιλονεικίας ἀπερᾶντους σημαίνουσι. πολλάκις δὲ καὶ εἰς ἑταίρας ἔρωτα. εἰκε γὰρ ἡ σφαῖρα καὶ τὸ ἀρπαστὸν ἑταίρα, διὰ τὸ μηδ' αὐτῇ μένειν, καὶ πρὸς πολλοὺς φοιτᾶν. *Alii adnectat.* Plautus *Afinaria*:

Neque illa ulli homini nutet, niſet, annuat.

Alii percellit pedem. Idem:

Neque isthæc ulli suo pede pedem homini premat.

Anulum spectandum. Idem:

Spectandum ne cui anulum det, neque roget.

Alium invocat: in talorum jactu scilicet. Exempla sunt in *Afinaria*, & in *Curculione*. *Dat digito literas.* Ovidius:

Et tacitam mensa duxit in orbe notam.

Propertius:

Aut mea cum digitis scripta silenda notas. SCALIG.

Videtur mihi hic locus ita legendus & distinguendus: *In Tarentilla, Pellucium ab luce, inlustre.* Tarentilla fuit Comœdia Nævii, cujus testimonio utuntur Festus & Charisius: ac Pacuvii ejus nominis fabulæ apud veteres Grammaticos nulla, quod sciam, mentio. *Pellucium* est vox efficta a Nævio, quam Varro interpretatur inlustre, ab luce. Sic mox *referare* ab sera sperire. POPMA.

Pagina 102.

lin. 1. *Nec satis resarrire, ab ferra.*] *Referare, ab sera,* magis placet. AUGUSTIN. *Satum.* Acroteleutium Saturnii versus. SCALIG. Cn. Nævius descripsit versibus Saturnius bel-

lum Punicum primum. in eo fuit: *Nec satis referare*, scilicet potuisse Musarum fores, aut quid simile. hoc Ennius ab illo sumsit, & sibi vindicavit hanc gloriam lib. 1. *Annal.* cum ait, *Nos ausi referare.* Cic. in *Oratore*: *Ergo Ennio licuit vetera contemnenti dicere*:

Versibus, quos olim Fauni vatesque canebant:
mihi de antiquis eodem modo non licebit? præsertim cum dicturus non sum, Ante hunc, ut ille; nec quæ sequuntur, Nos ausi referare. POPMA.

lin. 2. *Aperire.*] *Operire.* SCALIG.

lin. 7. *Producendum.*] *Procludendum*, ex libro eruditissimi P. Vi&or&ii. SCALIG.

IN LIBRUM VII.

Pagina 103.

lin. 1. *Quom oratio natura.*] Oratio habet tres partes naturales, quibus tanquam gradibus ascendit: Verborum impositionem, declinationem, & compositionem. Nam primum duce natura homines vocabula rebus imposuerunt: deinde ea in casus & tempora declinarunt: tum inter se conjunxerunt, ut sententiam efficerent. Itaque, quod scribitur lib. 1, *Verbi uniuscujusque duas naturas esse, a qua re, & in qua re vocabulum sit impositum*; & lib. 8: *Natura quadruplicem esse formam, ad quam verba in declinando accommodari debeant*, hoc pertinet ad priores duas partes orationis, quas diximus. POPMA.

lin. 2. *Ejus.*] Marg. Scalig. *cujus.*

Pagina 104.

lin. 4. *Cognatio.*] Marg. Scalig. *Agnatio.*

lin. 12. *Cognationes.*] Marg. Scalig. *Agnationes.*

lin. 24. *Historia opus est.*] Duæ partes Grammatices: Historice in poetarum & bonorum auctorum enarratione occupata est: Methodicè artis præcepta tradit. illa verborum impositorum ætates & progressus inquiri, quia, ut ait Horatius,
 ————— *verborum vetus interit ætas*

Et juvenum ritu florent modo nata, vigensque.
 hæc docet verba declinata per casus & tempora inflectere. POPMA.

Pagina 105.

lin. 2. *Omnis.*] Marg. Scalig. *Nomina.*

lin. 21. *Causam, quare ab imposteis nominibus declinarint, ostendi.*] *Causa, inquam, cur eas ab impostis nominibus declinarint: quam ostendi.* sic libri fere omnes. AUGUSTIN.

Pagina 106.

lin. 1. *Et in.*] Marg. Scalig. *Ea in.*

lin. 3. *Ac heis.*] *Atque heis* scribendum, vel *ac* delendum est, ut Faerno nostro placet. AUGUSTIN.

lin. 11. *Cum fiunt tunc ex &c.*] Locus mendosus. AUGUSTIN. Videndum, an hic locus, qui manifeste corruptus est, ita restitui possit: *Omnia nomina, atque adeo etiam omnia verba, cum fiunt unum ex una syllaba, illud Et ut maneat unum.* Omnia nomina & verba, inquit, in loquendo junguntur una monosyllaba copula &, ut ipsa maneat eadem una. sive enim dixeris Tullius & Antonius, sive Lego & scribo, legam & scribam, copula & non mutatur. POPMA.

lin. 12. *Ut maneat.*] *Remaneat*, non nemo AUGUSTIN.

lin. 15. *Declinatus.*] Marg. Scalig. *declinandas.*

ead. & sq. *Quorum generum.*] Legendum, *duorum generum.* Ne putarent, inquit, omnes voces declinari, (nam copulae non declinantur) factae sunt declinationes duorum tantum generum, verborum scilicet & vocabulorum. Verba sunt lego; curro; vocabula, homo, equus. POPMA.

lin. 23. *Quaedam priora, quaedam posteriora.*] Verba Aristotelis: Ἔστι δὲ εἰς πρῶτος λόγος ἀποφαντικός, κατὰ φασιν, εἴτα ἀπόφασις. οἱ δὲ ἄλλοι πάντες συνδέσμῳ εἰς. SCALIG.

Pagina 107.

lin. 6. *Ab equo equito.*] *Ab equo equile*, quidam. AUGUSTIN.

lin. 22. *Propter eorum, quam dicuntur.*] Locus mendosus. *Eorum, propter quae dicuntur*, quidam scribendum esse opinatur. AUGUSTIN. Pro *quam* marg. Scalig. *qui*. Al. *Propter eorum, quorum.* Suspicio esse legendum: *Propter eos tum qui dicunt.* Est enim alterum membrum e duobus illis, quae proposuit: *In sua discrimina declinantur verba, aut propter ipsius rei naturam, de qua dicuntur, aut propter illius, qui dicit.* POPMA.

Pagina 108.

lin. 31. *Jonam.*] Suspicio *Jonem* legendum, id est, Ἰωνά.

Alioqui si legis *Jonam*, erit Ἰωνᾶς ἀπὸ τοῦ Ἰόνιος. vel Ἰωνᾶς ἀπὸ τοῦ Ἰόνιος. ut Ἀρτεμᾶς ἀπὸ τοῦ Ἀρτεμίδωρος. SCALIG.

Pagina 109.

lin. 6. *Artemidori*.] Marg. Scalig. *Artema*, & mox *Jonis*.

lin. 27 sq. *De quibus quæ experiero, singuleis tribus; tum de altereis totidem scribere ac dividere incipimus.*] *De quibus quæ ex prioribus, tum de alteris totidem scribere, ac &c.* SCALIG. Idem pro *experiero* in marg. *expedierint*.

Pagina 110.

lin. 6. *Quæ petimus, quod.*] Quippe quod, forte scribendum. AUGUSTIN.

lin. 15. *Quod is utilitatis.*] Marg. Scalig. *Quom utilitatis*.

lin. 22. *Quærere.*] Marg. Scalig. *Quærimus*.

lin. 25 sq. *In ædificiis, quod non videmus habere atrium περιστύλιον, similitudinem, & cubiculum ad æquale; cum tamen.*] *Atrium περιστύλιον simile*, doctus vir putat scribi oportere. AUGUSTIN. *In ædificiis quid? non videmus atrium habere peristyllii similitudinem, & cubiculum ædiculæ.* SCALIG. Al. *Cubiculum adæquales*. Placet magis, *ad ea æquale*. Ut in vestitu, inquit, sic & in ædificiis analogia negligitur propter utilitatem. non enim atrium habet peristyllii similitudinem, aut cubiculum illi simile & æquale: quod utilitas suadet dissimilitudinem hic sequi, negligere similitudinem. POPMA.

Pagina 111.

lin. 9. *Solum, quod.*] *Solum, quo*, non nemo. AUGUSTIN.

lin. 22. *Nec tum ad tricliniarem gradum &c.*] Melius: *Nec cum ad tricliniarem gradum, tum item ad*: vel, & *tantum ad tricliniarem gradum, non item*. Lecti veterum alii erant tricliniæres, sive discubitorii, in quibus discumbentes sumebant cibum: alii cubicularæ, in quibus dormiebant, & cubabant. Cic. in Verr. lib. 4: *Jam non quæro, unde tantam Melitensem vestem habueris, unde quinquaginta tricliniorum lectos*. Idem lib. 2 de Divinatione: *Quidam somniavit ovum pendere e fascia lecti sui cubicularis*. Lampridius Heliogabalo: *Hic solido argento habuit lectos & tricliniæres, & cubicularæ*. Hinc Varro appellat *gradum tricliniarem & cubicularem*, quo ad eos lectos ascendebant: sed tricliniæris ut lectus, sic gradus altior. POPMA.

Pagina. 112.

lin. 5. *Duo verba in quatuor.*] Locus est obscurus, cujus sensum ita concipio: Si eam analogiam sequemur, quæ non est in consuetudine, ut quisque duo verba finxerit similiter in quatuor obliquis casibus, quamvis illa merito repudiaremus, tamen erunt sequenda, ut Juppiter, Marspiter, recto casu sunt familia: a quibus si quis conformet similes quatuor obliquos casus, Juppitris, Juppitri, Juppitrem, & Juppitre, & Marspitris &c. idque genus analogiæ in communi sermonis usu seruet & sequatur, pro infano sit reprehendendus. Quamvis enim possint habere casus obliquos non minus, quam pater, mater, tamen repugnante consuetudine communi non utimur. POPMA.

lin. 20. *Sed etiam ab iisdem.*] Hoc dicit: In dissimilibus magis est analogia; atque etiam ab iisdem vocabulis finguntur dissimilia: neque tantum a dissimilibus similia, sed etiam eadem. Est autem ellipsis antiqua, *Neque a dissimilibus*: cujus exempla in jurisconsultorum libris plurima docti viri annotarunt. POPMA.

lin. 23. *Cum duæ sint Alba.*] Quintilianus lib. 1 utitur quoque hoc exemplo adversus analogiam. Quid vero, inquit, quæ tota positionis ejusdem in diversos flexus exeunt? Cum Alba faciat Albanos & Albenses, Volo volui & volavi. Sed Varro dissimilitudinis causam hic ostendit, quam Charisius explicat his verbis: *Albani dicuntur ab Alba; Albenses autem ab Alba Fucente*: cujus rei causam Varro ait esse, quod in naturalibus nominibus tantum servatur analogia, in voluntariis vero negligitur. Nam ut a Roma Romanus dicitur, a Nola Nolanus, ab Atellis Atellanus, sic Albānus ab Alba dici debet. in illa autem Fucente Alba non conservatur hoc, quod alterius nomine cognominetur. Intelligit autem locum Varronis lib. 8: *Itaque in voluntariis declinationibus inconstantia est, in naturalibus constantia.* POPMA.

lin. 26. *Si ex diverseis.*] Sic ex div. AUGUSTIN.

lin. 27. *A luo, luam.*] Ab luo luam. IDEM.

lin. 28 sq. *Liberalia & muliebria.*] Legendum. *Virilia & muliebria.* nam scripserat librarius *birilia*, unde factum *liberalia*. SCALIG.

Pagina 113.

lin. 29. *Albus.*] Marg. Scalig. *Gallus.*

Pagina 114.

- lin. 7. *Exspectari.*] *Spēctari.* AUGUSTIN.
 lin. 13. *Nunc discrepant.*] *Num discrepent.* IDEM.
 lin. 19. *Quæ.*] Marg. Scalig. *quod.*
 lin. 23. *Quarum vis.*] *Quojus.* AUGUSTIN.
 lin. 25. *Servanda.* Marg. Scalig. *secunda.*

Pagina 115.

- lin. 3. *Quisque.*] *Quis quæ.* AUGUSTIN.
 lin. 7. *Effinitum.*] *Finitum.* IDEM.
 lin. 14. *Disleis.*] Marg. Scalig. *Discreteis.*

Pagina 116.

- lin. 5. *Cujus.*] Marg. Scalig. *quojus.*
 lin. 6. *Qua quam.*] *Qua quam.* AUGUSTIN.
 ead. *Cujus.*] Marg. Scalig. *quojus.*
 lin. 7. *Cui.*] Marg. Scalig. *quoi.*
 ead. *Quæ.*] Marg. Scalig. *quai.*
 lin. 13. *Sic eeis.*] *Eæis.* AUGUSTIN.
 lin. 21. *Ad finitam.*] *Ad infinitam.* IDEM.
 lin. 24. *Nominandei.*] *Magis placeret denominandi.* Intel-
 ligit enim, quæ πατρωνυμικῶς dicta sunt. SCALIG.

Pagina 117.

- lin. 2. *Servare.*] *Servari.* AUGUSTIN.
 lin. 4. *Dicitur Bubile, non bovine.*] Antiqua editio: *A bove bovine non dicitur*; quod licet Varro hic tradat sua ætate non fuisse in consuetudine vulgi, ipse tamen usurpavit, & Cato in oratione de Abrogandis legibus, ut testatur Charisius lib. 1, ubi hunc locum adducit e libro 8, cujus varietatis causam annotavi in Bibliotheca. POPMA.
 lin. 5. *Neque dicitur, ut ab ave.*] Suspicio legendum: *Æque dicitur ab ave.* Cum sit simile, inquit, Avis & Ovis, nihilominus dicitur ab ave Aviarium, ab ove Ovile. POPMA.
 lin. 8. *A sessione sediculum non est.*] Tamēn apud Festum reperias, sediculum dictum pro sede. Quamquam, ut verum dicam, legendum videtur *sediculum ὑποκοριστικῶς*, a sede. SCALIG. Al. *A sessione sessiculum.* Malim *sediculum*, etsi illud quoque non dicitur a sessione, ut a cubatione cubiculum, a

coenatione coenaculum, sed est ὑποκοριστικὸν a sede, ut ab æde ædicula. Festus: *Sediculum, sedile.* POPMA.

lin. 21. *Parma, Alba, Roma; Parmenses.*] Doctus vir putat, post verbum *Roma* scribendum *Romenjes*, & *Albenjes*, ut *Parmenses.* AUGUSTIN.

Pagina 118.

lin. 1. *A cantando Cantator.*] Deest huic loco particula negativa, quæ ita forte restituenda: *Non a cantando cantator;* vel: *A cantando cantator non est.* Cantor a canendo fuit in usu ætate Varronis, non Cantator a cantando; cum tamen non minus sit juxta analogiam, quam Amator, saluator: postea receptum est, ut Martialis indicat:

Cantator cygnus funeris ipse sui. POPMA.

lin. 14 sq. Sic *amabor, legor, & ejusmodi verbi, est vocabulum.*] Sic *ab amor, legor, & ejusmodi verbeis vocabulum,* ex conjecturis mutandum, AUGUSTIN. Pro *legor* marg. Scalig. *legar.*

lin. 16. *Fit.*] Marg. Scalig. *fic.*

ead. *Amatus.*] Marg. Scalig. *amaturus.*

lin. 25. *Quod.*] Marg. Scalig. *quid.*

Pagina 119.

lin. 19. *Non falsum insulsum.*] *Insulsum, quidam.* AUGUSTIN.

Pagina 120.

lin. 9. *Nam dicunt ab alaco alacus.*] Suspicio legendum esse, *ab Alauda alaudas.* Ergo declinantur. Id quod volebat probare nunc Varro. SCALIG. Antiqua editio *ab alavo alaucus*, ut fortassis legi possit, *ab alauda alaudas.* Nam *Alauda* fuit Gallicum nomen aviculæ, quam Latini vocant Cassitam, vel Galeritam, quod habet plumam in capite elatam ad similitudinem galeri vel cassidis. hinc *Alaudæ* nomen legionis Cæsar dictator in Gallia imposuit, quod milites essent insignes galeis, simillimis ei apici, qui in capite aviculæ, quam *alaudam* vocabant Galli. Plinius lib. 11: *Galeria appellata quondam Gallico vocabulo, etiam legionis nomen dederat Alauda.* Id autem declinari pluribus casibus, præter Varronem, testatur etiam Cicero ad Atticum: *Antonius cum legione alaudarum ad urbem pergeret.* Vetus inscriptio: C. SALLIO MARTERN. BUCINATORI LEG. V ALAUDÆ. POPMA.

M. T. Varro. Vol. II.

R

lin. 10. *In quod scribent.*] Marg. Scalig. *Id quod &c. Vulg. scribunt.* Videndum, an legi possit, *Sin quod scribunt dicent*; hac sententia: Si Græci elementa illa, quibus in scribendo utuntur, (ideo enim Græcæ literæ appellantur,) quia Pœnica sunt, singulis casibus declinant; sequitur, ut etiam Latina nomina debeant senis casibus declinare, non quinis. Cum enim Pœni habeant singulos casus, Latini senos, & Græci Pœnica vocabula singulis casibus declinent, cur non etiam Latina vocabula senis casibus inflectunt? sunt enim utraque ipsi quidem peregrina. POPMA.

lin. 19. *Patrico.*] Marg. Scalig. *patrio.*

lin. 27. *Patricus.*] Marg. Scalig. *patrius.*

Pagina 121.

lin. 1 *Surus.* lin. 2 *Suro.* lin. 4 *Sure.*] *Sciurus, sciuro, sciure,* scribendum arbitror. AUGUSTIN.

lin. 2 sq. *Si respondent similia.*] Rectius legi possit, *His respondent.* Nam Crates Mallotes, & ab eo grammatici dicebant, similia nomina esse, quæ in recto casu simili proportionem esseruntur, ut Philomedes, Heraclides, Melicertes. His respondabat Aristarchus, non esse similia, quæ in vocando sunt dissimilia, ut cum E longo Heraclide, cum E brevi Philomede & Melicerte. In quo vanus est, nec sibi constat Aristarchus. nam in *Μελικέρτα* non est *η* breve, & casus vocandi potius est *Μελικέρτα*, quem etiam ipse agnovit, ut auctor est Varro lib. 8. POPMA.

lin. 7. *In vocando.*] *In vocandei.* AUGUSTIN.

lin. 9. *E brevi Melicerte.*] Atqui *Μελικέρτα* potius facit: quod non erit *e* breve. Nam pone esse per *η*: quis unquam vidit *η* breve? Sane, quid sibi voluerit Aristarchus, nescio. Hoc repetit alibi Varro. SCALIG.

lin. 11. *Quidquid.*] *Quidque.* AUGUSTIN.

lin. 31 sq. *Quibus das.*] *Quibusdam.* AUGUSTIN.

Pagina 122.

lin. 1. *Sed queis das.*] *Sed queisdam.* AUGUSTIN.

Pagina 123.

lin. 4 sq. *Neque alia trisyllaba fierent.*] Locus mendosus. AUGUSTIN. Legendum omnino: *Neque alia perissosyllaba fierent.* Si analogia esset, inquit, comparativa horum nomi-

num, macer, facer, tener, essent similia, neque diceretur macrior, magis facer, tenerior. Cum enim positiva similes habeant casus genitivos, macri, sacri, teneri; non debent alia & diversa fieri comparativa, sed unius syllabæ adjectione similiter crescere, macrior, sacrior, tenerior. quod in altero mutat. *Perisso syllabam* vocat, quæ in comparativo accedit genitivo positivi. oportet enim comparativum una syllaba vincere genitivum positivi, ut teneri, tenerior, docti, doctior. Charisius lib. 1: *Comparatio absolutionis perisso syllabam necesse est ut habeat, ut doctus doctior, facilis facilior: sed si inciderit appellatio, quæ non potest habere perisso syllabam in comparatione, nec comparari potest.* POPMA.

lin. 7 sq. *Ut candidus, candida, pauper, paupera.* Legendum, *Ita candidus candida, pauperus paupera*: quod unicuique planum esse potest, qui totum locum attende perlegerit. IDEM.

lin. 22. *In mediis.*] *In aliis media*, ut docto viro placet. AUGUSTIN.

Pagina 124.

lin. 11 sq. *Perperni filia.*] Suspicio esse legendum, *Perpenni ut Illi*. Ostendit, nomina propria, quæ sunt a nominibus propriis, non servare analogiam, quia ab *Ilo* dicitur *Ilium*; at a *Romulo* *Roma*; cum debuisset esse *Romula*, & ab *Ilo* *Ilia*, nomen mulieris. contra *Perpenna* nomen virile, quod ipsum sæpius adducit in exemplum & argumentum contra analogiam. POPMA.

lin. 24. *Libertini a municipio.*] Oppida, municipia, itemque societates & fana habebant servos publicos, quos etiam manumittebant, impositis a se nominibus: in quibus, inquit Varro, non servarunt proportionem & similitudinem ad nomina Romanorum libertorum. De servo publico civitatum meminit Plinius epistola ad Trajanum: *Utrum per publicos civitatum servos, quod usque adhuc factum, an per milites asservare custodias debeam.* De municipali idem lib. 7 Ep st. *Agrum ex meis longe pluris auctori publico mancipavi.* & Festus: *Municeps, qui in municipio a servitute liberatus.* IDEM.

Pagina 125.

lin. 1. *Qui manumissi ante, quam &c.*] Locus corruptus; quem alii aliter conati sunt emendare. Origo autem mendi ex ignoratione antiquæ ellipseos. *nomina, qui*, pro eorum qui, ut

R 2

lib. 4: *Domus, cui cognomen fuit Macellus, pro ejus, cui. Quare sic arbitror legendum & distinguendum. Qui manumissi antequam sub magistratu, in nomina, qui eos liberarunt, succedere ceperunt.* Servi publici populi Rom. dicebantur, qui in urbe officium & ministerium publicum aut sacerdotibus, aut magistratibus populoque exhibebant. erant autem ordinis libertini, quod præter Varronem ostendit Tacitus lib. 13: *Quippe late fustum id corpus. hinc plerumque tribus ducurias, ministeria magistratibus, cohortes etiam in urbe conscriptas.* Itaque liberati servitute, manuque missi jam erant, antequam apparebant & serviebant magistratibus: manumissi vero assumebant nomina dominorum, a quibus erant liberati, & in eorum nomina quasi succedebant. Sic Tiro & Laurea servi, manumissi a M. Tullio Cicerone, dicti M. Tullius Tiro, M. Tullius Laurea; Epirota manumissus a Q. Cæcilio Attico, Epicadus a L. Cornelio Sulla, alter Q. Cæcilius Epirota, alter L. Cornelius Epicadus nominatus: & similiter alii. Cic. ad Attic. lib. 4: *De Eurychide gratum, qui vetere prænominis novo nomine T. erit Cæcilius, ut est ex me & te junctus Dionysius, M. Pomponius.* POPMA.

lin. 3. *Lefas, Ufenas &c.*] Marg. Scalig. *Lanas.* Scribendum *Lanas, Sufenas*, ut est apud Quintilianum lib. 1: *Si ut Mæcenas, Sufenas, Asprenas dicerentur.* Lænas est cognomen Popiliorum: Sufenas Noniorum, ut constat ex antiquis denariis, in quorum altera parte legitur: SEX. NONIUS PR. L. P. F. in altera SC. SUFENAS. *Carinas* cujus gentis cognomen fuerit, non fat scio: sed nisi me fallit memoria, Cicero ad Atticum nominat T. *Carinatem.* *Mæcenas* Cilniorum. unde *Cilnius Mæcenas*, amicus Cæs. Augusti, apud Tacitum. IDEM.

IN LIBRUM VIII

Pagina 126.

lin. 10. *Id quidem est verum*] Locus mendosus, ut arbitror. AUGUSTIN.

lin. ult. *Et ex hac consuetudo ex dissimilibus & similibus.*] Locus non satis integer. IDEM. Locus mutilus & stigmatē notandus ad hunc modum: *Ex dissimilibus & similibus verbis...*

eorum. . . quod declinationibus constat. fortassis autem tale quiddam deest: duorum generum unum sterile, alterum quod. POPMA.

Pagina 127.

lin. 13. *An usus.*] *An unius*, fortasse scribendum est. AUGUSTIN.

Pagina 128.

lin. 1. *Aliter; ac inde.*] *Aliter atque in*, docto cuidam viro placet. AUGUSTIN.

lin. 30. *Unum dant, non oportere &c.*] Totum hunc locum ita legendum & distinguendum censeo: *Unum dant, hoc oportere dici, quod sit in consuetudine; alterum non conceditur, quin ita dicatur, ut sit simile cum id faciat. At si quis, &c.* Cum duo sint, inquit, peccati genera circa declinationes, unum, quod in consuetudinem perperam receptum est, alterum, quod nondum receptum est, sed a multis dicitur perperam; illud dant adversarii analogiæ, oportere nos id dicere, quod in consuetudinem venit, neque illam licet depravatam corrigendum: hoc non concedunt, ut verbum aliquod præter consuetudinem dicatur: nisi eum id faciat & inducat, sit aliud simile. At si concedant, corrigi eum puerum, qui per delicias male ponere pedes atque imitari vacias cœperit; eum vero, qui consuetudine ambulandi jam factus sit vacia aut compernis, si corrigi non concedant; haud sequitur, eos stulte facere, qui crurum vitia, & distortionem serperastris corrigunt. Similiter non peccant, qui sermonis pravam consuetudinem ratione analogica emendant. Sunt autem *serperastra* adminicula, quæ geniculis puerorum primum ambulantium alligata adhibentur, ne ii vari aut compernes fiant. Cicero ad Atticum lib. 7: *De serperastris cohortis meæ*: quo nomine ibi notat præfectos cohortis suæ & comites in provincia: quod illi militum, quibus præerant, vitia corrigere deberent; ut serperastra crurum distortionem. Quamquam, ne quid dissimulem, apud Ciceronem malim legere *Cerberastris*, quod etiam nonnullis doctissimis viris placuit. Ut enim ab Antonio Antoniaſter, a Tullia Tulliaſter, sic a Cerbero Cerberaſter, homo avarus & inhians nummis, ut Cerberus offæ. POPMA.

lin. 31. *Quod sit.*] *Quod non sit.* AUGUSTIN.

Pagina 129.

lin. 8. *Serperastra.*] *Καμπεστυρία*. Orpheus, enumerans crepundia Bacchi, in infantum supellectile recenset illa:

R 3

Κῶνος, καὶ ῥόμβος, καὶ παίγνια καμπεσίγυια,
Μῆλα τε χρύσεια καλὰ παρ' Ἑσπερίδων λιγυφάνων.
citat Clemens. SCALIG.

Pagina 130.

lin. 31. *Qui amissa modo &c.*] Locus mendosus. AUGUSTIN. Legendum: *Qui amissa non modo*, ut est in nonnullis vulgaris editionibus. Notat autem hominum in quærendis rebus, quas amiserunt, diligentiam: at in verbis, quæ sermoni deperierint, investigandis incuriam. Qui amissa non modo quærun, inquit, sed etiam indicium faciunt, ubi aut quomodo inveniri possint: iidem, ex sermone si quid excidit, non laborant, ut revocent & reparent. POPMA.

Pagina 131.

lin. 12. *Sinorum & capidarum.*] Scribendum *capularum*, ut est lib. 4: *Capis & minores capulæ a capiendo*; & lib. 1 de Vita populi Rom. *Potula, quæ vocant capulas & capides.* POPMA.

lin. 13 sq. *Contaminati uti nollent, quæ &c.*] Verus editio habet, *incontaminati*, unde fortassis legendum: *Incontaminati uti nollent quas*. Isti incontaminati & expertes vanitatis, inquit, propter consuetudinem veterem nolent uti his vocabulorum formis, quas docuerit ratio. IDEM.

lin. 21. *Inducteis.*] Marg. Scalig. *indocteis*.

lin. 28. *Nonne in calo &c.*] Interrogandi notæ, quæ hic interjectæ sunt, totum sensum perturbant. quin & Varronem sphaeræ ignarum convincerent. Est autem longo satis ambitu contenta periodus, quæ ita legenda est: *Nonne in calo ut ab æquinoctiali circulo ad solstitialem, & hinc ad septentrionalem divisum, sic contra paribus partibus item a bruma versum contraria parte non quantum polus superior, abest inferior ab eo, quem antarcticon vocant astrologi, & is ad brumalem?* Ita debebat dicere, *abest ab eo inferior, quem antarcticon.* Ab eo, scilicet *ισσημερινῷ*. SCALIG.

Pagina 132.

lin. 15. *Iidem. Item ab heis.*] Marg. Scalig. *Idemdem alieis*.
lin. 31. *Sane.*] *An c.* AUGUSTIN.

Pagina 133.

lin. 8. *Non.*] Marg. Scalig. *Num.*

lin. 12 sq. *Cum omnes animæ hominum sint divisæ in octo-
nas partes.*] Hæc divisio Stoica est: Varro autem ei sectæ
addictus fuit. Laertius de Stoicis: Μέρη δὲ ψυχῆς λέγουσιν
ὀκτώ. τὰς πέντε αἰσθήσεις, καὶ τοὺς ἐν ἡμῖν σπερματικούς
λόγους, καὶ τὸ φωνητικὸν καὶ τὸ λογιστικόν. Meminerunt
& alii multi. Quin & orationis divisio, quæ sequitur, est &
ipsa quoque Stoica. SCALIG.

lin. 18 sq. *Itaque habet, an non? &c.*] Placeret magis:
Itaque habet. An non vides: ut, Non vides, nonne vides, qui-
bus in principio orationis sæpissime utuntur Varro & Lucre-
tius, ut notavi ad Satyras. POPMA.

lin. 19. *Quadripartitam?*] Marg. Scalig. *Quadruplicatam.*

lin. 24. *Equidem non dubito.*] Quin videtur potius ita le-
gendum & distinguendum? *Equidem non dubium his, qui &c.*
POPMA.

lin. 31. *Animadvertit.*] *Animadvertat.* AUGUSTIN.

Pagina 134.

lin. 16. *Lentibus nateis.*] *Sateis* scribendum est. AUGUSTIN.

Pagina 135.

lin. 12. *Hinc orationem verborum.*] Legendum: *Rationem ver-
borum.* ut in hoc extremo libro, ubi vulgo legitur, *scientiam*
tollit orationis, reponendum *rationis*. Analogiam vocat *ratio-
nem.* & alibi *rationem analogiæ*. POPMA.

lin. 25. *Possunt. quo.*] *Possit, quo.* AUGUSTIN.

Pagina 136.

lin. 5. *Lana Gallicana.*] Intelligit Parmensem lanam. Martialis:
Velleribus primis Appulia, Parma secundis
Nobilis: Altinum tertia laudat ovis. SCALIG.

lin. 14. *Id.*] Marg. Scalig. *Heic.*

lin. 30. *Vocis verbeis.*] *Verbeis vocis*, arbitror scribendum
esse. AUGUSTIN.

Pagina 138.

lin. 1 sq. *Dico non.*] *Dico nos.* AUGUSTIN.

lin. 2. *Sequi. sæpe itaque.*] Videtur legendum: *Sequi in*
specie. itaque ex. Quod lectos facimus, inquit, alios ex ebo-
re, alios ex testudine, aut ex genere aliquo alio: non ideo
sequimur dissimilitudines in unaquaque forma lectorum, sed in
ea proportionem similitudinis diligenter servamus. nam tri-

cliniare lectos pares habemus & materia, & altitudine, & figura, itemque cubiculares in suo genere pares. at hæc duo genera lectorum disparia. Huc pertinet locus ille lib. 7: *Lectos non omnes pares magnitudine ac figura faciunt. quod si esset analogia petenda in supellectile, omnes lectos haberemus domi ad unam formam, & qui cum fulcro, aut sine eo, & tantum ad tricliniarem gradum, non item ad cubicularem.* POPMA.

lin. 24. *Nemo pollicetur.*] Hoc dicit: Non pollicetur analogia e vocabulo formare & deducere vocabulum, cujus rectus casus singularis conveniat in rectum singularem illius primogenii, sed ex duobus vocabulis similibus, casus similiter declinatos similes facere. Itaque errant, qui contendunt, non esse analogiam, quod a Romulo sit Roma & non Romula, & a bove dicatur bubile, non bovine, ut ovile. Porro verbo *declinare* duplici significato utitur Varro in his libris: uno minus trito, pro derivare & denominare, ut hic, *e vocabulo vocabulum declinari*; altero vulgari more, pro inflectere & variare in numeros & casus. Sic loquitur lib. 9: *A recto casu in rectos declinantur, ut albus, a, um.* IDEM.

Pagina 139.

lin. 20. *Tollunt esse analogias &c.*] Verba sunt partim corrupta, partim mutila. Desideratur enim argumentum ad-versariorum, quo contendebant, non esse analogiam; ideo quod verba quædam habent declinatus, quorum casus non commutantur, ut *nihili*. ad quod respondet, illius rectum casum esse Hilum, ut in versu Ennii Epicharmo de terra:

Qua dedit illa, capit, neque dispendi facit hilum.

& obliquos commutari tum, cum commutatur id, de quo dicitur. Sic ergo fortassis scribendum: *Tollunt pessime analogias . . . ? Sed initio.* POPMA.

lin. 21. *Sed initio vocabulum.*] Locus mendosus. AUGUSTIN.

lin. 22. *Quod dedit ira capit, nec dispendi facit hilum.*] Admonuimus scribendum:

Quod dedit illa, capit: neque dispendii facit hilum. SCALIG.

Pagina 141.

lin. 10. *Surdum theatrum.*] Κωφὸν θέατρον, Galenus περὶ μεθόδου, λόγῳ α. SCALIG.

lin. 11. *Omnes tres.*] *Omnes hæc res*, quidam. AUGUSTIN.

lin. 12. *Ad silentium &c.*] Locus mendosus. IDEM.

Pagina 142.

lin. 20. *Debuerint.*] *Al. debuerunt.* AUGUSTIN.

Pagina 143.

lin. 27. *Vinum, quod Chio.*] *Vinum Chio, vinum Lesbo,* est Græcanice dictum, οἶνος Λεσβίδην, οἶνος Χιόδην, & apud Plautum: *Hospes Zacyntho.* Ζακυνθίδην. SCALIG.

Pagina 144.

lin. 8. *Plura balineas dicant.*] Legendum: *Plura balnea non dicant.* Balnea numero multitudinis dicere privata lavacra, non sibi permittit consuetudo sermonis, quæ ætate Varronis erat, ut ait lib. 7, *Neque ab eo, quod dicunt balneum, habet multitudinem consuetudo.* Itaque Cicero privatum balneum semper dixit: tantum lib. 2 de Oratore, *Balnea M. Brui;* & in Hortensio de M. Sergio Orata, qui balneum privatum, quo domi suæ lavaretur, primus fecit, *Primus balneola suspendit, inclusit pisces.* Quod ipsum posterior ætas recepit, ut ex Horatio & aliis constat. POPMA.lin. 13. *Idemque, item contra.*] *Locus mendosus.* AUGUSTIN.

Pagina 145.

lin. 23. *De Vespertino tempore.*] Suspitor scribendum esse: *De vesperi. in tempore vere.* Cur non dicimus, inquit, *Mane manius manissime,* itemque *Vesperi vesperius vesperime?* quia tempus aliud non est alio magis vel minus, sed prius & posterius. hinc magis mane surgere tam dicitur, qui primo mane surgit, quam qui hoc prior. Ut enim dies illuxit, tum non potest tempus aliud esse magis tempus, quam mane. nam ipsum hoc, quod dicitur magis, sibi non constat, sed diverso & contrario usu a se ipso dissentit, ut cum dicitur *Magis mane,* significat primum mane, cum *Magis vespere,* serum & novissimum vesper. POPMA.

Pagina 146.

lin. 30. *Patrici.*] Marg. Scalig. *patrii.*lin. 31. *Negant.*] *Negent.* AUGUSTIN.

Pagina 147.

lin. 2. *Quod in nihil.*] *Quod nihili.* AUGUSTIN.

lin. 6. *Si ratio.*] *Ea ratio.* Vel dele *fi.* AUGUSTIN. Pro *ſe* Marg. Scalig. *ſit.*

lin. 10. *Sic in vocabuleis caſuum.*] Continua cum ſequentibus, *ſic in vocabulis caſuum poſſunt item fieri.* Alioquin obſcuriſſima erat ſententia. SCALIG.

lin. 12 ſq. *Quod nonnunquam apud poetas invenimus factum.*] *Quod deest in fabula, ſæpenumero expletur a grege-qualia ſunt illa :*

Ne exſpectetis dum exeant huc. intus deſpondebitur :

Intus tranſſegetur. ſi quid eſt, quod reſtet, &c.

Verſiculus igitur, qui adducitur ex Nævii Claſtidio, videtur idem ſuppleſſe, quod in actibus aut diverbiis deerat. SCALIG.

lin. 24. *Altera plagula ſit anguſteis claveis.*] Clavus erat plagula, quæ ab humeris in peſtus dimittebatur, ut erat *ἐπ' αὐτοῖς* Græcorum. Ea clavis quibuſdam conſita erat, in ſenatoribus quidem, latoribus, in equitibus, anguſtioribus. Propterea tota plagula ipſa vocabatur clavus. Nonius, *Patagium*, inquit, *aureus clavus, qui pretioſis veſtibus immitti ſolet.* Nam patagium erat honeſtis matronis, quod clavus viris. Et ipſum *ἐν τρυμνῶν* declarat. Patagium enim dictum, quod quibuſdam quaſi maculis & nævis inſperſum erat. Πάταγος enim, niſi fallor, eſt morbus peſtilens, quo correpti qui moriuntur, nullum indicium morbi relinquunt aliud, quam nævulos in parte corporis. Quocirca in Gallia vocant *Tac*, hoc eſt, maculam, vel nævum. Ab ea ſimilitudine a clavulis, qui tanquam nævi in plagula ſparſi ſunt, dicitur patagium. Apud Feſtum tantum legitur, *Patagus, genus morbi.* Nam ita dictum puto, quia eo ſubito veluti percuſſi & ſtupefacti commoriuntur homines. SCALIG.

Pagina 148.

lin. 8. *Decuis.*] *Decus.* AUGUSTIN.

lin. 22. *Denaria.*] Marg. Scalig. *Denariûm.*

lin. 27. *Fictus.*] Marg. Scalig. *Dictus.*

lin. 30 ſq. *Hoc ab ære, æneaque libra &c.*] Scribendum majuſculis literis, a quo dicimus *aſſem tenentes* : HOC AB ÆRE ÆNEAQUE LIBRA. &, MILLE ÆRIS LEGASSE. SCALIG.

Pagina 150.

lin. 27. *Ut Sappho, & Alcaus.*] *Ut Alcaus.* AUGUSTIN.

lin. 31. *Quod quiſque caput.*] Ita hæc diſtinguenda ſunt: *Quod quiſque caput pertenderis ſequi, debet ejus conſequentias*

casus in declinando facere : at non , cum dixerit recto casu Alcaus , &c. SCALIG.

Pagina 151.

- lin. 4. *Et non.*] Dele &. AUGUSTIN.
 ead. *Reprehendendum.*] Marg. Scalig. *Reprehendunt.*
 lin. 12. *Lana.*] Marg. Scalig. *Lucerna.*
 lin. 18. *In nationes &c.*] Locus mendosus. AUGUSTIN.
 lin. 29. *Differunt , ac dicuntur.*] Marg. Scalig. *Discedunt , ac diducuntur.*

Pagina 152.

- lin. 13. *Simile.*] Marg. Scalig. *Mille.*
 lin. 14. *Legeram.*] Marg. Scalig. *Legi.*

Pagina 153.

- lin. 15. *Dicebatur.*] Marg. Scalig. *Olim dicebatur.*
 lin. 19. *Etiā hoc.*] Al. *etiā in hoc.* AUGUSTIN.
 lin. 23. *Animaleis.*] Marg. Scalig. *Animanteis.*
 lin. 26. *Quare cum.*] *Quare cur.* AUGUSTIN.

Pagina 154.

- lin. 21. *Quod in præteritis U dicimus longum , luit , pluit.*]
 Ennius :
Annuīt sese mecum decernere bello.
 Alii annuīt duplici uu. Plautus :
Nam rus ut ibat , forte ut multum pluuerat.
 Sed tunc est a pluueo , ut annuīt ab annuueo. Idem :
Certare abnuueo , metuo legionibu' labem. SCALIG.
 lin. 27. *Sacrificat.*] *Sacrifico.* AUGUSTIN.
 lin. 31. *Adlavant.*] *Lavānt.* Plaut. in Truculento. AUGUSTIN.

Pagina 155.

- lin. 1. *Adlavant.*] *Ad lavant.* AUGUSTIN.
 lin. 31. *Utrum in secunda &c.*] Locus mendosus. IDEM.

Pagina 156.

- lin. 9. *Multa.*] *Multi.* AUGUSTIN.
 lin. 21 sq. *Discrepant verbeis utcunque.*] Antiqua editio ,
Utrumque. Ex quo suspicatus aliquando sum , hic deesse verbum *fallit* , vel , *falsum est* , aut tale quid. Respondet enim his , qui esse analogiam negabant , quod qui de ea scripsis-

sent, aut inter se non convenissent, aut in quibus convenissent, ea cum consuetudinis verbis discreparent: quod, inquit, fallit, nec sequitur. nam hac ratione omnes artes repudiandæ forent, quod in medicina & in musica, & in aliis multis discrepant scriptores; & in quibus conveniunt ita dici oportere, his tamen aliter utuntur. Itaque non ars, sed artifex reprehendus, qui in scribendo debuit vidisse verum: neque ideo sequitur, non scribi verum, quod idem verbum alio modo efferat ut fonti, monti, &c. POPMA.

lin. 25. *Repudiant.*] Marg. Scalig. *Pugnant.*

lin. 26. *Nam.*] Marg. Scalig. *Natura.*

Pagina 157.

lin. 17. *Hæ muræna.*] *His muræna.* AUGUSTIN.

lin. 18. *Sic aliis.*] *Sic alii.* IDEM.

IN LIBRUM IX.

Pagina 160.

lin. 2. *Cujusque.*] *Cujus est.* AUGUSTIN.

lin. 13 sq. *Senior seni.*] *Senis seni.* IDEM.

lin. 23. *Quodcunque conferas, &c.*] *Quodcunque conferas, aut simile esse, aut non esse. simile esse, & dissimile, si videatur: esse, ut dixi, neutrum, si in neutram partem præponderet.* IDEM.

Pagina 162.

lin. 8. *Nestocles Parmeniscus.*] Legendum *Mnestocles, Parmeniscus.* Nam Μνηστοκλῆς est nomen Græcum: de quo tamen nihil reperio. de Parmenisco autem satis constat, eum fuisse nobilem grammaticum. ac aliquando citatur ab Hermodoro Stephani ἑρμολῶν mutilatore. SCALIG.

Pagina 163.

lin. 25. *Ægrotat & languescit.*] Eadem jungit lib. 1 de Vita populi Rom. *Distractione civium elanguescit bonum proprium civitatis, atque agrotare incipit, & consensescere.* Lucretius item lib. 4:

Languent officia atque ægrotat fama vacillans.

Tralate, ut Græci νοσεῖν. Demosthenes: Ἀπόλωλε καὶ γένε-
σηκεν ἡ Ἑλλάς: & Αἱ δὲ πόλεις ἐνέβουον. ΡΟΡΜΑ.

Pagina 164.

lin. 13. *Nominum.*] Marg. Scalig. *Nominatum.*

Pagina 166.

lin. 17. *Purpurina.*] Marg. Scalig. *spurina.*

Pagina 167.

lin. 14. *Augere.*] Marg. Scalig. *Tangere.*

Pagina 169.

lin. 31. *Item.*] Marg. Scalig. *Idem.*

Pagina 170.

lin. 21. *Alii ab Aristarcho.*] Græcanice, καὶ ἄλλοι οἱ ἀπὸ
τοῦ Ἀριστάρχου. SCALIG.

Pagina 173.

lin. 21. *Figuras.*] Marg. Scalig. *Figura.*

Pagina 174.

lin. 25. *Tamen eam.*] Marg. Scalig. *De ea.*

Pagina 175.

lin. 22. *Recuperari.*] Marg. Scalig. *Reputari.*

Pagina 177.

lin. 30. *De genere.*] Marg. Scalig. *Eo genere.*

Pagina 178.

lin. 3 sq. *Hæctoris natum de muro Trojano jactari.*] Ex An-
dromacha Ennii:

Hæc omnia vidi inflammari,

Priamo vi vitam evitari:

Jovis aram sanguine turpari:

Hæctoris natum de moero

Trojano jactari. —

Sed magis puto ita scripsisse Ennium:

Hæctorem curru quadrijugo raptarier:

Hæctoris natum de moero jactarier.

Otiosum enim *Trojano* : & est interpretamentum alicujus studiosi. Citat autem Cicero primum membrum. Porro similis conquestio in *Hecuba* :

————— *quid petam*

*Præsidii? quid exsequar? quo nunc aut auxilio, aut fuga
Freta sim? arce & urbe sum orba: quo accedam? quo applicem?*

*Cui nec patriæ aræ domi stant, fractæ & disjectæ jacent.
Fana flamma deflagrata, tostæ alii stant parietes.*

Videamus, quid ex Euripide transtulerit, quid rejecerit :

ὦ μοι μοι.

Τίς ἀμυνεῖ μοί; ποῖα γέννα;

Ποῖα δὲ πόλις;

Φροῦδος πρέσβυς, φροῦδοι παῖδες.

Ποῖαν, ἢ ταύταν ἢ κείναν

Στείχω; ποῖ δ' ἦσω; ποῦ; τίς θεῶν

*Ὡ δαιμόνων ἐπαγωγός;

Addam & pro coronide, illa non exstare in *Græco* :

Sed non scripsisti, quis parentem, aut hospitem

Necasset: quo quis cruciatu perbiteret.

Neque illa:

Heu me miseram, interii: pergunt lavere sanguem sanguine.

Nec illa:

Suppiter tibi summe tandem male re gesta gratulor.

At illa sunt:

Vide, hinc meæ, inquam, lacrumæ guttatim cadunt.

Talthybiæ verba:

— νῦν τε γὰρ λέγων κακὰ

Τέγγω τόδ' ὄμμα. —

At illa quomodo?

Miserete anuis, date ferrum, qui

Me anima privem. —

Hecuba apud Euripidem :

Ἡμᾶς δ' ἄγοντες πρὸς πυρὰν Ἀχιλλεύς

Κεντεῖτε, μὴ φείδεσθε. —

Et cum ad verbum transferret, satis negligenter ea tractabat. ut illa:

Hæc tu etsi pervorse dices, facile Achivos flexeris.

Namque opulenti cum loquuntur pariter atque ignobiles,

Eadem dicta, eademque oratio æqua non æque valet.

Concinnius puto:

*Hæc tu es inapte dixeris, flexis facul:
Ignobilium etenim atque opinatum virum
Oratio indidem aqua non æque valet.*

Euripides:

Τὸ δ' ἄξιωμα καὶ κακῶς λέγει τὸ σὸν,
Πείσει. λόγος γὰρ ἐκτ' ἀδοξούντων ἰὼν,
Καὶ τῶν δοκούντων, αὐτὸς οὐ ταυτὸν σθένει.

Sed de his satis. SCALIG. Ennius Andromacha:

*Hæc omnia vidi inflammari,
Priamo vi vitam evitari,
Jovis aram sanguine turpari,
Hæctoris natum de mæro jactari.*

ubi est Hæctoris media syllaba longa, more prisci sermonis, de quo intelligendus locus lib. 7. Item secundum illorum rationem debemus secundis syllabis longis dicere Hæctorem, Nestorem. Est enim, ut Quæstor, Prætor, Nestor, Hæctor. POPMA.

Pagina 179.

lin. 1. *Cæsus, furus.*] *Surus* legendum, ut supra lib. 7, *Suro*, lupo. Ennius:

— *unus*

Surus surum ferret; emem defendere posset.

Intelligit vallum, quod propterea alibi crebrisurum dixit. Auctor Festus. a furo autem ὑποκοριστικὸν Surculus. SCALIG.

lin. 3. *Ut Scala, falera.*] Non in feminino quidem dicitur singulari, sed neutro dicitur, ut Falera apud eundem Varonem de Re rustica. SCALIG. Charisius lib. 1, inter vocabula muliebria, quæ tantum numero multitudinis efferuntur, recenset Scalæ & Falæræ. itaque recte Varro ait, Scala, Falera esse neutra, id est, nec nova nec vetera, sed contra consuetudinem sermonis dici. Scalam tamen in unam nominis figuram redigit Cajus Iſt. Vel scalam sciens accommodaverit ad ascendendum. POPMA.

lin. 20. *Arufini.*] Marg. Scalig. *Aristæ.*

Pagina 181.

lin. 19 sq. *Ut fit in faba.*] Nomina leguminum aridorum, quæ metimur, ut faba, triticum, far, & similia, nihil opus

sunt numero multitudinis discernere, cum numerari non possint, & specie satis distinguantur. quomodo in familia servus generatim nominatur, & a diversis operis & ministeriis alius servus atriensis, alius mediastinus. Itaque in illo Virgilii,

— Vere fabis satio,

innotatam declinationem notat Charisius. POPMA.

A D D E N D A

ex Turnebi Adversar. lib. XXIII, cap. 1.

& XXIV, cap. 29.

ad pag. 4 lin. 2 sq. *Quod neque omnis impositio verborum exstat.*] Impositionem verborum nominat, quam Græci *βωμματαθεσιαν* vocant: ea nomina intelligens, quæ primum rei alicui significandæ imposita sunt: quorum multa jam non comparent, cum tamen ab iis alia profecta in usu fortasse sint. Impositiones enim nomina primitiva appellat, a quibus oriuntur declinationes, id est, derivativa. Varro lib. 6: *Duo igitur omnino verborum principia, impositio & declinatio: alterum, ut fons, alterum, ut rivus.*

ead. lin. 21 sqq. *Quare illa, quæ jam majoribus nostris ademisse oblivio fugitiva, secuta sedulitas Mucii & Bruti retrahere nequit. Non si non potuero indagare, eo ero tardior.*] Insignis est illa translatio a fugitivis servis sumpta, sane quam eleganter. Lego autem: *Quare illa, quæ jam majoribus nostris ademisse oblivio, fugitiva si sedulitas Mucii & Bruti retrahere nequit, non si &c.* Fugitivi enim servi dicuntur retrahi, qui e fuga reducuntur domum ad herum: unde & apud Varronem de Rust. fugitivarius dicitur, qui fugitivum conquirat & sectatur. De verbis igitur, honesta præclaraque translatione, ut de servis, locutus est; ut & Terentius: *Retraham hercle, opinor, ad me illud idem fugitivum argentum tamen.* Sallustius: *In his erat Fulvius senatoris filius, quem retractum ex itinere parens necari jussit.*

ad. pag. 5 lin. 4 sq. *Et propter earum arctationem.*] Ego a libris antiquis tractationem lego. Tractatio enim est, cum

tanquam manu literæ tenentur, & huc & illuc transponuntur & trajiciuntur. Itaque literarum tractatio, est earum trajectio & transpositio. Sic Cicero scribit, materiam in verbis esse, tractationem in collocatione verborum. Ut enim verba optime collocentur, a nobis tanquam manu tractantur, & aliis atque aliis locis collocantur, ut jucunda sit & lenis eorum compositio:

ead. lin. 20. *Quartus ubi est aditus, & initia regis.*] Qui ad quartum, ait, gradum pervenerit, is rex fuerit, & plane modis omnibus rem absolverit. Tale est illud Horatianum:

—— rex eris, ajunt, si recte facies.

Aufonius:

Qui recte facies, qui non dominatur, erit rex.

Sic victor etiam dicitur, qui aliquid perfecit & absolvit. Virgilius:

—— victorque virum volitare per ora.

Iterum:

Illi victor ego & Phrygio conspectus in ostro.

ead. lin. 23. *Quod si summum gradum non attigero, tamen secundum non prateribo.*] Lego: — tamen, secundum prateribo. Infinitantis enim particula delenda est. Se enim proficitur ultra secundum gradum perfecturum, cum ad Cleanthis philosophi lucernam lucubrarit, non tantum Aristophanis grammatici.

ead. lin. 26. *Nolui praterire eos.*] Lego ex antiquo libro: *Volui praterire eos.* Significat enim, se ultra grammaticos (qui tantum ficta a poetis verba expediunt) progredi velle.

ad pag. 7. lin. 13. *Ab eo præco dicitur Locare, quoad usque id emitur.*] Homines in locandi explicatione scrupulus male urit, cum scribitur, *ab eo præco dicitur locare, quoad usque id emit.* Ego male coalescentia puto divellenda, legendumque censeo, *quoadusque idem it.*

ad pag. 37. lin. 7 sq. *Prius de induta aut amictu quæ sunt, tangam.*] Scribo: Prius deinde indutui, tum amictui quæ sunt, tangam. Induit, quod corpus ita integit, ut ei adhæreat, & comprehendat, ut Capitium, tunica, subucula. Amicit, quod corpori circumjicitur, ut Ricinium, pallium. Addunt Icti, quæ præcingunt, & alia, quorum verba sunt, quæ induendi, præcingendi, amiciendi, instornendi, injiciendi, accubandive causa parata sunt. Præcingunt, quæ ad medium corpus aut pectus hærent, nectuntur, ligantur, comprehendunt: ut Strophium, zona, castula. Nonius, *Castula, inquit, est palliolum præcinctui, quo nuda infra papillas præcingebantur.*

M. T. Varro. Vol. II.

S

Indutui autem & amictui veteres dicere solebant. Nonius: Castula, est palliolum præcinctui. Varro de Re rust. Oleas esui optime condi. Apulejus in Floridis: Habebat indutui ad corpus tunicam interulam. Rursum: Habebat cinctui balneum. Varro hoc loco, ut veteres loquebantur, indutui comprehendit.

ead. lin. 17. Ἀσβεστων.] Linum est, quod igni non consumitur, sed ardendo nitescit & mundatur. Plinius vivum appellat. Sed asbeston cum Varro dicit, lintea ex eo facta intelligit, atque adeo vestimenta. Plinius: *Inventum jam est etiam, quod ignibus non absumeretur. Vivum id vocant: ardentesque in focis conviviorum ex eo vidimus mappas, sordibus exustis splendescentes igni magis, quam possent aquis. Regum inde funebres tunica, corporis favillam a reliquo separant cinere. Nasceitur in desertis adustisque sole Indiæ, ubi non cadunt imbres, inier diras serpentes: assuescitque vivere ardendo. rarum inventu, difficile textu propter brevitatem. Rufus de cetero color splendescit igni. Cum inventum est, æquat pretia excellentium margaritarum. Vocatur autem a Græcis asbestinum ex argumento naturæ.*

ibid. Amictus est dictum Amjectum, id est, Circumjectum &c.] Lego: Amictui dictum, quod amjectum, id est, circumjectum. a quo etiam quod vestitu se involvunt, circumjectui appellant. Amictui & circumjectui more veteri a Varrone dictum elegantissime censeo. Hujus elegantiae ignari has exterminaverunt locutiones, & seculi nostri balbutiem invexerunt.

ead. lin. 23. Ricinium.] Varro ricinium quasi rejicinium dictum interpretatur: pallia quasi parilia, extrita syllaba ri.

ead. lin. 25. Reclusum propter levitatem.] Lego: Re exclusum propter levitatem. Vetus liber reliculum habet mendose: scribere fortasse voluit librarius scriba ri rejiculum.

ibid. Παράπλεκια, χλαμύς.] Recte legi arbitror: Parapechia, chlamydes, & per summam injuriam hinc ablegata arbitror.

pag. 38. lin. 1. Pala a pangendo.] Lego: Pala a paugendo. quidam libri, a pangendo: & fortasse sic veteres locuti sunt.

ead. lin. 2. Rutrum ut ruitum, a ruendo.] Lego: Rutrum, ruitrum, a ruendo.

ead. lin. 3. Aratrum, quod aravit terram.] Varronem fere conjicio scripsisse: Aratrum, quod arruit terram, id est, quod terram juxta ruit & jacit. Varro de Re rust. Terra aruenda pulvinos fieri; vel, ut scriptum in omnibus est, aruit, erit, a se ruit & amovet.

ead. lin. 4. *Vomit eo plus terram.*] Cum ait, *Vomit eo* &c. more suo loquitur, ut antea, *quod eo plus calda apponebatur.* Plus erat sæpius, hic magis & amplius.

ead. lin. 6. *Et in ea transversa regula, Manicula.*] Lego: *Et in ea transversa regula, manibula*, accommodate & apposite ad etymologiam Varronis, cum a manu bubulci dictam interpretetur.

ead. lin. 7. *Qui quasi est temo inter boves. Bura a bubus.*] Lego: *Qui quasi est temo inter boves, bura a bubus.* Interpuncta hanc notationem peremerant, quæ nunc, ut existimo, viget & floret.

ead. lin. 8. *Alii hoc a curvo Curvum appellant.*] Sunt, qui emendant, *Urvum appellant.* Urvum enim est aratri curvatura. Nos tamen nostras manus ab injuria hic continebimus.

ead. lin. 9. *Sub jugo medio Covum, quod bura extrema addita &c.*] Lego: *Sub jugo medio cavum, quod bura extrema oppilatur, vocatur coum a cavo.* Cavum, inquit Varro, in jugo medio, quod extremitate buræ & temonis indita ei & inserta oppletur & clauditur, (id enim est hoc loco oppilatur) coum vocatur. Pompejo tamen coum lorum est, quo temo buris cum jugo colligatur, a cohibendo dictum.

ead. lin. 13. *Ut eruant, quæ in terra sunt: Sirpices postea, S detrita, a quibusdam dicti. Rastelli, ut Irpices, serræ leves.*] Quid si scribendum? *Ut eruant, quæ in terra serpunt sirpices, postea S detrito. a quibus dicti rastelli, ut irpices, serræ leves.* Hæc fideliter sunt de libro vetere descripta: præterquam quod *serpunt* pro *sunt* feci, quod mihi videtur etymologia postulare. Scribunt etiam libri editi, *a quibusdam dicti.* potest tamen, *a quibus*, non incommode explicari & intelligi de his, quæ in terra serpunt, a quorum abrasu sunt rastelli dicti.

VERBORUM ETYMOLOGIÆ

PERPERAM A VARRONE TRADITÆ

hic veris suis originibus redduntur, aut prætermiffæ explicantur

A JOS. SCALIGERO.

A

Æquor, ab æquus, ut lævor a lævis. *Æquum*, εἰκός. Do-
rice αἰκός. ut εἰ, αἰ. εἶτε, αἰκα.

Ævum. αἰών. ævitas ætas, æviternus æternus. hæc recte a
Varrone.

Ambagio. am detritum ab ἀμφί, ut At, ab ἀτάρ.

Ancile. ἀγκύλον. Anculare quoque pro ministrare, ἀπὸ
τῆς ἀγκύλης, ministratorio vase. Vide Athenæum.

Anfractum. Frago antiquum, ut, tago, pago: est lentare,
flectere: παρὰ τὸ φράγειν, unde φράγνυμι. Quod signifi-
caret lentare, ut Lentare remum Virgilio: & Lentare arcum
Statio. ab eo φράγειν & φράττειν dici cœptum, pro ambire.
Et Latinum priscum Fraxare, obire, circuire vigilias, a fra-
go: ut a Veho, vexo, Tago, taxo. Fraxatores ergo, custo-
des circumientes vigilias. Nam sunt duo genera eorum, ἰδρυ-
μένοι, καὶ περίπολοι. Ab eadem origine Frequens, qui sæ-
pius fraxaret vigilias: non a ferendo, ut Varro.

Angulus, ἀγκών.

Ara. Prius Afa, ut Papisius, Valesii. Afa, quæ postea an-
sa, ut tago, tango: pago, pango: mesa, mensa: tesus, ten-
sus. Ita dicta, quod esset proprie Foculus, qui manu porta-
batur, ut ignitabulum: ἐσχάρα.

Araea. ἄλος. l in r.

Arma, proprie sunt scuta, ut, *Tarpeja necata armis Sabi-*

notum, id est, scutis. & ancilia arma, id est scuta. Arma itaque ab armo, quia in eo gestarentur. Armus commissura brachiorum ab humeris. Itaque ab ἄρμους dicta.

Arrabon. ἀρραβών. Syriace Arabon, ab arab, τὸ ἐγγυᾶν.

Arvum. ab Aro. ut Parvum a Parum. Larva a Lara. Servus a Serus, ἔρος. a quo ἔριδος, & Eriudo Festo, & εἶπερος Homero.

Arcerra. ab ad, & carrus. Id erit ad verbum, Epiredium; spuria & hybrida voce. Arcerra, pro adcerre, ut arvenire, arcedere: advenire, accedere. Nisi sit eadem origo cum Arcirma.

Arca. Arcere est continere. ἀρκεῖν. unde & Arcus in fornice: & a similitudine τὸ τόξον.

Angenora. Ita scribo, non Angerona. Angere, ἀγγχειν, cohibere. Angina, ἀγγχόν. Quod ora digito angit, id est, cohibet, Angenora.

Audio. Audes, pro Aures. Antiquum.

Aurora. αὐρά. unde ἀγχαυρον. Ἄγχαυρον κνώσσοιτες, ἀλευάμενοι φάος ἡοῦς, Apoll. Sic Aurum, αὐρός. Nam remansit θησαυρός. Festus quoque testatur, vetus Græcum esse.

Ausulto. Auses & Audes & Aures dicebant veteres. Ausis οὗς ὅτις; Cretice & Tarentine αὐς αὐτός. Auses.

Aveo. Purum putum Hebraicum. Quod vero dicimus salutes, Ave, Pœnum est. Ut Pœnus ille apud Plautum. p. æ. Avo. m. i. Salutat. Ad verbum est, vive. Nunc vero Pœni dicunt *Sfalem aalech*: ut Hebræi *Sfalom lecha*.

Autumnus, prius Auctumnus ab Augeo. ut Farctor, Farctor: Sarcctor, Sartor: unde Sarcina. Auctor, Autor, unde Autumo: Auxilium ab Augeo. Auxilius nomen proprium, deminutivum Aullus, Ὀφέλης. ut Pauxillus Paullus, Μικκύλος. Taxillus Tallus, prænomen Sabinorum. Festus.

Avium. Puto αἰθρίον.

Assum, merum: prisca vox.

B

Balteus. Tusca vox. Charisius: *Varro baltea dixit, & Tuscum vocabulum ait esse, Rerum humanarum lib. 18.* Vides inconstantiam Varronis.

Brasica. Ortulanum olus: πρασική. ut βασιλική, ἑμφαλός. Basilica, Umbilicus.

Bruma, a Brumo, Baccho. Βρόμος Brumus: quod in id

tempus inciderent, in quo festa erant Bacchi. Ovid. de al-
teris Liberalibus:

Acceptus Geniis illa December habet.

C

Cacabus, κάκκαβος.

Calamistrum, καλαμίσ. In Varrone vero legendum: *Calamistrum*, quod calfactum in cinere, qui capillus ornatur.

Calix. κύλιξ. Culigna, κυλίσχη.

Canis. κύνων, κύνος.

Cano, Oscum. prius Casno.

Capitolium. ita vocabant, quam Græci ἄκραν. quod esset κορυφή τῆς πόλεως. At fabula capitis inventi excogitata ad gentis nobilitatem. Capitolium ergo Latina vox, ut Pergamum in Phrygia.

Capra. Turrenum. Hesychius.

Camelus. Syriace *Gemat*. At Hebraice *Gamat*.

Caseus. Oscum. Casus apud Oscos erat παλαιός. Unde Calscus; & Casnar. Caseus ergo lac vetustum, & coactum ac concretum. Inde Casies, Caries. Nisi sit a κάρων. καρνώδη vocat Theophrastus, quæ sunt vermiculata.

Carcet. κάρχαρα, αἱ μάνδραι.

Carere. κείρω, ἔκαρον. Inde Carduus, & quod terminantium e manibus deteritur. Latini Floccum, Græci ἀκαρίε vocant.

Cerno. κρίνω. unde Crinis, crimen.

Campus. καμπός, Syracusanum.

Calum. κοῖλον.

Colles. κολλῶναι.

Concinne. συγκεκραμένως. Cinnus, ὁ κυκένων.

Columbus. κόλυμβος, παρὰ τὸ κολυμβᾶν: a gestu, quem faciunt eæ aves. Et columbaria in navi, per quæ videntur remi eminentes κολυμβᾶν.

Conus. κῶνος.

Ciliba. κίλβας, αὐτος. Alii malunt *Cibila*, sed tunc erit transpositum.

Capio. Syriace Cap volam significat.

Crepum. Cnepum. κρέφας.

Crusta, a Corio, quasi Corusta. ut a fide, fidustum: ab angustum: augeo, angustum: unco, ungustum: verbustum, a veru. *Caro verbugusta*. Plaut.

Cruor, sanguis concretus & congelatus. κρύος. Inde crudum,

Cervus. κερὰς.

Circus. κίρκος, κήκος. Etiam Circanea avis, ἡ κύκλα περιπετομένη. circumvaganea.

Cupedia. Caupedia. Claudus, cludus. Defraudare, defraudare. Laura, lura.

Cornu. κέρας. ut a κρέας carnem fecerunt. Nisi malis a Syriaco Qarna.

Cucumis. κικυός. Inde Cucuma, quod ventrem magnam habet.

Cura. Prius Cœra, & cœrare, curare. Cœra igitur παρὰ τὸν κόρον, κοῖρα, a satietate. hinc satagere, curare. unde κοῖρανος.

Cerno. τὸ κρίνω. unde Cernuus, ὁ κατώβλεψ. Festus & Isidorus volunt, Cernuum esse genus calceamenti: decepti, ut puto, illo Lucilii versu, *Cernuus extemplo plantas convellit honestas.* Is enim est gestus calceantium se. Addam & ex Servio: *Cernuus equus, inquit, qui cadit in faciem, quasi in eam partem, qua cernimus. Unde & pueri, quos in ludis videmus, ea parte qua cernunt stantes, cernui vocantur: ut etiam Varro in libris Theatralibus docet.* quod de cernuo equo scribit, est is, qui Græce dicitur κατωμιστής, ὁ ἀπὸ τῶν ὤμων ἐπὶ τὴν γῆν ῥίπτων. De cernuis vero pueris, idem est cum illo, quod scribit Varro lib. 1 de Vita pop. Rom. *Etiam pelles, inquit, bubulas oleo perfusas percurrabant, ibique cernuabant: a quo ille versus vetus est in carminibus. Sibi pastores ludos faciunt coriis Consualia.*

Capis. καπίδν.

Ceres. Cereo, creo.

D

Damnum. δαπάνη, dapnum: ut ὕπνος, sopnus. Deinde damnum, somnus. Damnum est proprie τὸ ἀνάλωμα. Juvenal. *Nulla viri cura interea nec mentio fiet Damnorum.* δαπανῶν, καὶ ἀναλωμάτων. Idem: *Et multa crescit damnoſa papyro.* δαπανηρὰ, δαπανώδης. Horatius: *Nos nisi damnoſe bibimus.* ἡγῶν ἀφειδῶς. Addam & corollarium ex Suetonio de clar. gramm. *Pretia grammaticorum tanta, mercedeſque tam magna, ut constet Lutatium Daphnidem, quem Lenæus Melissus per nominis cavillationem πανὸς ἄγνημα dicit, 66 millib. nummῶν Q. Catulo emitum, ac brevi manumissum.* ego lego δαπάνης ἄγνημα, vel potius δαπάνημα, ut sit allusum πρὸς τὸν δαφνίδην, vel δαπανίδην.

Diana. prius Iana : vel, ut Pontificia indigitamenta habebant, Eiana: unde etiam Deiana hodie in veteribus monumentis visitur.

Dis. Ζεύς, Δεός. unde Διός.

Dico. δίδω.

Disco δάω, δάσκω. disco a in i, ut χάω, hio: χάσκω, hisco.

Docco. δοκέω. unde δόγματα sapientum.

E

Elixum. lix aqua. unde liquor : ut a lax, laqueus, lacio : inde lacero & lacinia. nisi a λακίδες.

F

Falces. Syriacum Palca.

Fallax. φηλιξ. *Fallo,* φηλώ. a φάλλω, φηλώ, ἔφηλα. Apollon. libro 3.

Fama. φήμη, φάμα.

Fari. φάω. unde φημί.

Fastus. etiam antiquis φαστὺς, a φάσκω.

Fatiuus. φάτης. & Vates.

Faveo. ostendo benevolentiam. φαύω, unde πιφαύσκω. & Faustus, φαυστός.

Februm. vel a Fervendo, unde & Febris: quod, quæ deferbuerunt, pura sunt. vel a φοῖβος, φοιβερός: ut a φόβος, φοβερός.

Ferme. ἄρμω. Vel a fere, ferme: ut gero, germen.

Ficedula. miliariaε συκαλίδες, κεγχριδες.

Fiscina. Fiscus, ὀξύσχοινος. Etiam alura. sed tunc puto a φάσκος, unde φασκώλιον, Pasceolus. φάσκος, fiscus. ut χάσκω, hisco: δάσκω, disco.

Flexum. φλεκτόν. ustulata enim prava fiunt. Etiam a φλέγω, flagro. unde Flagrum. hinc Horatius:

—— urere flagris.

Formido. Formus, sudans, calidus. sudare solent nonnulli tremore. ut a gravi, gravido: a rauco, raucido: sic a formo, formido.

Forum, quod foras. Foras a δύραζε, & foris δύρα: ut θήρ, φήρ, fera. δειώ, unde δειόν, fio, suffio. θυμῖαν fumigare. σχοῖνος funis. Antiquitus scænis, ut σφδγγος sfungus, σφενδόνη sfunda. postea s periit. inde scænire, nunc finire, σχοίνω μετρήσαι.

Frater. φράτωρ. Confratres vocant vulgo τοὺς συμφράτας.

Fremo. βρέμω.

Fruges. φρύγω. *Ei torrere parant flammis, & frangere saxo.*

Fritinire. φρίττω, φριτιννύω. est titillationem corporis præ se ferre. Aliter frigare, ab eadem origine. Varro: *Commuari mentes, frigi animos eorum.* φρίσσειν. Afranius Privigno:

Occasione certa mulier involat

In collum, plorat, orat: occurrit nepos

Pausillus: neptis porro de lecto frigis.

Forda. φοράδες.

Flora. χλωρίς. ut Flos, χλός.

G

Galea. γαλέη. ut κυνέη, ικτιδέη, λυκέη, &c.

Gallus. παρὰ τὸ κάλλος. κάλλος pala galli gallinacei.

Gaudium. γᾶδος. priscum, ut a πλαδός, unde πλαδαρός, plaudus. a πλατὺς plautus. a κλείς κλειδός, Dor. κλᾶδος, claudo. Nisi sit, ut κλείω claudo. sic a γαίω gaudeo. κύδει γαίω.

Gemo. γέμω: plenus sum. *Gemit imposito sub pondere cymba.* & γόμος, πλήρωμα νηός. ut contra στένω gemo, & angustus sum.

Gracostasias. Græcorum statio. ut Fregellæ, Fregellanorum. Festus. Sic apud Martialem:

Bis vicine Nepos: nam tu quoque proxima Floræ

Incolis, & veteres tu quoque Ficelias.

Ibi Ficeliæ est statio Ficuleatum. Neque quidquam mutandum est, quod putat Domitius.

H

Hillum. Hir est minutum illud cavum in media vola. Ab eo ὑποκοριστικὸν Hillum. Cum vellent ostendere parvum modum rei, puta aquæ, aut similitum, ne hillum quidem, dicebant, ostendentes volam manus.

Honor. veteres Onor scribebant. Est a prisco ὄνη, unde ὀνίνημι. ut ab ὄνη factum ὀνεισθαί. At onus verisimile esse ab ea origine: unde fluxit ὄνος Græcorum, qui ab aliqua ratione ærumnosum illud animal ita vocarint.

Horreum. quod ὀραῖα omnes fructus, atque adeo proveniunt omnem ita vocarent. Galen.

Humus. χαμαί. Humilis, χαμαλός, unde χαμαλός, ut χερσί, unde χθῆς, Hesi, postea heri. χερσί, ut προσί, χα in h. ut χᾶν hio, &c.

I

Infula. infilare, amicare. Filameum, post Flameum, amiculum, &c.

Interamna. διπτόταμος πόλις, ut διθάλασσος Κόρινθος. *Bimarisque Corinthi*, Horat. διδυρον γραμματιδίων, τὸ δίπτυχον. Hesych. *Bipatens pugillar*, Auson.

Irpices. ἄρπιξ, κοῦ. Euripid. Cyclope.

Irundo. quod veteribus helundo, α χειλιδόν. χ in h, ut supra. ea est vera etymologia.

Jurgo. declinatum a Jus: ut a per, pergo: tero, tergo: mare, mergo, τὸ καταποντίζω. Sic a μωρὸς, murgisō. cor, corgo, κηρόδι, κηρόθεν. Sic a λαῦρος, unde Lura, largus: α παῦρος, parcus. σπείρω, spargo. fufum, fargo.

L

Lacus. λάκκος.

Latus. λαίτῃς. Ita vocabant, qui cum corona publice vitulabant λαός, λαίτῃς. Deinde λητός. unde λήτεια.

Lautolæ. Latine, quæ Græci λουτρά. Nam balneum Græcum est. Dicebantur & Albulæ. Lautolæ autem vocatus ille locus Romæ, ab ea fabula, quam narrat Janus apud Ovidium:

Sumque repentinas ejaculatus aquas, &c.

Lignum. a lego: ut a tego, tignum: rego, regnum: μέγας, magnus: στέγω, στεγνόν. στίζω, signum, amisso ι: παχύς, pinguis: λείχω, linguo, & lingua: ἔχιν, anguis: δασύς, densus.

Locus. λέχω jaceo, antiquum: unde λέλογχα, λόχος. ubi quis situs est.

Loqui. λόγος.

Lupercus. cognomen Fauni, λύκιος.

Lucumo. Tusculum, & tamen origo Græca. Nam in Latio Lucumones ii sunt, qui in Arcadia λυκάονες.

Lustrum. ut flustrum, malacia maris.

Lucrum. a luo. Nisi sit eadem origo cum lucare. Quod lucrum captabatur e lucis, vocabant Lucar: sicut quod ex sacrorum æruscationibus, Extar.

Lutra. λουτρίς. unde & ἐνυδρίς, eadem.

Lux. λύκη. unde λυκόφως.

Ligo. λίγξ. ἐργαλείον τι. vel quod terra λίγξ. Clemens Alexandrinus.

M-

Malva. μαλάχη.

Macer. μακρός. quod macri longi sint: ut tenuis παρα τὸ τείνεσθαι.

Mars. Sabinum.

Mendum. a minus, ut a manus mando παρεγχεῖν. a mendo Mendicus, cui deest aliquid: nam mendum proprie defectus. Itaque qui minus, quam opus est, dicit, is veritatem imminuit, diciturque mendax. Sic Mendicum vocabant minus velum, quod in prora ponitur. Græce δ' ἀρτέμων. Aliter τέρδρον. Et locus, ubi proreta speculatur scopulos in mari, dicitur τέρδρω-τής. Statius in Propemptico: *Sint quibus exploret rupes gravis arte Molortus.* ἀναμυθισβήτως lego:

Sint quibus exploret rupes maris artemo Locrus.

Locrum vocat, quia Locrenses Opuntii, populi maritimi, nauticæ rei periti fuerunt; vel

— artemo tortus.

At nescio quid nugati sunt nonnulli de molortho, tanquam μολορθρον esset perpendiculum. Et, ut puto, qui hoc annotarunt, hunc locum Statii auctorem videntur habuisse. nam in nullo veterum exstat, quod sciam.

Mens. ut a γένος, gens, a φάρος, pars: sic a μένος, mens.

Mereor. μείρω. quod distribuitur merces.

Meiwo. μέω antiquum, unde μέμοδα, μέδος. sic a πέω obsoleto, Peto nostrum. a quo πέποδα, πῶδος. sic antiquum δέλω, unde δέλεαρ, peperit δέδοδα, δόλος, Dolus. Sic etiam μέδω, unde μέδιμνος. μέμοδα, μόδος, modus. inde Modius. A Syriaco, *Mad & Madad.*

Mitra. Syriacum, διάδημα Græcum, Vitta Latinum, idem significant in sua lingua, nempe vinculum.

Minerva. prius Menerva. Menervare erat monere. Unde promenervat, monet in Saliari carmine. Menere est mone- re: & meniscor. ut apo, apiscor: fruor, fruiscor, a quo composita comminisci, reminisci.

Moneo. prius meneo.

Moereo. a μοῖρα. quod pro dolore τροπικῶς sumitur.

Murus. prius moerus, a μοῖρα, quod quisque pro parte sua eos servaret. Hoc docet Lucil. cum ait, *Moenu' tamen fungi, ac moeros servare possint.* Item adsignificat & Moenia, quod partes officii cuiusque significat, quasi Mœria dicta. postea munia, α in u. ut poenire, punire: ut φοῖβος, pubes. ἔδω, ζοῖδα, unde εἶνδα factum, ut ab εἶκω, εἶκα. ab illo ζοῖδα igitur, oitor & oisus: utor, usus. ut μοῖσα, μουσα, τύπτωσα, τύπτουσα, &c.

Multa. oscum. definat ineptire Varro. a quo multus: quod numerando multa æstimaretur. & Multare in auctionibus, τὸ πλειστηριάζειν. Plautus Sũcho: *Quam multas tecum miseras multaverim.*

Murmuro. μορμύρω.

N

Narro. Antiquitus Gnaro, a gnarus. unde Gnarigo apud Festum, & Dignorare apud eundem. Omnia παρὰ τὸ γνωρίζειν. sic Gnascor, & Gnatus, παρὰ τὸ γενάω, γενάσκω. ut a γινώσκω, γινώσκω, gnosco, gnotus.

Neptunus. Tuscum, ut Volcanus.

Nonæ. ut a Novem, nonus: sic a nono, Nonæ: ut νεομηνία Græcorum. Et Chadass Hebræorum, id est, nonus.

Nuntius. plane Syracusana vox. ut ab ἐν ἑνός, οὐγκία, sic a νέος, νουγκίος Siculi declinarunt.

Nux. Syriacum *Lu.* L in N, ut Lympha, Nympha.

O

Ocrea. ὀκρυβείς.

Odor. ὄζω, ὄδωδα, odor. ut φράζω, confidero, πείραδα, φράδων, prudens. Ab eadem mente olere, d in l: ut lacrumæ, lacrumæ: ἄδακρυς, alacer.

Olus. oleo, cresco, quod translata in ortum, ex agrestibus culta fiunt. quare ab eo dicta λάχανα, παρὰ τὸ λαχαίνειν.

Ops. Dea. ὤπις. Hesych. Vel ὄπις, unde ὀπίσσεσθαι, venerari, colere: sicut venerari a Venere.

Opto. proprie est eligere, confiderare: ut, *pars optare locum:* eligere. Et optio, electus, ab ὅπτω Græco, video, confidero. Opus vero est ab ἔπω facio, administro. unde διοπτος, qui aliquid facit, administrat.

Oriens. ὄρω, orior. unde ὄρρυμι.

P

Pala. prius paxilla. ut axilla, ala: paxillus, palus, pistillus, pilus.

Palatium. φαλάντιον. Ita vocabant summa juga veteres Latini & Græci. unde Falæ, & Falantum Hetruscis erat cælum. *Palus.* forsan a πηλός.

Pasco. Varro nescio quid nugatur. Alii a βόσχω, non male. Ego a πάω πάσχω. unde etiam πῶν, Grex.

Panis. Vocabulum magnæ Græciæ. Athen.

Pater. quod per eum pateat semen. Ἀπολλων ἀποτρέπαι; quæ invidia est deducere a πατὴρ;

Pavo. τὰς, τάφος Æolice. Pavo, ε, in p, ut στάχυς, spica: & τίς, Osce, pis. τί pit. & pitpit, quidquid. τέσσαρες, πέντες, πέτορες. Osce petora, unde petoriturum, quatuor rotarum. Latini p, in q, aut c. pit, quid. pitpit, quidquid. petora quatuor. πέμπε pro πέντε, quinque. πότος; quotus. ἔπομαι, sequor. ἵππος, equus. λίπω, liquo. unde linquo. & contra: ut λύκος, lupo.

Pauper. a παῦρος, prima reduplicata. ut populus, a πολύς. fufurrus, a σύρος, unde σύριγξ. Cacula, a cala, ligno. Lucil. Scinde puer calam, ut calcas. Propero, a περῶ. Nisi sit προῦ περῶ, aut προπορεύομαι: aut potius a προπρὸ, quæ reduplicatio notat celeritatem. Sic a Curvus, cucurbita. a τὸρ Syria-co & Pœnico, turtur. a far, furfur. Mars, Mamers.

Pavor. φόβος. unde περιστέρᾱ, φάτ φαβὸς, παρὰ τὸ φοβεῖσθαι.

Pecunia, a pecu, quod omnis veterum substantia in pecuaria. Sic Græci πρόβατα a proventu. πρόβασις Homero, proventus: quod eorum copia in pecu.

Pecudes, ποκάδες.

Pelvis. πέλυσ. ut parum, parvus, &c.

Perdix, παρὰ τὸ πέρδειν. Eum enim sonum edit. unde & κακαρίζειν quoque dicitur, & κάκη factor. unde Cacare. Hebræi Quore, id est, κλητής. quod vocet pullos.

Peregrinus. peregre. & peragrarē, ἀποδημεῖν.

Pistor, a pinsendo. Pinsere, vel, ut veteres dicebant, pinsere, πτίσσειν. T perit, ut πτέρνη, perna. πτεινός, Æolice πτέννος, a πετεινός, penna, sic πιστήρ, ὁ ληνός, amittit τ, a πτίσσειν. A quo πιστική νάρδος in Evangelio, nardus expressa & confusa in liquorem, & unguentum: quod spicatum dicebatur, si ex spica exprimeretur: foliatum, si ex foliis. *At mea me libram foliati poscat amica.*

Plaustrum, a palando, quod extendere significat: quasi palaustrum: ut planca, quæ prius palanca. Palanca, seu palanga (ut id quoque explicemus) sunt, quas Græci φάλαγγας vocant, quibus subducuntur naves. Varro de Vita pop. Ro. lib. 4: Cum Pænus obviam venisset nostris, & quosdam cepisset, crudelissime pro palangis, carinis subjecerat, relatum id ab Apiano in Lybicus: Τους αἰχμαλώτους ἡμῶν, τοὺς μὲν εἰς τάφρους καὶ ποταμούς ἐμβάλλοντες, ὡς γεφύραις ἐπέβαινον. τοὺς δὲ τοῖς ἐλέφασιν ὑπέβαλλον. Et in Hannibale: Ἔστι δὲ

οὗς ὑπ' ὀργῆς ἀνῆρει, καὶ τοῖς σώμασι τὸν ποταμὸν ἐγεφύρου, καὶ ἐπέρα.

Rapa, ποινή. a πόνος, ὡς πνός, πνοιή. χλός, χλόη. μέρος, μοῖρα, &c.

Perna. πτέρνη.

Porca. Nonnulli a πρασία. a in o. ut porrus, a πάρος ἀνι quo, ex quo πάρος, & πράσος. ut πόρρω, πόρσω, πρόσω. a quo porro, & prorsus, ut prorsu limites. Et prorsu oratio, deinde prosa, ut rursus, rufum, sursum, susum: prorsum, prorsum, Afranius.

Premium. a prae, & emo, accipio. demo contrarium accipio.

Pratum. Dorice πρατιά, a πρασία.

Pretium, a procando. Procure a πρόξ προξός, unde προῖξ.

Plecto. πλέω, πέκτω. ut τέκω, τέκτω. πλέω, πλέκτω, plecto.

Proserpina. prius Proserpina a Περσεφόνη. Nam fere quæ in o nunc dicimus, per e enuntiabant.

R

Rapum, ῥάπυς. inde ῥάφανος.

Raudus, & rudis virga, ἢ ῥάβδος. eadem origine.

Retē. Retæ τὰ ῥωπήια, quæ impediunt euntes, aut quæ sunt in fluviis. Ita τὸ δίτυον, quia implicat, quæ in eo incidunt.

Rica. ῥέκος, ῥείκος. Ricinium.

Robigo. Quia coloris robi. Robum τὸ πυρρὸν vocabant, seu rutilum.

Rura. ἄρουρα. ἀμέλγω, mulgeo. Nam rus decurratum a rure: ut alia omnia similia.

S

Saturnus. Tuscum, vel Syriacum. Aut σάτυρος. Aut ut a λυγυρὸν, λυγυρίνος: sic σάτυρος σατυρίνος. Saturnus. ut Volturrenus, Volturnus. Quemadmodum Alumento, Cataminius, Melo, Polluces, corruerunt ex Laomedonte, Ganymede, Nilo, Polydeuces.

Sancus. facer, sanguis, faxum, Tusca.

Scutum. σκύτος. ex corio enim.

Seculum. a sequendo. Est enim series temporum. ut Tego la, a tego. Regula, a rego.

Signum. στιγμή, τ perit, ut πτέρνη perna, πτίσσω, pinso, πιστή, pistor. Ut ergo a πυγμή pugna, sic a στιγμή signum.

Sirpo. a fero, id est, prehendo. ut a faro antiquo (quod a *σάιρω*) sarpo: unde sarmenta.

Sponte & spondeo. a *σπονδή*. Nam quod per sacrificia firmaretur, erat *σπονδή*. ab ea mente Sponte. Nam id non invitare debemus. Unde etiam Hebræis *Nediba* oblatio *ἐκούσιος*. sponte igitur a *σπονδή*, id est, libatio. Et liber ab eadem causa. Nam *λοιβή*, libatio. unde olim *loiber*, vel *læber* dicebatur. Festus.

Spica. *στάχυς*. *Æolice* *σπάχυς*, ut *στάδιον*, *σπάδιον*; spatium, ut contra *σπουδή*, studium.

T

Taurus. *ταῦρος*. Sed Græci a Syris *Thor*, & *Thaur*. quod Heb. *Sor*.

Termentarium. ita vocarunt linteum *ποδηνεκές*. Nam vestem *ποδηνεκῇ* & talarem Græci vocant *τερμίνεντα*.

Termini. *τέρμονες*. termen, terminis.

Templum. *τέμενος*.

Tera. *δαίρα*. ut *δας*, *δάδα*, *teda*. *θάσσια*, *tesca*. a in e, ut *δαηρ*, devir: nunc levir.

Tutulus. prius *Titulus* ὑποκοριστικῶς a *Titus*. *τιτὸς* a *τίω*, defendo, honoro.

Torus. quidquid rotundum. *τέρω*, *τερῶ*, *τέτορα*, *τέρος*. unde *τορεύω*, *τορεύματα*. Et *τόρνος*. Inde torqueo. Inde *τόρμος*, ut a *φέρω* *φορμός*. a *κείρω*, *κορμός*. a *μοῖρα*, *μορμώ*.

Trabes. *τράφηξ*, *Lycophron*. tamen *Ennius* *trafax*, vel, ut est apud Festum, *trifax* dicit, pro trabe, fude, vel conto: *Ut permaceret paries percussu trifaci*.

Tremo. *τρέμω*.

Turris. *τύρρις*. *τύρσις*. a Syriaco *Tur*. Id ab Hebræo *Tzur*.

Tubi. *τύποι*. quod cavi.

Turma. *τόρμος*. rotunditas. ut cohors: quia cohortes villaticæ rotundæ. Vide *Torus*.

V

Vallum. ὑποκοριστικῶς a vanno.

Vellera. *στέμματα*, a velando.

Vestis. ἔεστο, unde ἑσθής.

Venilia. a veniendo. ut *εἰλήθυια* παρὰ τὸ ἐλθεῖν. Sed diversæ sunt Dææ.

Udus. ὕδωρ. udor.

Venari. scrutari venas. Venæ ἴναι. Venatur, qui scrutatur & indagat aliquid.

Vetus. βουετής. βού intendit.

Video. εἰδέω.

Via. οἶα. Apollon.

Vinum. οἶνος. ut οἶα via. οἶνος Hebraicum.

Vigil. ἀγαλλός. unde ἀγαλλιάω. α in ι. χάω hio, &c.

Vitis. quia lenta. vico. flecto, ligo. a vi.

— magna vi flexa domatur In burim.

Vibices. ἰβυκες, στιγμαί. Hefych.

Viola. ὑποκοριστικῶς. nam ab ἰον.

Vis. ἰς. alii a βία.

Uligo. detritum ex udiligo. ut a vitia, vitiligo.

Umbilicus. ὀμφαλικός, ut, παιδικὰ prædicare. βασιλικὰ basilica. πρασικὴ brastica.

Volcanus. Tuscum.

Volo. Græcum.

Urbs. Urbare & orbare, est circulo circumscribere, περιγράφειν. unde urbs, & orbis. Orbare seu Urbare Galli dicunt cerner, quasi circinare. ab eo Seneca in Œdipo oculos vocat orbes, ut Sophocles, quem sequitur, κύκλους. Et qui eos amittit, dicitur orbus. Nisi sit antiquum ὀρβός, ex quo ὀρφανός. quod sine dubio verum est.

AUSONII POPMÆ
NOTÆ
IN FRAGMENTA VARRONIS.

AUSONII POPMÆ NOTÆ IN FRAGMENTA VARRONIS.

IN FRAGM. LIB. I. DE L. L.

Pagina 185.

AGGULUS, *agens.*] P. Nigidius in Commentariis grammaticis: *Inter litteram N, & C, & G est alia vis, ut in nomine Anguis, angaria, & ancora, & increpat, & incurrit, & ingenuus. in omnibus enim his non verum N, sed adulterinum ponitur, nam N non esse, lingua indicio est. nam si ea litera esset, lingua palatum tangeret.* Marius Victorinus de Orthographia; Attius cum scriberet *Anguis*, *Agguis* ponebat. Sic ergo scribendum in versu Atti Eriphyla:

Pallas bicorpor agguium spiras trahit.

In quo L. Ælius.] Hic est L. Ælius Stilo, magister Varonis; de quo nos ita lib. 2 de Claris Grammaticis: L. Ælius Lanuvinus fuit eques Rom. gente Ælia, in qua multi clari viri exstiterunt, cum reliquis omnibus virtutibus, tum patientiâ paupertatis maxime ornati. nam sex & decem Ælii cum conjugibus ac liberis unum in agro Veiente fundum possederunt, & Romæ unis ædibus habitarunt, plenis virtutum illis quidem, sed cælato auro argentoque vacuis. Pater hujus Lucii præconium fecit, & nihilominus traditur usus tunica lati clavi, quæ postea fuit senatorii ordinis insigne. unde Præconini cognomine celebris filius, sed doctrinæ & ingenii gloria longe clarior. Fuit enim eruditissimus & Græcis literis & Latinis, in philosophiaque veteri illa a Socrate orta ita doctus, ut post ejus obitum, qui eam traderet, nemo esset, nisi M. Terentius Varro, qui hanc Stoicorum disciplinam, & omnis antiquitatis scientiam, acceptam ab illo, auctamque per sese, pluribus & illustrioribus scriptis explicavit. Quamobrem L. Ælium præceptorem suum libentissime agnoscit, & hominem inprimis in literis Græcis exercitatum, & memoria sua literis ornatissi-

M. T. Varro, Vol. II,

T 2

mum, appellat: sicuti A. Gellius doctum virum illum vocat; & ætate Varronis doctissimum hominem civitatis: Suetonius autem in libello de illustribus Grammaticis, *Instruxerunt auxeruntque*, inquit, *ab omni parte Grammaticam L. Ælius Lanuvinus, generque Ælii, Servius Clodius, uterque eques Romanus, mulique ac varii & in doctrina & in republica usus.* Sed Ælius in republica optimatum partibus favit, tanto quidem studio, ut & Q. Metellum Numidicum, damnatum, quod in legem Apulejam per vim latam jurare nollet, Smyrnam in exilium comitatus sit, & nobilissimis quibusque orationes scripserit, quas in senatu, vel judiciis, aut concionibus dicerent. unde præter illud Præconini cognomen, Stilonis quoque habuit. Usus est autem peracuto illo quidem, & artis pleno genere dicendi, sed exili, nec satis expedito atque profuenti: ut miretur Cicero, non modo Q. Pompejum Rufum illam adhibuisse ad conficiendas orationes, quibus se defendit, aut Q. Metellum orationes ejus in senatu dixisse; sed etiam eloquentissimos homines C. Cottam orationem Pro lege Varia, Q. Cæpionem Defensionem sui contra T. Bætutium Barum, ab illo scriptas, suo nomine edidisse. Fuerunt ipsius de Ratione vocabulorum libri duo, in quibus aliquot verborum antiquorum Græcorum, perinde atque essent Latina, causas reddidit falsas. *In quo*, inquit Varro, *non modo L. Ælii ingenium non reprehendo, sed industriam laudo. Successum enim fortuna, experientiam laus sequitur.* De Proloquiis lib. 1, quem sui admonendi magis, quam aliorum docendi gratia fecisse videtur, ait Gellius. Explanatio carminum Saliariorum: ex qua pauca quædam glossemata veteres Grammatici adducunt. præter quæ exstat præclarum illius de M. Plauto Comico judicium, *Musas Plautino sermone locuturas fuisse, si Latine loqui vellent.* Celebratur etiam jocus illius in Catientem quendam, qui signabat effigie pugnæ ejus, qua patrem ipsius Scipio Æmilianus ex provocatione interfecerat, *quidnam fuisse acturum eum, si Scipio a patre ejus interemtus esset.* Habuit filiam, quam in matrimonio locavit Servio Clodio, equiti Rom. cum quo ipsi & in republ. & in studiis doctrinæ summa consensus fuit, mansitque, donec ille fraude intercepti librum soceri nondum editum, & ob hoc répudiatus (est enim valde improbum, alienos labores sibi vindicare, præsertim sub aliquo necessitudinis nomine, aut sub simulatione officii) pudore ac rædio secessit ab urbe, ubi in podagræ morbum incidit: cujus impatiens, illitos veneno pedes

enecuit ita, ut usu illorum sensuque omni pariter & dolore postea caruerit.

Pagina 186.

Plerique ignorent Græcum.] Forte melius γραικὸν, & mox ποτέον, item λέποριν. Γραικός nomen antiquum, non ignoravit Callimachus, cum ita cecinit:

— τὸ μὲν φυγάδων τὶς ἐνίποι Γραικός.

& Lycophron: Γραικῶν ἄριστος ᾧ πάλας τέυχει τάφους. Romani vero hoc unum nomen usurparunt, licet ipsi Græci illud non agnoscerent, seque Ἕλληνες nuncuparent, ab Hellē Deucalionis & Pyrrhæ filio, qui præfuit Thessaliæ, maxime Phthoridi. unde illa sola fuit appellata Ἑλλάς, priusquam Attica, Peloponensus, & reliquæ vicinæ regiones in hoc nomen concessere, ut scribunt Thucydides, Aristoteles, & Strabo. De Putei & Leporis nominibus Græcis lib. 4, & de Re rust. lib. 3.

IN FRAGM. LIB. XIII.

Pagina 187.

Olivo & Ossio.] Forte *Solido & Ossio.* etsi aliquando suspicatus sum, Varronem scripsisse *Olympe & Ossia*, scilicet dici debuisse juxta analogiam, cum tamen sit in usu *Ossa*, sed pro his montium nominibus, Charisium alia nomina reposuisse: quo in genere ab antiquis grammaticis sæpe peccatum est.

IN LIB. II. AD MARCELLUM.

Pagina 189.

Semel minusne.] Ænigma incerti auctoris, quod ut exemplum jambici senarii Varro hic posuit. Eo significatur Terminus Deus, (non enim semel minus, non bis minus, sed utrumque horum, semel & bis minus, id est, ter minus) qui Jovi, Deorum regi, noluit loco cedere, dum Capitolium exauguraretur. Cat. lib. 1 Originum: *Fana in eo loco compluria fuerunt. ea exauguravit, præquam quod Termino sanum fuisse id nequitum exaugurari.*

IN LIB. II DE POEMATIS.

Pagina 191.

Nunc vides.] Veteres Romani ponebant ad principia convivii salem in mensa, quod in eo religionem quandam inesse putabant. Horatius:

Splendet in mensa tenui salinum.

Arnobius lib. 2: *Sacras facitis mensas salinorum appositu, & simulacris Dcorum.* Sed & mel simul apponebant, ut convivæ illud vincto miscerent, & mulsum sibi conficerent. Varro lib. 2 de Re rust. *Favus venit in altaria, & mel ad principia convivii, & in secundam mensam administratur.* Horatius: *Aufidius forti miscebat mella Falerno.*

IN LIB. DE COMPOSITIONE SATYR.

Parreſtata adſunt.] *Pareſte*, *παρέστη*, est pubertas. Varro in Satyris: *Sera pareſte purgatum ſcito.* hinc *Pareſtatus*, qui ad pubertatis annos pervenit. *Mulcere caput*, est ungere & polire, ut in Satyris, *Capite permulſo.* *Mulier Venus* est, quæ Veneris personam gerit in scena.

IN LIB. DE PROPRIETATE SCRIPTORUM.

Pagina 193.

Quin æs, ſtannum.] Vulgo legitur; *Quid est tanti.* — *Forma* hic est, in qua funditur æs, ſtannum, & omne id genus liquidum. Plin. lib. 36: *Exque iis formæ fiunt, in quibus æra funduntur.* Et formæ lapillorum, lib. 1. de Re rust. *Ex terra & lapillis compositis in formis.* Item: *Forma*, in qua exprimitur caseus. Columella lib. 7: *Deinde ubi formis, aut calathis exemtus est.*

IN LIB. II PLAUTINAR. QUÆSTIONUM.

Pagina 194.

Satyra est.] *Satura* est cibi genus, ex variis rebus conditum; & *Satura* lex, quæ uno rogatu multa simul comprehendit, dicta a copia rerum, & quasi saturitate. unde per saturam, est per congeriem, & promiscue conjunctis rebus pluribus. Sallustius Jugurtha: *Quasi per saturam sententiis exquisitis.* Charisius lib. 2: *Omnia in se capit, quasi collecta per saturam.* Ab hac autem Latina voce Diomedes & Isidorus inepte deducunt etymon Satyræ: quæ Græcorum inventum est, diciturque a Satyris & Faunis silvestribus, quos in illo poemate imitantur verborum licentia & dicacitate, ut in Arte poetica indicat Horatius.

IN LIBRUM INCERTUM.

Pagina 198.

Si te in libertatem.] Nonius hoc adducit ex Epist. Latinis;

ubi suspicor emendandum, *Varro Epist. L. Atinii*: ut alibi citatur, *Varro Epist. Julii Caesaris*. Atinia gens plebeja, celebris duabus legibus: quarum altera vocatur Atinia de Trib. pleb. qua senatores facti sunt tribuni, iidemque dicendæ in senatu sententiæ jus acceperunt. Altera Atinia de Usucapione, quæ furtivarum rerum usucapionem inhibuit, nisi si in ejus, cui subreptæ essent, potestatem revertissent.

Pueros minutos vides.] Pueri minuti, & brevis staturæ, olim in deliciis. Suetonius Augusto: *Ludebat cum pueris minutis, quos facie & garrulitate amabiles undique conquirebat, præcipue Mauros & Syros.*

IN EPIST. AD JUL. CÆSAREM.

Convocat Ptolemæum &c.] Videtur legendum: *Cum vocat Ptolemæum Πτολεμαῖον, Λακωνικὸν πεταυριστὴν, Δίονα αὐλοποιόν.* Fortassis autem significat Ptolemæum Auletem, regem Ægypti, ab assentatore quopiam præpostere laudatum, ornatumque laudibus illaudatis. Nam is præter alia flagitia etiam choralam exercuit, & adeo ea se jactavit, ut non pigeret eum certamina in regia celebrare; ad quæ & ipse cum aliis concertaturus prodibat, ut refert Strabo lib. 17, & alii. Laconicus petaurista est nobilis saltator vel mechanicus, ab eo quod *Lacedæmonii* inter alias exercitationes mirifice colebant saltus, & flexus corporis. Petaurista autem dicitur a *petauro*, id est, pertica sublimi, in quam mechanici isti contento saltu se subiciebant: tum rotam impactam perticæ insisterant, vertebantque ita, ut alternatim nunc superne jacerent, nunc inferne penderent. Lucilius:

Sicut mechanici cum alto exsiluere petauro.

Manilius lib. 5 Astronom.

Corpora, quæ vario saliunt excussa petauro,

Alternosque cient motus, elatus & ille

Nunc jacet, atque hujus casu suspenditur ille.

Interdum eandem perticam saltu trans mittebant, rota intacta.

Martial. Epigr. 22:

Quam rota transmissa toties impacta petauro.

IN EPIST. JUL. CÆSARIS.

Attingit aures nuntius.] Ita loquitur Plautus Bacchidib. *Si me tetigit nuntius.* Cicero ad Atticum lib. 13: *Ut scriberem tetigit aures nuntius.* Valer. Flacc. lib. 2:

——— *vox attingit aures.*

IN EPIST. AD FABIUM.

Pagina 199.

Quod facie Saturorum.] Vulgo est, *Saturorum f. f. quod maxima fiunt, i. i.* Sed loquitur, opinor, de personis quibusdam scenicis, quos ait facie similes Saturorum. hi sunt, qui Græca voce appellantur Pantomimi, Latine Saturi, a vario & omnigeno gestu, de quo Manilius lib. 5:

Nunc saturo gestu, restretque affatibus ora,

Et sua dicendo faciet; solusque per omnes

Ibit personas, & turbam reddet in uno.

Facie maxima; ut Pacuvius, Facie procera virum.

IN EPIST. AD FUFLUM.

Natali Fortis Fortuna.] Natalis Dei Deæve erat is dies, quo templum ei fuerat dedicatum, ut VIII Kal. Jul. natalis Fortis Fortunæ, quod tunc huic Deæ ædes ab rege Servio Tullio in ripa Tiberis extra urbem dedicata, ut refert Varro lib. 5 de Lingua Latina. Ovid. lib. 6 Fastor.

Quam cito prætereunt Fortuna Fortis honores,

Post septem lucas Junius altus erit.

Ite Deam læti Fortem celebrate, Quirites,

In Tiberis ripa munera regis habet.

Sic Natalis Salutis Deæ apud Ciceronem lib. 4 ad Attic. *Idem natalis erat & Brundisina coloniae, & tuæ vicinæ Salutis.*

Quintiporis Clodiani.] Notat poetam quendam comicum, de quo Satyra Bimargo: *Cum Quintipor Clodius tot comadias sine ulla fecerit Musa.* Quintipor est Quinti puer aut servus, ut Caipor, Publipor, quod alibi notavi. Clodiani cognomen ob impotentiam mentis tribuebatur hominibus stolidis & vanis. Sallustius lib. 4 Historiar. *At Cn. Lentulus patritiæ gentis, collega ejus, cui cognomentum Clodiano fuit, perincertum stolidior, an vanior, legem de pecunia, quam Sulla emtoribus bonorum remiserat, exigenda promulgavit.* Loquitur de Cn. Cornelio Lentulo Cn. F. Clodiano, & collega ejus L. Gellio Poplicola, qui consules fuerunt A. U. C. DCLXXXI, & post biennium iidem censores lustrum fecerunt LXVIII. Quamquam fortassis huic Lentulo cognomen fuit Clodiano, quod a Clodia ipse Corneliam familiam adoptione transisset, quomodo Mamercus Æmilius Lepidus Livianus dictus, quod e gente Livia in Æmiliam adoptatus esset.

Forias ac poemata &c.] Melius, *forias ac proremata*. *Foria* est proluvies ventris, auctore Nonio; sed usurpatur hic μεταφορικῶς pro rebus nugatoriis, ut Affaniæ, Quisquilæ, Campæ, quod postremum est in Truculento Plauti, *Campas dicis, abi, abi*. Proremata sunt prologia vel diverbia, quæ in orchestra scenici pronuntiabant, dum intus actus fabulæ componerentur, de quibus Livius lib. 7. Ea erant pleraque obsœna, vel protrita, & vulgaria, ut hoc: *O Fortuna, o Fors Fortuna, quantis commoditatibus hunc diem*. quo etiam utitur Terentius Phormione:

*O Fortuna, o Fors Fortuna, quantis commoditatibus,
Quam subito hero meo Antiphoni, ope vestra onerastis hunc diem.*
Gargarido, a verbo Græco γαργαῖσα, quod est obstrepo, & jacto.

IN EPIST. AD MARULLUM.

Utrum meridis &c.] Obba est genus poculi majoris, quo in conviviis utebantur, cum se largius invitabant. Tertullianus: *Quid differt ab epulo Jovis flicernium? ab simpuvio obba? ab haruspice pollinctor*. Hinc ad obbam accedere, est copiosius bibere; quod alios fecisse in prandio meridiano, alios vespri in cœna, ex hoc loco colligitur, & ex Suetonii Nerone: *Prandeatque ad satietatem, ut non temere super cœnam præter Matianum malum, & modicam in ampulla potiunculam sumeret*. Sed continentiores parce prandisse, cœnasse vero large, adhibitis convivis, auctor est Plutarchus lib. 8 Sympos. Horat. lib. 1 Sermon.

*Pransus non avide, quantum interpellat inani
Venire diem durare.*

IN LIB. V. DISCIPLINARUM.

Pagina 202.

Ennius recte hoc &c.] Ennius lib. 8 Annal. *Quintus pater quartum fit consul*. hoc scripsit de Quinto Fabio Maximo patre, qui quartum consul, cum M. Claudio Marcello tertium, anno Urbis DXXXIX. qui ambo consules gladius & clypeus populi Rom. dicti sunt. Nam filius Q. Fabius Maximus, proximo anno DXL, T. Sempronii Gracchi Cos. collega fuit.

IN LIBRUM. VIII.

Manducata portulaca suum &c.] Idem tradit Plinius lib. 20 de portulaca: *Cruditates sedat, vocemque firmat, & sitim arceat*.

IN LIB. DE GEOMETRIA.

Pagina 203.

Hujus libri fragmentum vetustissimum Langobardicis literis exaratum nobis communicavit vir doctus, summaque humanitate præditus, Joannes Arcerius; sed ita mutilum & corruptum, ut nihil, sane non multum, intersit, aut omnino periisse, aut ita lacerum superfuisse. Sic autem inscribitur: M. BARONIS LIBELLUS DE GEOMETRIA AD RUFUM SILVIUM. tum sequitur:

A casa quæ p A nomen habet finis super p montem habent e sinistra parte aquam vivam significat p

B orientales partes XI B significat

B. Casa p B nomen habet, finis grandis habentes ante se, finis subjacet contra sextantem rivum significat finis circa se

C. Casa quæ P C nomen habet fines super se non habentes proximum venit in alia finis fontem habentes subtus flumini A indicat terminum, transit fluvium, transit vias multas, transit limitem ejus p ∞ , transit labacrum significat colles rigora seq —. & reliqua, quæ sequuntur per ordinem literarum, non minus perturbata.

IN LIB. I ANTIQUITATUM RERUM HUMANAR.

Pagina 204.

Ut habent Parii.] Memorantur gentes complures innoxie a serpentum morfu; sed aliæ alia ex causa. Marfi in Italia incantationibus frangebant noxium virus serpentum, de quibus Lucilius lib. 20:

Jam disrumpetur medius, tam ut Marsus colubros

Disrumpit cantu, venas cum extenderit omnes.

In insula Paro Ophiogenes contactu venena corpori extrahebant: in Africa Psylli ingenito odore virulento sopiebant serpentes, & tunc sine noxa venenum exsugebant. unde Helvius Cinna:

Somniculosam ut Pænus aspidem Psyllus.

et si Gellius hoc aliter accipit. De illis idem, quod Varro, referunt Solinus Polyhistor, Strabo lib. 13 Geographiæ, & Plin. lib. 6: Crates Pergamenus, in Hellesponto circa Parium genus hominum fuisse, tradit, quos Ophiogenes vocat, serpentum istius contactu levare solitos, & manu imposita venena extrahere cor-

pori. & mox de Pſyllis: *Horum corpori ingenitum fuit virus exitiale ſerpentibus, ut cujus odore ſopirent eas.*

IN LIBRUM III.

Pagina 205.

Congerminati &c.] Legendum *congermaniti*, vel ipſo No-
nio auctore, qui hic obſervat verbum *Congermanefcere* pro
coaleſcere, conjungi, vel confociari. Quadrigarius Annalibus:
Facite exemplo eorum, ut vos cum illis congermanefcere ſciantur. Apulej. lib. 2 *Metamorph.* *Jamque amula libidine in
amoris parilitatem congermanefcenti mecum.* Sic Congenero dixit
Attius Phœniſſis:

Tibi congenerat generum affinitas.

IN LIBRUM VI.

Pagina 206.

Prærogativa.] Populus Romanus in ſex claſſes diviſus fuit
a Servio Tullio rege: claſſes in centum nonaginta tres cen-
turias. Ex his una erat Prærogativa, quæ prima ſorte educta
ſuffragium ferebat centuriatis comitiis; ita dicta, quod prius ro-
gabatur ab eo, qui comitia habebat, *Quid fieri vellent, jube-
rentve.* Ceteræ appellabantur Jure vocatæ, quia omnes centu-
riæ habebant jus ſuffragii ferendi. Liv. lib. 27: *Galeria junio-
rum, quæ ſorte prærogativa erat, Q. Fulvium conſulem dixerat,
eodemque Jure vocatæ inclinaffent.* Cur autem Prærogativa
centuria introducta fuerit, aliter quam Varro, tradit Verrius
Flaccus: *Ut cum eſſent deſignati a prærogativis, in ſermonem
res veniret populi de dignis indigniſve, & fierent ceteri diligen-
tiores ad ſuffragia de his ferenda.*

IN LIBRUM VII.

Suffragat......] Totus hic locus videtur ita legi & ſuppleri
poſſe: *Suffragatores dicebantur natu majores hi, qui vulgo in uſu
erant, & quo minus appareret juncta ſuffragia populi, quem quiſ-
que fieri vellet, notabant puncto appoſito ſcriptis candidatorum
hominum nominibus.* Varro putat, Suffragatores dictos, qui po-
puli ſuffragia notabant puncto appoſito candidatorum homi-
num nominibus. ita enim ſolebant puncto notare ſuffragia.
unde Punctum tuliffe dicebantur, qui tribuum ſuffragiis creati
erant magiſtratus. Cicero pro Plancio: *Quot in ea tribu pun-*

Et tuleris. Sed enim dicuntur quoque Suffragatores, qui candidatis in petitione favebant, & populi suffragia precibus rogabant: quo munere fungebantur clari & præstantes in republ. viri. Valerius Maximus: *Cicerejus ut vidit, omnibus se censuriis Scipioni anteferri, templo descendit, abjectaque candida toga competitoris sui suffragatorem agere cepit.* Plinius in Panegyrico: *Idem honoribus nostris suffragator in curia, in campo declarator existeres.*

IN LIBRUM XIII.

Pagina 207.

Athenienses autem &c.] Diei initium aliud alii fecerunt. Athenienses & Ægyptii solis occasum, quia nox die prior exstitit: id quod Homerum, Achillis scutum depingentem, allegorice indicasse, observavit Heraclides Ponticus. Babylonii contra ortum solis, ob id, quod totius diei naturalis illa sit portior pars. Umbri meridiem, maximamque solis altitudinem. quod etsi Varroni nimis absurdum videtur, tamen ab omnibus astrologis probatur, qui meridiei punctum pro diei principio usurpant; nimirum ut sint minores dierum naturalium inæqualitates: de quibus Ptolemæus Almagesti lib. 3. Romani mediam noctem, ut initium solaris cursus, & ascensionis.

IN LIBRUM XVI.

Pagina 208.

Mortuus est anno &c.] Gellius lib. 5 hæc recitat ex Annalibus Fabii Pictoris, unde Varro transcripsit; nisi sit memoriaræ error aut Gellii, aut Nonii, qui Varroni tribuit. Sunt autem duo fragmenta: *Mortuus est anno duo & vicesimo: Rex fuit anno duo & vicesimo.* quod postremum de Romulo accipio, qui anno ætatis XXII regem primus egit.

IN LIBRUM XVIII.

Ad Romuli initium &c.] Ab Ogygis regis Atticæ Eleusinæ temporibus, scilicet: a quibus ad primam Olympiadem annos plus paulo quam mille numerant Hellanicus, Philochorus, & alii, auctore Eusebio. Quos sequitur Orosius, qui, cataclysmum Ogygis mille & quadraginta annis Romam conditam præcessisse, tradit. Quamquam ipse Varro initio libri tertii de Re rust. videtur affirmare, trecentos supra mille annos

inter Ogygis & Romuli ætatem intercessisse: *Thebæ, quæ ante cataclysmum Ogygi conditæ dicuntur, ea tamen circiter duomillia annorum & centum sunt.* Scripsit autem Varro ista anno ab U. C. septingentesimo decimo septimo, ut ibidem dixi.

Fuisse Vettium &c.] Non omnino vanus vates fuit iste Vettius, etsi ipsa auguralis disciplina plena vanitatis & præstigiatorum. Nam cum hæc prædiceret circa annum Urbis septingentesimum, (tunc enim Varro hæc scripsit) anno octingentesimo vicesimo primo trium Imperatorum, Galbæ, Othonis, Vitellii tumultuaria cæde, incertum diu & quasi vagum imperium fuit. Stetit tamen, mansitque incolume, usque in annum Urbis millesimum ducentesium octavum, tunc Vandalis, duce Genserico, dominam urbem omnibus opibus spoliarent, & direptam reliquerunt, imperialibus ornamentis & insignibus secum in Africam translatis. ita Romani imperii majestas concidit post duodecim secula, quæ Vettius augur judicavit portendi duodecim vulturiis, qui in auspicio condendæ Urbis Romulo addixerunt.

IN LIBRUM XX.

Decemviri cum &c.] Decemviri legem tulerunt de nexis, cujus particulam ita conceptam fuisse, ex Gellio colligimus: **TERTIIS NONDINEIS CONTINOIS ENDO COMITIUM PROCITATO QUANTEIQUE STLIS ÆSTUMATA SIET PRÆDICATO.** Eam legem Varro fortassis ita interpretatur: Decemviros voluisse duos nexos & addictos uni creditori, non simul, sed quemque eorum separatim trinis nundinis continuis ad prætorem in comitium produci, quantæque pecuniæ judicatus esset, prædicari.

Præterquam duobus &c.] Nonius hic observat vocem *Balbe* pro obscure: quæ cum in his verbis non exstet, apparet, locum esse mutilum & corruptum. Videndum, an legi possit: *Præterquam, duodecim in primis, est scriptum balbe, spectare velit potius quam voluntatem, debeam non catum d. m.* Si magistratus in judicando, inquit, potius spectare velit verba legum obscura, maxime XII Tab. quam mentem ac voluntatem legumlatorum, omnino non exit ille prudens magistratus. Nam, ut ait Celsus lib. 27 Digest. *Scire leges, non est verba earum tenere, sed vim ac potestatem.* & lib. 29: *Benignius leges interpretanda sunt, quo voluntas earum conservetur.* Huc pertinet Sex. Cæcilius de legibus XII Tab. dissertatio apud Gellium lib. 20.

Pagina 210.

Velut accensiti.] Proximum fragmentum pertinet ad etymon Censorum, cum quo mihi videtur hoc coniungendum: *Censores ut arbitri populi appellati, quod verbum Censeo & Arbitror idem poterat ac valebat, ut Accensi dicti, quod essent ad arbitrium magistratus, & ob id ad necessarias res sæpius accirentur.* lib. 6 de Lingua Lat. *Accensos ministratores Cato scribit esse. potest id ab arbitrio. nam tendit ad arbitrium ejus, cujus minister.* Alioquin si ab acciando Accensos deducit, ut lib. 4 de Lingua Lat. hic legendum est, *velut arcessiti*; quod non placet.

In conviviis.] In conviviis talorum jactu unus aliquis creabatur, qui præscriberet modum & leges bibendi. Hic Magister vulgo dicebatur. Varr. lib. 4 de L. L. *In publico convivio etiam nunc antiquitatis retinendæ causa, cum magistri sunt, potio circumfertur.* Lampridius Heliogabalo: *Præfectum urbis sæpe post cœnam ad potandum vocabat, adhibitis & præfectis prætorio, ita ut si recusarent, magistri eos cogerent.* Arbitrator Horatio lib. 2 Carmin.

Quem Venus arbitrum Dicit bibendi?

Dictator & Strategus Plauto in Persa:

Do hanc tibi florentem florenti, tu sic eris Dictatrix nobis.

Et:

Strategum te facio huic convivio.

Modimperator Varroni, a modo imperando.

IN LIBRUM XXI.

Pagina 211.

Deligata ad patibulos.] Legendum *Deligate*: ad p. d. quod de servili supplicio intelligo, & illud *Deligate*, domini vox est, ad quam noxii servi ad patibulos deligantur & circumferuntur, cruci defiguntur. Patibulum est lignum transversum, ad quod soliti dissepissis manibus alligari, atque ita circumduci: mox tolli in crucem. Plautus Carbonaria: *Patibulum feram per urbem: deinde affigat cruci.* Seneca: *Alii brachia patibulo explicuerunt.* Nam liberi deligabantur ad palum, & verberibus cæsi, securi percutiebantur. Liv. lib. 2: *Stabant deligati ad palum nobilissimi juvenes.* idem lib. 36: *Ad palum deligatus lacerato virgis tergo cervicem securi Romana subjecim.*

IN LIBRUM XXV.

Ego σπάρτα apud Homerum.] *Homerus:*

Καὶ δὴ δοῦρα σέσηπε νεῶν καὶ σπάρτα λέλυνται.

Ubi σπάρτα pro vinculis navis posuisse videtur, nam antiqui faciebant sutiles naves, ut Virgilius cymbam Charontis. & Græci quidem lino & cannabo, ceterisque sativis rebus, non sparto, naves suebant. Itaque Varro putat, σπάρτα apud Homerum non plus significare spartum herbam, quam Spartos, quos fabulantur sparsis a Cadmo rege in terram dentibus draconis, repente viros armatos exstitisse: de quibus Palæphatus, Hyginus, & alii. Varroni consentit Plinius lib. 19, ubi multa de sparto.

EX INCERTO RERUM HUMANARUM LIBRO.

Pagina 213.

Qua murum fieri &c.] Est versus Ennii, ni fallor, ex lib. 1. Annal. qui cum aliis ita connecti potest:

Qua murum fieri voluit urgentur in unum.

Quom sævo obsidio magnum Titana premebat

Juppiter ut, muro fretus magis, quam de manus impe.

Quibus versibus Ennius fortassis hoc voluit dicere: Romulum, cum initio populis finitimis inferior viribus esset, suos unum in locum conduxisse, & Palatinum montem saxo munivisse in speciem quadratam; sicut olim fecerat Juppiter, cum obsidione premeret Titana, parum fretus imbelli Cretenfium multitudine.

IN LIB. I ANTIQUITATUM RERUM DIVIN.

Pagina 214.

Et religiones & castus.] Nonius putat, Varronem Castus masculino genere dixisse, pro Castitas: quod mihi non videtur. Castus est purificatio, sanctimonia, ut cum abstinebant a cibo & Venere, & aqua pura lavabantur, operaturi iis sacris, quæ a Græcis accepta, vocabantur Græca sacra, ut erant Isidis, Cereris, Cybeles, unde In Casto Deæ esse dicebantur, cum sic puriter faciebant. Tibullus de sacris Isidis:

Quidve pie dum sacra colis, pureque lavari

Te memini, & puro secubuisse toro.

Tertullianus in libro de Jejunio: *Casto Isidis & Cybeles eas adaquas.* Arnobius lib. 5: *Quid temperatus fabæ alimonio panis, cui rei dedistis nomen Castus?* Varro Castum vocat Pu-

ritiam, cum ait: *Quæ puritia est i. p.* id est, Castus non frequentantur & polluti sunt.

IN LIBRUM III.

Pagina 215.

L. Scipio cum &c.] Antiqui libri, *ut vinea*. unde legi posset, *sub linea*, intellige *veste*; vel, *sutum linea*. Est autem linea funiculus, in quo inferuntur margaritæ, aurum factum, & ornamenti causa gestantur in collo. Scævola lib. 5 Responsor. *Lineam margaritarum triginta quinque legavit.* Idem lib. 17 Digest. *Lineas duas ex margaritis.* Hieronymus in vita Pauli eremitæ: *Uno filo villarum insuunt pretia.*

IN LIBRUM III DE GENTE POPULI ROM.

Pagina 235.

Plautus Vesperuginem.] Plautus Aulularia:
Neque Jugula, neque Vesperugo, neque Vergiliæ occidunt.
Homerus Odyssæa:

Ἑσπερος δὲ κάλλιστος ἐν οὐρανῷ ἕσταται ἀστὴρ.

Castor fuit historicus Græcus antiquissimus, qui Chronica scripsit, & ab Eusebio & Suida nominatur. meminit & Ausonius:
Quod Castor cunctis de rebus ambiguus.

IN LIBRUM DE VITA POPULI ROM.

Pagina 236.

Neque ille Callicles.] Calliclem hunc inter minoris picturæ celebres artifices refert Plin. lib. 35, ubi de Euphranore quoque meminit. Neque ille Callicles, inquit, tabellis quaternum digitorum celebris cum esset factus, tamen ascendere potuit ad Euphranoris gloriam: neque ego his quatuor libris de Vita populi Rom. possum me æquare magnis historicis, atque adeo tibi, Pomponi Attice, qui omnem antiquitatem complexus es in eo volumine, quod de magistratibus fecisti. Cornelius Nepos in vita Attici: *Moris etiam majorum summus imitator fuit, antiquitatisque amator, quam adeo diligenter habuit cognitam, ut eam totam in eo volumine exposuerit, quo magistratus ornauit. nulla enim lex, neque pax, neque bellum, neque res illustris est populi Rom. quæ non in eo suo tempore sit notata.*

Neque enim obsonium.] Quemadmodum obsonium, inquit,

tota cœna ex diversis rebus exceptum, cum unam in sportam est conjectum, vix dignosci & secerni potest: ita res tam multæ, tamque variæ, ab ultima antiquitate repetitæ, si uno loco generatim & confuse tradantur, non possunt commode percipi. Itaque convenit discretis libris agere. Primum de re familiari ab patribus, secundo de victus consuetudine primigenia, tertio de disciplinis priscis necessariis vitæ: ad extremum de causis & eventis bellorum populi Rom.

Pagina 237.

Aut bovem aut &c.] Loquitur de ære signato; de quo idem refert Plinius lib. 33: *Servius rex primus signavit as. antea rudi usos Romæ Timæus tradit. signatum est nota pecudum. unde & Pecunia appellata.* Plutarchus quoque in Poplicola tradit, vetustissimos nummos bove, vel ove, vel sue fuisse signatos. Id genus Suetonius in Augusto vocat Nummos regios, id est, a regibus Romanis signatos. Mox infra pro *solere resonare*, lege *solere resignare*, vel, *donare*. & pro *sacciperione cum*, lege *sacciperio novo cum*.

Segestria appellabant.] Segestre dixit Lucilius lib. 15:

Penula si quæris, canterius, servus, segestre,

Utilior mihi, quam Sapiens.

& Suetonius Augusto: *Segestri vel lodicula involutus.* Erat autem reges sive involucrum, quod primum fiebat ex stramentis, sive segetibus, a quibus Varro dictum putat: postea e pellibus. unde Festus ait, Segestria vocari pelles nauticas, quas Græci *δέπης* appellant.

Pagina 239.

Lepista etiam nunc.] Varr. lib. 4 de Lingua Lat. Lepistam nominat vas vinarium in ædibus sacris Sabinis in Deorum mensa positum. Festus Lepistam refert inter vasa aquaria. Est, opinor, a Græco *λεπίστη*, cujus Athenæus & Pollux meminere.

Ubi erat vinum.] Videndum an legi debeat, *aut lepista, aut galeola, aut sinum*; scilicet apponebatur ministrando vino. Nam Priscianus hic observat, *Sinum nominandi casu.* Galeola & sinum vasa vinaria, a similitudine galeæ & sinus ita dicta; quibus in mensa ministrabatur vinum. in eorum locum successit Acrotrophon, Græcum nomen, quod significat urceolum. Varr. lib. 1 de Re rust. *Ministrat acrotropho vinum.*

M. T. Varro, Vol. II.

Cicero lib. 3 de Finib. *Ne hoc ephippiis & acratophoris potius, quam proegmenis & apoproegmenis concedatur.*

Mori longi.] Legendum, *Fori longi*, sic vocat canales, quorum usus in torculari ad cupas, ut in agris sunt Fori, sulci angusti & oblongi. Columella:

Augustosque foros adverso limite ducens.

Cocula, quæ coquebat &c.] Coci initio nominati, qui faciebant panem, & coquebant primum sub cinere in foco, postea in furno. Cato de pane: *In foco calido sub testu coquito leniter.* Seneca ad Lucilium: *Farinam aqua sparsit & assidua tractatione perdomuit, sinxitque panem, quem primo cinis calidus & servens testa percocxit, deinde furni paulatim reperiit, & alia genera, quorum fervor serviret arbitrio.* Pistores autem dicebantur, qui far pinsebant, id est, tundeant pilis, vel molis trusatilibus frangebant. Varro Taphemenippo: *Nec pistorem ullum, nisi eum, qui in pistrino pinferet farinam.* Servius in lib. 1 Æneid. *Quia apud majores nostros molarum non erat usus, frumenta torrebant, & ea in pilas missa pinsebant, & hoc erat genus molendi. unde & pinsores dicti sunt, qui nunc pistores vocantur.*

Quam murrhinam &c.] Videtur legendum, *Loram murrhinam.* Plautus Pseudolo:

Quid si opus sit, ut dulce promat indidem, cequid habet? rogas Murrhinam, passum, defrutum, mellinam, mel quojusmodi. Cujus versus testimonio probare conatur Plinius, Murrhinam vinum fuisse lautissimum, myrrhæ odore conditum. Sed Varro a vino separat in Satyra Ἀνδροπομπία: *Non modo vinum dare, sed etiam, ut Plautus ait, murrhinam, passum, defrutum:* & Gellius lib. 10, inter dulcia a vinis distincta, murrhinam recenset. Itaque verisimilius est, quod Varro hic refert, quosdam existimasse, Murrhinam fuisse loram, sive dulcem potionem ex maceratis aqua vinaceis, & conditam odoribus, unde nomen ἀπὸ τοῦ μέρου. Ea, quod nequaquam ebrietatem induceret, antiquæ mulieres utebantur pro potu: postea crescente luxuria vino addito loram, passum, potare cœperunt.

Pagina 240.

Ex uno exemplo.] Intelligit exemplum L. Egnatii Mecenii, qui uxorem, quod vinum bibisset e dolio, fuste percussam interemit, ejusque cædis a Romulo fuit absolutus. vel, quod Fabius Pictor in Annalibus scripsit, Matronam, quod

loculos, in quibus erant claves vinariæ cellæ, resignavisset, a suis inedia mori coactam. Plinius lib. 14.

Extra urbem in &c.] Servius Tullius rex urbem in regiones quatuor divisit, quas Tribus urbanas appellavit, Suburanam, Esquilinam, Collinam, Palatinam: tum agrum Romanum partitus est in regiones viginti sex, ut tradidit Fabius Pictor, vel in viginti septem, ut Vennonius. quarum regionum nomina imposuit tribubus rusticis, quas illis quatuor urbanis adjecit. De his regionibus hic loquitur Varro, & Dionysius lib. 4. Antiquit. Rom.

Sed quod ea &c.] Forte: *Ex quo bella propter talem misturam immoderatam exaquatis cunctis.* Urbem Romanam in initio tenuerunt tria genera hominum, a quibus nomina imposita tribubus: Ramnenses Albani fuere, qui cum Romulo Romanam coloniam deduxerunt; Tatienses Sabini, qui cum T. Tatius Sabinorum rege eodem commigrarunt; Luceres Etrusci & Ardeates, omnisque populus adventitius, qui ex agris undique Romanam confluxerat. Ita in urbe regnante Romulo triplices civitates, & bella assidua propter talem misturam immoderatam.

Pagina 241.

Posteaque Q. Fabio &c.] Nonius observat Senati pro Senatus: quæ vox cum hic non exstet, apparet, locum esse mutilum. Fortassis autem deest tale quiddam: *Ex senati consulto ver sacrum votum.* Nam Varro hic agit de religione & cærimoniis: & Fabio Maximo Dictatore, ex senatusconsulto populus ver sacrum voveri iussit, ut auctor est Livius lib. 32.

Tullum Hostiliū.] Idem refert Solinus Polyhist. *Tullus Hostilius in Velia, ubi postea ædes Deum Penatium facta est.* De Anco aliter: *Ancus Martius in summa Sacra via, ubi ædes Larium est.* & mox: *Tarquinius Priscus ad Mugioniam portam supra summam Novam viam.* Sed Varro, ut hic ita lib. 4. de Lingua Lat. portam Mugionis in Palatio collocat.

Hanc Deam Ælius.] Intelligit Deam Pandam, quam nominat in Satyra Sciemachia:

Ted Anna Peranna, Panda, te Lato, Pales.

in quem locum plura diximus. Quod autem Nonius ait, Varronem hic deducere verbum Pandere a pane dando, ipsius commentum est, non Varronis etymon.

Facta sit: in qua &c.] Totum hunc locum ita legendum

& distinguendum censeo : *Facta. sic inquam omnia regiis temporibus delubra parva facta, ut signa, cetero cultu, &c.*

Quid inter hos Joves &c.] Significat Jovem fictilem, quem Tarquinius Priscus rex in Capitolio dicavit, curavitque mi-
nandum, ut ex Varrone refert Plinius. Propertius lib. 4 :

Fictilibus crevere Deis hæc aurea templa,

Non fuit opprobrio facta sine arte casa.

Et a quibusdam &c.] Huc fortassis pertinet id, quod refert Plinius lib. 8. *Lanam, inquit, cum colo & fuso Tanaquilis, quæ eadem Caja Cæcilia vocata est, in templo Sangi durasse, prodente se, auctor est M. Varro : factamque ab ea togam regiam undulatam in æde Fortunæ, qua Servius Tullius fuerat usus. inde factum, ut nubentes virgines comitaretur colus comæ, & fusus cum flamine. Virgo Fortuna, seu Virginalis, colebatur quasi Dea pudicitæ, togæque puellares a novis nuptis ad eam perferebantur. Arnob. lib. 2 : Puellarum togulas Fortunam deser-
tis ad Virginalem. Eius ædes fuit extra portam Capenam, quam Servius Tullius exstruxit, teste Plutarcho in Problem. Porro Undulatum Nonius interpretatur purum ; quasi Varro hic opponat undulatas & prætextas togas ; sed videntur potius a texturæ genere dici Undulatæ, quæ ad undarum similitudinem pictæ sunt. unde & Cymatiles seu Cumatiles, a fluctu, apud Plautum & Ovidium. vulgo hodieque Camelotæ.*

Quibus temporibus.] Lemuralibus jaciebant fabas larvis, auctore Festo. Ovidius :

Cumque manus pure fontana perluit unda,

Vertitur, & nigras accipit ore fabas,

Aversusque jacit : sed dum jacit, Hæc ego mistro

His, inquit, redimo meque, meosque fabis.

Hæc novies dicit, nec respicit. Umbra putatur

Colligere, & nullo terga vidente sequi.

Pagina 242.

Cum interea &c.] Forte : *Cum Lucretia.* Quam haudquaquam, ut regias nurus, quas in convivio luxuque cum æqualibus viderant tempus terentes, sed nocte sera dediram lanæ, inter lucubrantes ancillas in medio ædium sedentem inveniunt. Livius.

Pagina 243.

Auri pondo.] Dissentit Plinius lib. 33 : *Cum a Gallis, capta urbe, pax emeretur, non plus, quam mille pondo effici*

portare. nec ignoro, M. Crassum duo millia pondo auri rapuisse suo & Pompeii tertio consulatu e Capitolini Jovis solio, a Camillo ibi condita, & ideo a plerisque existimari duo millia pondo collata. Sed quod accessit, e Gallorum prada fuit, destratumque ab his in parte captæ urbis delubris.

Qua abstinence &c.] Pyrrhum regem intelligit, a quo Cyneas, legatus Romam cum ingentibus donis missus, neminem, qui munera vellet, invenit. Hic autem duæ negationes unius vim intendunt, & magis negant; ut Bimargo: Qui non modo ignorasse me clamat, sed omnino omnes heroas negat nescisse. Lucilius lib. 18:

Cetera contemnit, & in usura omnia ponit

Non magna: proprium vero nil neminem habere.

Quibuscum turpe fecerant.] Vetus editio: Quibuscum turpe fœdus. unde puto legendum esse: A quibus istum turpe fœdus.

Quotquot * Decius.] Dederunt hosti, inquit, eos, a quibus turpe fœdus istum: quod factum æque profuit, ac quod Decius se devovit. Loquitur de pace, sive sponsione Caudina, quam Sp. Postumius & T. Veturius Coss. cum injussu populi fecissent, dediti sunt hosti. quo facto non minus exercitum conservarunt, quam P. Decius vitæ suæ devotione. Liv. lib. 9: Postumius in ore erat: eum laudibus ad calum ferebant; devotioni P. Decii Coss. aliis claris facinoribus æquabant.

IN LIBRUM II.

Pagina 244.

Ex tabernis ligneis.] Postrema vox corrupta est. alii respondent lanignis, id est, in quibus lanii carnes vendunt; sed propius ad veterem scripturam est lineis. De tabernis argenteis ita meminit Livius lib. 27: Plurimis simul locis circa forum incendium orsum. eodem tempore Septem taberna, quæ postea Quinque, & Argentariæ, quæ nunc Novæ appellantur, arserunt.

In conviviis &c.] Meminit hujus instituti Cicero in Tusculanis. Mos apud majores, inquit, hic epularum fuit, ut deinceps qui accubarent, canerent ad tibias clarorum virorum laudes atque virtutes. — Assa voce, id est, sola linguæ voce, non admixtis musicis instrumentis, ut citharis: quas qui pulsant & simul accinunt, psallicitharistæ appellantur a Suetonio in Domitiano. Varro Catone de Liberis educandis: Melos in cantibus est bipartitum: unum, quod est in assa voce; alterum, quod vocant organicon.

Cum a nova nupta &c.] Ad hunc solemnem morem in nuptiarum initiis communicandi ignis & aquæ, respexit Virgilius lib. 4 *Æneid*.

*Dant signum, fulsere ignes & conscius aether
Conjugii.*

Quem versum explicans Servius, hæc Varronis verba recitat: Aqua & igni mariti uxores accipiebant. unde & hodie faces prælucent, & aqua petita de puro fonte per puerum felicissimum vel puellam, quæ interest nuptiis, in qua solebant nubentibus pedes lavari. Plutarchus in *Problematis* multas & varias hujus instituti rationes tradit: & Festus, Ovidius, Dionysius, & alii alias afferunt, quas longum esset commemorare.

Foco ejus.] Fortasse legendum, *foco adilis*. Nam Plutarchus auctor est, apud ædiles accendi faces jugales consuevisse.

Fax ex pinu alba.] Al. *Fax ex spinu alba*. Faces illas nuptiales, quas novis nuptiis pueri ingenui præferebant, ex spina alba fieri solitas, tradunt Festus & Plinius, idque quoniam in Sabinarum raptu talibus tædis pastores usi erant. Varro in *Ætiis*: *Fax ex spina alba præfertur, quod purgationis causa adhibetur*. Sed & pinum nuptiarum facibus solemnî ritu adhibitam constat. Varro *Γερροντοδιδασκάλῳ*: *Quæ noctu initia fieri solita, etiam nunc pinea fax indicat*. Virgilius in *Ciri*:

Pronuba nec castos accendet pinus honores.

Ovidius lib. 2 *Fastor*.

*Dum tamen hæc fient, viduæ cessate puella,
Exoptet puras pinea tæda faces.*

Cum item e foco.] Legendum, *Cum ignis e foco*.

Natus fierat.] Hunc locum ita explicat Servius: *Varro, Pylumnus & Picumnus infantium Deos esse, ait, eisque pro puerpera lectum in atrio sterni, dum exploretur, an vitalis sit, qui natus est*. Et hoc quidem vulgo: sed alius lectus sternebatur natis pueris nobilibus. Junius Philargyrius ad illud Virgiliti *Ecloga* 5 *Dea nec dignata cubili est: Pueris nobilibus editis, inquit, in atrio Junoni Lucina lectus ponitur, Herculis mensura*.

L. Lucullus &c.] Hunc locum recitat Plinius lib. 14, non expresso tamen operis Varroniani titulo, quem ex Nonio deprehendimus. Sed apud Plinium corrupte legitur, *Hortensius supra decem cados heredi reliquit*. apud Nonium his perperam attextuntur illa, *medimnûm vini mille cadûm*: quæ a Plinio recte absunt, nec sunt Varronis, at Nonii annotantis, *sic medimnûm, ut mille cadûm*.

Pagina 245.

Ad Sybaritanam &c.] Legendum fortasse, *anancæ a populo*. Ad Sybaritanam prædam acceperunt, inquit, magna & pretiosa vasa, a populo nobilium Tarentinarum urbium. Sybaritana præda est elegans & sumtuosa, ut mores ejus gentis lascivi, atque effeminati. Anancæ sunt urnæ, a Græco ἀνάγκη, quæ est urna judicialis, vel clepsydra, teste Hesychio. unde Anancæum poculum urnale dixit Plautus Rudente:

Credo hercle anancæo datum quod biberet.

Varro indicat, Tarentinos habuisse causa luxuriæ, cui unice dediti, & ab illis Romanos accepisse, subactis Thuris, quos a Sybaritis oriundos, primum Tarentini oppræsserunt, postea Romani in diuionem receperunt, ut auctor est Strabo lib. 6.

Pellibus tegeantur toga.] Tollenda postrema dictio. est enim Nonii, & ab ipsius verbis sequentibus inepte avulsa. Loquitur autem Varro de velis theatralibus, de quibus idem refert Plinius lib. 19. Carbasina deinde vela primus in theatro duxisse traditur Lentulus Spinther, Apollinaribus ludis.

IN LIBRUM III.

Pagina 246.

Nam postea C. Lutatio &c.] Scribendum: *Nam postea a C. Lutatio, Consule, ad Ægates insulas, cum ipse catapulta ictus abesset.* Cajus Lutatius Catulus Consul cum Postumio Albino, anno U. C. DXI, commisso apud Ægates insulas navali prælio, insignem victoriam de Pœnis obtinuit, & gravissimo bello Punico primo finem imposuit. Ex quo cum triumphum peteret, restitit Q. Valerius prætor, & sponsione contendit, sibi jus triumphandi competere, quod, dum prælium commissum esset, consul in lecto decubisset, ipse prætor conflixisset: sed Attilius Calatinus judex sponsionis judicavit, quoniam consulis imperio & auspicio secunda pugnae fortuna evenisset, ejusdem & jus triumphandi esse. Itaque anno proximo navalem triumphum proconsule egit. Et hoc est, quod ait Varro: A C. Lutatio consule ad Ægates insulas Pœnos devictos, cum ipse catapulta ictus prælio non interfuisset.

Pagina 247.

Nam Mercurii virgam.] Mercurius gestabat virgam auream. unde χρυσόραπις Ἑρμῆς cognominatus. Virg. lib. 4 Æneid. ex Homero:

Tum virgæ caput: hac animas ille evocat Orco.
Horatius in Odis:

*Tu pias lætis animas reponis
Sedibus, virgaque levem coerces
Aurea turbam, superis Deorum
Gratus & imis.*

Apulejus lib. 10 Metamorph. de Mercurio: *Puer luculentus nudus, nisi quod ephebi chlamyde sinistrum tegebat humerum, flavis crinibus conspicuus. inter comas ejus aureæ pinnulæ simul conjunctæ prominebant cum caduceo & virgula.* De verbena videantur Plinius lib. 22, & Festus.

Mutini quod in Sicilia &c.] Asconius Pædianus in Comment. in Orat. Ciceronis in Pisonem: Varro quoque in lib. 3 de Vita populi Rom. quo loco refert, quam gratus fuerit erga benemeritos, dicit, *Mutini quod, &c.* De Mutine & rebus ab eo gestis, multa Livius; tum de honoribus a populo Rom. in illum collatis ita lib. 37: *Mutine, &, si quorum aliorum merita erga populum Rom. erant, in senatum introductis, honores omnibus ad exsolvendam fidem consulis habiti. Mutines etiam civis Rom. factus, rogatione ab tribuno plebis ex auctoritate Patrum ad plebem lata.*

Ut ejus convivium &c.] Puto legendum esse, *Ut ejus convivium, qui a triumpho daret in Capitolio.* Nam convivium triumphale celebrari in porticibus Capitolii plerumque solebat, interdum etiam alibi. Dio lib. 55 de Tiberio Cæsare: *τά τε ἐπὶ τοῦ κέλους ἐπὶ νῆα ἐπέμψε, καὶ τοῦ δήμου τοὺς μὲν ἐν τῷ Καπιτωλίῳ, τοὺς δ' ἄλλοις πολλαχόθεν ἐδείκνυσε.* Eo peracto, is, qui triumphaverat, vesperi tibiis & fistulis præeuntibus domum reducebatur; quod Cn. Duillius, qui primus Romanorum ducum egit navalem triumphum, semper servavit.

Padius Patus cum.] Non dubium est, quin legendum sit, *P. Ælius Patus*: etsi Plin. lib. 10 refert, hoc prodigium contigisse L. Ælio Tuberoni: *In capite prætoris urbani L. Tuberonis, in foro jura pro tribunali reddentis, sedit ita placide, ut manu prehenderetur. Respondere vates, exitium imperio portendi, si dimitteretur: at si exanimaretur, prætori. Et ille avem protinus concepsit: nec multo post implevit prodigium.* Valerius Maximus lib. 5 nominat Ælium prætorem: cujus hoc prodigium impletum, cum decem & septem militum familiam, eximæ fortitudinis viros, Cannensi prælio amisit.

Eorum qui ludis Troicis cursitassent.] Antiquæ editiones ha-

bent, *Eorumque ludistricas* &c. unde suspicatus sum, posse legi: *Puerorum quæ ludis trita, cum sic assant.* Nænia est cantio puerilis & ludicra, qualis illa de creando rege: *Si recte facies, eris rex*; cujus meminit Horatius:

Roscia dic sodes melior lex, an puerorum

Nænia, quæ regnum recte facientibus offert.

Assabant autem pueri, cum sola voce canebant suas cantiones ludicras, & ad eorum exemplum præficæ ad tibias. alibi dixi. Sed retineo lectionem Scaligeri, quem vide in Conjectaneis.

Ut dum supra &c.] In luctu mulieres induebantur riciniis, prætextis clavo purpureo; usque dum mortuus domi esset: at cum funus efferebatur, sumebant pullas pallas, ricinia injiciebant mortuo, ut cum iis cremaretur. Itaque cum lex XII Tab. funeris sumtus minueret, tria tantum ricinia ad rogam deferri permisit, quæ in Solonis legibus *τρία ἱμάτια* appellantur. Cicero lib. 2 de Legibus: *Extenuato igitur sumtu, tribus riciniis, & vinculis purpureæ, & decem tibicinibus, tollit etiam lamentationem.* Liv. lib. 34 de prætexta: *Nec id vivi solum habeant factum insigne, sed etiam ut cum ea crementur mortui.* Florus in Epitoma lib. 48: *M. Æmilius Lepidus antequam exspiraret, præcepit filiis, lecto se strato sine linteis, sine purpura efferrent.*

Supervacuum.] Nonius: *Supervacuum non putat oportere dici Varro de Vita populi Rom. lib. 3, sed supervacaneum.* fortassis respicit locum illum: *Ab hac supervacaneorum consuetudine: ut nihil sit necesse hoc novum fragmentum constituere: Sallustius Catilin. Illis supervacaneum est pro potentia paucorum pugnare.*

Plebisque scito cautum.] Plebiscito Furio de testamentis. Nam C. Furius trib. pl. legem tulit, *Ne cui supra mille asses legare, mortisve causa donare liceret: qui plus sibi legatum accepisset, quadruplum restitueret.* meminit Cicero in Oratione pro Balbo, & Theophilus Institution. ad legem Falcidiam: qua lex Furia est abrogata.

IN LIBRUM IV.

Pagina 248.

Cum Pænus in &c.] Liv. lib. 33 de Hannibale: *Hunc natura & moribus immitem, insuper & dux ipse efferavit, pontibus*

ac molibus ex humanorum corporum strue faciendis. Appianus de eodem: "Ἔστι δὲ οὗς ὑπ' ὀργῆς ἀνῆρει, καὶ τοῖς σώμασι τὸν ποταμὸν ἐγεφύρου, καὶ ἐπέρα. *Palanga* sunt fustes teretes, quibus subducuntur naves: a Græco φαλάγγαι. Cæsar lib. 1 de Bello Gallico, *Machinatione navali phalangis subiectis.* Julius Pollux: Τὰ τῶν νεῶν ξύλα, οἷς ὑποβληθεῖσιν ἐφέλκονται αἱ νῆες, φάλαγγες καὶ φαλάγγαι.

Iniquus equestri &c.] Videtur legendum: *Iniquus senatus equestri ordini.* Loquitur enim de C. Sempronio Graccho, qui, ut ait Vellejus, dabat civitatem omnibus Italicis, Italiam ad Alpes fere porrigens, agros dividebat, vetabatque quemquam civem plus quingentis jugeribus habere, quod lege Licinia cautum erat: portoria nova constituebat, novis coloniis implebat provincias: judicia a senatoribus ad equites transferebantur, frumentum plebi dabatur, nihil denique immotum relinquebatur. Plutarchus refert, C. Gracchum trecentos equites pari numero cum senatoribus adjecisse: Florus vero tradit, ipsum equites senatoribus admiscuisse, ut ita duplicatas vires equites in senatu haberent. Appianus idem, quod Varro & Vellejus, ademisse senatui judicia, & equestri ordini tradidisse. Ex quo illi quinquaginta annos judicaverunt; quoad L. Sulla Dictator in senatorum potestatem judicia restituit, quæ decem solos annos tenuerunt. Aurelia enim lege lata a L. Aurelio Cotta prætore, in partem judiciorum cum senatoribus & equitibus vocati tribuni ærarii, quos demum Julius Cæsar sustulit, & judicia ad duo genera judicum redegit, equestris ordinis & senatorii. Quæ omnia ex Cicerone, Pædiano & aliis nota sunt.

E Græcia, Asia.] De L. Lucullo accipio, cujus villæ regii splendoris celebrantur.

Aut dominatus quo &c.] Melius meo judicio: *Austi, dominatus quo appellarentur.* Domini appellatio apud Romanos adeo odiosa fuit de imperio, ut etiam in re domestica, quo omnem dominis invidiam, omnem servis contumeliam detraherent, dominum patrem familias servos familiares appellare consueverint, ut Seneca & Macrobius tradiderunt. Suetonius in Augusto Domini appellationem ut maledictum & opprobrium semper abhorruit. Idem Tiberio: *Dominus appellatus a quodam, denuntiavit, ne se amplius contumelia causa nominaret.* Sallustius lib. 3 Histor. *Per suffragia ut Præsides olim, nunc dominos destinatis.* quod ipsum Varro hic voluit dicere, Magistratus ita auctos, ut appellarentur *Dominatus.*

Pagina 249.

Quæ mandata &c.] Emendarim, *neque mandata arcana T. Ampio dedissent, audiui dicentem Cn. Magnum.* Dictum Pompeji, arguentis consules auctores turpissimæ fugæ ex Italia, aut alterius commissi, de quo non liquet. T. Ampius fuit dux Pompejanarum partium, quem Cic. lib. 10 Epist. consolatur exulem, & de reditu bene sperare jubet. meminit ejusdem lib. 8 ad Atticum, Cæsar lib. 3 de Bello civili, & Suetonius in Cæsare. Cn. Magnus, omisso Pompeji nomine, est in inscriptione epistolæ ad Ciceronem: *Cn. Magnus Ciceroni Imp. S. Tacitus; Datum erat crimini, quod Theophanem Mytilenæum proavum eorum Cn. Magnus inter inimicos habuisset.* Vellejus lib. 2: *Filiam C. Cæsaris Cn. Magnus duxit uxorem.*

Itaque retulit.] Hæc fortassis est summa auri, quam initio belli civilis, refracto ærario publico, retulit, vel Lentulus consul, vel C. Cæsar; de quo Plinius lib. 33: *Cajus Cæsar primo introitu urbis in civili bello suo ex ærario protulit laterum aureorum XXVI M, & in numerato pondo CCC. Nec fuit aliis temporibus respublica locupletior.*

Tunicas, neque capitia.] Hæc duo fragmenta mihi videntur pertinere ad librum I, in quo de victu & vestitu egit: at in hoc de bellis civilibus. Porro Capitium Nonius hic interpretatur *capitis tegmen*, cum sit pectori tegendo, & mamillare feminarum, ut lib. 4 de Lingua Lat. *Capitium, quod capiat pectus.*

IN LIBRUM II DE SCENICIS ORIGIN.

Pagina 250.

Appio Claudio.] Appius Claudius Pulcher scenam varietate colorum adumbravit, vacuis ante pictura tabulis extensam, ut ait Valerius Maximus lib. 2. Eo pertinet hoc fragmentum Varronis.

IN LIBRUM II DE ACTIONIBUS SCENICIS.

Pagina 251.

Galearia.] Galearia sunt, quæ galeæ usum aut formam habent. Quadrigarius lib. 1: *Prius hisce auctoribus induere reticula galearia.* Sed hic scribendum *Galera*, nominandi casu plurali. nam ut Collus collum, Calamistrus calamistrum vete-

res dixerunt, ita & Galerum: quod Charisius hic observat. erat autem pileum capitis, non Mercurii tantum, sed etiam pontificum & flaminum. Apulejus Apologia 1: *Quod imperatoribus paludamentum, quod pontificibus galerum, quod liuius auguribus.* Isidorus lib. 19: *Galerum pileum ex pelle cæsæ hostiæ factum.* In scena eo ornabantur nuntii & tabellarii. ex quo inter ornatus scenicos Varro hic retulit.

IN ANNALES.

Pagina 252.

Nummum argenteum.] Nummi viles & minimi pretii fuerunt regiis temporibus; quippe Numa Pompilius ligneos scorteosque nummos pro congiario populo divisit. Primus Servius rex & æs signavit nota pecudum, & nummum argenteum conflavit, ut eo appenso & rudi urerentur, sicut antea solebant ære. nam argentum demum signatum est anno Urbis conditæ DLXXV, Q. Ogulnio Gallo, C. Fabio Pictore Coss. quinque annis ante primum bellum Punicum, ut tradidit Plin. lib. 33.

IN EPHEMERIDEM.

Pagina 253.

Navali Etesia.] Emendarim, *Anavali, Etesia, Anavali* venti, id est, præcursores, quos alii vocant prodromos, sive præcursores, a verbo *ἀναβαλλομαι*, quod inter cetera significat præcludere. unde *ἀναβαλλόμενος*, qui præludit, apud Suidam, & *ἀναβολή* principium, & præludium. Plin. lib. 2: *Hujus exortum diebus octo ferme aquilones antecedunt, quos Prodromos appellant: post biduum autem exortus iidem aquilones constantius perflant diebus quadraginta, quos Etesias vocant.* Mox libri veteres habent, *uberius fluant, & autumnum ventosum faciant.* quæ vera est lectio. Fluunt venti, proprie, quoniam ventus non aliud intelligitur, quam fluctus aeris. Plinius ibidem. Vitruvius: *Ventus est aeris fluens unda, cum incerta motus redundantia.*

IN ADMIRANDA.

Perdicas Bæotios.] Forte illud admirandum Varro hic refert, quod Plinius lib. 10: *Perdices non transvolant Bæotiæ fines in Atticam.* Solinus Polyhistor: *Perdices sane, cum ubique*

libera sint, ut aves universæ, in Bæotia non sunt: nec, cum volant, sui sunt juris, sed in ipso aere, quas transire non audent, metas habent. inde ultra notatos jam terminos nunquam exeunt, nec in Atticum solum transmeant. hoc Bæotiis proprium.

In silva mea &c.] Legendum: In silva Mæsia, de qua idem admirandum refert Plinius lib. 8: In Mæsia silva Italia non nisi in parte reperiuntur hi glîres.

IN ÆTIA.

Pagina 254.

Fax ex spina alba.] Spina alba magnam vim habere credebatur ad maleficia depellenda. Ovidius lib. 6 Fastor.

*Sic fatus spinam, qua tristes pellere posset
A foribus noxas, hac erat alba, dedit.*

Et mox:

*Virgaque Janalis de spina ponitur alba,
Qua lumen thalamo parva fenestra dabat.*

Post illud neque aves cunas violasse feruntur;

Et rediit puero, qui fuit ante color.

Ideo nuptiarum facibus auspicatissima habebatur: etsi ad Sabinarum raptum referat Plinius. Apud Charisium est: *Varro, In Asia: Fax, pro in Ætiis: Fax.*

IN LIB. I HEBDOMADON.

Pagina 258.

Capella Homeri.] Hoc epigramma Varro apposuit Homeri imagini. Capella significat vitam erroneam, vel famam nominis ejus toto orbe diffusam. nam capræ late vagantur, & nusquam consistunt. unde ab Homero vocantur αἰπόλια πλατιά. Ietæ vero tale epitaphium Homeri tumulto inscriperunt:

*Ἐνθάτε τὴν ἱερὴν κεφαλὴν κατὰ γαῖα καλύπτει
Ἀνδρῶν ἥρῶαν κοσμήτορα Δεῖον Ὀμηρον.*

IN INCERTOS LIBROS.

Pagina 259.

Hic Demetrius.] Puto legendum esse:

Hic Demetrius aeneas tot nactus est,

Quot lucas habet annus absolutus.

Est autem epigramma subscriptum imagini Demetrii Phaleræi;

philosophi & civis Atheniensis clarissimi: de quo ita Diogenes Laertius in ipsius vita: Καὶ εἰκόναν ἤξιώθη χαλλῶν ἐξήκοντα πρὸς ταῖς τριακοσίαις, ὧν αἱ πλείους ἐφ' ἵππων ἦσαν καὶ ἁρμάτων καὶ συνωρίδων.

IN LIB. I DE POETIS.

Claudium & Tuditanum.] De ætate Ennii & Nævii meminit Cicero in Bruto, ubi Varronem laudat auctorem, ut opinor, ex hoc ipso libro primo de Poetis. Sed quod Varro tradit, Ennium, cum ageret annum sextum & sexagesimum, duodecimum Annalem scripsisse, videtur significare, Ennii Annalium libros duodecim solos fuisse: cum tamen a veteribus Grammaticis citentur octodecim. An ergo Ennius scripsit Annalium libros duodecim? quos Q. Varguntejus, observato gestorum ordine, in octodecim digessit; & Varro secutus eum librorum numerum, quem ipse Ennius fecit, Grammatici eum, quem Varguntejus? Sane in Lucilii Satyrarum libris Varro eadem ratione a vulgo dissentit, ut alibi diximus; & Nævium non aliter, quam in Bello Punico adducit, quod Nævius illud continua oratione perscripsisset; cum tamen Grammatici libros VII laudent, in quos a C. Octavio Lampadione fuit divisum, ut auctor est Suetonius de Claris Grammaticis. Sed si ve duodecimus liber fuit ultimus Annalium Ennii, si ve duodevicesimus: illud constat, Ennium in eo libro notasse tempora ætatis suæ, & conditæ Urbis. Quo pertinent versus apud Cic. de Senectute:

*Sicut fortis equus, spatio qui forte supremo,
Vicit Olympia, nunc senio confectus quiescit.*

Et apud Varronem lib. 3 de Re rustica:

*Septingenti sunt paulo plus aut minus anni,
Augusto augurio postquam inclita condita Roma est.*

IN SATYRAS MENIPPEAS.

Pagina 260.

Aborigines.] Hac Satyra Varro videtur differuisse, naturam hominis esse quidem illam participem rationis & ingenii, sed inhorrescere & efferari sine cultura virtutis. Eo pertinet titulus Aborigines: qui populi antiquissimi Italix primum in montibus vagabantur, nullis civilibus institutis aut domesticis moribus exculti: post in iisdem mœnibus cum Trojanis advenis inclusi, & ad omnem humanitatem fuerunt informati.

De quibus plura Sallust. Catil. & Dionys. Halicar. lib. 1. Antiq. Rom.

Pagina 261.

Sublimes speribus.] Observasse mihi videor, Varronem; cum Satyram claudit, plerumque spectatores appellare festiva & eleganti aliqua sententia. Ita, *Va visitis: Properate vivere pueræ, quas finis ætacula ludere, esse, amare, & Veneris tenere bigas.* Et Cosmоторine: *Detis habenas animæ leni, Dum ventus vos flamine sudo Suavem ad patriam perducit.* Item Margopoli: *Sensissis, dicite labdæ, & vivos contemnite vivi, Anticipate atque addite calcar; stultos contemnite docti.* Hinc fere suspicor, etiam hæc verba esse in extremo hujus Satyræ: licet in tam accisis & defectis reliquiis, quæ prima sint aut ultima, difficilis est judicatio.

Agatho.] Agatho adolescens inducitur a Platone in Symposio, ubi honesti amoris præstantem in omni vitæ ratione vim & dignitatem magnifice prædicat. Hujus nomine Varro Satyram inscribit, in qua inanes adolescentiæ cupiditates acerbè infectatus, tum gravissime monet, decere teneros & molles animos juvenum, studiis doctrinæ ad virtutem percipiendam imbui & præparari.

Lampadion.] Nomen meretricis protervæ & procacis: quod inter comicas personas retulit Pollux, & Nævius fabulæ inscripsit, cujus meminit Varro lib. 6 de Lingua Lat. Lucretius lib. 4 ait, *ὑποκριστῖκός* ab amatoribus appellari Lampadiōnes, puellas loquaculas & contumaces:

At flagrans, odiosa, loquacula Lampadion fit.

Spes est auxilii &c.] Plautus Pseudolo:

Tibi inventurum esse auxilium argentarium.

Similiter:

Et amore pereo, & inopia argentaria.

Pueri obscænis verbis.] Inter cetera nuptiarum solemnia illud quoque fuit observatum, ut cum nubentes prætextam modo deposuissent, tum a multitudine puerorum illis occinerentur versus jocularis, incompociti, & obscæni, qui Fescennini appellabantur; sive quod Fescennio oppido Campaniæ essent allati; sive quod fascinum putabantur arcere. Catullus in Epithalamio Juliæ & Manlii:

Nec diu taceas procax

Fescennina locutio.

Horatius lib. 2 Epistol.

*Fescennina per hunc inuenta licentia morem,
Versibus alternis opprobria rustica fudit.*

Eodem pertinet hic locus Varronis.

Dum recentes musteos.] Turnebus putat, hunc esse sensum : Dum in fiscellis carnarii suspiciunt teneros caseolos etiamnum fluitantes & stillantes, quorum saliva & sapor eos allicit. Ego leviter aliquando suspicatus sum, hoc exemplo docere Varronem, adolescentes arcendos esse ab omni rerum turpitudine, quæ primum in oculos incurrit, mox penetrat animum. itaque illud *recentes* mutabam in *nesfrendes* : quæ vox significat testes arietum vel porcorum, quæ inter edulia ciborumque delicias refert Plinius. Vide Festum & Placiadem.

Fallus sum vespertilio.] Vespertiliones forma quadam proverbii videntur dici homines ancipitis fidei vel institui, aut incertarum partium, ut Tytides Homericus, quem

Οὐκ ἂν γνοίης ποτέροισι μετεῖν ,

Ἦε μετὰ Τρώεσσιν ὁμιλέοι, ἢ μετ' Ἀχαιοῖς.

Nimirum vespertilio animal incertæ naturæ est : neque in muribus plane, neque in volucris; quod quia interdum latet, noctu evolat, ab eo Ulpianus vespertilionem servum appellavit, quem Plautus tenebricolum, Varro tenebrionem, lucifugam Lucilius.

Pagina 262.

Δούλος Ἔρως ἐστὶ.] In vulgatis libris Nonii hæc adducuntur ex Varronis Agathone Duloreste, ut non satis constet, an inter reliquias Satyrarum debeant referri, an potius tribui Pacuvio : cujus tragœdia Dulorestes a Grammaticis aliquoties citatur. Ego leviter aliquando suspicatus sum, Pacuvii versus e Nonianis libris excidisse, vel, quod alias sæpe, imperitos librarios illius tragœdiæ nomen cum inscriptione Satyræ Varronis negligenter conjunxisse. Nunc autem attentius mihi hac de re cogitanti, videntur illud Duloreste corruptum esse, atque ita restituendum esse, Δούλος Ἔρως ἐστὶ. An servus est Amor, inquit, qui hominem servum facit? quæ sunt accipienda de amore vulgari & impudico.

Age modo.] Charisius laudat Varronem Menippea Satyra, *Age modo Argo cuiorem* : quam puto integram esse inscriptionem Satyræ; cujus initium adducit Junius Philargyrius, cum inquit, *Varro in Agemodo*; Charisius corrupte in *Agemoro*. Solent enim veteres proverbiorum aut insigniorum versuum principia dumtaxat recitare, ut ex Ciceronis libris Epi-

stolarum ad Atticum notissimum est. Videtur autem esse par-
cœmia, cuius aptissimus usus, cum graviori onere quempiam
relaxamus; vel cum adhortamur ad id, ad quod a natura sit
aptus factusque, ut docilem ad literas, verecundum ad casti-
tatem, facile enim est currentem, ut ajunt, incitare. Argo
navis fuit insigni celeritate, a qua nomen habet. nam ἀργὸν
celerem veteres dixerunt. Catullus de Argonautis:

Ausi sunt vada falsa cita decurrere puppi.

Andabatæ.] Andabatæ erant gladiatores, qui ex equis pu-
gnabant oculis clausis, vel capite operto, ne alter alterum
posset cernere. unde vulgari proverbio sic dicuntur, qui teme-
raria atque inconsiderata contentione in rem quampiam incum-
bunt; velut qui honoris & gloriæ cupiditate, aut amore divi-
tiarum quasi occæcati, de iis acerrime contendunt inter se &
diglantur: quos lacerat hæc Menippea.

Τὸ σοῦ κράνος.] Ita emendavit Lipsius. recte. Varro allo-
quitur Andabatam, qui in pugna frontem & oculos tectus ga-
lea, nec minus tamen his detectis cæcutit: quia aurum, in-
quit, non minus excæcat oculos, quam tua hæc galea.

Ædepol idem.] Usurpat Plauti versum in Milite:

*Quid jam? quia lusciosus? verbero ædepol tu quidem cæcus;
non lusciosus.*

Mortales multi.] Videtur dicere, variam & instabilem
esse vitæ rationem, & vel incertis fortunæ eventis, vel cæco
impetu cupiditatum homines huc & illuc rapi atque impelli.
Illud autem *rursus ac prorsus*, genus locutionis antiquis usita-
tum, formam quandam habet proverbi. Ennius Andromeda:

Rursus prorsus reciprocatur fluctus feram.

Plautus Amphitruone:

Ego cunas recessim, rursus prorsum trahere.

Terentius Hecyra:

Tace. trepidari sentio, & cursari rursus prorsum.

Quæ verba explicans Donatus, *Rursus*, inquit, *proprie retro,
prorsum ante significat: & est proverbiale, sicut dicimus, Sursum
deorsum, Retro foras, Hac illac.* Euripides:

Φέρουσιν αὖτ' οἱ θεοὶ πάλωτε καὶ πρόσω.

Hæc enim Dii rursus ac prorsum miscent.

Quod Erasmus purum recte vertit, *Sursum deorsum.*

Pagina 263.

Nec manus visco.] Dicuntur manus visco tinxisse, qui fur-
tis & rapinis student. Lucil. lib. 28 Satyr.

M. T. Varro. Vol. II,

X

Omnia viscatis manibus leget, omnia sumet :

Crede mihi, preste res auferet omnes.

Sumta metaphora a tenacitate visci. unde & viscata beneficia, & viscata fortuna apud Senecam.

Viri casti.] Ita Græci ἀγρὴ γάμων. Horat. lib. 2 Epist.

Castis cum pueris ignara mariti puella.

Et alibi :

Nuptiarum experts, & adhuc protervo

Cruda marito.

* Ἀμμον μετρεῖς.] Hoc proverbium Græci solent usurpare de iis, qui nimis magnum studium conferunt in res difficiles & obscuras, quarum neque initium facile sit dispicere, neque exitum. Sed & in avaros recte dicitur, quoniam immensa pecuniæ cupiditas est, nec unquam expletur aut satiatur augendi opes libido.

Nos barbari quod.] Censet, non minus peccare iudices, qui propter aviditatem pecuniæ judiciorum religionem perfringentes, noxios locupletes legum pœnis eripiunt, quam homines barbaros, qui innocentes reos extremo supplicio afficiunt. quæ enim vis est, quæ arceat homines ab improbitate & maleficio, ubi viderint, judiciorum corruptelis se posse delictorum pœnam subterfugere? Quod autem ait *in gabalum*: hoc ut antiquum & obsoletum vocabulum Nonius observat, interpretaturque Crucem. mihi videtur, cum de institutis barbarorum loquatur Varro, ab illis hanc vocem sumsisse. Sane dictio, quæ Gallis patibulum significat, non est ab hac valde diversa: & Strabo lib. 4 scribit, Gallos in sacrificiis solitos homines in crucem tollere. Nisi potius credendum sit, Romanos hanc vocem, ut alias multas, accepisse a Turrenis sive Oïcis; hos porro a Syris aut Hebræis, quibus *Gab* significat eminens, excelsum. unde fortassis Caballus, equus major; sicut Camelus in Latinum venit a nomine Syriaco Gemal, aut Hebraico Gamal.

Pagina 164.

ΑΝΘΡΩΠΟΥΡΓΙΑ.] Est opinor de Natalitiis & Nuptialibus, quibus vulgus pecunias profundere queritur: simul exagitat immanem avaritiam eorum, qui in contrahendo matrimonio nihil magnopere quærunt præter dotes fortunæ, & arctissimum humanæ societatis vinculum, quod mutua benevolentia & caritate decet adstringi, dotalibus pactioibus stipulationibusque devinciunt. Inscribitur autem Ἀνθρωπουργία, id est, hominum procreatio, cujus velut initia sunt, Sponsalia, Nuptialia, & Natalitia; quæ sacra non constant sine impendüs. *Et Hy-*

menæus, inquit, *primo lavere alvum marsupio solet*, seu marsupium exhaurire.

Doti dato insulam &c.] Τὰ τῆς γῆς ἀγαθά. Chius insula maris Ægæi, & ager Cæcubus in Campania, feraces vini præstantissimi. Seplasia forum Capuæ, aut platea, in qua unguentarii negotiabantur. Cicero in Rullum: *Jam vero qui metus erat tunicatorum illo in Albana & Seplasia.*

Non sit thesauris.] Præclara sententia, quæ a Tibullo ita expressa:

Non opibus hominum mentes curaque levantur;

Nam fortuna sua tempora lege regit.

& a Juvenale Satyra 14:

Nec Cræsi fortuna unquam, nec Persica regna

Sufficient animo, nec divitiæ Narcissi.

Horatius lib. 3 Carminum:

— neque consularis

Summovet liçlor miseros tumultus

Mentis.

Perfarum montes.] Sumsit a Plauto in Stichio:

Perfarum montes, qui esse aurei perhibentur.

Illud *Cræsi* mutant nonnulli in *Cræsi*: cujus atria fuerunt aurata, ut Cleopatraræ reginæ Ægypti: quæ Lucanus lib. 8 ita describit:

Ipse locus templi, quod vix corruptior atas

Exstruet, inslar erat; laqueataque tella ferebant

Divitias, crassumque trabes absconderat aurum.

Anthropopuli &c.] Forte, Ἀνθρωποβολὴ non modo; id est, Quo tempore novus maritus est in procinctu, uxor in thalamo, cum non modo vinum dare, &c. enumerat enim sumtus nuptiales. Alii putant, hanc vocem pertinere ad inscripitionem Satyræ, & pro Ἀνθρωποφυγία ubique reponunt Ἀνθρωπόπολις; quibus non assentior.

Ut Plautus ait.] Plautus Pseudolo:

Quid si opus sit, ut dulce promat indidem, ecquid habet? rogas?

Murrhinam, passum, defrutum, mellinam.

quo apparet, non inter vina modo murrhinam, sed inter dulcia quoque nominatam, ut observat Plin. lib. 14, cap. 13.

ARMORUM JUDICIUM.] Hoc titulo fuit tragicædia Attii, item Pacuvii, quæ de contentione ducum Græcorum super armis Achillis. Ab his Varro sumsit, & inscripsit Satyræ, cujus argumentum mihi non liquet; nisi est de philosophorum dissertationibus contentiosis magis, quam frugiferis.

Ut in litore cancri.] Dictum venustum in superbos & elatos incessu, quo proceram staturam mentiantur; cui affine Græcum illud, ἐπ' ἀκρων ὀνύχων βαδίζων, & Lucilianum de gallo gallinaceo victore:

Gallinaceus cum victor se gallus honeste

Sustulit in digitos, primosque erigit unguēs.

Plautus Pœnulo:

Vix quidem hercle, ita pauxillula est, digitulis primoribus.

Turpilius Demetrio: *Sandalio innixa digitis primoribus*: ubi Primores digiti sunt primæ partes digitorum, aut summi digiti, ut loquitur Seneca ad Lucilium: *Non exsurgit in plantas, nec summis ambulat digitis, eorum more, qui mendacio staturam adjuvant, longioresque, quam sunt, videri volunt.* Sunt autem cancris pedes octoni, omnes in obliquum flexi: de quibus Plinius lib. 9.

Pagina 265.

BIMARGUS.] Hæc Satyra est in imperatores & duces bel-
lorum, qui magnis imperiis & provinciis præsent, magna bella gerunt, statuuntque excelsa tropæa; at serviunt interim cupiditatibus & deliciis, magnifica ædificia exstruunt, & exornant signis, tabulis, atque Corinthiis operibus: lautitias ciborum toto orbe terrarum exquirunt. Hi sunt nimirum τρέποι τρέπων, quos omnes heroas dicit nescisse, tenere solos istos imperatores, vi & imperio insolentes, quos vocat Bimargos, aut Vimargos, voce conformata ex Latina & Græca, ut Flexibulæ, Signosia, & Dentarpagæ.

Cum Quintipor Clodius.] Poeta ineptus, cujus meminit in Epistola ad Fuflum p. 199 his verbis: *Quintiporis Clodiani forias ac poemata gargaridians dices*, O fortuna, o fors fortuna.

Socius es hostis.] Socios, inquit, habes numero hostium, & cum his bellum ita geris, ut pulchra & bella omnia domum tuam deportes. Quod videtur dictum in proconsules, prætores, eosque, qui cum imperio provinciis præerant. Sed antiqui libri habent: *Socius es hostibus, cum sociis*; quomodo dixit Sallustius Jugurtha: *Socii vestris veluti hostibus, hostibus pro sociis utuntur.*

Non Hercules potes.] Nonius, Agere interpretatus gerere: ex quo mihi aliquando legendum videbatur, *Non Hercules Potens, qui agebas, sed Conopionæ.* Dictum venustissimum in ducem effeminatum, qui se tamen jactabat Herculem. Non

eras, inquit, Hercules ille potens, sed æmulabaris illum Conopiona, dum in bello culices arcebas conopeo: sicut Cleopatra regina, cujus

— *Interque signa, turpe, militaria sol adspicit conopeum.* Conopiona autem dixit, sicut Cornopiona Herculem indignant Cæri, quod ipsos a locustis, quas κόρροπας appellant, tutatus est, ut refert Strabo lib. 13. Potens epithetum proprium Herculis, exstat in antiquis inscriptionibus. in Hymno Orphei Καρτεροχέει. Efficax Horatii Epodo:

Nec munus efficacis Herculis.

Sed Varro & alii veteres, in istiusmodi dictionibus fere N litteram omittebant, ut Pons, Frons, Tunsus, Pransus: qua de re alibi. ex eo suspicor, hic in omnibus libris veteribus scriptum fuisse Potes, ut in augurum libris DIVIPOTES. Alii putant legendum: *Non Hercules potest, qui Augia egit κόπρον.*

Ut novum cribrum.] Hoc jactat in eos, qui, ut victorias suas ostentent, spolia capta publice suspendunt: sicut nova supellex solet domi novo paxillo affigi, unde pendeat. Ita Eumenidib. ait, Zenonem patrem illum Stoicorum, novam hæresin, novo paxillo suspendisse. id Græcis παττάλω ἀνακρεμάσαι, quod Eustathius putat proverbio dici, pro, negligentius curare aliquam rem, cum sit ostentare & proponere.

Omnes heroas negat &c.] Hic negationes duæ unius vim intendunt, Græcorum modo. Lucilius lib. 17 Satyr.

—— *proprium vero nil neminem habere.*

Cicero lib. 4 Academic. *Quod bonum quale sit, negat omnino Epicurus, sine voluptatibus sensum moventibus nec suspicari.* Idem lib. 3 de Finibus: *Sed quamquam negent Stoici, nec virtutes, nec vitia crescere.*

Vulcanum necdum &c.] Al. *Necum.* Eandem superstitionem tangit Arnobius lib. 4: *Per humani generis coquinas currit, inspiciens & explorans, quibusnam lignorum generibus suis ardor excitetur in focus: habitudinem fistilibus contribuit vasculis, ne flammaram diffiliant vi vitia. Necum antiqua particula, pro ne unquam. ita Necunquam, pro ne unquam quemquam, veteres dixerunt auctore Festo: & Quæcum, pro quæcunque. Lucret. lib. 6:*

Morbida vis quæcum extrinsecus insinuatur.

Præquam, præterquam. Cato lib. 1 Originum: *Fana in eo loco compluria fuere. ea exauguravit, præquam quod Termino sanum fuit id nequitum exaugurari.*

Trifulcum fulmen.] Trifulcum fulmen fuit dictum, quia id aut incendit, aut findit, aut terebrat. Servius lib. 2 Æneid. fulminum tria genera esse dicit: unum, quod afflat, seu fuligine obducit; alterum, quod findit; tertium, quod incendit. Hoc posterius Varro intelligit. Vide Festum Manubiæ & Trifulcum.

Cum allium ac cæpe &c.] Verba rancida & duriuscula, dicuntur allium ac cæpe olere. item homines parci aut egeni, quibus hæc victus, & ideo inter loquendum anima foetida. Plautus in Mostellaria de servo impuro:

Germana illuvies, oboluisi allium.

Perfius Sat. 4:

———— *tunicatum cum sale mordens*

Cæpe.

Κατάκρησις. Est enim.] Ita libri veteres, a quibus multum dissentiunt vulgati, qui *κατάκρησις est enim vera, cum in candel. pend. strigil.* Sed neutra lectio expedit observationem Nonii, annotantis hic Strigilis neutri generis: quam tamen ut alias multas, vanam esse ipse crediderim, atque ita Varronem scripsisse: *κατάκλυσσις est enim vera, acausta in candelabro pendente strigilia.* hac sententia: Ut nullum usum præstant in candelabro pendentia velaria, vel qui non accensi,

dependent lychni laquearibus aureis:

ita nulli rei sunt imagines, statuae, tropæa, si non virtutis splendore & lumine lucent. Strigilis, & lecythus, vel ampulla olearia habent usum in balneis; illa ad frictiones, hæc ad unctiones. Plautus Persa:

Ampullam, strigilem, scaphium, foccos.

Sed illud Strigilia est vox poetica, quæ hic significat lintea, velaria, aut id genus aliud, quod obstrigillat & impedit lumen.

Levis tippula.] Tippula insectum levissimum, quod aquas transit, superficiem tantum contingens: a quo forte dicta, quasi Tingula. sed & lino atque retibus adhæret, & in his sedem figit. unde Varroni, *tippula linifci*: etsi Junius & Scaliger hoc mutant in lymphorum aut lymfon.

Legem Lucaniam.] Suspicio esse legem sumtuariam, a Varrone hic luci claro latam, & probatam. unde illi nomen, nisi a Græco *λευκανία*. Sed, ut dixi, suspicor tantum, non affirmo. Illud vero *scutulavimus*, an est Obscuravimus & intricavimus, a scutulis, seu pedicis aranei, quem Plinius vocat scutulatorem, quod insolubili nodo implicat pedicas.

Mihique divitum &c.] Θέσις Satyræ: sed in his verbis sunt pleraque mendoſa, quæ nec restituere facile possum, nec explicare. Fortasse legendum: Νίχνηque divitum stilo nostro papyrino levii scapos scapitio n. p. p. hac sententia: Victorum divitum thesauros levavi, & exoneravi nummis. Scapos metaphorice vocat thesauros sive loculos, in quibus reconduntur nummi, sicut in scapo femina herbarum. unde Scapitium, quod in scapis includitur, vox poetica. Levii quarti ordinis, pro levavi, ut Agathone, *Cælo dolius*. Cato de Re rustica: *Inter librum & stirpem aritio*. Plautus *Asinaria*: *Auguratum est, impetritum est*.

Cum prytimum certum.] Legendum, *cum ἐρίτυμον certum*, vel, *rhythmion certum*.

Pagina 267.

[CAPRINUM PRÆLIUM.] Caprinum prælium, vel *κρομαχία*, forma quadam proverbii dicitur disceptatio frivola & otiosa: ab eo, quod huic generi, lascivo & apto cornibus, inanum præliorum crebra libido. Sic grammaticorum cavillationes de patria Homeri, de Ulyſſis errore, & istiusmodi rebus nihili, eleganter dici possunt Caprina prælia. Similiter Varro, opinor, certamen honoris & gloriæ, ceterarumque rerum communium & abjectarum, in quas vulgus temeraria contentione incumbit, Caprinum prælium vocat. Porro Græcum titulum *περὶ ἐρίδος*, ex veteribus libris, parva adhibita correctione, reposui: alii malunt *περὶ ἡδονῆς*, interpretanturque Caprinum prælium, certamen rei venereæ. haud inepte. nam & capræ maxime falaces sunt, & ipsa vox prælii venereum congressum denotat. Virgil. de equo ætate confecto:

— si quando ad prælia ventum est.

Propert. lib. 2:

— angusto versamus prælia lecto.

Arnob. lib. 3: *Helleſpontiacum Priapum inter Deas virgines atque matres circumferentem res illas, præliorum semper in expeditione paratas*.

CAVE CANEM.] Cave canem, elogium, inscribi solitum in janua, quo ignoti ædium ingressu arcerentur. Nam veteri more canes ad ostium, non vivi modo, sed vel sculpti, ut in regia Alcinoi:

Χρυσοὶ δ' ἐκάτερθε καὶ ἀργύρεοι κύνες ἦσαν,
οὓς Ἥφαιστος ἔτευξεν ἰδύοσι παραπίδεσσι.
Δῶμα φυλασσέμεναι μεγάλῃτορος Ἀλκινόοιο.

Ἀθανάτους ὄντας, καὶ ἀγῆρας ἡματα πάντα.

vel picti in pariete, ut in fornice Petroniana, in qua non longè ab ostiarii cella canis ingens, catena vinctus, in pariete erat pictus, superque quadrata litera scriptum, CAVE CANEM. Hoc uti conveniet more proverbii, quoties admonebimus, cavendum esse ab homine maledico & obrectatore, qui velut canis oblatrat, & si quem lædat, nihil præter κυρὸς δῆγμα: aut ab hospite sordido vel inhumano, & minime hospitali, cui ad ostium canis acer & mordax, qui ignotos, vel parum acceptos domino, ab aditu ædium suarum arceat. hinc apud Varronem Eumenid. Cynicus quidam suæ præbitionis die, in januam jubet inscribi hoc elogium, CAVE CANEM, nimirum ne ingrederentur, qui ad illum constituerant. Quamquam jaci etiam potest in custodem plus nimio vigilantem. nam antiqui custodes appellabant Canes. Æschylus Agamemnone:

Λέγοιμ' ἂν ἀνδρὰ τόνδε τὸν σταδμὸν κύνα
Σωτήρα νῆος.

& contra, canes Custodes. Virg. de Cerbero:

——— *custode sepulto.*

Pagina 268.

COSMOTORINE.] Cosmotorinem & Plutorinem Varro Satyras inscripsit, in quibus videtur disservisse, repentinas calamitates bellorum, eluvionis, pestilentiae, turbare mundum & divitias, & tandem conficere atque consumere. perinde ac cochlear omnia, quæ in olla, commiscet, & ut lima ferrum atterit. Τορύν, genus cochlearis, cujus meminit Aristoph. in Equit.

Σκεῦν δύω χρησίμω δαίδυξ ἡδὲ τορύν.

Grammatici exponunt τὸ κινητήριον τῆς χύτρας. Latini vocant Truam, a terendo. Titinius Setina:

Coquus magnum ahenum, quando fervit, paulo confutat trua.

Singulos lectos.] Lucilius:

Lana opus omne perit, squallor, tineæ omnia cadunt.

Videtur autem Varro probare exemplo domus ornatæ & instructæ, cujus supellex deperit paulatim, item in mundo homines, animalia, urbes, sensim interire; ut ait Lucretius:

Inque dies privos aborisci quæque creata.

Soliarde vigebar.] Forte legendum, *soliar defigebat.* Soliar significat sedile, & velum pictum variis coloribus, quo solium sternitur, sicut toral, quo tegitur torus. Festus: *Soliar sternere*

dicuntur, qui sellisternium habent; & Soliaria vocantur Babylonica, quibus eadem sternuntur.

Toga tracta est.] Toga pacis, Abolla militiæ: & hæc quidem propria ducum & præfectorum, ut hic locus indicat, & versus Juvenalis:

Nescit, cui dederit Tyriam Crispinus abollam.

Suetonius Caligula: *Convertisse hominum oculos fulgore purpureæ abollæ, animadvertit.* Ea hic seni data ad turbam, veteri instituto, quo in magnis tumultibus etiam senes, & alii omnes, qui vacationem habebant, nomina dare cogebantur. Liv. lib. 7: *Et cum, quod per magnos tumultus fieri solitum erat, justitio indistincto, delectus sine vacationibus habitus esset, legiones, quantum maturari potuit, in Auruncos ductæ.* idem lib. 6: *Tertius exercitus ex causariis, senioribusque scribatur.*

Africa terribilis.] Sumsit ab Ennio, cujus versum Cicero refert:

Africa terribili tremis horrida terra tumultu.

& , ni fallor, loquitur de bello Punico II, quo totius Africæ; & Romani imperii vires, infestis signis concurrerunt. Sed prior versus meo judicio ita legendus est:

Africa terribilis contra concurrere, Didus:

qui est genitivus Græcus, ut apud Virgil.

Fatidicæ Mantus:

de quo fatis multa Charis. lib. 1. Alter versus est ἀπέφαλος, ut ille Eumenid.

Maximum cedit ferro, sed cadere Ulysssem.

& Lucilii lib. 30:

Quod tuas laudes culpes, non proficis hilum.

Item Virgilii lib. 2 Georgic.

Tmolus assurgit, quibus & rex ipse Pheroneus.

Atque Ægeus fluctus.] Quam urbem dicat, ignoro: ideo nec de lectionis integritate certi aliquid statuere possum. conjecturam tamen meam proponam. Suspicio legendum esse:

— atque

Gæos, fluctu quam lavit ante aquilo:

Sævus ubi posuit, &c.

Gæus, ut limosus, epitheton Nili, cujus fluctus aquilus, ut Homerus μέλαν ὕδωρ, & Apollonius μέλας πόντος. Sævus Neptuni filius, est Busiris rex Ægypti, qui hospites omnium gentium immolare solitus fuit. ex quo Virgilius:

— illaudati nescit Busiridis aras.

Is condidit urbem, ut Diodorus Siculus testatur, Ἡλιόπολιν

ab Ægyptiis appellatam, a Græcis vero Θῆβας: quas Homerus prædicat centum portas habuisse, per quarum quamlibet reges soliti erant maximos exercitus educere. Unde illa ram opulenta civitas diruta & vastata, clarissimum fuit exemplum interitus urbium, quo hic utitur Varro. & Juvenalis:

Atque vetus Thebe centum jacet obruta portis.

Pagina 269.

Detis habenas &c.] Coronis anapæstica. *Anima lenis*, ut Lucretius lib. 5:

Aurarumque leves animæ, calidique vapores.

Ibidem:

Ventorum prævidus paces, animasque secundas.

Cato de consulatu suo: *Inde omnem classẽ ventus auster lenis fert.*

Flamine sudo.] Lucilius libro 29:

Ventorum flamina flando suda secundene.

Attius Prometheo:

Profusus flamine hiberno gelus.

CRAS CREDO &c.] Dictum Academicum, quod usurpamus aptissime, cum in rebus dubiis & incognitis, affirmandi arrogantiam vitantes, liberum nobis iudicium in posterum reservamus; quia, ut ait Pindarus:

Ἡμέραι δ' ἐπίλοιποι μάρτυρες σοφώτατοι.

Varro inscribit Satyræ, quæ est in homines leves & inconstantes, quorum vagatur animus errore, nec habet unquam quod sequatur, aut in quo consistat. Quales εὐριπίστεις multos hodie est invenire, quorum pars in studiis inanibus bonam ætatem consumunt, & divinis literis consignatæ fidei doctrinam non attingunt nisi in senectute: pars certissima fidei decreta, quasi Dædalea opera versant, &, revocant in disceptationem, nec in illis unquam sibi constant.

CYGNUS.] Cygnum inscribit Satyræ, in qua sepulturæ & funeris sumtus, ritusque vanos exagitat: quia cygnus in hæc unicum exemplum, ut qui moriens, *Dulcia deserta modulatur carmina lingua*: tum collo directo, & expansis alis se componit. Hoc primum, quamvis neget Aristoteles, tamen præter quod idonei auctores tradiderunt, etiam homines fide digni nobis affirmarunt, audivisse cygnum multo cantu funus suum præeuntem.

Tua templa ad alta.] Ennius in Andromacha, *Templa alta vocat loca inferorum, obscura & profunda*:

Acherusia templa, alta Orci, pallida.

Varro hic sepulcra. apte. Templi notio enim tam laxa est, ut significet quodvis domicilium hominum & inferorum. Hinc & Virgilius pro sepulcro posuit lib. 4 *Æneid.*

*Præterea fuit in testis de marmore templum,
Conjugis antiqui.*

Phani, properans &c.] Phanius quidam homo curiosus & rerum suarum satagens, solebat exquisita opera obstruere fores ædium, ne se inscio, vel invito, quis intraret. Sed omnis illa obstructio frustra erat. nam & fures, artificio quodam reseratis foribus, e cella penum omnem auferabant clanculum, & adulteri per tegulas ad uxorem furtim commeabant. Idem, aut alius Phantias, solebat penetralia arcte custodire, simulans, reposuisse magnas divitias, cum nummum nullum haberet, auctore Eustathio *Odyss.* ω. Itaque in proverbium abiit, ἡ Φανίου ἤνθα, de custodia operosa, eademque inutili atque fallaci. Hinc Varro, opinor, in persona Phanii notat istos curiosos, qui in condendis & asservandis corporibus mortuorum, nimiam curam & sumtus immodicos impendunt. quocunque enim loco, vel modo, cadavera componantur, in ea penetrat occulta naturæ vis, & conficit ita, ut nec vola, nec vestigium appareat. Tum vero sepulcra illa sublimia, & magno opere structa, munitaque, quid sunt, nisi ἡ Φανίου ἤνθα?

Denique si vestimenta &c.] Tangit morem comburendi cum mortuo vestes discissas. Virgil. de Miseni funere:

*Purpureasque super vestes velamina nota
Injiciunt.*

Suetonius in Cæsare: *Scenici artifices vestem, quam ex instrumento triumphorum ad præsentem usum induerant, detractam sibi atque discissam, injecere flammæ.*

Democritus, qui &c.] Mel hanc efficaciam habet, ut putrescere corpora non sinat. ex quo Democritus voluit, defunctos in melle condi & asservari: quomodo conditus Hippocentaurus ex Ægypto allatus fuit Claudio Cæsari. Vid. Plin. lib. 22, & Athenæum lib. 2 *Deipnosophist.*

CYNICUS.] Priscianus lib. 8: *Varro Cynico: Si mehercule purgant, &c.* Ubi fortassis legendum, *Diem hercule purgant*, ut Persius:

——— *noctem flumine purgas.*

vel, quod magis puto, *Cynico sine Hercule purgante*, ut Satyræ inscriptio sit: CYNICUS SINE HERCULE PURGANS. tum fragmentum: *Deorum cura non satisfacitur reipublicæ.* Cynici

irridebant lustrationes & purgationes, quibus noxa aliqua expiatur: & cum vulgus purgamenta, velut abominanda, mitteret in aquam profluentem, aut in mare, ipsi etiam his vescerantur. Lucianus de Cynico, Ὅν ἔδει τῆς ἑκάτης τὸ δεῖπνον φαγεῖν, καὶ τὰ ἐκ τῶν καθαρσίων ὥα.

Pagina 270.

DESULTORIUS.] Desultorius intelligitur equus expeditus, & paratus ad usum insiliendi desiliendique: sive in prælio, in quo binos trahere equos sine ephippiis, & in recentem ex fesso transultare, militaris instituti fuit: sive in circo, ubi solemne genus certaminis, ex equo in equum transiliendo, contendere citato cursu ad metam. Cicero pro Muræna: *Quasi desultorius in quadrigarum curriculum.* Hinc Desultorius titulus Satyræ Varronianæ, qua invehitur in Tritones illos, qui voluptariis navigiis in mari lasciviunt, certantque, quasi in circo solent desultorii equis. Quos Seneca lib. 7 de Benefic. notat his verbis: *Cui triremes & cæratas non mitterem, lusorias & cubiculatas, & alia ludibria regum, in mari lascivientium, mittam.* Homer. de Ulysse naufrago Odyss. Σ:

Ἄμφ' ἐνὶ δούρατι βαῖνε κέληθ' ὥς ἵππον ἐλαύνων.
a quo Varro fortassis titulum sumsit.

Domini delicias.] Libri omnes: *In aliis domini.* ego priora duo verba judicavi pertinere ad Græcam inscriptionem, quam ita restitui, περὶ τροφῆς σὺν ἁλίοις: quæ emendatio ita certa est, ut nihil sit necesse in ea confirmanda longiorem orationem infumere.

Faselo nactum.] Emendandum opinor, *faselum actum*, hoc sensu: Faselum, delicias domini, actum & impulsus, hoc, quantumvis leve & parvum incommodum, servus tonsili remouit. *Tonsilis remus*, aptus ad tundendum cælandumque. *Fliæta*, agitatio, impulsio, ab obsoleto verbo Flicto vel fligo: quo tamen Virgil. usus.

DOLIUM.] Diogeni Cynico domus fuit dolium fictile ex terra, aptum excipiendo soli, & avertendis pluviis ac ventis, tum immune a flammis:

————— *dolia nudi*

Non ardent Cynici: si fregeris, altera fiet

Cras domus, atque eadem plumbo commissa manebit,

ait Juvenalis. Ab hoc titulus Satyræ, quæ fortassean de ædificiis.

Pagina. 271.

A calatura Cælum.] Plin. lib. 2 hunc locum respicit: *Quem ὡδονοῦν Græci nomine ornamenti appellaverunt, cum & nos a perfecta absolutaque elegantia Mundum. Cælum quidem haud dubie calati argumento diximus, ut interpretatur M. Varro.*

Alium curvantem.] Non dubito, quin legendum sit, *turbantem.* Virg. lib. 9 *Æneid.*

Impastus ceu plena leo per ovilia turbans.

Turbare pro miscere, agitare, volvere, absolute, ut hic, utitur lib. 3 de Re rustica: *Cum mare turbaret.* & Lucretius lib. 5:

— quare pugnare necessum est

Diffimiles inter se res, turbareque mixtas.

Nisi quis malit *curvantem*, ut dixit Seneca ad Lucilium: *Circa lucem discurritur.* Porro totus hic locus ita constituendus est:

Animum meum mitto speculatum toto orbe, uti

Quid facerent homines, cum exporrecti fient,

Me faceret certiores: si quis sumeret

Me melius operam, ut ejus consilio potius

Vigilium adminicularem nostrum: qui videt

Alium turbantem extremo noctis tempore.

Opinionibus ventilabundus.] Antiqui libri, *vertilabundus*; quod rectum puto. ut enim a Conscribo Conscribillo, a Sorbeo Sorbilo, ita a Verto Vertilo, unde Vertilabundus, qui vertigine actus cadit.

Divitum apothecas.] Ita Turnebus emendat, & censet, Varronem hoc jacere in prodigos & ebriosos, qui nati sunt vino in vesicam colando, quique cellas divitum vinarias epotas effundunt in matulam, quam dicit communem, quod in eam confluit vinum omne; ut communis locus dicitur Acheruns, quo omnes post mortem eunt. Approbo emendationem: cetera aliter sentio. Apothecæ Chiæ, cellæ, in quibus vinum Chium repositum, quod omnium præstantissimum regnabat mensis divitum. Unde Lucilius *χιοστε δυναστὴς*. Matella hic sumitur pro modulo potus, ad quam accommodare modum bibendi admonemur proverbio illo, Est modus matulæ. Sic Patella pro modulo cibi, eleganti illa sententia Eumenid. *Patella esurienti posita, provocat Neapolitanas.* Hoc ergo Varro voluit dicere his verbis: Divitum exquisitas & superfluas potiones, revocat ad communem & temperatum usum potus.

Eris iterum exporrectus.] Nonius hoc verbum, ut rarum, observat, frustra. nam haud dubie scripsit Varro *experrectus*,

vel *exporgitus*. Similiter in his libris mutat Innosco, & Propius, in Ignosco, Prodius: manifesto errore.

Pagina 272.

ΕΠΙΤΑΦΙΩΝ.] Ἐπιταφίων nomine intelligit Varro omnem cultum & honorem, qui mortuis solebat deferri post sepulturam: cujus generis elogia, parentalia, februa, & similia: quorum ambitione non modo claros & honoratos viros, sed homines etiam privatos & infimos exarsisse, testantur monumenta, quibus prope omnes provincias repleverunt. Epitaphiorum autem usum non inutilem esse ostendit Cato ille senex, qui apud Ciceronem in libro de Senectute proficitur, se legendis sepulcris in memoriam redire mortuorum.

Εν δέ τισι κ. τ. λ.] Vetus editio, Varro επιταφίων εὐδαιτισι, περὶ ενταφίων. Alibi, Varro περὶ επιταφίων. utraque lectio corrupta, ex qua eruere meliorem nondum potui.

Ubi maneant capeti &c.] Libri, inquit, sunt indices loculorum, quibus conduntur cineres atque ossa Deorum, heroumve: quoniam in sepulcris nulla nota, nullum signum apparet. κάπετος, specus, fossa, scrobs, & omne cavum terræ rebus condendis. itaque notio ejus laxior, quam τάφον.

Quoniam in sepulcris &c.] Laetius lib. 8 de Empedocle: Οὐδὲν δὲ παράδοξον τάφον αὐτοῦ μὴ φαίνεσθαι, μηδὲ γὰρ ἄλλων πολλῶν. Juvenalis:

— data sunt ipsis quoque fata sepulcris.

Ausonius Epigrammate 34:

Miremur periisse homines? monumenta fatiscunt.

Mors etiam saxi, nominibusque venit.

Nec vola, nec vestigium.] Hoc proverbii usum habet, cum res evanuit ita, ut ne indicium quidem, vel signum ullum supersit. nota enim communis est vel manus, vel pedis impressio. Exstat & Taphemenippo.

ΕΠΙ ΤΗ ΦΑΚῃ.] Hunc titulum obtinere locum proverbii, indicat Gellius lib. 13. Videte tamen, inquit, ne existimetis semper, atque in omni loco, mortales multos pro multis hominibus esse dicendum, ne plane fiat Græcum illud de Varronis Satyra proverbium, Ἐπὶ τῇ φακῇ μύρον. Quod Varro jacit in homines sumtuosos pariter & inertes, qui nihil possunt, vel animi contentione, vel labore corporis efficere, & sunt in omni vitæ ratione vel labore lauti ac elegantes. Cum autem vitam, quam tenuis cultus corporis facile sustentat, obruunt copia,

atque rerum omnium affluentia, tum vero lenti admiscunt unguentum.

Nec multinummus.] Ita lib. 3 de Re rustica: *Multinummos alo asinqs.*

Elops.] Lucilius de elope: *Quem præclarus elops.*

Legendo.] Hoc monitum, seu consilium, libenter amplecti decet omnes politiori humanitate tinctos, quoniam ipse, qui dedit, constantissime in illo perseveravit. Varro enim ad octavum & octogesium annum vitam produxit, &, quo extrema etiam hora studiorum fructus ferret, in lectulo suo compositus, scripture occupatus, spiritum emisit. Quod autem dicitur, *vitam procudere*, tralatitium est a fabris ærariis, qui ferrum cudendo malleis producunt & extendunt. Sic, *Procudere dolos*, Plautus. Lucretius, *Procudere secula, prolem, voluptatem.*

EST MODUS MATULÆ.] Hoc proverbium monet, adhibendum esse modum comotationi & ebrietati, de quo vide locum illum Endymion. *Divitum apothecas.*

Vino nihil jucundius.] Elegantes & suaves versiculi, digni cyathis & poculis, non modo libris, inscribi. Commendant autem moderatum usum vini, qui multa ad res necessarias invitamenta affert, & animi simul & corporis ægritudini medetur, nam vinum immoderate haustum, noxium est & letale; quod vere monet Lucilius:

Scito enim bene longinquum mortalibus morbum

In vino esse, ubi qui invitavit dapsilius se.

In uxorcula opicillum.] Suspikor Opicillum hic significare vasculum picatum, quo vinum conditur & asservatur, a verbo Opico, quod est apud Catonem de Re rust. vel μεταφορικῶς usurpari pro vesica, quæ est quasi vas aliquod aut receptaculum potus, ut venter cibi, unde Plautinus Saturio in Persa:

Nolo in vesicam quod eat, in ventrem volo.

Similiter autem Varro dixit Octogesi, *addere in bulgam, in vesicam*, id est, dare & conferre. & lib. 4 de Ling. Lat. *Cum in dolium aut culleum vinum addunt rustici.*

Pagina 273.

Simpuvio vinitari.] Est vinum dari, quod in sacrificiis fiebat Simpuvio. Varr. lib. 5 de Ling. Lat. *Quo vinum dabant, ut minutatim funderent, a guttis Guttum appellarunt, & quo sumebant minutatim, a sumendo Simpuvium nominaverunt.*

Melicas Calenas, obbas.] Μέλις Græcis est genus vasis, aut poculi fictilis, cujus meminit Athenæus lib. 11. unde fortassis Varroni Melicæ Calenæ, a Caleno oppido Campaniæ nobili, præstantis vini feracitate. *Obba* poculum ingens & capacissimum, vel ligneum, vel ex sparto. Tertullianus in Apologet. *Quid differt ab epulo Jovis filicernium? a simpurvio obba? ab haruspice pollinctor?*

Cumanos Calices.] Calix Cumanus, genus poculi figulini, quod Cumæ dabant, ex rubra argilla. Martial. lib. 4 Epigr.

Hanc tibi Cumano rubicundam pulvere testam

Municipem misti casta Sibylla suam.

Helio πιπο·olfacit.] Cælius Rhodiginus lib. 13 putat, hunc locum commodè posse restitui, si legamus, *heluo πίπας*, vel *οἶνοπίπας*: quæ vox, inquit, temulentum significat παρὰ τὸ πίπιζειν, id est, fugere. Alii aliter; nec est necesse singulorum sententias a me recenseri. Ipse emendarim *helluo, διοπος olfaciet*. Mos vetus fuit, dare osculum feminis, ut sciretur, an temetum olerent. Hinc Varro ait, Qui continuo ingurgitat in se merum, is si velit explorare uxoriæ temulentiam, quomodo olfaciet temetum? *Διοπος*, spectator, cognitor, procurator; quo nomine rectè censetur rex & princeps, auctore Æschylo.

Ismenias hic Thebogenes.] Ismenias Thebanus; tibicen celeberrimus; quem Varro ait, opulentia & luxuria diffuere: & Plinius refert, multis fulgentibusque gemmis uti solitum, instituisseque, ut omnes musicæ artis gemmarum ostentatione censerentur. Celebratur dictum Antisthenis philosophi, qui cum audisset, Ismeniam optimum haberi tibicinem, *At homo nequam est*, inquit. *nam si probus esset, tibicen non esset.*

ΕΤΡΕΝ Η ΛΟΠΑΣ ΤΟ ΠΩΜΑ.] Hoc proverbio uti conveniet, quoties vitæ societate & communione junguntur, qui moribus, vel affectionibus similes sunt. ut cum

Uxor pessima, pessimus maritus:

discipulus indocilis, præceptor parum doctus: vel cum causa non honesta & probata, qualicunque patrocinio defenditur, aut prætextu honestatur; ut apud Maronem Dido infelicem amorem suum, *Conjugium vocat*, hoc prætexit nomine culpam. Hieronymus contra Rufinum: *Quod librum Eusebii pro Pamphili verteres, quod tuum quasi operculum, venenatæ patellæ imponeres.* Atque hoc sensu Varro illud inscribit Satyræ, quæ lacerat malitiosum genus adulatorum, qui non modo loquuntur ad voluntatem alterius, sed etiam omnia dicta, factave

quantumvis improba, excipiunt plausu, acclamatione, murmure. hæc apte dicuntur ἤχητικά καθήκοντα, & ipsi παρῆσι ἤχεται, quasi obstreperi & clamosi, quales in scena inducebantur inter mimos secundarum partium, auctore Festo. Alii legunt περὶ καθήκοντων, ἢ περὶ γεγραμμένων. Quid si? περὶ τῶν μιμητῶν.

Ταμιεῖον συνέχων.] Dictum festivum de mensa copiosa & instructa, in qua velut penus omnis apponitur. Profertur autem hic εἰρωνικῶς ab adulate callido & versuto, qui, ut extollat tenuem apparatus mensæ, quasi unus hominum priscæ frugalitatis & parsimonix, acclamat ταμιεῖον συνέχων, Cellam penariam ferens. Nimirum ficti adulatores, ut ait Petronius, cum cœnas divitum captant, nihil prius meditantur, quam id, quod putant gratissimum audientibus fore. nec enim aliter impetrabunt, quod petunt, nisi quasdam insidias auri-
bus fecerint.

EUMENIDES.] Tractat dogma Stoicorum, πᾶντας ἀνθρώπους μωροὺς εἶναι; & generatim colligit, Reges, philosophos, sacerdotes Magnæ matris, ebrios, avaros, prodigos, pro infanis censerī debere. idem probat Horatius lib. 2 Sat. 3. Porro Eumenides easdem vocat Furias & Pœnas.

Plenus vini] Ita Terentius, *Vini plenum*. Horatius contra, *Inane vini dolum*.

Dum (essena hora —) Locus corruptus, & qui sententiam nullam ejiciat, ita fortasse restituendus: *Dum as* (στεινὸς ποταμοῖ nam ad latera) *imponeret ædilis signosia, Deam galantes vario retinebant studio*. Aptā sententia. Dum, inquit, ædilis inferret stipem cellæ, cujus ad latera erant angusta foramina, in modum thesauri, Galli Deæ laudes dicebant, occinebantque varias salutationes atque nœnias, quibus moris erat Diis valedicere, & tanquam pueris occupare somnum. Quod merito ridet Arnobius lib. 7. *Quid*, inquit, *domuitiones illæ, quibus, bene ut valent auspiciabili salutatione mandatis? Somni enim quiete solvuntur, occupantque ut hoc possint, lenes audiendæ sunt nœniæ*. Porro Æs vocat stipem, quam Galli totum diem emendicabant, & vesperi ædilis inferebat thesauro. Festus: *Impensam stipem, as sacrum, quod nondum erat pensum*. Στενὸς ποταμοῖ, foramina angusta, ut lib. 6 de Lingua Lat. *Delphis in ade foramen vallatum est quoddam, in thesauri speciem*. Sed videtur antiqua lectio commode posse restitui, unius literæ adjectione, ut legatur, *sena phora nam*. φορὰ est collatio, ἐπαυον, & ea hic sena ad latera

M. T. Varro. Vol. II.

Y

Gallorum, qui totum diem, immo mensem, rogabant stipem; nisi quis etiam inalit, jam adluta erat.

Ædilis signosia.] Est cella vel ædícula, in qua reponitur signum, statuave. *νόσσια*, vox Græca, significat nidum, mansuiculam, loculamentum: sed Varro ut Latinam abutitur, atque ita componit, ut Bimargus, & Dentaspæge: de quâ ratione compositionis Quintil. lib. 1: *Ex nostro & peregrino, ut biclinium; aut contra, ut epitogium, & Anticato.*

Pagina 274.

Strobile, omittis.] Strobilus, servus Plauti Aulularia, nomen habet a cochleæ naturâ, quam *στρόβιλον* vocant; aut a deformatate corporis. *στρόβιλον* enim Græci *σχολὸν, καμπυλὸν*, pravum & incurvum dicunt.

Nam ut arquatis &c.] Lucretius lib. 4 idem tradit de arquatis, sive ictericis:

Lurida præterea sunt quæcunque tuentur

Arquati: quia livoris de corpore eorum

Semina multa fluunt, simulacris obvia rerum.

Multaque sunt oculis in eorum denique mixta,

Quæ contage sua palloribus omnia pingunt.

Similiter Galenus lib. 1 de Causis symptom. asserit, ictericis omnia tum videri flava, cum tunica oculorum cornea, bile rubea cum sanguine infecta est, vel potius oppleta. *Veternosus* hic est phthisicus, cui solet corium veterno atque scabiosa macie exasperari, ut ait Apulejus lib. 9 Metamorph.

Furiis incinctum.] Ita Catullus de comitibus Bacchi:

Rars sese tortis serpentibus incingebant.

Vetus poeta:

Ceruleæ incinctæ igne incendunt.

Silius lib. 15:

——— *apparent mania Grajo,*

Condita Massilia, populis excincta superbis.

Pagina 275.

Discumbimus mustati: dominus maturo ovo cœnam committit.] Veteres cœnam ab ovis auspicabantur, porcis finiebant. Cicero ad Pætum: *Integram famem ad ovum assero.* Horat. lib. 1 Sermon.

——— *si collibuisse ab ovo, usque ad mala.*

Huc pertinet, quod Varro dicit: *Ovo cœnam committere*, id est, incipere, ordiri: nimirum ut Committi dicuntur ludi, cum, signo dato, quadrigæ e carceribus emittuntur.

Patella esurienti posita &c.] Hæc sententia indicat, majorem percipi voluptatem ex tenui victu, quo cum desiderio ad naturæ necessitatem fruimur, quam ex magnificis epulis, soli luxuriæ & ventris libidini paratis. Est enim verum illud, quod Socrates dicere solebat, *Cibi condimentum esse famem, potitionis suum*. Patella, genus vasis, aptum ad usum cibi communis, ut oleris, pulmenti. Horatius Epist.

Nec modica cœnare times olus omne patella.
Neopolitanæ piscinæ, deliciæ divitum, & gulæ otiique fomenta, celebrantur a Plinio lib. 9.

Dum sermone cœnulam variamus, Interea tonuit bene tempestate serena.] Sumfit ab Ennio lib. 2 Annal.

Quom tonuit lavom bene tempestate serena.
de quo dixi ad Satyram, Læx Mænia.

Inscribit Scantius.] An a flavis capillis nomen habet, aptum homini lauto, & voluptuario? Exstat Tergisti in veteri inscriptione, P. SCANTIUS PHILETUS FECIT SIBI ET SCANGIÆ. *Horum ipsius anni accipit Nonius*, ut sit hic sensus: Die meæ præbitionis, quo decebat convivas festive & hilariter accipere, ego in januam jusseram inscribi, CAVE CANEM, ne ingrederentur, qui ad me constituerant: & cum in eo essem occupatus, atque in schola res graves & serias tractarem; Scantius, homo festivus, inscribit, H. P. D. id est, frugibus ipsius anni præbebit, & convivas accipiet. Sed potest etiam legi, *curarem inscribi* T. SCANTIUS H. P. D. scilicet habebit scholam. Cujus moris meminit Lucianus in Hermotimo: Πινάκιον γάρ τι ἐκρέματο ὑπὲρ τοῦ πυλῶνος μεγάλῳις γράμμασι λέγον, τήμερον οὐ σύμφιλοσοφεῖν.

Beluæ, an de albu &c.] Græcas voces fuisse crediderim, quas imperiti librarii non intelligentes, Latinis characteribus perscripserunt, & quod sæpe alias, depravarunt. An vero Gallos vocat belluas cristatas? quales depingit Lucretius:

—— in numerumque exsultant sanguine lati,

Terrificas capitum quatientes numine cristas.
ut fortean legendum sit: ἐν κεφαλῇ quibus λόφος ἀτενῆς, vel ἀντ' ἀλλῆς quibus λόφος ἀτενῆς, insigne fortitudinis, quibus rigida crista. Lucianus de Gallo ave: Ὡς ἀντὶ τοῦ κράνου τὸν λόφον ἔχειν ἔνοι τῇ κεφαλῇ. Sed cur Galli videbantur colubræ? an propter lubricos motus, & contortos crines, quos

jaſtabant? de quibus Apulejus: *Abſonis ululati- bus conſtrepen- tes fanatice pervolant: denique capite demifſo, cervices lubricis intorquentes motibus, crineſque pendulos in circulum rotantes.* Statius lib. 10:

Sanguineoſque rotant crines.

Cur vero *Cercopitheci*? an trahebant caudas? de quo mihi non liquet.

Item Tragici prodeunt &c.] Tragici primum nuda ora per- ungebant ſæcibus vinaceis, a quibus nonnulli Tragœdiam no- men accepſſe opinantur, quaſi *τρῦγῳδία*: poſt ab *Æſchylo* reperta perſona, cujus operimento caput & os tectum undique. Hinc Varro dicit, Tragicos olim fuiſſe ore ſæcibus peruncto; nunc prodire capite gibbero, id eſt, exſtanti & eminenti. Prudentius lib. 2 contra Symmachum:

Ut tragicus cantor ligno tegit ora cavato,

Grande aliquid cujus per hiatum, crimen anhelet.

Damocrinus inſanus.] Emendarim, *Damocrinus ſanus equi- ſo ἔξω βεβαίως morbi ſtuſſibus educit unquam.* hac ſententia: Qui ſunt domitores equorum, ex his nemo ſanus educit fu- rentem equuleum, ubi jam furor eſt aſſiduus, & haud fere unquam intermitit. Damocrinus, domitor, quaſi ὁ κρινῶν τὴν δάμασιν.

Maximum cædit ferro.] Verſus eſt ἀκέφαλος, quod genus alibi obſervavimus. Intelligit vero Ajacem, qui ob ſucceſ- ſionem armorum Achillis Ulyſſi adjudicatam ſubito furore correptus, gladio diſtricto ſilvam petiit, & exiſtimans, ſe Græ- corum copias cædere, gregem pecorum trucidavit: tum duos maximos ſues, trabe ſuſpenſos, quos putabat eſſe Agame- mnonem & Ulyſſem, flagris cæcidit.

Pagina 276.

Furando tamen &c.] Videtur legendum *frudando*; ut Plau- tus Aulular.

Egomēt me frudavi, animumque meum, geniumque meum. Terent. Phormon.

Suum defrudans genium comparſit miſer.

Quemadmodum autem ſervi de dimenſo ſuo ſubtrahebant, & ſedulo convaſabant peculium, ut tandem ſe peculio ſuo red- imerent ex ſervitute; ſic avari ex ſe ipsis quærebant & coge- bant peculium, quod præſidii cauſa ſeponebant, ut eo neces- ſitatis tempore uterentur. de quo peculio Celfus lib. 9 Dige-

stor. *Audisse se rusticos senes ita dicentes: Pecuniam sine peculio fragilem esse: peculium appellantes, quod præsidi causa seponeretur.*

Herculis, athleta.] Hercules idem athleta, idem gladiator, ex quo Vejanius Horatianus, cum rudem accepisset,
— *armis Herculis ad postem fixis, latet abditus agro.*

Empedocles natos &c.] Empedocles philosophiam versibus tradidit apud Græcos, ut Varro & Lucretius apud Latinos. in his de origine humana ita statuit: Membra singula ex terra, quasi utero prægnantis, temere profusa, mox coisse & effecisse solidi hominis materiam, permixtam igni & humori. Vid. Laetium & Censorinum de Die natali.

Ego medicina a Serapi.] Serapis princeps Deus in Ægypto, ut in Latio Saturnus. credebatur morbos immittere. unde est in Epigrammatis Græcis:

Ἐνθάδε παιδεύουσιν, ὅσοις κεχῶλωτο Σεράπης.
rursus eosdem curare, quod Varro hic indicat. Laetius lib. 5 refert, Demetrium Phalereum philosophum, cum Alexandriæ amisisset oculos, a Serapide rursus illos accepisse. & Tacit. lib. 4 Hist. de origine ejusce Dei multa narrans, scribit, nonnullos putare, Serapin esse Æsculapium, qui ægris corporibus medeatur.

Quotidie precantur.] Hic mutatum genus verbi Nonius observat. an ergo Varro dixit: *preco ter*, vel, *præcanturio*, ὑμνέω. Porphyrius quidem Περὶ ἀπορχῆς ἐμψύχων, de eodem cultu Serapidis agens, ὑμνωδούς memorat.

ΘΕΩ ΕΡΑ] Est præceptum pietatis in Deum, quod præstat cetera sapientum dicta, quæ pro foribus templi Delphici inscripta celebrantur.

Pagina 277.

Cepam esse, & vesci cuminum.] Id est, Flere & pallere. *Cepam esse, κρόμμυον ἐσθίσιν*, proverbium Græcorum, de iis, qui videntur lacrimari. Cuminum vesci, aut bibere, dicuntur, qui pallent. Plin. lib. 20 de cumino: *Omne pallorem bibentibus gignit. Ita certe ferunt Porcii Latronis, clari inter magistros dicendi, affectatores, similitudinem coloris, studiis contracti, imitatos: & paulo ante Julium Vindicem, assertorem illum a Nerone libertatis, captatione testamenti sic lenocinatum.*

Phrygios perosa &c.] Galli sacerdotes, Magnam matrem Deum per urbem ferentes, incinebant cornua.

———— *raucis sonoque minantur cornua canum,*

ait Lucretius. Varro, mutato genere, dicit *cornus*, quomodo veteres locutos monuit Priscianus lib. 6. Quamquam hæc eadem paulo aliter recitat Nonius in voce Anima: *Phrygios per ossa cantus liquida canit anima*. ut Apulejus lib. 8: *Tinnitu cybalorum & sonitu tympanorum, cantusque Phrygii mulcentibus modulis excitus*. Est autem metrum hoc Gallijambicum, quod genus solemne & proprium Gallis sacerdotibus Cybeles, in hujus Dæ sacris, de quibus Varro agit. Lulit eo Catullus poema de Cybele & Aty.

[*Nunc corius ulmum &c.*] Galli fanaticorum modo discurrentes se ipsos cædebant, & cruentabant. ex quo sanguineos vocat Lucanus. Ovid. in Ibin:

———— *mollesque ministri,
Cædunt jactatis vilia membra comis.*

Eodem refero locum hunc Varronis: etsi non memini me alibi legere, Gallos usos flagris ulmeis, quibus cædebantur fervi nequam. unde Plautinus Libanus in Asinaria, scapulis suis paratam esse virgidemiam, auguratur ex eo, quod picus rostro ulmum tundit. Quin potius Galli tundeant pectora pinu arbore, Magnæ matri sacra. Statius lib. 10:

———— *quatit ille sacras in pectora pinus.*
vel latera rumpebant flagro, quod describit Apulejus lib. 8 Metamorph. *Arrepto denique flagro, quod semiviris illis proprium gestamen est, contortis tæniis lanosi velleris prolixæ fimbriatum & multijugis talis ovium tessellatum, indidem sese multimodis commulcant istibus*. Quare videtur legendum: *Nunc corius culmum tuus depuvit*. ut dicat: Flagro tuo, Galle, quo te ipsum cædebas, nunc excutuntur frumenta. Depuvire, est cædere & verberare. Lucilius:

———— *palmisque misellam
Depuvit me.*

[*Pergis hera?*] Ira Catullus Gallos vocat Gallas:

Rapidæ ducent sequuntur Gallæ.

nimirum præcisa virilitate erant propiores mulieribus, quam viris, appellabanturque Semiviri. Similiter Horatius hominem mollem feminino genere appellat lib. 1 Serm.

Julius & fragilis Palatia.

Et Q. Opimius festivo homini Egillio: *Quid tu Egillia mea;* ut est apud Ciceronem lib. 2 de Oratore. Virgil.

O verâ Phrygiâ, neque enim Phryges.

[*Tibi Tympana &c.*] Tandem Galli Cybeles, rationibus

necessariis convicti dementiæ & insanitatis, dant se excolendos philosophiæ, eique honores Deæ suæ deferunt lubentes:

Tympana tenta tonant palmis, & cymbala circum

Concava, rancifonoque minantur cornua cantu,

Et Phrygio stimulat numero cava tibia mentes.

& reliqua, quæ Lucretius lib. 2 explicat. Eodem pertinent præcedentia duo fragmenta.

Et ceteris Scholasticis.] Videtur legendum, Expletis Scholasticis.

Festice.] Ut regifce. Attius apud Ciceronem :

Priami domum auro atque ebore instructam regifce.

Confurgia confurgimus.] ἑλληνισμός, ut in illo Catulli: Gaudia quæ gaudeas. Confurgium, ut Vigilium.

Pagina 278.

EXΩ ΣΕ.] ἔχω σέ, Habeo te, apte usurpamus, ubi quid nostri juris & mancipii fecimus: quo sensu dixit Aristippus Socraticus, cum esset objectum, habere eum Laida, ἔχω Λαΐδα, ἀλλ' οὐκ ἔχομαι; & Sallustius, *animum rectorem humani generis habere cuncta, nec ipsum haberi.* Malim tamen hic vertere, ἔχω σέ, Teneo te, quod ipsum est elegans genus loquendi, cum rem fugacem, quasi manuprehendimus & retrahimus. Suetonius in Cæsare: *Prolapsus etiam in egressu navis, verso ad melius omine, Teneo te, inquit, Africa terra.* Et sane aptissime accommodatur Fortunæ, cujus ita vaga, incerta atque instabilis ratio est, ut a nemine teneri possit, nisi a solo sapiente, (quod hæc Menippea evincit) qui eam virtutis nexu constringit, & tenet in sua potestate:

Omni Fortunam occupat hora,

Omnibus unus adest fatis.

Quod Catoni tribuit Lucanus, alludens, opinor, dictum Metrodori philosophi, gloriantis, occupasse se Fortunam, atque cepisse, omnesque aditus ejus interclusisse, ut ad se aspirare non posset. Q. Curtius lib. 7, c. 8: *Fortunam tuam pressis manibus tene. Lubrica est, nec invita teneri potest.* Hoc Scythæ magno regi; nos dictum putemus omnibus.

Ruffatis emicant &c.] Ruffata insignia Martis vocat chlamydes, aut paludamenta, punicei coloris, quibus ductores exercitus fere utebantur. Plutarch. in Bruto: Το μὲν σῶμα τῇ πολυτελεστάτῃ τῶν ἑαυτοῦ φοινικίδων περιβαλεῖν ἐκέλευον. Vopiscus in Aureliano: Tunicas ducales ruffas quatuor.

sus color idem, qui rubeus aut phoeniceus. Charisius lib. 1 : *Russum Grammatici non magis dicendum putant, quam Albeum, aut Prasincum; sed Russum, & Album, & Prasinum.* Catullus:

Dentem atque russam defricare gingivam.

Hinc Russatus, infectus russo colore. Tertullianus de Corona militis: *Et nunc russatus sanguine suo.*

Albet, algu danti.] Scribendum judico: *Albet, algus dante frigore.* Algore dare, ut Dare cladem, Dare malum. Ruina hic est, quæ alibi aqua caduciter ruens; & apud Petronium:

Et concreta gelu putri velut unda ruebat,

Vista erat ingenti tellus nive.

Scaliger reponit:

Ambeset algus, dentientem frigore.

FLEXIBULA.] Plinius in præfatione librorum suorum ad Vespasianum, deridens Græcos, ut nimium in festivioribus titulis excogitandis ambitiosos, *Nostri crassiores*, inquit, *antiquitatum, exemplorum, artiumque quam facetissimi; lucubrationem, puto, qui Antias civis erat & vocabatur, Valerius primus asserit: Varro in Satyris suis Sesquiulysses, & Flexibulas.* Quibus verbis laudat modestiam Latinorum, quod rudes & minime exquisitos titulos libris suis inscripserint: Varronem autem dicit paululum affectasse festivitatem inscriptionum in Satyris Sesquiulysses & Flexibulis. Sed posterioris inscriptionis ista, quam Plinius notat, elegantia, ex verbis ipsius non satis elucet. Itaque videamus, ecquid possimus ex argumento Satyræ idoneam aliquam rationem tam festivi tituli colligere. Videtur Varro infectatus proconsules, prætores, & reliquos magistratus, qui in provinciis cum summa potestate versabantur, quod nullum officium præstarent constantis & moderati imperii. Ejus autem causam jacit in immensas cupiditates, & illecebras vitiorum, quæ animos huc & illuc rapiunt, nec, quo loco volunt, consistere sinunt omnino: sic ut & virtutes eosdem movent atque impellunt, sed dispari ratione. etenim hæc animos cum moderata quadam constantia faciles in omnes partes & ad omnem casum expeditos reddunt. Hæc igitur sunt, inquam, virtutes, vitia, imperia, Varronis Flexibulæ, vel Flexabula, ut oratio a poeta dicta Flexanima.

Pagina 279.

Strabones sunt facti.] Strabo fieri dicitur quis amore vel nimia cupiditate alicujus rei, quod eam subinde retorto ocu-

lo, & transversum spectet. Ita Strabonem fieri deliciis dixit Lucilius lib. 18:

Nulli me invidere, non Strabonem fieri sapius deliciis me istorum. Varro hic amore & libidine. proprie: quoniam libido distorquet oculos & contrudit in angulorum angustias, quos vocant Hirquos. Unde Virgilium volunt scripsisse:

Transversa tuentibus hirqis.

& Persium:

—— *patranti fractus ocello.*

Commalexarem me apathem.] Totum hunc locum restitui ex veteribus libris, & ipso sensu, quem ita concipio: Quod philosophia me exercebam, & præstarem ab omni perturbatione animi liberum, quem Græci ἀπαθή nominant, hoc effeci, ut ne sentirem quidem dolorem vel indifferentem esse, neve irarum habenas unquam laxarem, aut refrenarem cupiditates. Commalexare verbum a Græcis sumsit, quibus μαλακίζειν est præparare, subigere, & quasi mature facere. Sic μαλακία, μαλαχή, μαλαγμα prope sua Latini fecerunt.

Neque cupiditati non &c.] Hic una negatio redundat, vel addit Græcorum modo, ut alterius vim augeat & intendat: qua de re satis multa diximus Satyra Bimargo.

Paratum esse hoc minime.] Quid si, hominem, vel, hoc munere? intellige, provinciali. Vide Satyram, Pransus paratus.

GEMINI.] Suspicio titulum corruptum esse, & unicum hoc fragmentum pertinere ad Satyram, Lex Mænia: cujus legis caput, Ne filii patribus luci claro sigillent oculos, hoc est, ne oculos clauderent: quod per translationem viderur dictum, quasi ne mortem eorum maturarent. Nam mos vetus fuit, ut parentibus liberi, cum morerentur, oculos clauderent, item liberis parentes. Martialis lib. 10:

Quinque dediz pueros, totidem mihi Juno puellas;

Clauserunt omnes lumina nostra manus.

Seneca lib. 9 Controvers. Ita oculos meos filii manus operiant, ut ego inter liberos meos fortior steti. Lucanus lib. 3:

—— *tacito tantum petit oscula vultu,*

Invitatque patris claudenda ad lumina vultum.

In pietate.] Fortasse melius, *in die lata.* ut Bimargo: *Legem Lucaniam luci claro latam.*

GERONTODIDASCALUS.] Γερωντοδιδάσκαλος, Senis doctor, proverbii forma dicitur is, qui frustra laborem impendit in rem seram & intempestivam; velut si quis conetur hujus

seculi effrenatam libidinem revocare ad severitatem, & continentiam majorum. Hoc Varro inscribit Satyræ, in qua Senex quidam inducitur commemorans veterum Romanorum instituta, in moribus posterorum nimia socordia repressa & pæne extincta. Sic autem conformavit Γερροντιδᾶσκαλος, ut Alexis Comicus Ἀσποτιδᾶσκαλος, quam fabulam citat Athenæus.

Cultelli Empestatia Bithynia.] Fateor, mihi non liquere de genere illo cultellorum, quod Varro hic significat ad finiendam vitam, & maturandam mortem, fuisse inventum. quare in re obscura lectionem antiquorum codicum proponere volui. Ut autem, quid suspicer, aperiā, opinor extremas duas voces Græcas fuisse, quas imperiti librarii, cum non intelligerent, corruperunt. Forte ἐν ἐσχατιᾷ βιοῦντοι, in necessitate vitam abrumpentes, seu, extremis in rebus, ut loquitur Sallust. lib. 3 Histor. *Ac tum maxime, ut solet extremis in rebus, sibi quisque carissimum domi recordari.*

Ter sub armis &c.] Hic Versus Ennii est ex Medea exfula, quam venit ex Euripidis Græca; in qua sic loquitur Medea:

— ὥς τις ἂν παρ' ἀσπίδα

Στῆναι θέλωμι μάλλον ἢ τεκεῖν ἅπαξ.

Illud autem, Vitam cernere, genus loquendi antiquum, Nonius ita explicat, ut dicat, Cernere hic significare, amittere. inepte. quid enim hoc ad Euripideum, Παρ' ἀσπίδα στῆναι? quod est, in acie stare. Cernere est dimicare, vel contendere, ut Græcorum κρίνειν. Ennius Hectoris Lytris: *Severiter fortuna ferri cernunt de victoria.* Virg. lib. 6 Æneid. *Inter se coiisse viros, & cernere ferro.* Hinc, Cernere bellum, pugnare, & signis collatis concurrere. Lucret. lib. 5:

——— aquo certamine bellum

Magnis de rebus inter se cernere certant.

Et, Vitam cernere, de vita dimicare, vel, in disceptationem constituere vitam; ut apud Græcos κρίνειν τὰ ὅλα, de summa rerum decertare. Ennius lib. 6 Annal.

Ferro, non auro, vitam cernamus utrique.

Vide Servium, Senecam, & ipsum Varronem lib. 6 de L. L.

Pagina 280.

Rapta a nescio &c.] Hic tria membra divulgata posuimus ordine, quæ arbitramur singulatim pertinere ad antiquos ritus nuptiarum. Ac primum quidem ad morem illum rapiundæ

vi simulata virginis, quem Festus exponit his verbis: *Rapi simulatur virgo e gremio matris, aut, si ea non est, ex proxima necessitudine, cum ad virum transfertur, quod videlicet ea res feliciter Romulo cessit.* Apulejus autem copiose describit lib. 4 de Asino aureo. *Tunc, inquit, me gremio suo mater infelix tolerans, mundo nuptiali decenter ornabat, mellisque suaviis crebriter ingestis, jam spe futura liberorum votis anxiiis propagabat: cum irruptionis subitæ gladiatorum impetus, ad belli faciem saviens, nudis & exsertis mucronibus coruscans, non cædi, non rapinæ manus afferunt, sed denso conglobatoque cuneo cubiculum nostrum invadunt protinus: nec ullo de familiaribus nostris repugnante, ac ne tantillum quidem resistente, me miseram, exanimem, sævo pavore trepidam, de medio matris gremio rapuere.* Huc fortassis respexit Catullus illis versibus:

*Tu fero juveni in manus
Floridam ipse puellulam
Matris e gremio suæ
Dedis.*

Et:

*Qui rapis teneram ad virum
Virginem.*

Rapturis ramicis rumpit.] Lego: *Raptoris ramicis rumpit;* ut Catullus:

Omniū ilia rumpens.

Confluit mulierum.] Hoc pertinet ad morem deducendi novam nuptam, quem abunde explicavimus lib. 2 de Vita pop. Rom. Sensus est: Nunc quidquid est mulierum tota Roma, confluit ad initia nuptiarum, quæ majores modeste & veracunde noctu peragebant, ut pinea fax indicat, quæ etiamnum in nuptiis præfertur. In illo mulierum est ἐκλειΐς, poetis usitata, cum omittunt vocem sexus, turba, multitudo, aut simile quid.

Noctu fieri Initia.] Cereris occulta illa, & solis matronis facere concessa sacra ita vocari, vulgo notum est. Cur autem Varro sic appellet nuptialia auspicia, non æque cognitum. an quia, ut in illis sacerdotes cum sacibus discurrerant, ita in his pueri patrimi & matrimi præferebant facem in honorem Cereris? an quod hæc non minus, quam illa, vitæ principia sunt? qua de causa Græcis γάμος dicitur τέλειος, ὡς τελῶν πρὸς τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων, inquit Pollux. unde τέλεια & προτέλεια, sacrificia nuptialia, quæ, Varrone auctore, dicere licebit Initia. siquidem τελείσθαι & προτελείσθαι est initiare, vel præparare.

Novus maritus.] Cingulum novæ nuptæ vir in lecto solvebat, quod mox Dianæ, ob eam causam Cinxie cognominatæ, dicabatur. erat autem contextum ex lana ovis, eoque vinctum nodo, qui Herculaneus appellabatur, propterea quod Hercules in suscipiendis liberis felicissimus fuisset: nimirum qui septuaginta ex se genitos habuisset. Catullus in Epithalam. Jul. & Manlii:

Te suis tremulus parens

Invocat: tibi virgines

Zonula solvunt sinus.

Et in carmine ad Januam:

Nec quærendum aliunde foret nervosus illud,

Quod zonon posset solvere virgineam.

Taciturnus, taxim.] Usurpat & Modio p. 292, *Tacitulus taxim.* Fortassis sumsit a Pomponio, cujus versum hunc Nonius refert:

Clandestino tacitus taxim perspectavi per cavum.

Vehabatur enim &c.] Ita hunc locum emendavi, recte ad sententiam. Senex ille, inquit, unus antiquorum hominum scilicet, ita vegeto & firmo corpore erat, ut quamvis ætas licentiam daret utendi arcera, tamen ea raro, vehiculo affidue, veheretur. Quæ autem his verbis attextuntur apud Nonium, non sunt Varronis; sed pertinent ad interpretationem legis XII Tab. qua decemviri in jus vocato ire recusanti, jumento dato, arceram sterni prohibuerunt. Illam legem apud Gellium lib. 20 sic restituendam judico: SI IN JOUS VOCATO MORBUS ÆVITASVE VITIUM ESIT, QUII IN JOUS VOCASSIT JOUMENTUM DATO. SEI NOLET, ARGERAM NEI STERNITO.

Ac rusticus Romanus.] Sic Cicero in Catone: *Rusticos Romanos, vicinos & familiares meos.* & Cicero filius epistola ad Tironem: *Habes, ubi deponenda sint urbanitates. rusticus Romanus factus es.*

Vel decem menses.] Hoc Terentius in Eunucho, notans mulierum longum & inutile studium comandi, dixit, *Annus est: Dum moliuntur, dum comuntur, annus est.* Ita annus & decem menses, eadem sunt Senecæ, cum de luctus tempore loquitur; ut lib. 8 Epist. *Annus feminis ad lugendum constituere majores.* & in libro de Consolatione: *Majores decem mensium spatium lugentibus viros dederunt.* Nimirum decem menses annum absolverunt, dum Romulus in anno

Constituit menses quinque bis esse suo:

nec, quod ad luctus tempus, Numa mutavit, ut jampridem animadversum est a doctissimis Iſis Cujacio & Rævardo. Porro tangit Varro hic magnificentiam villarum, quam etiam conqueritur lib. 1 de Re rustic. & Plin. lib. 18. Strabo lib. 5.

In quibus Libyssa citrus.] Citrus arbor in Atalante Mauritaniz monte nascitur, ex qua olim faciebant lectos, fores, & mensas, quas eboreis pedibus fulcientes feminæ, viris contra margaritas regerebant. Cato in ea, quam habuit, oratione, Ne quis consul bis fieret: *Dicere possum, quibus villa atque aedes ædificata atque expolita maximo opere, citro, atque ebore, atque pavimentis Ponicis stent.* Sic autem Varro dixit *Libyssa citrus*, ut Catullus,

Quam magnus numerus Libyssa arena.

& Virgil.

— *vel qualis equos Threïssa fatigat, Harpalyce.*

Candens corpore] Παρρησιον, ut in illo Ennii lib. 1 Annal.

Quamquam multa manus ad cæli carula templa

Tendebam.

& Attii Telepho:

Ære atque ferro fervere, igni, insignibus.

Et Plauti Captivis:

Quanta pernis pestis veniet, quanta labe larido;

Quanta sumini absumedo, quanta collo calamitas,

Quanta laniis lassitudo.

Trivio lumine Lunæ.] Ita vocat candidum illum splendorem lunæ, diffusum in omnes partes, quo candere taurum album & nitentem dicit κατ' ἐξοχήν, quia taurus sacer dictusque Lunæ, atque adeo vector ejus. unde illam Græci vocant ταυροπόλον & ταυροπόν. Porro cognominatur Trivia, quod tribus viis in cælo movetur, in altitudinem, & latitudinem, & longitudinem, ut est lib. 4 de Ling. Lat.

Multos ærarios facere.] Ærarium generis masculini observat Nonius: quæ observatio, uno verbo ut absolvam, falsa est. nam Ærarios facere, vel, In ærarios referre, dicebantur censores, cum plebejos delecti nomine in Ceritum tabulas rejiciebant, movebantque albo centuriæ suæ, ita ut civium quidem numero manerent, sed pro capite dumtaxat tributii causa æra penderent. Livius: *Tribu moti, ærarii omnes facti.*

Manius Curius.] Valerius Maximus lib. 6 idem Curii factum refert, sed paulo aliter: *Graviter autem animadvertetur in eos, qui nominatim in tribu sua citati ab eo, qui delectum habebat, non respondiſſent. nec unum genus panarum. nam*

vel libertate multabantur, & ut servi erronei veniant; vel laceratione corporis vexabantur. Livius lib. 7: *Acerbitas in delectu non damno modo civium; sed etiam laceratione corporum lata, (partim virgis caesis, qui ad nomina non respondissent, partim in vincula ductis) invisa erat.* Interdum & domus eorum evertebantur, & arbuta succidebantur, ut M. Fābio Cæione, & L. Valerio Cōss. factum refert Dionysius Halicarnas. lib. 9.

Pagina 281.

Tricas Tellenas.] *Tricæ Tellenæ* *παροισιόδως* dicuntur res impeditæ & intricatæ, a Tellena urbe antiqua Latinorum, quam Ancus Martius rex vi cepit. Arnobius lib. 5: *Jamdudum me fateor hæsitare, circumspicere, tergiversari, & tricas, quemadmodum dicitur, conduplicare Tellenas.*

Hic ephebitum.] Corruptus locus, quem difficile est integritati suæ reddere. Fortean legendum, *hic ephebitum mulieravit, hic ad pædica adolescenti*: quod a veteris scripturæ vestigiis minimum recedit, & ad sententiam optime convenit. Uterque, inquit, amat, rex & pauper: hoc interest, quod illi ad obsequium adolescens indomitus & agrestis, vel, ut Martialis ait,

— *qualis Geticæ satiatus lacte juvenæ*

Sarmatica gelido ludit in omne rota:

isti regi, pulchellus, comtulus, &, ut inquit idem,

— *Mytilenæi roseus mangonis ephebus,*

Vel non casus adhuc matre jubente Lacon.

Est autem Ephebitus dictio mera Græca, facta ex *ἔφηβος* & *ἴσθης*, quæ significat puerum agrestem, &, ut ita dicam, impetuofum. Ad pædica adolescentem, interpretor meritorium, pædicarium, seu pædicatoribus obsequentem, quomodo dixit Virgil.

—— *fidusque ad limina custos,*

pro atriensi. Catullus:

Ad lecticam homines,

pro lecticariis. Propertius:

Lygdamus ad cyathos,

id est, pincerna.

Dein certe alvi &c.] Fortasse legendum, *Dein tetthe alvi.* Tetthe, *τετθή*, nutrix: quo nomine fuit comædia Cæcili, translata ab Eubulo, vel Alexide. Fici autem laxando, molliendoque alvo plurimum profunt: tum etiam multum & co-

piofum sanguinem generant. ex quo in libro de Euchymia Galenus refert, se, cum annum agens octavum & vicesimum abscēssum vereri cōpisset, qua hepar diaphragma contingit, abstinuisse omnibus horæis, exceptis ficis & uvis egregie maturescentibus.

Nihil sunt Musæ &c.] Alii aliter. ego emendarim, *poliechos*, quod minimum recedit a vestigiis veteris scripturæ, & ad sententiam aptum est maxime. cum enim paulo ante reprehendisset astrologum, qui peculiari siderum observatione, aut alio nescio quo invento se efferebat: hoc jactat in statuarium, & Nihili faciundæ sunt, inquit, Musarum statuarum, quas ex ære ita artificiose duxisti, ut frequentes & canoros sonitus edere videantur. Nam se ipsum noscere & intueri, æremque se & vitiorum & bonorum suorum judicem præbere, id unum laude dignum est.

Ærifice ducti.] Æra ducere, proprium opus statuariorum; cum malleis attenuant & efformant effigiem aliquam. Horat. lib. 2 Epist.

— *alius Lysippo duceret æra,*

Magni Alexandri vultum simulantia.

Hinc ærifice ducere Varroni est, ex ære fabricare, aut sculperet.

Pagina 282.

Videre volunt in mari thunnos.] Græci uno verbo efferunt *θυνοσκοπεῖν*, quasi e specula thunnos observare. Aristophanes Ἰππεῦσι: Καπὸ τῶν πέτρων ἄνωθεν τοῦς φόρους θυνοσκοπῶν. Observabant autem cetarii thunnos in promontoriis maris, vel e præaltis trabibus, defixis in vado. Hinc Varroni, *ascendere in malum alte*; Philostrato, *σκοποῦνται τις ἀπ' ὑψηλοῦ ξύλου*, lib. 1 Iconum.

Luto fluens.] Ita libri veteres: sed videtur legendum, *Ludo*, sive *Lydo*, scilicet regi, *Paetolus tulit aurum*. Loquitur enim de aureis lateribus, quos Herodotus refert, Cræsum regem, parantem expeditionem in Cyrum, obtulisse & consecrasse Apollini Delphico, numero centum & septemdecim, immensi pondere: de quibus etiam meminit Lucianus in Charronte, & Ausonius in Ludo septem Sapientum:

Rex an tyrannus Lydia Cræsus fuit

His in beatis, dives insanum in modum,

Lateribus aureis templa qui dives dabat.

Sed infelix ejus belli exitus & captivus Cræsus docuit, fru-

stra illos esse, qui magnificis donis, aut sumtuosis victimis; ad impia vota Deum sollicitant: & verum sacrificium esse puræ atque integræ mentis preces, effusas in res & necessarias, & honestas. Quod vere monet Seneca ad Lucilium. *Colitur autem, inquit, non taurorum opimis corporibus contrucidatis, vel auro argentoque suspenso, nec in thesauro sipe infusa, sed pia & recta voluntate.*

[*Socrates cum in &c.*] Fortassis intelligit votum Socratis, cum vicinus morti Æiculapio gallum vovit. *Exodium* est exitus, a Græco ἐξόδος, ut a πρόλογος, prologium dixit Paucuvius. Utitur Varro sæpius. Suetonius in Tiberio: *Nota in Atellanico exodio.* Juvenal. Sat. 6:

* *Rusticus exodio risum movet Atellanæ.*

Ubi Exodia sunt, quæ extra fabulæ argumentum e scena digressis histrionibus interponebantur, ut apud Græcos Satyræ, apud Latipos Atellanæ.

Pagina 283.

HERCULES TUAM FIDEM.] Hujus invocationis usus, cum rebus afflictis imploramus fidem & auxilium alicujus potentis & fortis viri. Hercules enim ipse ille Deus, qui a tutando Tutani & nomen habuit, & numen: quod hæc Satyra probat. Porro est hic ἐκκλησις usitata in invocationibus Deorum, ubi intelligitur verbum Obsecro, imploro, aut simile. Plaut. in Curcul.

Tuam fidem, Venus noctu vigila.

& in Comædiis frequenter, *Dii, vestram fidem; &, Deum atque hominum fidem.* In qua loquendi figura Fidei nomen, opem & auxilium significare, Donatus in Andriam Terentii notat.

Noctu Hannibalis &c.] Cum Hannibal ad urbem exercitum duceret, & res Romana in summo discrimine versaretur, repente terriculamenta quædam nocturna ita illum concusserunt, ut sine mora inde cesserit. Qua causa Romani fanum extruxerunt extra portam Capenam, ab eventu Rediculum appellatum. Deum vero, cui consecrarunt, a tutando Tutanium dixerunt. Festus, & Plinius lib. 10.

Hac propter omnes.] Hac propter, ut Quapropter, & hoc propter. Ennius Epicharmo:

Isthac propter Juppiter sunt, quæ dico tibi.

Lucretius:

Dextera ea propter nobis simulacra remittunt.

Nec soli poetæ, sed & oratores & historici præpositiones convertunt, idque κατ' ἀναστροφὴν, ut Suetonius de Rebus variis apud Charisium observat. Ita Varro, *Eum apud*; Sallustius, *Quos inter*; Livius, *Omnibus ex*.

Non Tutilinam.] Tutilina Dea a tuendo dicta, sicut Tutanus Deus a tutando, auctore Nonio. præerat enim tutelæ populi Rom. colebaturque in Aventino: unde Porcius, de Ennio scribens, dicit eum coluisse Tutilinæ lucos, ut est apud Varronem lib. 5 de Ling. Lat. Quamquam Augustinus lib. 4 de Civitate Dei tradit, Tutilinam Deam præesse frumentis collectis atque reconditis, ut tuto servarentur. Tertullianus de Spectaculis: *Columnas Sessias a sementationibus, Messias a messibus, Tutilinas a tutelis fructuum sustinent.*

HERCULES SOCRATICUS.] Probat, sapientem Stoicum non minus, quam Herculem, invictum laboribus esse, & victorem vitiorum. Seneca ad Serenum: *Catonem autem certius exemplar sapientis viri nobis Deos immortales dedisse, quam Ulysem & Herculem prioribus seculis. Hos enim Stoici nostri sapientes pronuntiaverunt invictos laboribus, & contemptores voluptatis, & victores omnium terrarum.* Plura Turneb. Advers. lib. 12.

In omnibus rebus bonis.] Sunt verba hominis militaris & jactabundi. Res bonæ, sunt expeditæ & compositæ: quibus opponuntur malæ. Sallustius Catilina: *Domi inopia, foris æs alienum, mala res, spes multo asperior.* Ibidem: *Mala abunde omnia erant, sed neque res, neque spes bona ulla.* Livius lib. 40: *In bonis tuis rebus, nostris dubiis.*

Chlamyda.] Chlamys purpurea, vestis militaris, & fere imperatoria. Cornificius ad Heren. lib. 4: *Citharædus palla inaurata indutus cum chlamyde purpurea, coloribus variis intertexta.* Vopiscus in Aureliano: *Elata purpurea chlamyde, intus civibus, foris militibus se ostendit.* Porro videtur legendum, *Chlamydas & purpurea amiculo*, scilicet indutus. Livius lib. 37: *Reginæ pallam pictam cum purpureo amiculo.*

HIPPOCYON.] Hic titulus exstat in omnibus libris veteribus. alii reponunt Ἰπποκύων: qui quidem non video qua ratione ducti id faciant, præsertim cum non constet Satyræ argumentum, ad quod accommodari possit inscriptio. Quid vero illud ἰπποκύων? an convitium est in equitem familiæ & egenum, qui vivit de stipendio equi? an in Censorum acerbum, & severe notantem equites?

M. T. Varro. Vol. II.

Z

IDEM ACCI QUOD.] Utitur Satyra Testamentum ; ubi Gellius explicat, lib. 3.

Pagina 284.

KENOΔΟΕΙΑ.] An reprehendit cruenta spectacula gladiatorum ? in quibus, ut Cyprianus ait, *homo in hominis voluptatem perimitur: disciplina est, ut perimere quis possit, & gloria, quod peremit: an bellicas victorias, paratas humano sanguine?*

LEX MÆNIA.] Damnat vitam cælibem, & matrimoniorum usum, ad conservationem generis humani maxime necessarium, dilaudat: simul exagitat totum illum gregem impurorum hominum, quorum plerique volgivagam Venerem sectantur; alii sexum a natura datum, nefario scelere præcidunt. Quæ vero sit ista lex Mænia, vel Minia, (nam utrumque libri veteres habent) mihi non liquet. Varro caput ejus recitat, *Ne filii patribus luci claro sigillent oculos: quod nonnulli ita sunt interpretati, quasi caveatur, ne filii parentibus morituris oculos occludant; sed ut id faciant propinqui & necessarii.* Ulpianus in Institut. nominat legem Mæniam, quàm de matrimonii fuisse, licet conjicere ex eo, quod ex alerutro peregrino natum deterioris parentis conditionem sequi jubet. & hanc idem intelligit lib. 27 ad Sabinum, cum ait: *Lex naturæ hæc est, ut qui nascitur sine legitimo matrimonio, matrem sequatur; nisi lex specialis aliud inducit.* Alia lex Mænia, de Auctoritate patrum, nominatur a Cicerone in Bruto.

Exercebam ambulando.] Respexit ad dictum Socratis, quem ferunt, cum usque ad vesperam contentius ambulare, quæsitumque esset ex eo, quare id faceret, respondisse, se, quo melius cœnaret, obsonare ambulando famem, ut est apud Ciceronem lib. 5 Tuscul. Quæst.

Sereno lumine tonuisset.] Tonitrua, quæ nitido & innubili cælo fremebant, certissima futurorum argumenta credebantur. Varro Eumenid.

———— dum sermone cœnulam variamus,

Interea tonuit bene tempestate serena.

Ac Homerus quidem læta interpretatur, maxime post effusas preces. Romanis tristitia fuisse, sæpe notatum est.

Si qui patria.] Vetus. sic enim antiqui loquebantur, Qui, nequi, siqui, aliqui: quæ imperiti fere ubique in veterum libris immutarunt in quis, nequis, siquis, aliquis. Patria dicitur ma-

jor parens, id est, dignior, antiquior, ut explicat Cic. lib. 1 de Republ. *Sed quoniam*, inquit, *plura beneficia continet patria, & est antiquior parens, quam is, qui creavit; major et profecto, quam parenti, debetur gratia.*

Aut aliqua tiberos producit.] Subest vitium, cujus emendationem certam non expedit. putavi aliquando legendum, *haud aliqua &c.*

Signata sacra esse.] Sacrum Nonius hic exponit, scelestum & detestabile; quam interpretationem secutus Lipsius, eruit hanc sententiam: Signa Deorum desierunt videri sacra, sive religiosa, postquam homines sunt facti sacri, id est, scelesti. Sed legendum, ut est in omnibus libris, *signata sacra*, id est, inviolata & incorrupta; ut *signatam virginem* dixit Lucilius lib. 29.

Pagina 285.

Hæc lanigeras.] Minervam significat, quam tradunt multas artes invenisse ad salutem hominum & ad conservationem valde necessarias; tum lanificii & vestium usum, sine quo nulla omnino vita esset, docuisse. unde & Operosa dicta. Horatius lib. 3 Carm.

*Tibi telas, operosæque Minerva
 Studium.*

LONGE FUGIT QUI.] Hæc sententia monet, non posse quemquam tam longe fugere, ut suos & genus humanum fugiat, & nusquam reperiat sui gregis, suæ cognationis, id est, homines. Ejus aptissimus usus, si jacias in istos curiosos, qui fugiunt congressus & societatem hominum, suo more arbitrioque viventes: aut in Stoicos philosophos, quos forma beatæ vitæ, quam sibi temeraria opinione finxerunt, ita delectat, ut jactent, se omnes vincere, tam animi, quam corporis & fortunæ bonis: se solos sapientes, formosos, & beatos esse; reliquos dementes, vel miseros. Atque hos nimium sibi tribuentes hac Satyra Varro exagitat. Ut autem hic dixit, *suos fugere*, ita Cicero lib. 3 de Republ. *Sæ fugere*, id est, humanæ naturæ sensum repudiare & exstinguere. Cui qui non parebit, inquit, *ipse se fugiet, ac naturam hominis aspernabitur.* Quamquam & hoc genus locutionis multo elegantissimum est, ubi transfertur ad animum, ut si dicas, illum *se fugere*, qui animi affectionem, vel ægritudinem, qua acrius urgetur, mutare

studet. quod quidem studium natura mentibus humanis insitum, notat Horat. lib. 2 Carm.

— *quid terras alio calentes*

Sole mutamus? patriæ quis exsul

Se quoque fugit?

& Lucretius copiose describit lib. 3:

— *nunc plerumque videmus*

Quid sibi quisque velit nescire, & quærere semper,

Commutare locum, quasi onus deponere possit:

Exit sæpe foras, &c.

Hoc se quisque modo fugit.

Secus, vel ad adilitium &c.] Ita libri veteres omnes, quos leviter emendandos censeo, assensus Turnebo, *æquus vel ad adilitium modium, purus*. Ediles præerant mensuris, & ipsi æquas justasque habebant, ad quas exigebant reliquas. Juvenal.

Et de mensuris vis dicere, vasa minora

Frangere, pannosus vacuis Ædilis Ulubris.

Cum ergo hunc Stoicum sapientem valde æquum & integrum ostendere Varro vellet, ait, illum vel pro modio esse, tam vero, quam adilitio. Nec damno tamen conjecturam hominum doctissimorum, Josephi Scaligeri, & Justi Lipsii, qui a veteri scriptura paululum recedentes, emendant, *Securus vel ad adilitium munus*, ut dicat, Stoicum illum sapientem ita fortem, ut, etiamsi ad adilitium munus, id est, ad bestias dandus sit, securus tamen & constanti animo perseveret.

Cleophantus.] Qui gloriose loquitur. nomen aptum Stoico, qui virtute, qua sola beatam vitam contineri prædicat,

— *uno minor est Jove, dives,*

Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum:

cum tamen omnis ratio tam splendidæ virtutis, re ipsa vana sit & inanis, nec ullum plane fructum rebus humanis afferat. quid enim in communem utilitatem conferre possit is, qui omnem sensum humanitatis repudiat & aspernatur? Scite igitur Lucilius:

Penula si quæris, canterius, servus, segestre,

Utilior mihi, quam sapiens.

Cave attigeris.] Superbum & intolerabilem fastum denotat.

Turpilius Leucadia:

Ne me attigas, atque aufer manum.

Eja quam ferocula est.

Cato in oratione de Dote: *Illam te, si adulterares, digito non auderet contingere.* Plautus Poenulo:

Pura sum, comperce amabo me attrahere.

Sed ut is erat &c.] Cynici philosophi vivebant siliquis, leguminibus, & aliis vilissimis cibariis: de quibus fortassis hic loquitur, aut de priscis hominibus. Videtur autem legendum: *Sed victus erat hac legumina, arte parata parva, cicer, ervilla, cepa regia, allia Cypria, ceteris.*

MAGNUM TALENTUM.] Magnæ pecuniæ summa erat: & forma quadam proverbii dicitur de re maximi pretii. Terent. Phorm. Act. IV, sc. 3:

• ——— *si quis daret*

Talentum magnum.

Virg. lib. 9 *Æneid.*

———— *auri pondo duo magna talenta.*

Viticapiferis.] Dictionis composita est ex tribus partibus, quasi vitia capere feræ, ut Sexagesi, Quassagipennæ, quæ quassis aguntur pennis. De qua ratione compositionis ita Quintilianus lib. 1: *Ex tribus nostræ utique linguæ non concesserim, quamvis Capfis Cicero dicat compositum esse ex cape, & si vis.*

MANIUS.] Hac Satyra exagitat beatulos istos, qui neglecto Deorum cultu, se ipsos mactabant divinis honoribus, & quæ Diis propria, templa, pulvinaria, lectisternia, epula, his etiam ampliora, magnificentioraque sibi faciebant. Inducit autem Manium, hominem religiosum, referentem ad populum de sacris quibusdam legibus, aut scriptis eritis et terra, quibus probat, Rempublicam duabus rebus contineri, Lege & Religione.

Ager derelinqueretur.] Pacuvius Teucro:

Quæ desiderio alumnum, pœnitundine

Squalles scapresque inculia vastitudine.

quem postremum versum pæne integrum Varro huc transtulit, nisi quod pro verbis Squalleo & Scapreo nomina reposuit. Dicit autem Pacuvius Scapreo, pro Scabreo, ut Ennius Andromeda: *Scrupeo investita saxo atque ostreis quam exscaperent:* qui versus restituendus est apud Festum in voce Scrupi.

Tum ad me fuerunt.] Crederem legendum, *ferunt*, alioquin erit ἀρχαϊσμός, *Ad me pro apud me*, ut in 1 de Re rust. *Ad se enim rudem esse.* & Ciceronis 2 de Oratore: *Cum ille dubitaret, quod ad fratrem promiserat & ad Atticum: Fuit ad me sane diu.*

Manius mane.] Alludit prænomen Manii, dictum ab eo, quod mane quis initio natus sit, ut Lucius prima luce. Quamquam suspicor hic induci personam Manii, ut hominis pii

& religiosi: forte a Manio Ægerio, qui primus Dianæ Ne-
morensi, haud procul ab Aricia, lucum consecravit; de quo
Festus.

Pagina 286.

Viget, veget.] Ita Seneca ad Lucilium: *Vivit, veget, li-
ber est.* Ibidem: *Et vixit, & viguit.* Livius lib. 35: *Vivunt
enim, vigentque fama rerum gestarum.* Idem lib. 2: *Hunc, quo
vivimus, vigenusque.*

Ut pote plurimum.] Etiam dixit Catullus: *Quantum qui
pote plurimum perire.*

Vinicium meus &c.] Vinicii complures nominantur ab an-
tiquis auctoribus, & in nummis & in lapidibus, equestri fa-
milia, sed honoribus illustres. Plotius fuit rhetor celeberrimus,
apud quem etiam Cicero in dicendo se exercuit: de quo
multa auctor libelli de Claris rhetoribus.

Hæc adventoribus accedunt.] Emendandum arbitror, *Ædium
emtoribus accedunt*: quod verbum solemne in emtionibus. Paul-
lus lib. 33 ad Edictum, *Si in emtione fundi dictum sit, acce-
dere Stichum servum, neque intelligatur, quis ex pluribus accef-
serit.* Marcellus lib. 6 Digestor. *Comprehensum erat lege ven-
ditionis, dolia sexaginta emtori accessura.* Proculus lib. 6 Epi-
stolar. *Si, cum fundum venderes, in lege ita dixisses, id em-
tori accessurum esse.*

Habens antepositam &c.] His lepidissimis versibus scite
describit ganeones, quibus est modulus vitæ culina: in quos
optime convenit illud:

Γάστρ' ὄλον τὸ σῶμα πανταχῇ βλέπων
Ὀφθαλμοῖς, ἔρπαι τοῖς ὁδοῦσι θυρίον.

Sunt autem hi versus tam inter se omnes connexi & apti, ut
prope ausim affirmare, a Varrone ita scriptos fuisse. nam
quod eadem hæc recitans Nonius in voce Limus, aliter quæ-
dam hunc in modum refert,

*Sedens alius alieno sciens,
Sed limus intra limites culinæ:*

facile apparet, illum suo more, multis omissis & immutatis,
integrum locum pervertere.

Neque post respiciens &c.] Expressit illud Homeri: Ὁρῶν
πρόσω καὶ ὀπίσσω.

Hunc Cereris cibi &c.] Posterior vox inducenda, ut glos-
sema, vel legendum, *Ceres, cibi.*

Pagina 187.

In patellam dare.] Decet bonum civem, inquit, Diis sacrificare, &, si non opimas & sumtuosas victimas, saltem portiunculam carnis offerre in patella. Ea erat vas parvum, libandis dapibus aptum, & ob id sacrum mensæ. Liv. lib. 26: *Ut salinum patellamque Deorum causa habere possint.* Valerius lib. 4: *Uterque patellum Deorum & salinum habuit.* Hinc, In patellam dare, esculentum quid Diis libare, &, De patella edere, libatum consumere. Cic. lib. 2 de Finib. *Reperiemus aſotos primum ita non religiosos, ut edant de patell.*

Flebile cepe.] Hoc mutuatus est a Lucilio, cujus verſum Nonius refert e lib. 5 Sat.

Flebile cepe ſimul, lacrimoſaque ordine thalla.

Dicitur autem Flebile cepe, quod tristi & acri odore conſueverit lacrimas oculis excutere. unde in Græcorum proverbio est, *Κρομμύων ἐσθλὴν ἢ ὀσπραίνοδας*, Cepas edere, aut olſacere; de iis, qui lacrimari videntur.

Nec ſumtibus.] Nonius hic obſervat Luxuriam maſcul. gen. quod ni eſſet ejus *πενητικὸν ἀμάρτημα*, cenſerem legendum:

— *luxuque nec ſumtibus lepidus ſtatues finemque modumque.* Salluſt. de Rep. ordinanda: *Finem ſumtuum ſtatueris.*

MARCIPOR.] Hæc Satyra contendit inanes cupiditates, & vana ſtudia vulgi cum oblectamentis puerorum, & elegantes iſtos homines, quos veſtis, ſupellex, gemmæ, ceteraque generis ejuſdem nimio opere delectant, magis pueros eſſe docet, quam eos, qui ob imbecillitatem ætatis hoc nomine cenſentur. Quod idem pauciſſimis verbis notat Seneca. *Non*, inquit, *bis pueri ſumus, ut vulgo dicitur, ſed ſemper: verum hoc intereſt, quod majora nos ludimus.* Porro Marcipor, ſervile nomen, frequens erat apud antiquos, quod ducebatur a domino; ſicut Publipor, Quincipor, Caipor. nam priſci illi Romani non alebant magnam familiam, ſed ſingulis ſervis erant contenti. quare Marcipor, velut Marci puer appellabatur, quaſi miniſter aut aſſecla, ut Græci *παῖδας* vocant ſervos. Plin. lib. 33: *Singuli Marcipores, Luciporeſve, dominarum gentiles, viſtum in promiſceno habebant.* Poſt ubi cæperunt alere infinitos ſervorum greges, hoc genus nominis obſolevit, & a diverſis operis & miniſteriis conformata diverſa nomina. hinc dicti Mediaſtini, Vicarii, Atriænſes, & alii innumeri. Quinſtil. lib. 1: *In ſervis jam intercidit genus illud nominis, quod ducebatur a domino, unde Marcipores, Luciporeſve.*

Repente noctis.] Elegans & luculenta descriptio tempestatis repentinæ cum περιστάσει serenitatis, nubili, ventorum. Meridiem vocat mediam partem noctis, sicut contra Æquidiale pro æquinoctio dixerunt antiqui: secuti in hoc Græcos, qui ἱσομερίαν appellant, quia nox diei potius, quam dies nocti annumerari debeat. Cæli choreas astricas dixit, ut Tibull. lib. 2:

*Ludite, jam nox jungit equos, currumque sequuntur
Matris, lascivo sidera fulva choro.*

Manilius lib. 1:

*Et quinque adverso luctantia sidera mundo,
Exercens varias naturæ lege choreas.*

Chrysostom. Οὐκ ὁρᾷς τοῦτον τὸν οὐρανὸν, πῶς καλῶς, πῶς μέγας, πῶς ποικίλως τῶν ἀστρῶν ἐστεφάνωται χορῶ;

Cæli cavernas.] Cavum cælum. Ennius Andromacha:

*Quæ cava cæli signitinentibus
Conficis bigis.*

Idem Annal.

Lumine sic tremulo terra, & cava cæcula condent.

Hinc Cavernæ cæli Varroni, & Lucretio lib. 3:

———— magnas cæli compleſſe cavernas.

Pagina 288.

Spatale eviravit.] Spatale Venerivaga dici potest mulier vulgaris, & projectæ libidinis,

Nullum amans vere, sed identidem omnium

Illic rumpens.

qualis illa Clodia, quam Cicero ait domum suam patefecisse omnium cupiditati, palamque sese in meretricia vita collocasse. Martial. lib. 2:

— poposcit Mammosum Spatalem, pro tribus illa dedit.

Sed hic est, opinor, ipsa Venus Volgiyaga; quæ quasi malis venenis imbuta, animi & corporis vires effeminat. *Venerivaga*, ut Bimargo *Remivagus*. Cicero, *Solvagus* & *Omnivagus*. Lucret. lib. 4:

Volgiyagaque vagus Venere.

Dein mittit evirile &c.] Ita libri omnes. nonnulli reponunt, *in frumen*: & hæc accipiunt de luxu illo capitali, quo olim infames Campani & Lesbii, quem Latini innuere volentes, dicunt Offendere, vel, Corruptere buccas. Martialis lib. 3:

Cæpisti puras Opicus corrumpere buccas.

Mera miracula.] Miraculum veteres non modo pro monstro vel horrendo usurpant; sed laxiore & magis communi significatione hoc verbo intelligunt, quidquid mirum aut inusitatum evenit. Cato Dierum dictarum de consulatu suo: *Atque quamquam multa nova miracula fecere inimici mei; tamen nequeto desinere mirari eorum audaciam atque confidentiam.* Lucretius:

— ideo jactant miracula distis.

Ut autem Varro, dixit *mera miracula*, ita Cicero ad Atticum, *mera monstra nuntiant*, &, *scelera mera loquuntur*.

Peliam Medæ.] Hæc fragmenta suspicamur eodem pertinere, videlicet ad descriptionem cujusdam decocti, vel medicatæ ablutionis, cujus occulta vi & efficacia fingit quemdam ex senili ætate ad pueritiæ revocari; sicut Medea Peliam regem Thessaliæ ferventi lebeti impositum recoxit, & hujus fratrem Æsonem, Jasonis patrem, herbarum decocto juventuti reddidit. Vide Diodorum lib. 4, & alios.

Delime, bipennis.] Obscurus locus, & haud scio an satis integer. nam Delimo verbum tertii ordinis non memini me legere, licet multa recensent Grammatici hujusmodi verba, quæ & primi sunt ordinis, & tertii. id autem significat detraho, decerpo; ut Limo apud Cic. lib. 3 Epistol. *Esse de tua prolixa beneficaque natura limavit aliquid posterior annus.* An ergo Delimus nomen hic est? & de sene recocto atque repuerascente dicitur: Delime, bipennis, id est, deterse, limare, expedi te, ut levis passerculus.

Libram ocellatorum.] Suspicio esse lapillos, ex quibus contexti orbiculi, hodieque manent inter ornamenta puellarum: ita dictos, vel quia ocellorum speciem quandam præ se ferunt, & rotunditatem: vel quia conchæ, Nympharum lumina, ut Cajum Cæsarem solitum jactare Victor refert. Apud Suetonium in Augusto, ubi scribit, illum solitum esse cum pueris minutis ludere ocellatis nucibusque, accipio umbilicos aut laterculos crudos, in modum ocellorum formatos, quibus etiamnum pueri ludunt, vocantque globulos. Vidend. Turneb. lib. 3.

Et Diogenes qui amicos.] Fortasse legendum, βιαμικτος, id est, nullam commercium habens cum opibus, ceterisque rebus, quæ ad communem vitæ usum pertinent, utpote ἀπολις, ἀοικὸς, πατρίδος ἐστειρισμένος, πτωχὸς, πλανήτης, βίον ἔχον τροφόμερον, qualem Laertius describit. Quod autem de Diogene hic voluit dicere, id lib. 5 Tusculan. Cicero refert his verbis: *Diogenes Cynicus Alexandro roganti,*

ut diceret, si quid ei opus esset, Nunc quidem, inquit, paululum a sole abfis: officiebat videlicet apricanti.

Pagina 189.

MARGOPOLIS.] Margopolis, vel Bimargopolis, dicitur Varroni civitas ampla & superba imperio: in cujus modum natura hominem instruxit, sic, ut illius partibus minoribus respondeant membra corporis: animus aut ratio, quasi arx, principem locum obtineat. Vel forma quadam proverbii usurpatur, de cœtu & concilio hominum insolentium & protervorum. quos quidem hac Satyra infectatus videtur, monuisseque, enitendum esse, ut virtute & sapientia præstemus, non, quomodo vulgus, potentia aut opibus, aliisve malis artibus insolescamus. Sic Δουλόπολις, servorum civitas, usum habet proverbii, de cœtu hominum improborum, aut ignobilium. Et Ἀπραγμπολιν, urbem otii altricem, Augustus vocabat vicinam Capreis insulam, a desidia secedentium illuc, auctore Suetonio.

Cui Celer, dienos &c.] Emendo:

Cui Celer δι' ἑνὸς λημματος λόγους

Antipatri Stoici filius &c.

Acuta sententia: Cum pater, inquit, proferret Antipatri Stoici λόγους μονολημμάτων, id est, ratiocinationes unius sumptionis: filius illi rutro caput diffindit, perinde ac Celer ille præfectus equitum, Remum rutro interemit, ob violatam legem, quam Romulus tulerat, Ne quis mœnia transiliret. Rutrum hic significat instrumentum fossorium, ligonem, non hoc, quo fruges conjiciuntur in modium, aut raduntur, & æquantur. Græci vocant κρωπίον, ut Dionysius lib. 1 de nece Remi.

Sensus portæ.] Aptæ contentio: Sensus sunt velut portæ, per quas commeant rerum omnium intelligentiæ: Venæ, tanquam aquæductus, in omnes partes corporis sanguinem partuntur, & diffundunt; unde & sanguinis rivi a medicis nuncupantur, & a Varrone περὶ ἐξαγωγῆς, fervidi lacus sanguinis: Intestina, persimilia cloacis, per quæ cibi & potio- nis recrementa perlabuntur.

Nemini Fortuna currit &c.] Elegantissima γνώμη, quæ nos admonet humanæ imbecillitatis, acerbis que fortunæ, cuius perpetuo edicto sancitum, Neminem posse effugere com- munes vitæ ærumnas, & absque omni offensione ad optatos exitus

pervenire. Sunt autem elegantes & aptæ metaphoræ, ductæ a certaminibus equestribus; in quibus Carcer erat locus septus & seclusus, unde primum emittebantur equi. *Æquor*, stadium, in quo decurrebant, a planitie maris sumta metaphoræ, sicut & æquor campi, æquor saxi, aliarumque rerum veteres dixerunt. *Calx*, aut meta, ubi sistebant; quem Varro candidum vocat, ut Cic. lib. 1 de Divinatione, & Lucret. lib. 6:

—— præscripta ad candida calcis.

proprie, quia meta albata, & creta notari solita; id quod Lipsius observavit e Plinio lib. 35, cap. 17. *Est & vilissima creta*, inquit, *qua Circum præducere ad victoriæ notam, pedesque venalium trans mare advectorum, denotare instituerunt majores.*

Intimo missum.] Lipsius tentat reponere, *anima m.* sed belle respondent illa, *inoffensum æquor, candidus calx, carcer intimus*; ut lib. 4 de Ling. Lat. *Intimus Circus ad Murtum.* Melius, meo quidem iudicio, legeretur, *a carcere intimo missum vehi, vel labi.*

Sensistis dicite &c.] Qui immerfi flagitiis & libidinibus, inquit, vos occultastis demisso capite, peracta jam fabula, *dicite Sensistis.*

Labda.] Ita appellantur, qui peragunt genus nefariæ libidinis, quod Obligurire, & Perdere caput in aliqua dicitur. Aristophanes ἐν Ἑκκλησιαζούσαις.

Δοκῇ δέ μοι καὶ Λάβδα καὶ τοὺς Λεσβίους.

Ausonius: *Cui ipse linguam cum dedit suam, Labda est.* Nimirum a Lamda litera, quæ prima est in Λεσβιάζειν.

Pagina 290.

Noctilucam tollo.] Significat tædam νυκτιλαμπῆ, quam urebant luminis causa in ignitabulo, vel foco, quem in mediis ædibus habebant. Virgil.

Urit odoratam nocturna ad lumina cedrum.

Dicitur etiam hoc nomine lucerna, & sola noctu lucens luna. Horatius: *Rite crescentem face Noctilucam.* Levinus: *Ita uti alma Noctiluca est.*

MELEAGER.] Reprehendit nimium studium venandi, quod plerosque adeo tenet, ut illius causa labores & pericula prope infinita subeant. Inscribit autem nomen Meleagri, filii

Cenei, regis Ætoliz; cujus natali tres Parcæ stipitem quandam igni admoventes auditæ sunt effari:

Tum sua viâ finem ac fati internecionem fore

Meleagro, ubi torris esset interfectus flammeus.

quam sortem eventus multo post confirmavit. Nam cum Meleager jam se corroboravisset, immanem illum aprum, qui omnem Ætoliam horrendo impetu vastabat, delecta fortissimorum juvenum multitudine infectatus, confecit. Deinde caprus amore Atalanzæ virginis, quæ prima aprum sagitta vulneraverat, facti sui laudem in illam maxima ex parte transtulit, donavitque caput apri & setosum tergum. Quod cum indigne ferrent duo avunculi ejus, conarenturque a virgine apri exuvias vi rapere, ambos necavit: qua cæde fratrum audita mater Althea, instincta Furiis exclamat, Heu cor ira fervit cæcum, amentia rapior ferorque: mox fatalem illum stipitem tandiu asservatum, flammis injicit; quo ardente pariter & Meleager visus est intestinis flammis exuri.

Funus exequiati.] Ita in XII Tab. SERVILIS UNCTURA CIRCOMPOTATIOQUE QUOM FONUS EXSEQUIANTOR VINEIVE RESPARSIO NEI FUAT. Exsequiari dixit Bimargo: *Ipsum propter vix liberti semiatrati exsequiuntur.* Funus exsequiari, est funeri exsequias ducere. idem, Funus exsequi. Gellius lib. 10: *Funus tamen exsequi, non est religio.* Vetus poeta apud Cic. lib. I Tuscul.

At qui labores morte finisset graves,

Eum omnes amici laude & latissia exsequi.

Silicernium confecimus.] Tertullianus in Apologetico scribit, mortuis parari obham, pollinctorem, silicernium: quod postremum verbum Grammatici ita varie exponunt, ut longum sit singulorum interpretationes commemorare. Vide Nonium, Festum, Placiadem & Donatum ad illud Terentii, *Silicernium ferem.*

Cum etiam Phais.] Hæc videntur cum proxime superioribus verbis cohære, ut dicat, Venatores ita dissolutos esse, ut quæ natura removit ab oculis, quod adspicerentur non decore, vestium cuitu minime tegant atque abdaot: cum etiam meretrices in scena prodeant longis tunicis, & ad talos usque demissis, ne corporis partes ad naturæ necessitatem datæ, si quo casu aperiantur, aspectum præbeant turpem & indecorum. Quod de scenicis & histrionibus recte quidem dicitur, in quibus tantam fuisse veteri disciplina verecundiam tradit Cicero, ut in scena sine subligaculo prodiret nemo. Alioqui

meretrices brevibus togis, & crure tenuis medio succinctis utebantur, nec stolas vel pallas habendi jus illis erat, quibus stolæ induebantur matronæ. Observat hoc Nonius, adducens illud Afranii Except.

Meretrix cum veste longa peregrino in loco

Solet tutandi causa sese sumere.

Hinc Togatæ meretrices dicuntur. Horat. lib. I Serm.

——— *tenerum est femur, aut crus,*

Rectius, atque etiam melius, persape togata.

Et ibidem:

——— *quid inter*

Est in matrona, ancilla, peccesseve togata?

quem verum explicans Acron, Matronæ, inquit, quæ a matritis ob adulterium repudiabantur, togam accipiebant, sublata stola propter ignominiam. Toga autem meretrici apta. ita enim prostare solebant cum togis puella, ut discernerentur a matronis.

Pagina 291.

MODIUS.] Hoc mensuræ genus Varro inscripsit Satyræ, quam fecit in ganeones, ut symbolum & indicium moderationis: sicut Ægyptii Serapidis simulacro imponebant, ut indicaret, mensura modoque omnia contineri, auctore Rufino Aquilejensi. Idem, quia maxime capax, in proverbii consuetudinem venit, ut modio dimensa dicantur, quæ large copioseque præbentur, Cic. lib. 6 ad Atticum: *Publicanis res est gratissima, si illa habent, pleno modio verborum honorem, invitationem crebram.* Petronius: *Uxor Trimalcionis Fortunata appellatur, quæ nummos modio metitur.* Similiter Græci, *Μεδίων ἀπομετρέϊν.* Xenoph. *Ἑλληνικ. γ. Μεδίων ἀπομετροῦσαι παρὰ τοῦ πατρὸς ἀργύριον.*

Sed o Petrulle.] Petrones & Petrulli vocantur homines agrailes & stupidi; ut Rupices & Varrones apud Lucilium:

Varronum ac rupicum squarrosa, incondita rostra.

Illi a petris & rupibus, hi a varris, qui sunt stipites aut furcillæ, quibus retia sustentantur. Lucanus:

——— *dispositis attollat retia varris.*

Modi scenatilis.] Modus scenatilis est versus scenicus, ut jambicus, cujus usus in comædiis & scena.

Capitis coronæ &c.] Videtur legendum:

Capitis corona e Bacchicis liveis

Faciem labore statili viridis premat.

Bacchica livea, sunt folia ederæ nigræ. Plin. lib. 16 de edera:

Cujus coronis poetæ utuntur, foliis minus nigris, quam quidam Dionysiam, alii Bacchicam vocant, maximis inter nigras corymbis. Tertullian. de Corona militis: *Liberum eundem apud Ægyptios Osirim, Harpocraton industria ederatum argumentatur, quod edera natura fit, cerebrum ab helvolo defensare.* Mos autem vetus fuit, in conviviis aptare coronas capiti & fronti ex edera, rosa, aliisque, quæ tempora refrigerarent, & ebrietatem prohiberent. Propertius lib. 3:

Me juvat & multo mentem vincere Lyæo,

Et caput in verna semper habere rosa.

Ovid. lib. 5 Fastor.

Tempora fusilibus cinguntur tota coronis,

Et latec injecta splendida mensa rosa.

Saperdæ, cum simus σαπρὸς] Venusta paronomasia. Videtur nobis, inquit, belli, elegantes, & sapere urbanum, cum simus putidi & insipidi. Σαπρὸς significat marcidum, vel foetidum. unde & caseus putris hoc nomine censeretur. Glossarius Græcus: Σαπρὸς, nugax, nugatorius, foedus. Saperdæ non est hic sapiens, ut Nonius interpretatur; sed sapidus & urbanus, denotat etiam cancrum piscem, lingua Pontica. Persius Sat. 5:

—— Saperdas advehe Ponto.

Lucilius:

Occidunt, Lupe, saperdæ te & jura filii.

Sed Cynicis involucrum &c.] Involucrum est integumentum vestium, quod philosophi antiqui gestabant, simul trahentes pallium, & id luteum, colore prodente mollitiem. Plautus in Captiveis ita vocat lintheum tonsorium, quod collo & humeris injiciunt, ne vestes capillis detonsis inquinentur:

Nunc senex est in tonsrina, nunc jam cultros attinet,

Ne is quidem involucrum injicere voluit, vestes ut ne inquinet.

Græcis dicitur ὀμβλινον, ut Plutarcho in libro περὶ ἀδολασχίας. Varro lib. 4 de Ling. Lat. vocat Circumjectum: *Quo vestes se involvunt, Circumjectum appellant.*

Quam istorum, quorum &c.] Videtur dicere, plerosque in vestitu tam exquisita & odiosa elegantia esse, ut togas pellucidas & tenues induant, quo clavos tunicis affixos ostentent. Solebant autem veteres immittere vestimentis clavos, eosque vel aureos, vel argenteos, vel coccineos, ut quisque dignitate & opibus præstabat. Hinc Clavata vestimenta Festus appellat, clavis intexta, ut sunt Latus clavus, & angustus clavus: alter senatorum, alter equitum proprius; ille. latioribus

elavis confitus, hic angustioribus. Vitreæ togæ sunt pertenuēs & pellucidæ, quales fuerunt Coæ, sericæ, atque bombycinæ. Horat. lib. 1 Serm.

—— Cois tibi pæne videre est,

Ut nudam.

Lucanus lib. 10:

Candida Sidonio perlucet pectora filo.

Sic Vitreas telas dixit Claudianus Panegyrico:

Palla graves humeros velat, quam neverat uxor

Illi, percurrens vitreas sub gurgite telas.

Horatius:

—— vitrea te fecimus unda.

&c.

Vitreo daturus nomina Ponto.

Perfius:

—— turgescit vitrea bilis.

quod Horatius:

—— jussit quod splendida bilis.

Et hoc interest inter.] Quod Epicurus vitam, omni genere suavitatis completam, felicem & beatam prædicans, non intelligit corporis voluptates, quas sectantur ganeones, quæ tantum sensibus dulcem motum afferunt, mentem e sua sede & statu dimoventes; sed puras & liquidas voluptates, quas nullus dolor impedit, nulla animi molestia, aut metus perturbat. Quam sententiam explicat in epistola ad Herodotum ita scribens, ut Cicero vertit: *Cum itaque dicamus, Voluptatem finem esse; non luxuriosorum voluptates, casve, quæ in gustu sunt posita, ut quidam ignorantes, aut ab nostra sententia dissidentes, aut male accipientes arbitrantur: sed non dolere, corpore animoque tranquillum esse, & perturbatione vacare dicimus. Non enim convivia & comissiones, non puerorum mulierumque congressus, non piscium usus, & ceterorum, quæ affert pretiosior mensa, suavem gignit vitam: verum ratio sobria, causasque perscrutans, cur quæque vel eligenda, vel fugienda sint, opinionesque expellens, per quas animos ut plurimum occupat tumultus.*

Dormire mallet &c.] Hoc totum Lipsius censet esse glossema, & ea re inducendum: sed videtur legendum, *sic licet potus vinum merum cibarium.*

Pagina 292.

Trimodiam amphoramque.] Amphora, inquit, tantum ca-

pit liquidæ materiæ, quantum tres modii aridæ. nam amphoram implent octo & quadraginta sextarii, qui sexdecim in modio sunt. Volusius Mæcian. in libro de Asse: *Quadrantal*, quod nunc plerique amphoram vocant, habet urnas duas, modios tres, semodios sex, congios octo, sextarios XLVIII, heminas XCVI, quartarios CXCI, cyathos DLXXXVI. Festus recitat caput plebisciti Siliani, in quo ita erat: *Duodequingaginta sextarii quadrantal fiet vini: Sextarius æquus cum vinario fiet, sexdecimque ii in modio fiens*. Porro quod hic est trimodia, muliebri genere, idem usurpatur a Columella lib. 12, & a Plinio lib. 33. *Neque enim*, inquit, *aliter potuisset trimodia illa annulorum, Carthaginem ab Hannibale mitti*.

An qui gradu.] Sensus latet in his verbis & acutus, & elegans. Hoc enim dicit, opinor: Nonne præstantior est ille, qui gradu celeri & expedito nitens, te cito prævertit & antecessit, insuper melius vectus, quam tu, qui molliter & otiose fuisti vectus? Quod quidem videri potest referre voluisse ad contentionem Virtutis & Voluptatis: & hominem virtuti deditum, comparasse navo & expedito viatori; voluptarium & ganeonem molli atque dissoluto vectori. *Relinquere* hic est prævertere, superare cursu, aut celeritate, ut *relinqui*, superari: & Græcorum ἀπολείπειν & ἀπολείπειν. Virg. lib. 5 *Æneid*.

Transseat elapsus prior, ambiguumque relinquat. ◆

Lucret. lib. 5:

Imminui subter vires, ideoque relinqui.

MUTUUM MULI SCABUNT.] In omnibus actionibus vitæ, sive mentis agitatione, sive opera & manu peraguntur, ordinem & dispensationem quandam adhibendam esse, ut, licet certa ratione discretæ sint, tamen inter se nexæ maneant, & mutuo subsidio nitantur. Tali enim ordine actionum adhibito, constantiam & moderationem in omnibus rebus facillime servari. Itaque de hisce mutuis operis ac functionibus animi & corporis, apte usurpat proverbium, *Mutum muli scabunt*: quod Erasmus putat nonnisi in malam partem accipi, cum improbi se vicissim mirantur & laudant.

Pagina 293.

Poneret quotidie.] Ponere hic est conficere, absolvere; ut in illo Horatii:

— quia ponere totum Nesciet.

qua significatione Græci quoque verbum *τίδημι* frequenter usurpant. Videre, curare, efficere, & administrare totum lanificium; sicut apud Plaut. Menæchmis:

Inrus para, cura, vide quod opus est, ut fuat.

& alibi:

Qui herilem rem procurat, videt.

Lanea tracta.] Gerontodidascalo dixit, *Manibus trahere lanam.* unde *tracta lanca*: quæ Tibullo,

Tractaque de niveo vellera ducti putat.

Græcis *μηρύματα*, vel *ἐλύσματα*.

Grallatores qui &c.] Aptæ similitudine ostendit, animum & corpus ita inter se nexa ac jugata esse, ut alter alterius ope & adminiculo nitatur. & animum quidem comparat grallatori, quod is suppeditat, & in omnes partes corporis diffundit vim agendi: corpus grallis, quod hoc sit quasi sustentaculum quoddam animi. Huc pertinent verba Tertulliani libro de Anima. *Anima, inquit, movet corpus, & conatus ejus extrinsecus paret: ab illa est impingi pedes in incessum, & manus in contactum, & oculos in conspectum, & linguam in essatum, velut sigillario motu, superficiem intus agitante.*

MYSTERIA.] *Mysteria illa abdita, & seclusa sacra a cognitione vulgi, defuisse, successisseque in eorum locum fraudem, malitiam, fictas artes & insidias: quarum ita plena esse omnia, ut prope nihil veri, simplicis sincerique in communi hominum vita versetur.*

Prisca horrida.] Cicero etiam suis temporibus oracula ubique defecisse testatur: & Celsus Epicureus nominatim oraculum Delphicum, Clarium, Dodonæum, &c. Cujus rei causam Plutarchus integro libro exquirat, sed non penetrat in mysterium illud veritatis, quod Prudentius effatur his versibus:

Ex quo mortalem præstrinxit Spiritus alvum,

Spiritus ille Dei, Deus & se corpore matris

Induit, atque hominem de virginitate creavit:

Delphica damnatis jacuerunt fortibus antra,

Non tripodas cortina tegit &c.

Æs defraudasse &c.] Turnebus restituit *Bovam*: quam putat esse vas vinarium longum, turgidum, & amplum, ad Bovæ serpentis similitudinem. Cujacius *Obbam*, genus poculi, cujus supra meminimus. alii *zonam*, aut aliud. Ego rectam arbitror *Onam*. Notat ridiculam & malitiosam imposturam cauponis seu cupedinarii, qui onam ficum luto oblevit, quod portitores callidi & urbani, quasi in fraudem portorii factum,

M. T. Varro. Vol. II.

A a

multarunt. Onæ ficus, sunt prædulces, quæ in agro Tarentino nascebantur: dictæ, quod ob præstantiam maxime ἀνίαι. Plin. lib. 15, cap. 19.

Molli & depfit.] Utrumque verbum habet obscœnum significatum. Horat. in Sermon.

—— non alienas Permolere uxores.

Cicero ad Pætum lib. 9, *Batuit*, inquit, *impudenter, depfit multo impudentius.*

In id virgo dos &c.] Suspitor hoc dici: Eam ob rem virgo ducitur, ut, postquam in viri manum venit, infimulata flagitii aut criminis alicujus, dos ab illa auferatur. Mulier enim si quid peccasset, multabatur dote, quæ marito addicebatur. Cato in oratione de Dote: *Si quid perverse tetrequæ factum est a muliere, multatur: si vinum bibis, si cum alieno viro probri quid fecit, condemnatur.* Ausonius:

Sæpe in conjugiiis fit noxia, si nimia est dos.

Sed fortassis legendum, *In id jurgo, dos.* Vide quæ annotavi in Satyram τοῦ πατρὸς τὸ παιδίον.

Pagina 294.

Vulpinare modo.] Reddit Græcorum ἄλωπεκίζειν, quod illis est seducere, & imponere. Aristophanes *Vespis*:

οὐκ ἔστιν ἄλωπεκίζειν, οὐδ' ἀμφοτέροις γίγνεσθαι φίλον.

Concursa.] Concurfare, est quoquo versum cursare. Lucilius lib. 6:

Concursans velut angarius, lateque quiritans.

NESCIS QUID &c.] Tempus vesperum magna cura observant agricolæ, ut ex eo ventorum, serenitatis, nubili signa colligant. Ad quod respexit Virgil. lib. 1 Georg.

Denique quid vesper ferus vehat, unde serenas

Ventus agat nubes: quid cogitet humidus Austro.

Hinc in proverbii usum abiit hæc sententia, *Nescis quid vesper ferus vehat*: quæ nos admonet, ne præsentium rerum successu temere insolescamus, cum nescii & incerti simus, quomodo

—— diem clauso componet vesper Olympo.

Livius lib. 55: *In secundis rebus nihil in quæquam superbe ac violenter consulere decet, nec præsentem credere fortunam, cum quid vesper ferat, incertum sit.* Quod Varro inscribens lepidissimo libro *Satyrarum*, (sic enim a Gellio meruit laudari) in quo disserit de apto numero convivarum, & de ipsius

conviviū habitu, jacit in eos, qui ignorant fructum conviviorum, & moderato apparatu cultuque abutuntur. Id ex eo, opinor, quod veteres Romani convivia agitabant vesperi, & ad multam noctem producebant. unde & Cœna dicitur Vesperna, & Vesperum. Plautus Rudente:

Si tu de illorum cœnaturus vesperi.

Et in milite:

Qui de vesperi vivat suo.

Nusquam autem plures.] Totum hoc censerem inducendum esse, ut glossema margini annotatum ab aliquo, qui Varronis sententiam de novenario numero convivarum voluerit confirmare ex eo, quod tantum novem ad mensam solebant accumbere: quod ipsum est præter fidem antiquitatis. nam sæpè duodecim communem mensam occupabant, etsi sordidum id habebatur. Horatius:

Sæpe tribus lectis, videas cœnare quaternos.

Suetonius in Augusto: Cœna quoque ejus secretior in fabulis fuit, quæ vulgo δωδεκάθεος vocabatur.

Pagina 295.

OCTOGESIS.] Hac Satyra Varro videtur docere voluisse, nummos non tam pretio, aut numero, quam recto usu censendos ac æstimandos esse: Sicut nobilius est, inquit, Philipeum, quod asservamus & condimus in loculos, quam quod in vesicam demittimus, & consumimus. At vulgus definit, Pecuniam esse expultricem angorum, curarumque, & pro oraculo habet illud:

Τ' ἀργυρίον ἐστὶν αἶμα καὶ ψυχὴ βροτοῖς.

Ὅστις δὲ μὴ ἔχει τοῦτο μὴδὲ κτήσατο,

οὗτος μετὰ ζῶντων τεθνηκὼς περιπατεῖ.

Id quod suspicor hic ab aliquo nummario nebulone dici. unde titulus Ochtoγῆσις, vel Ὀχθύγαισις, anxietatis expulsio.

Seque opificio.] Hæc ita recitat Nonius in verbo Clepere. quorum is forte sensus est: Postquam avaritia cœpit trahere & rapere; tum labores & honesta exercitia cessarunt, vigueruntque socordia atque desidia. Verumtamen non displicet mihi lectio, quæ est apud eundem in voce Probiter: *Seque opifice non probiter strepere.* quod interpretor, opere faciendo parum gnaviter se exercere. Sic autem dixit Streperere se, quemadmodum Contendere se, Erumpere se, aliaque id genus veteres dixerunt.

Addamus in bulgam.] Bulga est folliculus scorteus, in quo feruntur nummi, aut cibaria. Sed & pro ventre accipitur; ut apud Lucilium:

Ita ut quisque nostrum e bulga est matris in lucem editus.

Hinc Varro festive ait, Nummos addere in bulgam, pro, in loculis reponere, vel in ventrem demittere; quasi dicat, melius esse nummos edendo, quam bibendo consumere, ut Plautinus Saturio:

Nolo in vesticam quod eat, in ventrem volo.

Non hæc res.] Priscianus lib. 6 hæc verba adducit e Varonis de Numismatis. Eorum sensum puto esse: Non tam libido, quam cupiditas pecuniæ facit, ut puellæ, quæ sunt oculis pætis & integris, fiant strabæ & unoculæ. dum enim captant ab amatoribus nummos, & ad eos subinde oculos reuertunt, strabæ efficiuntur *ἐτερόφθαλμοι*. Nam qui non inhiat pecuniam, nec angitur cupiditate habendi, *hic ingentes oculo irretorto Spectat acervos*, inquit Horatius. Vide Flexibula.

ŒDIPOTHYESTES.] Et argumentum, & tituli ratio obscura mihi: nisi est de nefario concubitu, quo infames Œdipus & Thyestes; ille materno, hic filiæ; & ex quo uterque sacræ prolis infelix parens.

Si quis melodinis.] Melodinus a melodia, ut Tibinus a tibia, Eumenidibus, nisi leg. *μελωδῆν* sit ὄνος λύρας.

Pagina 296.

Phonicia sum.] Est encomium mulieris psaltriæ, quæ aliis cantu præit, & cantantium se gallum gallinaceum dicit. alii putant circumscribi munus phonasci, & ea re legunt, *Phonascus adsum.*

Quam mobilem.] Videtur legendum, *lyram nobilem.*

Dicor. Porro is fuit Ennius.] Malim bicorporis fuit Ennius, ut sit *πρόληψις* insolentis dicti, se esse Pacuvium & Pompilium. Dixit autem Ennius, animam Homeri mutatam esse in pavonem *κατὰ μετεμύχῳσιν* Pythagoræ: deinde in ipsius corpus insinualle. Persius:

Cor jubet hoc Enni, postquam desertuit esse

Maonides, Quintus pavone ex Pythagoreo.

Musarum Pompilius.] An est Pompilius poeta? cujus testimonio utitur lib. 6 de Ling. Lat. an Numa Pompilius rex,

qui fuit familiaris Nymphæ Ægeriæ, unius Musarum, & primus auctor carminum apud Romanos, quæ vocavit Salaria?

Pagina 297.

Primum eam esse &c.] Sensum nullum eruo, nisi hoc dicit: Scientia psallendi est physica, quia manat a natura, & innascitur, sicut ipsa vox, basis & fundamentum ejus.

Merentis ut quietus &c.] Hujus loci sensus valde est obscurus, & ne lectio quidem satis integra: sed quantum conjectura assequi possum, videtur legendum:

Mærentis, ut quietus ac demissior probandus,
 Ἀξίου ὥς ἡσυχὸς, ἰωνικὸς κιναιδου.

Non omnibus personis eosdem motus vel gestus convenire, sed alios aliis accommodatos esse: velut lugentis & fordidati, submissus motus probatur: contra viri clari & florentis, magnificus ac gravis; cinædi, mollis & dissolutus. Jonicum motum vocat lascivum & effeminatum, ut Horatius lib. 2 Carm.

Motus doceri gaudet Ionicos

Matura virgo.

quomodo & Comici Græci frequenter usurpant ἰωνικὸς, pro eo, quod est ἀσπός. nimirum ab Joniis populis Asiæ, quos traditum est fuisse inertes, choreis deliciisque mancipatos.

Acerbus qui tibi &c.] An legendum: *Ac cervus*, vel, *Acer fus*, qui tibi nihil mali fecit ob præclaram tuam artem figendi verutis? An Nonius reposuit *verutis*, pro *veritus*? ob artem scilicet Musicam.

ΠΑΠΙΑΣ ΠΑΠΠΙΟΣ.] Arguit vulgus, quod insignem formam veræ laudis ab inani specie gloriæ nesciat discernere: num in laudando quis sit adhibendus modus, aut quæ ratio servanda, præcipit. Eo pertinet inscriptio Papiapapæ. an Πάπιας, Πάππος? quæ sunt velut indigitamenta senum, alterum virorum proprium, alterum commune feminis, ut alibi diximus. Non desunt tamen, qui inscribant Παπία Παππα; quod proverbii usum habet, vel cum vulgares blanditias & assentatiunculas repudiamus, quod istiusmodi ineptiæ senibus & pueris convenient; vel cum monemus, unicuique debitum verborum honorem esse tribuendum; ut apud Homerum ab Agamemnone jubetur Menelaus blandiri copiis Græcorum:

Πατράδην ἐκ γενεῆς ὀνομάζων ἄνδρα ἕκαστον.

Quod plerique faciunt putidiuscule, ad promerendam gratiam pleno modio verborum honorem principibus viris deferentes.

Ante aures modo.] Non erant, inquit, capilli exquisita vel odiosa elegantia compositi, sed ante aures tantum demittebantur parvuli cincinni, intorti ex illis capillis, qui in ima parte temporum juxta aures adnascuntur. Hos suspicor vocari *soboles*, a stolonibus sumta metaphora, quos veteres solitos crispere verisimile est: quemadmodum etiam hodie plerique Germaniæ & Belgiæ populi faciunt. Sane studium comandi illos notat Petronius his verbis: *Descendentes ab aure mea capillos meos dentata manu duxit.* Isidorus Orig. lib. 19: *Antia sunt cincinni dependentes prope auriculas; Græco vocabulo ab auribus dicta.* Glossarium: *Antia, κόμαι διὰ τῶν κροτάφων ἀρριμμέναι γυναικεῖαι.* et si Festus aliter.

Pagina 198.

Quos *calliblepharo naturali palpebræ &c.*] Βλέφαρα Græci vocant palpebras & pilos in extremo ciliorum margine natos, quibus in videndo lucis nostræ radii diriguntur. Hinc καλλιβλέφαρα, & malarum remedia, & formæ lenocinium in ea parte dicuntur: quæ Plinius varie solet vertere, nunc remedia glutinandis palpebris, nunc replicandis, nunc circumliniendis. Ex eo Varro in honesta matrona laudat palpebras tinctas calliblepharo naturali, quasi nativa pulchritudine, non ascita & fucata, qua utuntur mulieres interpoles. Juvenalis:

Ille supercilium madida fuligine tinctum

Obliqua producit acu.

Tertullianus de Habitu muliebri: *Medicamenta ex fucis, quibus malæ colorantur, & illum ipsum nigrum pulverem, quo oculorum exordia producuntur.*

Fistum levi marmore.] Ita Nævius lib. 1 Iliados:

Collum marmoreum torques gemmata coronat.

Et Lucilius *pectus marmoreum* lib. 28 Satyr.

Hic corpus solidum invenies, hic stare papillas,

Pectore marmoreo.

Diffingitur purpura.] Παθετικῶς, pro diffingit, i. e. versicolorem facit. Est enim Diffingere, aliam formam inducere. Horat.

Neque diffinget, insectamque reddet.

Μωμήσεται τις μάλλον κ. λ.] Hoc elogium proverbio ce-

lebratum inscripserunt operibus Apollodori pictoris, ejus, qui primus umbrarum imitationem invenit. Plin. lib. 35, cap. 9.

Umbra quoque spei.] Proverbium, de spe tenui, aut nulla, ut καπνοῦ σκιά, de re vili & nihili, Sophocles Antigona: Τὰ δ' ἄλλα καπνοῦ σκιᾶς οὐκ ἂν πριάμην.

Pagina 299.

Qui potest laus &c.] Non potest, inquit, vera laus facile dignosci, quod multæ sunt in animis hominum quasi latebræ, & externi motus, quos ad significandam voluntatem abditam ac retrusam natura dedit, specie assimilata virtutis persæpe fallunt. *Furaces motus*, vocat fucatos & ascitos.

PARMENO.] Insectatur mortalium stultam temeritatem, qui cupiditatibus & ambitione præcipites, se ipsos assiduis laboribus fatigant: cum nihil sit beatius, quam rebus omnibus relictis, studiis ingenuis operam navare. E quibus humanissimam & aptissimam ad tranquillitatem vitæ curarumque levationem judicat poeticen, cujus partes multas, & varia genera recenset. Hinc inscribit nomen Parmenonis, illius cantilatoris celebrati proverbio Græco, Οὐδὲν πρὸς τὴν Παρμέναντος ὄν.

Alia trabes pronis.] Ennius Medea:

Utinam ne in nemore Pelio securibus

Casa accidisset abiegena ad terram trabes.

Ex illo Euripidis:

Μηδ' ἐν νάπαισι Παλίου πεσεῖν ποτὲ

Τμηθεῖσα πύκνῃ.

Catullus:

—— illa procul radicibus exturbata

Prona cadit, lateque & cominus obvia frangens.

Arcyas Viscum &c.] Ἀρκυαί, castes ex denso & crasso fune, ad venationem ferarum. Viscum, rete, a tenacitate. Martial. de urso: *Implicitum visco*. Posterior vox corrupta est. alii reponunt, *sagenam*, nonnulli *fugela*: quibus me judicem non interpono.

Pagina 300.

E cavo fonte.] Mira echo, quæ resonans e fonte, redditur in silva. Videndus Plinius.

Pari hujus &c.] Forte, *Patri hujus*. Patri huic nascuntur pueri de musica aut numero.

In argumentis.] M. Varronis unius omnium doctissimi judicium, quod de tribus Comicis Latinis hoc loco fecit, verissimum censi merito debet. Sed de Cæcilio nobis difficile est affirmare, quibus injuria temporum vel ipsa rerum confectrice vetustate, omnes illius fabulæ perierunt. De Terentio & Plauto ipsorum superstites comœdiæ satis indicant, quam sit alter politus, castus, in effigendis moribus, & personis quibusque accommodandis gravis; alter facilis, copiosus, varius: ut non sine ratione doctissimi veteres judicaverint, illius comœdias magna ex parte a Lælio atque Africano, viris gravissimis, expolitas, vel etiam confectas esse; hujus sermone Musas lucuturas fuisse, si Latine loqui vellent.

ΠΕΡΙ ΑΙΡΕΣΕΩΝ.] Hæc Satyra incescit philosophos, qui magna contentione & varietate opinionum inter se disceptant de ultimq sine honorum, ad quem debent omnes actiones & consilia vltæ referri.

Neque in polvere mythico.] Significat res graves & serias tractaturum. Loquitur autem viator, qui tanquam longam viam confecturus, in hoc ait se parare viaticum copiosum, & instructum. itaque nihil muto: etsi Scaliger non male, *Polubro mythico*. nonnulli reponunt, *pulvere Libyco*; quod in plerisque Libyæ locis incolæ soliti carnes coquere in arenis, solari calore ferventibus.

Tum contremula.] An dicit, philosophiam natam & altam in Academia, quæ haud procul a litore? an Lunam significat? quæ, quod humorem terris inducit, apte dicitur aquilenta, ut a vino vinolenta, a temeto temulenta.

ΠΕΡΙ ΕΔΕΣΜΑΤΩΝ.] De eduliis, & peregrinis ciborum generibus, quæ ganeones terra & mari conquirunt: de quibus videndi Plinius, Athenæus, Clemens Alexandrinus libr. 2 Pædagogi, & alii.

Hadus ex Ambracia.] Quis est? an animal quadrupes? quod tamen non in Ambracia, sed Media insula maximum ac pulcherrimum fuisse, auctor est Varro lib. 2 de Re rust. & Clemens lib. 2, & in agro Tiburtino, Juvenal. Sat. 11, 65:

De Tiburtino veniet pinguis ager.

Hadulus, & toto grege mollior, inscius herba.
an piscis? qui idem *κάπρος*, quem in sinu Ambraciæ optimum fuisse testatur Archelstratus apud Athenæum, & Ennius in Ichthyophagetis:

Mus Mitylenæ est; pecten caprusque apud Ambraciæ sinus.
sic enim legendum puto in Apulejo, Apologia 1, & pisces
eundem esse κάπρον & hædum Ambraciotam.

Pagina 301.

ΠΕΡΙ ΕΞΑΓΩΓΗΣ.] Exagitat forticulos istos, qui cura aliqua graviore oppressi, aut adducti in extremum vitæ discrimen, sibi ipsis mortem consciscunt.

An monuce ῥώσας purus.] Fortassis legendum, μόνον ῥώσας purum. Devirginatus est, qui ex ephebis excessit, cui
— avo florentie juvenas

Occipit, & molli vestit lanugine malas.

Contra *Purus*, investis & imberbis, ut idem Lucretius lib. 4:

Puri sæpe locum propter,
pro pueri.

Quemnam te esse dicam?] Ennius in Thyeste:

Quemnam te esse dicam? qui tarda in senectute.

Lacus sanguinis.] Ita dixit venas, in quibus sanguis fervet.

Si ob eam rem gangrana non sit.] Al. *mox sit.* Ob eam rem, id est, digitum. Locutio Varroni familiaris, cujus exempla permulta sunt in libris de Re rustica. Quamquam in vulgatis libris est — *non sit*; id est, ob digitum præcisum. non male.

Quia — Prusades.] Prusades Prusias, ut Scipiadæ Scipio. Lucilius:

Cornelius Publius noster

Scipiadæ dicto, tempusque intorquet in ipsum.

Idem. lib. 11:

Scipiada magno improbus objiciebat Asellus.

Pagina 302.

ΠΕΡΙ ΚΕΡΑΥΝΟΥ.] Fulmen, telum Jovis, ad quod expavescebant miselli, & ignari rerum cælestium.

Cognitio enim tonitrus fulget &c.] Legendum, *Cognito enim tonitru fulget, & post tonitrum fulgura a &c.*

Majores solitos &c.] Hunc morem alludit Plautus Stichus:

Decumam partem ex voto Herculi polluceam.

id verbum sacrificale; Diis reddentium libamenta. Cato de Re rustica: *Jovi dapali culignam vini, quatum vis, polluceto.*

PLUTORINE.] Charisius unus meminit lib. 1; sed libri

corrupte referunt *Plautorino*. *ῥιπὴ*, est lima, vel instrumentum auro fundendo aptum. Vide *Cosmоторine*.

Scriptulum.] Suspicio huc pertinere illud, quod posuimus inter incerta *Satyrar.* ex *Arnobio*, *Ubi denique Apollo &c.* p. 317.

PRANSUS PARATUS.] Hoc proverbium unum omnium elegantissimum Varro inscribit *Satyræ*, in qua monet, paratum ad omnem casum & semper intentum esse hominem oportere, quo constare in omnibus actionibus vitæ possit sibi metipsum, nec in ullo officio claudicare. Quod maxime quidem convenire principibus, & rempublicam gerentibus præcipit *Flexibulis*. *Quare*, inquit, *o Marce, pransum ac paratum esse hoc munere oportet*. Idem adscribimus nos emblemati nostro, cujus pictura miles armatus, seposita bulga, in patenti campo se hosti offerens. Est enim tralaturnum a militibus, qui pransi & curatis corporibus, expediti ac parati ducebantur ad pugnam; quia, ut *Ulysses* monet *Græcos* *Il. τ. v. 167* seqq.

Ὅς δὲ κ' ἀνὴρ οἴνοιο κορεσσάμενος καὶ ἐδωδης,
Ἄνδράσι δυσμενέεσσι πανημέριος πολεμίζει,
Θαρσαλέον νῦν οἱ ἦτορ ἐνὶ φρεσὶν, οὐδέ τι γυναι
πρὶν κάμνει, πρὶν πάντα ἐρωῆσαι πολέμοιο.

Cat. lib. 5 *Originum*: *Exercitium suum pransum paratum, cohortatum eduxit foras, atque instruxit*; quem locum politissimus *Lipsius* primus observavit. Porro diversum ab hoc, & contrarium sensum, habet *Pransus potus*: quo notatur homo dissolutus, & temere negligenterque res suas agens. nihil enim serium navare, aut efficere potest is, qui multo cibo & potione se complet. *Cic. pro Milone*: *Adde inscitiam pransi poti oscitantis ducis*. *Plaut. Menæch.*

Prandi ac potavi, scortum accubui.

Martial.

Prandeo, potio, ludo.

Nitens humi.] *Imitatus Virgil. lib. 2 Æneid.*

Pressit humi nitens.

ubi Servius: *Incedens per humum, & est adverbium.*

PSEUDOLUS APOLLO.] Titulus *Græcus* est in omnibus libris veteribus, *περὶ Θεῶν ἀπατήσεως*, de occurso, vel exceptione Deorum. Sed an religionem Deorum Varro queritur neglectam? cum homines improbi Deos quasi servos excipiunt, & ad omnia, quæ volunt & affectant, producant. an fuggilat ipsos Deos? quos constat certis hominibus ad libidinem suam designatis, mutata forma occurrisse, & quo

liberius flagitiis suis indulgerent, servisse etiam mercenariam servitutem: sicut Apollo flagrans amore Admeti regis, ejus armenta pavit, nec agnitus fuit Deus.

Quod in ejus Dei &c.] Quem Deum, aut quod oppidum significet, non intelligo.

Pagina 303.

Aut septem &c.] Vult parem chorum, nec imparem numerum admittit. itaque legendum puto, *haud septem sinuero.*

PSEUDONEA.] Prisciani omnes libri ita habent, auferendi casu, ex quo forte restituendus titulus *Pseudoneus*, *Ψευδόνεως*, ut hac Satyra templorum cultum vanum, & inutilem magnificentiam notasse putandus sit: quod etiam fecit Arnobius lib. 6 Adversus gentes.

Per æviernam.] Varro lib. 5 de Ling. Lat. *Ævum ab ætate omnium annorum: hinc æviernum, quod factum est æternum. Hinc Poetæ, Æterna templi cali.* Idem Dolio: *Mundus domus est maxima homuli.*

QUINQUATRIA.] Hac Satyra infectatus est medicos, & omnem ipsorum artem illufit, velut sordidam, abjectam, & vix libero dignam. nimirum medici olim ipsimet manibus suis venas incidebant, medicamenta præbebant, emplastra, collyria admovebant, eademque omnia per se curabant, ad quæ aliena nunc opera utuntur. Sed titulus est obscurus & corruptus: qui mihi videtur non incommode posse restitui, observata veteri ratione scribendi, qua librarii pro litera C, scribebant qu; cujus rei ignoratio Varroni sæpe vitium attulit. Quid si igitur hic reponamus *Cyniciatri*, *κυνικιατρει*? quo nomine apte dicuntur medici chirurgi, quasi canini & mordaces: quod secando, vellendo, urendoque assidue corpora affecta lacerant. nisi forte, ut *Œdipothyestes*, ita *Cyniciatri*, *Cynici* & *medici*, quos inter se componit: ut *Herophilum*, medicorum principem, cum *Diogene Cynico* contendisse ex fragmentis apparet.

Qui Tarentinum.] Heraclides Tarentinus, celebris auctor medicinæ: e cujus libris multa in suum opus Naturalis historiæ Plinius transtulit. Laertio dicitur *ιατρὸς ἐμπειρικὸς*. Eum Varro hic confert cum Heraclide Pontico, philosopho nobili. Sic enim accipio verbum *Contendere*: etsi Nonius aliter.

Hic bipensiles forcipes &c.] Hæc connumerat inter medicamenta, ut & Lucil. lib. 19:

Scalprorum forcipumque millia viginti.

Et paulo post: *Qui vis forcipibus dentes vellere.* Inter quæ Paulus J. C. etiam ponit collyria, emplastra, ferramenta: quia olim, ut dixi, medici iidem chirurgi. Gellius lib. 12: *Cum vulnera ejus a medicis exsecabantur, videre solitus fuit.* Lampridius in Commodò: *Imitatus est & medicum, ut sanguinem mitteret scalpris feralibus.*

Nempe tuo.] An legendum, *nempe duo?* ut consequar illa duo scilicet, ut bibam amaras & insuaves potiones, & vires corporis deminuem. Sed de absynthio aliter Plinius lib. 27: *Latinorum feriis quadrigæ certant in Capisolio, victorque absynthium bibit: credo sanitatem præmio dari honorifice arbitris majoribus.*

Cape hanc caducam.] Præbet ægroto vinum & quidem dilutum, & mixtum aqua fontana. *Caducam Liberi dapem,* ut alibi, *Libamenta legens caduca vißus.*

Nido potili.] Nidus potilis, poetice dicitur poculum, quasi mansuicula & loculamentum potus.

An hoc præstat.] An hoc te jactas, medice, inquit, quod e ventre hydropici aquam emittis? Sed hac re multum te præstat aquilex, qui arte elicit aquam e scaturiginibus, id est, *ὕδρσκηρος*, vel, *τὰ ὑδραγωγία ἐργαζόμενος*, ut exponit auctor Glossarii. in qua significatione hoc verbo utuntur Plinius & Callistratus lct. Quamquam Varroni fortassis, ut Scalligero videtur, Tuscus aquilex dicitur is, qui sacrificiorum & rei divinæ procuracione, quarum rerum periti Tusci erant, aquas pluvias eliciebat. Festus: *Aquilicium dicitur, cum aqua pluvialis remediis quibusdam elicitur &c.*

Tu Phædi contra.] Notatur medicus sordidus & egenus. Porro Nonius observat, Varronem hic masculino genere dixisse Turdum: quæ vox cum hoc toto fragmento non invenitur, Lipsius tentavit eam reponere, verbis paululum trajectis: *Ejus prius turdum quam alvum subducere malis.* hac sententia: Cum vides ægrotum eburneo lecto & purpureo toro jacentem, insolens tanti apparatus, nihil audes contra illius sententiam dicere, & homo famelicus mavis turdum, quem appositum vides, furtim & clam auferre, quam alvum ejus subducere ac mitigare. Mihi videtur Nonius hic errasse, ut alias sæpe, scripsisseque Varronem, *Ejus prius alvum, quam tylen subducere malis*; id est, Potius cupis arte medica vitiliginem tollere e corpore hujus divitis ægroti, quam manibus levare, vel auferre operosa & splendida illa stragula, quibus instra-

rum vides. Sed est in libris veteribus, *tymphen*. unde suspicor, in Nonio leg. *Tumbi* masc. generis; & *tymphen subducere*. facete lectum, in quo, velut in sepulcro, compositus jacet dives ægrotus, vocat *tymphen*. Et eam esse veram lectionem, ausim præstare.

Pagina 304.

SARDI VENALES.] Hujus proverbii usus, ubi magna frequentia sordidorum hominum, quorum ars & opera venum it: ut sunt in aulis principum satellitum agmina, in tribunaliis greges rabularum, in funeribus atratorum catervæ. Cic. ad Fabium Gallum: *Habes Sardos venales, alium alio nequiores*. Origo ex eo, quod Tiber. Gracchus Cos. cum Sardiniam Corsicamque subegisset, nihil prædæ inde abduxerit, præter mancipiorum vilissimam multitudinem, quorum venditio in multos dies contemtim protracta. Vid. Plutarchus in probl. Festus lib. 17, & Libellus de Origine principibusque gentis Romanæ, cujus auctorem esse Q. Asconium Pædianum, mihi quidem non est dubium.

Te Anna perenna &c.] Ita hos versus emendandos censeo apud Gellium lib. 13, cap. 21. Anna Perenna colebatur ad initium anni, id est, Idib. Mart. quo annare, perennareque commode liceret, auctore Macrobio. Ovid. lib. 3 Fastor.

Nec mihi parva fides, annos hinc esse priores:

Anna quod hoc cæpta est mense Perenna coli.

Et:

Idibus est Annæ festum geniale Perennæ,

Non procul a ripis advena Tybri tuis.

Panda appellata est a pandendo, quod Tito Tatius, Capitolinum ut caperet collem, viam pandere atque aperire permisum fuerit, ut refert Arnob. lib. 4. Varro lib. 1 de Vita populi Rom. eandem putat cum Cerere, dictamque a pane dando, quod qui ope indigerent, & ad asylum Cereris confugissent, panis daretur.

ΛΑΤΩ, Pales.] ΛΑΤΩ, Dorice pro ΑΗΤΩ, Latona, Apollinis & Dianæ mater. Pales, Dea pastorum & pecoris, cujus festa Palilia, vel Parilia, XX Kal. Majas. Ovidius lib. 4 Fastor.

Palilia poscor.

Non poscor frustra, si favet alma Pales.

Neriones.] Quæ & Nerio & Neria, conjux Martis: de qua multa Gellius loco illo, quem laudavimus.

Lucus, nihil.] *Lucus* genus panificii melliti commemorat Varro lib. 2 Peripli. Festus vocat *Lucunter*: Græcis est λευκάντης, ab asperſione farinæ, quæ alba eſt. Hinc *Lucunculus* Apulejo lib. 10 de *Aſino aureo*: *Panes, cruſtula, lucunculos, hamos, lacertulos, plura ſcitamenta mellita.* Tertull. de *ſpectaculis*: *ſtillicidia mellis de lucunculo venenato.*

Eam ſuppettias.] Ire ſuppettias, ut Oppius lib. 5 de Bello Afric. *Nuntiabantur auxilia magna, equitatusque oppidanis ſuppettias venire. &, Oppidisque ſuppettias proſectus eſt.*

Nec res, nec ratio.] Significat, nullam eſſe conſolationem, nullum auxilium. Terent. in *Heaut.* jungit rem & conſilium:

Aut conſolando, aut conſilio, aut re juvero.

Similiter Plautus Pſeudolo:

Jurabo aut re, aut opera, aut conſilio bono.

Salluſtius Catilina: *Neque res, neque ſpes bona ulla.*

Diffociaque omnia &c.] Totum hoc ſumſit a Lucilio lib. 29 Satyr. ubi Nefantia pro nefandis poſuit.

Hoc dico compendiaria.] Ellipſis, pro *Compendiaria via.* Seneca ad Lucilium: *Hanc itaque compendiariam excogitavit: & Ad maximas te divitias compendiaria ducam.*

SERRANUS.] Comitiorum ratio ſevera & integra, temporibus majorum,

Serranos Curioſque tulit, faſceſque per arva

Tradidit, eque ſuo diſſator venit aratro.

ait Manilius: poſtea corruptis moribus, populus nullo deſectu, nullo judicio uſus in mandandis magiſtranibus. ita ſæx hominum irrupit in curiam: quod hæc Satyra notat.

In anni tetrachordio.] Eleganter & apte. nam tetrachordium inveniffe traditur Mercurius ex varietate quatuor anni temporum, ut ſcribit Macrobius lib. 1 Saturnal.

Sculponeatum bigas &c.] *Sculponeæ* calceamenta ſunt ruſtica Catoni cap. 59, ubi præcipit, *Sculponeas* bonas alternis annis dari oportere familiæ ruſticanæ. Fulgentius interpretatur, ceſtus plumbo ligatos, Caſina Plauti illo verſu, *Quid quaſo potius quam ſculponeas?* hinc *Sculponeatus*, calceatus ſculponeis. *Bigæ cornutæ*, ſunt boves duo aratores, quos aratro junxit primus Triptolemus.

Arivo Deo.] Ita vocat, opinor, Triptoleum, qui in Attica regione uſum agriculturæ primus invenit, & quo mortales edoceret, alatis ſerpentibus, quibus tanquam curru ute-

batur, totum terrarum orbem peragravit. Valerius Flaccus lib. 1 Argonaut.

—— curru ut sævos frenasse dracones

Creditus, ignaras Cereris qui vomere terras

Induit, & flava quercum damnavit arista.

Arivus, forte ab arando.

Pelum cedere.] Ita libri veteres. optime. notat sordes confusis, qui, factus de figulo, alteri cedit figulinam; quod omen ille accipit, quasi ex eodem luto idem possit exire. Πηλός, pelus, lutum, argilla; unde πηλογῆνοι a Callimacho dicuntur Gigantes, quasi e luto, seu terra, prognati.

Pagina 305.

Noster Atticus, rivalis &c.] Legendum, *Noster antiquus, ruralis homo*; ut Gerontodidascalo, *Priscus homo, ac rusticus Romanus.*

Cum dixisset Vitulus.] Fuit cognomen Pomponiorum; ut Taurus Statiliorum, Capra Anniorum, auctore Varrone lib. 2 de Re rust. etiam Voconiorum & Octaviorum, ut ex antiquis inscriptionibus liquet.

Irrupit se.] Ita Attius Epigono: *Ita imperitus stupiditate erumpit se.* Varro Marcipore: *Ventique frigido se ab axe eruperant.* Gellius lib. 15: *In fugam se prorupit.*

Rostrum in protrudendum cefferent.] Videtur legendum, *Rostrum intro trudendum cefferint.*

SESQUIULYSSES.] Hunc titulum, ut magnificum, notat Plin. in præfatione librorum Nat. hist. Videlicet Homerus fingit Ulyssem in mari decem annos solidos jactari: Varro suum, quem inducit, pares labores & errores subire in mari; hoc amplius hære & errare in diverticulis philosophiæ. Itaque Sesquiulysses accipitur pro callidissimo & prudentissimo.

Suspendit Laribus &c.] Solebant in compitis suspendere pilas, & effigies viriles & muliebres ex lana in honorem Deum Larium, ut vivis parcerent, ut essent istis pilis & simulacris contenti. Hinc Varro vocat molles pilas, quas fingit in navi suspendi Laribus marinis; de quibus meminit Livius lib. 40, referens, illis ædem vovisse Lucium Æmilium Regillum in bello contra Antiochum regem prælio nâvali, quæ XL post annis dicata fuerit. Ne quid tamen dissimulem, est in antiquis libris *marinas*, in est, pilas in mari confectas, aut suspensas.

Reticula ac strophia.] Reticulum hic non est tegmen capitis muliebres, ut Nonius accipit; sed rete lineum, quod delicatuli implebant rosis aut floribus. & Strophia sunt textæ fasciolæ, e quibus fiebant coronæ, auctore Festo. Lares autem solitos ornari floridis coronis, notissimum est.

Hic enim omnia erat.] Omnia esse, proverbii formam habet, ut apud Græcos τὰ πάντα εἶναι. Æschylus:

Ζεὺς ἐστὶν αἰῶνς, Ζεὺς δὲ γῆ, Ζεὺς δ' οὐρανός,

Ζεὺς τοὶ τὰ πάντα.

Demosthenes: Πᾶν ἐκείνος ἐν αὐτοῖς. Laetius lib. 4 e Pammetro:

Ὅ πάντα πάντα Ξενοκράτης ἀνὴρ γεγώς.

Liv. lib. 50: *Demetrius eis unus omnia est.* Lucanus lib. 1:

Omnia Cæsar erat. Martial. lib. 5:

Hermes omnia solus, & rex unus.

Pagina 306.

Veste pulla candidi.] Vestis pulla hic non est atra & lugubris; sed non alba, non pura, qualis erat toga prætexta puerorum & epheborum, circumdata purpura: nam toga virilis pura, candida erat, sine ulla purpura. Catullus ad Mallium:

Tempore, quo primum vestis mihi tradita pura est.

Papinius lib. 5 Silvar.

Nec saltem teneris ostrum juvenile lacertis

Exiit, albentique humeros induxit amictu.

Amictus pascunt pectore.] Pectori amictum adstringunt & apprimunt, exponit Turnebus. Ego arbitror, Pascendi verbo nova quadam ratione, & præter vulgatam consuetudinem, Varronem hic abuti pro fovere & servare: quomodo fere in sacris hoc ipsum verbum usurpabant, præcone acclamante, *Pascito linguam*, id est, coerceto & teneto. Hoc enim dicit: Ephebi amictus submissos modeste foveant animo, cujus opera illos componunt & parant; suntque in veste non pura moribus candidi. Quod institutum, præclarum sane, utinam servarent hodie nonnulli, qui vestimentis profitentur innocentiam & humilitatem, sed non pascunt amictus pectore: in quo

Quinquaginta atris immanis hiatibus hydra

Savior intus habet sedem.

Ipsūm audiui.] Cycloperem, quem Ulysses vino decepit.

Vino invitari &c.] Ita Plautus Rudente:

Neptunus magnis poculis hac nocte eum invitavit.

Sallust. lib. 4 Historiarum: *Cum se cibo vinoque sati invitarent. Adversis venti ceciderunt.*] Dicuntur venti cadere. Horat. lib. 1 Carmin.

Concidunt venti, fugiuntque nubes.

Liv. lib. 46: *Ubi primum aquilones cecidere.*

Mare volvere.] Liv. lib. 47: *Circumagente se vento, fluctibus dubiis volvi captum est mare.*

Album canem.] Vertit Homeri κύνα ἀργόν: de quo inter grammaticos magna dissensio est. Album vero Nonius interpretatur, mitem & placidum.

Pileum ideo non.] Prisci Græci nulla capitis operimenta habebant: tantum velabant caput pallio contra ventum, solem, pluviam. Indicat Homerus, qui nec pilei, nec causiæ usquam meminit: & cum Laerti rusticanti tribuit αἰνὴν κυνέην κεφαλῇ, & Ulyssi mendico κυνέην, intelligit pellitum munimentum capitis, loco galeæ. Varro ait, Diogenis Cynici habitum cultumque vestium alium fuisse, quam Ulyssis: illius pallium laxum ac demissum, & tegendo corpori, & velando capiti; hujus tunica brevis & arcta solum corporis operimentum, nec aptum capitis obnuptui. Ita hunc fuisse capite aperto, quia pileo carebat: a quo etiam pictura ejus sine pileo visebatur, donec Nicomachus pileum addidit, auctore Plinio lib. 30. Quam picturam Varro fortassis hic ita interpretatur, ut Diogenes palliatus significet Sapientem, Ulysses tunicatus, & sine pileo, Sapientiæ studiosum. Sed in scena Ulysses palliatus semper inducebatur, sive quod Ithacæ incolæ pallio amiciebantur, sive quod infaniam simulans, eo se texerit.

Unam enim viam &c.] Zeno princeps Stoicorum voluit, sola virtute vitam beatam perfici: Carneades ea bona, quæ sunt in corpore, tanquam virtutis instrumenta adjunxit. De his sententis loquitur hic Varro; cujus verba perscripsi, quomodo recitantur a Nonio. Verumtamen libens assentior eruditissimis viris Justo Lipsio, & Josepho Scaligero, quibus videtur, Nonium errasse, reponendumque verbum Desabulare, quod est fabulo sternere.

Pagina 307.

Horridus miles.] Est ab Ennio Annal. 8:

Spernitur orator bonus, horridus miles amatur.

Ganeum accensum.] Ita calidum lupanar, servens stupris, dixit Juvenalis:

M. T. Varro. Vql. II,

Bb

*Intravit calidum veteri cense lupanar,
Et cellam vacuum, atque suam.*

Jugere volitans.] Prognosticon imbris. Festus: *Jugere dicuntur milvi, cum vocem emittunt.*

SEXAGESIS.] Hac Satyra inducitur senex quidam, qui, cum se longo itineri commisisset, in via somno oppressus, continuos quinquaginta annos obdormivit, inde exporrectus concessit Romam, ubi reperit, antiquis & moribus & viris, quibus stare quondam respublica solebat, nihil esse loci. Ergo quod senex ille multa queritur de contemtu sexagenariorum, ab eo titulus Sexagesis.

Adest fax &c.] Vetus poeta apud Ciceronem lib. 1 de Divinat.

Adest, adest fax obvoluta sanguine atque incendio.

Pagina 308.

Quam Socrates calvum &c.] Quis vero iste Socrates ut glaber & depilis laudatur? Censeo emendandum, τὸ κρᾶς ἐστὶν *calvum*. Cum essem, inquit, tam lævis & sine pilis, quam caput est calvum; factus sum totus setosus, & infestis undique horrens aculeis, ut ericius seu echinus. de quo vide Aristotelem, Plinium, & alios.

Dedisses æquimentis.] Nonius hoc nomen scribit cum diphthongo. inepte. Deducitur enim a verbo Equire, significatque mercedem, quæ pro equi & aliarum quadrupedum admissura solvitur, ut recte Turnebus observavit.

Reum ducebat esse κοινόν] Hoc dicit: Judex avarus & inhians bona rei, quasi prædam, judicabat, illum esse publici juris & mancipii. Videtur autem respicere ad proverbium Græcorum, Κοινὸς ὁ Ἑρμῆς quo significatur, decere communes utilitates in medium afferre.

Δὸς καὶ λάβε.] Est proverbium Græcorum, natum a negotiatoribus, quorum commercia ubique constant vicissitudine dandi & accipiendi. Plato in Axiocho tribuit Epicharmo comico; cujus versiculum hunc ait Prodicus sophistæ semper in ore fuisse:

Ἦ δὲ χεῖρ τὴν χεῖρα νίζει, δὸς τι καὶ λάβε τι.

Varro concinne jacet, hoc unum fervere in judiciis; notans eo judices leves & iniquos, qui non judicant ex præscripto juris & legum, sed corrupti muneribus, judiciorum religionem, quasi mercem, vendunt. De quibus scite Petronius:

Ergo iudicium nihil est nisi publica merces,

Atque eques in causa, qui sedet, emta probat.

Carnales arripiunt.] Al. *Casnares* —. Casnar Oſcorum lingua ſignificat ſenem. Varro lib. 5 de Ling. Lat. Feſt. lib. 3.

De ponte in Tiberim.] Hinc proverbium, Sexagenarios de ponte dejicere, de quo multa Ovid. lib. 5 Faſt. & Nonius Marcell. Cic. pro Sex. Roſcio: *Habeo etiam dicere, quem contra morem majorum minorem LX de ponte in Tiberim dejecerit.*

Pagina 309.

Hui nulli.] Ita Scaliger. recte. Homines ſtupidos per contumeliam vocabant mulos & aſinos. Catull.

Mule nihil ſentis.

Terentius Eunuchus:

Flabellum tenere te aſinum tantum.

Tollit niſi veneno.] Ludit in ambigua notione verbi Tollere, quod & erigo ſignificat, & occido. Filius, inquit, non tollit patrem, niſi veneno, id eſt, non allevat, ſed enecat. Similis ambiguitas verbi Suſtollo, qua luſerunt in Neronem illud:

Quis neget Æneæ magni de ſtirpe Neronem?

Suſtulit hic matrem: ſuſtulit ille patrem.

Et *empus* apud Homer.

SYNISTOR.] Notat curioſos aſtologos, qui cæli plagas, & mundi fata, atque ſecreta rimantur, nec, quod ante pedes eſt, vident.

SYNEPHEBUS.] Inſcribitur Satyra, quæ damnat conſociationes infidas & inſtabiles, quales fere ſunt inter dominos & ſervos: ideo quod inter eos, qui una adoleſcunt, plerumque exiſtunt iſtiuſmodi coitiones conſenſioneſque, nec ſincerae, nec diuturnæ. nimirum in illis morum ſtudiorumque ſimilitudo gignit quandam benevolentia vinſtionem, quæ mox, confirmatis & ingeniis & ætatibus, facile diſſolvitur. Sed & Cæcilius comicus Synephebum dedit.

Hodie ſi poſſumus.] Accipio Saturnalia, optimum dierum, ut vocat Catullus. Primum, quia iſ dies ſervorum, in quos hæc Satyra; deinde quia dicatus publicæ privatæque lætitiæ, quo ſolemne munera mittere ultro citro, vacare ludis & ſpectaculis, ad ſummam ſine curis vivere, & unum curare genium. Quod ergo dicitur hoc die populo deberi, intelligo ludos, fabulas, aut alia ſpectacula publica.

B b 2

Pagina 310.

Hic narium seplasia &c.] De Seplasiis dixi jam ante Ἀρ-
 ὁποιονδήποτε. *Hedycus Neapolis* est, opinor, unguentaria
 vel negotiatio, vel confectio, qua celebris & eximia Neapo-
 lis. Plinius lib. 13, cap. 1, refert tres civitates arte conficien-
 dorum unguentorum, quæ Græca voce dicuntur hedyimata,
 laudem meruisse, Capuam, Neapolim & Prænestem.

Cum octo medicarios &c.] Corruptus locus, cujus emen-
 dationem certam non invenio. quid tamen mihi in mentem
 veniat leviter suspicari, non celabo lectorem. Putarim leg. *Cum*
octo pedicarios honestos, aut HS. semis dare possis, mitteret. hoc
 sensu: Dominus te manumittet, cum possis illi dare octo pa-
 thicos cinædos, seu meritorios formosos, aut festertium semis,
 quod satis ad impetrandam libertatem, quam liberales domi-
 ni vel libella dabant. Vide quæ dixi in locum illum ἴσως
 σέαντον, *Ad me deca adolescentem.*

Crede mihi, plures &c.] Notat infidelitatem servorum in
 dominos, celebratam vulgari illo proverbio, Quot servi, tot
 hostes. Multos dominos, inquit, servi occiderunt: at canes
 dominos peremisse non sciretur, si Actæon cavisset, & ipse
 prius suos canes necasset.

Non nugas saltatoribus.] Nugas monoproton & commu-
 ne trium generum, pro nugax, dixisse veteres, Charistus &
 Priscianus tradunt. Idem hoc Varronis loco reponendum te-
 stantur libri veteres.

TANAQUIL.] Uxor Tarquinii Prisci, quæ, ubi Romam
 venit, appellata fuit Caja Cæcilia, & eam probitatis atque
 industriæ laudem consecuta, ut in nuptiarum solemnibus fue-
 rit observatum, nomen Cajæ boni ominis causa a nubentibus
 frequentari. Hinc titulus Satyræ Varronis, in qua honestæ
 matris familias virtutes & officia persequitur. Videndi Festus,
 Plin. lib. 8, cap. 48, Plutarchus in Problemat.

ΤΑΦΗ ΜΕΝΙΠΠΟΥ.] Est de structura ædium, in qua ho-
 mines lautos queritur sumtu & magnificentia modum exce-
 dere. De Menippo Cynico ea, quæ pertinent ad rationem
 inscriptionis, pete ex Icaromenippo Luciani.

Ubi lubet ire &c.] Verba Plauti Menæchmis:

*Prandium, ut jussisti, hic curatum: ubi lubet, ire
 accubitum licet.*

Suffilimus.] Antique, ut apud Plautum quoque scriptum
 observavimus, cum alibi, tum illo versu in Curculione:

Sufficite obsecro, & mittite istanc foras.

In lectis quondam.] Fortasse legendum, *in lecti spondam*; ut dicat, Cynicum præbitorem in convivio apposuisse putidas uvas, cum domini lautiores soliti præbere uvas optimas & lectissimas, quas in carnario, aut in horreis suspensas asservabant. de quo ad lib. 1 de Re rust. diximus.

Ἡ ἀπάντησις. Edones &c.] Libri veteres, e quibus legimus, *ἢ ἀπαρτήσεις edones*? An coeunt, inquit, edones Romanam in hoc, ut turba fiat carior annona? Sed tantum est hic helluonum, ut turdum aut ficedulam, nisi volantem, nemo videat.

Pagina 311.

Intendat annonam.] Al. *Incendat*. Incendere annonam, ut lib. 3 de Re rust. Excandefacere, Incendere. quod postremum etiam Plin. lib. 33. Flagellare, Vexare annonam, Ulpianus ad edictum.

Ut ait Plautus, penitissimæ.] Plautus in Persa:

Furtivam adductam ex Arabia penitissimæ.

In terræ pila.] Pilam terræ dixit lib. 5 de Ling. Lat. nam terra rotunda in modum pilæ. Ennius:

———— *pilam vix sol mediam complere.*

Loquitur autem de Menippo Cynico: cujus nomen hic forte reponendum: *Menippus ille nobilis quondam canes.*

Romam ipsam in Narcosi &c.] Obscurus locus, cujus sensum nullum extrico; nisi si forte dicit, Romam ipsam calumniarentur torpere, qui judicant vacuum & otiosum tempus illud, quod nundinas intercedit. *Internundinum*, intervallum nundinarum; ut *Intermenstruum*, mensium; *Interregnum*, regni.

Περὶ ἔχοντος ταρχίας. mihi &c.] Ita habent libri antiqui, quos varii varie interpolant. Emendarim: *Περὶ ἔχοντος τὰ τερχία μύχου*. elegans periphrasis tectorii conclavis, cujus facies, inquit, est implexa & distincta parvis insitiis æssulis, tum pictura orbis terræ exornata. sic enim legendum, *radio pingens*, pro *adeo cingens*, ut Virgil.

Descripsit radio totum qui gentibus orbem.

Sed quæ necessitas &c.] Quæ necessitas, inquit, te cogit media domo in pavimento aquam effundere, cum sint in culina urnarium & confluvium, loca aquarum effusionibus sacra, & destinata? An quia vasa habes pertusa, & plumbum non habes, quod est committendis fictilibus vasis fractis. Juvenalis de dolio contracto, domo Diogenis:

———— *eodem plumbo commissa manebit.*

B b 3

Sed Lipsius reponit *polabrum*, quod est genus vasis lavandis manibus.

In pavimento non &c.] Turnebus inducit negationem. non recte. hic enim sensus: Non audes in pavimento facere lacunam, in quam aquarum effusiones deriventur, at in molli, & quasi investita humo calceos elixas: quo nihil potest esse ab elegantia & urbanitate magis alienum.

Pagina 312.

Aus cryptis, ubi.] Videtur legendum, *Ut in cryptis, ubi.*
Publica nocte te &c.] Emendo: *Noctete cavernas, quas.* Noctetis a Græco verbo *νοστήν*, quod significat redeo, eo, spatior, & publica noctetis, est publicum ambulacrum, ut Plinius & Festus vocant. quod genus hodieque habent civitates mercatu frequenti celebres.

Hac Numa Pompilius.] Numa Pompilius rex leges tulit de ritibus sacrorum, in quibus etiam, non modo in victu communi, parsimoniam observari voluit. Earum legum capita aliquot exstant apud Plinium, ad quæ Varro hic respicit: DIS EX VITE NISI SARPTA NEI LIBANTO. VINO ROGOM NEI RESPARGITO. FISCEIS QUEI SQUAMOSEI NON SIENT NEI POLLUCETO. SQUAMOSOS OMNEIS PRÆTER SCARUM POLLUCETO.

Ut hirundines figulis.] Legendum puto, *tigillis.* Tibullus lib. 2:

Illi compositis primum docuerè tigillis

Exiguam viridi fronde operire domum.

Petronius:

Est paries circa, palea satiatus inani,

Fortuitoque luto, clavos numerabat agrestes.

Quam fullo ululam.] Hujus dicti rationem sane probabilem affert Turnebus lib. 29 Advers. ceterum est in antiquis libris *alula*: quod ipsum suspicionem mihi facit, legendum esse, *aulam ulula*. Ollarum strepitus omne genus avium terret: unde Athenienses ad fugandas ululas, quarum ibi molestia multitudo, solebant ollas in tectis disponere. Aristophanes in Avibus:

Ὅτι μὲν τε δεῖ μάχεσθαι, λαμβάνειν τε τῶν χυτῶν.

Τί δὲ χύτρα νύγ' ὠφελήσει; γλαυξ μὲν οὐ πρόσεισι νῶϊν.

Hoc est: Pugnare oportet, & capere ollas. quid autem profuerit olla? Noctua non accedet ad nos.

Περὶ φιλοφρονίας.] Libri vulgati hæc attexunt inscriptioni: quos sequatur, qui volet. nam mihi hic tenebræ sunt, nisi forte totus locus ita legendus: Περὶ φιλοφρονίας natis, quos Menippe hæresis nutrita est, tutores do,

Qui rem Romanam Latiumque augescere volis.

Quod postremum est carmen Ennii, cujus lib. 1 Annalium fuit
Audire est operæ pretium, procedere recte,

Qui rem Romanam Latiumque augescere volis.

quorum versum primum usurpat etiam Horatius Sermon. lib. 1 Sat. 2. Menippe hæresis, ut in Modio Delphice columna.

Pagina 313.

Repente vado &c.] Dicit Adonidem puerum, delicias Veneris, dum celeri & festinante gressu insequitur aprum, illius ferali dente necatum. an igitur legendum, *repente fato?* id est, subito & improvise; ut Lucretius:

—— *repenti fulminis ictu.*

& Turpilius:

Ejus aspectus repens cor torporavit.

an illud *vado* est a Græco βάδος?

Quod si quis undecimo &c.] Gellius ita explicat, *Pari eodemque jure esse in decimo mense natos, & in undecimo.* Alcianus lib. 1 Parergon censet, testatorem his verbis non agnoscere pro suo partum undecim mensium, sed eodem loco habere cum eo, quem exheredem supra scripsit. Quæ interpretatio mihi placet magis, quam Gelliana. nam partum undecim mensium Aristoteles solus recepit, ceteri universi improbarunt, auctore Censorino de Die natali. Ut mirum sit, Hadrianum Imperatorem scripsisse, id decretum a se factum ex veterum philosophorum & medicorum sententia, quo pronuntiavit, in undecimo quoque mense partum ediri posse.

ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ.] Hoc proverbio significatur, inesse in liberis paternam effigiem, tam animi indole, quam corporis lineamentis evidenter expressam; quod occulta quadam virtute seminis natura efficit, non in homine tantum, sed in omnibus iis, quæ oriuntur, juxta illud Horatii:

Fortes creantur fortibus & bonis;

Est in juvenis, est in equis patrum

Virtus.

Bb 4

etſi Heſiodus cenſet, hominibus juſtis a Deo tribui inter cetera dona,

Τίττουσθ δὲ γυναῖκας ἐοικότα τέκνα γοεῦσι.

Baſilius in Epiſtola ad Libanium: *Εἰ δὲ ἐμός ἐστι παῖς, τοῦ πατρὸς ἐστί τὸ παιδίον.*

Aſſanos multos.] Lego, *Annos multos.*

Foras betere juſſit.] Eſt ex antiqua formula divortii, ad quam alludit Cicero Philippica 2. *Mimam illam ſuam*, inquit, *res ſuas ſibi habere juſſit.* ex XII Tab. *claves ademittit, exegit.* Plautus Trinummo:

Apaga ſis Amor, tuas res tibi habe.

Titinnius Geminis:

At aliquis veſtrorum nuntiet

Geminae, ut res ſuas procuret, adibus faceſſat.

Pacuvius Teucro:

Te repudio, nec recipio. mature, dico, faceſſe.

Intelligit autem Varro, ni fallor, divortium Spurſi Carvili, qui Romæ primus uxorem ſterilitatis cauſa dimiſit. de quo videndi Gellius, Valerius, Plutarchus, & alii.

Pagina 314.

Quare ſi Dia gens.] Al. *Quare ſi id ingens.* Melius, *dia gens*, vel *dium genus*, id eſt, inclitum & divinum. Ennius *Ilia, dia nepos.* Virgil.

— *decus ſibi dia Camilla.*

Teneo Maxpār.] Al. *Teneo idem οἰάρον.* Turnebus legit *διαρόρον.* Junius e manuſcripto, *Teneo μακρὰν*; quaſi alludat illud, quod iudices in tabulis dicere ſolebant, *μακρὰν γραμμήν.* Probaverim ipſe: *Teneo idem οἶα κῶον.* elegans locutio, & metaphora a ſponſionibus, qua ſignificamus, nos aliquid aſſervare, quaſi indicium, vel argumentum certum, aut idoneum ſignum. Si, inquit, eſt genus ab omni parte divinum, non impedio, quo minus tibi aſſumas: ipſe quidem illud teneo, ut pignus ſtirpis & nobilitatis meæ: quomodo Tacitus vocat Capitolium pignus imperii. *Sedem Jovis Optimi Maximi, auſpicato a majoribus, ut pignus imperii conditam.* Ovidius uno verbo dixit *Pigneror* lib. 7 *Metamorph.*

Accipio, ſiſque iſta precor felicia mentis

Signa tua, dixi, quod das mihi pigneror omen.

Terricæ, horrenti.] Apud Virgil. 7 *Æneid.*

Terricæ horrentes rupes, montemque ſeverum.

ubi Servius: *Tetricus mons in Sabinis asperimus.* unde homines tristes ac severi, dicuntur tetrici.

Ducat ad Appiam.] Appia aqua erat sub templo Veneris, ornata signis Concordiæ, Pacis, Vestæ; quæ inde Appiades Deæ nominatæ, apud quas jurgia litesque conjugum disceptabantur. Ovid. lib. 3 de Arte amandi:

Has Venus e templis, multo radiantibus auro,

Lata videt lites, Appiadesque Deæ.

Et lib. 2 de Remedio amor.

Turpe, vir & mulier juncti modo, protinus hostes:

Non istas lites, Appias ipsa probat.

Varro Mysteriis: *In id jurgo, dos a femina ut auferatur, quæ posteaquam mihi ad Concordiam disfla est.*

ΤΡΙΟΔΙΤΙ ΤΡΙΦΩΛΙΟΣ.] Censet, hominem non posse contendere adversus impendentes vitæ calamitates, nisi firmatum assidua exercitatione, atque instructum in omni genere virtutis & scientiæ. Ut enim, inquit, equum tradere solent magistro, qui doceat componere & mollire gradum; sic hominem, tanquam in gyrum rationis & doctrinæ duci oportet, ut discat versare rerum humanarum orbem. Hinc titulus Trio-dite trifolius, vel τριοδιτὶ τριφώλιος: quo significatur homo constans & exercitus, qui in se firmissimum præsidium habet adversus mala animi, corporis, & fortunæ; vel qui est versatus in triplici genere virtutis & vitæ, otioso, activo, & ex utroque temperato. τριφώλιος, constans, peritus: cui contrarium ἀποφώλιος, vanus, & indoctus.

Priusquam in Orchestra &c.] Eadem similitudine utitur Horatius, ut ostendat, artem usu & exercitatione perfici:

——— *veluti qui Pythia cantat*

Tibicen, didicit prius extimuitque magistrum.

ubi Turnebus existimat Pythæules dici tibicines, qui carmina in honorem Apollinis Pythii decantabant. πύθιον enim carmen præana vocabant. Sed alii sunt tibicines, qui Pythia canebant, & juxta analogiam dicerentur Pythiaules, alii Pithauls per I, quomodo hic scribendum, & apud Cic. lib. 4 ad Atticum. *Sed vereor, inquit, ne te diutius lepore suo detineat rhetor Clodius, & homo pereruditus, ut ajunt, & nunc quidem deditus Græcis literis, ac Pithaulis.* Quibus nomen inditum ab eo, quod canebant tibiis impactis in dolio, & foraminum varietate distinctis. qua de re plura v. c. Joseph. Scaliger in *Æt-nam Virgilii.*

Simul ac dici.] Fortasse legendum, *Si μύλαξ δίκαι.* Di-

Quam alicujus Stoici, apathizæ sectatoris, qui videri intrepidus & immobilis voluit. Ita sum, inquit, omni terrore solutus, ut si molaris lapis decadat e cælo, non quæram, quid portendat. Similiter Horat.

Et si fractus illabatur orbis,

Impavidum ferient ruina.

TRIPHALLUS.] φαλδς est apex galeæ, in quo crista ligatur. in milite index virilis animi & vigoris, ut in Ænea observat Virgil.

Ardet apex capiti, cristisque a vertice flamma

Funditur.

& in Achille:

——— *cristatus Achilles.*

maxime si insignis tribus cristis, quasi jubatus, ut in Turno idem:

Cui triplici crinica juba galea alta Chimæram

Sustinet.

quod ab Æschylo sumsit, qui scripsit, τρεῖς κατασκίους λόφους τείνει. Hinc Triphalus Varronis Satyra, quæ in viris laudat habitum gravem & severum, contra mollem atque effeminatum notat.

Hic ita curat.] Melius, *dista curat.* quod Lucilius:

Animum attendere distis.

VÆ VICTIS.] Et naturali, & honesto vincendi studio vulgus hominum abuti, dum effrenato impetu & ardore præceps fertur in certamina, quæ nec ad honestatis cultum, nec ad vitæ commoda pertinent, sed tantum ad inanem vulgi plausum aucupandum spectant. Decere quemque eniti & contendere, ut ex virtutis certamine honestissimam victoriam cum laude referat, in quo uno vinci ac succumbere, miserum est & turpe. De proverbio, Væ victis, quo utitur Plautus Pseudolo, videndi Plutarchus & Festus.

Pagina 315.

Quod in solum mihi &c.] Proverbii speciem habet, pro, Quidquid sese mihi obtulerit in solo terræ, quidquid temere & fortuito inciderit. Cicero ad Pætum: *Ibi loquor aliquid, quod in solum, ut dicitur.* Idem lib. 1 de Nat. Deor. *Hinc, quodcunque in solum venit, ut dicitur, effingis, atque efficis.* Huic plane germanum est illud, Quidquid in buccam venerit, quo utitur idem Cicero ad Atticum.

Properate vivere.] Idem monet Catullus suam amicam:
Vivamus, mea Lesbia, atque amemus.

Martialis:

Non est, crede mihi, sapientis, dicere, Vivam;

Sera nimis vita est crastina, vive hodie.

Vetus inscriptio Narbonæ: AMICI DUM VIVIMUS VIVAMUS. Seneca ad Lucilium: *Propera vivere, & singulos dies singulas vitas puta.*

VINALIA.] Vinalia fuerè duplicia, Urbana & Rustica. Urbana novo vino libando, Jovi dicata ex voto Æneæ, qui in bello adversus Mezentium, omnis vini libationem Jovi sacra-
cravit. Incidebant in mensem Aprilem, sacrum Veneri, diem IX Kal. Mai. Rustica vinalia a. d. XIV Kal. Sept. procurandis hortis, vitibusque ac vineis, dicata Veneri; e cujus templo vinum affatim hoc die effundebatur. Hinc Ovidius lib. 4 Fastor. Vinalia appellat festum Veneris: & Varro Satyram inscribit Vinalia, περὶ Ἀφροδισίων. De quibus vide ipsum lib. 3 de L. L. Plin. lib. 18, & Festum.

Certus sum sartor.] Scribendum judico, *Certus sum sartor.* venusta sententia: Tu, inquit, venis, ut meas segetes sarras, & a me accipias mercedem: at ego certus sum sartor mercedis tuæ, si labor tuus impensam meam exsuperat. Sartor pro sarritor, a sarriendo Nonius hic observavit, & Plauti Captivis.

VIRGULA DIVINA.] In virtute satis esse præsidii ad bene vivendum, ut, si illa simus muniti, omnia nobis, quæ ad vitium cultumque natura desiderat, quasi virgula divina sup-
pedient. *Virtus omnia in se habet, omnia adfunt bona, penes quem est virtus,* ait Plautus.

Quod in sparagos.] Nonius refert inter genera ciborum, intelligens, opinor, illum fructum, qui ex asperis virgultis nascitur, & inde Græcis pariter & Latinis dicitur Asparagus. Sed non est verisimile, Varronem in tam vulgari vocabulo βαρβαρίζειν voluisse. Itaque vel in Nonii libris asparagus reponendum, vel ejus observatio rejicienda, quod ego quidem magis arbitror. Videtur enim Varro quasi ἀλληγορικῶς his verbis exponere materiam Satyræ, videlicet, Satis magnam vim esse in virtute ad beatam vitam, etiam hominibus miseris et egenis, quos vocat Sparagos, σπαράγους, a vestibus attritis & laceris.

Ego nunc postulo Agamemnona.] Agamemnona regem prædicat Homerus corporis proceritate omnes heroas Græcos

antecelluisse: tum oratione gravem fuisse & vehementem. Hinc personam Agamemnonis inducebant declamatores, ut magni & constantis patroni, quod ex Petronii Satyrico licet colligere, & ex hoc Varronis loco.

Tantus cothurnus.] Hoc dicit: Tanto ardore & elatione animi sumit personam judicis, vel, ita se parat ad iudicium, ut humanæ magnitudinis formam propemodum excedere videatur. cum enim pedibus sit induta cothurnos, genus calceamenti adeo crassum, ut ejus accessione herois staturam possit æquare: insuper capiti imponit calicendum, velamentum instar galeri, altum atque elatum. Ejus meminit Horat. lib. 1 Serm.

*Canidiæ dentes, altum Sagena calicendum
Excidere.*

& Arnobius lib. 6: *Falciculæ, claves, calicendra, fomites, talaria.* Porro fastum mulierum in formanda corporis proceritate, quam Varro apte tribuit Critonæ judicis, eum Juvenalis pluribus versibus insectatur Satyra 6, quos operæ pretium est omnes hic recitare:

*Tot premit ordinibus, tot adhuc compagibus altum
Ædificat caput, Andromachen a fronte videbis:
Post minor est. aliam credas. cedo si bene parvi
Sortita est lateris spatium, breviorque videtur,
Virginæ Pygmææ? nullis adjuta cothurnis,
Et levis erecta surgit ad oscula planta.*

Pagina 316.

Et pullos peperit &c.] His lepidissimis versibus describit hirundinis, parvæ aviculæ, summam curam & industriam, quam adhibet in nutriendis pullis; dum ex diversarum stirpium ac caulium minutissimis seminibus, cibos exquisite colligit, & quam maxima potest celeritate ad nidum desert. Vocat autem pullos fritinnientes, quod hirundinum proprium sit fritinnire, Græce τὸ φριτίννειν. Glossarium: *Fritinnunt, cantant.*

Sed pancarpineo cibo.] Pancarpineus cibus ex omni frugum genere collectus, sicut Pancarpia coronæ dicuntur ex omnibus floribus coactæ. Sed est in nonnullis libris, *pancarpineo ocymo.*

Ad quos tum volucres.] Extremos hos versus valde corruptos habemus in codicibus Nonianis, ubi his ad testimo-

nium vocantur. Eos Scaliger, modica licentia usus, satis concinne in numeros redegit hoc modo:

Ad quos tum volucres venit pufillos,

Usque ad limina nidica esca vilis.

Ipse legerim postremum, *Usque ad limina ipsa vilis.* Julius Montanus apud Senecam:

——— *jam tristis hirundo*

Incipit, & molli paritos ore ministrat.

Non quærenda est &c.] Hac sententia monemur, omnia, quæ cadere in hominem possunt, subiecta esse tutelæ & potestati virtutis, ut si in ea præsidium collocemus, nulla re egeamus, nihil requiramus, semperque simus invicti. Hæc est enim illa virgula divina, quæ nullo fortunæ impetu facile convelli potest, nulla graviore calamitate affigi; cujus munere & beneficio, quidquid optamus, id sine ullo labore aut opera nostra, quasi divinitus offertur. *Penula*, vestimentum crassum contra pluviam. ex quo dictum Galbæ, qui penulam roganti amico respondit, Non pluit, non opus est tibi; si pluet, ipse utar. Juvenalis:

——— *fremere sæva cum grandine vernus*

Juppiter, & multo stillaret penula nimbo.

ΤΑΠΟΚΡΥΤΟΝ.] Videtur insectatus homines delicatos, qui in potu utebantur aqua gelida, & refrigerata. nam veteres aquam varia atque exquisita arte refrigerabant, & maxime nivibus, ut Athenæus lib. 3 probavit. & Martialis:

Non potare nivem, sed aquam potare rigentem

De nive, commenta est ingeniosa sitis.

idem lib. 11:

Nec nisi post niveam Cæcuba potat aquam.

Unde celebratur Neronis principis inventum, decoquere aquam, vitroque demissam in nives refrigerare, auctore Plinio. Juvenalis:

Frigidior Geticis petitur decocta pruinis.

Non vides &c.] Hoc principium quasi commune & vulgare videtur fuisse veteribus. nam utitur Varro his Satyris tam sæpe, ut longum sit recensere, & Lucretius sæpissime, Virgilius interdum. Mnestheus medicus nobilis, quem Plinius de Coronis scripsisse refert: & alia ejusdem scripta memorat Athenæus. Alii reponunt Mnesitheum, quem ut celebrem medicum commendat Galenus in initio libri ad Glauconem.

Esse prandium caninum.] Prandium abstemium, in quo ni-

hil vini potatur, Caninum dicitur: quoniam canis vino caret: vid. Gell. lib. 13.

Ecclesiam in regiam.] An titulus Satyræ est Ecclesia? qua voce Athenienses utebantur pro concione ac conventu civium legitimo? an potius legendum, *Ecclesia in regiam aream impancrarunt*? ut sit hoc fragmentum e Sesquiulyffe, de pastoribus Ulyffis, qui illo absente e caula & stabulo in regiam irruerunt.

Pagina 317.

Aut frigidus nimbos.] Hoc prognosticon pluviae Noniani libri referunt ex Etratione. Mihi videtur dictio illa corrupta, nihil pertinere ad titulum Satyræ, sed cum sequentibus verbis esse conjungenda, atque ita restituenda:

— athera chionea

Aut frigidus nimbos aqua nicta,
id est, cœlum nivosum.

Ajace stramentitio. Acre.] Legerim, *Ajace stramentitio ἀχρῆς*. Venusta sententia: Homo meticulosus, inquit, visa Ajacis facie ex stramento, perculsus subito terrore, factus es mutus & amens. Nisi quis malit titulum Satyræ esse illud, Ajace stramentitio, & de inani terriculamento forma quadam proverbii usurpari, ut a Cicerone Fœnei homines appellantur: quod Afconius Pædianus in primam Orationem pro C. Cornelio observavit.

Non possit eam.] Noniani libri omnes habent, *Varro, prælio captivos prædones, non posse* &c. e quibus vestigiis Junius eruit titulum Satyræ, *Prælio caprino, περὶ ἰνδονῆς*. recte, an secus, aliis dijudicandum relinquo.

Sera parestæ purgatum &c.] Ita libri veteres. recte. Scito, inquit, extinctum esse florem adolescentiæ, quoniam videbis Romæ in foro, ubi semper cœtus adolescentium, pueros libere pilam mittere. Παρέστη, pubertas, unde παρῆστατοι, ephæbi, qui de pueritia veniunt ad pubertatem. Lucilius lib. 20:

ſum ephæbum quendam, quem vocant parestaton.

Ergo Sera parestæ purgatum, est vacuum matura adolescentia forum; quomodo Cicero verbo Purgandi usus in Oratione pro Sextio: *Cadem maximam facias, forum purges*. Alii legunt, *Serapi recte purgatum*; & putant, hunc locum esse ex Eumenidibus, ubi de Serapide crebra mentio.

Cujus ubi annis.] Veteres libri Nonii adducunt e Περπύττα νηκότων, vulgati, περὶ γυγαμικότων. utraque lectio corrupta;

sed antiqua, meo quidem iudicio, integrior; e cuius vestigiis, non ita, ut olim leviter suspicatus sum, sed hoc modo legendum existimo: *Per Πελαγονικήτων, nullius ubi annis.* Videtur autem hic locus esse ex Periplo, de regno Amazonum, quæ in bello armatæ pelta, multas illustres victorias ex Asia, & magna parte Europæ reportarunt. eædem solitæ mares, si qui ex concubitu finitimorum nascerentur, interficere, ut nullius ibi masculi vestigium inveniretur.

Απορυσίο πολυπέκλινε ἰδιάκῃς.] Vetus hæc est lectio, cuius emendationem certam Junius existimat Ἀνδρὸν πόπολι περὶ γυνεῶν διακῃς. ipse tamen suspicor legendum ἀπὸ τοῦ δῦος τὸ λίπ' ἔκκλινε διακῃ, id est, procul a sacris averte oleum, vel, caveto adolere pingue, cuius augmento possent sacra incendio consumi. παρομμία aperta, quæ monet, sacrificia esse mediocritate moderanda, ne adolendo aboleantur ipsa sacra. Similis fere Platonica, μὴ πῦρ ἐπὶ πῦρ; & Horatiana, *Oleum ne adde camino.* Quamquam constat, homines profusos, ad augendam religionem sacrificiorum, omenta etiam multa flammis injecisse: quod notat Persius 2 Sat. 47:

Cum in flamma tibi tot junicum omenta liquefiant.

Magos vero idem fecisse, ad usum incantationum occultarum. Catullus de Magis Persarum:

Omentum in flamma pingue liquefaciens.

In omnibus legi πολυπέκλινε πέρβαιτον.] Puto rectius ita scribi, πολυτέλεια, ὑπέρβαιτον.

Ne polliceres &c.] Est præceptum contrarium superiori: illud vetat in sacris profusionem, hoc sordes atque parsimonia; &, nisi me fallit, hoc fragmentum est e Manio. Porro Nonius observat hic Polliceres, pro Polliceris. Ego non dubito, Varronem scripsisse, Polluceres; quod est verbum sacrificale, ut antea dixi.

Denique omnes.] Hoc referunt plerique libri veteres Nonii e Saryra Inglorio, περὶ ἄτων. alii In gloperiton: unde nonnulli legunt, Gloria περὶ φθόνου. forte, Varro in κλοιδῷ, περὶ θωῶν, de Pœnis, aut suppliciis. κλοιδῷ, catasta, boja, in qua vincuntur nocentes. Sed hæc conjecturæ leves sunt, & parum firmitatis habent.

In Menippæis.] Fortassis, in Plutorine. e qua Charisius observat vocem Scriptulum, pro scrupulum, quam hic apud Arnobium restituendam crediderim ideo, quod Saryra illa fuit περὶ φθορᾶς πλούτου: cuius insigne exemplum thesauri Apol-

linis Delphici incensi & direpti. *Hirundines hospita*, advenæ, vel vicinæ, ut Virgil. *Hospita aquora*.

IN LOGISTORICOS.

Pagina 318.

Pythagoras autem.] Hanc sententiam Pythagoræ copiose explicat Censorinus in libro de Die natali.

CATO, DE LIBERIS EDUCANDIS.] M. Cato Censorinus, princeps Porciæ familiæ, filium, quem ex priore uxore habuit, exquisitissima cura educavit, ut refert Plutarchus in ejus vita. Idem scripsit librum de educandis liberis : a quo fortassis Varro Logistoricum suum inscripsit.

Pagina 319.

Ut qui contra &c.] Varro auctor est, Numerios prænomine olim vocatos, qui cito nascebantur; de quo videndi Nonius, Festus, & Julius Paris in Epitome Valerii Maximi de Prænominibus. Numeriam autem Deam tradit a parturientibus invocari, ut celeritatem partus adjuvaret. Sed Augustinus lib. 4 de Civitate Dei, *Numeria*, inquit, *quæ numerare doceat*.

Hiscæ manibus &c.] Aliis placet, *Hiscæ Maniabus*; Lipsio, *His Semonibus*; cui assentior. Lactant. lib. 1: *Cunina*, quæ infantes in cunis tuetur, ac fascinum submovet. Varro lib. 2 de Re rust. *Apud divæ Rumæ sacellum a pastoribus satam ficum. ibi enim solent sacrificari lacte pro vino, & pro lactentibus. mamma enim rumis, sive rumæ, ut ante dicebant, a rumi; & inde dicuntur subrumi agni: lactentes, a lacte. Meminit & Plutarchus in Romulo, & in Probl. & Augustin. lib. 4.*

Cum primores cibo. &c.] Terentius in Phormione:

—— ubi erit puero natalis dies,

Ubi initiabunt.

in quem locum ita Donatus: *Legitur apud Varronem initiari pueros Educæ, & Potinæ, & Cubæ, divis edendi, & potandi, & cubandi, ubi primum a lacte, & a cunis transferuntur. Quod Virgilius:*

Nec Deus hunc mensa, Dea nec dignata cubili est.

Ex quibus verbis apparet, Cubæ Deæ nomen hic deesse, legendumque: *Potinæ, cum cubatione Cubæ. Augustin. vocat Edu-*

licam Deam, quæ escam præberet; Potinam, quæ potum. Arnobius lib. 3 Victuam & Potuam Deas recenset, sed alias ab his Deabus infantium puerorum.

A stando Statano & Statulino.] Videntur hæc verba non male cum præcedentibus conjungi posse, & forsitan ita olim cum illis fuerant conjuncta: *A potione Potinæ, cum cubatione Cubæ. Ubi stare, Statano & Statilino, quorum nomina habent scripta Pontifices. cum primo fari incipiebant, divo Fabulino. Ubi pueri, inquit, standi & consistendi potestatem habere incipiebant &c. divo Fabulino. Lactantius Statanum & Statilinum nominat, ut Deos præfides & assistentes.*

Pagina 320.

Cum cibum ac potionem &c.] *Bua* est potus. unde Vinibuas dixit Lucilius, pro vinolentis. *Papa*, cibus infantium, aut puls: a quo verbum Papare, pro edere, usurpavit Plautus Cistellaria:

Novo liberto opus est, quod papet. dabitur: præbebo cibum: Mamma, mater vel nutrix. Persius Satyra 3:

Et similis regum pueris papare minutum

Poscis, & iratus mamma lallare recusat.

Tata, pater. Martialis lib. 1:

Mammæ atque tatas habet Afra, sed ipsa tatarum

Dici & mammarum maxime mamma potest.

Vel maxime illic.] Nonius hunc locum adducit in verbo *Contenturum*: quod cum hoc toto fragmento non inveniatur, videntur hic quædam deesse. Sed in Nonio, ut opinor, excidit illud *Cibarius*, quod observavi hic significare panem fordidum, ut apud Cic. lib. 5 Tuscul. Sic ergo restituendus Nonius: *Cibarius, Varro Cato, vel de Liberis.*

Fortuna se illos.] Forte hoc copulandum cum fragmento pag. præcedentis, *Antestatus est &c.* atque ita legendum: *Id quod doceat verum esse, Fortuna se illos non natura præstare, si quid his datum sit esculentum.*

Pagina 321.

Quod est in assa voce.] *Assum* est merum, solum. unde *Canere assa voce*, lib. 1 de Vita populi Rom. & hic *Melos* in assa voce, id est, sola linguæ voce. contra *Melos* organicon, quod ad musica instrumenta accinitur, ut solent cantores

M. T. Varro, Vol. II,

C c

citharœdici symphoniam servare ad pulsus citharæ, ex quo Psallicitharistæ vocantur a Suetonio in Domitiano. Asconius Pædianus in Divinat. Ciceronis: *Cani remigibus κέλυσμα per symphoniacos solebat, & per assam vocem, id est, ore prom-latam, & interdum, ut in Argo navi, per citharam.*

Etenim nulla, quæ non &c.] Plumarius est, qui acu pingit, & clavos, scutulas, aut alia, quæ plumas avium referant, in veste atexit, & plumarium opus a plumando, quo verbo utitur Nonius, & Vopiscus in Carino. Prudentius in Hamartigenia:

———— *hunc videas lascivus præpete cursu
Venantem tunicas, avium quoque versicolorum
Indumenta novis texentem plumæ telis.*

Plura Turnebus lib. 11.

Quibus alno, lino.] Suspicio legendum: *Quibus calmo, lino, quid &c.* Recenset enim opificia puerilia, quæ ex calamo, lino, aut palma. Calami aptabantur ad tibias, fistulas & sagittas. de quibus multa Plin. lib. 16. & Calmi pro calami, ut lib. 1 de Re rust. *Per furculos deferitur in terram. & Virg.*

———— *suspende ex vimine circlos.*

Palmarum folia ad funes vitiliumque nexus & capitum levia umbracula fidebantur, auctore Plinio. quin etiam sportæ ex his contexebantur. unde sportella palmea apud Apicium lib. 1. Paulo post libri omnes habent: *Nam liberti quæstus causa.* ut legi possit, *Nam liberi quæstus causa.* Dividebant opificia pueris, inquit, liberi & honesti quæstus causa.

Encombomata ac parnasides.] Al. *Arnacidas.* Ἐγκόμβωμα, genus suppari puellaris, aut tunicula alba & brevis, qua in scena amiciebantur servi comici, cujus meminit Polux lib. 4. Ἀρνακίδας Plato in Symposio numerat inter coactilia, quibus pedes includantur.

Ut Ariston scribit.] Aristonem Chium intelligit nobilem philosophum Stoicum, quem Cicero etiam celebrat. Alius fuit Ariston Ceus Peripateticus, cujus meminit Laertius lib. 7.

Perse propter.] Xenoph. Κυρουπαιδ. lib. 1: Αἰσχροὺν μὲν γὰρ ἐστὶ καὶ νῦν ἔστι Πέρσαις, καὶ τὸ ἀποπτύειν, καὶ τὸ ἀπομύττεσθαι, καὶ τὸ φύσιν μεστοῦς φαίνεσθαι. & lib. 8 de iisdem: Νόμιμον ἐν αὐτοῖς μὴτε πτύειν, μὴτε ἀπομύττεσθαι. Hoc autem consequabantur tenui victu, & modica corporis exercitatione, de quibus idem Xenoph. lib. 5 Κυρουπαιδ. & Clemens lib. 2 Pædag.

Pagina 322.

Itaque Ambracia.] Apollo *κουροτρόφος* cognominabatur, cui adolescentem primam barbam & capillum offerebant: sicut Theseus profectus Delphos comæ primitias consecravit Apollini, anteriore capitis parte attonsa, ut refert in ipsius vita Plutarchus. Quamvis apud Homerum Achilles Sperchio, fluvii Deo, vovit. Sed de primo capillo puerili, quod Varro hic tradit, non memini me alibi legisse.

Quæ damna &c.] Videtur legendum: *Quæ damno nimia prohibent, verum bonum fieri: mediocria modica sunt.*

Itaque domi ritus.] Meminit Plutarchus in Quæstionibus Rom. cap. 28. & ipse Varro lib. 5 de Ling. Lat.

ATTICUS, DE NUMERIS.] Pythagorei ex numeris & mathematicorum initiis gigni putabant omnia: quam sententiam Varro fortassis disceptavit in hoc Logistorico, qui in plerisque libris Censorini inscribitur Articulus; quod non displicet. Nam veteres articulos manus adhibebant supputationibus, & vel apertis & porrectis, vel constrictis atque compressis digitis numerabant, ut plenius Beda, Isidorus, & alii ostendunt. Ovidius lib. 2 de Ponto:

*At reditus jam quisque suos amat, & sibi quid sit
Utile, sollicitis computat articulis.*

Juvenalis Sat. 10:

— *suos jam dextera computat annos.*

Pagina 323.

MESSALA DE VALETUDINE.] Marcus Valerius Messala, omni tempore ætatis usus firma valetudine, ad centesimum annum vitam produxit. fuit VI consul, & sella curuli semel ac vices sedit, quoties nemo alius. Vid. Plin. lib. 7, Valer. Max. lib. 8 cap. de Senectute.

Pagina 324.

PAPPUS DE INDIGITAMENTIS.] Varro apud Servium, Indigitamenta dicit esse carmina Pontificum, quæ & nomina Deorum, & rationes ipsorum nominum continent: verbi causa, ut Occator Deus ab occatione dicatur, a farritione Deus Sarritor, a stercoratione Stercutius, a satione Sator. Sed cur Logistoricum de Indigitamentis (de quibus Granius

Flaccus librum fecit ad C. Cæsarem) inscribit Pappum? an quia hoc nomine indigitabantur senes utriusque sexus? maxime in comediis & Attellanis, quarum tituli citantur a Nonio, Pappus agricola, Hirnea Pappi, & Sponsa Pappi, Pomponius Pistoribus:

Pappus hac in ade habitat fenica, non fescuncia.

an a cognomento gentis Æmilie? quod videtur ex eo sumtum, quod Pappi carduorum flores sint; de quibus Lucretius:

Vestem, nec plumas avium, papposque volantes.

PIUS DE PACE.] Pii cognomen habuit Q. Metellus, Numidici filius, quia patrem revocari ab exilio assiduus lacrimis & precibus a populo Rom. impetravit. Hoc Varronem inscripsisse in Logistorico de Pace, non ausim affirmare: tantum leviter suspicor ex eo, quod Sallustii historici nequitiam notat, qui lib. 2 Historiarum hujus Metelli Pii luxum & fastum censorie reprehendit. Ejus locus integer exstat apud Macrobium lib. 3 Saturnal.

Página 325.

SISENNA, DE HISTORIA.] L. Cornelius Sisenna, nobilis historicus fuit: cujus libri Historiarum a Grammaticis sapius commemorantur. meminit Sallustius in Jugurtha, & Cicero in Bruto, & lib. 1 de Legib. his verbis: *Sisenna omnes adhuc nostros scriptores, nisi forte qui nondum ediderunt, de quibus existimare non possumus, facile superavit.*

SCAURUS.] M. Æmilius Scaurus, cum magnificentissimam in Palatio domum ædificasset, ea re populum offendit, & consulatus repulsam tulit, ut auctor est Cic. lib. 1 Officior. Hinc Scaurus inscribitur Varronis Logistoricus, cujus tractationem fuisse de Ædificiis, indicat fragmentum de glutino, fabili materia.

Ac nulla ambrosia &c.] Legendum:

Ac nulla ambrosia, & nectar, non allia: sarda &

Panis, pemma, lucuns, cibus qui purissimus multo est.

Non erant, inquit, cibi exquisiti, ut Deorum ambrosia & nectar, neque sordidi & viles, ut pauperum allia; sed puri lautique, ut fassamenta cum pane, & pro bellariis lucuns. Sarda, piscis, qui saltatione & cantu ita afficitur, ut vel extra mare transfiliat, de quo multa Athenæus lib. 6. Plin. lib. 32, cap. 53: *Sarda: ita vocatur pelamis longa, ex Oceano veniens. Ex ea conficiebantur laudatissima fassamenta Gadi,*

tana, quæ Sardæ vocabantur, ut auctor est Oribasius lib. 4 Collectan. & Galen. lib. 3 de Aliment. faculr. Lucuns, genus panis. Σκιομαχία pag. 304: *Vinum, pemma Lucuns* &c. in quem locum vide, quæ annotavimus.

Pagina 326.

Ectropas esse multas.] Ectropas, id est, diverticula vel divortia, vocat sententias ambiguas dissidentium philosophorum, quæ obstruunt iter ad sapientiam per se maxime spissum; id quod eleganter dixit Turpilius Canephora: *Ita est. Verum haud facile est venire illo, ubi ipsa est sapientia. Spissum est iter: adipisci haud possis, nisi cum magna miseria.* Propertius lib. 3:

Non datur ad Musas currere lata via.

Humanam quandam &c.] Fortasse legendum:

Humanam quandam gentem stirpis concoquit;

Frigus calore, atque humore aritudinem

Miscet. Quod postremum sumit ab Ennio, qui in Epi-
charmo de mente humana ita loquitur:

Frigori immiscet calorem, atque humori aritudinem.

Mortales nemo &c.] Alii legunt:

Mortalis nemo exaudit, sed late incolens

Scytharum inhospitalis campi vastitas.

Loquitur enim Prometheus de vastitate & solitudine Scythiæ, juxta Caucasum montem, quem Horatius vocat Inhospitalem, Æschylus ἀπάνθρωπον, quod hic τέλος ἐστὶ τῆς οἰκουμένης, ut tradunt ipsius interpretes.

Ego infelix non &c.] Valerius Flaccus lib. 4 Argonaut. dicit, Prometheus a vulture cruciari. Hesiodus in Theogonia, ab aquila, idque ob furtum ignis; & proclita hominibus Deorum consilia, quodque in visceratione ossa Jovi, sibi vero pinguedinem præposuisset. Philostratus lib. 2 de Vita Apollonii hæc fere narrat: Feruntur de Caucaſo monte a barbaris fabulæ, quas etiam de eodem Græci fabulantur, Prometheus scilicet ob amorem, quo nimium homines est complexus, in eo monte ligatum fuisse: Herculem vero, non eum, qui Thebis natus est, id perferre non potuisse, & sagittis aquilam, quam Prometheus visceribus alebat, confecisse. dicunt insuper, ligatum fuisse antro, quod in Caucaſi radicibus ostenditur, ubi duris petris vincula affixa conspiciuntur: quæ nosse, ex qua materia sunt con-

fecta, difficillimum est. alii ajunt, in summo cacumine ligatum, & cum Caucasus sit biceps, singulis monticulis singulas manus alligatas prædicant: cumque colliculi unius stadii spatio distent, corporis proceritatem arguunt.

Alia mitram vicinam.] Nonius hoc adducit, in voce Rica, ut fortassis legendum sit: *Alia ricam, ricinium, aut mitram Melitensem.* quæ eadem jungit Lucilius lib. 2:

Ricini aurati, rica, & oraria, mitra.

& Nonius Pedio:

Mollicinam, crocotam, chiridotam, ricam, ricinium.

Sunt autem Rica & Mitra, muliebria tegmina capitis. Ricinium, muliebre palliolum breve. Mitram Melitensem dixit, ut Cic. in Verrem, Melitensem vestem, & textrinum, a Melita insula, quam tenues & molles telas dedisse, auctor est Diodorus.

Lenis mens cum &c.] Somnorinas, quæ in somnis videntur, accipit Nonius, ut sit hic sensus: Cum imagines, quæ in somnis apparent, interpellantur, tum mens solvitur angore, & oculi somno relaxantur. Scaliger putat legendum, *leviſomna mens ſonorinas imagines affatur.* & sonorinas imagines interpretatur ἦχους ἐναύλους, quales sunt tinnitus, quibus aures dormientium personantur, vel patentibus oculis, quod est Corybantiare, seu, pati imaginofum, ut loquitur Catullus. De quo plura dixi libro 1 de Sensuum affectionibus.

Cum sumere cepisset.] De homine frugi & temperante, quem cibi appetentia ad edendum invitat, satietas retrahit. Sumere est comedere, bibere, ut lib. 3 de Re rust. Quotiescunque sumserunt, locus solet purgari. Cic. Si sumserit meracius. Spartianus in Hadriano: *Ad deprehendendas obſonatorum fraudes, cum plurimis ſumentibus paſceret.*

Pagina 327.

Satias manum de &c.] Satietas, inquit, monet facere finem edendi. Allusum ad proverbium, Manum de tabula: quod jubet recedere ab opere jam expolito & confecto, ne nimia diligentia obsit.

Retrimenta cibi.] Hoc ipsum verbum etiam usurpat lib. 1 de Re rust. ubi in veteribus libris est Recrimentum, ut excrementum. Cicero appellat Reliquias cibi, Græci περιττώματα.

Per posticum vallem] Legendum, *Per posticum vallum.* feci ex Nonio, qui hic observat: *Posticum, neutro genere.*

Cera Tarentina.] Ager Tarentinus fert optimum mel, auctore Varrone lib. 11 Rerum human. a quo nobilis Cera Tarentina.

Tum visus supernus &c.] Puto legendum:

Tum visus supernus cortex, ut cacumina

Morientum in querqueto arborum, aritudine;

Æque exsanguibus dolore evirescat colos.

Dictum in exsanguis & macilentos, quibus supernus cortex, id est, corium, simile cacuminibus arborum, præ aritudine morientium. Evirescat, virere desinat. Sed fortassis legendum *exsanguis*, & de Prometheo ad Caucasum affixo hæc accipienda.

